GEORGII LVDOVICI BOEHMERI

POTENT. M. BRITANNIAE REGI A CONSILIIS IVSTITIAE INTIMIS ET IVRIS ANTECESSORIS IN ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA

PRINCIPIA IVRIS CANONICI

SPECIATIM

IVRIS ECCLESIASTICI PVBLICI ET PRIVATI

QVOD PER GERMANIAM OBTINET.

EDITIO TERTIA EMENDATIOR.

CVM PRIVILEGIO ELECTORALI SAXONICO.

GOTTINGAE

APVD VIDVAM ABRAMI VANDENHOECK

MDCCLXXIV.

ILLVSTRISSIMIS

ATQVE

EXCELLENTISSIMIS

DOMINIS

POTENTISSIMI MAGNAE BRITANNIAE REGIS

PRINCIPIS ELECTORIS BRVNSVICO-LVNEBVRGICI

STATVS ADMINISTRIS

ET

CONSILIARIIS INTIMIS

DOMINO
GERLACO ADOLPHO
L. B. DE MVNCHHAVSEN
DYNASTAE IN STRAVSFVRTH REL.
POTENTISSIMI M. BRITANNIAE REGIS
ELECTORIS BRVNSVICO-LVNEBVRGICI
PRIMARIO STATVS ADMINISTRO
REGIAE ELECTORALIS CAMERAE PRAESIDI
VNIVERSITATIS GEORGIAE AVGVSTAE
CVRATORI

DOMINO
CAROLO DIEDE
L. B. DE FVRSTENSTEIN
DYNASTAE IN MADELVNGEN, FVRSTENSTEIN
WELLIGERODE ET IMMICHENHEIM REL.
REGIS STATVS ADMINISTRO
ET MAGNO PER DVCATVM CELLENSEM
ADVOCATO

DOMINO

LEVINO ADOLPHO

L. B. DE HAKE

OHRAE DIDERSENII BVCHHAGENII

ET DASSELII TOPARCHAE, REL.

REGIS STATVS ADMINISTRO

ET CONSISTORII REGII ELECTORALIS

PRAESIDI

DOMINO

BVRCHARDO CHRISTIANO

L. B. DE BEHR

DYNASTAE IN STELLICHTE REL.

DVCATVS LVNEBVRGICI PINCERNAE ET

DAPIFERO

AC

PRINCIPATVS VERDENSIS MARESCHALLO

HEREDITARIO

REGIS STATVS ADMINISTRO

DOMINO
FRIDERICO AVGVSTO
L. B. DE HARDENBERG
DYNASTAE IN SCHLOEBEN REL.
REGIS STATVS ADMINISTRO

DOMINO
ALBERTO FRIDERICO
L. B. DE LENTHE
DYNASTAE IN LENTHE
REGIS STATVS ADMINISTRO
PRAESIDI CAMERAE REGIAE ELECTORALIS
VNIVERSITATIS GEORGIAE AVGVSTAE CVRATORI.

DOMINIS SVIS INDVLGENTISSIMIS

ILLVSTRISSIMI DOMINI
MAECENATES INDVLGENTISSIMI

Quod in Academia, quae patrocinio et tutela VESTRA *laetatur, natum eſt qualecunque iurisprudentiae eccleſiaſticae ſpecimen, ſub* VESTRA *tutelà in lucem prodire, veſtrisque ſacrum eſſe cupio nominibus, munerum et meritorum gloria èminentiſſimis. In quo pia mente offerendo multiplici officio defungor, tum vt grati et deuoti erga* VOS *animi teſtimonium perhibeam, tum vt apud* VOS *literati otii et negotii rationes deponam. Nec* VOBIS, INDVLGENTISSIMI MAECENATES, *diſplicere arbitror cultum, quem tantis Maecenatibus praeſtare par eſt, quorum ſumma doctrinae atque eruditionis aeſtimatio eſt, et quorum ſub cura atque indulgentia muſae, in hoc domicilio benigniſſime receptae, feliciter degunt. Itaque ſe-*

rena

rena fronte suscipiatis, precor, lucubrationes, tenues quidem, attamen excolendae nobilissimae illius iurisprudentiae partis causaparatas, quae ab ea cura et prouidentia, qua summam rerum ecclesiasticarum in patriae prouinciarum salutem vice sacra moderamini, rerumque imperii ecclesiasticarum subinde vulneratarum causam agitis, regiminis ecclesiastici prouidentissimi exempla capit. Deum Optimum Maximum vero supplex rogo, vt VOS, *et vt* GENTES VESTRAS, *tam prosapiae vetustissimae gloria quam virtutum laude florentissimas, diu saluas et incolumes seruet et tueatur, rataque esse iubeat vota pro patriae,* VESTRIS *consiliis recreatae, pace et tranquillitate. Ita vouet*

ILLVSTRISSIMORVM NOMINVM VESTRORVM

Dab. Göttingae,
A. d. XX. Febr. cIↃIↃCCLXVII.

cultor obsequiosissimus
GEORGIVS LVDOVICVS BOEHMER.

PRAEFATIO.

Iudicio Tuo, HVMANISSIME LECTOR, ſubiicio principia iurisprudentiae eccleſiaſticae, in quibus concinnandis periculum facere vix ſuſtinuerim, niſi fautorum et amicorum ſtudiis prouocatus. Obtemperaui et audendum aliquid eſſe exiſtimaui; quamuis me longe abeſſe intelligam a doctrinis, eruditione et meritis eorum, qui in hac iurisprudentiae parte excolenda tanta cum laude verſati ſunt.

Animus non fuit, iuris Canonici, quaqua patet, principia tradere, ſed haec metiri in-

primis ex vſu, quem ſeruat in Germania. Fuerunt et *iuris Canonici* perinde ac *iuris Romani* eadem fata, vt tamquam *ius peregrinum*, in ſolio Italiae natum compoſitumque, in Germania vſu et obſeruantia ſit *receptum:* receptum vero *mutationes plurimas* ſubierit tum inter Catholicos tum inter Auguſtanae confeſſioni addictos.

Fuit itaque praecipuum conſilium, deligere et apte componere, quae ad vtriusque Eccleſiae Romanae et Euangelicae ſtatum in Germania intelligendum pertinerent, et tradere iuris eccleſiaſtici *externi*, *publici* et *priuati*, principia; tum exponere ſimul, quae *inter vtriusque religionis conſortes* inter ſe conſtituta ſunt iura. Vtiliſſima eſt ea ſcientia: et facit *nexus eccleſiarum* in Germania et in eodem ſaepius territorio, vt ICtus superſedere nequeat intelligentia eorum, quae tum *diuerſae eccleſiae* iura reſpiciunt, tum quae inde vſu ſeruata ſunt in *inſtitutis communibus*, et *ſpecialibus legibus* culta et determinata in noſtra eccleſia.

II. In

II. In iure Ecclesiastico Protestantium exponendo vsus sum principio: iura *potestatis ecclesiasticae*, quae tum penes ecclesiam, qua talem, *ab origine* sunt, tum eidem *imperantium beneficio* data, indeque *ecclesiastica* effecta sunt, *in Principes et Magistratus Euangelicos delata esse ipsa ecclesia desiderante et consentiente, et eius salute id exigente*, eaque non minus *pactis publicis* esse firmata; nec deesse hodienum iura, quae et *cum ecclesiae consensu* sint peragenda: denique ab his omnibus sedulo *separanda* esse, quae *ex imperio ciuili* descendunt *iura imperantium circa sacra*, quae partem faciunt maiestatis et superioritatis territorialis; et ideo *ratione Territorii et Superioritatis* vnicuique Statui Imperii in negotio religionis competere dicuntur *in Instr. Pac. Westph. art. V. §. 30.*

III. Antiquum est illud principium, ipsis rerum argumentis et ecclesiae institutis et ipso *distincto exercitio* eorum, quae *iuris circa sacra* et quae *potestatis ecclesiasticae* sunt, comprobatum. Est illud publice agnitum ab

ipsis

ipſis Principibus Euangelicis, qui in ipſo exercitio poteſtatis eccleſiaſticae *ſummi epiſcopi* perſonam ſe ſuſtinere ſtilo publico profeſſi ſunt. Quae vero poteſt idonea eius rei dari ratio, quod vno veluti concentu conſpirauerint Principes Imperii Euangelici in adhibendo iſto *artis termino*, eoque in *deſignandis iuribus poteſtatis eccleſiaſticae* dudum recepto, niſi quod ea, quae ad eccleſiam dirigendam pertinent, alio titulo quam iure imperii ciuilis, iure videlicet *poteſtatis eccleſiaſticae*, ad *eccleſiam* pertinentis,[1] et nomine eccleſiae, ceu ſummos illius epiſcopos, ſe exercere profiterentur? Non ſine fructu in indagandis regiminis eccleſiaſtici originibus legere iuuat SECKENDORFII aeternum *de Lutheraniſmo* opus, in quo quae inter Reformationis auſpicia de eccleſiae gubernatione acta ſint conſilia, diligenter expoſita ſunt. Si ponere liceret, quod placuit Celeberrimo MOSERO, dum in alia omnia abit, in indagando fundamento huius poteſtatis ſpectandum eſſe id, quod *facti* eſt; palam eſt, id *ex facto* contigiſſe, quod principes Euangelici dupli-

duplicem perſonam, *principis* et *Epiſcopi*, ſe ſuſtinere agnoſcerent, eaque quae poteſtatis eccleſiaſticae ſunt, alio titulo quam iure poteſtatis territorialis ſibi tribuerent, et iure epiſcopali exercerent.

IV. Reſpicit hoc principium *originem acquiſitionis* ab *eccleſia:* eique firmando acceſſerunt *pacta publica Pacesque Religioſae*, quibus de tollenda vel ſuſpendenda Praelatorum Catholicorum iurisdictione per eccleſiam Euangelicam transactum, tum *pacta prouinciarum fundamentalia*, quibus de legitimo poteſtatis eccleſiaſticae exercitio cum *Statibus prouincialibus* ſubditisque conuentum eſt. Itaque et pacta publica *ſpecialem titulum* iurisdictionis eccleſiaſticae Statuum Imp. Euangelicorum praeſtant: eodemque non minus vti ſolent Status Imperii Euangelici. In literis eorum ad Imperatorem datis a. d. 4. April. 1750. in *Io. Car.* KÖNIGII *ſelectis iuris publ. nouiſſ. tom. XXIII. p. 356. iurisdictio eccleſiaſtica* vocatur *eines der edelſten Rechte Euangeliſcher Statuum, welche dieſelben nach denen obban-*

handenen Pactis publicis in dero Landen priuative exerciren.

V. Obſeruare iuuat hoc loco, in *mitiori* iurium poteſtatis eccleſiaſticae *exercitio*, quo vſi ſunt *Status Imperii Euangelici*, honorem frequenter habitum eſſe clericis, in iisdem in rerum eccleſiaſticarum conſilium adhibendis, partibusque adminiſtrandae iurisdictionis eccleſiaſticae ipſis demandandis. Sed emerſit inde in hominibus dominandi ingenio ductis, idem fere clericalis auctoritatis abuſus, quo premitur eccleſia Romana, vt iura commiſſa *velut propria* exercere, in iisque obeundis *arbitrium*, *immunitatem*, et *exemtionem* tueri contenderent. Eius rei exempla vidit ſuperioris ſeculi aetas, et nonnulla recenſet *Ioannes* SCHWARTZKOPP, Sereniſſimi Ducis Brunsuico-Guelpherbytani miniſter et Cancellarius, in Conſilio, ea de re dato, quod exhibet *Chriſtianus* THOMASIVS in *Iuriſtiſchen Haendeln Part. II. p. 540.* qui et ipſe vim clericorum, ipſorum malo, expertus eſt, prout docent fata et litigia ab ipſo eodem loco *Part. III. p. 1. ſ.* expoſita.

Quos

Quos conatus cum grauiter ferrent multi; tum ad eosdem impugnandos animi conuerſi ſunt. *Samuel* PVFENDORFIVS, praeſtantis doctrinae vir, in libello *de habitu religionis ad vitam ciuilem*, papatum velut impugnaturus, impugnauit clericorum ſuae eccleſiae affectatum imperium, et *miniſterium* tantum *clericis* commiſſum eſſe oſtendit, *poteſtatem eccleſiaſticam* vero *penes eccleſiam* eſſe, et Poteſtati ciuili ſubordinatam; denique alia eſſe iura *Principis*, quae ex *inſpectione ſeculari* in eccleſiam eiusque inſtituta deſcendunt, et per *tutelam* eccleſiae publicam determinantur, et alia ipſius *eccleſiae* iura. Sed vlterius progreſſus THOMASIVS, adoptata eorum ſententia, qui iam multum auctoritati principis tribuerant, nec habita eorum, quae *eccleſiae*, et quae principi, *qua principi*, competunt, ratione, omnem etiam poteſtatem eccleſiaſticam impugnaturus, *imperium ciuile* fontem iurium in eccleſiam conſtituit, ex *ſuperioritate territoriali*, non qualem fert *Sacri Rom. Imperii* formula, ſed qualem ipſe exiſtimauit, iura principis Euangelici in Sacra deſcendere opina-

opinatus. Nacta eſt haec opinio fautores, quamuis a multis deinceps *temperata* et ad aequiora principia reuocata: ſed et illa aliis Viris doctis locum fecit eam examinandi accuratius, et *ſeparandi*, quae in ea miſcentur, *iura imperii in eccleſiam*, et *ipſius eccleſiae* iura. Quae quamquam ab eodem Principe Euangelico exerceantur: tantum tamen abeſt, vt ideo eodem titulo competant, vt potius iura *poteſtatis eccleſiaſticae*, eccleſiae, *qua eccleſiae*, et *iure vniuerſitatis* competentia, principi non alia ratione, quam ex *eccleſiae conſenſu*, obuenire potuerint.

VI. Nec praeter rem eſſe videtur, indagare origines errorum in miſcendis diuerſis iuribus Eccleſiae et Imperii circa eandem Sacrorum materiam. Primo enim negligi obſeruamus, quod negligere par non eſt, *diuerſum* et *eſſentiale* vtriusque iuris *fundamentum;* quod tum continetur in *iure Collegii* et *Vniuerſitatis*, quo fruitur eccleſia, tum in iure *Imperii ciuilis*, ex quo iura Imperantis circa ſacra proficiſcuntur. Poſita eccleſia in

in republica, tum non modo ponuntur ecclesiae iura, ipsius ceu *Vniuersitatis* propria, verum etiam intelliguntur iura *Imperantis* in eamdem. Porro distinguuntur vtraque iura *diuerso fine*, cum aliud sit, ordinare in ecclesia, quae ad *finem eius* obtinendum promouendumque pertinent, et aliud, definire ea, quae in ecclesia respectum habent ad *reipublicae* salutem, tranquillitatem et tutelam. Discrimina vtriusque iuris, diuersis fundamentis superstructa, luculenter exposuit illustris CRAMERVS peculiari dissertatione *de iure circa sacra collegiali et maiestatico*. Nihil ad rem facit, vtriusque potestatis iura coniuncta esse in eadem Principis Euangelici persona: sunt enim eadem coniuncta in eadem Episcopi Imperii persona, neminemque fugit, iura dominii directi et iura superioritatis territorialis vnita frequenter esse in eadem principis persona: quae vero sua natura sunt semperque fuerunt separata, talia esse permanent in eadem persona.

VII. *Deinde* incauta et inidonea argumentatione duci eos animaduertes, qui vel ex

** cura

cura principis circa *ſalutem publicam*, cui adiuncta eſt religionis cauſa, vel ex *inſpectione ſeculari* in eccleſiam deriuandum eſſe cenſent, quidquid eſt iuris circa Sacra. In quo fallunt omnino; cum inde tantum deſcendant iura, quae tum in determinando *religionis exercitio* in republica, ideoque in *iure eccleſiae* concedendo, tum in eo cauendo proſpiciendoque, ne quid res publica detrimenti ex eccleſiae inſtitutis capiat, tum in *tutela publica* verſantur. Atque haec quidem omnia ſunt *iura circa ſacra maieſtatica* et *territorialia*, quae late dimanant per omnia ſacrorum argumenta, et ex quibus proficiſcuntur *iura imperii ſpecialia* in *concilia*, in *leges eccleſiaſticas*, in *dies feſtos*, in *liturgiae actuumque ſacrorum celebrationem*, in *bona* eorumque *acquiſitionem*, in *beneficia* eorumque *erectionem* et *collationem*, et in alia ſimilia, quae tum ab aduocatia publica deſcendunt ad vim ciuilem auctoritatemque publicam inſtitutis eccleſiae in republica tribuendam, tum ab inſpectione ſeculari in eccleſiam pendent, et maximam partem ſunt *iura negatiua*, ſeu iura

iura cauendi et efficaciter impediendi, ne ex his reipublicae noceatur. Quemadmodum vero ex cura salutis publicae sine iniuria deduci nequeunt et imperio tribui iura, quae sunt vel *singulorum* vel *vniuersitatum* propria: ita nec *imperio* vindicare par est iura, quae sunt *ecclesiae*, et vno verbo potestatis ecclesiasticae esse dicuntur, in definiendis his omnibus, quae ex fine ecclesiae exiguntur.

VIII. Est *tandem* et illud cauendum, ne ex sola *naturalis iuris* disciplina aestimemus *superioritatis territorialis* rationem, et inde descendens ius circa sacra territoriale: quasi idem omnino sit Germaniae territoriorum status, qui est principatuum in statu naturali, vt quidquid vi imperii ciuilis licet, idem liceat iure superioritatis. Certe si superioritas territorialis continet imperium ciuile per territoria Germaniae constitutum, maiestatique S. R. I. subordinatum, si formula eius tum legibus et obseruantia imperii tum legibus territorii fundamentalibus definitur: *iuris territorialis circa sacra* in Germania nulla

alia eſt ratio, quam qualem eſſe patiuntur Imperii formula imperiique leges. Sunt omnino et fuerunt olim *poteſtatis ſecularis* et *iurisdictionis eccleſiaſticae* rationes in Germania adeo ſeparatae, vt nec *Imperatori* per Imperium nec *Statibus Imperii* per territoria competeret, quae apud eccleſiam eiusque antiſtites erat, iurisdictio eccleſiaſtica, et de iuſtis tantum contenderetur vtriusque poteſtatis limitibus: in quo ex *medio* et *hodierno aeuo* adeo conſpirat imperii formula, vt nec hodienum poteſtas et iurisdictio eccleſiaſtica, ſtricte ſic dicta, partem faciat vel *imperatoriae maieſtatis* vel *ſuperioritatis territorialis Statuum imperii Catholicorum;* etiamſi ceteroquin iisdem ſalua ſint, quae ex *imperio ciuili*, et ſpeciatim ex iure reformandi exercitium religionis, ex aduocatia et ex inſpectione ſeculari deſcendunt iura in ſacris. Quae cum fuerit formula Imperii poteſtatisque Statuum imperii *eo tempore*, quo ſacra puriora nata ſunt in Germania; id quod non minus *in facto* notorio poſitum eſt; cum porro nec Status Imperii *Euangelici* maiori

pote-

poteſtate fruiti ſint, quam ferebat imperii formula: certe *conſtitutionis Germanicae* ignarum eſſe oportet, qui ex ſuperioritate territoriali, quam ab imperio nexu potiſſimum feudali acceptam ferunt Status imperii, deducere vellet poteſtatem eccleſiaſticam, quae ne quidem eſt Imperatoris et Imperii. Vera itaque eſt communis maiorum noſtrorum ſententia, qui iura poteſtatis eccleſiaſticae Statuum imp. Euangelicorum non ex ſuperioritatis territorialis rationibus ſed ex eodem fonte et titulo ſpeciali explicuerunt, ex quo ipſi Status Euangelici eandem, tamquam *ius a Superioritate territoriali ſeparatum*, ſibi tribuerunt: etiamſi fines vtriusque poteſtatis, in eodem principe coniunctae, non vbique accurate diſtinxerint.

IX. *Denique* in explicanda politia eccleſiae Euangelicae, in qua non quaeritur, qua ratione ordinari potuerit, ſed ordinata ſit, non rectius iudicium inferri arbitror, quam inſpectis eius originibus. Datum primum eſt religioni Euangelicae liberum per ſpecialia ter-

ritoria exercitium auctoritate Statuum Imp. Euangelicorum et ex *iure reformandi* illis competente. Nata inde est *ecclesia specialis* cuiuslibet territorii, eademque *sub Principe suae confessionis vnita;* quem non modo tamquam membrum, sed et tamquam caput, et statorem, et conditorem venerata est.

Erat tum ea eius politia, vt singulis ecclesiis praeessent *pastores;* plures vnius districtus ecclesiae subiectae essent vnius *Superintendentis* inspectioni *ecclesiasticae;* et causae ecclesiae per territorium ordinandae agerentur in *synodis*, sub Principum auctoritate et directione; adeo vt praecipuae partes potestatis ecclesiasticae coniunctim exercerentur *ab Ecclesia* et a Principe suae confessionis.

Quamquam sub primordiis reformationis causae ecclesiasticae et matrimoniales cognitioni et decisioni vel *parochi* vel *Superintendentis* relinquerentur: non multo post tamen agnitum est, *fieri non posse, vt singuli Pastores in ecclesiis tantum eruditionis et iudicii haberent,*

vt

vt has controuerſias recte diiudicare poſſent; indeque ex re eccleſiae viſum eſt, conſtituere in locis opportunis conſiſtoria, quae cognoſcerent et iudicarent cauſas matrimoniales chriſtianis ſententiis, Paſtorum curam et inſpectionem agerent, diſciplinam eccleſiaſticam exercerent, tutela politicae poteſtatis promouendam: ita videlicet rationes ſubducuntur in formula de *totius eccleſiae gubernatione*, a. 1545. a Wittebergenſibus adornata et iudicio Statuum Imp. Euangelicorum probata apud SECKENDORFFIVM l. c. *lib. III. p. 535.* Prima iam conſiſtorii rudimenta, valde probante Luthero, Witebergae a. 1539. et Lipſiae a. 1543. poſita ſunt: eaque principia in vſum deducta locum fecerunt politiae, in tot territoriis conſpirantis, in iudiciis conſtituendis ad iura eccleſiae exercenda.

Sed turbabant eo tempore exercitium poteſtatis eccleſiaſticae epiſcopi eccleſiae Romanae, vindicias veteris iurisdictionis epiſcopalis ſuſcipientes, de eaque publice contendentes vsque ad tempora Pacis Religio-

ſae. Agebant tum eccleſiae ſuae cauſam *Status Imp. Euangelici*, eandemque tuebantur non ex eo, quaſi illa ipſis competeret *ex territorii iure*, quod nemini tum ex conſtitutione Germanica in mentem vénit, ſed quod Epiſcopi ſua poteſtate *abuterentur* in necem eccleſiae (*), ob quem *abuſum* eadem *reuocata* erat

*) Sub initiis reformationis iurisdictio epiſcopalis nequidem ſimpliciter negata eſt epiſcopis. Nec incognita ſunt, quae de ea retinenda acta ſunt conſilia, modo eam ita exercerent, vt ſalua eſſet cauſa purioris religionis; quod obtineri nulla ratione potuit. Rei illuſtrandae egregie inſeruit *Ordinatio Mauritii Saxoniae Electoris de a 1543.* in *Corp. iur. Sax. p. 16.* data ad Statuum prouincialium querelas de eo, quod Epiſcopi Merſeburgenſis et Misnenſis officio ſuo prorſus deeſſent in cauſis eccleſiam Euangelicam concernentibus. *Weil wir dann von vnſerer Landſchafft Ausſchus vnterthaenig angelanget, das wir Einſehen thun wolten, das die Biſchöfe in unſern Landen der Biſchoflichen Amt und Conſiſtoria chriſtlich und der göttlichen Schrift*

erat in Articulis Schmalcaldicis. Tandem in Pace Religiosa de iurisdictione episcopali, non tamquam de causa superioritatis territorialis, sed vnice de ea, tamquam *de causa religionis*, transactum, et huius securitati per suspensionem iurium episcopalium prospectum, eaque causa et futurae amicabili dissidiorum religionis compositioni reseruata est. Rediit itaque res ad causam cuiuslibet ecclesiae particularis, siue haec sub principe eiusdem religionis in eodem territorio vnita, siue illa constituta esset sub principe diuersae religionis: et exercitium potestatis ecclesiasticae vi eius, quae iam pla-

* 5 cuerat,

Schift gemäs übeten und hielten: haben wir die beyde Bischöfe zu Meissen und Merseburg durch etliche desselben Ausschusses ihres Amts treulich und fleisig erinnern lassen. Weil sie aber dazu nicht zu vermögen: werden wir veruhrsacht, etlichen Praelaten aufzulegen, in unsern Landen das bischofliche Amt mit der Visitation und sonsten christlicher heiliger göttlicher Schrift gemäs auszurichten.

cuerat, politiae delata eſt ad *iudicia eccleſiaſtica*, a *Statibus Imp.* Euangelicis, a *Nobilibus immediatis*, et a *magiſtratu* quoque *mediato* ſub principe diuerſae religionis conſtituta. Ita tandem poteſtas eccleſiaſtica, et quae huic ex iure eccleſiaſtico communi adiuncta erant, iura *patiente et acquieſcente eccleſia*, et *ipſo exercitio*, ad Status Imp. Euangelicos tranſierunt, firmataque ſunt in particularibus territoriis per *pacta publica receſſusque prouinciales*. Et docet ſequiorum temporum hiſtoria, eam *ſuſceptam* eſſe a Statibus Imp. Euangelicis tamquam poteſtatem, a ſuperioritate territoriali per formulam imperii et per ipſorum agnitionem diſtinctam, ſiquidem ipſi in eius exercitio veluti *epiſcopi eccleſiae ſuae* perſonam ſe ſuſtinere profeſſi ſunt ſtilo vetere, eoque *publico* et ad deſignandam *poteſtatem eccleſiaſticam* recepto. Emerſit inde illud *praecipuum* Statuum Euangelicorum, quod poteſtas eccleſiaſtica, quae ſeparata eſt in principe imperii Catholico a ſuperioritate territoriali, Statibus Imp. Euangelicis *ſpeciali titulo* acquiſita, indeque *adiuncta*

iuncta ſit ſuperioritati territoriali, ſeruata eadem eiusdem *immunitate*, qua per conſtitutionem Germanicam haud obnoxia eſt S. R. I. tribunalium, quibus nulla in cauſis eccleſiaſticis data eſt, iurisdictioni.

X. Quae cum ita ſint, nec alia principia adoptare par eſt in explicanda poteſtate et iurisdictione eccleſiaſtica Statuum Imp. Euangelicorum, quam ex quibus ea ſecundum *formulam Imperii* et ſecundum *politiam eccleſiae Euangelicae* iisdem acquiſita eſt, et ex quibus eadem non minus obuenit *aliis*, ſuperioritate territoriali non inſtructis. Nec habent, qui his principiis in iurisprudentia Eccleſiaſtica Euangelicorum inſiſtunt, quod de male cohaerente iurisprudentia conquerantur: quod vtique facere oportet eos, qui ex aſcititio peregrino principio ſuperioritatis territorialis aeſtimant iura et inſtituta, quae per eam non determinantur, ſed alios natales habent.

XI.

XI. Tentaui et eius rei periculum facere in pertexendis, quae in lucem prodeunt, iurisprudentiae ecclesiasticae principiis. Ordine vsus sum naturali, qui praeponenda esse iubet, quae ad reliqua intelligenda viam sternunt. In *Parte generali* persecutus sum principia, quae tum in genere ad *indolem ecclesiae* eiusque *nexum cum republica*, tum in specie ad *vtriusque ecclesiae* in Germania approbatae *origines*, ad *vtriusque nexum* legibus publicis constitutum, et ad *historiam legum ecclesiasticarum* pertinent.

In *Parte speciali* quatuor libris complexus sum specialia iuris ecclesiastici principia. In ecclesia videlicet, quae vniuersitas est religionis Christianae colendae causa consociata et ministerio instructa, tria maxime momenta consideranda sunt; tum ea, quae *ministerium*, tum quae *potestatem ecclesiasticam*, tum quae *cultum diuinum* respiciunt. Praemisi LIBRO I. quae ad *ministerii* potestatem spectant, quae *ordinatione* tribuitur: a qua quippe

pe*ſtatus clericorum* eorumque iura in genere dependent.

Ab his, quae ordinis ſunt, tranſii LIBRO II. ad *poteſtatem* ſeu *iurisdictionem eccleſiaſticam*, in cuius exercitio regimen eccleſiaſticum verſatur. Cum ratione eorum, qui *regimini eccleſiaſtico* praeſunt, prorſus diuerſa ſit eccleſiae Romanae et Euangelicae politia: ſeiunxi *regiminis eccleſiaſtici* in *vtraque eccleſia* tractationem per ſpeciales ſectiones. Tandem in poſtrema Sectione *partes regiminis eccleſiaſtici generales* expoſui, quae in *poteſtate leges ferendi*, in *iurisdictione contentioſa* et in *Viſitandi poteſtate* conſiſtunt.

Iura circa *cultum publicum* perſecutus ſum LIBRO III. expoſitisque vtraque priori ſectione iuribus, quae circa *actus ſacros* eorumque celebrationem quaeque circa *matrimonium* verſantur, ſectione *tertia* de *vniuerſitatibus*, religionis cauſa inſtitutis, ſectione *quarta* de *officiis et beneficiis eccleſiaſticis*, quae maxime cultus diuini cauſa ordinata ſunt, denique

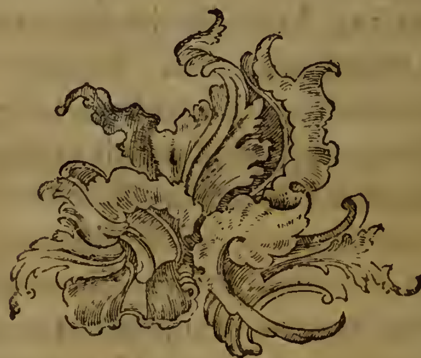
que *posteriori* sectione de *rebus bonisque* cultui diuino inseruientibus et ecclesiae acquisitis egi. His tamen LIBRO IV. subiunxi tractationem eorum, quae *iurisdictionis ecclesiasticae* exercitium *in iudicio* concernunt; quibus non minima pars eorum, quae in *fora secularia* transierunt, continetur.

In singulis explicandis ea ratione versatus sum, vt traditis cuiuslibet negotii notionibus et originibus, iura et obligationes inde descendentia et quae ad modum illa exercendi pertinent, exposuerim, memor artis, quam Serui Sulpicii exemplo imitandam proponit *Cicero*, in Bruto, c. 41. *quae doceret, rem vniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscuram explanare interpretando: ambiguam primum videre, deinde distinguere, postremo habere regulam, qua vera et falsa iudicarentur, et quae quibus propositis essent quaeque non essent consequentia.* Diligenter indicaui *fontes*, ex quibus fundamenta iuris tutissime hauriuntur, interspersis quoque scriptorum cuiuslibet argumenti idoneo-

idoneorum allegationibus, maxime vbi de instituti ecclesiastici originibus vel de ostendendo iurium vsu, vel de controuersiis agebatur: vt et ipse, Beneuole Lector, intelligas, quibus ducibus militauerim, et quibus, si visum sit, proficere liceat in vberiore eorum scientia capessenda, quorum primas tantum lineas hoc loco ducere datum est.

Ita fere praefatus sum, cum primum anno clↃ IↃ CCLXII. haec principia iuris ecclesiastici in lucem prodirent. Operae iisdem conscribendis impensae fructum vberrimum me cepisse puto, quod peritis et aequis rerum arbitris ea non displicuisse sed et probata esse intellexerim. Post alteram, quae anno clↃ lↃ CCLXVII. prodiit editionem, in adornanda noua occupatus, totius quidam libelli ordinem non nisi in paucis immutaui: quae vero in singulis capitibus exposita sunt, sub secundas curas reuocaui, in principiis exactius determinandis, omnibusque concinnius exponendis sollicitus. Denique ex commodo eorum, quorum studiis inser-

inſeruio, eſſe exiſtimaui, in calce adiungere praecipuum iuris eccleſiaſtici Germanici fontem, *Inſtrumentum pacis Osnabrugenſe Caeſareo Suecicum.* Quae recognita iuris eccleſiaſtici principia iam Tuo, Humaniſſime Lector, iudicio lubens committo. Dab. Goettingae menſe April cIↄ Iↄ CCLXXIV.

PARS

PARS GENERALIS.

TIT. I.

DE ECCLESIA EIVSQVE IVRIBVS

ARGVMENTVM.

§. 1. *Religio Christiana.* 2. *Sacra interna et externa.* 3. *Religionis libertas.* 4. *Ecclesia.* 5. *Eius vinculum in vnione in eandem fidem.* 6. *Eius species.* 7. *Potestas ecclesiastica.* 8. *Iura Collegialia.* 9. *Ecclesiae regimen et Politia.* 10. *Ministerii indoles.* 11. *Dependet a potestate ecclesiastica.* 12. *Ministris iure proprio non competit potestas ecclesiastica.* 13. *Nexus inter ecclesias diuersae religionis.*

§. 1. RELIGIO CHRISTIANA est *determinatus modus colendi Deum secundum Doctrinas a Christo et ab Apostolis traditas.* Pertinent ad illam 1) *doctrinae* de cultu Dei in Christo secundum reuelationem S. Scripturae determinatae, quarum complexus *fidem Christianam* constituit, 2) *actus* religiosi, cultum diuinum, *internum* et *externum*, ex fide Christiana instituendum respicientes (*a*). Quaecun-

que

que religionem Chriſtianam concernunt, SACRA dicuntur.

(*a*) Religio ergo conſtat *credendis* et *agendis*. Per veritatem *principii credendorum* determinatur *verae religionis* caracter. *Io.* SCHILTERVS de *libert. eccleſ. Germ. L. I. c.* I. §. 19. 20.

§. 2. SACRA ſunt vel INTERNA, *quae reſpiciunt cultum internum ſingulorum, ab eoque abſolute dependent in cultu externo*: veluti *aſſenſus*, quem quis tribuit doctrinis fidei, et quae his abſolute innituntur in agendis; vel EXTERNA, *quae reſpiciunt cultum externum, nec a doctrinis fidei abſolute dependent.* ILLA a cognita doctrinarum veritate et a conuictione dependent, per imperium vero et coactionem non obtinentur. HAEC varia ratione determinari poſſunt, et humanae diſpoſitioni obnoxia ſunt: quorſum pertinent tum *actus religioſi externi*, tum *modus in his peragendis* obſeruandus, qui *liturgia* vocatur.

§. 3. Religio ergo ratione *ſacrorum internorum* 1) imperii et coactionis expers, ideoque LIBERA eſt: 2) in iisdem vnicuique debetur CONSCIENTIAE LIBERTAS (*a*), quae eſt *facultas, iudicium de ſacris internis formandi per rationes, ab eorum veritate deſumtas, non vero ſecundum arbitrium et praeſcriptum alterius.* 3) Ad ſacra ergo colenda, quae quis falſa eſſe conuictus intelligit, nemo imperio, pacto, vel iureiurando adigi poteſt (*b*).

(*a*) In

(*a*) In hac rationes assensus vnice repetuntur a veritate doctrinae, non ab auctoritate docentis. *Seruitus conscientiae* est, si iudicium de sacris internis vnice subiectum est alterius praescripto. *Imperium in aliorum conscientias* sibi arrogat iniuste, qui sibi dari postulat ius cogendi alterum, ad iudicium de sacris internis vnice ex ipsius praescripto formandum. Tyrannidem sacram appellat *Io. Vlr.* L. B. DE CRAMER *de iure circa Sacra Colleg. et maiest.* §. 28. Conf. *B. Parentis* diss. praelim. tom. II. Iur. Eccl. de *iure circa libert. conscient.* §. 54.

(*b*) (*Phil. Eb. Zechii*) *meditat. de orig. et indole iuris reformandi P. I. c.* 2. §. 23. 24.

§. 4. ECCLESIA CHRISTIANA est *societas hominum, per eandem fidem Christianam vnitorum, de religione Christiana colenda.* 1) *Initur* libero coeuntium consensu (*a*): eamque 2) *constituunt* omnes, in eam coeuntes, eademque fide vniti. 3) *Communis* eius *finis* est cultus diuinus, ex eadem fide christiana instituendus: in quo obtinendo *commune ecclesiae bonum*, et in eiusdem haud impedita perfruitione *salus ecclesiae*, prima eius lex, versatur (*b*).

(*a*) de Origine Coetuum inprimis post Christi ascensionem vid. *Io. Ge.* PERTSCH in *hist. eccles. sec. I. c.* 8. 9.

(*b*) *B. Parens* in diss. Praelim. tom. I. Iur. Eccles. de *suprema lege ecclesiastica.*

§. 5. Vnio in cultum diuinum ex eadem fide Christiana instituendum est *vinculum ecclesiae;* et fides, in quam vnio facta est, eius *symbolum* est seu

confessio. 1) Salua seruata *vnione fidei*, eadem ecclesia manet in posteris, illaque sublata, haec interit; 2) a *diuersa* fidei Christianae confessione oritur diuersitas ecclesiarum, vt Graeca, Romana, Euangelica cet. 3) In eadem ecclesia non potest admitti facultas, doctrinas cum *confessione ecclesiae* pugnantes profitendi et disseminandi (*a*), salua ceteroquin facultate ab ea dissensus causa recedendi.

(*a*) Non commiscenda est *libertas Conscientiae* (§. 2.) cum *libertate sentiendi, profitendi. docendi*, quidquid placuerit: quae omnino est ecclesiae et reipublicae exitiosa. Haec miscet *Io. Casp.* BARTHEL. in diss. *de eo quod circa libertatem conscient. in negotio relig. iustum est in Praef.*

§. 6. Ecclesia, cuius membra sunt singuli Christiani, est *simplex*, cuius membra sunt simplices ecclesiae, est *composita* societas. Est haec vel *vniuersalis*, vel *particularis*, prout constat vel ex omnibus *per orbem terrarum*, vel ex omnibus *per eandem regionem* constitutis ecclesiis *eiusdem fidei*.

§. 7. Posita ecclesia, ponitur POTESTAS ECCLESIASTICA, quae est *ius determinandi ea, quae pertinent ad ecclesiae finem obtinendum et promouendum* (*a*). Competit 1) ecclesiae, qua *societati*, et est *ius* ipsius *proprium*, et *ab origine* ius omnium ecclesiae membrorum commune (*b*); quo nomine ecclesia *aequalis societatis* iuribus fruitur: 2) determinatur per *finem ecclesiae* eiusque *salutem*;

ideo-

ideoque 3) pertinet tam ad *facra externa* quam ad *ecclefiaftica*. Produci vero nequit ad facra *interna* fingulorum, ac falua confcientiae libertate exercenda eft. (§. 3.)

(*a*) Receptum eft vocabulum *poteftatis* in iure focietatis vel collegii et ecclefiae defignando. vid. *Benign.* BOSSVET de *poteftate eclefiaftica cleri Gallic. Gisb.* VOETIVS de *Politia ecclef. P.* 3. *lib.* 4. *p.* 770. Vocatur etiam *ius collegiale circa Sacra.* PAVLVS *ecclefiae* tribuit *ius curandi et efficiendi, vt omnia ordine et decenter peragantur.* 1. *Cor. XIV. v. vlt.* vid. *Sam.* PVFFENDORFF de *habitu relig. ad Statum ciuil.* §. 39. *Io. Vlr.* L. B. DE CRAMER *l. c.* §. 15. 32. *Chrift. Matth.* PFAFFIVS de *iure facrorum abfoluto et collegiali. Io. Ern.* FLOERCKE *in Praenot. iurispr. eccl. obf.* 11.

(*b*) *Dav.* BLONDELLVS de *regimine plebis in ecclefia.*

§. 8. *Iura fingula, quae infunt poteftati ecclefiafticae*, funt IVRA ECCLESIAE COLLEGIALIA: quae fere redeunt ad haec momenta (*a*), 1) ad ius adornandi *cultum diuinum* tum ratione actuum facrorum, tum ratione modi, temporis et loci, 2) ad ius determinandi ea, quae inftar *medii* fe habent ad eundem promouendum, et 3) ad ius remouendi in ecclefia *impedimenta* finis communis. Sunt vero illa vel iura *plurium eiusdem fidei ecclefiarum*, per regionem vnitarum, COMMVNIA, vel fingulis ecclefiis PROPRIA.

(*a*) *Io. Ern.* FLOERCKE de *iure principis circa facra fubditorum diuerfae relig. Sect. I.* §. 3. *f. Io.*

 Laur.

Laur. MOSHEIM *Kirchenrecht der Proteſtanten p.* 449. *Iuſt. Car.* WIESENHAVERN *de iure conuentionali ſacrorum dirigend.* §. 11. Horum numero ſunt, ius coeundi in *conuentus* et *ſynodos*, mutuaque conuentione condendi *ſymbola*, *leges conuentionales*, normamque agendorum in eccleſia, poena conuentionali munitam, quae eſt *diſciplina eccleſiaſtica*; ius conſtituendi eccleſiae miniſtros, aliisque committendi tam *directionem*, quae eſt poteſtas, omnia ea peragendi, quae in peragendis eccleſiae negotiis ab vno nomine omnium peragenda ſunt, quam *inſpectionem* eccleſiaſticam, quae conſiſtit in poteſtate curandi et efficiendi, vt politia eccleſiae ſalua ſeruetur; ius *conuentionale* lites in eccleſia ortas dirimendi, adminiſtrationi bonorum eccleſiaſticorum proſpiciendi, aliaue ſimilia iura. Praxin eorum in primitiua eccleſia tradunt *auctor anonymus* Tr. de *regimine eccleſiae primitiuae* edit. *a B. Parente* in app. *hiſt. eccleſ. trium prior. ſec. Io. Franc.* BVDDEVS de *eccleſia apoſtolica. B. Parens* in diſſ. iur. eccleſ. ant. diſſ. III. *de confoederata Chriſtianorum diſciplina* et diſſ. XII. de *ſtatu extraordinario eccleſiae primitiuae.*

§. 9. *Exercitium poteſtatis eccleſiaſticae*, *iuriumque eccleſiae collegialium* eſt REGIMEN ECCLESIASTICVM (*a*). Eccleſiae ius non minus ac arbitrium eſt, vtrum *ipſa* hoc in *conuentibus* exercere, an vero, quod omnino *prudentiae* eſt, id eiusue partes *vni pluribusue* deferre, et *qua lege* deferre velit. *Ipſa determinatio eorum*, *quae ad finem eccleſiae obtinendum pertinent*, *vi poteſtatis eccleſiaſticae facta*, eſt POLITIA, *ordo*, *ordinatio* eccleſiae.

(*a*) Regiminis verbo exercitium cuiuscunque poteſtatis ſignificatur, et qualis eſt poteſtas, tale eſt regimen.

§. 10.

§. 10. MINISTERIVM V. D. eſt *officium* in eccleſia, quod in *praedicatione Verbi* et *in ſacris in ſalutem membrorum eccleſiae adminiſtrandis* verſatur: ideoque continet *curam animarum*. Munus eſt, *fini eccleſiae* inſeruiens, indeque *a Chriſto* in condenda eccleſia inſtitutum: doctrinis, pio affectu ipſoque exemplo inſtruendum, *imperio* vero et *coactione* deſtitutum (§. 2. 3.) (*a*).

(*a*) Hoc PETRI praeceptum eſt *I. Ep. V.* 2. 3. Idem eſt monitum CHRISTI, Apoſtolis datum, *Matth. XX.* 25. *Luc. XXII.* 25. 26. 27. Praxin primitiuae eccleſiae exponit *B. Parens* in *diſſ. iur. eccleſ. diſſ. III.* §. 12.

§. 11. Cum fini eccleſiae obtinendo et promouendo inſeruiat miniſterium: 1) conſtitutio eius fit iure *poteſtatis eccleſiaſticae*, (§. 7.) et eſt pars *politiae eccleſiaſticae*; (§. 9.) 2) *functiones* miniſterii *a Poteſtate eccleſiaſtica* dependent, et per eam *determinari* poſſunt. Eccleſia, ſub *hac politia* conſiderata, eſt conſociatio de religione *ſub miniſterio paſtorum* colenda.

§. 12. Erroneum itaque eſt, miniſterio ineſſe *poteſtatem eccleſiaſticam*, eamque 2) paſtoribus *iure proprio* competere, et *iure* quodam *diuino*. Huiusmodi errores, clero proficui et gratiſſimi, ab eoque propugnati et propagati, omnes fere eccleſias turbarunt (*a*). Nata inde eſt politia *eccleſiae inaequa-*

qualis, eaque *hierarchia*, qua poteſtas eccleſiaſtica, ad *ſacra interna* producta, *miniſtris eccleſiae* iure proprio eoque diuino vindicatur.

(*a*) Errorum *origo* ex eo potiſſimum coepit, quod miniſtris *ab eccleſia* delatum ſit exercitium *iurium nonnullorum collegialium:* quorum *adminiſtratio*, prout idem in partibus imperii ciuilis ſaepius contigit, conuerſa eſt in *propriam* poteſtatem.

§. 13. Inter eccleſias *diuerſae fidei et religionis* eadem iura et oblgiationes intercedunt, quae inter *diuerſas ſocietates liberas.* 1) Neutri eccleſiae *in alteram* vel in *eius ſacra* ius aliquod competit, et altera ab altera eſt independens; 2) inter easdem *iure diuino*, et maiori adhuc *religionis vinculo*, damnantur laeſiones, turbationes et perſecutiones (*a*), 3) inter easdem nullum aliud *religionis diſſidia componendi* remedium eſt, quam *mutua tolerantia* et *amicabilis compoſitio.* Belliſſime *Chriſtianum* remedium vocatur, tamquam Chriſtianae religioni verae *vnice* conueniens.

(*a*) Non maior nec magis exitioſa eſt *ſuperſtitio*, quam *cultum Dei* quaerere in actionibus a Deo damnatis, ſcilicet in *perſecutionibus* et *laeſionibus*, religionis cauſa illatis.

TIT.

TIT. II.
DE NEXV ECCLESIAE CVM REPVBLICA.

ARGVMENTVM.

§. 14. *Deuotio domeſtica et exercitium religionis.* 15. *Deuotio domeſtica ſimplex et qualificata.* 16. *Relig. exercitium publicum et priuatum.* 17. *Religio in republ. recepta.* 18. *Dominans, vel ſecundum quid recepta.* 19. *Eccleſia publica et priuata.* 20. *Ius circa Sacra,* 21. *continet ius reformandi.* 22. *Inſpectionem ſecularem in eccl.* 23. *Aduocatiam eccleſiaſticam* 24. *Eius diſcrimen a poteſtate eccleſiaſtica.* 25. *leges fundamentales circa ſacra.*

§. 14. A religione diuerſum eſt *exercitium eius* in republica. Poteſt hoc competere vel *ſingulis*, qua talibus, vel pluribus, qua *ſocietati.* DEVOTIO DOMESTICA eſt *ius ſingulorum, cultum diuinum ſeorſim et ſaltem in familia ſecundum ſuae religionis confeſſionem inſtituendi, paſtorum miniſterio non interueniente.* EXERCITIVM RELIGIONIS vero in ſpecie ſic dictum, eſt *ius, religionem in ſocietate ſub miniſterio paſtorum in republica colendi.*

§. 15. *Deuotio domeſtica* vel SIMPLEX eſt, vel QVALIFICATA, *ſi eſt coniuncta cum* IVRE PRIVATORVM SACRORVM, ſeu *iure habendi proprium ſacerdotem.* ILLA non niſi ea ſacra continet, quae ex religionis principiis peragi poſſunt *absque inter-*

uentu paſtoris: HAEC tribuit ius, ſacra peragendi interuentu paſtoris.

§. 16. *Exercitium religionis* duplex eſt, vel PRIVATVM, ad *ſacra intra eccleſiam peragenda* adſtrictum, vel PVBLICVM, ad ſacra omnia pertinens, quorum celebratio, *etiam extra eccleſiam*, in republica ſeſe exſerere poteſt (*a*). Vtrumque fit *interueniente miniſterio paſtorum*.

(*a*) HENNIGES *in medit. ad Inſtr. Pac. art. V.* §. 31. *p.* 532.

§. 17. Ius *concedendi* exercitium religionis in republica eſt *ius imperii ciuilis*: eoque conceſſo, competit ius *coeundi* in republica *in eccleſiam* , et per conſequens exercendi *iura collegialia* eccleſiae; (§. 7. 8.) quae ſunt *annexa exercitii religionis*. Deuotio domeſtica eſt *iuris* et *libertatis naturalis* (§. 3.).

§. 18. Conceſſo religionis exercitio, RELIGIO in republica RECIPI et *ciuiliter approbari* dicitur (*a*). Recepta religio vel *dominans* eſt, ſeu *ſimpliciter recepta*, cui *omne religionis exercitium* datum eſt per reipublicae territorium, vel *ſecundum quid recepta*, cui non niſi *determinatum exercitium* per certam territorii partem conceſſum eſt. Dominans ergo religio in republica eſſe poteſt, ſiue *imperans* eidem addictus ſit, ſiue non addictus.

(*a*) Di-

(*a*) Diuerſa ſunt, recipere et tolerare *religionem*, et tolerare in republica *addictos religioni haud approbatae*, quod idem eſt, ac eis *iura ſocietatis ciuilis permittere:* et fieri debet ſalua deuotione domeſtica.

§. 19. Eccleſia vel PVBLICA eſt, quae *religionis exercitio publico et communione iurium in republ. fruitur, vel* PRIVATA, quae *priuato religionis exercitio iuribusque in republica fruitur ſpeciatim conceſſis.*

§. 20. Eccleſia reipublicae ~~eiusque~~ ſubeſt, quousque pertinet imperium ciuile, idque patitur reipublicae forma. IVS CIRCA SACRA, quod et *maieſtaticum* dicitur, continet *ius imperii ciuilis in eccleſiam*, ideoque eſt *ius, vi imperii ciuilis determinandi ea, quae in eccleſia reſpectum habent ad reipublicae ſalutem vel ad tutelam publicam.* Competit ergo principi, qua principi (*a*).

(*a*) *c.* ~~19~~ 20. *C.* ~~20~~ 23. *qu.* 5. *Sam.* PVFFENDORFII tr. *de habitu relig. ad ſtat. ciuil.* §. 43. 44. *Io. Vlr.* de CRAMER *de iure maieſt. et colleg. circa ſacra* §. 17. et in *Obſ. iur. tom. I. obſ.* 419. §. 6. *Hugo* GROTIVS de *imperii ſuprema poteſtate circa ſacra. Herm.* CONRING de *maieſtatis ciuilis auctoritate et off. circa ſacra. Dan.* NETTELBLADT de *imperii ſacri ſtat. Proteſt. natura.*

§. 21. Sub *iure circa ſacra* continetur I. IVS REFORMANDI EXERCITIVM RELIGIONIS quod eſt *Ius imperii ciuilis, determinandi exercitium religionis in republica.* 1) *Obiectum* eius ſunt exercitium

tium religionis in republica *publicum priuatumue*, eiusque *iura annexa* (§. 16.): 2) *eius determinatio* consistere potest in iisdem concedendis, amplificandis, restituendis, negandis, restringendis (*a*). 3) Est ius *imperii ciuilis* circa sacra (*b*): et cuius est regio, eius est religionis exercitium determinandi ius. Per ius reformandi ergo tribuitur ius *ecclesiae publicae* vel *priuatae* (§. 19).

(*a*) Non ergo consistit in iure disponendi de aliorum religione, quae nemini mortalium competit, nec imperanti de ciuium suorum religione.

(*b*) In *Inst. Pac. Osn.* art. V. §. 39. *Caesareae maiestati ius reformandi exercitium religionis non minus quam aliis regibus et principibus* tribuitur. Conf. Praefatio ad *B. Parentis tom. III. Consult. et decis. Part. I.* §. 4. *f.*

§. 22. II. INSPECTIO SECVLARIS *in ecclesiam* (*a*), quae est *ius imperii ciuilis, curandi et efficiendi, ne salus et tranquillitas publica detrimenti quid ex ecclesia et ex exercitio potestatis ecclesiasticae capiat.* Ex hac descendunt *iura negatiua*, impediendi et cauendi, ne reipublicae per instituta ecclesiae noceatur.

(*a*) Haec non miscenda est cum *inspectione ecclesiastica*, quae est ius *ecclesiae*, curandi et efficiendi, vt politia ecclesiastica salua sit, et disciplina ecclesiastica obseruetur.

§. 23. III. ADVOCATIA ECCLESIASTICA, quae est *Ius imperii ciuilis tuendi et defendendi ecclesiae*

clesiam et iura ei competentia. Pertinet tum ad *impedimenta cultus diuini* in republica remouenda, tum ad *tuendum exercitium potestatis ecclesiasticae*, vbi hoc executione et publico auxilio indiget, tum denique ad *repellendam aliorum vim et iniurias*, nec non *ad tuenda iura* in litem vocata (*a*). Posterioris generis defensio, per administrationem iustitiae praestanda, est ipsa iurisdictio, quae in defectu decisionis conuentionalis, in litibus ecclesiae eiusue membrorum omnium naturali ratione ad implorationem litigantium fundata est.

(*a*) *Io. Casp.* BARTHEL *de iure reform. antiquo art.* 8. *tom. I. op. p.* 191. 222.

§. 24. Ius circa Sacra maiestaticum itaque a *potestate ecclesiastica iuribusque collegialibus* ecclesiae, (§. 7. 8.) aeque diuersum est ac *ius imperii ciuilis* differt a *iure quaesito* vel singulorum vel societatum in republica. Iura potestatis ecclesiasticae ergo principi, *qua principi*, non competunt: nec ei competere possunt, quam ex ipsius *ecclesiae consensu* (*a*). Hoc *interueniente*, potestatis ecclesiasticae exercitium *coniungitur* cum imperio ciuili, iisdem tamen limitibus circumscriptum, quibus ab origine est apud ipsam ecclesiam, et non nisi ex ecclesiae *salute* et salua *conscientiae libertate* obeundum (§. 7.). Huiusmodi vero delatione *non interueniente*, potestatis ecclesiasticae exer-

citium

citium ecclesiae *proprium* permanet, et ab imperio ciuili *separatum*, eidem tamen *subordinatum*.

(*a*) Prudentiae esse, monet *Io. Vlr.* L. B. DE CRAMER *in cit. diss.* §. 58. principi administrationem iurium collegialium relinqui, nisi tali religioni deditus sit, vi cuius diuersae religionis consortes persequi impellitur.

§. 25. Ius circa sacra, ad analogiam omnium iurium imperii ciuilis, restringitur tam per *salutem reipublicae*, quam per *leges reip. fundamentales*, et ex harum norma exercendum est. Sunt vero *leges* FVNDAMENTALES CIRCA SACRA *leges publicae, quibus definitur exercitium iurium imperantis circa ecclesiam.* Pertinent 1) ad definiendum *modum*, eadem exercendi, 2) et quidem ad exercitium tam iurium *maiestaticorum* circa ecclesiam, quam iurium *collegialium*, quoad imperanti delata sunt: nec vlla maior, quam ad eas obseruandas est imperantis obligatio.

TIT.

Tit. III.

ORIGINES HIERARCHIAE IN ECCLESIA ROMANA.

ARGVMENTVM.

§. 26. *Status ecclesiae primitiuae.* 27. *Confoederatio ecclesiarum per prouincias.* 28. *Potestas ecclesiastica penes episcopos, Metropolitanos et synodos.* 29. *Iura imperatorum in ecclesia.* 30. *Vnio ecclesiarum per orbem Romanum. Origo primatum.* 31. *Primatus Pontificis.* 32. *Hierarchiae natales.* 33. *Systema Papale et episcopale.* 34. *Nexus ecclesiae erga rempublicam.*

§. 26. Ecclesiae *primitiuae* haec politia fuit, quod sacris dirigendis praeessent PRESBYTERI, *episcopi* promiscue dicti (*a*); his in negotiis ecclesiae inseruirent DIACONI, ex vtroque sexu passim assumti (*b*); negotia ecclesiae alicuius momenti ipsius ECCLESIAE *consensu* tractarentur (*c*). *Primi inter presbyteros* in coetibus maioribus per ciuitates, iam circa *finem seculi I.*, occasione schismatum EPISCOPI nomine distincti (*d*), et partem *inspectionis ecclesiasticae* nacti in *coetus minores*, per pagos vicinos constitutos, dignitate et auctoritate praeeminuerunt ceteris presbyteris, in *consortium dirigendae ecclesiae* cum ipsis vocatis.

(*a*) *Io. Laur.* MOSHEIM *de reb. Christ. ante Constant.* sec. I. §. 13. 17. 37. 44. 45. 48. *Christ. Matth.* PFAFFIVS in *Orig. iur. eccl. c.* 2. *art.* I. 2. Promiscua presbyteri et episcopi appellatio euincitur, *Act.* XX. 17. 28. *Tit.* I. 5. 7. *Philip.* I. 1.

(*b*)

(b) *Iof.* BINGHAM *Orig. et ant. eccl. lib.* 2. *c.* 20. *Casp.* ZIEGLERVS *de diacon. et diaconiff.* c. 8.
(c) *Act.* XX. 2. XV. 2. XXI. 7. *Pfaffius* l. c. p. 40. et 89. *Mosheim in hift. eccl. fec.* 1. *p.* 44. *f.* et *p.* 205.
(d) Ita *Hieronymus* in *c.* 24. *D.* 93. *c.* 5. *et* 10. *D.* 95. Conf. B. *Parens* in diff. ad Plin. et Tertull. diff. VII. §. 41. diff. VIII. §. 8. Apologiam *pro fententia Hieronymi* fcripferunt *Dav.* BLONDELL et *Claud.* SALMASIVS *de epifc. et presb.* aduerfarios nacti *Dionyf.* PETAVIVM de *hierarchia eccl.* et *Nat.* ALEXANDRVM *diff.* 44. *hift. eccl. fec. IV.* Ampliorem fcriptorum recenfum dat. PFAFFIVS l. c. p. 55. f.

§. 27. Inter tot fpeciales ecclefias, folo *fidei eiusdem vinculo* vnitas (*a*), non fuit nexus *fubordinationis*, fed NEXVS CONFOEDERATIONIS, qui primum fec. II. interuenit inter *eiusdem prouinciae ciuilis* ecclefias. Euidens illius confoederationis argumentum eft coitio ecclefiarum in *fynodos* feu conuentus prouinciales, et tractatio *caufarum ecclefiafticarum communium* in iisdem (*b*); conditis *regulis conuentionalibus*, quas *canones* dixerunt.

(*a*) *Io. Rud.* KIESLING *de ftabili primit. eccl. ope literarum communicat. connubio* §. 20. *f.*
(*b*) *Auctor anonym.* tr. de *regimine eccle*f. *eccl. primit. cap.* 8. MOSHEIM *de reb. Chriftian. ante Conftant. fec. I.* §. 48. *p.* 103. *et fec. II.* §. 21. p. 258. §. 22. 23. p. 264. 269. Idem in *inftit. hift. eccl.* p. 81. *Chrift. Wilh. Franc.* WALCHII *hift. der Kirchenverfamlungen p.* 118. *feq.*

§. 28. Inde 1) *exercitium iurium collegialium communium* per ecclefias eiusdem prouinciae delatum eft in prouinciae fynodos: indeque 2) origo

coe-

coepit episcoporum *metropolitanorum*, qui ab ipsa *metropoli* prouinciae honorem prae reliquis *eiusdem prouinciae* episcopis, et praerogatiuam in synodis habendis nacti sunt (*a*). Quod institutum 3) consuetudine ita iam sec. III. promotum est, vt magna *iurium collegialium* pars delata esset tam ad *episcopos* (*b*), quam ad *prouinciae* synodos, ecclesiis ipsis in eo acquiescentibus.

(*a*) *Lud. Ell. du* PIN *de antiqua eccles. discipl. diss.* I. §. 6, 7. 8.
(*b*) MOSHEIM *de reb. Christ. ante Constant. M. gestis p.* 587.

§. 29. Constantinus M. eiusque successores cura eorum, quae *intra ecclesiam* sunt, hoc est, ministerio V. D. et potestate ecclesiastica, episcopis et conciliis relicta (*a*), sumta cura eius *externa*, supremam ciuilem in sacra inspectionem, tutelam, et iurisdictionem in causis litibusque, interna non respicientibus, exercuerunt (*b*).

(*a*) EVSEBIVS in *Vita Constantini M. lib.* 4. *c.* 24. *et* 27.
(*b*) *L.* 17. 20. 23. *C. Th. de episc. et Cler. L.* 1. *C. Th. de relig. Iac.* GOTHOFREDVS *tom. VI. Cod. Theod. p.* 50. 55. 58. 333. *B. Parens* in obs. ad *Petrum de Marca* de *conc. sac. et imp lib. V.* c. 3. p. 114. s. *Franc.* BALDVINI *Constantinus M. seu de Constantini Imp. legibus ecclesiast. et ciuil.* edit. in tom. I. *iurisprudentiae Rom. et Atticae* p. 570.

§. 30. Rebus Christianorum amplificatis, successit *maior ecclesiarum per orbem Romanum consociatio*,

ciatio, ad formam politici regiminis (*a*): eaque locum dedit tum *conciliis oecumenicis*, ab ecclesiis omnibus orbis Romani congregatis (*b*), tum nouis *honorum gradibus*, quibus distinguuntur *primates*, nomine Iudaico *Patriarchae* salutati (*c*), ceu *primi* inter *metropolitanos* eiusdem *ciuilis multarum prouinciarum dioeceseos*. Ad hos pertinent *Romanus* per Occidentem et *Alexandrinus* ac *Antiochenus* per Orientem: quibus *Hierosolymitanus* ob honorem vrbis, et tandem *Constantinopolitanus*, velut *nouae Romae* praesul, socius adscriptus est, loco proximo *post Romanum* huic assignato in Concilio Constantinopolitano II. a. 450. (*d*).

(*a*) *can.* 2. *Concil. Taurirensis* circa a. 397. habiti. *Petr. de* MARCA de *primatu Lugdunensi* §. 2. MOSHEIM *instit. hist. eccles. p.* 156.

(*b*) Primum concilium oecumenicum *Niceae* in Bythynia a. 325. a CONSTANTINO M., alterum *Constantinopoli* a THEODOSIO M. a. 381. tertium *Ephesi* a. 431. a THEODOSIO II. quartum a MARCIANO *Chalcedone* a. 451. conuocatum est. In his agnita sunt imperatorum iura in iisdem conuocandis dirigendisque et Canonibus auctoritate imperiali approbandis. Vid. WALCHII *hist. der Kirchenversaml. p.* 145. 225. 229. 307.

(*c*) *Philip.* BERTERIVS *Pithanon diatr.* 2. *c.* 1. *et* 2. in OTTONIS *thes. Iur. Rom tom. IV. p.* 858. *du* PIN l. c. *diss. I.* §. 8. *I. Iac.* MASCOV de *primat. metropol. et episc. Germ* §. 2. 3.

(*d*) *c.* 6. *D.* 22. *Can.* 28 *Concil. Chalced. Petr. de* MARCA *de Constantinopolitani patriarchatus institutione Concil. Chalced. can.* 28.

§. 30.

§. 31. Inter patriarchas, auctoritate inter ſe omnino pares, *Romano* inter varias cum *Conſtantinopolitano* deſuper contentiones, primus *honoris locus* relictus eſt (*a*). Honoris primatus per ignorantiae et ſuperſtitionis ſecula, maxime ſub efficto vicariatus Chriſti colore (*b*), et ipſo gladii ſpiritualis vſu, increſcens, in *poteſtatis primatum* abiit; in quo firmando *Gregorii VII. Innocentii III.* et *Bonifacii VIII.* ſtudia eminuerunt (*c*).

(*a*) Vid. NOV. 131. *c.* 2. *Ellies du* PIN. *l. c. diſſ. IV.* §. 2. *p.* 327. MOSHEIM *in inſt. hiſt. eccl. p.* 266.

(*b*) Hoc commentum impugnat *du* PIN *l. c. diſſ. IV. p.* 304. *ſ.*

(*c*) MOSHEIM l. c. *p.* 325. 368. 394. 456. 506. 513. 568. *Chriſtian. Wilb. Fr.* WALCHII *hiſtor. der Rom. Paepſte p.* 210. 280. 350.

§. 32. Condita eſt inter hos progreſſus inde a ſec. X. *per occidentem* eccleſia ROMANA ſeu LATINA; adoptata forma *reipublicae*, a forma *regiminis politici* in orbe Romano repetita, eaque conſtituta ſub imperio *Pontificis Romani* eique *ſubordinatorum Antiſtitum*: in qua 1) his vindicata eſt *poteſtas eccleſiaſtica*, ceu propria et ſub colore iuris diuini, eaque 2) ad *ſacra interna* cum imperio cogente producta eſt 3), et aucta ex aſſerta *iurisdictione eccleſiaſtica contentioſa* (*a*). Ita vero omnes eccleſiae ex *nexu confoederationis* (§. 25.) reuocatae ſunt in nexum *ſubordinationis* (*b*).

(*a*) Principio episcopis 1) tantum *notio de causis ecclesiae* relicta est, *iure collegiali* competens; haec 2) aucta sub Impp. Rom. data *episcopali audientia L. 7. C. de Ep. audient.* et 3) sub Francis iurisdictione ecclesiastica ipsis *demandata. Petr. de* MARCA *de Conc. Imp. et sac. lib. IV. c. 7. et* 10. et *B. Parens* in obs. ad l. c. p. 102. Haec tandem 4) ex *administratoria* in *propriam* inde a sec. XII. abiit.

(*b*) Inde *Io. Casp.* BARTHEL *de iurereform. t.* 1. *op. p.* 113. ecclesiam vocat *coetum hominum eiusdem fidei Christianae professione et eorumdem sacramentorum communione coniunctum sub subordinato siue hierarchico regimine pastorum.*

§. 33. Inter hierarchiae natales non minor fuit inter antistites de summa *potestate ecclesiastica* contentio: ex eaque *duplex* natum est systema, *alterum* PAPALE (*a*), per *proprias pontificum constitutiones* efformatum, quo plenitudo potestatis *penes solum pontificem* esse, ceteri vero episcopi ab eo tantum vocati censentur in *partem sollicitudinis*, qualem ipse eis relinquere voluerit: *alterum* EPISCOPALE (*b*), quo omnis potestas ecclesiastica penes ecclesiam, in conciliis congregatam, et *singulis episcopis* portio gregis adscripta esse existimatur, *pari potestate* et *iure proprio* regenda, salua tantum Pontificis *honoris primatu*, saluisque *praerogatiuis*, obseruantia pactisue definitis.

(*a*) Vid. *Eugenii* LOMBARDI *Regale Sacerdotium, Pont. Rom. assertum*, et amplissima scriptorum series in *Io. Thomae* ROCABERTI *Bibliotheca Max. Pontif.* tom. XXI. Sed vid. *Guil.* BARCLAIVS de *Potestate Papae*, *Claud.* SALMASIVS *de primatu* pa-

papae. *Anecdotes eccleſiaſtiques de la Police et de la diſcipline Eccleſiaſtique.*

(*b*) Quod publice defenſum per declarationem Cleri Gallicani de a. 1682. art. 2. De *libertate eccleſ. Gallicanae* vid. *Petr.* PITHOEVS *Oper. p* 511. et *Petr.* PVTEANVS, nec non (du Boulay) *Hiſtoire Droit public Eccleſiaſtique françois.* Conf. *Iuſtini* FEBRONII de *ſtatu eccleſiae et legitima poteſtate Rom. Pontif.* liber ſingularis. 1763. *Mart.* GERBERT de *legitima eccleſiaſt. Poteſtate circa Sacra et Profana.* Eiusdem tr. de *communione poteſt. Eccleſ. inter Pontif. et Epiſcop.*

§. 34. Eccleſia, ratione internae formae ita adornata, de *exemtione a republica* contendere coepit (*a*): et vicit paſſim, prout fere fieri ſolet, inter ipſas contentiones. Actum eſt non modo 1) de *independentia poteſtatis et iurisdictionis eccleſiaſticae*, iuribus ſecularis imperantium inſpectionis in eccleſiam in litem reuocatis, ſed et 2) de republica et de imperio ciuili *eccleſiae ſubiiciendo* (*b*): aduerſus quae molimina non niſi difficulter *iura reipublicae* vindicata (*c*), et quae ſeruata ſunt iura circa ſacra, in ſingulis regnis *obſeruantia pactisque publicis* definita ſunt.

(*a*) Origo huius exemtionis in Germania coepit a *Concordato* inter HENRICVM V. et CALIXTVM II. a. 1122. inito. Hiſtoriam *contentionis inter imp. et ſacerdot.* ſcripſit *Chriſt.* THOMASIVS.

(*b*) Id egerunt Pontifices variis conſtitutionibus, poſtulationi ſuae, vt ſolent, colorem iuris diuini obtendentes. *Marc. Ant.* MARCELLVS de *iure ſeculari pontificum Rom.* Vid. Conſtitutio INNOCENTII III. in *c.* 34. *X. de Elect. c.* 13. *X. de iu-*

dic. c. vn. §. 5. *X. de ſacra vnct.* eiusque epiſtolae de *negotio Imp.* apud *Steph.* BALVZIVM *lib. XV.* BONIFACII VIII. *in c.* I. *Extr. comm. de maiorit.* (reuocata a Clemente V. in *c.* 2. *Extrau. Comm. de priuil.*) CLEMENTIS V. in *Clem. vn. de iureiur.* et *in Clem.* 2. *de ſent. et re iud.* IOANNIS XXII. in *c. vn. extrau. ne ſede vac.* et in *c. vn. extrau. Com. de conſuet.* Quae omnes ſimilesque conſtitutiones inter ipſos pontificios hodie nullius momenti habentur. Conf. *Auctor iuris publici eccleſiaſt. Catholicorum c. V.* §. 55.

(*c*) Conſtitutio LVDOVICI BAVARI et *Ordinum Imp. de a.* 1338. *Io.* SCHILTERVS *de libertate eccleſ. Germ. Iac. Benign.* BOSSVETVS *in defenſione declarationis, quam de poteſtate eccleſiaſtica ſanxit Clerus Gallicanus* 19 *Mart.* 1682. edit. Luxemburgi 1730. *Ad. Franc.* KOLLARIVS de *orig. et vſu perpetuo poteſtatis legislatoriae circa Sacra Apoſtolicorum Regum Hungariae.* Vindob. 1764.

TIT. IV.

ORIGINES POLITIAE ECCLESIAE EVANGELICAE.

ARGVMENTVM.

§. 35. *Reformatio Sacrorum.* 36. *Initia Politiae eccleſiae.* 37. *Auguſtana Confeſſio.* 38. *Religionis exercitium per Imperium.* 39. *Ius circa Sacra Statuum Euangelicorum.* 40. *Iura papalia et epiſcopalia reuocata et ſuſpenſa.* 41. *Sententia eccleſiae, de poteſtate eccleſiaſtica per iudicia exercenda.* 42. *Haec ipſo eccleſiae conſenſu per conſtituta iudicia delata Statibus Euangelicis,* 43. *et ab iis ſuſcepta, tamquam poteſtas, a ſuperioritate diſtincta,* 44. *Eadem et aliis obuenit ex eccleſiae conſenſu.* 45. *Nexus eccleſiarum per Germaniam.*

§. 35. *Sacrorum reformatione*, quam tum *religio-*

ligionis corruptae *placitisque humanis* inuolutae, tum *hierarchiae*, in dominationem in conſcientias abeuntis, rationes deſiderabant (*a*), B. MARTINI LVTHERI *ſociorumque cura* inde ab a. 1517. ſuſcepta, de condenda *eccleſia* prius cogitatum non eſt, quam Luthero ſociisque eius et amicis improuido zelo Leonis X. a. 1520. a communione ſuae eccleſiae excluſis (*b*). Tum vero coacti paſſi ſunt *diſcidium*, tale omnimodo, quale patiebatur *primaeua eccleſia* in ſeceſſu a *Iudaica* (*c*): et *doctrina euangelica* inter medias perſecutiones, admiranda omnino Dei prouidentia, *docendo* et *praedicando* propagata eſt, integris coetibus, per Germaniae prouincias et per extera regna, puriora ſacra amplectentibus.

(*a*) Vid. *Lud. a* SECKENDORFF *in hiſt. Lutheraniſmi lib. I.* §. 2. *add.* 1. 2. 3. 4.

(*b*) *Io. Laur.* MOSHEIM *hiſt. eccl. p.* 659. *ſq.*

(*c*) *Act. XIII.* 46. 50. *XIV.* 2. 19. 23. *II. Corinth. VI.* 14. *ſq.* *Verius*, regerebat Melanchthon Eccio in colloquio Wormatienſi, *ex ipſorum coetibus expulſi ſumus violentis edictis, excommunicationibus et noua acerbitate, quae in eccleſia non fuit vſitata.* Vid. de SECKENDORFF *l. c. L.* 3. §. 8. *n.* 15. *p.* 297.

§. 36. Datum eſt ab initio *Religioni euangelicae* liberum *exercitium* per *territoria imperii*, idque virtute *iuris reformandi* Statibus Imp. competentis. (§. 21.) Adornata primum eſt *politia eccle-*

 ſiae

ſiae in Saxonia per *ordinationem Viſitationis*, a *Luthero* et *Melanchthone* conſcriptam, et ſub auſpiciis *Joannis* Electoris promulgatam (*a*): quae et in aliis eccleſiis ſponte adoptata, locum fecit *politiae eccleſiaſticae*, in plerisque momentis conſentientis (*b*).

(*a*) *Vit. Lud. de* SECKENDORFF l. c. *lib. II.* §. 36. *n.* 8. *p* 103. De prima viſitatione a. 1525. et de altera a. 1527. dirigente Luthero ſuſcepta, vid. *Idem lib.* 2. §. 7. *n.* 4. *p.* 23. *et lib.* 2. §. 36. *p.* 100. Prodiit ordinatio viſitationis a. 1528. ſub tit. *Unterricht der viſitatorum an die Pfarrer im Churfürſtenthum Sachſen.* Hanc ceu *primitias plantationis Euangelicae et tanquam regulam cultus diuini et ceremoniarum* in Thuringia et Misnia obſeruari curauit Henricus Landgrauius a. 1539. vid. *Idem* lib. 3. §. 77. p. 254.

(*b*) De Reformatione in Pomerania, ad exemplum Saxonicarum eccleſiarum, in Comitiis prouincialibus a. 1535. a *Philippo* Duce ſuſcepta vid. SECKENDORF l. c. lib. 3. §. 50. p. 141. De ordinatione *Ioachimi* II. Elect. Brandenb. de a. 1539. *Idem* lib. 3. §. 75. p. 236.

§. 37. *Doctrinarum fidei ſecundum ſacram ſcripturam*, tamquam vnicam credendi normam, *emendatarum complexus* continetur in celeberrima CONFESSIONE, a *B. Luthero* ſtilo inprimis *Philippi Melanchthonis* adornata, a *Statibus imp. Euangelicis* ſubſcripta, confirmata, et in ſymbolum fidei in *Comitiis Auguſtanis* a. 1530. publice propoſita (*a*). Ab hac formam ſtabilem accepit *eccleſia*, *de religione ſecundum confeſſionem Auguſtanam ſub miniſterio paſtorum colenda*, *conſociata*.

(*a*)

(*a*) Vid. *Ern. Salom.* CYPRIANI nec non *Christ. Aug.* SALIGS *Historie der Augspurgischen Confession.* et *Io. Ioachimi* MVLLERI *historie von der Evangelischen Staende Protestation und Augspurg. Confession.* Ab ea descendit appellatio *Augustanae Confessioni addictorum*, vti nomen *Protestantium* a protestatione Statuum Euangelicorum aduersus decretum Spirense de a. 1529. interposita. *Euangelicorum* et ecclesiae *Euangelicae* appellatio ad ipsas ecclesiae doctrinas est accommodata. Quatenus in *duas partes* abit, distinguitur ecclesiae *Lutheranae* et *Reformatae* appellatione. Egregie MOSHEIMIVS *in instit. hist. eccl.* p. 734. *Nec Lutheranae vocabulum respuit, ne ingrata erga illum videatur, qui nebulas, Euangelium obscurantes, princeps dissipauit.*

§. 38. Religionis Exercitium per *Imperium Rom. Germ. ecclesiae* datum est ex *iure reformandi*, Imperatori et imperio competente, et primo quidem per PACEM NORIMBERGENSEM de a. 1532. deinde per TRANSACTIONEM PASSAVIENSEM de a. 1552. et maxime per PACEM RELIGIOSAM, inter *Imperatorem* et *Status imp. Catholicos* ab vna et inter *Status imp. Euangelicos* ab altera parte in comitiis Augustanis a. 1555. conclusam, qua iura circa *liberum vtriusque religionis exercitium* et circa *bona ecclesiastica* definita sunt. Idem actum est a. 1648. PACE WESTPHALICA, quae *Pacis Religiosae confirmationem* et *vlteriorem declarationem* complectitur (*a*).

(*a*) *Io.* SCHILTERVS *de pace religiosa. Christoph.* LEHMANNI *acta publica de pace Relig. Tob.* PFANNERI *historia pacis Westphal. Ad.* ADAMI rela-

relatio histor. de pacificatione Osnabr. *Io. Gotb.* DE MEIERN *acta pacis Westphalicae.*

§. 39. In conditam ecclesiam *Status imp. Euangelici* exercuerunt duplex ius, *alterum*, IVS CIRCA SACRA TERRITORIALE, quod *Statui immediato ratione territorii et superioritatis in negotio religionis competit* (*a*), id est, *ius reformandi*, *aduocatiam*, et *inspectionem ciuilem* in ecclesiam (§. 20.), *alterum*, EX IVRE FOEDERIS descendens, *in causis ecclesiae communibus*, *communi studio Statuum Imp. Euangelicorum tractandis* (*b*).

(*a*) Ita vocatur ius circa sacra in *instr. Pac. Osn. art. V* § 30.

(*b*) Vid. Proposit. Statuum Imp. de a. 1541. apud *Frid.* HORTLEDERVM *de caus. belli Germ. lib. I. c.* 37. *p.* 414. *n.* 562.

§. 40. Iura *papalia* et *episcopalia*, in abusum quippe et in exitium ac persecutionem ecclesiae conuersa, a. 1537. reuocata sunt ab ecclesia in *Articulis Schmalcaldicis* (*a*). Post multas lites tandem de iisdem transactum est sub *tutela Statuum imp. Euangelicorum* in *Pace Religiosa* et *Westphalica*, adinuento transactionis aeternae remedio, *suspensione* videlicet *iurium episcopalium* vsque ad Christianam dissidii religionis compositionem, et si haec obtineri non posset, in perpetuum (*b*).

(*a*) tit. de *Potestate et primatu Papae et de Potestate et iurisdict. episcoporum.* In *Pontifice* non solum

ſolum abuſus, ſed et ipſam poteſtatem vſurpatam, in *epiſcopis* non poteſtatem, ſed *eius abuſus* impugnabant Euangelici, non niſi ipſa neceſſitate et concordiae remediis fruſtra tentatis, ad eam reuocandam adducti. vid. SECKENDORFF l. c. *L. III.* §. 78. *addit. l. II. p.* 263. 266. *et* §. 119. *p.* 531. 537.

(*b*) *Pax Relig. de a.* 1555. §. 15. 29. 20. *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 48. et §. 14. in f.

§. 41. De *ordinanda eccleſiae politia* fuit haec communis eccleſiae ſententia: 1) MINISTERIVM in eccleſia eſſe neceſſarium, idque ex norma Euangelii exercendum (*a*), 2) POTESTATEM ECCLESIASTICAM eſſe penes *eccleſiam*, ſubordinatam tamen *tutelae et inſpectioni ciuili*, 3) *illius* EXERCITIVM, maxime in eccleſia per regiones dirigenda, per IVDICIA ECCLESIASTICA eſſe obeundum, iisque ſimul committendas eſſe partes *fori eccleſiaſtici*, quas hactenus exercuerant *epiſcopi* (*b*).

(*a*) Aug. Conf. *art.* 28. In formula de *tota eccleſiae gubernatione*, a Luthero eiusque ſociis a. 1545. propoſita, et a Statibus Euangelicis approbata, apud SECKENDORFIVM *l. c. lib.* 3. §. 119. *p.* 522. haec illius momenta referuntur; eam conſiſtere 1) *in vera et pura Euangelii doctrina*, 2) *in legitimo vſu ſacramentorum*, 3) *in conſeruatione miniſterii euangelici et obedientia erga paſtores eccleſiarum*, 4) *in conſeruatione honeſtae et piae diſciplinae*, *per iudicia eccleſiaſtica ſeu iurisdictionem eccleſiaſticam* 5) *in conſeruandis ſtudiis neceſſariae doctrinae et ſcholis*; *denique* 6) *rempublicam praeſtare eccleſiis hoſpitia, ab illa fouendam, tuendam et adiuuandam eſſe eccleſiam et euangelii propagationem.*

(*b*) Vid. *Art. Schmalcald.* tit. de iurisdict. epiſcopor. Formula cit. *de gubernat. eccleſ. de a.* 1545. cap. IV.

IV. apud SECKENDORFFIVM l. c. p. 534. et Propositio Stat. Euangel. de a. 1545. apud *Frid.* HORTLEDER. *de cauſ. belli Germ. lib. I. c.* 37. *p.* 384.

§. 42. Ex his principiis adornata eſt eccleſiae politia: et *per iudicia eccleſiaſtica*, cura et auctoritate *Statuum Imp. Euangelicorum* conſtituta, ad ipſos tranſiit *regimen eccleſiaſticum prouinciae*, per conſiſtoria exercendum (*a*). Quod ſicut factum eſt ex approbata *communi* eccleſiae *politia:* ita comprobatum eſt conſenſu eccleſiae vel *expreſſo* vel *tacito*; prout id in *ſingulis territoriis* euincunt tum *Receſſus Prouinciales*, quibus iura principum circa poteſtatis eccleſiaſticae exercitium per particularia territoria definita ſunt, tum *ordinationes vetuſtae eccleſiaſticae*, ex ſtatuum prouincialium conſenſu, et miniſtris eccleſiae in partes vocatis, conditae (*b*).

(*a*) Ante *conſtituta iudicia eccleſiaſtica*, regimen eccleſiae in dioeceſi fuit penes *Parochos* et *Superintendentes*, et in prouincia penes *Viſitatores et Synodos.* SECKENDORFF *l. c. lib.* 2. *p.* 101. 103. 105. *lib.* 3. *p.* 196. 220. 263. 453. *Mich. Henr.* REINHARD. *de ſtatu cauſar. matrim. temp. reform. diſſ.* 2. *P.* 2. §. 1.

(*b*) *Ordinatio eccleſiaſt. Duc. Luneb. Iulii de a.* 1594. in Praef. *Art. gener. Sax.* Elect. Auguſti de a. 1580. in Praef. *Ord. Conſiſt. Culmbacenſis* Georgii Friderici de a. 1594. tom. 1. Conſt. p. 254. *Ord. eccl.* Ioachimi de a. 1540. *tom.* 1. *Conſt. March.* p. 6.

§. 43. Itaque 1) *Poteſtas eccleſiaſtica* Statibus Imp. Euangelicis obuenit ex eccleſiae conſenſu: (*a*) neque enim illam, tamquam ius eccleſiae, ſibi aſſe-

aſſerere poteſt imperans absque conuentione expreſſa vel tacita cum eccleſia; (§. 24.) eaque 2) ab illis ſuſcepta et exercita eſt tamquam poteſtas, a *ſuperioritate territoriali diſtincta*, et tanquam ius *eccleſiae proprium.* Principes ipſi in eius exercitio *ſummi epiſcopi* perſonam ſe ſuſtinere, ſtilo publico profeſſi ſunt, ſeruata etiam *iurium epiſcopalium*, quibus poteſtas eccleſiaſtica continetur, appellatione ex *ſtilo vetere* eoque *recepto* (*b*).

(*a*) *Chriſt. Matth.* PFAFFIVS *de iure ſacrorum abſoluto et collegiali. Io. Vlr.* L. B. DE CRAMER *de iure circa ſacra collegiali et maieſt. Iuſt. Conr.* WIESENHAVERN *Grundſaetze des Kirchen-Rechts der Proteſtirenden P. I. c. V.* Scriptores plures recenſet *Io. Ern.* FLÖRCKIVS *in praenot. iurispr. eccleſ. obſ. XI.*

(*b*) *Henr.* LINCKIVS *de iur. epiſcop. Cap. IV. Sam.* STRYK *de iure epiſcopali Princ. Euangel. Reichs-Fama P. VII. c.* 8. *n.* 10. 11. 13. 14.

§. 44. Nec alia ratione, quam ex *eccleſiae conſenſu*, *nobilibus immediatis A. C. addictis* (*a*), et paſſim magiſtratui *ciuitatum municipalium* (*b*), ac *nobilibus mediatis* iura *ſpecialia* poteſtatis eccleſiaſticae per eccleſias ſuorum diſtrictuum obuenerunt, *iudiciis eccleſiae* videlicet eorum cura ex *recepta politia* conſtitutis. Vbi vero *ab ipſis eccleſiis* ordinata ſunt *conſiſtoria et presbyteria*: exercitium iurium collegialium etiam penes haec perſtitit (*c*).

(*a*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 28.
(*b*) Exemplo ſunt ciuitas Stralſundenſis, Stadenſis, Lu-

Luneburgensis, quae quamquam pareant principibus Euangelicis, *iure consistorii* tamen fruuntur. MEVIVS *P. II. dec.* 305. *Henr.* LINCKIVS *de iure episcopali* p. 116.

(*c*) De eiusmodi consistoriis ecclesiarum reformatarum vid. *Frid. Es.* PVFENDORFIVS *obs. iur. tom. III. obs.* 99.

§. 45. *Ecclesiae particulares omnes, Augustanae confessioni addictae, eodem regimine externo in certo territorio Germaniae vnitae,* faciunt ECCLESIAM EVANGELICAM PARTICVLAREM. *Omnes* vero *ecclesiae Euangelicae singulae et particulares, eodem vnionis fidei vinculo, per Germaniam vnitae,* constituunt vniuersam ECCLESIAM EVANGELICAM GERMANICAM. Inter particulares *diuersorum territoriorum* Ecclesias intercedit, *non subordinationis,* sed *vnionis et confoederationis* nexus, qui innititur foederi publico Statuum imperii Euangelicorum de tuendis et defendendis iuribus, per Leges imperii fundamentales ecclesiae acquisitis: quo foedere consociatum est CORPVS EVANGELICVM (*a*).

(*a*) *Gottl. Sam.* TREVER *de comitiis corporis euangelici cap. I.* Inter coetus infinitos primitiuae ecclesiae nullus nisi *vnionis fidei nexus*, nullaque externa coniunctio fuit, nisi per nexum confoederationis, inter vnius prouinciae ciuilis diuersas ecclesias. (§. 27. 30.)

TIT.

Tit. V.

DE NEXV RELIGIONIS CATHOLICAE ET EVANGELICAE PER GERMANIAM IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 46. *Iura religionum in Germ. definiuntur per paces religiosas.* 47. *Vtraque aequo iure recepta.* 48. *Iura vtriusque aequalia.* 49. *Exercitium vtriusque religionis liberum.* 50. *Norma eius generalis ex termino decretorio.* 51. *Eiusdem vis et limites.* 52. *Tutela publica iurium vtriusque religionis.* 53. *Territorium Catholicum, Protestantium, mixtum.*

§. 46. *Iura et obligationes circa exercitium religionis Catholicae et Euangelicae* definiuntur per *Pacem Religiosam* et *Westphalicam*, leges imperii circa sacra fundamentales (§. 25.) (*a*). Quarum obligatio cum 1) *vniuersalis* est, ad *politicos* aeque ac ad *ecclesiasticos* pertinens, tum 2) per easdem derogatum est iuri cuicunque anteriori, *canonico* et ciuili (*b*), 3) irritis simul declaratis *contradictionibus* et *protestationibus* aduersus illas interponendis (*c*), cautumque 4) vt nemo *docendo scribendo* illas *impugnet*, aut *dubias* faciat, aut *assertiones contrarias* inde deducere conetur (*d*).

(*a*) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 1. *art. XVII.* §. 2.

(*b*) *I. P. O. art. XVII.* §. 3.

(*c*) *I. P. O. art. XVII.* §. 3. Exemplo sunt bulla *Innocentii* X. d. d. 3. Iun. 1651. in LONDORPII *act.*

act. Publ. tom. VI. p. 423. et proteſtatio nomine Benedicti XIV. ab eius legato Georgio ab Auria interpoſita d. 22. Ian. 1742. in *Fabri Staats-Canzlei tom.* 83. *p.* 136.

(*d*) *art. V.* §. 50. *Capitul. Caeſar. nouiſſ.* art. 2. §. 6.

§. 47. Pace Religioſa *Auguſtanae Confeſſioni addictis* idem ac *Catholicis* per Imperium R. G. datum eſt *religionis exercitium* (*a*): idque *in Pace Weſtphalica* ita *declaratum* eſt (*b*), vt *quidquid iuris, religionis intuitu, ceteris Catholicis et Auguſtanae Confeſſioni addictis ſtatibus et ſubditis per leges imperii tributum eſt*, id etiam iis, qui inter hos *Reformati* vocantur, competere debeat. Eſt ergo vtraque Religio, *Catholica* et *Euangelico-Lutherana et Reformata*, *aequali iure* per Imperium recepta et approbata (*c*) (§. 13). Ne vero praeter nominatas religiones *alia* in Imperio R. G. recipiatur vel toleretur, ſimul cautum eſt.

(*a*) *Pax relig.* de a. 1555. §. 15. 16. 25.

(*b*) *Inſtr. Pac. Oſn.* art. VII. §. 1.

(*c*) *Pax relig. de a.* 1555. §. 17. et *I. P. O. art. VII.* §. 2. Obſeruandum tamen, 1) differre omnino, recipere et tolerare *religionem*, quod fit conceſſo vel permiſſo religionis exercitio, et tolerare *perſonas religioni addictas*, quod fit ſine religionis exercitio (§. 17.) 2) aliam tolerantiam *neceſſariam* eſſe, quae ex lege praeſtanda eſt, aliam *voluntariam*, quae pendet a voluntate eius, qui iure reformandi in territorio pollet.

§. 48. Vnde I) iura vtriusque religionis ex Pace Religioſa et Weſtphalica ſunt AEQVALIA: eo-

que

que nomine *tum* inter *Ordines imperii* vtriusque religionis *mutua et exacta aequalitas* intercedit, vt *quod vni iustum est, alteri iustum esse debeat*, nisi ius praecipuum ex ipsis legibus publicis descendat, (*a*) *tum* vtriusque religionis *subditi* communione *eorumdem iurium* fruuntur, *aequali iustitia et protectione tuti* (*b*), ideoque siue Catholici siue Augustanae Confessioni addicti subditi fuerint, nullibi *despicatui* habendi, vel iura eis neganda sunt, *hereticis* alioquin negata (*c*).

(*a*) *I. P. Osn. art. V.* §. 1. *et* 35.
(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 35.
(*c*) *I. P. O. l. c.* §. 35.

§. 49. II. *Vtriusque religionis exercitium* LIBERVM esse debet, id est, *ab omni vi, coactione et turbatione immune.* Prohibita ergo est 1) inter vtramque partem omnis *violentia*, *via facti* vel *turbatio* in eodem adhibita (*a*); 2) salua cuilibet est facultas, *alterutram religionem* suo conscientiae iudicio *profitendi*, eamque sine iurium dispendio *mutandi*, vnico tantum casu, qui personas ecclesiasticas concernit, secundum *art. V. Instr. Pac.* §. 15. excepto et *reseruato*; 3) nemini *religionis intuitu* et pro ea *deserenda* vis metusue, laesiones, vel alia incommoda inferenda (*b*); nec 4) alterutri religioni addictis quidquam iniungendum vel imperandum, *confessioni* vel *conscientiae* repugnans:

I. P. O. art 5 § 3.

Habetur in e mente reservato [illegible] religio [illegible] eiusque [illegible] e reservato [illegible] mente [illegible] Westphalica.

 (*c*)

(*c*) nec 5) alia probata ſunt remedia, *diſſidia religionis componendi*, quam quae cum conſcientiae libertate conſiſtunt, *amica* videlicet et *Chriſtiana*. (*d*) (§. 13.).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 1. *et* 31.
(*b*) *Pax Relig. de a.* 1555. §. 15. 16. 23. *I. P. O. art. V.* §. 34.
(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 48.
(*d*) *Pax Relig.* §. 25. *I. P. O. art. V.* §. 14. 25. 31. 52.

§. 50. III. NORMA GENERALIS vtriusque religionis exercitii iuriumque ei annexorum repetita eſt a ſola *actuali eorumdem poſſeſſione*, in qua alterutrius religionis conſortes *anno* 1624. fuerunt (*a*). *Tempus, pro hac norma in Pace Weſtpalica conſtitutum*, TERMINVS DECRETORIVS vocatur, isque eſt vel ANNVS vel DIES DECRETORIVS, prout vel *annus* 1624. *comprehenſa quacunque anni parte*, vel *dies prima Ianuarii* huius anni eo fine praefinitus eſt (*b*).

(*a*) In art. V. I. P. O. §. 33. cauetur, vt *obſeruantia anni* 1624. *inſtar regulae obtineat*. In art. V. §. 25. *Vnicum ſolumque huius transactionis, reſtitutionis obſeruantiaeque futurae fundamentum* vocatur.
(*b*) Vid. *I. P. O. art. V.* §. 2. 14. 20. 23. 25. 26. 29. 31. 32. ſ. Hiſtoriam ſtatuti termini explicant *Henr.* HILDEBRAND *de anno decretorio* et *Gotb. Dan.* HOFFMANN *de die decretorio.*

Vid. Dittmar de anno decretorio.

§. 51. Cum *ſola poſſeſſio actualis* accepta ſit pro *norma generali* exercitii religionis eiusque iurium:

rium: 1) perinde eſt, ſiue illa *longo vſu* ſiue *pacto* vel *priuilegio* ſiue *ſola obſeruantia* acquiſita ſit (*a*); 2) eadem *vim tituli* habet, et ius perfectum tribuit ad ea, quae intuitu religionis poſſeſſa ſunt, reiecta omni *iuris* et *facti* perſecutione, in *iudicio* vel *extra illud* ſuſcepta (*b*): 3) *turbati* in illa defendendi, et quocunque modo *deſtituti*, ſine omni exceptione reſtituendi (*c*), nec aliter 4) ratae et firmae ſunt cuiusque generis *diſpoſitiones* et *transactiones*, antea initae, quam quatenus *obſeruantiae dicti anni* non aduerſantur (*d*). 5) Inter *eiusdem religionis* conſortes vero terminus decretorius regulam non conſtituit (*e*), niſi quaeſtio ſit de iuribus, quorum poſſeſſio olim ex anno decretorio aduerſus *alterius religionis* conſortes iam *acquiſita* eſt (*f*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 14. 31.
(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 14. *et* 25.
(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 32. *ſq. art. XVII.* §. 4.
(*d*) *I. P. O. art. V.* §. 25. 33.
(*e*) *Io. Vlr.* L. B. DE CRAMER *obſeru. iur. Cam. obſ.* 419. §. 46.
(*f*) *Io. Valent.* STRAVSS *de poſſeſſore Catholico non obligato ad bona ſeculariſata priſtinis vſibus eccleſ. reſtituenda* §. 49.

De clausula pacis Rijswicensis Cramer. ... obs. 570.

§. 52. *Quidquid aduerſus exercitium vtriusque religionis iuraque, eius intuitu, ex pace religioſa et Weſtphalica competentia, ſuſcipitur*, GRAVAMEN RELIGIONIS eſt, illico reparandum (*a*). Ad

tuenda iura vtriusque religionis 1) constituta est *aduocatia et iurisdictio Caesarea* (*b*); 2) in iisque tuendis, Status imp. iuribus et obligationibus *compacifcentium* funguntur (*c*).

(*a*) I. P. O. art. V. §. 32. art. XVII. §. 3. *Recess. Exec. Norimb.* §. 3. *Capitulat. Nouiss.* art. I. §. 11.

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 54. *Capitulat. Caesar. art. I.* §. *vlt.* Differt haec aduocatia ab *aduocatia ecclesiae Romanae* et *sedis pontificiae*: nec *haec* aduersus *illam* allegari potest. *Capitul. Caesar. art. I.* §. 10.

(*c*) *I. P. O. art. XVII.* §. 5. 6. Conf. *Ge. Christ.* GEBAVER de *iure corpor. Euang. valide intercedendi mutationibus anni decretorii Sect.* 3. 4 et diss. mea de *grauamine communi S. R. I. Statuum* §. 24. *D. Ge.* STRVBEN *Neben Stunden tom. IV. p.* 289.

§. 53. A religione vel Catholica vel Euangelica, quae vi anni decretorii *per territorium* simpliciter recepta adeoque *dominans* est (§. 17.), ipsum territorium vel *Catholicum* vel *Euangelicum* vocatur; siue dominus territorii *eidem* siue *diuersae religioni* sit addictus (*a*). *Mixtum* vero territorium est, si vtraque religio *vi anni decretorii* per illud recepta est (*b*). In eorum vnoquoque religionis exercitium *idem* permanere debet, quale fuit in *anno decretorio* (*c*). Exceptio constituta est in territorio *oppignorato*, per *reluitionem* ad dominum diuersae religionis reuerso, in quo huic publicum suae religionis exercitium *introducere* permittitur; saluo tamen subditorum religionis suae exercitio (*d*).

(*a*)

(a) *I. P. O. art. XIII.* §. 7. 8.
(b) *I. P. O. art. V.* §. 23.
(c) *I. P. O. art. V.* §. 23. 25. 26. 31. 33.
(d) *I. P. O. art. V.* §. 27.

TIT. VI.

NOTITIA LEGVM ECCLESIASTICARVM.

ARGVMENTVM.

§. 54. *Ius eccleſiae primitiuae.* 55. *et ſub Impp. Chriſtianis. Codex Canonum eiusque verſio Dionyſiana.* 56. *Decreta Pontificum. Eorum ſpuria Pſeudo Iſidori collectio.* 57. *Collectiones Reginonis Burchardi et Iuonis.* 58. *Decretum Gratiani.* 59. *Decretales Gregorii IX.* 60. *Liber ſextus Decretalium.* 61. *Clementinae.* 62. *Extrauagantes conſtitutiones.* 63. *Auctoritas iuris Can. ex receptione.* 64. *Reſtricta per iura ſpecialia inter Catbolicos*, 65 *per iura inter Catholicos et Proteſtantes communia.* 66. *per Leges eccleſiaſticas Proteſtantium.* 67. *Vſus iuris Can.*

§. 54. Primitiuae eccleſiae *duplex* ius fuit, *particulare*, cuilibet eccleſiae proprium, antiſtitum et plebis conſenſu rogatum, et *commune*, maxime apoſtolorum praeceptis introductum, vel in confoederatarum eccleſiarum conuentibus conſtitutum (*a*). Vim *iuris conuentionalis* habent CANONES conciliorum, ab epiſcopis et presbyteris nomine eccleſiarum vi iuris collegialis rogati. Suppoſititii ſunt CA-

NONES, qui APOSTOLORVM esse dicuntur, partus seculi III. in oriente confictus (*b*).

(*a*) CYPRIANVS ep. V. p. 11. refert, se inde a primordio episcopatus sui nihil *sine presbyterorum consilio et sine consensu plebis sua priuatim sententia gessisse*. Idem ep. 13. p. 23. ep. 28. p. 39. Conf. *Io. Laur.* MOSHEIM de *rebus Christian. ante Constant. M.* p. 575. et in *Inst. hist. eccl.* p. 81.

(*b*) *c.* 1. *D.* 16. *Io.* DOVIATIVS in *Praenotionibus Canonicis* l. 3. c. 2. §. 5. 6. 7. p. 395. *Io.* DALLAEVS de *Pseudepigraphis apostolicis libris.*

§. 55. Sub *Imperatoribus Christianis* ecclesia vsa est iure tum (I) CONVENTIONALI, maxime in conciliis oecumenicis rogato (*a*), tum (II) IMPERIALI, legibus videlicet ecclesiasticis imperatorum, in *vtroque codice Caesareo* seruatis. *Illius* collectionem continet CODEX CANONVM ECCLESIAE VNIVERSAE, quatuor conciliorum oecumenicorum et nonnullorum particularium canones exhibens, sec. V. *priuato studio* confectus in *Oriente*. Qui cum ex *prisca latina versione* (*b*) transierit in *occidentem*: *recognitam* eius *versionem* in vsus ecclesiae Romanae priuato studio dedit DIONYSIVS EXIGVVS, auctam *spuriis canonibus Apostolorum* et canonibus conciliorum *Africanorum* (*c*). Auctoritas ei accessit ex *sanctione* IVSTINIANI in *Nov.* 131. *c.* 1. quae vim legis tribuit canonibus, in *istis IV. conciliis* constitutis et confirmatis (*d*). Ex eodem deinde in oriente adornata sunt *compendia* (*e*), nec non

non *nomocanones* (*f*) ad oſtendendam canonum cum legibus eccleſiaſticis harmoniam.

(*a*) Iuris eccleſiaſtici orientalis collectionem ediderunt *Guil.* VOELLVS et *Henr.* IVSTELLVS in *biblioth. iur. Can. vet.* duobus tomis et *Ioan.* LEVNCLAVIVS in *iure Graeco Rom.*

(*b*) Hanc exhibet IVSTELLVS l. c. tom. I. p. 275. De eius vſu in Italia, Gallia, Hiſpania, Anglia, vid. *Petr.* COVSTANTIVS *tom. I. epiſt. Pontif. Rom.* in praef. n. 150. *Bernh. Zeger van* ESPEN in Comm. ad *Canones iur. vet. diſſ. VI. VII. et VIII. tom. III. op. p.* 23. *ſ.*

(*c*) Edita eſt a VOELLO et IVSTELLO l. c. *tom. I. p.* 97. ſub titulo: *Codex Canonum vetus eccleſiae Romanae.* Splendidior editio ſub eodem titulo eſt *Franc.* PITHOEI *Pariſiis* 1687. in f.

(*d*) Sanctio *Nouellae* 131. ad calcem huius codicis deinceps adſcripta eſt, ceu obſeruat. *Io.* DOVIATIVS l. c. p. 405. Conf. IVSTELLVS l. c. in praef. *huius codicis* p. 17.

(*e*) Tale compendium ſec. VI. ſcripſit *Fulgentius* FERRANDVS, eccleſiae Carthaginienſis Diaconus in *breuiatione canonum*, et ſec. VII. CRESCONIVS, epiſcopus Africanus, in *breuiario canonico*. Vtrumque exhibent IVSTELLVS l. c. p. 447. 456. *Franc.* PITHOEVS in *Cod. Canon. eccl. Rom.* p. 303. 314. *Io.* MEERMANN in *nouo theſaur. iur. tom. I.* p. 150. cum notis *Flav. Franc.* HAVTESERRE.

(*f*) *Nomocanonem* ſec. VI. ſcripſit *Ioannes* SCHOLASTICVS, presbyter Antiochenus et apocriſiarius, et poſt eum PHOTIVS, Patriarcha Conſtantinopolitanus, in *Nomocanone* a. 883. confecto. Vtrumque edidit VOELLVS et IVSTELLVS l. c. tom. II. p. 603. 789.

§. 56. Acceſſit III) ius PONTIFICIVM, collectum ex *decretis Pontificum*, hoc eſt, ex eorum reſponſis et epiſtolis, ad aliorum conſultationes datis:

quae in honore fuerunt perinde ac alia *doctorum ecclesiae* scripta (*a*). Prostat duplex eorundem collectio, altera *genuina*, *priuato studio eiusdem* DIONYSII (*b*) adornata ex epistolis Pontificum, inde a *Siricio* vsque ad *Anastasium* viuentium; et *Codici Canonum*, tamquam *pars altera*, adiecta: *altera spuria*, in fine sec. VIII. ab impostore conficta sub adoptato nomine ISIDORI, quae est *suppositiorum interpolatorumque decretorum congeries* (*c*), mirumque in modum profuit *Pontificibus* in acquirendis iuribus papalibus reseruatis (*d*).

Qua cum sec. IX in Germania introducta [illegible] Johannis collectio scriptorum [illegible] Moguntinarum.

(*a*) c. 3. D. 15. §. 1. et 16.
(*b*) Vid. Praef. Collectionis apud VOELLVM et IVSTELLVM l. c. tom. 1. p. 183.
(*c*) *Dav.* BLONDELL in *Pseudo Isidoro et Turriano vapulante* ed. a. 1628. ESPENIVS in diss. de *Collectione Isidori tom. III. op. p.* 451. Nouam collectionis censuram meditatus est *Petr.* COVSTANTIVS *l. c.* §. 1. *n.* 161. p. 131.
(*d*) *Petr.* GIBERTVS in *Corp. iur. Can. tom. II. tit.* 7. *Sect.* 25. *per tot. p.* 118. *f.* FEBRONIVS de *statu ecclesiae c. VIII.* p. 517.

§. 57. Ex his canonum et decretorum codicibus, necnon ex legibus ecclesiasticis Imperat. Rom. capitularibus Francorum, et dictis patrum, *collectiones priuatae*, seruato materiarum ordine, *scientiae causa* concinnatae sunt in Germania et Gallia: quales inchoante sec. X. REGINO, *abbas Prumiensis* suasu *Rathbodi*, Archiepiscopi Treuirensis, sub

ini-

initium sec. XI. (*a*) BVRCHARDVS (*b*), *Wormatiensis episcopus*, et initio sec. XII. IVO, *Carnotensis episcopus*, dederunt (*c*).

(*a*) REGINONIS *de disciplina ecclesiastica veterum praesertim Germanorum libros duos* edidit *Ioach.* HILDEBRANDVS Helmstadii in 4. a. 1659. Praestantior est editio *Steph.* BALVZII cum eiusdem notis, Parisiis 1671. in 8.

(*b*) *Brochardus* vocatur in c. 2. X. *de spons. duor.* Collectio eius prodiit sub tit. BVRCHARDI *Wormat. Episcopi decretorum libri XX. ex consiliis et orthodoxorum patrum decretis tum etiam diuersarum nationum synodis, ceu loci communes, congesti* Coloniae 1548. in f.

(*c*) IVONIS duplex est collectio, altera maior, quae *decretum* vocatur, *XVII. partibus* constans, edita Louanii a. 1561. in f. cura *Ioannis Molinaei*, Louanii Professoris: altera *minor*, et in arctiorem formam contracta studio *Hugonis Cathalaunensis*, quae *Pannormia* vocatur, constans *VIII. partibus*, edita *Basileae* 1499. in 4. cum praef. Sebast. Brandt sub tit. *Liber decretorum seu Pannormia Iuonis.*

§. 58. Collectiones istae, priuatae licet omnes, *ius antiquum Ecclesiasticum* continent. His vsus est GRATIANVS, *Monachus Benedictinus* in Monasterio *S. Felicis Bononiensi*, in concinnando DECRETO, quod primam partem facit *corporis iuris Canonici*. Conscriptum est in vsus *praelectionum academicarum*, et in hos vsus a. 1152. approbatum ab Eugenio III. ad preces Academiae Bononiensis (*a*). Commendationis multum ei accessit apud Aulam Romanam a *spuriis*, quae repetiit, *Pseudo Isidori de-*

cretis (*b*). Ex *vſu academico* ſenſim in multis obtinuit *forenſem*: mox *gloſſis* illuſtratum, tandem iuſſu PII IV. et V. et GREGORII XIII. a. 1580. correctum et emendatum eſt, interueniente opera XXXV. doctorum virorum (*c*). Diuiſum eſt in *tres partes:* prima continet CI. *diſtinctiones*, altera XXXVI. *cauſas* et ſingulae cauſae ſuas *quaeſtiones*, tertia tractatum *de conſecratione*, in V *diſtinctiones* diuiſum. Canones, ſub nomine *Palea* eidem interſperſi, ab aliena manu ſunt (*d*).

(*a*) Teſtimonium *Calendarii arcbigymnaſii Bononienſis* ex notis *Alex.* MACHIAVELLI ad *Car. Sigonii hiſt. Bonon.* t. III. p. 128. protulit *B. Parens* in *Praef. ad iur. Can. tom. I.* §. 12. *lit. g.*

(*b*) ESPENIVS in diſſ. Prooem. ad *Comm. in Decret. Grat.* §. 7. *tom. III. op. p.* 498.

(*c*) *Ant.* AVGVSTINVS de *emendat. Decreti Gratiani lib. I. dial.* 1. *Fr.* FLORENS de *methodo et auctorit. Decret. Grat. tom. I. op. p.* 50. *Iuſt.* FONTANINI in praef. ad *Io.* A TVRRECREMATA *Gratiani decretorum libros V. ſecundum Gregorianos decretalium libros diſtinctos* §. 8. Romae 1727.

(*d*) *B. Parens* in cit. *Praef.* §. 18. *p.* 29. *et* §. 26. *p.* 41.

§. 59. *Alterum* Corporis iuris canonici partem faciunt DECRETALES, quae ſunt *Pontificum tum in conciliis tum extra illa edita decreta et conſtitutiones.* I. DECRETALES GREGORII IX. ex quinque *antiquis decretalium collectionibus* (*a*) et ex ipſius *Gregorii decretalibus* ſecundum materiarum ordi-

ordinem in V. libros digeſtae ſunt iuſſu ipſius, et opera *Raymundi* de *Penna forte*, Capellani eius et poenitentiarii. Collectio a. 1234. perfecta (*b*), reſcriptis Gregorii IX. ad academiam Bononienſem et Pariſienſem transmiſſa eſt ad vſum academicum et forenſem illis conciliandum.

(*a*) PRIMA antiqua decretalium collectio eſt BERNHARDI CIRCAE, Praepoſiti Papienſis, cuius maximam partem faciunt canones *Concilii Lateranenſis III.* de a. 1179. *Io. Chriſt.* KOCH *Pr. de Breuiario extrauagantium Bernardi Circae Gieſſae* 1772. ALTERA eſt *Ioannis Vallenſis.* TERTIA ex *Innocentii III.* epiſtoli ſtudio *Petri Beneuentani* a. 1210. de qua agit Dn. KOCH in pr. *de Innoc. III. Collect. Decretal.* prima Gieſſae 1772. QVARTA ſub auſpiciis *Innocentii III.* maxime ex concilio *Lateranenſi IV.* a. 1216. QVINTA iuſſu *Honorii III.* 1227. adornata eſt. Quatuor priores edidit *Ant.* AVGVSTINVS in *antiquis collectionibus Decretal.* Pariſ. 1609. poſteriorem *Innocent.* CIRONIVS in *quinta compilatione Decretalium Honorii III.* Toloſae 1645.

(*b*) Reſcriptum Gregorii IX. *dat. Spoleti Non. Sept.* 1234. excitat *Oder.* RAYNALDVS in *annal. eccleſ. ad a.* 1234. *n.* 26. *t. XIII. p.* 417.

§. 60. II.) SEXTVS DECRETALIVM LIBER iuſſu BONIFACII VIII. ex ipſius et anteceſſorum praeſertim *Innocentii IV.* et *Gregorii X.* decretalibus (*a*) confectus digeſtusque ad *ordinem V. librorum decretalium Gregorii IX.* Publicatus eſt Romae 1298. (*b*) commendatusque academiae Bononienſi ad vſum ſcholae et fori (*c*).

(*a*) Fontes eius ſunt duae collectiones canonum vtriusque concilii Lugdunenſis, *primi* ſub Innocentio IV. a.

a. 1245. et *fecundi* fub Gregorio X. a. 1274. habiti, fecundum methodum decretalium collectae, editae a B. *Parente* in append. *Corp. iuris Can.* p. 352.

(*b*) Editus eft v. *Non. Mart. anno IV. Pontificatus*, qui incidit in annum 1298. et qui notatur in RICOBALDI *hift. Pontif.* apud ECCARDVM *t. I. fcript. med. aeui p.* 1220.

(*c*) Eundem ad *Academiam Parifienfem* miffum effe, docuit *Io. Chrift.* KOCH in pr. de *Bonifacii VIII fexto Decret. libro. Gleffae* 1772. quamquam receptionem eius in Gallia impediuerint diffidia inter Bonifacium VIII. et Philippum Pulchrum, de quibus vid. ESPENIVS in diff. ad *libr. VI. decret. tom. IV. oper. p.* 87. *f.*

§. 61. III. CLEMENTINAE Conftitutiones, iuffu *Clementis V.* ex *Concilii Viennenfis*, a. 1311. habiti, aliisque ipfius conftitutionibus collectae, in confiftorio Cardinalium propofitae funt a. d. 12. April 1313. Miffa haec collectio eft ad Academiam *Aurelianenfem* per epiftolam ipfius Clementis (*a*). Sed ipfi dein difplicuiffe dicitur, poft fata eius demum a *Ioanne XXII.* in academia *Bononienfi* publicata a. d. 8. Nov. 1317.

(*a*) Hanc edidi in diatriba de *Clementinis* §. *IX.* quae inferta eft *Obfervat. iur. Can. N. I.*

§. 62. IV. EXTRAVAGANTIVM CONSTITVTIONVM duae funt collectiones: *altera* IOANNIS XXII. decretales, per XIV. titulos circa a. 1340. digeftas, *altera* diuerforum pontificum decretales continet, quae *communes* dicuntur. Haec definit in Sixto IV. qui 1483. obiit. Vtraque, licet *priuata*,

cor-

corpori iuris tamen adiecta, vſum aliquem obtinuit (*a*).

(*a*) Vid. *Io.* DOVIATII *Praenot. Canon.* lib. 4. Ab editoribus corpori iuris Can. adiectae ſunt *Pauli* LANCELLOTTI *Inſtitutiones iuris Canonici*, paulo ante concilium Tridentinum elaboratae et *liber Septimus Decretalium* a *Petro* MATHAEO a. 1591. editus. Ampliorem conſtitutionum papalium collectionem dederunt *Laertius* et *Angelus Maria* CHERVBINVS in *Bullario Magno tomis XV.*

§. 63. Obſeruari meretur *mos Pontificum*, libros decretalium *ad academias* mittendi, vt ex eis tranſirent in *forum.* Succeſſit conſilium fama inprimis academiae *Bononienſis*, et *vtraque* corporis iuris Canonici pars ab eius cultoribus per regiones propagata, nacta eſt *vſum forenſem.* Tranſiit et ad *Germanos*, et perinde ac ius Romanum, vi ſolius *receptionis*, et *quoad receptum* eſt, vim et auctoritatem accepit (*a*).

(*a*) Vid. B *Parens* in *iur. Eccleſ. lib. I. tit.* 2. §. 27. *ſeq.*

§. 64. *Vſus iuris Canonici* in Germania *reſtrictus* eſt et quidem I. *inter Catholicos* inter ſe 1) per CONCORDATA NATIONIS GERMANICAE, in quibus de grauaminibus nationis Germanicae aduerſus ſedem Pontificiam (*a*) maxime circa prouiſionem beneficiorum a. 1448. transactum eſt inter *Fridericum III.* Imp. *et Nicolaum PP. V.* 2) per CONCILIVM TRIDENTINVM a. 1545. coeptum et a. 1562. finitum, quod

quod inter Catholicos in Germania receptum eſt in ſubſidium (*b*), 3) per STATVTA SYNODALIA et alia iura *particularia* in praelatorum dioeceſibus (*c*).

(*a*) De his tollendis iam actum eſt in Concilio *Conſtantienſi* et *Baſileenſi* a. 1414. et a. 1432. Vid. *Iac. Frid.* GEORGII *Grauamina aduerſus ſedem Rom. lib. I. c. V. et VI. p.* 189. quamquam haec concilia parum grata fuerint aulae Romanae. Hiſtoriam et vſum concordatorum tradit *Io. Caſp.* BARTHEL *de Concordatis Germaniae* t. II. op. p. 271. *Io. Iac.* MOSER in *Staats-Recht lib. I. c.* 18. *tom. I. p.* 335.

(*b*) ESPENIVS *in iure Can. nouiſſ. tom. IV. Oper. p.* 169. *not. a.* Hiſtoriam concilii Trid. dederunt *Paul.* SARPI, PALLAVICINI, et *Chriſt. Aug.* SALIGIVS.

(*c*) *Capitulat. Caeſar. nouiſſ.* art. XIV. §. 1. *wie auch eines jeden Ertz- und Biſchoffen oder deren Dohm-Capitulen abſonderliche Priuilegia, hergebrachte Statuta und Gewohnheiten allerdings beobachtet.*

§. 65. II. Inter *Catholicos* et inter *Proteſtantes* iuri Canonico non minus derogatum eſt per iura inter eosdem communia, per *Transactionem Paſſauienſem, Pacem Religioſam, Pacem Oſnabrugenſem* (*a*), *Receſſus* et *Conſtitutiones Imperii*, quoad de *cauſis eccleſiaſticis* diſponunt.

(*a*) *I. P. O. art. XVII.* §. 3.

§. 66. III. Inter *Proteſtantes* eidem derogatum eſt per *leges eccleſiaſticas* cuiuslibet eccleſiae vel territorii Euangelici. Sunt illae vel PVBLICAE, *quibus iura inter Dominum territorii et inter ſtatus pro-*

prouinciales et subditos circa ecclesiam, *vel* PRIVATAE, *quibus iura et obligationes membrorum ecclesiae inter se definiuntur.* Ad *illas* pertinent *Recessus prouinciales*: *hae* inprimis *ordinationes ecclesiasticae* dicuntur, et vel *generales* sunt vel *speciales*, prout vel ecclesias vnius territorii vel ecclesias certae ciuitatis concernunt (*a*). Parem cum illis vim habent *obseruantiae ecclesiasticae.* Atque his legibus *ius ecclesiasticum particulare* publicum et priuatum cuiuslibet territorii Euangelici determinatur (*b*).

(*a*) Notitiam ordinationum ecclesiasticarum dedit *Herm. Casp.* KOENIG in *bibliotheca agendorum.* Conf. *Io. Ern.* FLOERCKE *in praenot. iurispr. eccl. p.* 45. *et* 131.

(*b*) *Iulii Bernh.* DE ROHR *vollstaendiges Ober-Saechsisches Kirchen-Recht. I. Henr. Christ.* DE SELCHOW *Anfangsgründe des Braunschweig Lüneb. Privat-Rechts Part. II.*

§. 67. Seruatus est vsus *iuris Canonici* inter *Protestantes* tum in *secularibus* tum in *institutis ecclesiasticis communibus*, quoad eius principia *Augustanae Confessioni*, *indoli ecclesiae Euangelicae* et *libertati conscientiae* non aduersantur, et quoad eius auctoritas per leges imperii, et per leges ecclesiasticas speciales vel per obseruantiam non est restricta. (§. 65. 66.) Hac ratione est ius *commune* et *subsidiarium.* Itaque prorsus non obtinet 1) in *institutis ecclesiasticis haud receptis*, nec 2) in iuribus, quae *sacra interna* definiunt, nec 3) in sanctionibus, quarum

ratio

ratio vnica in doctrinis, cum *Augustana Confessione* vel *indole ecclesiae Euangelicae* pugnantibus, posita est (*a*).

(*a*) Conf. *Casp.* ZIEGLERI diss. prael. *ad Lancellotti inst. iur. Can. Io. Frid.* RHETIVS de *auctorit. iur. Can. inter A. C. Consortes. B. Parens* de *media via in studio et applicat. iur. Can. inter protestantes.* tom. I. exercit. ad Pand. p. 344.

TIT. VII.

DE IVRE ET IVRISPRVDENTIA ECCLESIASTICA.

ARGVMENTVM.

§. 68. *Ius et iurisprudentia ecclesiastica.* 69. *Ius ecclesiasticum naturale et positiuum.* 70. *Publicum et priuatum*, 71. *Catholicorum et Protestantium* 72. *quatenus sit externum et internum?* 73. *Vtriusque exponendi ratio*, 74. *fontes* 75. *subsidia.*

§. 68. LEGES ECCLESIASTICAE sunt, *quae determinant iura et obligationes circa religionis exercitium et circa ecclesiam.* Earum complexus est IVS ECCLESIASTICVM. IVRISPRVDENTIA ECCLESIASTICA est *scientia iuris ecclesiastici, eiusque applicationis ad negotia ecclesiastica.*

§. 69. *Ius ecclesiasticum* vel NATVRALE est, quod determinatur *per naturam et essentiam eorum, quae religionem* et *ecclesiam respiciunt* (*a*), vel POSITI-

SITIVVM, quod conſtituitur *voluntate* eorum, qui poteſtatem eccleſiaſticam vel ius circa Sacra exercent.

(*a*) vid. *Ge. God.* KEVFELII *elementa iurisprud. eccleſiaſt. vniuerſalis. Iſr. Gottl.* CANTZIVS *in diſciplinis moralib. P. IV. et V. Ioach.* Ge. DARIES *in inſtit. iurispr. vniuerſ. ſect. VII. et Dan.* NETTELBLADT *ſyſt. iurisprud. natur. lib.* 3.

§. 70. Ratione *obiecti* eſt vel PVBLICVM, *quo iura et obligationes inter Superiorem et inter membra eccleſiae*, vel PRIVATVM, quo *iura et obligationes membrorum eccleſiae inter ſe determinantur. Publicum* concernit tum *Superiorem in eccleſia*, tum *Superiorem reipublicae* (§. 22.)

§. 71. Ratione *eccleſiarum*, per Germaniam receptarum, *ius eccleſiaſticum* eſt vel ROMANO CATHOLICORVM, vel EVANGELICORVM. Vtrumque vel *publicum* vel *priuatum* eſt (*a*).

(*a*) *Marc. Ant. de* DOMINIS de *republ. eccleſiaſtica. Io. Franc.* BESSELIVS *ius publicum Romano eccleſiaſticum.* Anonymi *principia iuris publici eccleſ. Catholicor. Io.* Ge. ESTOR delineat. *iur. publ. eccleſ. proteſtantium Iuſt. Car.* WIESENHAVERN *Grundſaetze des Kirchen-Staats-Rechts der Proteſtirenden.*

§. 72. Ius eccleſiaſticum *Catholicorum* vel EXTERNVM eſt, quod in *determinandis ſacris externis et eccleſiaſticis*, vel INTERNVM, quod in *determinandis ſacris internis* verſatur (§. 2.) (*a*). Sed quae ad Sacra interna pertinent, rectius *doctrinis fi-*

dei et praeceptis religionis quam legibus definienda ſunt: eaque inſtructioni et curae *paſtorali* in eccleſia *Euangelica* relicta ſunt. Cumque in his nullus ſit iuris Canonici vſus: in tradendo *iure externo* tantum verſabimur.

(*a*) Hierarchia videlicet et poteſtas eccleſiaſtica *producta* eſt ad *ſacra interna*, eoque ipſo occaſio nata, eamdem ſub *colore peccati* mirum in modum extendendi. *c.* 13. *X. de iudiciis.*

§. 73. Ius eccleſiaſticum *externum* Catholicorum et Euangelicorum *coniunctim* commode tractari poteſt, idque tum ob *fontes* magna ex parte communes, tum ob *obiecta eadem*, in quibus ſecernenda ſunt, quae per diuerſa religionis et regiminis externi principia diuerſimode determinantur, tum denique ob *vtriusque eccleſiae* per Germaniam *nexum*. IVRISPRVDENTIA ECCLESIASTICA GERMANICA, ita conſiderata, eſt *ſcientia iuris eccleſiaſtici, quod in eccleſia Catholicorum et Euangelicorum per Germaniam obtinet.*

§. 74. Vtriusque iuris eccleſiaſtici *Fontes communes* ſunt *Ius Diuinum*, in ſacris literis propoſitum, (*a*) quatenus praeſcribit normam agendorum, cuius rationes nec *reipublicae* et *eccleſiae iudaicae* ſtatum nec *ſolas temporum circumſtantias* reſpiciunt, *Ius Canonicum*, quoad receptum (§. 64. 67.), *Leges imperii*, in iisque *Pax Religioſa* et *Weſtphalica*, *Ius Ro-*

Romanum. Fontes proprii vero iuris ecclesiastici vel Catholicorum vel Euangelicorum ex eis, quae §. 64. 66. proposita sunt, intelliguntur.

(*a*) *Ger.* MASTRICHT *hist. iur. eccles.* n. 38. p. 20. *Io.* SCHILTERI *inst. iur. Can. lib. I. c.* 2. §. 1. *f. Io. Laur.* MOSHEIM *Kirchen-Recht der Protestanten p.* 215. Auctor anonymus *iuris publ. eccl. Cathol. c.* 1.

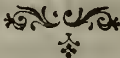
§. 75. *Subsidia* iurisprudentiae ecclesiasticae specialia sunt historia *ecclesiastica*, inprimis *Germaniae*, (*a*) notitia *antiquitatum ecclesiasticarum* (*b*), historia *iuris Canonici*, studium *conciliorum* (*c*), notitia *literaria* scriptorum ecclesiasticorum (*d*).

(*a*) *Io.* SCHILTERVS *de libertate ecclesiarum* Germ.

(*c*) *Ios.* BINGHAM *Origines seu antiquitates ecclesiast. B. Parentis origines praecipuarum materiarum iuris ecclesiast. Io. Sam.* BRVNQVEL in diss. *de vtilitate ex histor. et antiquit. sacris in iurisprudentiae ecclesiasticae studio capienda* praemissa *Innoc. Cironii obs. iuris Can.* Blasius Vgolinus in *thesauro antiquitatum sacrarum* Venetiis 1763.

(*c*) *Fr.* SALMON *traité de l'Etude des Conciles et de leur Collections.*

(*d*) *Ellies du* PIN *bibliotheque des auteurs ecclesiastiques tom. XII. Christ.* Gottl. BVDERI *biblioth. iuris* selecta cap. XV. *Dan.* NETTELBLADT *Initia historiae litterariae iuridicae. vniuers.* §. 422. *f.*

PARS SPECIALIS.

Liber I.
DE MINISTERII POTESTATE SEV DE ORDINE ET INDE DEPENDENTE STATV ECCLESIASTICO.

Tit. I.
DE STATV ECCLESIASTICO IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 76. *Status ecclesiasticus omnium membrorum ecclesiae communis.* 77. *Status clericalis.* 78. *Status ecclesiasticus, in specie talis.* 79. *Discrimen inter personas ecclesiasticas et clericos.* 80. *Status religiosus.*

§. 76. STATVS ECCLESIASTICVS in sensu *generali* est status, *a quo pendent iura et obligationes in ecclesia.* Est is vel COMMVNIS *omnium membrorum ecclesiae*, vel SPECIALIS, seu *certorum membrorum ecclesiae proprius. Communis* determinatur per iura et obligationes, quae Christiano, *qua membro ecclesiae*, competunt (*a*). Acquiritur *tum* iure *natiuitatis et suscepti baptismi* (*b*), *tum* ex *receptione* in ecclesiam: acquisitus *conseruatur*, donec quis esse desinit membrum ecclesiae: idemque probatur *professione eiusdem fidei publicae*, et *communione* *sacra-*

ſacramentorum, nec non *iudicio* ipſius *eccleſiae*, quo quis pro *membro eius* agnoſcitur (*c*).

Non amittitur ignorantia articulorum fidei: nec dissensu in quodam articulo fidei [illegible] inter Protestantes, [illegible] inter Catholicos.

(*a*) In ſenſu generali *perſonae eccleſiaſticae* vocantur omnes, qui *ſtatu eccleſiaſtico communi fruuntur*, ſiue laici ſiue clerici ſint. *Arn.* CORVINVS de *perſonis et benef. eccl. l.* 1. *tit.* 1. *n.* 3.

[illegible] in iure circa sacra [illegible] Catholici.

(*b*) *c.* 3. *X. de presbytero non baptiz. Ant.* RICCIVLLVS tr. *de neophytis* adiectus tr. de *iure perſon. extra eccleſiae gremium exiſtent.* Romae 1622.

(*c*) B. *Parens* in *iur. Eccleſ. lib. I. tit.* 1. §. 61: *Io. Gottl.* GONNE de *probatione religionis* §. 26. LONDORP *Acta Publ. tom. VI. art.* 39. p. 46.

§. 77. Inter ſtatus eccleſiaſticos *ſpeciales* praecipui ſunt I. STATVS CLERICALIS, qui iure antiquo quidem ab *ipſa functione miniſterii* in certa eccleſia alicui demandata, ſed inde *a ſec. XII.* aeſtimatus eſt a ſola POTESTATE MINISTERII, qua intelligitur *facultas ab eccleſia data, peragendi functiones, quae miniſterio V. D. inſunt* (§. 10.), in qua deſignanda mirifice placuit ORDINIS appellatio (*a*). Sunt inde Chriſtiani vel CLERICI, *qui auctoritate eccleſiae ad miniſterium canonice dicantur*, vel LAICI, *qui ad illud non dicantur* (*b*). Fit illa deſtinatio inter Catholicos aeque ac inter Proteſtantes *collato ordine:* ideoque clericus eſt, *cui collatus eſt Ordo.* Sed ſeruatur praeterea in eccleſia Romana *generalis* deſtinatio *per primam tonſuram* (*c*): in eaque ideo clerici vel *ordinati* ſunt vel tonſurati (*d*).

[illegible]

 (*a*)

(*a*) *Bernh. Zeger* VAN ESPEN in *Iure eccles. vniuerso p. 2. sect.* 1. *tit.* 8. *c.* 6. tom. I. *oper.* nouae edit. de a. 1753. p. 515. *Lud.* ENGEL in *Collegio vniu. iur. Can. lib. I. tit.* 55. §. 1.

(*b*) *c.* 7. *C.* 12. *qu* 1. *c.* 1. *D.* 21. Eodem sensu *Claud.* FLEVRY *in inst. iur. eccl. P. I.* c. 3. §. 2. clericos vocat *Christianos seruitio ecclesiae dicatos.*

(*c*) *Ceremonia* est, qua quis interueniente solenni crinium refectione canonice praeparari et disponi dicitur ad ordinem suscipiendum. c. *vlt. de temp. Ordinat. in* 6. Origines eius ad sec. VII. refert *Io.* MORINVS *de ordinat. P.* 3. *ex.* 15. *c.* 3. Conf. *Lud.* THOMASSINVS *de vet. et noua eccl. discipl. P. I. L.* 2. *c.* 3.

(*d*) *c.* 6. *X. de transact. c.* 11. *X. de aetat. et qual. praef. c. vlt. X. de temp. ord. in* 6.

§. 78. II. STATVS ECCLESIASTICVS, in *specie* sic dictus est, quem quis habet per *collatum officium ecclesiasticum*: siue hoc sit *officium sacrum*, quod in functionibus ministerii versatur, siue officium *ecclesiasticum simplex*, quod in ministerio quidem non versatur, quo tamen *administrantur alia, quae ad ecclesiam pertinent.* Vocantur inde personae vel ECCLESIASTICAE vel POLITICAE (*a*), prout vel *sunt in officio ecclesiae*, vel *in eodem non sunt.*

(*a*) Ab *ecclesiasticis politici* distinguuntur in *Instr. pac. Osn. art. XVII.* §. 2. qui et passim *seculares* dicuntur.

§. 79. Non *omnes clerici* sunt in officio sacro vel ecclesiastico: nec *omnes personae ecclesiasticae* sunt clerici (*a*), v. c. Abbatissae.

(*a*)

(*a*) *Clerici* et *personae ecclesiasticae* distinguuntur in *c.* 12. *de Elect. in* 6. et passim. ESPENIVS *in obs. ad Canon.* Gregorii *X. tom. IV. op. p.* 129.

§. 80. III. STATVS RELIGIOSVS seu REGVLARIVM determinatur *per vitam, speciali cultui diuino dicatam, et ex praescripta norma seu regula agendam*: ab eaque alii *regulares* alii *seculares* dicuntur, prout ad talem vitam solenniter obstricti sunt, vel non obstricti. *Clerici* non minus, quam *laici*, regulares et seculares esse possunt.

TIT. II.

DE DISCRIMINE CLERICORVM RATIONE ORDINVM IN ECCLESIA ROMANA.

ARGVMENTVM.

§. 81. *Ordinum gradus.* 82. *Ordines maiores.* 83. *Quatuor ordines minores.* 84. *Discrimen clericorum a collatis ordinibus.*

§. 81. *Ordinis*, cuius in clerico praecipua ratio habetur (§. 77.), plures introducti sunt *gradus* in ecclesia Romana: postquam inprimis praecipua ministerii ratio posita est in sacerdotio seu facultate celebrandi sacrificium eucharisticum (*a*). Per singulos ordinis gradus designatur *facultas* seu *potentia*, *peragendi functiones determinatas*, *quae ad sacer-*

dotium referuntur. Singuli ordinis gradus *diuersos ordines* constituunt.

(*a*) *Io.* MORINVS *de sacris ecclesiae ordinat. P. III. c.* 2. §. 6.

§. 82. Ordines *maiores* et *sacri* vocantur, quibus tribuitur facultas peragendi ea, quae *ipsam sacerdotii functionem* concernunt. Inter illos refertur 1) ORDO EPISCOPALIS, *quo ad functionem sacerdotii et ad iura singularia eidem annexa* (*a*) *facultas tribuitur*; 2) ORDO PRESBYTERALIS, *quo ad nudam sacerdotii functionem potestas datur*; 3) ORDO DIACONALIS, *quo datur potentia operas vulgares praestandi alteri in functione sacerdotii*. *Episcopus* est, cui ordo episcopalis, *presbyter*, cui ordo presbyteralis, et *diaconus*, cui ordo diaconalis confertur (*b*). Duo priores *in sacerdotio* esse, posterior, eique subordinatus subdiaconus *in nudo ministerio* esse dicuntur.

(*a*) Qualia sunt potestas ordinandi, confirmandi, consecrandi, vngendi reges, chrisma conficiendi: cuiusmodi actus ordinis episcopalis PONTIFICALIA dicuntur *c.* 1. §. 8. 9. D. 25. *c.* 9. *X. de aetate et qual. praefig.*

(*b*) *c.* 1. §. 8. 9. *D* 25. *c.* 1. §. 7. 8. 11. *D.* 21. *c.* 1. §. 3. *X. de Sanct. trinit.*

§. 83. Ordines *minores* et *non sacri* vocantur, quibus datur *facultas, obeundi determinatas functiones*,

nes, *quae ſacerdotio ex vſu eccleſiae ſunt ſubordinatae*, quales in officio *oſtiarii*, *lectoris*, *exorciſtae*, *acolythi* continentur (*a*). A collata poteſtate obeundi ea, quae ſub praedictis officiis olim continebantur, *clerici minorum ordinum* vocantur.

(*a*) *c.* 1. *D.* 21. *c.* 1. *D.* 25. *c.* 16. 17. 18. 19. *D.* 23. De eorum origine vid. *Io.* MORINVS *de ordinat. P. III. ex.* 11. *c.* 1. *p.* 152.

§. 84. A *differentia ordinum* pendet in eccleſia Romana diſcrimen clericorum ordinatorum in eos, qui ſunt vel *maiorum* vel *minorum ordinum*. Clerici, *qua tales* diſtinguuntur a *collato ordine*, et vi huius tantum *potentiam* habent ea, quae ſui ordinis ſunt, peragendi, a qua *validitas actus* aeſtimatur (*a*), non vero *ius*, eadem in certa eccleſia exercendi; quod aliunde pendet videlicet a collato officio vel alia ſpeciali conceſſione (*b*). Differt inde *clericus in genere*, cui vel *ſolus ordo*, vel *ſola prima tonſura* data eſt (*c*), a clerico, *certae eccleſiae* adſcripto ad functiones in ea exercendas.

(*a*) c. 1. X. *de ordinatis ab epiſc. qui renunc.*

(*b*) *Auguſtini* BARBOSA *in iure eccleſ. lib. I. c.* 34. *n.* 35.

(*c*) Hanc in rem obſeruandum 1) *minores* ordines non conferri eorum obeundorum cauſa, ſed vt his velut gradibus, licet eosdem ipſo exercitio non ingrediantur, conſcendant ad maiores: ideoque monet MORINVS *l. c. P. III. exc.* 11. *c.* 1. *p.* 159. ab omnibus ſuſcipi hos ordines, ſed numquam ab his, qui eos ſuſceperunt, exerceri; praeſertim cum officium *oſtia*-

rii et *acolythi* vtplurimum a laicis, officium lectoris et exorciſtae a presbyteris exerceatur: deinde 2) nec *diaconos* vel *ſubdiaconos* conſtitui, vt habeantur, qui diaconorum vel ſubdiaconorum functiones obeant, quippe quas ſupplent ipſi presbyteri, ſed vt etiam per hos ordines aſcendatur ad presbyteratum; quod agnoſcit ESPENIVS *in iur. Eccleſ. P. I. tit.* 1. *c.* 3. §. 8. *et* 13. Presbyteros, in genere ordinatos, *Vtopienſes* vocat *Franc.* DVARENVS *de ſacris eccleſiae miniſteriis lib. I. c.* 16. *p.* 110. vt ab aliis, qui certas eccleſias regunt, diſtinguantur. Ex quibus intelligitur, quam otioſa cum *ipſa tonſura* ſit illa *ordinum* et *clericorum* diuiſio, ſuo merito a noſtratibus repudiata.

Tit. III.

DE DISCRIMINE CLERICORVM RATIONE OFFICIORVM IN ECCLESIA EVANGELICA.

ARGVMENTVM.

§. 85. Clericorum nullum diſcrimen ratione ordinis. 86. Diſcrimen eorum ratione officiorum ſacrorum, horumque ſubordinationis, 87. ratione inſpectionis eccleſiaſticae. 88 Ad ſimplicia munera eccleſiaſtica admoti, clerici non ſunt.

§. 85. Ratione *ordinum* in eccleſia Euangelica Germanica nullum eſt clericorum diſcrimen: eſt enim *ordo vnus* tantum, quo tribuitur *omnis miniſterii poteſtas, qualis a Chriſto data eſt.* Rectius ratione *officiorum ſacrorum*, eorumque *ſubordinationis*, conſtitutum eſt clericorum diſcrimen, idque ad analogiam primitiuae eccleſiae.

§. 86.

§. 86. *Officia sacra* vel versantur in *sola administratione eorum*, quae *ordinis* sunt, vel annexam simul habent *inspectionem ecclesiasticam in plures ecclesias*. Ratione illius I. clerici sunt vel PASTORES seu PRESBYTERI, quibus *integrum ministerium*, vel PRAEDICATORES *seu* CONCIONATORES, quibus praecipua ministerii portio, in *praedicatione verbi diuini* consistens, in certa ecclesia confertur. Inter plures *eiusdem ecclesiae pastores*, alius est PASTOR PRIMARIVS, cui simul directio sacrorum in eadem ecclesia committitur, alii *subleuandae functionis pastoralis* causa eidem adiuncti, DIACONI, vel SVBDIACONI vel *simili appellatione* distinguuntur. Hi in nexu subordinationis et obseruantiae sunt erga pastorem primarium (*a*).

(*a*) *Io.* BRVNNEMANNVS in *iur. Eccl. L.* 3. *c.* 1. §. 15. *Dav.* MEVIVS *P.* 3. *dec.* 218. *Casp.* ZIEGLERVS *de diaconis et diaconiss. cap.* 8. *B. Parens* in *iure ecclesiast. Lib. I. tit.* 23. §. 18. Simile eisdem sunt *vicepastores*, de quibus agit ESPENIVS *Iur. Eccl. P. I. tit.* 3. *c.* 2.

§. 87. II. Ratione *inspectionis ecclesiasticae*, SVPERINTENDENS seu *inspector* est *pastor ecclesiae, cui inspectionis ecclesiasticae officium per plures ecclesias confertur*. SVPERINTENDENTIS idem est ac EPISCOPI in primitiua ecclesia officium, eaque appellatione eundem Hieronymus designat (*a*).

(*a*) *in c.* 5. *D.* 95. *c.* 24. *D.* 93.

§. 88.

§. 88. Officia, quibus *nudum miniſterium* in executione actuum ordinis praebetur, mere eccleſiaſtica ſunt, nec ordinem annexum habent. Qui his funguntur, veluti *cuſtodes* ſeu aeditui, *Cantores*, *ludimagiſtri*, *clericorum* numero non ſunt (*a*) ſed *perſonae eccleſiaſticae* et *miniſtri eccleſiae* (§. 78.)

(*a*) Incongrue et in ſenſu improprio hos *clericos* vocat CARPZOVIVS in *iurispr. eccl. P. I. dec.* 75. *n.* 10. eosque cum *clericis minorum ordinum* comparat; nec accurate *clericos* et *perſonas Eccleſiaſticas* a ſe inuicem diſcernit. Ob officium, eccleſiae praeſtandum, eosdem *miniſtros eccleſiae* appellat *lib. I. def.* 75. quo nomine eosdem compellat ESPENIVS in *iur. eccleſ. P. I. tit.* 4. *c.* 2. §. 4.

TIT. IV.
DE IVRIBVS CIRCA ORDINATIONEM IN ECCLESIA ROMANA.

(Lib. I. tit. XI. *de tempor. ordinationum et qualitate ordinand.* Tit. XII. *de ſcrutinio in ord. fac.* Tit. XIII. *de ordinatis ab epiſcopo.* Tit. XIV. *de Aetate et qualit. praeficiendorum.* Tit. XV. *de S. Vnctione.* Tit. XVI. *de Sacramentis non iterandis.* Tit. XVII. *de filiis presbyter. ordin. vel non.* Tit. XVIII. *de ſeruis non ordin.* Tit. XIX. *de obligatis ad ratiocinia ordin. vel non.* Tit. XX. *de corpore vitiatis ord. vel non.* Tit. XXI. *de bigamis non ordin.* Tit. XXII. *de clericis peregrinis.*)

ARGV-

ARGVMENTVM.

§. 89. *Ordinatio.* 90. *Ius ordinandi episcopale.* 91. *Ordinationum species.* 92. *Titulus ordinationis.* 93. *Qualitates ordinandorum. Irregularitas.* 94. *Quinam irregulares.* 95. *Scrutinium in ordine.* 96. *Forma ordinationis. Consecratio.* 97. *Vis ordinationis.*

§. 89. ORDINATIO ex *nouiori ecclesiae disciplina* est *actus sacer*, *quo confertur ordo* (*a*). Est ergo modus, quo quis fit clericus. Peragitur inter ritus sacros: quos inter est *manuum impositio*, ritus ecclesiasticus perantiquus (*b*).

(*a*) Quoad in ordinatione *sacramentum* quaeritur, eius consideratio est *theologica. Iuridice* accepta consideratur tamquam *ceremonia sacra*, *qua inaugurantur clerici*, *iisque ordo confertur*: prout eam describit BENEDICTVS *PP. XIV. de synodo dioecesana p.* 299.

(*b*) B. *Parens in iure eccl. lib. I. tit. XI.* §. 11: 16.

§. 90. IVS ORDINANDI est ius ordinem conferendi: in eoque continetur ius, ordinationem *decernendi*, et dandi aliis *licentiam* ordinandi (*a*). Est illud pars potestatis ecclesiasticae, episcopis vindicata ex instituto ecclesiastico (*b*). Vnde et ipsa *functio ordinationis* actibus *ordinis episcopalis* accensetur (*c*).

(*a*) *c.* 3. *X. de temporibus ordinat. in 6.*

(*b*) Hoc aperte agnoscit *Franc. de* ROYE *in institut. iur. Can.* lib. 1. c. 10. p. 51. et subobscure ESPENIVS *in iur. eccl. P.* 2. *Sect.* 1. *tit.* 9. *c.* 2. Conf. *c.* 24. *D.* 93. *Dav.* BLONDELL *de episcop. et presbyt. Sect.* 3. *p.* 309. Imaginarius ordinationis conceptus est, quo non ex *iure ecclesiae*, sed quasi per

per manum ex opinata ſucceſſione epiſcopornm in locum apoſtolorum poteſtas ordinandi deducitur. *Dionyſ.* PETAVIVS *de poteſtate conſecrandi ſacerdotibus a Deo conceſſa.*

(*c*) *c.* 1. 2. 3. X. *de temporibus ordinat. in* 6.

§. 91. Quot ſunt ordines, tot habentur *ordinationum ſpecies*, quibus ſingulis confertur poteſtas peragendi ea, quae ſingulorum ordinum ſunt. Conferri vero debent *per gradus* et ſeruatis *interſtitiis* (*a*), intra quae in ſingulis ordinibus ſubſiſtendum eſt.

(*a*) *c.* 1. 2. *D.* 59. *c.* 1. 5. *D.* 70 *c. vn. X. de Clerico per ſaltum promoto.* LEO. ALLATIVS *de aetate et interſtitiis in ordine ſeruand.* p. 69. *Lud.* THOMASSINVS *de diſcipl. eccleſ. P.* 4. *lib.* 2. *c.* 2.

§. 92. *Titulus ordinationis* iure *antiquo* eſt officium ſacrum, in certa eccleſia obeundum: ſine quo nemo poterat valide ordinari (*a*). Ex nouiori eccleſiae diſciplina *tituli* in hoc ſenſu nulla amplius ratio habetur, et omnis ordinatio eſt *abſoluta.* Alio ſenſu requiritur ordinationis *titulus*, quatenus denotat *ſufficiens vitae ſubſidium ad vitam clerico conuenientem agendam* (*b*). Talis eſt titulus vel *beneficii*, vel *patrimonii* certi et ſufficientis, vel *paupertatis.* Ordinatio, ſine tali titulo facta, non quidem, vt olim, irrita eſt, ſed ordinator ad ordinatum *alendum* obligatur (*c*).

(*a*) *c.* 6. *Concil. Chalced. c.* 2. *D.* 70. ESPEN *l. c. p.* 517.

(*b*)

(*b*) *c.* 4. X. *de Praebend. c.* 13. *X. de aetat. et qualit. praef.* Canones circa nouum titulum ordinationis collegit *Io. Petr.* GIBERTVS *in Corp. iur. Can.* Part. II. tit. 9. p. 291. 296. De *ordinatione ad titulum patrimonii et paupertatis* ſcripſit *Io. Chriſt. Wilh.* STECK.

(*c*) *c.* 2. 4. 16. *de praebend.*

§. 93. In ordinando deſiderantur tum *habilitas ad obeundum miniſterium*, tum *qualitates*, *canonibus determinatae*, ad illud ex *vtilitate eccleſiae* et ex *dignitate ſtatus clericalis* obeundum. Ex illius defectu *incapax* (*a*), et ex harum defectu *inidoneus* et *irregularis* vocatur. *Irregularitas* inde dicitur *defectus qualitatis, canonibus determinatae* (*b*), *ob quam quis impeditur ordines ſuſcipere ſuſceptosue exercere.*

(*a*) *Non baptizati et foeminae* incapaces ſunt, et ne valide quidem ordinantur *c.* 1. *X. de presbytero non baptizato c.* 25. 29. *D.* 23. *Arn.* CORVINVS *de beneficiis et perſ. eccleſ. L.* 2. *tit.* 16. §. 4.

(*b*) *c.* 18. *X. de ſentent. excommunic.* Vocabulum *irregularitatis* ante ſec. XIII. ignoratur, et ab hoc demum tempore multa ad irregularitatem relata ſunt. ESPEN *I. E. P.* 2. *S. I. tit.* 10. *c.* 1. §. 5. *Iul.* CAPONVS ICt. Neapol. in *inſtit. iur. Can. L.* 1. *tit.* 25. *p.* 159.

§ 94. Contrahitur *irregularitas* 1) ex defectu *aetatis*, ſingulis Ordinibus ſtatutae (*a*), 2) *natalium legitimorum* et *ingenuorum* (*b*), et 3) *ſcientiae* (*c*), 4) ex vitio *corporis*, executionem ordinis impediente, vel ſcandalum pariente (*d*), 5) ex iudicio *ſanguinis*,

quod

quod quis egit vel promouit (*e*), 6) ex ***bigamia***, in quam quis etiam incidisse creditur per *secundas nuptias*, vel per nuptias *cum vidua* (*f*), 7) ex ***crimine publico*** et manifesto (*g*), 8) ex ***homicidio voluntario***, (*h*) 9) ex obligatione ad *rationes* ex *administratione* publica vel priuata reddendas (*i*). In his impedimentis episcopis dispensandi ius est (*k*), nisi sint Pontificis dispensationi reseruata.

(*a*) In Minoribus sufficit aetas septennio maior: in diacono XXII. in subdiacono XXIII. in presbytero XXV. annus incoeptus, in episcopo XXX. exactus desideratur *c.* 1. *D.* 77. *Clem.* 3. *de aet. et qual. praef. c.* 7. *X. de Elect. Conc. Trid. sess.* 23. *de ref. c.* 12.

(*b*) *c.* 1. 4. 8. *X. de seruis non ordinandis. c.* 7. 14. 17. 18. *X. de filiis presbyterorum.*

(*c*) In *minoribus* ordinibus saltem peritia linguam latinam legendi et scribendi, in *maioribus* scientia ad functionem ordinis necessaria desideratur. *Conc. Trid. c. l. c.* 4.

(*d*) *c.* 6. *D.* 55. *c.* 2. 4. *de corpore vitiatis. c.* 2. *X. de Clerico aegrotante.*

(*e*) *c.* 5. 9. *X. ne cler. secul. negot. c.* 4. *X. de rapt. c.* 10. *X. de excess. prael.*

(*f*) *c.* 8. *D.* 50. *c.* 1. 2. *X. de digamis non ordinand.*

(*g*) *c.* 23. *D.* 50. *c. vlt. X. de testib.*

(*h*) *c.* 24. *X. de homicid. c.* 3. *eod. in* 6. *Clem. vn. eod.*

(*i*) *c.* 1. *X. de obligatis ad ratiocinia.*

(*k*) *c.* 1. *de aet. et qual. praef. in* 6. *c.* 12. *X. de fil. presb. c.* 1. 2. *eod. in* 6. *c.* 1. *X. de corp. vitiatis. c.* 2. 4. *X. de digam. non ordinand. Conc. Trid. sess.* 24. *dec.* 2. *de ref. c.* 6. *Pirrh.* CORRADVS *de prax. dispens. L.* 3. *c.* 6. *n.* 9.

§. 95.

§. 95. Decernendae ordinationis cauſa requiritur SCRVTINIVM, ſeu *inquiſitio in ea, quae ſecundum canones in ordinando deſiderantur.* Dirigendum eſt tum in *titulum* ordinationis, tum in *impedimenta canonica*, tum in *ſcientiam* ordinandi, praeuio *examine* (*a*).

(*a*) *c. vn. de ſcrutinio in ordine faciendo c.* 1. *X. de eo qui furtiue ordines ſuſcepit c.* 45. *X. de Simonia c.* 13. *de electione. Petr.* GIBERTVS *l. c. tit.* 9. *Sect.* 26. *p.* 284.

§. 96. Ordinatio facienda eſt ex *forma ſolenni* in eccleſia recepta (*a*), et *tempore* per canones definito (*b*). Solennior eſt *epiſcopalis*, qua ordo epiſcopalis confertur, quae ab interueniente chriſmatis *vnctione* ſpeciatim CONSECRATIO vocatur (*c*).

(*a*) *c.* 8. 11. 15. *ſq. D.* 23. *c.* 3. 9. 16. *X. de tempor. ordin. c. vn.* §. *pen. X. de ſacr. vnct. Io.* MORINVS *de ordinat. P. III. exerc.* 2. *et ſeq.*

(*b*) *c.* 5. *D.* 75. *c.* 1. 3. 8. *X. de temp. ordinat.*

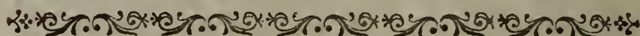
(*c*) *c.* 7. *D.* 23. *c.* 1. 4. *et* 64. *c.* 1. 2. *D.* 66. *c. v. X. de ſacra vnct. Pontificale Rom. p.* 75.

§. 97. Ordinatio canonice peracta 1) *potentiam* tantum dat ſacra, quae *cuiusque ordinis* ſunt, *valide* peragendi, 2) *ſtatum clericalem* tribuit iuraque et commoda eidem annexa; 3) *iterari* non debet, et ſi quid in ea non legitime actum, caute tantum ſupplendum (*a*). Denique 4) *ordinationi maiorum ordinum*, qui in ſacerdotio ſunt, ea vis aſſeritur, vt

caracterem imprimat, qualis nec deleri nec auferri possit: quamquam eius vis et virtus ab ecclesia suspendi queat (*b*).

(*a*) *c.* 10. *D.* 67. *c.* 25. *C.* 1. *qu.* 7. *c.* 1. *de sacram. non iterand.*

(*b*) *c.* 97. *C.* 1. *qu.* 1. *Concil. Trident. sess.* 23. *de ref. c.* 4. GONZALEZ *in Comment. ad Decret. tit. de Clerico excomm. deposito vel interd. ministrante n.* 7. *Tom. V. p.* 420. *Io.* MORINVS *l. c. P. III. ex. III. c.* 1. ex. V. c. 9. §. 10. Subdiaconatus et ordines minores caracterem non imprimere censentur. Idem l. c. ex. XI. c. I.

TIT. V.

DE IVRIBVS CIRCA ORDINATIONEM IN ECCLESIA EVANGELICA.

ARGVMENTVM.

§. 98. *Ius ordinandi, eiusque exercitium.* 99. *Ordinationis titulus.* 100. *Qualitates ordinandorum.* 101. *Scrutinium.* 102. *forma ordinationis.* 103. *Eius effectus.*

§. 98. Iura circa ordinationem in *ecclesia Euangelica* specialius determinantur, tum per politiam ecclesiae, tum per veram indolem ministerii. IVS ORDINANDI (§. 90.) est ius *ecclesiae* (*a*): Cuius EXERCITIVM in *decernenda* ordinatione eaque aliis committenda est penes *iudicia ecclesiae* (*b*), ipsa FVNCTIO *ordinationis* vero penes *superintendentes*, aliosue,

...oehmer in responsis T. I. resp. 34.

liosue, quibus ex decreto iudicii ecclesiastici committitur (*c*).

(*a*) Vid. ARTICVL. SCHMALCALD. *tit. de potestate et iurisd. episcop.* LVTHERI sententiam neruose proponit *Vit. Lud.* DE SECKENDORFF *in hist. Lutheranismi lib.* 3. §. 22. *p.* 60. 61.

(*b*) Vid. formula *de ecclesiae gubernatione de a.* 1545. apud SECKENDORFFIVM l. c. *lib.* 3. §. 119. *n.* 13. p. 524. CARPZOVII *iurisprud. eccles. lib. I. tit.* 4. *def.* 51. *Christ.* WEBER *de iure Consistoriorum c.* 27. *sect.* 6.

(*c*) Ordinatio, olim subinde a *presbyteris* peracta, ex *instituto ecclesiae* praecipuam functionem *episcopi*, seu *superintendentis*, constituere coepit. Huc pertinet sententia Hieronymi in *c.* 24. D. 93. *Quid enim facit, excepta ordinatione, episcopus, quod presbyter non faciat.* Vid. *Dav.* BLONDELL l. c. *Casp.* ZIEGLERVS *de episcopis lib.* 3. *c.* 8. *n.* 11. 15. nec non in tr. *de Superintendente cap.* 14. *Io.* BRVNNEMANN *ius eccl. lib. I. c. V.* §. 19.

§. 99. Ordinatio tantum *vna* est, eaque hoc *solo fine* fit, vt quis habilis declaretur ad ministerium, eiusque in ecclesia obeundi facultas ipsi tribuatur. Hinc *Titulus* ordinationis est *generalis* et *vnicus* videlicet *functio officii sacri* (*a*).

(*a*) Arg. *c.* 2. *Concilii Chalcedon. c.* 2. *D.* 70. *Io.* BRVNNEMANN *l. c. p.* 22. *Car. Wilh.* LOESCHER *de ordinat. sine titulo clerico protestantium collata licita et vtili.*

§. 100. In *Ordinandis* exiguntur *qualitates*, quas indoles ministerii et existimatio status ecclesiastici requirit; prout vel *iure diuino*, vel *ordinationibus ec-*

clesiasticis sunt definitae (*a*). Iuris Canonici sanctiones (§. 94), quoad cum his conspirant, nec cum *aliis doctrinis ecclesiae* pugnant, in subsidium obtinent.

(*a*) *I. Tim.* III. *Tit. I.* 6. 7. 8. *Aetas XXV. annorum* definita est in plerisque ordinationibus. Vt ordinandi *indigenae* sint, non desideratur, nisi vbi id iure particulari cautum est.

§. 101. Ad decernendam ergo ordinationem requiritur *scrutinium*, quod est penes *consistorium* (§. 98). In eo tam *doctrinae* et *scientiae*, quae praeuio examine fit, quam reliquarum *qualitatum* inuestigatio fit, non quidem more iudiciario (*a*), ita tamen per idonea vitae morumque testimonia instruenda, vt de iis sufficienter constet (*b*).

(*a*) *c.* 43. §. 1. *de elect. in* 6.

(*b*) De scrutinio rite instituendo agit B. *Parens* in Iur. eccl. lib. I. tit. 12. §. 9. Instituto laudabili erecta passim sunt *seminaria Candidatorum*; vel habentur *matriculae expectantium Candidatorum*, in quas studiorum omnesque vitae eorum rationes rite exploratae referuntur, seruata curatiori in eorum vitam inspectione: de quibus vid. *Ordinat. eccles.* D. Sax. Ernesti de a. 1667. p. 26. et *Hassiaca* de a. 1723. p. 31. et *Constitutio regia* d. 27. Sept. 1735. in *Corp. Constit. Calenb.* tom. I. p. 889.

§. 102. Ordinatio facienda est ex *forma* in ecclesia approbata (*a*), et quidem vel *die dominico* vel alio *festo* (*b*), publice *in ecclesia:* et satis fini eius conuenienter peragi solet in *ecclesia principali* totius

pro-

prouinciae vel dioecefeos? Cum vnice ex falute ecclefiae peragenda fit: *gratis* nec ob pretium conferenda eft (*c*); etiamfi non reprobentur honoraria, iam olim probata (*d*).

(*a*) Forma, a *Luthero* ad rationes minifterii in Euangelio conftituti adornata, repetita fere eft in omnibus Conftitutionibus ecclefiafticis.

(*b*) *c.* I. *D.* 75. *c.* 3. *X. de temporib. ordinat.*

(*c*) *Concil. Chalced. can.* 2. *c.* I. *C.* 8. *qu.* I.

(*d*) NOV. 56. *c.* I. NOV. 123. *c.* 3.

§. 103. Per ordinationem *generatim* confertur omnis *poteftas minifterii*; nec quis fine ea *officio facro* in ecclefia defungi poteft (*a*). Nec ratio intelligitur, cur femel *legitime* collata, iteranda fit (*b*): quamquam in qualibet officii facri collatione fpecialis *introductio* interueniat, ab *ordinatione* omnino diuerfa.

(*a*) *c.* I. *X. de clerico non ordinato miniftrante.*

(*b*) *Io.* SCHILTER *in inftit. iur. Can.* lib. I. tit. 15. §. 6. *Io.* BRVNNEMANN l. c. lib. I. c. V. §. II.

 TIT.

TIT. VI.

DE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS CLERICORVM IN GENERE.

(Lib. III. Tit. I. *de vita et honestate clericorum.* Tit. II. *de cohabitatione clericor. et mulierum.* Tit. III. *de clericis coniugatis.* Tit. L. *Ne clerici vel monachi secular. negotiis se immisceant.* Lib. V. Tit. XXIV. *de clerico venatore.* tit. XXV. *de clerico percussore.*)

ARGVMENTVM.

§. 104. *Ex statu clericali descendit Obligatio ad vitae honestatem,* 105. *ad decorum clericale,* 106. *vt absint a negotiis secularibus.* 107. *Obligatio ad coelibatum.* 108. *iura clericorum.*

§. 104. Obligationes et iura, quae per statum *clericalem* et *ecclesiasticum* determinantur, *ad Clericos* in genere pertinent. Vi eius I. obstringuntur ad VITAE HONESTATEM in *agendis*, quae *praeceptis religionis* conueniunt, et *omittendis*, quae his aduersantur (*a*): iisque ideo *ebrietas*, *alea*, consortiumque *suspectum* cum mulieribus tam *extra* domum, quam *in* domo, multoque magis *concubinatus* sub poenis arbitrariis fugienda sunt (*b*).

(*a*) *I. Petr. V.* 3. *Tit. II.* 7. *II. Cor. VI.* 3. *c.* 1. 4. *D.* 35. *c.* 14. *X. de Vita et honest. clericorum.*

(*b*) *c.* 15. *X. eod. c.* 3. 4. 6. *X. de Cohabitatione cleric. et mulierum c.* 6. *D.* 32.

§. 105.

§. 105. II. Actiones externas, iure communi non determinatas, *ſtatui clericali conuenienter* attemperare tenentur, quod eſt DECORVM CLERICORVM, per canones et conſtitutiones eccleſiaſticas in veſtitu decenti, in omittenda venatione, in fuga tabernarum et popinarum et in totius vitae decora ratione definitum (*a*).

(*a*) *c.* 2. 4. 5. 14. 15. *X. de vita et honeſt. clericor. c.* 1. 2. *X. de Clerico Venatore c.* 1. *X. de clerico percuſſore Andr.* DV SAVSSAY *panoplia ſacerdotalis ſeu de venerando ſacerdotum habitu.* Lutetiae Paris 1658.

§. 106. III. Clerici NEGOTIIS SECVLARIBVS, iis videlicet, quae in *communem vtilitatem aliorum in republica* ſuſcipiuntur, alieni eſſe obligantur, ne illis tractandis intenti ab officio ſacro auocentur. Iisdem 1) interdicta eſt *negotiatio*, *venditio et conductio negotiatoria*, exercitium artium *illiberalium* lucri cauſa ſuſceptum (*a*), 2) *praxis* Medicinae, Chirurgiae, et iurisprudentiae (*b*), 3) militia (*c*), 4) *iurisdictionis criminalis* exercitium (*d*), 5) adminiſtratio *tutelae* vel *curae* (*e*), vel 6) procuratio negotiorum forenſium (*f*). Clerici, his ſimilibusque negotiis ſeſe immiſcentes, iudicii eccleſiaſtici decretis ad officium reuocantur (*g*).

Boehmer. De iuribus ex statu militia veterum Germanor... In tutela legitima ...

(*a*) *c.* 1. C. 14. *qu.* 4. *c.* 1. 6. *X. ne clerici vel monachi ſecular. negotiis ſe immiſceant.* NOV. 123. *c.* 6. *Henr.* LINCKIVS *de clerico artifice et negotiatore c.* 3. Iura tamen realia, praediis inhaerentia. exercere, illis

illis non eſt interdictum. *Michael* GRASSVS de *negotiatione Clericis interdicta p.* 110.

(*b*) *c.* 1. 3. 6. 9. *X. ne clerici ſecul. negot.* quorſum pertinet procurationis iudicialis et notariatus officium *c.* 4. 8. *X. eod.*

(*c*) *c.* 36. *D.* 50. *c.* 2. X. *de vita et honeſtat. cler.*

(*d*) *c.* 5. 9. *X. ne clerici ſecul. neg. c.* 4. X. *de rapt.* Praelatis tamen Iurisdictionem criminalem ſine *metu irregularitatis* aliis delegare permittitur *c.* 3. *ne clerici ſecular. negot. in* 6.

(*e*) *L.* 32. 33. §. 7. *C. de epiſc. et cler.*

(*f*) *c.* 4. *X. ne cler. ſec. negot.*

(*g*) *c. vlt. X. eod.* CARPZOV *iurispr. eccl. lib. I. def.* 148.

§. 107. Singularis eſt *eccleſiae Romanae* diſciplina, quod clericos *maiorum ordinum* ſub legem *coelibatus* vocauerit, *matrimonio* eisdem ſub poena nullitatis et ſub grauiori cenſura interdicto (*a*). *Minorum ordinum* clericis aeque ac *tonſuratis* ſeruatum eſt *connubii ius*, ita tamen, vt coniugati *beneficio*, ſi quod habent, et ſpe ad *maiores ordines* adſpirandi excidant (*b*). In *eccleſia Euangelica* reſtituta eſt clericis, quae eis *lege diuina* et ex *praxi primaeuae eccleſiae* debetur, *coniugii libertas* (*c*).

(*a*) *c.* 1. 4. *X. de clericis coniugatis* Orientalis eccleſiae contraria ſententia et praxis et olim fuit et etiamnum eſt, *c.* 12. 14. *D.* 31. *c.* 6. *X. de Cleric. coniug.* ESPENIVS *in obſerv. ad Decretum Grat. t.* 3. *op. p.* 528. Praeconcepta *vitae aſceticae* opinio in coelibatu quaeſita occaſionem dedit prohibitioni, ante ſec. XI. non niſi *particularibus conciliis* conſtitutae. Inde et lex Gregorii VII. de coelibatu clericorum graues vbique fere contentiones inter tot clericos coniuga-

A. C. 1079.

iugatos excitauit, expofitas a *Io. Laur.* MOSHEMIO in *Inftit. hift. Eccl. p.* 406. Confilia MAXIMILIANI II. de ea abroganda continet eius conftitutio de a. 1564. in GOLDASTI *tom. II. Conftit. imp. p.* 387.

(*b*) *c.* 3. 5. *X. de cleric. coniug. cum rerum ecclefiafticarum fubftantia per tales* (coniugatos) *foleat deperire.*

(*c*) Conf. SECKENDORFFII *hift. Luth. L. I.* §. 166. *p.* 292. *et L. II.* §. 6. *p.* 20. *feq.*

§. 108. Sunt et *iura* clericorum fingularia, ex *ftatu clericali* defcendentia, quod 1) gaudeant *priuilegio fori* ecclefiaftici (*a*), quod et ad omnes *perfonas ecclefiafticas* productum eft; quod 2) a *muneribus* et *functionibus publicis perfonalibus* immunes fint (*b*), iisdemque 3) *fpecialis reuerentia* debeatur, qua vtique digni funt, qui minifterio *actu* funguntur (*c*).

(*a*) *c.* 38. *C.* 11. *qu. I. Auth. Statuimus C. de epifc. et cler. c.* 3. 12. *X. de foro competente.*

(*b*) *L. 6. C. de Epifc. et cleric. Nov.* 131. *c.* 5. *c.* 4. *de Cenfib. in* 6. *c.* 3. *et* 7. *X. de immunit. eccles.*

(*c*) *Chrift.* THOMASIVS *de officio principis Euangel. circa augenda falaria et honores miniftror. eccles.* §. 8. *f.* Sanctitas clericorum poena excommunicationis munita eft in ecclefia Romana; quod eft *priuilegium canonis c.* 29. *C.* 17. *qu.* 4. *c. vn. X. de cler. coniug. in* 6. *c.* 10. *et* 54. *X. de fent. excommunicat.*

LIBER II.
DE
REGIMINE ECCLESIASTICO.

SECTIO I.
DE REGIMINE ECCLESIASTICO IN ECCLESIA ROMANA.

TIT. I.
DE REGIMINE ECCLESIASTICO IN GENERE.

(Lib. I. Tit. 33. *de maioritate et obedientia.* Tit. 32. *de officio iudicis ordinarii.*)

ARGVMENTVM.

§. 109. *Poteſtas eccleſ. nomine iurisdictionis deſignatur.* 110. *Iurisdictio interna et externa.* 111. *Statutaria et iudiciaria.* 112. *Ciuilis et criminalis.* 113. *Regimen eccleſiaſticum.* 114. *vniuerſale et particulare.* 115. *Diuiſio eccleſiae pro ratione regiminis eccleſiaſtici.* 116. *Iurisdictionis exercendae cauſa, officia conſtituta, ſacra et eccleſiaſtica,* 117. *Dignitates vel officia ſimplicia,* 118. *Iurisdictio vel iure officii competit vel vi conceſſionis. Hinc ordinaria eſt vel delegata,* 119. *Propria vel vicaria.* 120. *quinam eius capaces.* 121. *Eius competentia.*

§. 109. Progredimur ad *poteſtatem eccleſiaſticam* (§. 7.), cuius exercitium eſt regimen eccleſiaſticum

cum. (§. 9.) *Poteſtas eccleſiaſtica*, ſua natura et ab origine collegialis (§. 7.), et ſucceſſu temporis ad rationes imperii ciuilis efformata, nomine IVRISDICTIONIS ECCLESIASTICAE deſignatur (*a*): eoque ſenſu generali eſt *poteſtas publica eccleſiae*, *ius dicendi de his*, *quae pertinent ad eccleſiam* (*b*). In *ſyſtemate Papali* haec reſidere creditur in ſolo *pontifice*: in *ſyſtemate Epiſcopali* vero eſſe cenſetur penes *eccleſiam*, in Concilio generali repraeſentatam (§. 33) (*c*).

(*a*) Inconcinne prorſus *ex iure clauium et ex iure paſcendi* deducitur. Vtroque tantum *miniſterii poteſtas* deſignatur, non coactiua et iurisdictionalis: quod luculenter oſtendit *Marc. Ant.* DE DOMINIS, *de poteſtate eccleſiaſt. lib. V. cap.* 1. *et* 2.

(*b*) *Ant. Dad.* ALTESERRA *in vindiciis iurisdictionis eccleſiaſt. lib.* 2. *c.* 1. 2. 3. *Petr.* LEVRENIVS *de foro beneficiario P. I. qu.* 310. *Iac.* WIESTNER *in inſtitut. Canonicis lib. I. tit.* 32. §. 2.

(*c*) *c.* 4. *X. de vſu pallii.* Quaeſtio haec agitata eſt in concilio Tridentino ſed non deciſa. PALLAVICINVS *hiſt. concil. Trid. lib.* 18. *c.* 14. BENEDICTVS P. P. XIV. *de ſynodo dioeceſana L.* 1. *c.* 4. *p.* 11. Ex inſtituto hoc argumentum tractat *Io.* LAVNOIVS *lib.* 2. *epiſt.* 5. *T. V. op. p.* 213. *ſ. Petr. de* MARCA de conc. ſacerd. et imp. L. V. c. 26. ibique *Baluzius* in app. ESPEN *T. III. op. p.* 554. *Io. Petr.* GIBERT in *corp. iur. Can. P. II. p.* 6.

§. 110. Iurisdictio eccleſiaſtica I. *ratione ſacrorum* tam *externorum* quam *internorum* (§. 2.), quippe ad quae incongrue producta eſt poteſtas eccleſiaſtica (§. 12.), vel EXTERNA eſt vel INTERNA (*a*).

Iura

Iura quae vtrique insunt, simul sumta, *plenitudinem potestatis* efficiunt.

(*a*) Vid. quae circa hanc monet *Casp.* ZIEGLERVS *de iurib. maiestatis lib. I. c.* 13. §. 15. Vocatur etiam *spiritualis iurisdictio c.* 6. *de praebendis in* 6. Versatur inprimis in *cura animarum* et in legitimo exercitio eorum, quae *ordinis* sunt. Actus ministerii videlicet quoad validitatem ad *ordinem*, quoad legitimum exercitium ad *iurisdictionem internam* referuntur. Vnde et haec parocho tribuitur *c.* 12. *X. de poenitent. et remiss. Petr.* LEVRENIVS *l. c. P.* 2. *qu.* 443.

§. 111. II. *Ratione potestatis ius dicendi* iurisdictio ecclesiastica est vel STATVTARIA (*a*) vel IVDICIARIA, prout versatur vel in statuendis his, quae pertinent ad ecclesiam, vel in *definiendo eo*, *quod secundum leges in causis ecclesiae iustum est.*

(*a*) *Iurisdictionem legislatoriam* eam appellat *Io. Casp.* BARTHEL de *iure reform. antiquo art.* 2. §. 8. *p.* 134. *et art.* 3. 4. 5.

§. 112. III. *Ratione causarum*, ecclesiae subiectarum, est vel CIVILIS vel CRIMINALIS, quae et *disciplinaris* et *coercitiua* vocatur, prout continet potestatem ius dicendi vel in causis *iura priuatorum concernentibus*, vel in causis *iura eclesiae* concernentibus in *puniendo eo*, *quod aduersus leges commissum est.*

§. 113. REGIMEN ECCLESIASTICVM est *exercitium iurisdictionis ecclesiasticae* : eique respondet *subiectio* et *obedientia* membrorum ecclesiae (*a*).

SV-

Svperiores in ecclesia sunt, *quibus competit regimen ecclesiasticum*, eique subiecti subditi sunt.

(*a*) *c.* 5. 6. 12. *X. de maiorit. et obed. c.* 11. 16. *X. de off. vid. ord. c.* 10. *C.* 18. *qu.* 2. *c.* 6. *D.* 23.

§. 114. *Regimen ecclesiasticum* ratione *ecclesiae* vel VNIVERSALE est, quod in *ecclesiam vniuersam*, vel PARTICVLARE, quod in *eius partem* exercetur. Vniuersale respectu *ecclesiae* summum est, nec tamen *absolutum*, respectu reipublicae vero *subordinatum* est *iuri maiestatico circa sacra* (*a*). Particulare in ecclesia *subordinatum* est regimini vniuersali; idque vel *plenum* vel *minus plenum* esse potest, prout vel omnia regiminis externi vel interni iura per partem ecclesiae exercenda complectitur (*b*), vel quaedam eorum tantum.

(*a*) *M. Ant.* DE DOMINIS *de republ. eccles. lib. VI. per tot.*
(*b*) ESPEN. *iur. eccl. P. I. tit.* 16. *c.* 1. §. 9.

§. 115. A varia determinatione *regiminis ecclesiastici, per certas regiones constituti*, descendit diuisio ecclesiae Romanae I. in *dioeceses*, quarum quaelibet est *regio*, *regimini ecclesiastico pleno et subordinato episcopi subiecta*; diuisa iterum in varias speciales ecclesias, maxime *parochias*; II. in *prouincias ecclesiasticas*, quarum quaelibet constituit *corpus plurium dioecesium*, *sub determinato regimine ecclesiastico subordinato archiepiscopi coniunctarum*. Plures pro-

prouinciae ſub determinato patriarchae regimine vnitae, III. *patriarchatum*, et omnes dioeceſes et prouinciae, ſub Pontificis regimine vniuerſali vnitae, IV. *eccleſiam Pontificiam* conſtituunt (*a*).

(*a*) *Aubert.* MIRAEI *notitia epiſcopatuum orbis Chriſtiani L. I. c.* 21. *ſq. Petr. Ioſ.* CANTELIVS *metropolitanarum vrbium hiſtoria prooem. p.* 4. *Dionyſius* PETAVIVS *de hierarchia eccleſ. lib.* 3. *c.* 14. *ſq.* CAROLI *a S. Paulo Geographia ſacra ſeu notitia dioeceſium omnium veteris eccleſiae cum not.* Lucae Holſtenii. Amſtelodami 1711. *Dionyſii* SAMMARTHANI *Gallia Chriſtiana in prouincias eccleſiaſticas diſtributa.* noua edit. Pariſiis 1715.

§. 116. Iurisdictionis eccleſiaſticae *exercendae* cauſa conſtituta ſunt OFFICIA PVBLICA *in eccleſia*, quae conſiſtunt in *exercitio et adminiſtratione eorum*, *quae vi iurisdictionis in eccleſia gerenda vel exequenda ſunt*: ideoque vel in ipſa *iurisdictione* eccleſiaſtica vel in negotiorum *vi illius* gerendorum vel exequendorum adminiſtratione verſantur (*a*). SACRA ſunt, quae *regimen internum*, ECCLESIASTICA vero, quae *regimen externum reſpiciunt* (§. 79.).

(*a*) *c.* 38. X. *de Simonia. Petr.* GREGORIVS *Tholoſanus in ſynt. iur. vniu. lib.* 15. *c.* 39.

§. 117. Inter *Officia eccleſiaſtica* alia ſunt DIGNITATES ſeu PRAELATVRAE, quibus *ipſa iurisdictio eccleſiaſtica externa*, *et eius intuitu publica dignitas eccleſiaſtica ex politia eccleſiae annexa eſt* (*a*); alia,

alia, quibus haec non annexa est, OFFICIA SIMPLICIA vocantur, quae in negotiorum ecclesiasticorum vel gerendorum vel exequendorum administratione versantur. Si et haec *specialem praeeminentiam* ecclesiasticam annexam habent, PERSONATVS nomine veniunt.

(*a*) DIGNITATIS appellatio hoc sensu in *nomen artis* abiit. tot *tit. de praebendis et dignitatibus*. Conf. BENEDICTVS PP. XIV. *de synodo dioecesana L.* 3. *c.* 1. *p.* 62. *Henr.* PIRHING *l. c. L. I. tit.* 23. §. 3. *Personatus* in sensu generali *dignitas minor* appellatur *c.* 8. *X. de Constitut. Ant. Dad.* ALTESERRA *in Comm. ad Decret. p.* 11.

§. 118. Iurisdictio ecclesiastica, quaqua patet, tam interna quam externa (§. 110.) *vel* ex politia ecclesiae annexa est *officiis* et *Dignitatibus*, *vel* aliis committitur ex speciali superiorum concessione (*a*). Est inde iurisdictio vel ORDINARIA, *quae competit vi officii sacri vel Dignitatis, cui est annexa*; vel DELEGATA, *quae non competit iure officii* sed *vi specialis concessionis*; siue haec facta sit in *certa causa* siue in *certo causarum genere.* Iurisdictio, *iure Dignitatis* competens, in sensu eminenti ORDINARIA dicitur: et ORDINARII vocantur, qui iurisdictione pollent iure Dignitatis (*b*).

(*a*) Veluti *priuilegio*, *consuetudine* et *praescriptione* *c.* 6. *X. de Except. c.* 18. *X. de praescript. c.* 10. *X. de off. archid. c.* 3. §. 2. *X. de appellat. in* 6.
(*b*) *tot. tit. de Officio iudicis ordinarii c.* 7. *eod. in* 6. *I. P.* GIBERT *l. c. tom.* 2. *tit.* 7. *p.* 79. *et* 100.

§. 119.

§. 119. Vtraque *ratione exercitii* vel PROPRIA est, quam quis exercet *nomine proprio*, vel VICARIA et MANDATA, quam quis exercet *vice* et ex *mandato* alterius. Vicaria *alienae iurisdictionis* exercitium continet (*a*).

(*a*) *c.* 2. *de Consuet. in* 6. *c.* 3 *de appellat. in* 6. Differt itaque *mandata* iurisdictio a *delegata*, quod *illa* vi mandati, *haec* vi concessionis exerceatur. Delegata, eo quod vi concessionis competat, *propria* iurisdictio est, ideoque *distincta* a iurisdictione delegantis, quamquam inferior et iurisdictioni delegantis subordinata. Contra vero *mandata eadem* est cum iurisdictione *mandantis*. *Henr.* PIRHING *in iure Can. lib. I. tit.* 29. *Sect.* 1. §. 1. *tom. I. p.* 535.

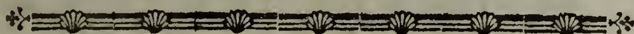
§. 120. Qui itaque *officii sacri* et *Dignitatis*, iidem et *annexae iurisdictionis* capaces sunt. Iurisdictionis *internae* clerici tantum, *externae* vero omnes capaces censentur, qui capaces sunt *Dignitatis*, ideoque *clerici* et *personae ecclesiasticae*, etiam foeminae, in dignitate constitutae. *Laici* seculares vero eiusdem incapaces habentur (*a*).

(*a*) *c.* 10. *X. de constitutionibus c.* 2. *X. de iudiciis c.* 18. *X. de foro compet. c.* 12. *X. de rebus eccles. non alienand.* De Abbatissis et Praepositis vid. *Franc.* SCHMIER *in iurisprud. canon. Lib. I. tr. V. c.* 6. §. 6. *n.* 113. 114. *tom. I. p.* 565. Rationem reddit *I. P.* GIBERT *l. c. p.* 18. quod *iurisdictio ecclesiastica externa sit iuris positiui, ideoque ab ecclesia concedi possit, cui vult.* Vid. GIBERT. l. c. p. 76. 78. et notae praemissae ad ALTESERRAE *vindicias iurisd. eccl. P. I. p.* 7.

§. 121.

§. 121. Legitimum iurisdictionis exercitium definitur tum ratione *diſtrictus aſſignati*, tum ratione *cauſarum*, tum ratione *perſonarum* ei ſubiectarum. Cum iurisdictio dicatur *competens*, quatenus exercitium eius *in certa cauſa* competit: competentia iurisdictionis eccleſiaſticae triplici modo aeſtimari poteſt (*a*).

(*a*) *c.* 3. 4. *X. de temporib. ordinat. c.* 11. *X. de off. iud. ordinar.*

TIT. II.
DE PONTIFICE ROMANO.

ARGVMENTVM.

§. 122. *Pontifex Romanus.* 123. *Iura papalia communia et reſeruata.* 124. *reſeruata ſunt vel primaria vel ſecundaria.* 125. *Papatus. Plenitudo poteſtatis.* 126. *Subiectio erga Pontificem immediata et mediata.* 127. *obiectum poteſtatis papalis.*

§. 122. PONTIFEX ROMANVS eſt *vrbis Romae epiſcopus*, *ad Regimen vniuerſale eccleſiae Romanae conſtitutus* (*a*): ideoque eſt huius eccleſiae ſuperior (§. 121.) Per dignitatem vrbis ad praecipuam dignationem, *archiepiſcopi* et *patriarchae* praerogatiuam, *honorisque primatum* (*b*), ab hoc per gradus, per artes, per ſecula aſcendit ad poteſtatis primatum, colore vicariatus diuini firmatum (*c*).

(*a*) *c.* 13. *X. de iudiciis c.* 13. *Extrav. Comm. de praebend. et dignit.*

(b) Monet ESPENIVS *in iur. eccl. P. I. tit.* 21. *c.* 3. episcopi, archiepiscopi, patriarchae et primatus honores in gestis pontificum semper distinguendos esse. De origine et incrementis primatus vid. *Ellies* DV PIN de *ecclesiae disciplina diss. IV. Phil.* MORNAEI *historia papatus. Sam.* PVFFENDORFF *von der Monarchie des Stuhls zu Rom. Ernst. Sal.* CYPRIANVS *vom Ursprung und Wachsthum des Papstthums.*

(c) Mirum est, proferri a Pontifice, et ferri in ecclesia potuisse dicteria, *Pontificem non puri hominis, sed veri Dei vicem gerere in terris, c.* 3. *X. de translat. episc. Dei locum tenere in terris, c. vn. X. vt beneficia sine diminut. confer. et Christi Vicarium agere, c.* 2. 4. *X. de translat. episc. c.* 4. *X. de elect. c.* 13. *X. de iudic. c.* 8. *X. de rerum permut. c.* 3. *X. de Verb. Signif. in* 6. *Clem.* 2. *de Sentent.*

§. 123. Iura PAPALIA sunt, *quae pontifici per ecclesiam Romanam competunt*; eaque vel COMMVNIA, quae simul sunt *penes vniuersam ecclesiam*, vel RESERVATA, quae sunt iura, *ei soli propria. Haec* ab eo solo extra concilium, *illa* in concilio generali exercentur, cui et ipse ex concilii *Constantiensis* et *Basiliensis* decretis subiectus est.

Jean l'Enfant histoire du Concile de Constance

§. 124. RESERVATA papalia, inde a sec. XI. maxime per dictatus Gregorii VII. constituta, vel PRIMARIA sunt, quae ex *regimine ecclesiae vniuersali* et ex *subordinatione regiminis particularis* descendunt (*a*), vel SECVNDARIA, quae pendent a *speciali acquisitione* (*b*). Haec in singulis regnis per *specialia concordata* et per *obseruantiam specialem* definita sunt, et in Germania speciatim per *Concordata Nat. Germ. de a.* 1448. (*c*).

Confirmata Nov: Cap: Caf: art XIV

(a)

(*a*) ESPEN. *iur. eccl. P. I. tit.* 16. *c.* 2. *et* 3.

(*b*) Haec originem ducunt *ex ſpuriis Pſeudo Iſidori Decretalibus* (§. 55.), quarum praeſidio Pontifices vſurpare coeperunt *concurrentem* cum quolibet ordinario *iurisdictionem*, poteſtatem ſibi RESERVANDI *iura* cuiuslibet *ordinarii propria*, eumque in *horum* exercitio PRAEVENIENDI, indeque deductas CAVSAS MAIORES, quae ſunt *cauſae regiminis eccleſiaſtici particularis, ſub colore grauitatis earum, a iurisdictione Ordinarii exemtae et Pontifici reſeruatae. I. P.* GIBERT *in Corp. iur. Can. T. II. p.* 118. *vſque ad p.* 147. FEBRONIVS *c.* 4. *p.* 185. *ſ.* Inter nationum grauamina actum eſt de iisdem vel tollendis vel reſtringendis in concilio *Conſtantienſi*, *Baſileenſi*, et *Tridentino*, et tandem in concordatis Nationum. *Io. Chriſt.* BARTHEL de *concordatis Germ. diſſ. prael. c. II. S.* 6. *t. I. op. p.* 242. et *diſſ. gener. c.* 2. *S.* 1. *p.* 321. *ſ.*

(*c*) *Capitulatio Caeſ. art. XIV.* §. 1. 3. 4. 5.

Jo: Carbais, de caussis majoribus. J. H. Boehmer. Diss. de caussis majori.

Concordata Gallicana 1438. et 1517. inter Franciscum I. et Leonem X.

Qua episcopus bambergensis et herbipolitanus non agnoscit.

§. 125. *Complexus iurium papalium communium et reſeruatorum in regimine interno et externo eccleſiae vniuerſalis* PAPATVM conſtituit. Iura iſta ſimul ſumta efficiunt *plenitudinem poteſtatis papalis* (*a*).

(*a*) *c.* 4. *X. de auctorit. et vſu pallii. Petr. de* MARCA *de Conc. Sac. et imp. lib. V. c.* 26. §. 5. *ſ.* ESPEN. *in iur. eccl. P. I. tit.* 21. *c.* 3. *nouae edit. Tom. I. p.* 192. *Io.* GERSON *de auctoritate eccleſiae Tom. I. op. p.* 145. Sed de *plenitudinis poteſtatis* ſignificatu admodum contenditur, isque aliter accipitur in aula Romana. vid. *Io. Bapt.* BRASCHIVS *de libertate eccleſiae in confer. benef. Tom. III. cap.* 15. *p.* 290.

§. 126. Papatui reſpondet *ſubiectio* omnium eccleſiae Pontificiae membrorum erga Pontificem et eccleſiam (*a*); ex qua dimanauit mos *Imperatorum* et

Regum, ſub auſpiciis regiminis Pontificis teſtandi *obſeruantiae ſignificationem* per *legatos obedientiae* (*b*). Subiectio vel *immediata* eſt, quae Pontifici nullo intermedio praelato (*c*), et *mediata*, quae eidem mediante alio praelato debetur. In perſonas *immediate* ſubiectas exercet iurisdictionem *immediatam*: in mediatas, iurisdictioni ordinariorum ſubiectas, non niſi *iura reſeruata*; quorſum pertinet iurisdictio in ſuprema inſtantia (*d*).

(*a*) *c.* 5. *X. de maiorit. et obed. c.* 13. *X. de iudic.*

(*b*) *Chriſt.* Gottl. BVDER de *legatis obedientiae Romam miſſis* cap. I. et II.

(*c*) Haec aucta eſt per frequentes *exemtiones* eccleſiarum et perſonarum eccleſiaſticarum a iurisdictione ordinariorum. *Eraſmus* A CHOKIER de *iurisdictione ordinarii in exemtos deque illorum exemtione ab ordin. iurisdictione. P. I. qu.* 1. *Ge Henr.* AYRER *de poteſtate Pontificis circa exemtiones. cap. II.* §. 3. *ſ.*

(*d*) *Concil. Trident. ſeſſ XXIV. de reform. c.* 20. Tribunal Pontificis ſupremum eſt *Rota Romana*, de qua vid. *Io. Bapt.* Cardinalis DE LVCA in *relatione curiae Romanae for. t. III. op. p.* 96. *ſ. B. Parens* in Praef. ad *Mevii deciſiones* §. *X. ſ.*

§. 127. Poteſtas papalis adſtricta eſt ad *ſacra eccleſiae Pontificiae*: et quidquid haec non concernit, nec eidem obnoxium eſt. Vnde 1) *imperium ciuile* ei prorſus non eſt obnoxium (*a*), nec ideo conſtitutiones iuris canonici ad imminuenda iura maieſtatis emanatae, vllam vim habent (§. 34.) nec 2) ſacra eccleſiae *orientalis*, nec ſacra eccleſiae *Euangelicae* eidem vlla ratione obnoxia ſunt (*b*).

J. Petr. de Ludewig de iure nominandi Reges. idem. Naeniae pontificis contra coronam Borussicam.

(*a*)

De curia Pontif. Romani vid: Tableau de la cour de Rome,

(*a*) *Ellies du* PIN *de antiqua* ecclesiae *discipl. diss. VII. in qua probatur, pontificem aut ecclesiam nullam habere in reges eorumque bona auctoritatem directam vel indirectam, nec posse reges ab ipsis vllatenus deponi, aut eorum subditos a fide et obedientia eximi. Io.* SCHILTER de *libert. eccl. Germ. lib. IV. V. VI. Io. Ge.* ESTOR *in vindiciis libert. eccles. Germ. contra appellat. ad Pontif. legat. Sect. IV. Pragmatische Geschichte der Bulle in Coena Domini.* Francof. 1772.

(*b*) Iura papalia inter Euangelicos *omni validitate* et *executione* destituta declarantur in *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 19. Conf. *Articuli Sahmalcald.* tit. *de potestate Papae.*

TIT. III.
DE CARDINALIBVS.

ARGVMENTVM.

§. 128. *Cardinales, eorumque ordines.* 129. *Consistorium et congregationes cardinalium.* 130. *Eorum constitutio.* 131. *de Cardinale, protectore nationis.*

§. 128. CARDINALES sunt *Praelati, ecclesiis maioribus, quae Romae et in eius vicinia sunt, praefecti, et a Pontifice in consilium assumti in regimine ecclesiastico vniuersali* (*a*). *Senatum ecclesiasticum* Pontificis constituunt: in quo tres ordines sunt Cardinalium, *episcoporum, presbyterorum* et *diaconorum*, aucti omnes dignitate, prout creuit episcopi Romani auctoritas, et in proxima post eum dignitate constituti. Numerum eorum LXX. definiuit Sixtus V. (*b*)

(*a*) *c.* 17. *de elect. in* 6. *c. vn. Extrav. Io. XXII. de praeb. c.* 3. *X. de postulat.* Cardinalis appellatio olim communis fuit clericis ordinariis ad differentiam aduentitiorum et subsidiariorum *c.* 2. *X.* de *offic. Archipresbyt. c.* 3. 4. *D.* 79. Praecipuum in eligendo pontifice negotium *Nicolaus II.* a. 1059 tribuit episcopis cardinalibus et clericis cardinalibus in c. 1. D. 23. *Lud. Ant.* MVRATORIVS diss. 61. de Cardinalium institutione in tom. V. *Antiquit. Italiae t. V. p.* 156. MOSHEIM *hist. Eccles. p.* 399.

(*b*) *Onuphrius* PANVINIVS *de episcopatibus, titulis et diaconiis Cardinalium p.* 20. *Hieron.* PLATI *de Cardinalis dignitate et officio. Iac.* COHELLII *notitia cardinalatus et de praecipuis Romanae aulae officialibus p.* 21. *Io. Ge.* ESTOR de *Cardinale impubere diatr. I. cap. II. et III.* Titulus *Eminentiae* illis tributus est ab Vrbano VIII. a. 1630. vid. *Valent. Ferd.* DE GVDENVS *Codex diplom. Tom. IV. n.* 359. *p.* 790.

§. 129. Vniuersum collegium Cardinalium, coram Pontifice congregatum, *Consistorium*, et causae regiminis ecclesiastici ad illud ex obseruantia deferendae *consistoriales* vocantur: in quibus eorum suffragia censentur consultatiua (*a*). *Congregationes Cardinalium* sunt collegia particularia Cardinalium, quibus *certum genus causarum ecclesiasticarum* a Pontifice committitur (*b*).

(*a*) Cardinalis de LVCA in *relatione Curiae Romanae disc.* 5. *n.* 6. *Petr.* DE MARCA *de conc. sac. et imp. L. I. c.* 9. *n.* 7. 8. *Gabriel* PALAEOTVS *de sacri consistorii consultationibus.*

(*b*) Quales sunt *Congregatio inquisitionis, Congregatio indicis, Congregatio pro interpretatione Concilii Tridentini, Congregatio super negotiis Episcoporum et Regularium, Congregatio rituum.* Recenset

ſet easdem ESPENIVS in *Iure Eccl. P. I. tit.* 22. *cap. III. vsque ad c. X.* decretisque earundem, niſi legitime publicatis, imperantiumque conſenſu probatis, extra Italiam vim non tribui docet.

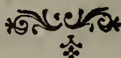
§. 130. *Conſtitutio* et *Promotio* eorum fit a ſolo Pontifice in Conſiſtorio Cardinalium (*a*). Ius tamen *nominandi* aliquem, in Cardinalem promouendum, diuturno vſu et obſeruantia Imperatori aliisque Regibus obuenit (*b*).

Hoffmann. inedita documenta. T. I. p. 251.

(*a*) *Io.* MABILLON in Muſeo Italico tom. II. p. 424.
(*b*) Vid. *Io. Iac.* MOSERI *Staats-Recht tom. IV. c.* 44. *p.* 7.

§. 131. Ex nexu inter ſacerdotium et imperium inualuit, vt regna et respublicae vnum ex Cardinalibus aſſumant *Protectorem.* Nationis Germanicae Protectorem deſignat Imperator ad *procuranda negotia eccleſiaſtica Germaniam concernentia* in Aula Romana (*a*).

(*a*) Vid. *Capitul. Caeſar. nouiſſ. art.* 23. §. 4. et MOSERVS *l. c. tom. IV. p.* 12. *ſq. Io. Gottl.* BOEHME de *Nationis Germanicae in curia Rom. protectione.*

TIT. IV.
DE LEGATIS PAPALIBVS.
(Lib. I. Tit. XXX. *de Officio Legati.*)

ARGVMENTVM.

§. 132. *Legati papales.* 133. *Dati vel nati.* 134. *Iura legatorum datorum.* 135. *Limites eorum poteſtatis.*

§. 132. In *iurium papalium* in exteris regnis *exercitio* Pontifex inde a ſec. XI. vſi coepit LEGATIS (*a*), *quibus partes regiminis eccleſiaſtici vniuerſalis per determinatas prouincias committit* (*b*).

(*a*) Vſus eſt iisdem ad *auctoritatem papalem* per regna firmandam, et ad exercendam cum quolibet Ordinario iurisdictionem, *eodem aeuo* aſſertam. ESPENIVS *in iur. eccl. P. I. tit.* 21. *c.* 4. *tom. I. p.* 193. Arcanum dominationis papalis in his legationibus collocat *Petr.* DE MARCA *de Conc. Sac. et imp. lib. V. c.* 47.

(*b*) *c.* 1. *X. de officio legati c.* 2. *eod. in* 6. Differentiam eorum a legatis, ad *negotia eccleſiaſtica* expedienda dimiſſis, qui antiquiores ſunt, olim *apocriſiarii* et *reſponſales* dicti, explicat ESPENIVS in *iur. Eccl. P. I. tit.* 22. *Ianus* A COSTA in *Comment. ad Decret. p.* 153. Ab iisdem hodie differunt *legati Pontificis*, ad negotia Status publici apud exteras gentes expedienda conſtituti.

§. 133. Legati vel DATI ſunt, vel NATI, prout tales ſunt vel ex *ſpeciali Pontificis conſtitutione*, vel *vi Dignitatis*, *cui officium legati ex priuilegio Pontificis annexum eſt* (*a*). Id in praecipuis archiepiſcopatibus annexum eſt *Dignitati archiepiſcopali*;

et

et hodie fere abiit in *titulum* honoris, nec legatis natis competunt iura vicaria papalia, niſi quae ipſis dantur ſpeciali conceſſione (*b*).

(*a*) c. 1. 8. 9. *X. h. t. c.* 1. *eod. in* 6. *c.* 1. X. *de appellat.*
(*b*) Exemplo ſpecialis conceſſionis, Archiepiſcopo Salisburgenſi, ceu *Legato Nato*, datae hoc illuſtrat *Lud.* ENGEL in *Coll. iur. Can. lib. I. tit.* 30. *n.* 10. Singulari exemplo officium *Legati Nati* annexum eſt *regiae dignitati* in Sicilia, vi cuius Rex iura in ſacris exercet, conſtituto regio tribunali, nulli appellationi obnoxio, in quo Iurisdictio eccleſiaſtica exercetur ſub titulo *Monarchiae Siciliae*. Rogerio Siciliae Regi, is titulus datus eſt Bulla *Vrbani II.* de a. 1097. de cuius ratione et fatis vid. *Io. P.* DE LVDEWIG, *Singularia iuris publ.* p. 452. et *Lud. Ellies du* PIN *Defenſe de la Monarchie de Sicile.*

§. 134. *Legati* Dati, ſeu *Miſſi*, vel ſunt LEGATI A LATERE, ſi *ex ordine cardinalium*, vel NVNCII, ſi ex *alio ordine eccleſiaſtico* aſſumuntur. Sunt vicarii Pontificis in exercenda eius iurisdictione eccleſiaſtica per prouincias aſſignatas (*a*). Iura eorum ſpecialius definiuntur 1) tum ipſa conſtitutionis et *mandati* formula (*b*), tum 2) *obſeruantia* (*c*), tum 3) in plerisque regnis ſimul per *conſenſum imperantium*, qui *iure regio* vtuntur in *non admittendis* legatis, niſi praeuio eorundem conſenſu requiſito, et examinatis prius *eorum mandatis* et *facultatibus*, et adductis multis *reſtrictionibus* harum facultatum (*d*). Nec ſolent hodie Legati a Latere conſtitui niſi ad ſpecialia *negotia ſtatus* (*e*).

(*a*) *c.* 4. 9. *X. h. t. c.* 1. 2. 4. *eod. in* 6. *c.* 36. *de Elect.*

lect. in 6. c. 23. X. de priuileg. Ianus A COSTA *in Comm. ad Decretal. p.* 282. *Franc.* ZYPAEVS *in iure pontificio nouo lib. I. p.* 47.
(*b*) *c.* 1. *h. t. in* 6.
(*c*) Hodie eis negatur ius *procurationes* exigendi, eisdem datum in *c.* 17. 23. *X. de Censibus.* De rapacitate eorum in his exigendis conquestus Fridericus I. in epistola ad Hadrianum IV. apud *Melch.* GOLDASTVM *tom. I. Const. imperial. p.* 263. Hanc nec non iniqua eorum olim per prouincias patrata facinora describit *Petr. de* MARCA *l. c. lib. V. c.* 49. 50. 51. 52. 53. 54.
(*d*) Ita *Franc.* FLORENS *tom. II. Oper. p.* 172. THOMASSINVS *P. I. lib.* 2. *c.* 119. *P. de* MARCA *l. c. lib. V. c.* 56. ESPENIVS *l. c. p.* 195.
(*e*) *I. Iac.* MOSERI *Staats-Recht Tom. III. p.* 156. *Tom. IV. p.* 2.

§. 135. Legati in exercitio iurium Papalium obstringuntur *legibus iisdem*, quibus haec ipsa circumscripta sunt, et in *Germania* inprimis *Concordatis* et Concilio *Tridentino* (§. 124.) (*a*). Itaque iurisdictionem *ecclesiasticam* exercere nequeunt nisi saluo iure *primae instantiae*, et in causis tantum per appellationem ad eos delatis (*a*). Iurisdictio *secularis* illis non competit; et per leges *Imperii* improbatur recursus ad Nuncios in *causis secularibus* (*b*), irritis declaratis eorum decretis, in his causis datis.

(*a*) *Concil. Trid. sess. XXIV. de reform. c.* 20. *Io. Ioach.* MVLLERI *Reichstagstheatrum sub Maximil. I. P. IV. c.* 20. *p.* 232. Tribunal nunciorum ad iurisdictionem per assignatam prouinciam exercendam constitutum, NVNCIATVRA vocatur. In Germania alius Nuncius *Viennae*, alius *Coloniae*, alius *Lucernae*, quilibet eorum per regiones sibi assignatas eam

eam exercet. *Diet. Herm.* KEMMERICH *de iudiciis nunciaturae apoſtolicae in* Germ. *c.* 2.

(*b*) *Rec. Imp. a.* 1654. §. 164. *Capitul. Caeſar. nouiſſ. art.* 14. §. 4. Ge. *Melch.* de LVDOLPH *de iurisdict. officialium in cauſ. ciuil. Tom. I. Obſ. forenſ. p.* 324. *Io. Ge.* ESTOR *in vindiciis libert. eccl. Germ. contra appellat. ad Pontificis nuncios Sect. III.*

TIT. V.

DE IVRIBVS EPISCOPORVM IN SPECIE DE IVRE DIOECESANO.

(Lib. I. Tit. XXXI. *de officio iudicis ordinarii.*)

§. 136. *Ius dioeceſanum. Epiſcopatus. Epiſcopus dioeceſanus.* 137. *Indoles iuris dioeceſani.* 138. *Iura in eo contenta.* 139. *Sunt epiſcopo propria.* 140. *Territorium et dioeceſis* Germaniae *epiſcoporum.* 141. *Exemtio a iure dioeceſano.*

§. 136. Ad *regimen eccleſiaſticum particulare* pertinet I. IVS DIOECESANVM, quod continet *iurisdictionem eccleſiaſticam ſubordinatam plenam per dioeceſim* (§. 114.). EPISCOPATVS eſt *Dignitas* ſeu praelatura, cui *iurisdictio eccleſiaſtica ſubordinata per dioeceſim ſub honore epiſcopi annexa eſt. Ad epiſcopatum promotus*, eſt EPISCOPVS DIOECESANVS (*a*).

(*a*) Latior eſt *iuris epiſcopalis* ſignificatus, quo etiam iura *ordinis epiſcopalis* continentur. In ſenſu ſpeciali ius dioeceſanum *ius epiſcopale* vocatur, id eſt, omne ius, quod vi iurisdictionis epiſcopo datum eſt in

in ſua dioeceſi. *Ian.* A COSTA *in Comm. ad Decretal. p.* 199.

§. 137. Ius dioeceſanum I. complectitur omnem poteſtatem eccleſiaſticam, *internam* et *externam*, *per dioeceſim* (§. 110.) (*a*), quamquam *ſubordinatam* (*b*): II. *Adſtrictum eſt ad dioeceſim* (*c*), in hac vero *fundatum* eſt in omnes *res* et *loca* ad eccleſiam pertinentia et in *omnia eccleſiae membra* (*d*). III. *Tribuitur ſola promotione ad Epiſcopatum* (*e*).

membra [illegible] ita obedientiam canonicam. sola prom: Ordinis collatio [illegible] non necessario requiritur.

(*a*) *c.* 16. 18. *X. de Off. iud. ordin.* ESPENIVS *in iur. Eccl P. I. tit.* 16. *c.* 4. §. 9. *Tom. I. p.* 126.

(*b*) *c.* 11. 12. *X. eod. c.* 3. *de appellat. in* 6.

(*c*) *c.* 7. 8. *C.* 9. *qu.* 2. *Clem. vn. de foro comp. c.* 18. X. *de Decim. c.* 9. 12. *X. de Praeſcript.*

(*d*) *c.* 7. *de offic. Ordinarii in* 6. *c.* 3. *X. de paroch. c.* 7. *de priuileg. in* 6.

(*e*) *c.* 7. §. 1. *c.* 15. *X. de Electione.*

§. 138. Iura ſingula, quae iuri dioeceſano inſunt, vel concernunt *cognitionem* et *deciſionem cauſarum poteſtati eccleſiaſticae ſubiectarum*, vel *reliqua iura poteſtatis eccleſiaſticae in eccleſia per dioeceſim regenda*: illa ad LEGEM IVRISDICTIONIS (*a*), haec ad LEGEM DIOECESANAM pertinere dicuntur (*b*). Annexa his ſunt *iura Status*, quae ſunt *iura honoris* per dignitatem epiſcopalem competentia.

(*a*) *c.* 18. X. *de off. iud. Ord.* I. C. BARTHEL *de iure reform. nouo art.* 2. §. 1. *t. I. op. p.* 262. *Greg.* ZAHLWEIN *in iur. eccl. t. IV. p.* 167. *Steph.* RAVTTENSTRAVCH in *inſtit. iur. eccl. Germ.* §. 443 *ſq.*

(*b*)

(*b*) *c.* 16. *c.* 18. *X. de off. iud. Ord. c.* 8. *C.* 10. *qu.* 3. *c.* 6. 14. 21. *X. de Censib. c.* 9. *X. de maior. et obed.* BENEDICTVS PP. *de Synod. dioecef.* p. 11. ALTESERRA *in vindic. Iurisd. eccl. lib.* 2. *c.* 2. *p.* 87. 90.

§. 139. Quaecunque iuri dioecefano infunt, fiue ad *legem iurisdictionis* fiue ad *legem dioecefanam* pertineant, *epifcopo* competunt iure *Dignitatis* feu *praelaturae*, ideoque funt iura *Ordinaria*, et epifcopus eft *Ordinarius per dioecefim* (*a*). Differunt ergo 1) a iuribus *Ordinis epifcopalis*, adeo vt poffit quis effe epifcopus *dioecefanus*, licet ratione *Ordinis* non fit epifcopus (*b*); 2) a iuribus *imperii ciuilis circa Sacra*, ac proinde a iure reformandi (§. 18.) (*c*).

(*a*) c. 3. et c. 7. *de off. Ord. in* 6. c. 13. X. *de for. Comp.*

(*b*) Ad ordinationem tamen epifcopalem intra *tres menfes* petendam tenetur, nifi impetrato *indulto papali Concil. Trid. Seff.* 22. *de reform. c.* 2.

(*c*) I. V. DE CRAMER *Obf. iur. tom. II. obf.* 577.

§. 140. Epifcopi *in Germania*, ratione Imperii Rom. Germ. vel *immediati* funt vel *mediati*. Habent *Immediati* 1) *territorium S. R. I. feculare*, epifcopatui annexum, in quo duplicem repraefentant perfonam, *principis* et *Status Imp.* in exercenda fuperioritate territoriali, et *Epifcopi* in exercenda iurisdictione ecclefiaftica et iure dioecefano: 2) *dioecefim latiorem*, per certa vicina ftatuum imperii fecularium territoria pertingentem, iuri *dioecefano* feu

epifco-

episcopali tantum subiectam (*a*). In hac agitur de concordia *superioritatis territorialis* et *iuris dioecesani*, quae obtinetur seruatis limitibus, qui vtrique tum ex natura causarum *secularium* et *ecclesiasticarum*, tum *pactis publicis* et *obseruantia* constituuntur (*b*).

(*a*) Suspenso itaque iure episcopali intuitu A. C. addictorum cautum est in *I. P. art. V.* §. 48. vt *intra terminos territorii* cuiusque episcopi *ius Dioecesanum*, *et iurisdictio ecclesiastica se contineat.*

(*b*) Concordata inter *Wilhelmum* D. Bauariae et inter Archiepiscopum *Salisburgensem* ceterosque *per Bauariam* episcopos a. 1583. inita exhibet *Wigul.* HVNDIVS in *Metropoli Salisburgensi Tom. I. p.* 63. et simile *Concordatum* inter *Maximilianum Emanuelem* et *Augustanum* episcopum de a. 1631. est in *Eusebii* AMORT *vindiciis iurid. eccles. p.* 429.

§. 141. EXEMTIO est liberatio a iure dioecesano seu a iurisdictione Ordinarii; eaque vel *totalis* est vel *partialis*, prout fit ab vniuersa iurisdictione ordinarii, vel a determinatis eius iuribus. Cum iurisdictio ordinarii iure communi per dioecesim fundata sit (§. 146.): exemtio non acquiritur, nisi 1) vi *priuilegii*, a Pontifice consensu *Ordinarii* impetrati (*b*), vel 2) *praescriptione* XL. annorum *titulata* vel *immemoriali* (*c*). In *totum exemti* immediate subsunt Pontifici (*d*): *secundum quid exemti iure nouo* subsunt episcopis dioecesanis tamquam *delegatis papalibus perpetuis* (*e*).

(*a*)

(*a*) *c.* 10. 18. *X. de Priuilegiis in* 6. *c.* 1. *de V.* S. *in* 6. ESPEN *in I. E. P. III. tit.* 12. *c.* 2. 3. 5.

(*b*) *c.* 3. *X. de restit. in int. c.* 4. 9. *X. de confirm. vtili c.* 10. 13. 17. *X. de Priuil. Io. Petr.* GIBERT *in corp. iur. Can. P. p.* 438.

(*c*) *c.* 3. *X. de restit. in int. c.* 15. *et* 18. *X. de praescript. Io.* SCHILTERVS *de libert. eccles. Germ. lib.* 7. *c.* 2. §. 10. *Ge. Henr.* AYRER *de pontificis R. potestate circa exemtiones abbatum Sect. II.* §. 14. 15. *Totalem exemtionem* cum iure *separati territorii et iurisdictionis* praescriptione XL. annorum acquiri non posse, sed *immemorialem* requiri, decreto Papali de a. 1728. decisum refert *Io. Casp.* BARTHEL *de Pallio c.* 8. §. 12.

(*d*) *Clement.* 2. *de statu monach. Ge. Henr.* AYRER *l. c. Sect. IV.* §. 11.

(*e*) *Concil. Trident. sess.* 6. *de reformat. c.* 4. *sess.* 14. *c.* 4. 5. *sess.* 25. *c.* 6.

TIT. VI.

DE PAROCHIIS ET IVRIBVS PAROCHORVM.

(Lib. III. Tit. XXIX. *de Parochiis et alienis Parochianis.*)

ARGVMENTVM.

§. 142. *Parochia.* 143. *Eius constitutio et fines.* 144. *Parochiani.* 145. *Iura parochialia.*

§. 142. Dioeceses descriptae sunt in PAROCHIAS (*a*), quarum singulae continent *determinatum districtum, intra quem habitantes, vi politiae eccle-*

sia-

siasticae, *coetum constituunt de religione sub regimine interno presbyteri colenda. Presbyter*, *penes quem iure officii est regimen internum parochiae* PAROCHVS vocatur (*b*). Solet etiam ipse *coetus* parochia vocari.

(*a*) Origo parochiarum seculo IV. antiquior non est. Vid. *B. Parens in iure Parochiali Sect.* 2. *c.* 2. §. 43. 47. *I. P.* GIBERT *in corp. iur. Can. Tom. II. p.* 208.

(*b*) *Ad regimen parochiae assumtus* dicitur in *c.* 7. §. 2. *X. de Elect. c.* 14. *eod. in* 6. nec non *rector curatus c.* 3. *X. de off. iud. ord. c.* 3. *X. de eccl. aedific. Clem.* 2. *de Sepult.*

§. 143. Cum *constitutio* parochiarum *in republica* vel maxime concernat *publicum exercitium religionis*: ius *concedendi erectionem parochiae* dependet a *iure reformandi* (§. 19). Ipsa vero constitutio parochiae eiusque finium in dioecesi est *iuris dioecesani* (*a*). *Fines parochiales*, auctoritate ecclesiastica definiti, iuris publici esse censentur, *praescriptioni ordinariae* haud obnoxii, si de illis indubitata fide constat (*b*).

(*a*) *c.* 3. *X. de ecclesiis aedific. Concil. Trident. sess.* 24. *de reform. c.* 13.

(*b*) *c.* 4. *X. de parochiis.* Si de finibus certis non constat, praescriptioni 40 annorum locus est *c.* 9. *X. de praescript. B. Parens l. c. Sect. III. c.* 3. §. 13.

§. 144. Parochiae subiecti *Parochiani* vocantur; qui tales sunt vel *ex lege* vel ex *libera voluntate*. I. Ex Lege seu ex *politia ecclesiae* parochiani sunt omnes

omnes *eidem religioni addicti*, intra parochiam *domicilium* conſtituentes, niſi exemtio doceatur (*a*). *Duplici* domicilio inſtructus, in vtroque eſt parochianus (*b*); et *vxor*, eisdem cum marito ſacris addicta, vna cum liberis et domeſticis eiusdem eſt parochiae, cuius eſt maritus (*c*). II. Ex *ſpontanea addictione* tales fieri poſſunt *peregrini*, ad tempus in loco habitantes (*d*): qui alioquin parochiani non ſunt, niſi quoad ſacra talia, quorum adminiſtratio ex politia eccleſiae *ad locum habitationis* adſtricta eſt. *Diuerſae religioni* addicti, licet intra parochiam commorantes, parochiani non ſunt, ſiue religionis ſuae exercitio publico vel priuato ſiue tantum domeſtica deuotione fruantur (*e*).

(*a*) *c.* 5. *X. de parochiis.* Ordinum religioſorum priuilegia frequentes *exemtiones* continent.

(*b*) *c.* 2. *de Sepulturis in* 6.

(*c*) *c.* 7. *X. de ſepulturis.*

(*d*) *c.* 5. *X. de paroch. c.* 3. *de Sepult. in* 6.

(*e*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 31. 34.

§. 145. Ivs parochiale eſt, *quod parocho vi regiminis interni per parochiam competit* (*a*). Continet I. ius *adminiſtrandi ſacra parochialia*, qualia ſunt ſacra omnia, vi *ordinis presbyteralis* peragenda (*b*). II. Adſtrictum eſt *ad Parochiam* (*c*), nec competit in *aliena* parochia nec intuitu *alienorum* parochianorum ſine parochi ordinarii conſenſu

 vel

vel ſuperioris conceſſione. III. Coniunctum eſt cum *iure cogendi* parochianos ad ſacra in propria parochia percipienda et cum iure *arcendi* alienos parochianos (*d*), nec non IV. cum iure *exigendi* a parochianis praeſtationes, in vſus eccleſiae parochialis vel in ſtipendium parochi legitime impoſitas (*e*).

(*a*) *c.* 10. *X. de praeſcriptione.*
(*b*) *c.* 4. 5. *X. de paroch. Clem.* 2. *de ſepult. Clem.* 2. §. vlt. de relig. dom.
(*c*) *c.* 2. 3. *X. de Paroch. c.* 12. *X. de poenitent. et remiſſ. c.* 1. *C.* 13. *qu.* 1. *c.* 6. *D.* 71.
(*d*) *c.* 2. *X. de paroch. c.* 4. *C.* 9. *qu.* 2.
(*e*) *c.* 10. *X. de praeſcript. c.* 9. *X. de his quae fiunt a prael. c.* 6. 7. 20. *X. de decimis c.* 42. *X. de Simonia.*

Tit. VII.

DE IVRIBVS ARCHIEPISCOPORVM ET PRIMATVM, IN SPECIE DE IVRE METROPOLITICO ET PATRIARCHICO.

ARGVMENTVM.

§. 146. *Ius Metropolitanum. Archiepiſcopus* 147. *Iura Metropolitica communia et reſeruata.* 148. *Iura reſeruata qualia?* 149. *Epiſcopi prouinciae exemti et ſuffraganei.* 150. *Ius patriarchicum.*

§. 146. Dioeceſes omnes vnius prouinciae, ſaluo iure dioeceſano, ſunt in nexu *ſubordinationis* erga *pro-*

prouinciam eiusque *primarium epiſcopum* (*a*). Ortum inde eſt II. IVS METROPOLITICVM, quod continet *complexum determinatorum iurium regiminis eccleſiaſtici particularis per prouinciam in dioeceſes eidem ſubordinatas.* Epiſcopus, ad hoc vocatus, METROPOLITANVS eſt, in Occidente ARCHIEPISCOPVS dictus.

(*a*) *c.* 2. 4. 8. *C.* 9. *qu.* 3. *c.* 9. 11. *X. de off. iud. ord. c.* 13. *X. de arbitris c.* 13. X. *de maioritate et obed. c.* 8. *X. de exceſſib. Praelat. Ant. Dad.* ALTESERRA *in vind. iurisd. eccl. L. VIII. c.* 12. 13. *Petr. Ioſ.* CANTELIVS *in Metrop. vrbium hiſt. civ. et eccleſiaſt.* Nexus ſubordinationis originem duxit a *nexu confoederationis* dioeceſium vnius prouinciae (§. 27. 28.)

§. 147. Inter iura metropolitica alia *honoris* iura ſunt, dignitati archiepiſcopali annexa; alia *iurisdictionis*, quae ex *ſubordinatione dioeceſium* deſcendunt, et vel ſolius archiepiſcopi propria eique *reſeruata* ſunt, vel *communia*, cum conſenſu epiſcoporum omnium totius prouinciae in concilio prouinciali exercenda (*a*). Haec olim inſignia fuerunt, ſed pleraque increſcente Pontificis potentia interuerſa et huic ſub colore *maiorum cauſarum* aſſerta (§. 124.) (*b*).

(*a*) *c.* 4. 6. 17. *D.* 18. *c.* 25. *X. de accuſat.*

(*b*) Hiſtoriam infracti iuris metropolitici recenſet *Petr.* DE MARCA *de conc. ſacerd. et imp. lib.* 6. *c.* 14. 15. et ESPENIVS *in iur. Eccl. P. I. tit.* 19. *et* 20.

§. 148. Inter *reseruata* archiepiscopi iura pertinet *conuocatio* et *directio* concilii pronincialis, *visitatio* totius prouinciae, non tamen prius, quam causa in concilio prouinciali probata, instituenda (*a*), nec non *iurisdictio ecclesiastica ordinaria*, maxime *contentiosa*, eaque tam *immediata* in prouinciae episcopos (*b*), quam *mediata* in eorum dioecesanos, causa per appellationem ad ipsum deuoluta. Haec est iurisdictio *superioris instantiae*, saluo iure dioecesano in metropoli exercenda (*c*).

(*a*) *c.* 14. 21. 25. *X. de Censib. c.* 1. *et vlt. eod. in* 6. *Conc. Trid. sess.* 24. *de reform. c.* 3.

(*b*) Cognitio de criminibus episcoporum maioribus Pontifici, et de minoribus Concilio Prouinciali reseruata est in *Conc. Trid. sess.* 13. *c.* 8. *et sess.* 24. *c.* 5. *de reformat.*

(*c*) *c.* 11. *X. de off. iud. ord. c.* 1. *et* 5. *eod. in* 6. *c.* 1. *de foro comp. in* 6. *c.* 66. *X. de appell. c.* 3. *eod. in* 6. *c.* 1. *X. de offic. legat. c.* 7. *X. de sent. excomm.*

§. 149. *Episcopi prouinciae*, Metropolitano subiecti, *suffraganei*, eidem vi impetratae exemtionis non subiecti, *exemti* dicuntur (*a*). Suffraganei sub muneris sui auspiciis metropolitano suo subiectionem iureiurando firmare tenentur (*b*).

(*a*) *c.* 10. *C.* 3. *qu.* 6. *c.* 51. 52. *C.* 16. *qu.* 1. *c.* 11. *X. de Elect. c.* 1. *de Censib. in* 6. *c.* 1. *de foro Compet. in* 6. Suffraganei *Archiepiscopi Moguntini* sunt episcopus Eichstadiensis, Herbipolitanus, Paderbornensis, Hildesemensis, Wormatiensis, Spirensis, Augustanus, Argentoratensis, Constantiensis, Curiensis; Suffraganei *archiepiscopi Treuirensis* sunt Me-

Metenſis, Tullenſis, Verdunenſis; *Archiepiſcopi Colonienſis* ſuffraganei Leodienſis, Monaſterienſis, Osnabrugenſis; *Archiepiſcopi Sallsburgenſis* ſuffraganei, Friſingenſis, Brixienſis, Gurzenſis, Lauantinus, Secouienſis, Chiemenſis. *Pragenſi* Litomericenſis et Regino Gradecienſis, *Viennenſi* Neoſtadienſis ſubiecti ſunt. *Exemti* epiſcopi ſunt Bambergenſis, Paſſauienſis, Ratisbonenſis, Olomucenſis, Wratislauienſis. Vid. *Io. Iac.* MASCOV de *primatibus metropolit. et epiſc. Germ.* §. 21. ſ. *Io. Fr.* BESSEL de *iure publ. Romano eccleſiaſt.* diſſ. V. p. 270. ſ. *Io. Iac.* MOSER *Staatsrecht* t. XI. c. 35. p. 216. ſ. *Marc.* HANSITZIVS in *Germania Sacra tom. III.* Diſſ. mea de *Originib. praecip. iurium Archiep. Colonienſ.*

(*b*) *c.* 13. *X. de maiorit. et obedient. Concordata Nat. Germ.* §. 3. ibi: *Prouiſi Metropolitanis ſuis et aliis praeſtent debita iuramenta et alia, ad quae de iure tenentur.*

§. 150. III. Ius *Patriarchicum* vel *Primatiae* continet determinata iura regiminis eccleſiaſtici particularis per plures prouincias ex earum ſubordinatione competentia. Qui eo pollent, *Primates* ſunt vel *patriarchae minores.* Pleraque eius iura ſunt totius patriarchatus *communia*, in Concilio *Nationali* exercenda: pauca illis ſolis *reſeruata*, per canones ſpeciatim definita (*a*); ad quae pertinet conuocatio et directio conciliorum nationalium, et ius appellationum a Metropolitanorum iudiciis (*b*). Saepius *primatis* nomen tantum *honoris titulum* denotat, quo diſtincti ſunt archiepiſcopi (*c*).

(*a*) *c.* 8. *C.* 9. *qu.* 3. *c.* 9. *X. de off. iud. ord. c.* 23. *X. de priuil.*

(b) *Nov.* 123. *c.* 22. *c.* 3. *C.* 6. *qu.* 4. ALTESERRA *l. c. L. VIII. c.* 14.

(c) *Petr. de* MARCA de *conc. ſacerd. et imp. L. VI. c.* 19. *et in diſſ. de Primatibus* §. 51. *Phil. Bernh.* ZECH *de orig. ſat. et iurib. primarum Germ. cap.* 2. 3. *Io. Iac.* MASCOV *l. c.* §. 5. *I. P. de* LVDEWIG de *iuribus primatus Germ. archiepiſcopatus Magdeb.* tom. II. op. p. 769.

TIT. VIII.

DE AVCTORITATE ET VSV PALLII.

(Lib. I. Tit. VII. *de auctoritate et vſu pallii.*)

ARGVMENTVM.

§. 151. *Pallii ratio.* 152. *Eius vis et auctoritas.* 153. *Ius illud concedendi.* 154. *Obligatio illud petendi et modus concedendi.* 155. *Eius vſus reſtrictus.*

§. 151. Ad iura *honoris archiepiſcopalis* pertinet *honor pallii.* *Patriarchis* pallium olim in ſignum honoris Imperatorum indulgentia conceſſum eſſe conſtat. A Pontifice vel inde a ſec. VIII. datum eſt *Archiepiſcopis* in *honoris* argumentum, quo diſtinguerentur in peragendis actibus Ordinis epiſcopalis: quo collato, hos ſibi obnoxios et ſubiectos reddere coepit (*a*). Tranſiit denique in *formam hodiernam*, qua id conſtituunt Faſciae duae quatuor circiter digitorum latae, ex candida lana contextae, crucibusque diſtinctae, et in vtraque extrema parte iun-

iunctae, ita vt reliquis veſtimentis pontificalibus impoſitae, humeros ante et retro a dextra et a ſiniſtra cingant (*b*).

(*a*) Origines Pallii explicant *Petr. de* MARCA *de Conc. Sac. et imp. lib.* 6. *c.* 6. 7. *Franc.* FLORENS *Oper. t. I. p.* 222. *Theod.* RVINARDVS in diſquiſ. hiſt. *de pallio archiepiſcopali c.* 13. *I. C.* BARTHEL *de pallio. c. I. II. III.* ESPENIVS *in I. E. P. I. tit.* 19. *c.* 8.

(*b*) Solennem illud conficiendi et in altari, B. Petro dicato, benedicendi rationem tradit ESPENIVS *l. c. c.* 7. §. 7.

§. 152. Introducto vſu pallii, inualuit principium: I. *per pallium* conferri *plenitudinem Pontificalis poteſtatis*, ſeu exercitium *iurium pontificalium* (*a*). Ex quo intelligitur, ea, quae ius *dioeceſanum* vel *iurisdictionem* concernunt, a pallio non pendere (*b*).

(*a*) *c.* 3. *X. h. t. c.* 8. §. 1. *D.* 100. *c.* 28. *X. de Elect.* ESPEN. *l c. tit.* 19. *c.* 7. §. 14. BARTHEL *l. c. c. X.* §. 6. Huc pertinet ius *inungendi* et *coronandi* Reges: vt exemplo illuſtrat OTTO Friſingenſis Chron. lib. 7. c. 22.

(*b*) *c.* 11. 15. *X. de Electione.*

§. 153. II. Ius concedendi pallii vſum refertur ad *reſeruata papalia* (*a*). *Obſeruantia communi* annexum eſt *archiepiſcopatibus* (*b*), et iure *priuilegii* nonnullis epiſcopatibus tam *exemtorum* (*c*) quam *ſuffraganeorum* epiſcoporum (*d*), ſaluo horum erga Metropolitanum nexu. Vtrum ad conceſſionem pallii, *Suffraganeo* faciendam, *Metropolitani* con-

 ſenſus

ſenſus ex Germaniae obſeruantia requirendus ſit, diſputatum eſt, in pallio Epiſcopo *Herbipolitano* a. 1753. conceſſo (*e*).

(*a*) *c.* 23. *X. de priuilegiis.*
(*b*) *c.* 1. *D.* 100. *c.* 3. *X. h. t.*
(*c*) In Germania pallii vſum habet Epiſcopus *Bambergenſis*; et Epiſcopus *Paſſauienſis* inde ab a. 1728. vid. MOSERI *Staats-Recht tom. XI. p.* 237.
(*d*) *c.* 15. *X. de praeſumt.*
(*e*) Vid. *Io. Caſp.* BARTHEL *de pallio c.* 6. 7. 8. *et Io. Ge.* PERTSCHII *diſſ. iur. Can. de orig. vſu et auctoritate pallii archiepiſcopalis*, vbi ſimul iura ſedis Moguntinae contra Herbipolenſem de collato huic nuper pallii vſu vindicantur. *Selecta Iuris Publ. nouiſſ. tom.* 31. *c.* 2. *tom.* 32. *c.* 4.

§. 154. Etiamſi ius pallii *praelaturae* annexum ſit: praelato tamen, nouiter prouiſo, non prius acquiritur, quam legitime petitum ſit et impetratum. Petere illud tenetur intra *tres menſes* a die conſecrationis ſub iactura praelaturae (*a*). Decretum ritu ſolenni, et praeſtito prius *fidelitatis* et *ſubiectionis iureiurando*, praelato vel eius ſpeciali procuratori, a Pontifice vel ab eius delegatis traditur (*b*). *Gratis* illud tradi (*c*), in vſu amplius non eſt, ſed redimendum ſolutione *taxae*, conſuetudine firmatae.

(*a*) *c.* 1. *D.* 100. *c. vn. Extrav. Comm. h. t.*
(*b*) *c.* 4. *X. de elect. c.* 23. *X. de priuil.* Ritum traditionis recenſet C. BARTHEL *l. c. cap.* 9. §. 11.
(*c*) quod vult *c.* 3. *D.* 100. vid. BARTHEL *l. c. c.* 11. §. 16. *ſ. B. Parens in I. E. lib. I. tit.* 7. §. 11. 12:

§. 155.

§. 155. Pallii, archiepiſcopo vel epiſcopo traditi vſus adſtrictus eſt ad eius perſonam, et ad *prouinciam* vel *dioeceſim*, cui praeeſt (*a*), et ad *pontificalia*, inter miſſarum ſolennia determinatis diebus peragenda (*b*). Hinc *duplici pallio* indiget, qui praeeſt duabus eccleſiis, honore pallii inſignitis; et ad aliam ſimilem ſedem translatus ad *nouum pallium* impetrandum obligatur (*c*): nec id *commodari* alteri poteſt, et palliatus cum eo *ſepeliendus* (*d*).

(*a*) *c.* 1. *c.* 4. §. 2. *c.* 5. 6. *X. h. t.*
(*b*) *c. vlt. X. h. t.*
(*c*) *c.* 4. *in f. X. de poſtulat. praelatorum.*
(*d*) *c.* 2. *X. h. t.*

TIT. IX.
DE REGIMINE ECCLESIASTICO VICARIO.

(Lib. I. tit. XXVIII. *de officio vicarii.* tit. XXIII. *de Officio archidiaconi.* tit. XXIV. *de officio archipresbyteri.*)

ARGVMENTVM.

§. 156. *Vicarii vel dati vel nati.* 157. *Vicarii in actibus Ordinis.* 158. *et in iurisdictione.* 1) *Archidiaconi.* 159. *eorum iura.* 160. 2) *vicarii dati.* 161. *illorum iurisdictio vicaria.*

§. 156. *Vicarii* ſunt, qui conſtituuntur ad obeundas vices Ordinarii in certis functionibus regiminis eccleſiaſtici. Dantur vicarii cuiuslibet Ordina-

rii: alii DATI, alii NATI dicuntur, prout tales ſunt vel *ex ſpeciali conſtitutione*, vel *iure officii*, cui ex politia eccleſiae annexa eſt vicaria poteſtas.

§. 157. *Vicarii epiſcopi* differunt pro diuerſitate iurium, quae inuoluit ius epiſcopale. Sunt alii vicarii in his, quae *Ordinis*, alii in his, quae *iurisdictionis* ſunt. Pertinent ad illos 1) vicarii epiſcopi in actibus *ordinis presbyteralis*, quos inter olim conſpicuus fuit ARCHIPRESBYTER (*a*): 2) vicarii in actibus *ordinis epiſcopalis*, ſeu in PONTIFICALIBVS (*b*).

(*a*) *c.* 1. *c.* 3. *X de off. archipresb.* FLEVRY *in inſt. iur. eccl. P. I. c.* 18. §. 6. ESPEN in *iur. eccl. P. I. lib.* 1. *tit.* 6.

(*b*) Tales olim erant 1) *Chorepiſcopi*, rurales videlicet epiſcopi, epiſcopo Ciuitatis ſubiecti. c. 3. 4. 5. *D.* 68. *B. Parens* in *diſſ. iur. eccl. diſſ. V.* §. 5. *ſeq.* hodie vero 2) *epiſcopi titulares*, qui ſunt epiſcopi *ordinati ad epiſcopatus extinctos.* Inualuit videlicet inde a ſec. XIII. mos ordinandi epiſcopos ad ſolum *titulum epiſcopatuum extinctorum:* iique hodienum a pontifice, vi iuris reſeruati, hoc fine ordinantur, vt ſint, qui adhiberi poſſint *ad vicaria munia aliorum ſubleuanda.* ESPENIVS in *Iur. eccl. P. I. tit.* 15. *c.* 4. *tom. I. tit.* 15. *c.* 4. *p.* 117. *tom. III. p.* 387.

§. 158. Ad Vicarios in his, quae iurisdictionis ſunt, pertinent I. ARCHIDIACONI (*a*), qui olim ex *mandato epiſcopi* ad vicarias functiones admoti (*b*), tandem diuturno vicarii muneris vſu facti ſunt *vicarii nati epiſcoporum*, *in determinatis regiminis ecclе-*

clesiastici iuribus, *per dioecesin vel certum eius districtum exercendis* (*c*).

(*a*) *c.* 2. *X. de off. archidiac.*
(*b*) *c.* 11. 14. 20. 21. 23. 26. *D.* 93.
(*c*) Vnus olim per dioecesim erat archidiaconus: increscentibus dioecesibus, plures constituti sunt, et singulis *distincti* dioeceseos *districtus* assignati, *archidiaconatus* dicti vel *banna archidiaconalia*, plures parochias continentia. *c.* 12. *X. de off. iud. del. c.* 6. *et* 10. *X. de off. archid. c.* 54. §. 4. *X. de elect.*

§. 159. Differunt Iura archidiaconorum vicaria, prout aestimantur vel *iure Decretalium*, quo illis tribuitur *inspectio ecclesiastica* cum iurisdictione *correctiua* (*a*), vel *iure speciali*, quo illis consuetudine vel priuilegio acquisita est *iurisdictio ecclesiastica contentiosa* (*b*), vel *ex nouioris aeui obseruantia*, quo iura eorum *ob abusum* passim sublata vel restricta sunt. Est vero eorum potestas et iurisdictio *ordinaria*, vtpote *officio archidiaconali* annexa, *inferior* tamen et episcopo *subordinata* (*c*).

(*a*) *c.* 1. 5. *et* 7. *X. de off. archidiac. c.* 54. §. 4. *X. de Elect. c.* 2. X. *de excessib. praelator.*
(*b*) *c. vlt. X. h. t. Nic.* IANVARIVS *de iure et officio archidiac. c.* 7. *et* 8. inter opera *Fr.* FLORENTIS t. I. p. 356. *Ianus a* COSTA *in comment. ad Decretal. p.* 130. 437.
(*c*) *c.* 1. 6. 7. 9. *X. de off. archidiac.* c. 3. de Appell. in 6. *Conc. Trid. sess.* 24. *c.* 20. *Io. Ge.* PERTSCH *von Archidiaconen und Officialen cap.* 10. *Io. Paul.* KRESS. *Erläuterung* des *Archidiaconal-Wesens.* *c. V.* §. 5. *f. Tob.* REINHARDT *in obs. ad Christianaei decision. Vol.* 1. *obs.* 29. *Laurentius a* DRIPT. in

in *ſpeculo archidiaconali p.* 128. *ſq. Ian. a* COSTA *l. c. p.* 130.

§. 160. Maior vſus inde a ſec. XII. eſſe coepit II, *vicariorum datorum* (*a*). Vocantur OFFICIALES et VICARII IN SPIRITVALIBVS, quibus vicaria epiſcopi poteſtas in *iurisdictione eccleſiaſtica* aliisque *partibus iuris dioeceſani* vel per dioeceſim vel per ſpeciales eius diſtrictus exercendis committitur (*b*), qui inde vel *generales* ſunt, vel *ſpeciales*.

(*a*) Ante ſec. XII. eorum mentio non occurrit. *c.* 15. *X de inſtitut. c.* 15. *X. de off. iud. del.* quod ex vſu Galliae ESPENIVS in Iur. Eccl. p. III. tit. 5. c. 1. §. 21. et ex obſeruantia eccleſiae Treuirenſis docet *Nic. Ab.* HONTHEIM *in hiſt. dipl. Treuirenſi tom. I. p.* 639. Primum in eccleſia Moguntina vicarium generalem a. 1391. conſtitutum refert *Val. Ferd. de* GVDENVS *in Cod. diplom. tom.* 2. *p.* 423. Conſtitutio eorum ſimul pertinuiſſe videtur ad reuocandam archidiaconorum poteſtatem. THOMASSINVS *de eccl. diſc. P. I. L.* 2. *c.* 8. *n.* 3. ESPEN. *l. c.* §. 19.

(*b*) *c.* 2. *de off. vicarii in* 6. *c.* 3. *de temp. ordinat. in* 6. *Clem.* 2 *de reſcript. Io. Petr.* GIBERT *in corp. iur. Can. P.* 2. *p.* III. ESPEN. *lib. I. tit.* 12. *t. I. p.* 81. *Petr.* LEVRENIVS *de Vicario epiſcopi. qu.* 139.

§. 161. Toto regimine eccleſiaſtico ad normam *regiminis politici* efformato, iurisdictio, quae illis olim committi ſolebat, hodie demandatur *dicaſteriis eccleſiaſticis*, quibus *vice epiſcopi* praeeſt *officialis* vel *Vicarius generalis*, et quibus ſubordinata ſunt iudicia officialium *foraneorum* vel *archidiaconorum*, vbi hi ſuperſunt (*a*). In nonnullis epiſco-

pa-

patibus *Germaniae* iisdem vſu et obſeruantia vel ſpeciali Commiſſione epiſcopi ſimul relicta eſt *iurisdictio ſecularis* (*b*). Quod vbi euenit, ſimul Legibus imperii proſpectum eſt (*c*), ne ab eis in *cauſis ſecularibus* ad iudicia *eccleſiaſtica* appelletur.

(*a*) *c. 3. pr. de appellat. in 6. c. 2. de* Conſuet. *in* 6.

(*b*) De eccleſia Treuirenſi vid. *Nic. ab* HONTHEIM in *hiſt. dipl. Treuir. tom. II. p.* 541. *et tom. III. p.* 207. *et* 905. De Colonienſi, Monaſterienſi et Leodienſi vid. *Ge. Melch. de* LVDOLPH de *iurisdict. officialium in cauſis ciuilibus tom. I. obſ. Camer. p.* 309. *ſq.*

(*c*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 164. *Capit. Caeſar. nouiſſ. art. XV.* §. 5.

SECTIO

Sectio II.

DE REGIMINE ECCLESIASTICO ECCLESIAE EVANGELICAE.

Tit. I.

DE REGIMINE ECCLESIASTICO ECCLESIAE EVANGELICAE IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 162. *Suspensio iurisdictionis ecclesiasticae.* 163. *Ratio ecclesiae vniuersae.* 164. *Politia ecclesiae particularis.* 165. *Discrimen eorum quae sunt ministerii et regiminis.* 166. *Ius episcopale.* 167. *Statibus Euangelicis speciatim acquisitum.* 168. *Eius discrimen a iure circa sacra territoriali.* 169. *Eius indoles.* 170. *Eius exercitium est regimen ecclesiasticum.* 171. *Iura eius communia et propria.* 172. *Referuata et vicaria. Vicaria consistunt in iurisdictione et inspectione ecclesiastica,* 173. *quae et vi acquisitionis aliis obuenire potest.* 174. *Subiectio clericorum et laicorum.* 175. *Regimen ecclesiasticum immutari nequit, domino territorii religionem mutante.*

§. 162. Separatio *ecclesiae Euangelicae* a nexu regiminis *ecclesiae Pontificiae* iusta ex causa et sub tutela Statuum imper. Euangelicorum suscepta (§. 40.), consummata est per pacem *Religiosam* (*a*), et *Westphalicam*. Per hanc (*b*) *Ius dioecesanum* et *tota iurisdictio ecclesiastica cum omnibus suis speciebus aduersus Augustanae confessionis Electores, principes, status, comprehensa libera Imp. nobilitate, eorumque*

que subditos, tam *inter Catholicos et A. C. addictos quam inter solos A. C. Status vsque ad compositionem Christianam dissidii religionis suspensa est*, simulque conuentum, vt *intra terminos territorii cuiusque* (§. 140.) *ius dioecesanum et iurisdictio ecclesiastica se contineret*, et si quid *iurium papalium* in bonis Statuum A. C. ecclesiasticis praetenderetur, id *validitate* et *executione* a brachio seculari impertienda careret (*c*). Etiamsi vero de religionis dissidiis amicabiliter conueniri non possit: haec *suspensio* tamen, perinde ac ipsa transactio Westphalica (*d*), perpetua est, ideoque *vim et potestatem* habet *abrogationis*.

(*a*) *Pax rel. de a.* 1555. *art.* 20. 25.
(*b*) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 48.
(*c*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 19.
(*d*) *I. P. O. art. V.* §. 14. *in f. Pax rel. de a.* 1555. *art.* 25.

§. 163. *Ecclesia Euangelica Germanica vniuersa* cum potestatem ecclesiasticam numquam in aliquem transtulerit, superiorem in sacris non habet, et collegium aequale et liberum est in Imperio R. G. Speciali regimine non indiget (*a*): cum et causam eius agat *corpus Euangelicum*, quo consociati sunt Status imp. ratione *territoriorum* suorum *Euangelicorum*, de eis communi consilio tractandis et promouendis, quae *causas communes* ecclesiae Euangelicae et conseruationem iurium, per *Pacem Religiosam* et *Westphalicam* constitutorum, concernunt (§. 45.52) (*b*).

(*a*)

(*a*) Ad normam ecclesiasticam tamen *communi conuentione Ecclesiae Euangelicae Germanicae* sanciendam passim prouocatur in *Ordinationibus ecclesiasticis*. vid. *Artic. Sax. General. art.* 9.

(*b*) DE SCHAVROTH *coll. concl. corp. Euang. tom. II. p.* 492. *Io. Iac.* MOSER *Staatsrecht tom. IX. c. X. p.* 116. *s. Io. Car.* KOENIG *de iure intercedendi corp. Euang. in causis religionis* in app. n. 2. p. 68.

§. 164. Quaelibet ecclesia Euangelica *particularis* constituit collegium in territorio, communi regimine externo vnitum (§. 45.). Illius *politia*, vi *potestatis ecclesiasticae* ab ecclesia adornata, et legibus publicis in singulis territoriis speciatim constituta (§. 42), vim habet constitutionis *perpetuae* et *fundamentalis*, non *sine ecclesiae consensu* innouandae.

§. 165. Vi politiae alia pertinent ad MINISTERIVM, quod per *art.* 28. *August. Confess.* reuocatum est ad limites, in *lege Euangelii* constitutos; alia ad REGIMEN ECCLESIASTICVM, quo exercentur iura in sacris externis ecclesiae dirigendis. *Illorum* administratio annexa est *officiis sacris curatis*, *subordinata* tamen regimini ecclesiastico.

§. 166. *Complexus iurium, quae Domino territorii Euangelici in Sacra externa ecclesiae Euangelicae sui territorii vi delatae potestatis ecclesiasticae competunt*, vno nomine et termino artis, stilo publico probato, IVS EPISCOPALE vocatur. In eo continentur tum 1) iura *potestatis ecclesiasticae* (§. 7. 8.),

ec-

ecclesiae non minus iure *diuino* et *naturali* quam *iure ecclesiastico Germaniae communi* competentia, tum 2) iura potestati ecclesiasticae *annexa* (*a*), quoad haec videlicet cum *principiis religionis* et *statu ecclesiae* consistere poterant. Secundum hanc limitationem eidem insunt iura antehac tam papalia quam episcopalia (*b*).

(*a*) De *abusibus* potestatis ecclesiasticae emendandis tantum actum est in Augustana Confessione: ideoque in eius *Apologia art.* XIV. *de potestate eccl.* non modo diserte declaratur: *in unser Confession ist nichts geredt wider der Kirchen-oder Priester-Freiheiten, damit sie von weltlicher Obrigkeit, Kaysern, Königen und Fürsten begnadiget sind:* sed et iura potestatis ecclesiasticae exponuntur in A. C. *art.* 28. *in Apologia A. C.* §. 14. et in *Artic. Schmalcald. tit. vlt.*

(*b*) *Sam.* STRYK *de iure papali principum Euangel.* c. 11. §. 12. *Dan.* NETTELBLADT *de imperii sacri Statuum protestant. natura* §. 37. *Ge. Ernst. Lud.* PREVSCHEN in tr. *daß ein Catholischer Landesherr in Kirchen und Ehe-Sachen Evangel. Unterthanen zu erkennen nicht befugt. cap. X.*

§. 167. Haec iura, sub nomine IVRIS EPISCOPALIS, Domino territorii euangelici *delata* ab eoque *suscepta* sunt *mutuo Domini* et *ecclesiae sui cuiusque territorii consensu*, et Salute *ecclesiae* id exigente (§. 41. 43) (*a*). Eadem denique in singulis territoriis *pactis publicis* inter Dominum territorii et ordines prouinciales curatius definita (*b*), nec non *suspensione totius iurisdictionis ecclesiasticae* in securo loco constituta sunt (§. 159.).

(*a*) Haec ab *origine reformationis* fuit ecclesiae sententia, ex eaque status Imp. Euangelici regimen ecclesiae sibi *stilo publico* tribuerunt. CARPZOV in *iurispr. eccl. lib. I. def.* 2.

(*b*) Mox a primordiis reformationis causae ecclesiasticae, tamquam causae totius prouinciae communes, in comitiis prouincialibus tractatae, et per recessus prouinciales definitae sunt. (Hertius) de *iure reformandi stat. Imp. p.* 24. Vis horum pactorum publicorum confirmatur in *Inst. Pac. Osn. art. VII.* §. 1.

§. 168. Cum *ius episcopale* Statibus Imp. Euangelicis ex politia ecclesiae non nisi vi *specialis tituli* obuenerit: illud *non est pars Superioritatis territorialis*, sed tantum *coexistere* coepit superioritati territoriali Statuum Euangelicorum (*a*). Differt ergo 1) a iure circa sacra *territoriali* omnium imp. Statuum *communi* (*b*), quod partem continet iuris *maiestatici* circa sacra (§. 23.) statibus imp. etiam *sub hierarchia* seruatam et a *superioritate territoriali* dependentem: differt 2) a *iure reformandi*, tamquam parte iuris circa sacra territorialis (§. 23.) (*c*).

(*a*) *Io. Vlr. de* CRAMER de *iure circa sacra maiest. et colleg.* §. 69. *Io. Steph.* PÜTTERI *Ius publ. Germ.* §. 428.

(*b*) Hoc inter *antiqua iura* Statuum Imp. *in Pac. Osn. art. VIII.* §. 1. recensetur tamquam *liberum ius territoriale tam in ecclesiasticis quam in politicis.* In art. V. §. 30. vocatur ius *ratione territorii et superioritatis vnicuique Statui immediato competens.* Ad hoc restringenda sunt ea, quae exposuerunt *Io. Ge.* REINHARD *de iure principum Germ. cumprimis Saxoniae circa sacra ante tempora reformationis et Io. P. de* LVDEWIG *de principum S. R. I. potestate in sacris ante paces religiosas.*

(*c*)

(*c*) Hoc ius tum ex *iure superioritatis* pendet *I. P. O. art. V.* §. 31. tum ius est *omnium Principum, Regum et Statuum immediatorum* commune *art. V.* §. 39. Ideoque erroneum est, *ius reformandi* pro synonymo *iuris dioecesani et iurisdictionis ecclesiasticae* haberi posse, quo principio tamen vtitur *Io. Casp.* BARTHEL *de iure reform. nouo* art. I. §. 2.

§. 169. Ius episcopale statuum Euangelicorum est 1) *summum* et a iurisdictione tribunalium imperii *liberum et immune* (*a*), cum iura acquisita contineat, qualia et ante reformationem ab ea independentia fuerunt: in se tamen 2) est *limitatum*, quatenus eius exercitium tam ex *Augustana Confessione* et *legibus prouinciae fundamentalibus*, quam ex *natura potestatis ecclesiasticae*, circumscriptum est, quippe quae eadem lege penes dominum territorii est, qua ab origine est penes ipsam ecclesiam (§. 24.). Ex quibus intelligitur quid sit *officium circa sacra*, quod continet complexum *obligationum* in sacris ecclesiae Euangelicae ex eius salute et ex norma pactorum publicorum regendis.

Sic v. g. in Electoratu et Ducatu Brunsvicensi literae reversales ab Electore et Duce [illegible] scribuntur, quas edidit Lunigius in [illegible] p. 1082.

(*a*) *Deo* tantum *eiusque supremo iudicio* rationibus de *eius exercitio* reddendis se obnoxios esse profitentur *Status Euangelici* in literis publicis, quas exhibet *Eb. Christ. Wilb. de* SCHAVROTH in *Collect. Concl. Corp. Euang.* tom. I. p. 290. *Io. Iac.* HELFFERICH *de independentia iuris circa sacra Stat. Imp. Euangel.* §. 8. *f.* vid. *Obs. iur. Canon. obs. V.*

§. 170. REGIMEN ECCLESIASTICVM est *exercitium iurium, quae iuri episcopali insunt*, per ec-

clesiam Euangelicam certi territorii (*a*). Continet 1) exercitium potestatis ecclesiasticae, et iurium antehac papalium et episcopalium (§. 163.), 2) in dirigendis *sacris externis* ecclesiae tantum versatur (§. 7.), nec pertinet ad *interna* sacra singulorum, quippe *ministerio* concredita (§. 11. 162.) (*b*): 3) ex norma *legum* prouinciae *fundamentalium*, ex *salute* ecclesiae, et *salua conscientiae libertate* exercendum est (§. 24.) (*c*).

(*a*) *Theod.* REINKINGK *de regimine secul. et ecclesiastico* P. III. Vti exercitium *iuris episcopalis* regimen ecclesiasticum constituit; ita exercitium *iuris circa sacra territorialis* ad regimen seculare pertinet.

(*b*) *Augustana Confessio art.* 28.

(*c*) *Inst. Pac. Osn. art. VII.* §. 1.

§. 171. *Iura regiminis ecclesiastici* Domini territorii Euangelici vel sunt COMMVNIA, quorum exercitium adstrictum est ad consensum *ecclesiae* Euangelicae ipsius territorii, vel PROPRIA, in quorum exercitio ecclesiae consensu opus non est. Ad iura communia pertinent 1) iura ecclesiae *collegialia*, quoad *innouationem* in religione et in ecclesia respiciunt (*a*), 2) iura, quae ex norma *legum* prouinciae *fundamentalium* ad *consensum ecclesiae* adstricta sunt. A formula cuiuslibet particularis ecclesiae pendet, vtrum ecclesiae, vel in *synodis* congregatae, vel ab *ordinibus prouincialibus* repraesentatae, consensus desideretur.

(*a*)

(*a*) In conftituenda ecclefia omnia acta funt *ex ecclefiae confenfu*. In *triplici ordine*, quem Veteres in ecclefia conftituunt, *Magiftratus* videlicet, *Miniftrorum V. D.*, et *plebis* non apta quidem continetur *membrorum ecclefiae* diuifio, recte monente PVFENDORFIO de *habitu religionis ad vit. civ.* §. 32. in eodem tamen proponitur *modus exercendi poteftatem ecclefiafticam*, ex ecclefiae politia. Traditum inde eft a maioribus, in *innouandis his*, quae ad ecclefiam pertinent, magiftratum iure proprio *aduocatias*, ipfam ecclefiam vero, in *miniftris* et *populo* confideratam, virtute *poteftatis ecclefiafticae* concurrere; ideoque etiamfi poteftas ecclefiaftica, *quoad exercitium*, *magiftratui* relicta fit, nihil tamen in ecclefia *innouari* poffe, nifi ipfa *ecclefia*, iisque, qui eam repraefentant, in partes vocatis. CARPZOVIVS *decifion. illuftr. Part. II. Dec.* 113. *n.* 22. *et in iurisprud. eccl. lib. I. def.* 69. *lib. II. def.* 247. *Io.* SCHILTER *in inftit. iuris Canon. lib.* 2. *tit.* 1. §. 8.

§. 172. Iura regiminis ecclefiaftici *propria* funt vel VICARIA, quorum exercitium ex politia ecclefiae certis officiis ecclefiafticis annexum eft, vel RESERVATA, quorum exercitium eft penes *ipfum territorii Dominum*, vel nomine eius penes *confilium fanctius* (*a*). Verfantur vicaria iura in ecclefia fecundum leges ecclefiafticas *dirigenda*, videlicet 1) in *iurisdictione ecclefiaftica*, in fpecie fic dicta, et 2) in *Infpectione ecclefiaftica*, quae eft poteftas curandi et efficiendi, vt quae ad ecclefiam et ad cultum diuinum externum pertinent, ex norma legum ecclefiafticarum peragantur (*b*) (§. 8.). Vtraque ratione fubordinationis vel *fuperior* effe poteft, cui fubordinatum eft exercitium omnis iurisdictionis et in-

inspectionis ecclesiasticae vnius prouinciae, vel *inferior*, quae priori est subordinata.

(*a*) In Saxonia exercitium iurium reseruatorum vi specialis commissionis demandatum est Senatui Ecclesiastico. CARPZOV. *in iurisprud. ecclesiast.* lib. 1. tit. 1. def. 12. n. 18. *Christ. Ge.* WABST *Verfassung des Churfürstenthums Sachsen.* Sect. *V.* c. 2. §. 7. *B. Parens in iur. Eccles.* lib. *I.* tit. 28. §. 49. 50. 51. 52.

(*b*) *Episcopalis sollicitudo* vocatur in *c.* 10. *X. de officio archidiac.*

§. 173. Nihil impedit, quo minus tam *iurisdictio*, quam *inspectio ecclesiastica inferior* per *certum* territorii districtum *speciali titulo* et subordinata ratione possit etiam a laicis acquiri, et quidem tam *concessione* domini territorii Euangelici, quam *consuetudine* (*a*) et *praescriptione immemoriali* (§. 118.). *Propria* est, quae competit *vi specialis acquisitionis*: eaque passim obuenit *dominis territorii subalterni*, *magistratui* ciuitatum municipalium, *dominisque* praediorum *mediatis* (*b*).

[illegible] iuris[dictione] [illegible] indubi[illegible] [illegible] ecclesiastica non comprehenditur. [illegible] contrari[illegible] [illegible] in medio aevo, in quo iurisdictio [illegible] propria erat [illegible] confirmatur est. [illegible] ius.

(*a*) Huius consuetudinis rationes sunt, quod quae potestatis ecclesiasticae sunt, personis, iurisdictione vniuersali iam instructis, ex ecclesiae consensu et *ipso vsu et obseruantia* obuenerint (§. 43.). De his conf. *B. Parens tom. I. Consult. et Decis.* P. I. resp. XXXV. n. 46. s. et resp. XXXIII. XXXIV.

(*b*) *Henr.* LINCK *de iure episcopali* cap. 15. n. 101. s. *Nic. Christ.* LYNCKER *resp.* 76. et 176. *Mich. Henr.* GRIBNER *de iure territorii subordinati* diss. post. §. 7. *Christ.* DONDORFF *de iurisd. ecclesiast. quatenus magistratui municipali in specie hexapolitano competat* c. 3. §. 14. in *Christ. God.* HOFFMAN-

MANNI fcript. rer. Lufat. tom. III. n. 4. *B. Parens* in *Iur. Eccl.* lib. I. tit. 28. §. 26. 27.

§. 174. Regimini ecclefiaftico refpondet *fubiectio.* Quousque 1) *illud* patet (§. 167.), eousque *haec* pertinet, 2) eaque obftringuntur omnia ecclefiae membra, *laici* et *clerici*, et 3) fpecialius *clerici* ratione officii facri et ecclefiaftici ex fide gerendi, qui eo nomine his, quorum iurisdictioni ecclefiafticae immediatae fubfunt, fubiectionem et fidem minifterii *iureiurando* promittere tenentur (*a*).

(*a*) *c.* 10. 13. *X. de maiorit. et obedientia.* Inde ius exigendi iuramentum fidelitatis eft annexum iurisdictionis ecclefiafticae. *B. Parens conf. et Dec.* tom. I. P. 2. refp. XXXIV. n. 85. et 109.

§. 175. Cum politia ecclefiae in territoriis Euangelicis vim conftitutionis perpetuae et fundamentalis habeat (§. 164.): eadem falua quoque perfiftere debet in cafu *mutationis religionis*, qui in perfona *domini territorii* contingit, ideoque et *regimen ecclefiafticum* tale perfiftere, quale eft ex *politia ecclefiaftica* conftitutum, per ecclefiae membra fub auctoritate Domini territorii gerendum. Huic vero fas non eft, fub vllo vel *iuris territorialis* vel *iuris epifcopalis* alioue praetextu *facris alterius confeffionis*, hactenus ibi receptis, vllum impedimentum aut praeiudicium *directe* vel *indirecte* afferre (*a*). Atque hoc in vtroque mutationis cafu, fiue dominus territorii *alteri*

 facro-

ſacrorum Euangelicorum parti addictus, ſiue *Catholicus* praeeſſe incipit, obtinere debet tam ex *analogia* iuris et *paritate rationum* earundem, quam ex exemplo in *epiſcopatu Oſnabrugenſi* conſtituto (*b*): eoque collineant *pacta publica* a Domino territorii cum Ordinibus prouincialibus et ſubditis in eius rei ſecuritatem in vim legis fundamentalis inita (*c*). Fallunt omnino, qui in hoc mutationis caſu iura papalia et epiſcopalia ſuſpenſa *reuiuiſcere* cenſent: cum horum ſuſpenſio manifeſto aduerſus *Statuum A. C. addictos ſubditos*, ideoque aduerſus *totam eccleſiam territorii Euangelici*, vſque ad *compoſitionem Chriſtianam diſſidii religionis* conuenta ſit (§. 159.).

(*a*) *I. P. O.* art. VII. §. 1.

(*b*) *I. P. O.* art. XIII. §. 8.

(*c*) Sanctiones aſſecurationis Status religionis in Saxonia exhibentur in *Codice Auguſteo* tom. I. p. 4. et p. 347. in FABRI *Staats-Canzl. tom.* 31. p. 644. 679. 699. De ducatu Wurtembergico vid. SCHAVROTH l. c. tom. III. p. 833. De Haſſia vid. MOSERI *Staats-Archiv anni* 1755. *tom. I. p.* 164. cf. tom. e p. 753.

Impugnavit hasce sanctiones de Ickstadt. in tractatu: Vindiciae iuris territoria-lis adversus capitulationem et literarum reversalium abusus. Edidit Moserus hunc tractatum translatum in linguam Germanicam cum notis in quibus refutavit eum auctorem

Exemplum in I. P. O. art. V. § 27 non obstat. quia specialiter casus exceptus est. Ab exceptione vero non fit regula. Differt etiam in eo quod hic ius nondum acquisitum, cum vero contra post P. Westph: subditi ius quaesitum habeant.

TIT.

TIT. II.

DE REGIMINE ECCLESIASTICO VICARIO IN SPECIE DE IVRE CONSISTORII.

ARGVMENTVM.

§. 176. *Consistorium.* 177. *Eius constitutio pars politiae.* 178. *Ius illud constituendi.* 179. *Consistoria prouincialia.* 180. *Iura principis euangelici circa illa.* 181. *Iura eorum ordinaria et extraordinaria.* 182. *Subiectio immediata erga consistorium.* 183. *Consistoria mediatorum.*

176. Regimen ecclesiasticum vicarium (§. 136.) exercetur per consistoria (*a*) et Superintendentes. CONSISTORIVM in genere est *collegium, quod constituitur ad exercenda determinata iura potestatis ecclesiasticae per ecclesiam certae regionis.*

(*a*) *Romanis* consistorium est collegium eorum, quorum consilio vtebatur imperator in partibus regiminis ciuilis explicandis, *Iac.* GODOFREDVS in *Comment. ad Cod. Theod.* tom. I. p. 67. et tom. II. p. 96. Translatum deinde est ad *consessum presbyterorum*, qui aderant episcopo in rebus ecclesiae tractandis, quo sensu et *consistorium Cardinalium* appellatur. *Car. du* FRESNE in *Glossar.* tom. II. nouae edit. p. 992. nec non ad *collegia iudicantium* c. 2. X. *de sentent. et re iudic. et ad curias episcopales. Henr.* LINCKIVS *de iure episcopali p.* 575.

§. 177. Pars politiae ecclesiasticae est, *iurisdictionem* et *inspectionem ecclesiasticam* in ecclesia Euangelica exerceri per consistoria: eaque tum innititur principiis communibus, in ecclesia agnitis (*a*), tum confirmata est *particulari obseruantia ecclesiarum*

rum legibusque prouinciae *fundamentalibus*, et exinde legem perpetuam accepit (*b*).

(*a*) In *Articulis Schmalcaldicis tit. de poteſtate et iurisd. epiſc.* anno 1537. placuit, ea, quae ad poteſtatem eccleſiaſticam pertinent, *iudiciis eccleſiae* eſſe demandanda. Idem propoſitum in formula de *gubernatione eccleſiae* de a. 1545. ſupra in nota §. 41. excitata. Prima conſiſtorii rudimenta, valde probante LVTHERO, Wittebergae a. 1539. et Lipſiae 1543. poſita ſunt. *Vit. Lud. de* SECKENDORFF *in hiſt. Lutheraniſmi* L. III. §. 72. n. 7. et 110 n. 5. p. 219. 455. 456. *B. Parens in iure eccleſ.* Lib. I. tit. 28. §. 11. *Eſ. Frider.* PVFENDORF *obſeruat. iuris* tom. I. obſ. 166.

(*b*) *Math.* STEPHANI in tr. de iurisdictione lib. III. P. I. c. 15. n. 8. ex vſu terrarum Euangelicarum obſeruat, conſiſtoria ex conſenſu ſtatuum prouincialium et ſubditorum eſſe ordinata. MEVIVS *P. III. Dec.* 415. *n.* 9. *in f. Nic. Chriſt.* LYNCKER *Vol. I. Reſp. X. n.* 18. *ſ.* CARPZOV in *iurispr. eccleſ. lib. I. def.* 11.

§. 178. *Ius conſiſtorii* eſt ius conſtituendi conſiſtorium. Eſt illud *ius poteſtatis eccleſiaſticae*; ideoque tum 1) ius *eccleſiae* in exercendis iuribus collegialibus (§. 8.), tum 2) ius eorum, quibus *poteſtas* eccleſiaſtica *ſpeciali titulo* competit. Eſt ergo non minus ius *domini territorii Euangelici* (§. 164.), quam *mediatorum*, quoad his partes poteſtatis eccleſiaſticae ſunt acquiſitae (§. 170.).

§. 179. Conſiſtorium PROVINCIALE eſt, quod conſtituitur ad exercenda *determinata iura poteſtatis eccleſiaſticae* per eccleſiam certi territorii. Conſtitui-

ſtituitur vel a *domino territorii Euangelici* virtute iuris epiſcopalis ad iura regiminis eccleſiaſtici vicarii exercenda, vel *nomine ipſius eccleſiae ex legis publicae diſpoſitione.* De hoc agendum eſt *tit. VI.*

§. 180. Ius Domini territorii Euangelici circa conſtitutionem conſiſtorii Prouincialis pertinet ad *iura reſeruata* regiminis eccleſiaſtici (§. 169): idque ſpeciatim continet 1) ius conſtituendi *membra conſiſtorii*, veluti praeſidem, directorem, aſſeſſores, eaque ex vtroque ordine, clericali et politico, aſſumendi (*a*); 2) ius ferendi *Ordinationes conſiſtoriales*, quibus iura et officia Conſiſtorii ſecundum politiam eccleſiae definiuntur.

Bude r: de Ordinationibus conſiſtorialibus in primis in Saxonia.

(*a*) *Iac.* BRVNNEMANNVS *in iure Eccl. lib. III. c.* I. §. 5. LVDOVICI *l. c. c.* III. §. I. *ſ.* MEVIVS *P. IV. dec.* I. *Mart.* SCHRADERVS de *cauſis fori eccleſiaſt. praef.* Non deſunt exempla, principes Euangelicos ipſos conſiſtorii egiſſe praeſides. Ioannes Fridericus II. Dux Saxoniae in Ordinatione Conſiſtoriali de a. 1561. ſibi ſumſit praeſidium. *In ſolchem Conſiſtorio wollen wir, als der Landesfürſt, der Oberſte Praeſident ſeyn, und demſelbigen in eigener Fürſtlichen Perſon mit* Gottes *gnaediger Hülff jedesmal beywohnen.*

§. 181. Iura regiminis eccleſiaſtici vicarii, conſiſtorio prouinciali conceſſa, vel *ordinaria* ſunt, quae iuxta *politiam eccleſiae ex regula* ei demandantur (*a*), vel *extraordinaria*, quae ei non competunt niſi *vi ſpecialis commiſſionis* (*b*). *Illa* conſiſtunt 1) in *iuris-*

Causae contentiosae separatae tamen interdum sunt et iudicii secularis subiectae, e. g. in terris Electoris Brandeburg.

risdictione ecclesiastica contentiosa, quae tantum est iurisdictio *inferioris instantiae*, cum subordinata sit *supremis prouinciae tribunalibus*, quibus demandata est *iurisdictio ecclesiastica superioris instantiae* (*c*); II) in *inspectione ecclesiastica dirigente*, quae est *superior*, quoniam continet *ipsum vicarium ius* episcopale domini territorii Euangelici, ideoque ipsi tantum est subordinata.

(*a*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 3. *def.* 2. LVDOVICI *l. c. c.* 6. *Christ.* WEBER de *iure consistor. cap.* 26. in *Abasv.* FRITSCHII *iur. eccles. tr. V. p.* 759. *Dav.* MEVIVS *Part. III. decis.* 257. *B. Parens in iur. eccles. lib. I. tit.* 28. §. 50.

(*b*) *Andr.* BEYER in *add. ad Carpzovii I. E. lib. I. def.* 12. WABST *Verfassung des Churfürstenthums Sachsen S.* 2. *c.* 3. 8. *p.* 160.

(*c*) *Dav.* MEVIVS *P. IV. dec.* 1. *B. Parens* in *iur. Eccles. lib. I. tit.* 28. §. 38. 39. 42. *Ordinat. Tribunal. Cellens.* P. I. tit. 1. §. 3.

§. 182. Regimini ecclesiastico vicario Consistorii prouincialis 1) *omnia ecclesiae membra*, sine discrimine status, in omnibus causis consistorialibus per prouinciam assignatam *immediate* subiecta sunt (§. 171.), ideoque consistorium iura consistorialia *immediate* exercet (*a*). 2) Ipse vero *dominus territorialis Euangelicus* in causis priuatis ecclesiasticis consistorio suo non subest, quamquam eius decisioni sponte se submittere possit (*b*): 3) ipsi vero saluum est ius, certas causas ecclesiasticas, speciali iuris ratione id vrgente, a consistorio *auocandi* (*c*).

Mev. p. 2. Dec. 134.

(*a*)

(*a*) *Io. Henr.* BERGERI *electa Processus matrimon.* th. 13. 14. *Io. Balthas.* WERNHER *Obseru. forens.* part. VI. obs. 451.

(*b*) *B. Parens in iur. Eccl. lib. I. tit.* 28. §. 41.

(*c*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib. III. def.* 14. *n.* 4. *B. Parens* in I. E. lib. I. tit. 28. §. 44.

§. 183. A consistoriis prouincialibus differunt *Consistoria mediatorum*, quae constituuntur ad exercendas partes *inspectionis* et *iurisdictionis ecclesiasticae*, mediatis vi specialis tituli acquisitas (§. 170.) (*a*). Per *limites* huius *acquisitionis* 1) definiuntur iura horum consistoriorum, eaque 2) *subordinata* sunt consistorio prouinciali, nisi ab hoc exemta, et Domino territorii immediate subiecta sint.

(*a*) *Dav.* MEVIVS *P. III. dec.* 114. *Iac. Frid.* LVDOVICI *Consistorial Process c.* 3. §. 18. 19. *B. Parens in Iure Eccl. lib. I. tit.* 28. §. 27. 29. De iure consistorii senatui ciuitatis Luneburgensis competente vid. *Ess.* PVFENDORF *in introd. ad Proc. Brunsvic. P. I. c.* 3. §. 19.

TIT. III.
DE IVRIBVS SVPERINTENDENTIVM.

ARGVMENTVM.

§. 184. *Diuisio ecclesiae ratione inspectionis.* 185. *Superintendentes.* 186. *Ius eos constituendi.* 187. *Iura et officia.* 188. *Iurisdictione carent.* 189. *Quaedam eorum functiones adscitis patronis vel praefectis principum peragendae.*

§. 184.

§. 184. Ecclesia cuiusque territorii Euangelici ratione *inspectionis ecclesiasticae subordinatae*, per certas regiones constitutae, diuiditur in *dioeceses*, easque vel *speciales*, quae plures parochias, vel *generales*, quae plures dioeceses, *communi inspectioni ecclesiasticae* subiectas, continent (*a*).

(*a*) Politiam ecclesiasticam in terris Brunsuico-Luneburgicis exhibet *Ordinatio Superintendentium* in tom. I. *Corp. Const. Calemb.* tom. I. p. 259. De Politia Saxoniae vid. *Christ. Gottl.* WABST *Verfassung des Churfürstenthums Sachsen* p. 154. *Iul. Bernh.* ROHR *Obersaechsisches Kirchen-Recht lib. II. c.* 2. §. 3.

§. 185. SVPERINTENDENTES sunt *pastores ecclesiae, ad inspectionem ecclesiasticam subordinatam per dioecesim exercendam constituti.* Sunt instar episcoporum primitiuae ecclesiae (§. 87.): eorumque constitutio est pars *politiae* ecclesiae Euangelicae (*a*). Distinguntur in *speciales* et in *generales* iuxta distinctionem dioecesium (§. ant.) (*b*).

(*a*) *B. Parens in Iur. Eccl. lib. I. tit.* 31. §. 77. 78. De eis constituendis mox *sub primitiis reformationis* actum est. Vid. instructio, stilo Lutheri adornata, sub tit. *Unterricht der Visitatorum an die Pfarrer im Churfürstenthum Sachsen de a.* 1528. SECKENDORFF *histor. Lutheranismi* lib. II. §. 36. n. 28.

(*b*) *Ge. Henr.* AYRER de *Adiunctis Superintendentium Veteris ecclesiae chorepiscoporum propagine.*

§. 186. *Ius constituendi Superintendentes*, limitesque determinandi inspectionis eis commissae dependet a *iure inspectionis ecclesiasticae*, tamquam parte

parte *poteſtatis eccleſiaſticae.* Eſt ergo *tum* ius *eccleſiae*, exemplo primitiuae eccleſiae, *tum* vi regiminis eccleſiaſtici *ius Domini territorii Euangelici*, quod pertinet ad eius iura reſeruata (§. 163. 169.) (*a*), *tum* ius eorum, quibus inſpectio eccleſiaſtica *ſpeciali titulo* acquiſita eſt (§. 170.) (*b*).

In ecclesia evangelica Hildesiensi ipsa ecclesia ius constituendi remansit. Quod impugnatum ab Episcopo Clemente Augusto Electore Coloniensi, qui praecipue fundavit se vel studuit in Art. V. § 30. I. P. O. intelligendum sed minus recte.

(*a*) CARPZOV *iurispr. eccleſ.* lib. I. def. 19.

(*b*) B. Parens *Conſult. et deciſ.* tom. I. p. I. reſp. XXXIV. n. 96. 109. LVDOVICI *Einleitung zum Conſiſtorial-Proceſs* c. IV. §. 3. *Dav. Ge.* STRVBEN *Rechtliche Bedencken tom. I.* N. CLXXXII. p. 465

§. 187. Per demandatam *inſpectionem eccleſiaſticam* certae dioeceſeos determinantur tum *iura* et *officia Superintendentium* ratione eccleſiarum, clericorum, locorum et bonorum eccleſiaſticorum per dioeceſim (*a*), tum *obligatio* ad conuenientem obedientiam et reuerentiam eis exhibendam (*b*). Ex more primitiuae eccleſiae *iure praecipuo* ſeruata illis eſt functio *ordinationis**, ideoque alii conſtitui non poſſunt quam *ordinati.* Solet vel ideo officium ſuperintendentis coniungi cum officio quodam *paſtorali* (*c*).

(*a*) Officium eorum ſigillatim explicat *Caſp.* ZIEGLERVS in tract. *Superintendens ad normam conſtit. eccl. in Sax. adornatus. cap. VIII. et ſq. Chriſt. Gottl.* LEHMANNVS *de officio Superintendent. in Elect. Sax. c.* 25.

(*b*) Conf. *c.* 3. *D.* 94. *c.* 7. *D.* 95. *B. Parens* in *iur. eccl. lib. I. tit.* 31. §. 82. 85.

(*c*) ZIEGLERVS l. c. c. 4. §. 7. STRYK in *not. ad Brun-*

Brunnemanni Ius eccl. lib. 2. *c.* 8. §. 21. ROHR l. c. §. 4. 5.

§. 188. *Inſpectio eccleſiaſtica* ſuperintendentis *adſtricta* eſt ad *dioeceſim*, et ſubordinata *conſiſtorio* prouinciali; deſtituta vero eſt iurisdictione: ideoque 1) eas inſpectionis partes non comprehendit, quae cauſae *cognitionem iudicialem* deſiderant, de quibus ſuperintendens ad Conſiſtorium referre tenetur (*a*), 2) nec coram eo *forum* vel *inſtantia* eſt, ſed tantum *audientia*, ad *amicabilem compoſitionem* vel ex *partium* voluntate, vel ex *conſiſtorii* commiſſione, vel ex *praeſcripto legis eccleſiaſticae* inter litigantes tentandam (*b*).

(*a*) Idem officium eſt *archipresbyteri*, cuncta referre ad epiſcopum, nihilque ordinare *c.* 4. *X. de officio archipresbyteri.*

(*b*) *c.* 7. 11. *D.* 90. BRVNNEMANNI *Ius Eccl. lib. 1. c.* 6. *m.* 2. §. 4. *lib.* 3. *c.* 1. §. 34. Legibus eccleſiaſticis paſſim cauetur, in litibus inter eccleſiae miniſtros et aduerſus eosdem, amicabilem compoſitionem coram Superintendente prius tentandam eſſe, quam cauſa ad *conſiſtorium* deferatur. CARPZOV *Iurispr. eccl.* lib. III. def. 4. *Dav.* MEVIVS *Part. III. dec.* 218. n. 15. et *Part. VII. dec.* 26. *n.* 2. 3.

§. 189. Sunt *quaedam* inſpectionis eccleſiaſticae *partes*, maxime quae ſtatum oeconomicum eccleſiarum, earum viſitationem, et clericorum introductionem reſpiciunt, quae peragi a Superintendentibus debent adſcitis vel *patronis* ratione eccleſiarum patronatarum, vel *praefectis principum* quoad eccleſias praefectu-

fecturarum; vt videlicet hi *poteſtate ſeculari* ea promoueant, quae eadem indigent (*a*). Eodem fine paſſim ordinata ſunt *conſiſtoria inferiora* ad inſpectionem eccleſiaſticam ſubordinatam per dioeceſes exercendam, quibus Superintendens et praefectus principis intereſt (*b*).

quae in nonnullis locis ius cognoſcendi cauſas habent: ſed non decidendi.

(*a*) Vid. *Superintendentz-Ordnung* in tom. I. *Conſt. Calemberg.* p. 246. 248. 250.

(*b*) *Caſp.* ZIEGLER *l. c. cap.* 16. §. 8. *et* 11.

TIT. IV.
DE PAROCHIIS EARVMQVE IVRE.

ARGVMENTVM:

§. 190. *Parochiae ratio.* 191. *Eius conſtitutio.* 192. *Parochiani et ſacra parochialia.* 193. *Obligationes parochianorum.*

§. 190. Diuiſio eccleſiae *in parochias*, ex antiqua eccleſiae politia retenta, partem facit *politiae* eccleſiae Euangelicae. PAROCHIA, pro *ipſo coetu* accepta (*a*), eſt *vniuerſitas, auctoritate eccleſiaſtica intra certum diſtrictum conſtituta, de religione ſecundum Auguſtanam Confeſſionem ſub miniſterio paſtoris colenda.* Iura parochiae iure Canonico non *ex iure coetus*, cuius nullum ius eſſe cenſetur, ſed ex *iure parochi in coetum* (*a*) (§. 145.), inter *Proteſtantes* vero ſimul *ex iure coetus* aeſtimantur, hoc eſt,

ex *iure vniuersitatis*, auctoritate ecclesiastica adornatae (*b*).

(*a*) *Aug.* BARBOSA *de iure parochi cap.* 3.
(*b*) Ge. *Ad.* STRVVIVS de iure paroch. c. 3. B. *Parens* in tr. de *iure parochiali S. II. c. I.* §. 26.

§. 191. *Constitutio parochiarum* dependet a potestate ecclesiastica (§. 143.), pertinetque ad iura *reseruata regiminis ecclesiastici*, non vero ad iura vicaria tribunalibus principis data (§. 169.). Quae vero iura circa constitutionem parochiarum, eadem circa mutationem, dismembrationem, vel vnionem earumdem obtinent (*a*).

(*a*) *B. Parens l. c.* sect. 2. c. I. §. 22. s. *Es. Frid.* PVFENDORF *obseru. iur. vniv. tom. III. obs.* 127. §. 6. p. 349.

§. 192. Constitutis parochiis, quodlibet ecclesiae membrum *certae parochiae* addictum esse debet, nisi habeat *ius priuatorum sacrorum*; quo tum ipse *dominus territorii Euangelici* tum alii ex eius concessione fruuntur. Ceterum quae de *parochianis*, nec non de *sacris parochialibus* cauta sunt iure Canonico; (§. 144.) eadem obtinent inter Protestantes.

§. 193. Obligationes parochianorum tum ad *sacra parochialia* in parochia percipienda, tum ad *onera parochialia* praestanda ex natura *vniuersitatis parochialis* descendunt, et eaedem sunt, prout iure Cano-

nico

nico sunt definitae (§. 145.). *Prior* obligatio non amare tractanda, sed ex *natura religionis* moderanda est, ex eaque, si iusta causa suaserit, *Superioris auctoritate* aliquid relaxandum est (*a*). *Posterior* obligatio, quae bona concernit, perfecta est.

(*a*) BRVNNEMANNI *Ius Eccl.* lib. II. c. 1. m. 1. §. 7. *Io. Balth.* WERNHERI *principia iur. eccles.* c. VIII. §. 12.

TIT. V.

DE REGIMINE ECCLESIASTICO PRIVATO.

ARGVMENTVM.

§. 194. *Ratio regiminis ecclesiastici priuati.* 195. *Officia ecclesiae priuata.* 196. *Presbyterium.* 197. *Ministerium ciuitatis.*

§. 194. In nexu tot ecclesiarum, quae omnes per territorium communi regimine ecclesiastico diriguntur, *singulae ecclesiae*, tamquam totidem *vniuersitates*, non modo communione *omnium iurium* in republica in iudicio et extra iudicium fruuntur (*a*), verum etiam *iuribus collegialibus propriis*, iis videlicet, quae in eorumdem in principes suae confessionis delatione ipsis vsu et obseruantia seruata sunt (*b*). *Regimen ecclesiae priuatum* est exercitium iurium collegialium, vnicuique ecclesiae propriorum; idque regimini ecclesiastico publico subordinatum est.

(a) *B. Parens in iure parochiali Sect. III. c.* 1. §. 7. *Sect. VI. c.* 2. §. 31. *f.*

(b) Huc pertinent iura circa eligendos vocandosque ecclesiae ministros, circa bona ecclesiae administranda, circa pauperes, circa disciplinam ecclesiasticam et similia. De vtilitate *specialis regiminis* in singulis ecclesiis agit *Io.* BRVNNEMANNVS *in iur. Eccl.* lib. I. c. 6. m. 9. §. 5. 6.

§. 195. Ecclesiae haec iura vel in *conuentu* exercent, vel ea *ministris* aliisue *ecclesiae membris* administranda committunt. Horum numero sunt PROVISORES ECCLESIAE, *quibus administratio bonorum ecclesiae et cura eleemosynarum committitur* (a): qui *tutorum* et *curatorum* ad instar habentur (b). Horum constitutio est negotium ecclesiae, inspectioni Superintendentium subordinatum (c).

Cramer. T. 4 Obs. mar. p. 341.

(a) *Henr.* LINCKIVS de *iure episcopali* c. 10. n. 18.

(b) *Clem.* 2. *de domib. relig.*

(c) *B. Parens l. c. Sect. VI. c.* 1. §. 19. 23.

§. 196. PRESBYTERIVM seu Collegium Seniorum est *collegium membrorum ecclesiae, ad iura eius collegialia exercenda constitutum*: ac proinde in exercitio iurium collegialium, ei commissorum, *ecclesiam* repraesentat (a).

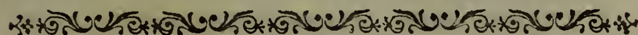
(a) B. Parens in *Ius Eccl. lib. I. tit.* 24. §. 15. 24. *f.* *Gisb.* VOETIVS in *Polit. eccl. P.* 2. *lib.* 2. *tract. III. c.* 4. 5. 6. In ecclesiis *Euangelico Lutheranis* plerumque ea tantum, quae ad statum ecclesiae oeconomicum vel etiam ad constitutionem ministrorum ecclesiae pertinent, in ecclesiis *Reformatis* plura iu-

ra

ra collegialia et inprimis disciplina ecclesiastica ei committi solent. Vid. *Discipline ecclesiast. des Eglises reformés chap. V. Ordinatio presbyterialis Hassiaca. Es. Frid.* PVFENDORF *obs. iur. tom. III. obs. 99.*

§. 197. Differt ab eo MINISTERIVM *ciuitatis*, quod est Collegium pastorum *vnius ciuitatis*, de eis communi cura tractandis, quae pertinent ad *officium pastorale*, ex communi ecclesiarum ciuitatis salute administrandum. Iura eius per obseruantiam determinantur, praesertim cum eidem passim *iura quaedam presbyterii* acquisita sint (*a*). Presbyterium non minus quam ministerium ciuitatis inspectioni *Superintendentium* et iurisdictioni *consistorii* subest.

(*a*) B. Parens *in I. E.* lib. I. tit. 24. §. 16.

TIT. VI.

DE REGIMINE ECCLESIASTICO SVB DOMINO TERRITORII DIVERSAE RELIGIONIS.

ARGVMENTVM.

§. 198. *Fundamentum huius regiminis.* 199. *Publicum est, vel priuatum.* 200. *In eius securitatem in Catholicorum subditos A. C. addictos iurisdictio episcoporum suspensa.* 201. *quae tribui non potest domino territorii Catholico.* 202. *ius Consistorii.* 203. *Iura eadem Catholicorum sub principe Euangelico.* 204. *Regimen ecclesiasticum priuatum inter protestantes quatenus duas partes faciunt.*

§. 198. Ecclesiae, sub principe diuersae religionis constitutae, exercitium religionis vel ex *obseruantia anni decretorii* habent, vel ex *sola speciali principis indulgentia.* In vtroque casu, *dato et concesso religionis exercitio,* permissa quoque censentur huius annexa, iura videlicet *ecclesiae collegialia* (§. 14.) permissumque *proprium* ecclesiae *regimen* (§. 191.) (*a*). Sed *modus* illa *exercendi* in *priori* casu ab *anni decretorii* obseruantia, in *altero* a forma et lege *concessionis* (*b*) dependet.

(*a*) Huic argumento illustrando inseruiunt ea, quae pertinent ad *regimen ecclesiae Christianae* sub *Imperatoribus gentilibus:* de quo egit B. Parens in *differt. iur. eccles.* diss. III. *de confoederata Christianorum disciplina* et diss. XII. *de extraordinario primitiuae ecclesiae statu.*

(*b*) Constitutiones, quae respiciunt exercitium religionis iuriumque ei annexorum, Catholicis ex *speciali indulgentia* Hanouerae datum, extant in tom. I. *Corp. Constit. Calemb. p.* 1028. *et sq.*

§. 199. Pertinet ergo *regimen ecclesiasticum proprium* ad ANNEXA *exercitii religionis*, subditis A. C. sub domino territorii diuersae religionis ex anno decretorio competentis. Pendet vero ab *anni decretorii obseruantia,* vtrum illud sit publicum, quod per consistorium - exercetur (§. 179.) (*a*), an vero *priuatum*, quale conueniens est politiae ecclesiae (§. 195. 196.). Exercet huiusmodi consistorium iura ipsius ecclesiae in administranda *potestate et iurisdi-*

risdictione ecclesiastica, et in his *ecclesiam* repraesentat (*b*).

(*a*) *I. Pac. Osn. art. V.* §. 31. ibi: *retineant id*, (siue publicum siue priuatum religionis exercitium) *etiam inposterum vna cum* ANNEXIS, QVATENVS *illa dicto anno exercuerunt aut exercita fuisse probare poterunt. Cuiusmodi annexa habentur* INSTITVTIO CONSISTORIORVM, *Ministeriorum tam scholasticorum quam ecclesiasticorum, ius patronatus aliaque similia iura; nec minus maneant in possessione omnium dicto tempore in potestate eorumdem constitutorum templorum, fundationum, monasteriorum hospitalium cum omnibus pertinentiis redltibus et accessionibus.* Dn. STRVBEN *Nebenstund. tom. II. tract. VI.* §. 19. *p.* 182.

(*b*) Ab obseruantia anni decretorii pendet vtrum subditi dicto anno habuerint *proprium* consistorium, an subfuerint *consistorio vicino*, ad analogiam Catholicorum, qui subinde subsunt vicino episcopo. Dn. STRVBEN l. c. *tom. II. tr. VI.* §. 14. *p.* 121. *s.*

Pfalt. ve annexis religionis exercitii.

§. 200. Vt ecclesiis Euangelicis, quae sunt in territoriis Catholicorum, saluum esset *proprium regimen ecclesiasticum*: suspensa est *tota iurisdictio ecclesiastica episcoporum* aduersus Catholicorum A. C. addictos status prouinciales et subditos et quidem I. in omnibus casibus, qui *Augustanam Confessionem vlla ratione concernunt*, *prorsus* omnino et *generaliter* et sine vllo respectu ad annum decretorium, II. in casibus vero, qui A. C. *nullatenus* concernunt, addita vnica *exceptione*, per normam generalem *anni decretorii* determinata, *vt Catholicorum A. C. addicti status prouinciales et subditi, qui a.*

 1624.

1624. *ecclesiasticam iurisdictionem agnouerunt, in iis casibus modo dictae iurisdictioni subsint, qui Augustanam Confessionem nullatenus concernunt; modo ipsis occasione processus nihil iniungatur A. C. vel conscientiae repugnans* (*a*).

(*a*) *I. Pac. Osn. art. V.* §. 48. Haec dispositio innititur sanctioni *pacis Religiosae* de a. 1555. §. 20. qua iurisdictio episcopalis generatim suspensa est *wider der Augsburgischen Confession, Religion, Glauben, Bestellung der Ministerien, Kirchengebräuchen, Ordnungen und Ceremonien.*

Quod contendit Anonymus in vindiciis iuris reformandi; quem vero refutavit Thomasius in antevindiciis statu Evangelicorum ecclesiae Holsatiensium.

§. 201. Huius rei consequens est, vt nisi *frustratam* publicae transactionis fidem dicere velis, *suspensa iurisdictio ecclesiastica* tribui rursus non possit dominis territoriorum Catholicis. His saluum quidem est *ius territoriale circa sacra* etiam intuitu subditorum A. C. addictorum, et inde dependens ius reformandi per leges imperii determinatum, ius *inspectionis secularis* et ius *protectionis*: sed ex *nullo horum iurium* descendit *potestas* et *iurisdictio ecclesiastica* (§. 168.), quippe quae ad iura *ecclesiae*, qua talis, pertinet (*a*).

(*a*) *Dav. Ge.* STRVBEN *Neben-Stunden* tom. III. obs. XV. §. 2. s. p. 212. *Samlung einiger Schrifften von der Selbst-Hülffe und der Catholischen Landes-Herrn geistlicher Gerichtbarkeit über Evangelische Unterthanen.* not. 81. p. 233. s. Ge. *Ern. Lud.* PREVSCHEN tract. *daß ein Catholischer Landes-Herr in Ehe- und andern Kirchen-Sachen seiner Evangelischen Unterthanen zu erkennen nicht befugt sey* cap. XI. p. 105. s. vbi simul recensum scriptorum in hoc argumento exhibet.

§. 202.

§. 202. Ex quibus consequitur, vt cum eiusmodi consistorium in exercenda iurisdictione ecclesiastica ecclesiam repraesentet, ab eo *appellari* non possit ad Territorii Dominum, multoque minus eius iurisdictio ab eo *impediri*, vel *restringi*, vel *auocatione causarum* minui (*a*). Ceterum ratione *tutelae publicae* et *inspectionis secularis* id nihilominus subest territorii Domino.

(*a*) STRVBEN l. c. tom. III. p. 223. vid. Eiusdem *Rectliche Bedencken* N. CXXVI. p. 296. B. Parens in *I. E. lib. I. tit.* 28. §. 25. 46.

§. 203. Pari iure in his omnibus censentur Statuum imp. Euangelicorum *subditi Catholici*, qui a. 1624. exercitium religionis habuerunt (*a*), vt videlicet 1) iura ecclesiae illis salua sint in casibus, religionem vllatenus concernentibus, 2) in casibus vero, eam nullatenus concernentibus *domini territorialis iurisdictioni* subsint, quatenus eandem a. 1624. agnouerunt. Itaque non nisi *iuxta Anni decretorii obseruantiam* subsunt iuri *dioecesano episcopali*, saluo tamen semper iure circa Sacra *territoriali* Domino territorii Euangelici (*b*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 48. *Eodem iure (iuxta* §. 197.) *A. C. magistratuum Catholici subditi censeantur; inque hos, qui a.* 1624. *publicum religionis catholicae exercitium habuerunt, ius dioecesanum, quatenus Episcopi illud dicto anno quiete in eos exercuerunt, saluum esto.*

(*b*) I. P. O. art. VIII. §. 1. art. V. §. 30.

§. 204. Quod ad ecclesias Euangelicas attinet, quae sunt sub principe, *alteri parti eorundem sacrorum* addicto, his quoque *priuatum* vel *publicum* iurium collegialium exercitium saluum est, prout est *pactis* conuentis, *priuilegiis* et ipsa *obseruantia* definitum (*a*): saluo tamen semper Domino territorii iure territoriali in sacris:

(*a*) *I. P. O. art. VII.* §. 1. De regimine ecclesiastico proprio ecclesiarum Reformatarum in terris Brunsuico - Luneburgicis vid. *Ef. Frid.* PVFENDORF *obs. iur. vniv.* tom. III. obs. 99. et *Io. Henr. Christ. de* SELCHOW *Braunschw. Lüneb. Privat - Recht* P. II. cap. I. sect. 3.

SECTIO

Sectio III.

DE PARTIBVS REGIMINIS ECCLESIASTICI GENERALIBVS.

Tit. I.

DE CONCILIIS ET EXERCITIO REGIMINIS ECCLESIASTICI IN IISDEM.

ARGVMENTVM.

§. 205. *Partes regiminis ecclesiastici generales.* 206. *Concilia. Ius ecclesiae ea instituendi.* 207. *Eorum species.* 208. *Ius maiestaticum circa concilia.* 209. *Ius synodorum inter Protestantes.*

§. 205. Iura singula, quae insunt regimini ecclesiastico, vocantur *partes regiminis ecclesiastici*: quarum aliae sunt *generales*, quae ad certum obiectum causarum ecclesiasticarum non sunt adstrictae; quales sunt potestas *leges ferendi*, *secundum eas* iudicandi, nec non curandi et efficiendi, vt *leges latae* obseruentur: aliae *speciales*, ad certum videlicet obiectum causarum ecclesiasticarum adstrictae, quae singulis locis, vbi de his agitur, tradendae sunt.

§. 206. Concilia vel *synodi* sunt *conuentus deputatorum ecclesiarum eiusdem fidei, de causis regiminis ecclesiastici communi studio tractandis.* Ius coeundi in concilia, et caussas regiminis ecclesiastici in commune tractandi, est *ius ecclesiae.* Repraesentant ergo concilia ecclesiam in iisdem congregatam.

§. 207.

§. 207. Distinguuntur concilia in VNIVERSALIA et PARTICVLARIA, prout vel *totam ecclesiam vnius confessionis* vel *eius partem repraesentant* (*a*). *Particularia*, iuxta politiam *ecclesiasticam* vel *patriarchalia* sunt vel *prouincialia*, vel *episcopalia*. Secundum politiam *ciuilem*, *nationalia* vocantur, quae ecclesiam vnius regni repraesentant. Fuit olim totius fere regiminis ecclesiastici ratio apud concilia. Postquam vero totum fere regimen ecclesiasticum ad Superiores transiit: deficere coepit conciliorum vsus et auctoritas.

(*a*) c. 1. *D*. 15. *Edm*. RICHERII *historia conciliorum Generalium*. *Christ. Wilh. Fr*. WALCHII *Historie der Kirchenversamlungen*, vbi et in prolegomenis §. 26. recensum *scriptorum* ad Concilia pertinentium copiose tradit.

Labbeus et Cossartius Coll: max Conc: 1671.
Coletti Coll: max: Conc; 1723.
Mansi collectio nova et amplissima Conciliorum. T. II
P. Harduin. collectio conciliorum.
Thomas a Guirre Collectio maxima Conciliorum Hispaniae
De Hartzheim Coll: max Conc: Germaniae
Sirmondi Coll: max Conc: Galliae.
Wilkens collect: max Conc: Mag: Britan:

§. 208. Iura *Imperantium* in Concilia sunt iura, quae ex iure *maiestatico circa sacra* descendunt, veluti 1) ius concedendi *licentiam* celebrandi concilium in republica (*a*), 2) ius *aduocatiae*, et 3) ius *inspectionis secularis* in concilium. Pendet inde ius *ablegandi* ad illud delegatos, et statuta eius, antequam vim in republica obtineant, praeuia causae cognitione *confirmandi* (*b*). Haec iura Imperatores olim in concilia generalia (*c*), et reges in concilia nationalia et prouincialia exercuerunt.

(*a*) *Petr. de* MARCA de *conc. sac. et imp. lib. VI. c*. 18. *Io. Petr*. GIBERTVS *in Corp. iur. Can. Part. I. p*. 77. Huc etiam pertinet ius *conuocandi* con-

concilia, exemplo vniuerſalium, ab Imperatoribus conuocatorum ex *iure aduocatiae*, quod praeſtiterunt eccleſiae in praelatis orbis Romani ad ea conuocandis. GIBERTVS *l. c.* RADEVICVS *de geſt. Friderici I.* lib. 2. c. 64.

(*b*) Ex moribus Galliae et Hiſpaniae id docet *Petr. de* MARCA *l. c. lib. VI. c.* 22. 23. 24. Hinc Canones *Concilii Tridentini* nec hodie in Gallia valent ob denegatam hactenus *regiam* eorum *confirmationem*. GIBERTVS l. c. p. 74. Immo a *ſola obſeruantia* hodienum pendet vſus Canonum Conciliorum generalium. Vid. Auctor *principior. iuris publici Catholicorum cap. VI.* §. 50.

(*c*) Vid. *Io. Iac.* MOSERI *Staats-Recht tom. III. p.* 107. *et ſq.* idem in tractatu: von den Kayserlichen Rechten.

§. 209. Ius coeundi in ſynodos non minus eſt ius eccleſiae *euangelicae*: idque in ſingulis prouinciis ſub *initiis reformationis* et ſuperiori adhuc ſeculo ſub *auctoritate Statuum Imp. Euangelicorum* frequentius exercitum eſt, maxime quoad iura *regiminis eccleſiaſtici communia*, quae eccleſiae conſenſu indigent. (§. 185.) (*a*) Ius eas conuocandi et dirigendi eſt penes dominum territorii Euangelicum; ſed earum vſus hodie rarior eſt.

(*a*) CARPZOVII *iurispr. eccl.* lib. I. def. 5. *Andr.* BEYER in *addit. ad Carpzouium* p. 4. Vſum earum ex ordinat. eccleſiaſt. illuſtrat B. Parens *in Iur. Eccl.* tom. I. tit. 2. §. 116. 121. Foederatae eccleſiae Reformatae per terras *Brunſuicenſes Electorales et Ducales* hoc iure vtuntur, vt de cauſis, quae iurisdictionis eccleſiaſticae ſunt, in ſynodo tractare eamque conuocare *ſub auctoritate principis* poſſint, in cuius territorio ſynodus habetur. Huic etiam ex iure circa Sacra territoriali ius eſt mittendi *ablegatum* ad ſynodum, vt eidem praeſideat, quamquam *ius ſuffragii* non habeat. Vid. *Eſ. Frid.* PVFENDORF in *obſerv. iur. vniv.* tom. III. obſ. 98. p. 253. ſq.

TIT.

TIT. II.

DE IVRE CIRCA LEGES ECCLESIASTICAS FERENDAS.

(Lib. I. Tit. II. *de Constitutionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 210. *Leges ecclesiasticae et seculares circa ecclesiam.* 211. *Leges ecclesiasticae publicae et priuatae.* 212. *Fundamentum illas ferendi.* 213. *Earum obiectum.* 214. *et obligatio.* 215. *Ius circa Sacra intuitu illarum.* 216. *Leges priuatae ecclesiasticae, seu statuta.* 217. *Ordinationes ecclesiasticae speciales.*

§. 210. Leges ecclesiasticae ratione *obiecti* accipiuntur in sensu *generali* (§. 63.). Ratione *fundamenti*, eas ferendi, vel sunt leges ECCLESIASTICAE, proprie sic dictae, quae *vi potestatis ecclesiasticae*, vel leges SECVLARES circa ecclesiam, quae *vi iuris circa sacra maiestatici* feruntur. Per *illas* definiuntur ea, quae *finem ecclesiae* respiciunt, per *has* vero, quae in ecclesia *respectum ad rempublicam* habent. Harum exempla §. 65. recensentur.

§. 211. *Leges ecclesiasticae* vel PVBLICAE sunt, *quae a superiore vi potestatis ecclesiasticae*, vel PRIVATAE, *quae ab ipsa ecclesia vi iuris collegialis* constituuntur. *Illae* in sensu speciali LEGES, *hae* STATVTA *ecclesiarum* vel *ordinationes ecclesiasticae* dicuntur, et *leges conuentionales* sunt.

§. 212.

§. 212. Leges eccleſiaſticae feruntur vi *poteſtatis eccleſiaſticae* : ideoque ius eas ferendi *Superiori* tantum competit intra *limites iſtius poteſtatis.* I. In *eccleſia Romana* eſt ius *pontificis* et *epiſcoporum* intra fines poteſtatis eccleſiaſticae ipſis competentis, et exercetur vel cum eccleſiae conſenſu *in conciliis*, vel ſine eo *extra illa*; in illis latae CANONES, extra illa latae CONSTITVTIONES ſpeciatim vocantur. II. In eccleſia Euangelica eſt ius *domini territorii Euangelici* vi delatae poteſtatis eccleſiaſticae competens (§. 167.), *eccleſia* tamen in *partes vocata*, vbi vel *eccleſiae politia* id exigit, vel aliquid *innouandum* eſt (§. 171.) (*a*).

Febronius de potest: ecclesiastica, cap. 5 pag. 211.

(*a*) *Chriſt. Gottl.* BVDERI *Amoenit. iur. publ.* obſ. III. de *Statuum prouincialium conſilio et concurſu in cauſis religion. Io. Vlr. de* CRAMER *obſeruat. iur. vniv.* obſ. 419. §. 7. Conf. *Receſſus Prouincialis Gandersheimenſis* de a. 1601. et *Hanoueranus* de a. 1639. in *Corp. Conſt. Calemb. t. IV. c. VIII. P.* 2. *et p.* 68.

§. 213. *Condi tantum poſſunt de cauſis eccleſiaſticis*, hoc eſt, poteſtati eccleſiaſticae ſubiectis. Tales ſunt vel CAVSAE MERE ECCLESIASTICAE, *quae immediate reſpiciunt iura et obligationes circa cultum diuinum*, vel ECCLESIASTICAE MIXTAE, quae *eadem tantum mediate concernunt*, licet ſua natura ſeculares ſint. De his ius ſtatuendi eccleſiae eatenus tantum competit, quatenus reſpectum habent *ad cultum diuinum externum* et illaeſo *iure poteſtatis ciuilis* (*a*).

(*a*)

(*a*) *Io. Petr.* GIBERT in *Corp. iur. Can. in Prolegom. P. I. tit. VIII. sect.* 2. 3. *p.* 18. 20.

§. 214. *Obligatio legum ecclesiasticarum voluntate Superioris constituitur*: ideoque 1) *legitimam promulgationem* desiderat (*a*), et 2) non nisi ad *membra ecclesiae* pertinet. Vt efficacior reddatur; communiri non minus potest poena *nullitatis* (*b*), quam *poenis ecclesiasticis*, iis videlicet, quae *religioni* et indoli *ecclesiae* conueniunt, quarum extrema est exclusio vel ab *omnibus* vel a *certis* ecclesiae sacris.

(*a*) NOV. *VI. in f.* ESPENII tr. de *promulgatione legum ecclesiast.* cap. 1. in tom. IV. op. p. 125.

l. 5 C. de legib. (*b*) c. 16/64. *de regul. iur. in* 6. GIBERT *l. c. P. I. tit.* 12. *p.* 33.

§. 215. Iura IMPERANTIS *in leges ecclesiasticas* ex *iure circa sacra maiestatico* descendunt. Ad haec pertinet I. *ius inspectionis secularis in illas*, ne quid in iis aduersus *reipublicae salutem* et aduersus *iura imperii*, maxime in caussis ecclesiasticis mixtis, statuatur (*a*): a quo pendet ius principis *dandi* vel *denegandi consensum* in earum vsum et promulgationem (*b*). II. *Ius aduocatiae ecclesiasticae*; ex quo descendit tum *ius* illas additis *poenis ciuilibus* roborandi, tum *obligatio* easdem brachio seculari tuendi et protegendi (*c*).

Exemplum est in Nov. 131. in qua quatuor concilia oecumenica confirmata sunt.

(*a*) ESPEN. *l. c. part. II. de placito regio super publicatione decretorum curiae Rom. tom. IV. op. p.* 231. *sq.*

(*b*)

(*b*) *Petr. de* MARCA *de conc. sac. et imp. lib. II. c.* 10. §. 9. *Lib. VI. c.* 22. §. 1. *Io. Casp.* BARTHEL *de iure reformandi antiquo art. VIII.* §. 24. t. I. p. 215. *Paul. Iof.* RIEGGER in *introd. in ius eccl. vniuers. P. I. sect. II.* §. 25. *Io. Iac.* MOSERI *Staatsrecht* tom. II. p. 224. tom. III. p. 567.

(*c*) *c.* 1. *X. de noui operis nunciat. c.* 20. *C.* 23. *qu.* 5.

§. 216. Leges priuatae (§. 211.) seu STATVTA ECCLESIASTICA conduntur vi *iuris collegialis priuati*, quod ecclesiae cuilibet singulari vel corpori ecclesiastico, qua collegio, competit. Vim 1) obtinent in caussis collegii (*a*): 2) *contra ius commune* non valent, nisi confirmata sint a superiori suo, vel saltim tacito eius consensu vsu longi temporis roborata (*b*): 3) ad *iura propria* Collegii ecclesiastici pertinent, ideoque non nisi ex iusta causa a Superiore tolli et immutari possunt (*c*).

(*a*) *c.* 6. 8. X. *de Constitutionibus c.* 14. *X. de clericis non residentibus.*

(*b*) *c.* 8. *X. de Constitutionibus c.* 1. *eod. in* 6. *c.* 9. *X. de consuetudine.* L. 4. ff. de corp: et colleg.

(*c*) Statuta irrationabilia iuxta *c.* 1. *de Constitutionibus in* 6. vel quae saluti ecclesiae aduersa sunt, a superiore mutari possunt. Iustorum *statutorum* maxime *capitularium* vim tuetur *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 16. *et Capitulatio Caesar. art. XIV.*

§. 217. Ad leges priuatas ecclesiasticas pertinent *ordinationes ecclesiasticae speciales* singularum ecclesiarum: quales plures conditae sunt tempore reformationis *iure collegiali* (*a*). Eodem iure, tamquam

 annexo

annexo exercitii religionis, fruuntur ecclesiae, sub principe diuersae religionis constitutae (*b*).

Exempla plura sunt extant in Koenigii bibliotheca agendorum.

(*a*) *Ern. Sal.* CYPRIANI *Bericht von Kirchen-Ordnungen.*

(*b*) B. Parens *in iur. eccles. lib.* 1. *tit.* 2. §. 98.

TIT. III.

DE IVRE CIRCA PRIVILEGIA ET DISPENSATIONES ECCLESIASTICAS.

(Lib. V. Tit. 33. *de priuilegiis et excessibus priuilegiatorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 218. *Priuilegia et iura singularia.* 219. *Eorum species.* 220. *Ius circa eorum concessionem.* 221. *Iura ex hac descendentia.* 222. *Modi priuilegia amittendi et conseruandi.* 223. *Dispensatio ecclesiastica, et Ius eam concedendi.* 224. *Dispensatio superioris in causa propria.*

§. 218. Leges ecclesiasticae vel COMMVNES sunt, *quae regulam constituunt in ecclesia*, vel SPECIALES, *quae exceptionem constituunt ab aliqua lege intuitu certarum rerum vel personarum.* Per leges speciales dari potest tum IVS SINGVLARE, *quod in certo genere vel causarum vel personarum* (*a*), tum PRIVILEEGIVM in specie sic dictum, *quod certae personae indiuiduae contra ius commune conceditur* (*b*), tum DISPENSATIO, *qua certa persona ab obligatione certae legis in casu determinato liberatur.*

Ius singulare et privilegium vel maxime differunt ratione probationis, cum ius singulare ius publicum est, quod probari non debet, privilegium vero quum speciali acquiritur concessione probandum est ab allegante.

Thomas Riemer in actis Anglicanis T.4.p.451.

(*a*)

(*a*) *c.* 12. *X. de foro compet. c.* 25. 36. *X. de sent. excomm.*

Miler ab Ehrenbach. de principibus. t. 2. c. 149.

(*b*) *c.* 25. *X. de Verb. signif.* ibi: priuilegium *non esset lex priuata, nisi aliquid specialiter indulgeret:* c. 3. D. 3. c. 10. X. de rescript. in 6.

§. 219. Ius *priuilegia* aduersus *leges ecclesiasticas* concedendi est ius *Potestatis ecclesiasticae*, et per *huius limites* circumscribitur. 1) Non ergo competit nisi intuitu *personarum* et *causarum*, potestati ecclesiasticae subiectarum (*a*): et ita 2) exercendum est, vt nec iuri, *tertio* quaesito (*b*), nec *communi ecclesiae bono* praeiudicium inferatur (*c*).

(*a*) *c.* 10. *X. de foro competente.*
(*b*) *c.* 22. *X. de verb. signif. c.* 9. *X. de sepultur.*
(*c*) *c.* 19. *X. de testib.*

§. 220. A modo concedendi, *priuilegium* vel PERSONALE est, quod adstrictum est ad personam, (*a*) vel REALE, *quod connexum est cum re*, veluti cum dignitate vel officio (*b*): ideoque omnibus rei, cui cohaeret, *possessoribus* concessum esse censetur (*c*).

Privilegia (Freyheiten) in iure canonico saepe libertates nominatur.

Cramer. T. 2 Obs. 902.

(*a*) *c.* 7. *de reg. iur.* in 6. *Priuilegium personale personam sequitur, et extinguitur cum persona.*
(*b*) *c.* 16. 21. 33. *X. de priuileg.*
(*c*) *c.* 6. *X. de institut.*

§. 221. Priuilegio legitime concesso tantum concessum intelligitur, quantum *verbis* ac *vi* et *potestate illius* continetur (*a*), quodque concedi potuit sal-

sententia contra ius constitutionis lata, nulla; contra ius litigatoris lata, iniqua dicitur.

uo cuiuscunque *tertii iure* (*b*). Ex eo 1) *priuilegiato* acquiritur ius, priuilegium intra fines concessionis exercendi (*c*): 2) intuitu *aliorum* vim *legis* habet et praecepti, nihil aduersus illud agendi (*d*): 3) actus, *aduersus illud* susceptus, inualidus et *nullus* est (*e*); ideoque sententia *nulla* habetur, quae lata est aduersus priuilegium expressum, in iudicio productum (*f*).

(*a*) *c.* 7. *c.* 16. 17. 19. 21. 26. *X. de priuileg. c.* 6. *in* 6. *eod.*
(*b*) *c.* 10. *X. eod. c.* 3. *X. de decimis c.* 5. *X. vt lite pendente. c.* 22. *de verb. signif.*
(*c*) *c.* 26. *de priuil.* vnde competit ius *licite* denegandi, quod contra tenorem priuilegii exigitur. *c.* 5. *X. de excessib. praelat.*
(*d*) *c.* 24. *C.* 12. *qu.* 2.
(*e*) *c.* 10. *X. de Electione.*
(*f*) *c.* 7. *X. de excessib. praelator. c.* 21. *X. de sentent.*

Pruyck. Diss. de abusu privilegiorum

§. 222. *Amittitur* priuilegium 1) *renunciatione*, quoad eius vsus a renunciantis arbitrio pendet (*a*), eaque tam *expressa* quam *tacita*, quae colligitur ex factis contrariis accedente lapsu XXX vel XL annorum (*b*): 2) *reuocatione concedentis* ex iusta causa facta; qualis est *abusus* priuilegii (*c*), vel si datum est ad *beneplacitum* (*d*), vel si *communi ecclesiae bono* est nociuum (*e*). *Conseruatur* per eius innouationem et confirmationem: qua sola tamen nihil *noui* iuris tribuitur (*f*).

(*a*) *c.* 12. *X. de foro comp. c.* 36. *X. de sentent. excommunic.*

(*b*)

(*b*) *c.* 6. *c.* 15. *X. de priuileg.*

(*c*) *c.* 11. 24. *de priuil.*

(*d*) *c.* 5. *de rescriptis in* 6. ×

(*e*) *c.* 3. X. *de priuil. c.* 9. 33. *X. de decimis.*

(*f*) *c.* 13. *X. de priuil. c.* 4. *X. de confirmat. vtili. De conseruatoribus* priuilegiorum, quibus protectio priuilegiorum, aduersus aliorum violationes delegatur, vid. *c.* 1. *et* 15. *de off. et poteſt. iud. deleg. in* 6.

× Distinctionem in hoc capitulo, + publice usus esse videtur, cum princeps Imper. nomine principalis privilegium concessisse praesumitur. Leyser sp. 11. m. 3.
Vid: a Chauquiett controversiae inter ordinarios et exemtos eorumque conservatoribus. Engelbrecht de conservatoribus privilegiorum in Imperio.

§. 203. Diſpenſatio aduerſus *leges eccleſiaſticas* eſt actus iurisdictionis *eccleſiaſticae* (*a*), et competit cuilibet *Superiori* iuxta politiam vtriusque eccleſiae intra limites competentis poteſtatis (*b*). Eſt vero diſpenſatio vel *mere eccleſiaſtica*, quae vim tantum habet *intra eccleſiam*, vel *publica*, quae vim ſimul habet *in republica*. Haec deſiderat *publicum exercitium iurisdictionis eccleſiaſticae.* Vnde et haec dari poteſt a *Conſiſtorio euangelico*, tota iurisdictione eccleſiaſtica ſub principe diuerſae religionis inſtructo (*c*). Inter diuerſae religionis conſortes *domino territorii*, qua tali, non competit ius diſpenſandi aduerſus leges eccleſiaſticas, niſi vi iurisdictionis ex ſpeciali titulo veluti ex *anno decretorio* competentis (*d*).

(*a*) Nullae et irritae ſunt diſpenſationes, aduerſus *Leges imperii* et *pacta publica* a Pontifice aliisue praelatis datae. *I. Pac. Oſn.* art. XVII. §. 3. *Capitulat. Caeſar. nouiſſ.* art. 14. §. 1.

(*b*) Pontifici tribuitur in caſibus reſeruatis *c.* 4. *X. de conceſſ. praebend. Pirh.* CORRADVS *in praxi diſpenſandi apoſtol. lib. I.* Epiſcopis vero ex iure dioeceſano *c.* 15. *X. de temporib. ordinand. Petr.* GIBERT in *Corp. iur. can.* tom. I. P. I. tit. 22. p. 194.

194. tom. II. p. 102. vbi disputat aduersus *Prosp. Fagnanum ad cit. c.* 15. qui ius dispensandi episcoporum adstringit ad causas, in quibus id illis a canone datum est. De iure dispensandi statuum imp. euangelicorum vid. CARPZOV. *l. c. def.* 110. 125. LYNCKER *resp.* 146.

(*c*) *Dav. Ge.* STRVBEN *Rechtliche Bedencken* N. CLXXXIII. p. 470.

(*d*) *Pax relig. de a.* 1555. §. 20. *I. P. O. art. V.* §. 48. LYNCKER *resp.* 142.

§. 224. *Superiores ecclesiae*, qui ipsi non subsunt jurisdictioni ecclesiasticae alterius, iure dispensandi etiam in *causis propriis* fruuntur. Vtrum dispensatione indigeant, quaesitum est? Quod vel ideo dicendum est, quod, tamquam membra ecclesiae, in causis ecclesiasticis priuatis *iure priuatorum ecclesiastico* vtantur. Itaque Status *Imperii Euangelici* ius dispensandi in causis ecclesiasticis propriis exerceant, (*a*) perinde ac *pontifex* (*b*).

(*a*) Pari cum Statibus imp. iure in sacris vtuntur nobiles immediati A. C. addicti etiam intuitu iuris dispensandi. LEYSER spec. 292. m. 5.

(*b*) *Io.* LAVNOIVS *Part. III. epist.* 3. SANCHEZ *de matrimon. lib.* 8. *disp.* 3. *n.* 2. *sq.*

TIT.

TIT. IV.
DE IVRE CIRCA RESCRIPTA.

(Lib. I. Tit. III. *de rescriptis.*)

ARGVMENTVM.

§. 225. *Rescripta in sensu latiori accepta.* 226. *Fundamentum iuris rescribendi in causis ecclesiasticis.* 227. *Rescripta gratiae et iustitiae.* 228. *eorum vitia ex falsitate precum.*

§. 225. Sunt porro leges et speciatim *Constitutiones* ecclesiasticae (§. 212.) vel *generales* vel *speciales*, prout vel ad *membra ecclesiae generatim*, vel ad *certa membra* tantum diriguntur. Ad has pertinent RESCRIPTA, quae in iure Can. in sensu latiori accepta, sunt *constitutiones in forma literarum solennium ad certas personas directae* (*a*): siue *motu preces singulorum* emittantur, siue *motu proprio* (*b*).

(*a*) GONZALEZ in *Comment. ad Decretal.* tom. I. p. 84. Frequenter veniunt *literarum* nomine, *c.* 14. 17. 19 *X. de rescript.* easque *forma solenni* et ex *stilo curiae recepto* expedire solenne est: quo non seruato, praesumtio falsitatis aduersus rescripta emergit *c. 6. X. de crimine falsi c.* 12. *X. de priuil.* De forma literas papales in forma *Breuis* et per *bullas* expediendi agit ESPENIVS *in Iur. Eccl. P. I. tit.* 23. *cap. V.* tom. I. p. 232.

(*b*) *c.* 23. *de praebendis in* 6.

Brevia sunt lit: sol: ~~sigillo~~ annulo piscatoris munita
Bullae sunt literae solennes plumbeo sigillo munitae
+ quod capitulum in arte diplomatica usum praebet.

§. 226. Rescripta in causis ecclesiasticis vel vi *iuris circa Sacra maiestatici* feruntur, vel vi *potestatis ecclesiasticae*: nec alia iusta sunt, quam *intra limites* cuius-

cuiusque poteſtatis competentis lata. Reſcriptum ergo vi deſtituitur, quod 1) fertur de eis, in quibus *poteſtas reſcribentis* circumſcripta eſt, 2) quod *legibus imperii* vel *prouinciae fundamentalibus* aduerſatur, 3) quod aduerſus *ius tertii* emittitur (*a*).

(*a*) *I. Pac. Oſn.* art. V. §. 25. art. XVII. §. 3. *Capitulat. Caeſar. nouiſſ. art.* 14. §. 1. *L. vlt. C. ſi contra ius c.* 10. 29. *X. de priuileg. c.* 10. *de reſcript. in* 6.

§. 227. Reſcripta vel *iuſtitiae* adminiſtrationem, vel conceſſionem eorum, quae *gratiae* ſunt, reſpiciunt. *Reſcripta gratiae* vim omnem capiunt a tempore *datae* ſeu conceſſionis, nec perimuntur concedentis morte, etiamſi interueniat ante executionem gratiae, quae tantum eius fruitionem concernit (*a*). *Reſcripta iuſtitiae* vim obtinent ex tempore *inſinuationis*, iudici, quem concernunt, factae, ideoque morte concedentis, re adhuc integra, exſpirant (*b*).

Nisi factum iudicis requirat.

Petrus Rebuffus de differentia inter rescripta gratiae et iustitiae.
Joh. Textor. De rescriptis gratiae

(*a*) *c.* 7. *X. de reſcript. c.* 9. *eod. in* 6. *Lud.* ENGEL in *coll. iur. Can. lib. I. tit.* 3. *n.* 20.

(*b*) *c.* 59. *X. de appellat. c.* 20. *X. de off. iud. del. Ant. Dad.* ALTESERRA *in Comment, ad Innocentii III. Decret. p.* 32. l. 5 C. de temporibus in integrum restitutionum.

§. 228. In *precibus*, *ſuperiori propoſitis*, continetur ratio eius, quod conſtituitur in reſcripto ad easdem lato. Hinc 1) reſcriptum aliter non valet, quam *ſi preces veritate nitantur*; eaque conditio ei *tacite* ineſſe intelligitur (*a*); nec valet 2) reſcri-

ptum,

ptum, per *ſub- vel obreptionem* impetratum, ſeu ad quod ita dandum ſuperior *expoſitis falſis* et *celatis veris* facti circumſtantiis, cauſae momentum ferentibus, inductus eſt (*b*). Itaque tam *iudici*, ad quem dirigitur, in *precum veritatem* inquirere, et de ſub et obreptione ad ſuperiorem *referre* (*c*), quam ei, *cuius intereſt*, illud impugnare permittitur, oppoſita probataque *ſub vel obreptionis exceptione* (*d*).

(*a*) + *c.* 2. *X. h. t. c.* 22. 25. *h. t.*

+ quo capitulo l. 7. C. de rescript: abrogata

(*b*) *c.* 20. *X. h. t. c.* 7. *X. de fide inſtr. Ianus a* COSTA ad *Decretales p.* 22. *Fr.* FLORENS tom. I. op. p. 89.

(*c*) *c.* 5. 10. *X. h. t. c.* 2. *X. de off. iud. del.*

(*d*) *c.* 19. *X. h. t.*

TIT. V.

DE IVRE CONSVETVDINIS ET OBSERVANTIAE ECCLESIASTICAE.

((Lib. I. Tit. IV, *de Conſuetudine.*)

ARGVMENTVM.

§. 229. *Ius ſcriptum, in ſpecie traditum.* 230. *ius ſcriptum, conſuetudo et obſeruantia.* 231. *requiſita conſuetudinis.* 232. *Vnde inducatur tacitus conſenſus ſuperioris.* 233. *eius effectus.* 234. *eius probatio.* 235. *Obſeruantia eccleſiaſtica.* 236. *eius vis in negotiis eccleſiae et in acquiſitione iurium.*

§. 229. Leges eccleſiaſticae, *expreſſe* promulgatae ius *ſcriptum* efficiunt; ſiue *per ſcripturam* pro-

mulgatum, siue *sine ea* propositum, *solo vsu* ad posteros propagatum sit. Vltimum iuris *traditi* nomine venit (*a*). De eo quidem *ex eius vsu, ad posteros propagato*, constat, non vero de eius conditore. Fallacissimae sunt propagatae opiniones de *iuris traditi conditoribus*: et satis constat mos veterum, *apostolorum* nomina praetendendi canonibus vel constitutionibus.

(*a*) in *c*. 5. *D*. 11. dicitur, institutionum ecclesiasticarum quasdam *scripturis*, quasdam *traditione acceptas* esse *c*. 4. *D*. 12.

§. 230. Leges non expresse promulgatae vocantur *non scriptae*. Quae quamquam in *sensu generali* ius consuetudinarium contineant; in sensu speciali tamen CONSVETVDO perinde differt ab OBSERVANTIA ecclesiastica, vti lex *publica* a lege *priuata* (§. 211.); cum *illa* sit *ius non scriptum, tacito superioris consensu in ecclesia constitutum*, *hoc* vero *ius non scriptum tacito consensu vniuersitatis ecclesiasticae singularis constitutum*.

§. 231. Ad introducendam consuetudinem requiruntur *mores*, qui sunt *actus singulorum, ex eadem norma licet non praescripta suscepti* (*a*). Qui si 1) ex opinione *obligationis* et quidem 2) ex *eadem* norma 3) *frequenter* et per *diuturnum* tempus suscepti sunt: in iisdem latitat *eadem et constans norma agendorum*, quae legem imitatur (*b*).

(*a*)

(*a*) *c.* 5. *D.* 5. Subinde ipſa norma eadem, in actibus ſingulorum conſtanter et eodem modo ſeruata, *mos* appellatur: vt in Concilio Nicaeno c. 6. *mos antiquus perduret*, et in *c.* 17. *D.* 11. *mos populi Dei.*

(*b*) *c.* 6. *D.* 12. *Diuturni mores conſenſu vtentium approbati legem imitantur.*

§. 232. Vim legis habet conſuetudo ex *conſenſu ſuperioris tacito*, ſiue is ſit *ſpecialis*, ſiue *generalis*, ſeu *ipſa lege* datus in conſuetudines obſeruandas (*a*). Ad eum vero inducendum requiritur, vt conſuetudo ſit I. *iuſta*, hoc eſt, nec iuri *naturali* nec *ſaluti* eccleſiae *aduerſa* (*b*), II. *legitime praeſcripta* ſit (*c*), id eſt, per tempus, ad legitimam praeſcriptionem neceſſarium, ex actibus idoneis inducta, quod eſt tempus XXX vel XL. annorum.

(*a*) c. 1. *de Conſtitut. in* 6. *Petr.* GIBERTVS *in corp. iur. Can. tom. I. part. poſter. p.* 86.

(*b*) *c.* 4. *et* 7. *D.* 11. *c.* 3. 11. *X. de conſuet. c.* 1. *eod. in* 6.

(*c*) *c.* 11. *X. h. t. c.* 3. *eod. in* 6. *In c.* 3. *X. de cauſa poſſ. et propriet. tempus ad legitimam praeſcriptionem productum* deſideratur. *c.* 25. X. *de verb. ſignif. Ian. a* COSTA *ad decretal. p.* 89. *Henr.* PIRHING *in Iure Can.* tom. I. p. 129.

§. 233. Quoniam legem conſtituit conſuetudo: 1) pro lege habetur *tam* in his, quae iure non ſunt determinata, *quam* in iis, quae ſunt definita (*a*): ex ea 2) naſcitur tum *ius* licite ſecundum eam agendi, tum *obligatio* ad praeſtandum, quod ex ea debetur (*b*).

(*a*)

(a) *c. 6. D. 12. c. 9. 11. X. de consuetud. c. 8. X. eod. c. 2. X. de feriis.*

(b) Ex consuetudine laudabili clericis *ius exigendi honorarium* pro actibus officii, et ex eadem laicis *obligatio* tribuitur illud praestandi in *c. 42. X. de Simonia c. 5. C. 10. qu. 3.*

§. 234. Consuetudinis *probatio* fit tum probatis actibus, quibus introducitur, tum probato eorum vsu longaeuo (*a*). Probatio instruitur *per testes maiores*, qui habeant *consuetudinis notitiam pleniorem* (*b*), et maxime ex eo, quod aliquando *iudicio contradicta* obtinuerit (*c*).

(a) *c. 25. X. de verborum significat. Frid. Es.* PUFENDORF *tom. I. obseru. iur. vniv.* obs. 26. et 230. B. Parens *in iur. eccl. lib. I. tit.* 4. §. 42. *sq.*

(b) *c. 10. §. ideoque X. de off. archidiac.*

(c) *c. 25. X. de verb. signif.* GONZALEZ *ad c. 1. X. de Consuet. n.* 11.

§. 235. OBSERVANTIA ECCLESIASTICA innititur *iuri collegiali* vniuersitatis ecclesiasticae singularis, perinde ac ius *statuta* condendi (§. 216), et horum iure aestimanda est: ideoque vim habet legis ecclesiasticae *priuatae* et *conuentionalis* (§. 211.).

§. 236. Quaecunque vi iuris collegialis ab vniuersitate ecclesiastica *expresso consensu*, eadem et *tacito* eius consensu *per obseruantiam* constitui possunt. Per eam 1) tum *negotia vniuersitatis* et *modus ea ineundi* inter eius membra definiri (*a*), 2) tum per eam *iura*

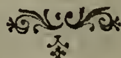
iura in vniuerſitatem alteri permitti poſſunt, dummodo α) *facta concludentia*, ad inducendum *tacitum conſenſum* idonea, interueniant, ad quae etiam pertinet vnicum factum *haud contradictum*, opinione *iuris*, ſciente et *non contradicente* eccleſia, ſuſceptum (*b*), nec non β) tempus ad *praeſcriptionem iurium eccleſiaſticorum* accedat ſaltim XL. annorum (*c*). Cuius conſequens eſt, vt 3) obſeruantia, legitime praeſcripta, conſtituat *titulum acquiſitionis* iurium peculiarium in vniuerſitatem (*d*).

(*a*) Huc pertinent *obſeruantiae Capitulorum*, et *ſtilus curiae*, quo deſignatur determinatus modus tractandi negotia iudicialia *c.* 3. *h. t. in* 6.

(*b*) Auctor *principior. Iuris eccleſiaſt. publici Cathol.* Keller. Prof. Trevirensis. cap. X. §. 5. not. 2.

(*c*) *c.* 25. §. *Nos igitur X. de verb. ſignif. c.* 3. *X. de cauſa poſſ. et propriet.*

(*d*) *Conſuetudine*, videlicet *obſeruantia* in ſpecie ſic dicta, acquiri dicitur *ius concurrendi* in electione praelati, *c.* 8. *X. h. t. c.* 3. *X. de cauſ. poſſ. et propriet. c.* 50. *X.* de electione, *ius praeſentandi* c. 24. X. eod. *iurisdictio eccleſiaſtica* a perſona eccleſiaſtica in certam eccleſiam, *c.* 9. *X. de off. iud. ord. c.* 10. *X. de off. archidiac. c.* 13. *X. de foro Compet. Clement.* 7. *de Electione.*

TIT.

TIT. VI.

DE IVRISDICTIONE ECCLESIASTICA.

ARGVMENTVM.

§. 237. *Iurisdictio ecclesiastica iudiciaria et correctiua.* 238. *Pertinet ad iura ecclesiae acquisita.* 239. *Eadem seruata ecclesiae Euangelicae.* 240. *Fundata est* 1) *in caussis ecclesiasticis in specie sic dictis.* 241. *quousque in his competat,* 242. 2) *et in caussis clericorum secularibus fundata sit.* 243. *Ratio priuilegii fori ecclesiastici.* 244. *Quatenus ei locus sit in caussis laicorum secularibus.*

§. 237. In definiendo eo, quod *secundum leges ecclesiasticas* iustum est, versatur illa pars generalis regiminis ecclesiastici, quae IVRISDICTIO ECCLESIASTICA in specie vocatur, et *potestatem publicam* denotat *ius dicendi in caussis potestati ecclesiasticae subiectis.* Est haec vel *ciuilis*, quae etiam forensis dicitur a *foro*, seu *loco iurisdictionis exercendae*, vel *coercitiua*, quae circa excessus et delicta ecclesiastica versatur (§. 112.), de quibus infra.

(*a*) In c. 16. X. de offic. iudicis ord. *iurisdictio caussarum omnium ad forum ecclesiasticum de iure pertinentium, correctio et reformatio et censura*, et in c. 18. X. eod. *caussarum examinatio et decisio ac emendae* ad iurisdictionem *ordinarii* referuntur. Vid. *Io. Casp.* BARTHEL *de iure reformandi ant. tom. I. op. p.* 134.

§. 238. *Potestati ecclesiasticae* naturali ratione inest potestas de caussis ecclesiasticis secundum *leges ecclecle-*

cleſiae iudicandi, poenasque ſtatuendi, indoli religionis et eccleſiae conuenientes. Eſt haec priuata et collegialis, habetque naturam *notionis.* Intra hos terminos ſtetit in *eccleſia primitiua* (*a*). Firmata eſt ſub Imperatoribus Chriſtianis, et aucta *per audientiam epiſcopalem* (*b*); eaque imperantium beneficio in *iurisdictionem* abiit (*c*), eccleſiae inde ſeculorum vſu et obſeruantia cum *plena immunitate* acquiſitam.

(*a*) I. Corinth. V. 1. II. Corinth. II. 5. 6. 7. 8. II. Theſſal. III. 4. Matth. XVIII. 15. 16. 17. *Chriſt. Matth.* PFAFFII *origines eccleſ. cap. I. th.* 3. *not.* 9.

(*b*) *L.* 7. 8. *C. de Epiſcopali audientia.*

(*c*) *L.* 33. *pr.* §. 1. *C. de epiſcopis et Clericis Auth. Clericus C. eod.* Conſtitutio Friderici I. *in Auth. Statuimus C. eod.* Origines jurisdictionis ex Conſtitutionibus Imperatorum copioſe explicat *Ianus a* COSTA *ad Decretales lib. II. tit.* 1. *p.* 279. *ſq.* ESPENIVS *in iure eccleſ. Part. III. tit. I. et II.* Gottfr. *Leonard.* BAVDIS *de indole cauſarum eccleſiaſticarum.*

§. 239. Iurisdictio eccleſiaſtica, tamquam *ius eccleſiae* iure communi conſtitutum, ſeruata eſt in eccleſia Euangelica ſub eadem immunitate, ſub qua fuit ante reformationem (*a*). Negata tantum eſt *epiſcopis*, non quaſi viſum ſit, illam *ad ius territorii* pertinere (*b*), ſed ob eius *abuſum* in *necem eccleſiae* conuerſum (§. 40.). Suſcepta eſt a *Statibus Imp. Euangelicis* non ex territorii iure, ſed ex *conſenſu* et *delatione* eccleſiae, ex qua et aliis obuenit (§. 43. 44.); in tuto tandem collocata per transactam pace publica iurium epiſcopalium ſuſpenſionem (§. 159.).

(*a*)

(a) De ea ita exiſtimatum eſt, *alia* ei ineſſe, quae *eccleſiae*, qua tali, competunt, *alia* quae eidem imperantium *priuilegiis* addita, *alia* denique, quae in *abuſum* conuerſa ſint. De eius *abuſu* tollendo, de eaque ex eccleſiae ſalute et per iudicia eccleſiaſtica exercenda diligenter actum eſt. *Auguſt. Confeſſio* art. 28. eius *Apologia* tit. 14. *Articuli Schmalcald.* tit. de poteſtate et iurisdict. epiſc. Conf. ſupra §. 40. 41. 191. et quae docte expoſuit Dn. PREVSCHEN cit. I. cap. X.

(b) Hoc recte monitum eſt in doctis obſeruationibus quae exhibentur *in der Sammlung der Schrifften von der Selbſt-Hülfe und Geiſtlichen Gerichtbarkeit not.* 34. *p.* 187. vid. ſcripta ſupra citata in *not.* ad §. 41. 42.

Quam edidit Struve.

§. 240. Iurisdictioni eccleſiaſticae aliae cauſae ſubſunt ex *qualitate earundem*, aliae ex *conceſſione imperantium*, ex qua *perſonae eccleſiaſticae* eidem iure communi ſubſunt in cauſis *perſonalibus*. Fundata eſt I. in *cauſis eccleſiaſticis*, in ſpecie ſic dictis, ſeu quae *per leges eccleſiaſticas* determinantur, ſiue ſint cauſae eccleſiaſticae *mere tales*, ſiue *mixtae* (§. 213.). Quatenus enim *cauſae eccleſiaſticae*, in ſenſu *generali* a ſolo *obiecto* ita dictae, per *leges ſeculares circa Sacra* determinantur (§. 210.), earum cognitio ad iurisdictionem *ſecularem* ſpectat (a). Hinc cauſae eccleſiaſticae, ex *pace Weſtphalica* vel ex *Concordatis Nationis Germanicae* decidendae, iurisdictioni imperatoris et Imperii ſubſunt (b).

Moser von geistl. Sachen T. I. p. 790.

(a) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 54. *Caeſarea maieſtas mandabit, vt non ſolum in iſto iudicio Camerali* cauſae eccleſiaſticae *vt et politicae inter Catholicos et A. C. Status, vel* 1) *inter hos ſolos* (videlicet inter Catho-

Catholicos et A. C. ſtatus) *vel etiam* 2) *quando Catholicis contra Catholicos Status litigantibus* tertius interueniens A. C. Status *erit*, *et viciſſim quando A. C. Statibus contra eiusdem Confeſſionis Status litigantibus* tertius interueniens *erit* Catholicus, *adlectis ex vtraque religione pari numero adſeſſoribus diſcutiantur et iudicentur*. Conf. Oratio mea de *finibus iurisdictionis imperialis quoad in cauſis eccleſiaſticis competat. in Obſ. iur. Can. obſ. V.*

(*b*) *Selecta iuris Publ. Nouiſſ. tom. XXXII. c. 2. p.* 35. 66. *tom. XXXIII. cap.* 10. *p.* 399.

§. 241. In fundanda ergo iurisdictione eccleſiaſtica ponitur qualitas cauſae eccleſiaſticae (*a*). Itaque fundata non eſt, ſi 1) cardo cauſae tantum verſatur in quaeſtione dominii alteriusue iuris in bonis praediisque (*b*), quippe quae cauſa proprie non eccleſiaſtica eſt, ſed *ſecularis*; eaque vel allodialis vel feudalis eſſe poteſt: multoque minus 2) ſi de ea contenditur aduerſus poſſeſſorem laicum (*c*), vel 3) ſi tantum agitur de poſſeſſione bonorum eccleſiaſticorum (*d*).

(*a*) *c.* 2. *X. de iudiciis c.* 3. *eod. c.* 8. *X. de arbitris c.* 3. *X. de Ord. Cognit. c.* 7. *X. qui filii ſint legitimi.* Ex vſu iuris Canonici cauſae eccleſiaſticae ſpecialius definitae ſunt in *Ordinationibus Conſiſtorialibus*. CARPZOVIVS *l. c. lib. III. def.* 2. *Martinus* SCHRADERVS *de cauſis fori eccleſiaſtici.*

(*b*) de CRAMER *obſ. iur. tom. IV. obſ.* 1105. PVFENDORFIVS *obſ. iur. Tom. III obſ.* 97. STRVBEN *obſ. iur. et hiſt. obſ. VII.*

(*c*) *c.* 5. *X. de foro comp. de* CRAMER *opuſc. tom. III. op.* 28.

(*d*) *Robert.* KÖNIG in *princ. iur. Can. lib. II. tit. I. n.* 45.

n. 45. BRVNNEMANNVS in *Iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 1. §. 2. B. Parens in *Iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 2. §. 20. 21.

§. 242. II. Fundata est ratione *clericorum* et *personarum ecclesiasticarum* in caussis *personalibus*, *non exemtis*, idque ex priuilegio *Ordini ecclesiastico* dato (*a*). Subsunt ergo foro ecclesiastico etiam in actionibus *personalibus*, *ex caussa ciuili* aduersus eos motis (*b*), et in *excessibus* et *delictis*, poena *ecclesiastica* coërcendis (*c*). Foro seculari vero subiecti permanent 1) in *delictis* poena *capitali* vel *corporis afflictiua* vindicandis (*d*), 2) in caussis *feudalibus* (*e*), 3) in actionibus *realibus*, bona eorum concernentibus (*f*). Et cum forum non nisi ex persona *rei* aestimatur: 4) forum seculare agnoscere tenentur, si *laicum* conueniunt (*g*), vel ei in lite *assistunt*; idemque 5) ex natura litis pendentis obtinet, si laico in *lite iam mota* succedunt (*h*).

Auth. statuimus C. de episcopis et cler.

Secundum principia iuris canonici hoc vero privilegium exclusivum est quod non. Dicendum erit si mores Germanorum consideras: ubi concurrens est, si quo fiet clericus non qua talis simpliciter consideratur.

(*a*) *c.* 2. 12. *X. de foro compet.* Priuilegium fori tamen, intuitu tonsuratorum et clericorum minorum ordinum, restrictum est in *Concilio Trid. sess.* XXIII. *de reform. c.* 6. Inter Protestantes eodem fruuntur omnes in officio *ecclesiastico* et *scholastico* constituti. CARPZOVIVS *l. c. lib. III.* def. 3. et 6.

(*b*) *c.* 17. *X. de foro comp. c.* 1. *de priuileg. in* 6. Idem iuris est in *actione in rem scripta*, quippe personali. SCHRADER l. c. cap. II. §. 1. p. 269.

(*c*) *c.* 8. *X. de iudic.*

(*d*) *c.* 10. *X. eod.* MEVIVS *Part. II. Dec.* 138. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 2. §. 66. 67.

(*e*) *c.* 6. *X. de foro Comp. c.* 5. 13. *X. de iudic.*

(*f*)

(f) *c. vlt. X. de foro Comp. c. 5. X. qui fil. ſint legit.* *Arn.* CORVINVS *Inſt. iur. Can.* lib. III. tit. 4 §. 7. CARPZOVIVS l. c. def. 6. PVFENDORFIVS in *intr. ad Proc. P. I. c.* 3. §. 10.

(g) *c.* 5. *et* 8. *X. de foro Compet.*

(h) BRVNNEMANNI *Ius. Eccl. lib.* 3. *c.* 1. §. 29.

§. 243. Hoc priuilegium fori, tamquam beneficium *toti ordini eccleſiaſtico* datum, conſideratur: ex quo tum *clericis ſingulis* ius naſcitur, tum *iudicii eccleſiaſtici* iurisdictio in eos fundatur. Vnde eidem 1) nec clerici ſe *ſubducere*, nec 2) iurisdictionem in *alienum iudicem eccleſiaſticum* prorogare poſſunt ſine ordinarii iudicis conſenſu (*a*), nec 3) prorſus eamdem in *iudicem ſecularem* prorogare in cauſa *ciuili* (*b*): 4) idque forum retinent, quamdiu *ſtatum clericalem* ſeruant, hoc vero per *degradationem* amiſſo amittunt (*c*). Idem 5) vſu fori et obſeruantia in *familiam eorum* tranſit (*d*), niſi huius intuitu aliud ordinationibus eccleſiaſticis cautum ſit (*e*).

(a) *c.* 18. *X. de foro Compet.*

(b) *c.* 12. *X. eod. Io. Vlr.* DE CRAMER *de iurisdictione prorogata* §. 39. Iure *Romano* prorogatio fori admittitur in *L.* 51. *C. de Epiſcop. et Cleric.* ex quo nonnulli cum SCHILTERO in *inſt. iur. Can. lib. I. tit.* 18. §. 9. eandem *inter proteſtantes* tuendam eſſe exiſtimant, quod tamen absque *conſiſtorii conſenſu* vix eſt admittendum *c.* 18. *X. de foro compet.*

(c) *c.* 10. *X. de iudic. c.* 2. *de poen. in* 6.

(d) HERTIVS de *tranſitione priuilegii in alios* §. 21. CARPZOV. *l. c. def.* 6. *Frid. Eſ.* PVFENDORFIVS *tom. I. obſ. iur. obſ.* 166. §. 2, *tom. III. obſ.* 197.

(e) vt in Ducatu Brunsuicensi intuitu *famulorum* per *ordinat. Ant. Vlrici cap.* 14. §. 3.

§. 244. Econtra iurisdictio ecclesiastica fundata non est in causis laicorum *secularibus*, nisi eiidem subiectae sint ex imperantium *consensu* vel *concessione*. Nec ad eam in his causis extra *ordinem* fundandam sufficiunt *colores iuris Canonici*, vel a ratione *peccati* in illis interueniente (*a*), vel a *iureiurando* iisdem addito (*b*), vel a qualitate *personarum miserabilium*, quas concernunt (*c*), vel a *iustitia* in foro seculari vel *protracta* vel *denegata* repetiti (*d*): nisi de expresso vel tacito imperantium consensu appareat. Hi similesue abusus iurisdictionis ecclesiasticae in Germania grauaminibus et sanctionibus locum fecerunt de iurisdictione seculari tuenda: et imperatori datum est ius *separandi* causas *ecclesiasticas* a *secularibus*, interueniente, si dubium adsit, amicabili conuentione (*e*).

Barthel. Obs. iur. Can. p. 155.

(*a*) *c.* 13. *X. de iudiciis.* Hoc nomine vsurpata est *denunciatio Euangelica*; qua omnes fere causas seculares ad forum ecclesiasticum referre, haud difficile est. Vid. *Christ.* THOMASIVS de *vsu pract. denunciationis Euangelicae.*

(*b*) *c.* 3. *de iudiciis in* 6. vid. *Grauamina Nat. Germ. de a.* 1523. *cap.* 48. apud *Iac. Frid.* GEORGIVM de *grauam. Nat. Germ. p.* 457.

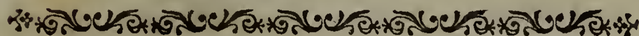
(*c*) *c.* 26. *in f. de Verb. signif. c.* 15. *X. de for. comp.*

(*d*) *c.* 6. 10. 11. *X. eod. Grauamina Nat. Germ.* l. c. c. 54. p. 463. *Casp.* ZIEGLERVS in not. ad *Lancellotti inst. iur. Can. p.* 1261. *et* 1263.

(*e*) *Capitulat. Caesar. nouiss. art.* 14. §. 4. 5. *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 164. Conf. supra §. 135. 145.

De

De remediis tuendi iurisdictionem fecularem aduerſus iudicia eccleſiaſtica vid. FABRI *Staats-Canzlei tom. IV. p.* 656. 696. In *Gallia* eiusmodi abuſus iurisdictionis eccleſiaſticae diu correcti ſunt. vid. ESPENII *Ius Eccl. P. III. tit. I. c.* 3. §. *II. op. pt* 175. nec inter *Proteſtantes* admittuntur.

TIT. VII.
DE IVRISDICTIONE ECCLESIASTICA DELEGATA.

(Lib. I. Tit. XXX. *de officio et poteſtate iudicis delegati.*)

ARGVMENTVM.

§. 245. *Iurisdictio ordinaria et extraordinaria ſeu delegata.* 246. *Ius delegandi.* 247. *Ius ſubdelegandi.* 248 *Poteſtas iudicis delegati.* 249. *Officium eius.* 250. *ius plurium delegatorum.* 251. *ius appellandi ad delegantem.* 252: *Modi, quibus perimitur delegatio.*

§. 245. *Iurisdictio*, ratione *cauſarum*, vel ORDINARIA eſt, quae in *certo cauſarum genere*, vel EXTRAORDINARIA, quae in *certa* ſeu *determinata cauſa tantum competit.* Ordinaria iurisdictio iuxta politiam eccleſiae demandari ſolet *iudiciis*, quae inde *Ordinaria* dicuntur. Extraordinaria *ſpeciali conceſſione* tribuitur (*a*): a qua in ſenſu ſtricto DELEGATA vocatur (*b*), hoc eſt, *iurisdictio in certa cauſa ſpeciatim conceſſa.* Quibus hae c data eſt, *iudices delegati* dicuntur.

(*a*) *c.* 6. *h. t. in* 6. *c.* 11. *X. h. t.*

(*b*) Delegatio per *mandatum*, *praeceptum* et *rescriptum* Superioris fieri dicitur *c.* 13. *X. de rescriptis c.* 1. *X. de Officio et Potest. iudicis delegati.* In *c.* 21. *X. eod. grauissime arguendus* censetur, *qui mandatum apostolicum exequi subterfugiat aut contemnat.*

§. 246. *Ius delegandi* iurisdictionem in *caussis fori ecclesiastici* est ius *Superioris* in ecclesia (*a*): nec hoc iure gaudent *iudicia ecclesiastica vicaria*, nisi vi potestatis sibi a Superiore factae. Exerceri vero potest vel ad *instantiam partium*, vel *motu proprio*, si *iusta caussa* interuenit (*b*)

(*a*) *c.* 1. 3. 21. 41. *X. de off. et pot. iud. deleg. c.* 4. *eod. in* 6. *L.* 5. *C. de iudiciis Sam.* STRYKIVS *de delegatis principum* c. 1.

(*b*) PVFENDORFIVS *in introd. ad Process. P. I. c.* 13. §. 4. MEVIVS *P. III. dec.* 217. B. Parens *in I. E. lib. I. tit.* 29. §. 16.

§. 247. Delegationis species est *subdelegatio*, qua *delegatus* iurisdictionem *sibi delegatam* eiusue partem alteri concedit (*a*). *Ius subdelegandi* delegato non competit, nisi *vi iuris*, sibi *expressa* vel *praesumta* delegantis voluntate concessi (*b*). Haec iure praesumitur ex delegatione facta personis, in *dignitate* constitutis: quales semper sunt *delegati papales* (*c*).

(*a*) *c.* 3. 27. *X. de Offic. et Pot. iud. deleg.* Haec potestas iure Rom. non competit. Origines eius explicat *Fr.* FLORENS *tom. II. op. p.* 154. 155.

(*b*) Haec determinatio innititur *rationibus* iuris Canonici:

nici: ex eaque inſtruitur praxis in *Delegatis Caeſareis*. vid. B Parens *in iur. eccleſ. lib. I. tit.* 29. §. 14. 15. Alii cum STRYKIO *l. c. cap.* 3. delegatis omnibus ius ſubdelegandi *ex lege* competere cenſent: niſi delegatio ad *perſonam* delegati adſtricta eiusque *fides* et *induſtria* electa ſit. Et hoc fieri ex *regula* ſolet in Delegatis *priuatae conditionis*.

(*c*) *c.* 11. *pr. de reſcriptis in* 6.

§. 248. POTESTAS *iudicis delegati* eſt *omne ius, quod vi delegationis delegato competit* in cauſa ſibi commiſſa: eaque definitur per *reſcriptum delegatorium*. Vnde 1) delegatus *ſuae delegationis fidem* per ipſum reſcriptum facere debet his, quorum intereſt (*a*); et 2) ex reſcripto delegatorio aeſtimandum eſt, vtrum *omnis iurisdictio* in certa cauſa vel *eius* tantum *pars* conceſſa ſit (*b*): 3) ſi iurisdictio in *tota cauſa* delegata eſt, delegatus ſuper omnibus, quae ad ipſam pertinere noſcuntur, ac proinde etiam de *acceſſoriis* et de *executione*, plenam recipit poteſtatem (*c*), nec *maiorem*, quam quae conceſſa eſt, nec eam in *alia*, quam in delegata cauſa, ſibi ſumere poteſt: alioquin *nullum* eſt, quod actum eſt *vltra fines delegationis* (*d*): 4) iurisdictionem ſibi delegatam auctoritate delegantis tuendi ius habet aduerſus omnes, qui eam impediunt (*e*).

(*a*) *c.* 31. *X. de off. et pot. iud. del. L.* 5. *C. de mandat. princ.*
(*b*) *c.* 27. 28. *X. de off. et pot. iud. del.*
(*c*) *c.* 5. 21. 26. 28. *X. eod.*
(*d*) *c.* 22. 32. 37. 40. *X. eod. c.* 22. *X. de reſcript.*
(*e*) *c.* 11. *X. de off. et pot. iud. del. c.* 2. *eod. in* 6.

§. 249. OFFICIVM *delegati* determinatur tum per *officium iudicis* in genere, tum per *formam delegationis* (*a*). Hanc 1) *exacte* feruare: 2) eaque non praefcripta, modum procedendi, *iure communi* definitum, fequi tenetur (*b*).

(*a*) *c.* 32. 43. *X. de off. et poteft. iud. del.* Huc pertinent formulae, in delegationibus vfitatae, vt de *fimplici et plano*, *et fine ftrepitu iudicii* procedant. *Clem.* 2. *de iudic. Clem.* 2. *de Verb. fignif. Sam.* STRYK *de iudic. princ. iuxta folam facti veritatem.*

(*b*) *c.* 13. *X. de off. et pot. iud. deleg.*

§. 250. Delegatio vnius caufae *pluribus indefinite* facta, omnibus et fingulis *coniunctim* facta cenfetur: ideoque *alter* delegatorum *absque altero* in caufa procedere nequit (*a*), nifi alter alteri vices fuas *fubdelegauerit* (*b*). Poteft etiam delegatio eiusdem caufae pluribus *definite* fieri, dum *vnicuique* eorum eadem caufa in *folidum* delegatur, idque vel 1) *fimpliciter* per claufulam *alternatiuam* (*c*); vel 2) *fecundum quid* per claufulam *conditionalem*, *fi non omnes*; tum enim *exiftente conditione*, quod alter vel *nolit* vel *non poffit* intereffe, reliqui in caufa procedere poffunt (*d*).

(*a*) *c.* 16. 22. *X. de off. et pot. iud. del.*

(*b*) *c.* 6. 30. *X. eod. Io. Balth.* WERNHER *de Commiffariorum a principe datorum poteftate fubdelegandi* §. 33.

(*c*) v. c. fub formula, *vt omnes aut duo*, *aut vnus mandatum exequantur c.* 8. *eod. in* 6. *c.* 6. *de procur. in* 6. *c.* 12. *de heretic. in* 6.

(*d*)

(*d*) *c.* 13. *X. de rescript. c.* 16. *c.* 21. *X. de off. et pot. iud. del.* Conf. *Io. Iac. Ios.* SÜNDERMAHLER in progr. *Vtrum clausula samt und sonders in Commissione executionis circa causas, quae religionem et diuersae religionis asseclas concernunt, locum habeat?*

§. 251. Iurisdictio delegata naturam habet *concessae* et *subordinatae* iurisdictionis (§. 262.): ideoque a delegato ad *delegantem* datur *appellandi* facultas(*a*), nisi sit *rescripto* remota(*b*). Haec etiam datur a subdelegato ad *subdelegantem*, si hic non omnem, sed *partem* iurisdictionis subdelegauit (*c*).

(*a*) *c.* 11. *de off. et pot. iud. del. in* 6.

(*b*) *c.* 53. X. *de appellat. c.* 27. §. 2. 5. *X. de off. et pot. iud. del.* MEVIVS *P. II. dec.* 193. 194.

(*c*) *c.* 27. §. 2. *X. eod. c.* 3. 7. 10. 14. *in* 6.

§. 252. Finitur 1) *reuocatione mandati*; quae salua est *deleganti* (*a*); non vero subdeleganti, nisi vi iuris reuocandi, in subdelegatione sibi *reseruati* (*b*): 2) *morte delegantis* prius interueniente, quam iurisdictione *vti coeperit* delegatus (*c*): 3) *morte delegati*, nisi vel *officio*, vel *pluribus* facta sit delegatio sub clausulis (§. 250.) expositis (*d*).

(*a*) etiam tacita reuocatione, per nouos constitutos delegatos. *c.* 28. §. 2. *X. de off. et pot. iud. del.*

(*b*) *c.* 6. *et* 7. *eod. in* 6.

(*c*) *c.* 19. 20. 30. *X. eod. c.* 86. *eod. in* 6.

(*d*) 14. 42. *X. eod.*

Tit. VIII.

DE IVRE CIRCA VISITATIONEM ECCLESIASTICAM.

(Lib. III. Tit. XXXIX. *de Censibus exactionibus et Procurationibus.*)

ARGVMENTVM.

§ 253. *Visitatio ecclesiastica.* 254. *Eius indoles.* 255. *Iura ecclesiae circa visitationem.* 256. *Iura imperii ciuilis circa illum.* 257. *Officium visitandi, ordinarium vel extraordinarium.* 258. *Visitatio sub principe diuersae religionis.* 259. *Ius procurationum.*

§. 253. Ad partes generales regiminis ecclesiastici pertinet *ius visitandi ecclesias*, seu *instituendi* ECCLESIASTICAM VISITATIONEM, quae est *inquisitio in statum ecclesiae, vi inspectionis ecclesiasticae in re praesenti eo fine instituta, vt quae legibus ecclesiasticis vel Saluti ecclesiae aduersa deprehenduntur, emendentur et corrigantur* (*a*).

(*a*) *c.* 10. 12. *C.* 10. *qu.* 1. *Casp.* ZIEGLERVS *de episcopis lib. III. c.* 26. §. 20. *f. Ahasv.* FRITSCHIVS *de iure visitandi ecclesiastico cap. I. et VI.*

§. 254. I) Visitatio est actus *inspectionis ecclesiasticae* (*a*), ideoque competit cuilibet Superiori secundum cuiusque ecclesiae politiam (*b*), aliisque quibus inspectio ecclesiastica acquisita est (*c*). II) non datur nisi in ecclesias, *iurisdictioni* subiectas (§. 146.)

(§. 146.) (*d*). Hinc pro ratione ecclefiarum, per quas inftituitur, vel *generalis*, vel *fpecialis* vel *localis* effe poteft.

(*a*) *c.* 21. *X. de Cenfibus*: *epifcopus ratione epifcopalis iurisdictionis, quam habet, tenetur correctionis caufa ecclefiam vifitare. c.* 22. X. *eod. c.* 1. *X. de offic. archidiaconi.*
(*b*) *c.* 16. *X. de officio iudic. ord. c.* 1. *de Cenfib. in* 6.
(*c*) etiam vi praefcriptionis *c.* 16. *X. de praefcript. Concil. Trident.* feff. 24. de reform. c. 3. *Henr.* PIRHINGII *ius Can. lib.* 3. *tit.* 39. §. 90. *p.* 665.
(*d*) *c.* 22. X. *de Cenfib. c.* 1. *eod. in* 6. B. Parens *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 39. §. 69. 71.

§. 255. IVRA ECCLESIAE CIRCA VISITATIONEM funt iura, quae vi *poteftatis ecclefiafticae circa vifitationem inftituendam et dirigendam competunt*; qualia funt ius eam *decernendi* (*a*); eam *inftituendi*, aliisue *delegandi* (*b*), *ordinationem vifitationis*, qua modus vifitandi definitur, praefcribendi, et peractae vifitationis *rationem* a vifitatoribus exigendi (*c*), nec non *emendandi* et *corrigendi*, quae per eam emendatione digna deprehenduntur (*d*). Quae cum fint iura poteftatis ecclefiafticae: nulla praefcriptione tolli poffunt, etiamfi vel maxime aliis ius vifitandi fit acquifitum (*e*).

(*a*) *Concil. Trident. feff. XXIV. de reformat. c.* 3.
(*b*) *c.* 15. *X. de officio iud. ordinarii.*
(*c*) *c.* 1. *X. de off. archidiac. Concil. Trident. l. c.*
(*d*) *c.* 21. 23. *X. de cenfib. c.* 1. §. 4. *eod. in* 6. B. Parens *l. c. lib.* 3. *tit.* 39. §. 33. 72.
(*e*) *c.* 11. *c.* 16. *X de praefcriptione.*

§. 256.

§. 256. Ius *maieſtaticum* et *territoriale* circa viſitationem eccleſiaſticam ex *inſpectione ſeculari* et *aduocatia* eccleſiaſtica deſcendit (§. 23. 140. 168.). Ad iura eius ſpecialia pertinet, quod 1) viſitatio ab epiſcopis per territorium ſeculare inſtituenda ſit ex *praeſcitu Domini territorii*, et 2) adiunctis ab eo ad viſitationem *commiſſariis* intuitu eorum, quae in viſitatione reſpectum *ad rempublicam* vel ad *tutelam eccleſiae* habere poſſunt (*a*): et quod 3) non minus inter Proteſtantes viſitatio a *Superintendentibus* fieri debeat adſcitis *praefectis principum* (§. 189.).

(*a*) Vid. Concordata Ducum Bauariae cum Ordinariis Bauariae de a. 1583. apud GEWOLDVM *in Hundii Metropoli Salisburg. tom. I. p.* 64. De obſeruantia antiqua in Saxonia egit *Io. Ge.* REINHARDVS *de iure princip. Germ. circa ſacra ante reformat. cap. II.* §. 14. *p.* 128. De viſitationibus in Saxonia tempore reformationis vid. SECKENDORFIVS *in hiſt. Lutheraniſmi lib. II.* §. 7. *n.* 4. *p.* 23. *et* §. 36. *p.* 100. Rationem viſitandi ſub Regibus Francorum expoſuit B. Parens in *iure Eccl. lib. III. tit.* 39. §. 29. *ſeq.*

§. 257. In ipſa *functione viſitationis* conſiſtit OFFICIVM VISITANDI: quod ex norma legum eccleſiaſticarum eſt exercendum (*a*): *Ordinaria* viſitatio eſt, quae vi *officii ordinarii*, cui cohaeret, *ſtato tempore* inſtituitur (*b*), et *extraordinaria*, quae fit *ex ſpeciali Superioris ordinatione*, vbi eccleſiae vtilitas id exigit (*c*). Ordinaria ex politia eccleſiae euangelicae eſt penes *ſuperintendentes.*

(*a*)

(*a*) Inſtruitur in *c.* I. *de Cenſibus in* 6. et in receptis *articulis Viſitatoriis*, ac in *Ordinationibus viſitationum*, quales recenſet FRITSCHIVS l. c. *in app. p.* 666. *Directorium viſitationis* de a. 1734 in vſum terrarum Brunſuicenſium habetur in tom. I. *Corp. Conſt. Calemb. p.* 590. *Caſp.* ZIEGLERI tr. de *Superintendente cap. XXII. Iul. Bernb. de* ROHR *Saechſiſches Kirchen-Recht lib.* 4. *tit. VIII.* §. 4. MEVIVS *P. VI. dec.* 289.

(*b*) *c.* 25. *X. de Cenſib. c.* I. *X. de off. Archid. c.* 8. *X. de ſtatu monach.*

(*c*) BRVNNEMANNI *Ius Eccl. lib. I. cap.* 6. *membr.* 12. §. 8.

§. 258. *Iura viſitationum* in eccleſiis, ſub *principe diuerſae religionis* conſtitutis, ſunt iura ipſius *eccleſiae* (§. 255.), et *annexa* religionis exercitii, per eos exercenda, qui eis praeſunt, veluti inter *A. C. addictos* per eorum *conſiſtoria* (*a*). *Domino territorii diuerſae religionis* non competunt, niſi ex *obſeruantia anni decretorii* (*b*).

(*a*) *Receſſus Hildeſemenſis* de a. 1651. art. 2. *Capitulatio perpetua Osnabrugenſis* art. 4. et 5.

(*b*) *I. Pac. Oſn. art. V.* §. 26. *Quodſi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis eccleſiaſticis, dicto anno dieque a Catholicis plene vel ex parte poſſeſſis, iura praeſentandi, viſitandi, inſpectionis confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturae, hoſpitationis, operarum habuerunt, item parochos, praepoſitos ibi aluerunt, iura iſta illis ſalua tectaque maneant.*

§. 259.

§. 259. Iuri Visitandi iure Canonico annexum est ius *procurationes exigendi* (*a*) ; praescriptioni non obnoxium (*b*). Ex hoc inter protestantes originem ducunt praestationes parochianorum, visitationis intuitu faciendae, per *obseruantiam* et *ordinationes ecclesiasticas* definitae (*c*): quamquam sumtus visitationum ex regula ex aerario ecclesiastico erogentur.

(*a*) *c.* 6. 23. 25. *X de Censib. c.* 2. 3. *eod. in* 6.

(*b*) *c.* 11. 16. *X. de praescript. c.* 17. *X. de Censib.*

(*c*) FRITSCHIVS *l. c. cap. VII. n.* 13. STRYK *in obs. ad Brunnemanni I. E. lib.* 2. *c.* 9. §. 12. B. Parens *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 39. §. 104.

LIBER

Liber III.

DE IVRE CIRCA CVLTVM PVBLICVM.

Sectio I.

DE IVRIBVS CIRCA ACTVS SACROS EORVMQVE CELEBRATIONEM.

Tit. I.

DE RELIGIONIS EXERCITIO IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 260. *Religionis exercitium.* 261. *Iura in eo contenta.* 262. *Ius illud determinandi eiusque norma.* 263. *Eius norma inter vtriusque religionis consortes.* 264. *Quatenus eo destitutis deuotio domestica debeatur.* 265. *Eius norma inter protestantes inter se.*

§. 260. Expositis his, quae tum ad *ministerium* tum ad *potestatem ecclesiasticam* pertinent, ducimur ad iura, quae quocumque modo respiciunt cultum diuinum, tamquam *ecclesiae finem.* Quae vero concernunt ius ecclesiae circa cultum diuinum in republica instituendum, pertinent ad *religionis exercitium* vel *publicum* vel *priuatum* (§. 14.).

§. 261.

§. 261. Quaecunque *religione*, eadem et *religionis exercitio* continentur (§. I. 14.) (*a*): qualia sunt I) ratione *credendorum*, ius doctrinas fidei *ore* et *scriptis* profitendi 2) iisdem instituendi *membra ecclesiae* et *iuuentutem* (*b*): 3) *librosque* adhibendi tum *symbolicos* tum alios ad *religionem instruendam* comparatos (*c*): II. ratione *agendorum*, 1) ius *sacra omnia* interueniente *pastorum ministerio* in coetu peragendi, 2) et *ecclesiae* iura, virtute religionis exercitii competentia, exercendi, quae *eius annexa* vocantur (*d*) (§. 16.).

(*a*) *Io. Ad. de* ICKSTATT tom. II. *op. III. c.* 2. §. 4. *p.* 150.

(*b*) B. Parens *Consult. et Dec. tom. I. resp. I. II. III.*

(*c*) *Capitul. Caesarea* art. 2. §. 8. de SCHAVROTH *Concl. Corp. Euang. tom. I. p.* 159. *tom. II. p.* 477, *Io. Iac.* MOSERI *Neben-Stunden P. I. obs.* 4. *et P. V. obs.* 16.

(*d*) *Christ. Matth.* PFAFFII diss. *de annexis exercitii religionis euangelicae.*

§. 262. In *religionis exercitio per rempublicam determinando* versatur *ius reformandi* (§. 19.). Hoc tamquam pars iuris maiestatici circa sacra (§. 23.) per Imperium Rom. Germ. est simul penes *Imperatorem* et *Imperium* (*a*). *Statibus imp.* vero competit per vniuscuiusque territorium, et nonnisi a *superioritate territoriali*, subordinata legibus imperii ratione, dependet (*b*), non vero ab *vllo alio iure* vel *seculari* vel *ecclesiastico* v. c. a iure dominii directi et

vtilis

vtilis a iurisdictione criminali vel a iure patronatus. (c) Itaque *normam religionis exercitii publici* et *priuati* praestant 1) leges imp. *fundamentales* (d), 2) *Concessiones*, intra illarum limites factae, nec non 3) pacta publica inter *dominum* territorii et inter *ordines prouinciales* et *subditos*, vel in *horum fauorem* cum aliis principibus inita (e), quae vim habent legis *fundamentalis prouincialis*.

(a) *I. P. O. art. V.* §. 39. *Phil. Bernh.* ZECH *meditat. de iure reformandi P. II. cap. IV.* §. 70. *f.*
(b) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 30. 39. 43.
(c) *I. P. O. art. V.* §. 42. 44.
(d) *I. P. O. art. V.* §. 31. 43. *art. VII.* §. 1. *art. XVII.* §. 3.
(e) *Io. Iac.* MOSERI diss. de *pactis et priuilegiis circa religionem et alia ecclesiastica* inter *Selecta iuris publ. et priv.* diss. IV. p. 69. *Io. Christ. Wilb.* STECK diss. de *guarantia pactorum et foederum religionis ergo percussorum.*

§. 263. Norma generalis religionis exercitii publici et priuati eiusque annexorum inter *Catholicos* et *Protestantes* ex Pace Westphalica est *anni decretorii obseruantia* (§. 50.) (a), eaque pro regula et fundamento *futurae obseruantiae* (b) ita definita est, vt I) *idem* permanere debeat religionis exercitium, quod quouis in loco *dicto anno* vsitatum fuit (c), vt II) quaecunque de eo *introducendo* et *permittendo* antehac conuenta et dispofita fuerant, eatenus rata tantum sint, quatenus *obseruantiae dicti anni* non ad-

M uer-

uerſantur (*d*), III) vt *irrita* declarata ſint et annihilata, *dicti anni obſeruantiae* contraria (*e*). Quae cum ita ſeſe habeant, conſequens eſt vt *contra obſeruantiam dicti anni* nihil ſuſcipi, eodemque loco, vbi *ſolitarium* fuit religionis exercitium, *ſimultaneum* diuerſae religionis exercitium introduci vi iuris reformandi nequeat ſine ſubditorum conſenſu (*f*).

(*a*) *Inſtr. Pac, Oſn.* art. V. §. 31. Mirum eſt, dubium excitari potuiſſe de religionis exercitio ſubditorum Euangelicorum, qui Statibus Catholicis *ſecularibus* ſubſunt; cum tota *ſectio XII. articuli V. inſtr. pacis Oſn.* quae §. 30. vſque §. 37. continet, nominatim ad ſubditos *Statibus imp. immediatis ſiue eccleſiaſticis ſiue ſecularibus ſubiectos* iuxta §. 30. *art. V.* pertineat. Vid. *Endeckte Verdrehung des Weſtphaeliſchen Friedens-Schluſſes art. V.* §. 31. *edit. a.* 1758.

(*b*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 25. 33.

(*c*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 26. Vnde et in locis, vbi Catholici et Auguſtanae confeſſionis Status ex aequo, iure ſuperioritatis fruuntur, ratione publici exercitii *idem Status* permanere debet, qui fuit dicto anno *art. V.* §. 43. ex eoque ſtatu aeſtimari debet exercitium religionis in feudis. *art. V.* §. 42.

(*d*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 33.

(*e*) *I. P. O. art. V.* §. 25. *et* 33.

(*f*) (Phil. Bernh. Zech) *Meditat. de iure reformandi* P. II. c. 3. §. 20. 49. SCHAVROTHS Concl. *Corp. Euang.* tom. 3. p. 594. 606. 616. 653. *Samlung der Schriften von der Selbſthülfe und vom Simultaneo* p. 239. et p. 310. *Dav. Ge.* STRVBEN *Nebenſtunden* tom. 2. obſ. 6. §. 9. *Io. Vlr. de* CRAMER *obſ. iur. tom. II. P. I. obſ.* 540. *p.* 253. 273.

[Handwritten margin note:] Quod dicit Verfasser contra Johannis Baptistae Kraus Abbatis Emmeranensis libellum: Verdrehung des Westphälischen Friedensschlusses, qui [struck through] ad Evangelicos subditos Catholicorum principum ecclesiasticorum normam anni decretorii restringere contendit per declarationem Ferdinandeam, cui tamen obstant verba I. P. O. clarissima. art. 5. § 31. et art. 5. § 30. „sive certo pacto aut privilegio &c." „sive ecclesiasticis sive SECULARIBUS." Schweder Diss. de exercitio religionis.

§. 264. Cum omni religionis exercitio deſtitutis,

quoad

quoad in republica tolerantur, *ſacra domeſtica* negari nequeant (§. 16.): haec ex *lege publica* etiam ſalua ſeruanda ſunt illis, qui publicum vel priuatum religionis ſuae exercitium *nulla anni decretorii parte* habuerunt, vel poſt pacem *ſacra mutauerunt;* quoad principi eosdem tolerare placuerit (*a*). Toleratorum haec iura in ſacris ſunt, vt 1) conſcientia libera *domeſticae deuotioni*, ſine inquiſitione aut turbatione, priuatim vacare, 2) in *vicinia*, vbi et quoties voluerint, publico religionis exercitio intereſſe, ideoque omnes actus ad hoc pertinentes ibi peragere, 3) *liberos ſuos* exteris ſuae religionis ſcholis aut priuatis domi praeceptoribus inſtruendos committere non prohibeantur. Datum vero non minus eſt I) domino territorii arbitrium eos non *tolerandi*, eisque ſi ex republica videatur, *emigrationem iniungendi*, quam illis II. ſeruata eſt *facultas*, pro maiori conſcientiae libertate ſua ſponte *emigrandi* (*b*).

(*a*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 34. Tolerantiam eorum non praecipit Pax Weſtphalica, ſed *qualitatem* et *iura tolerantiae* determinat, vt ſit *patiens* et *Chriſtiana*, ſeu quae decet *principem Chriſtianum. Art. V.* §. 35.

(*b*) Huic rei tam in *Pace Religioſa*, §. 24. quam in *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 36. 37. luculenter proſpectum eſt. Vid. *Io. Guil.* HOFFMANNVS de *iuribus emigrantium propter religionem* §. 14. *ſ.* Libera diſcedendi aliudque domicilium ſuo arbitrio eligendi facultas ceteraque *beneficia*, ſubditis in caſu vel imperatae vel ſponte ſuſceptae emigrationis pace Weſtphalica data, interuertuntur *transplantatione*, nouo *oppreſſionum ob religionem* commento, *Legibus imp.*

aduerſo. Ineſt eidem *confinatio* et *deportatio*, cuius decernendae facultas praeterquam *ob delicta* non competit. *Io. Ad.* ICKSTATT de *iure expellendi et transplantandi ſubditos diuerſam religionem amplectentes. Io. Rud.* ENGAV *an ciues relig. cauſa emigraturi queant transplantari? Io. Chriſt.* RVDOLPH de *iure emigrandi et transmigrandi ſubditorum eorumque expulſione et transplantatione.*

§. 265. Inter *Proteſtantes*, quatenus *duas partes* conſtituunt, normam religionis exercitii iuriumque inde dependentium perpetuam praeſtant *pacta publica* et cuiuscunque generis *Conceſſiones.* Ex Pace Weſtphalica inprimis huc pertinent pacta et conceſſiones, *ante Pacem concluſam* inita, quatenus *a.* 1648. ſeu tempore *pacis concluſae* adhuc in poſſeſſione vel quaſi iurium inde competentium fuerunt. Quidquid aduerſus ea *ante pacem concluſam* innouatum fuerat, confirmatum eſt, *futurae* vero *mutationes* et *innouationes* prorſus interdictae ſunt: eique rei in *art. VII. inſt. Pac. Oſn.* proſpectum eſt (*a*).

(*a*) Hiſtoriam huius articuli tradit *Io. Iac.* MÜLLERVS im *entdeckten Staats-Cabinet P. IV. cap.* 3. *p.* 57. *et* 108. Conf. *Io. Vlr. de* CRAMER *obſ. iur. vniv.* obſ. 419. §. 47. 48. 49.

TIT.

TIT. II.
DE IVRE CIRCA DOCTRINAS ECCLESIAE.

ARGVMENTVM.

§. 266. *Ratio doctrinas ecclesiae definiendi.* 267. *Ius circa illas in ecclesia Romana, et Euangelica.* 268. *Cura pro conseruanda doctrinae integritate.* 269. *Ius principis circa illas.* 270. *Ius circa diuersae ecclesiae doctrinas.*

§. 266. Ad religionis exercitium pertinet primo ius circa *credenda* (§. 261.). Doctrinae fidei cum non ab hominum, sed a *S. scripturae* auctoritate vim accipiant, non admittunt *legislatoriam* vel *iudicialem* decisionem (*a*). Admittunt tamen 1) in ecclesia *determinationem conuentionalem*, ex S. Scripturae norma faciendam, iusque eas ita determinandi est *ius ecclesiae* (*b*): 2) inter ecclesias diuersas inter se diffidentes admittunt et exigunt *amicam* et *Christianam* compositionem (§. 13.).

(*a*) Quid inter *decisionem* et *determinationem doctrinae fidei* intersit, exposuit B. Parens *in Iur. eccles. lib. I. tit. I.* §. 20.

(*b*) Origo *symbolorum* est a litibus doctorum de sensu S. Scripturae, quae definiendis fidei articulis primum locum dederunt. Antiquissimum fere est *symbolum Nicaenum*: nam *apostolicum* aetatem non attingit, quam prae se fert. Vtrumque vna cum *Anastasiano* Athanasiano ad communia Catholicorum et Euangelicorum symbola pertinet.

§. 267. In Ecclesia Romana *credenda* reuocata sunt sub *imperium*, data *pontifici* vel *soli* vel vna

cum concilio poteſtate, doctrinas fidei *decidendi*, et conſtituta eccleſiae membrorum *ad credendum obligatione*, poenis munita. In eccleſia Euangelica admittitur tantum ius *determinandi* publicas doctrinas fidei, idque eſt ius *eccleſiae commune* (§. 171) (*a*). Obligatio vero membrorum eccleſiae intuitu *publicae* doctrinae in eccleſia determinatae deſcendit ex *vnione eccleſiae in eandem fidem* (§. 5.): nec tamen cum *libertate conſcientiae* pugnat (§. 3.) (*b*).

(*a*) Id ab eccleſia exercitum eſt in condendis libris ſymbolicis: de quibus vid. *Io.* *Ge.* WALCHII *introd. in libros ſymbol. lib.* I.

(*b*) *Io. Vlr. L.* B. DE CRAMER *opuſc. tom.* III. p. 119.

§. 268. Cura pro conſeruanda doctrinarum fidei *integritate* eſt pars *inſpectionis eccleſiaſticae*: ſub eaque continetur 1) ſollicitudo, ne quid in ecccleſia *doceatur* iis aduerſum; quo fine introducta ſunt *iuramenta religionis* (*a*) 2) *librorum*, religionem concernentium, tum legendorum tum edendorum *cenſura*, 3) cura, ne eccleſiae noceant *Doctorum controuerſiae* (*b*). Harum ſopiendarum cauſa poteſt quidem doctrina in eccleſia tradenda iure poteſtatis eccleſiaſticae determinari (*c*): ſed id omnino non expedit.

(*a*) *c.* 6. *D.* 23. *c.* 4. *D.* 100. *c.* 4. *X. de Elect. Concil. Trid. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 12. B. Parens *in* I. *E. lib.* I. *tit.* 12. §. 23. 24.

(*b*) BRVNNEMANN *in iur. eccl. L.* 3. *c.* 1. §. 24.

(*c*)

(c) Hoc fine compoſita eſt *formula Concordiae*, cuius hiſtoriam tradit *Io. Ge.* WALCH l. c. lib. I. c. I. 7.

269. *Ius principis maieſtaticum* circa doctrinas eccleſiae tum in *aduocatia* et *defenſione* earum *ciuili* tum in *inſpectione ſeculari* in easdem conſiſtit (§.22): ex eoque deſcendit, 1) ius cauendi, ne quid aduerſus *reipublicae* iura vel aduerſus *leges publicas* doceatur aut ſcribatur, et huiusmodi ſcripta prohibendi (*a*), 2) ius dandi vel denegandi conſenſum in *promulgationem* conſtitutionis dogmaticae (*b*). 3) ius intercedendi *controuerſiis religionis*, ne quid detrimenti ex eis reſpublica capiat, etiam impoſito ſilentio (*c*).

(*a*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 50. *Receſſ. imp. Francofurt. a.* 1577. *tit.* 35. §. 3. Edictum *Caroli* VI. a. 1715. *in Elect. iur. Publ. tom.* VIII. *p.* 77. *ſ.* Eſt hoc ius negatiuum, impediendi doctrinas nociuas. Ius poſitiuum definiendi, quaenam doctrinae in eccleſia tradendae ſint, imperanti, *qua tali*. non competit; indeque nulla vis et auctoritas fuit *formulae religionis* a. 1548. a Carolo V. propoſitae, quae *Interim* vocatur.

(*b*) ESPEN *de promulgatione legum P.* 2. *c.* I. §. 4. *Tom. IV. op.* p. 167. BARTHEL *de iur. reform. ant. art. VIII.* §. 24. t. I. op. p. 215.

(*c*) LVNIGII *ſelecta ſcripta illuſtria* p. 117. *Io. Iac.* MOSERI *Staatsrecht tom.* 3. *lib.* 2. *c.* 19. §. 12. 30.

§. 270. Cum vtraque Religio *Catholica* et *Euangelica* per Imperium *aequali iure* fruatur (§. 47. 48.): conſequens eſt, vt 1) quoad competit *alterutrius*

religionis exercitium, eatenus competat ius doctrinas religionis *ore* et *ſcriptis* profitendi (§. 261.). 2) Pro vtriusque ſecuritate conſtituta eſt *libertas conſcientiae*, quae intuitu *diuerſae religionis conſortium inter ſe*, eſt *independentia doctrinarum religionis approbatae a cuiusuis alterius religionis conſortis imperio vi et coactione* (*a*), quaeque eſt vnicum et Chriſtianum inter diuerſae religionis conſortes *concordiae* vinculum, vti eiusdem violatio *diſcordiarum* mater eſt. 3) Diffidia vtriusque religionis tollendi nullum aliud remedium eſt, quam *amica* et *Chriſtiana compoſitio* (*b*).

(*a*) *Pax religioſa a.* 1555. §. 15. 16. 20. 27. *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 31. 34. 48. *art. VII.* §. 1.

(*b*) *Pax Rel. cit.* §. 15. 25. *I. P. O. art. V.* §. 14. 25. 31. 52.

TIT. III.
DE IVRE CIRCA LITVRGIAM IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 271. *Liturgia.* 272. *eius ſubſtantialia et accidentalia.* 273. *Ad eam pertinent tam ſacra liturgica,* 274 *quam modus ea peragendi.* 275. *Liturgia publica et priuata.* 276. *Ius liturgicum.* 277. *eius partes et normae.* 278. *Effectus conſtitutae liturgiae.* 279. *Ius maieſtaticum circa liturgiam.*

§. 271. *Agenda in eccleſia* continentur ſub LI-

TVR-

TVRGIA, quae eſt *determinatus modus cultum diuinum externum in eccleſia celebrandi.* Ad eam pertinent tum *Sacra ipſa*, tum *modus determinatus*, eadem in eccleſia peragendi (*a*).

(*a*) Ad totum cultum diuinum, in coetu peragendum, *liturgiae* et *miſſae* vocabulum refertur apud *veteres*, *Ioſ.* BINGHAM *in orig. et ant. eccl. lib.* 13. *c.* 1. §. 4. *et* 8. Vtriusque verbi ſignificatum ad officium adminiſtrandi S. Euchariſtiam in ſenſu ſtricto referunt pontificii, quod tantum eſt *pars* liturgiae et miſſae, videlicet *miſſa fidelium. Euſeb.* RENAVDOTIVS *in liturgiarum orientalium collectione tom. I. p.* 169.

§. 272. *Subſtantialia* liturgiae ſunt, quae articulis fidei innituntur, *accidentalia* ſeu *adiaphora*, quae ſalua fide aliter ſe habere poſſunt. *Vtraque* 1) ad religionem pertinent (*a*): 2) cum vero adiaphora *varia ratione* determinari poſſint, diuerſitas in illis non tollit vnionem fidei et eccleſiae (*b*).

(*a*) Vbi ſermo eſt in *Pace Religioſa a.* 1555. §. 15. 20. de religione, per Auguſtanam Confeſſionem determinata, ad eandem referuntur *der Augſpurgiſchen Confeſſions Religion*, *Glauben*, *Kirchen-Gebräuche*, *Ordnungen*, *Ceremonien*; idemque ibidem §. 16. iisdem verbis de *religione Romana catholica* praedicatur. Haec ſunt, quae ſecundum Inſt. Pac. Oſn. art. V. §. 48. *Auguſtanam Confeſſionem vllatenus concernere* dicuntur.

(*b*) *c.* 8. *D.* 12. *c.* 14. *X. de off. iud. ord.*

§. 273. Ad liturgiam pertinent I. *ſacra ipſa in coetu peragenda*: eaque tum *communia* ſunt, quae

in communem coetus vtilitatem, tum *particularia*, quae in vtilitatem certorum ecclesiae membrorum celebrantur (*a*).

(*a*) *Guil.* DVRANDI *rituale diuinorum officiorum Edm.* MARTENE de *antiqua ecclesiae disciplina in diuinis celebrandis officiis.*

§. 274. II. *Determinata ratio*, sacra liturgica celebrandi: ad quam pertinet, quod liturgia pro qualitate actuum sacrorum peragenda sit 1) interueniente *ministerio pastorum* 2) *loco*, 3) et *tempore* cultui diuino destinato 4) secundum *ritus* et ceremonias, 5) *ordine* praestituto 6) *quiete* et *deuote* (*a*), 7) *habitu* et *ornatu* decente, 8) *lingua* praefinita, quae est in ecclesia Romana *lingua latina* (*b*): quamquam cultus diuini ratio eam in *vernacula* exerceri postulet, prout est inter *protestantes* constitutum.

(*a*) Inde oritur crimen *turbatorum sacrorum*, de quo vid. *Nov.* 123. *c.* 31. *auth. sed nouo iure C. de Episc. et Cler.*

(*b*) *Io.* BONA *rer. liturg. lib. I. c.* 11. *p.* 216. *f. Iac.* VSSERII *historia dogmatica de scripturis et sacris vernaculis cum notis Henr. Whartoni* Lond. 1690.

§. 275. Liturgia inde vel *publica* est, cuius celebratio, ratione sacrorum et modi, etiam extra coetum *per rempublicam* sese exserit: vel *priuata*, quae *intra coetum* tantum potest celebrari. Illa publico, haec priuato religionis exercitio annexa est (§. 14.).

§. 276.

§. 276. IVS LITVRGICVM eſt *ius determinandi liturgiam in eccleſiae ſalutem.* Originarie eſt ius *eccleſiae* proprium (*a*) (§. 8.), et pro *politia* cuiusque eccleſiae pertinet ad iura *regiminis eccleſiaſtici.* Competit ergo 1) Superioribus in eccleſia Romana (*b*), (§. 113.) et 2) Statibus Imp. Euangelicis per Eccleſiam cuiusque prouinciae (§. 170.), adſtrictum tamen ad eccleſiae conſenſum, ſi quid in liturgia immutandum (§. 171.) (*c*). E contra Princeps, *qua princeps*, deſtitutus eſt iure liturgico (§. 24), idque ei non competit in ſacra diuerſae religionis (*d*), cum ne quidem *iurisdictio eccleſiaſtica*, quatenus principi diuerſae religionis ex *anno decretorio* datur, pertineat ad cauſas, *religionem* vllatenus concernentes (§. 200. 203.).

(*a*) Monente ipſo *Paulo I. ad Corinth. XIV.* v. vlt. eccleſiae eſt poteſtas curandi et efficiendi, vt *ſacra in coetu ordine et decenti ratione* peragantur. Conf. B. Parens in diſſ. *Prael. tom. III. Iur. eccl.* §. 58. *Io. Vlr. L. B. de* CRAMER *obſ. iur. Can. obſ.* 419. §. 65.

(*b*) *c.* 9. *X. de celebrat. miſſ. et aliis diuinis officiis Clem. I. eod. c.* 14. *X. de off. iudic. ord.*

(*c*) *Pax Rel. a.* 1555. §. 15. *Io.* SHILTERI *inſt. iur. Can. Lib. II. tit. I.* §. 8. CARPZOVII *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 248. STRYK *in obſ. ad Brunnemanni I. E. lib. I. c.* 6. *membr.* 3. §. 3. *p.* 180. Ex praxi eccleſiae Euangelicae, inde a tempore reformationis ſeruata, *liturgia* adornata eſt ex *eccleſiae conſenſu*, et quoad maximam partem in ipſis *libris ſymbolicis*, decretis *ſynodalibus*, ordinationibus *eccleſiaſticis.*

(*d*)

(d) *Pax Rel. a.* 1555. §. 20. 27. *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 29. 48. *Io. Vlr. de* CRAMER *l. c. obs.* 419. §. 67.

§. 277. Iuris liturgici duae partes sunt, 1) ius *normam liturgiae* constituendi, et circa eam disponendi et dispensandi, 2) ius *ex constituta norma* liturgiam in singulis ecclesiis *adornandi*, et vt illa obseruetur, curandi. *Illud* ad *iura* Superiorum *reseruata*, *hoc* ad iura *vicaria* pertinet, quae exercent consistoria (§. 172.). Normam liturgiae praestant *symbola ecclesiae*, *canones* et constitutiones *ecclesiasticae* generales et speciales (a), nec non *obseruantia* ecclesiastica, cuius in liturgicis magna vis est (§. 236.).

(a) Libri liturgici, ritualia et Agenda vocantur. Horum recensum ex vsu ecclesiae Euangelicae dat *Herm. Casp.* KÖNIG *in bibliotheca agendorum* et *Christ. Matth.* PFAFFIVS de liturgiis c. III. Inter pontificios magna est seges collectionum de rebus liturgicis. *Io.* MABILLON de *liturgia Gallicana Io. Aloys.* ASSEMANNI *Codex liturgicus eccl. in XV. libr. distributus, in quo continentur libri rituales, Missales, Pontificales, Officia, dypticha ecclesiae orient. et occid. Romae* 1749. *Ant. Lud.* MVRATORIVS de *liturgia Rom. Io.* BONA *de rebus liturgicis.*

§. 278. Itaque 1) *ministri ecclesiae* non modo actus sacros ex *norma* constitutae liturgiae exercere, sed et 2) *ecclesiae membra* sacris liturgiae *communibus* interesse, et 3) sacra *particularia* in coetu ecclesiae instituere tenentur, nisi *iusta caussa* ea singulis *priuatim* ministrari suadeat, quae a qualitate a-

ctus

ctus facri, ex aetatis et valetudinis ratione vel ex difpenfatione defcendit: nec 4) fingulis ecclefiae membris fas eft, *feparatos conuentus* facrorum caufa inftituere (*a*), vel *proprium* facerdotem habere ad facra particularia celebranda, nifi illis competat *ius priuatorum facrorum* (§. 14.) (*b*). Econtra 5) *facra domeftica* ad formam liturgicam adftricta non funt (*c*).

(*a*) NOV. 58. *et* 131. *c.* 8. *c.* 33. *de confecr. D. I.* Edictum Electorale de d. 15. Mart. 1703. in tom. I. *Corp. Conftit. Calemb.* p. 1059.

(*b*) *c. vlt. de Privilegiis in* 6. B. Parens in diff. *de priuatis legatorum facris* et in *Iur. Eccl. lib.* 3. *tit.* 37. §. 17. 42.

(*c*) NOV. 58. ex qua defumtus eft *can.* 33. *de Confecr. D. I. Vnicuique fidelium in domo fua oratorium licet habere, miffas autem ibi celebrare non licet.* In c. 7. D. 42. huc refertur *orandi et pfallendi cultus. Frid. Gottl.* STRVVIVS *de eo quod iuftum eft circa facra domeftica.*

§. 279. *Ius maieftaticum circa liturgiam*, quod ex iure imperantis circa facra defcendit (§. 22. 23.) continet 1) ius concedendi *vfum liturgiae publicae* vel *priuatae in republica*, 2) *infpectionem ciuilem* in liturgiam (*a*), ne quid ex ea respublica detrimenti capiat, 3) *aduocatiam ecclefiafticam* in liturgia tuenda et promouenda, nec non in impedimentis liturgiae *in republica* remouendis.

(*a*) Ex hac defcendit tantum *ius negatiuum* feu ius impediendi et cauendi, ne reipublicae per inftituta litur-

turgiae noceatur, non vero ius *positiuum*, seu constituendi ea, quae ad liturgiam pertinent. Quod discrimen cum non obseruauerit THOMASIVS in diss. de *iure principis circa diaphora* cap. 1. §. 8. errore manifesto etiam posterius tribuit principi, qua tali. vid. GVNDLING *in iure Nat. cap.* 36. §. 98. *f.*

TIT. IV.

DE IVRE CIRCA DIES FESTOS.

(Lib. II. Tit. IX, *de feriis.*)

ARGVMENTVM.

§. 280. *Dies festi qui et quotuplices?* 281. *Eorum celebratio.* 282. *Ius ecclesiae eos instituendi.* 283. *Ius imperantis circa illos.* 284. *Ius circa dies festos diuersae religionis consortium.* 285. *Ius Calendarii.* 286. *Vis feriarum publicarum* 287. *et mere ecclesiasticarum.*

§. 280. Determinatio temporis, sacris communibus in coetu celebrandis statuti, pertinet ad liturgiam (§. 274). DIES FESTI in sensu *generali* sunt *dies, communi cultui diuino in ecclesia celebrando destinati.* Concernunt *causam religionis*, et vel I) celebrantur in *memoriam resurrectionis Christi*, vt *dies dominicus* (*a*), vel II in *alium specialem finem*, et quidem vel in *memoriam specialis beneficii diuini*, vel ad *poenitentiam* promouendam, vnde vel *dies festi, in specie* sic dicti, vel dies *supplicationum* seu poenitentiales vocantur. Sunt vero dies festi

OR-

ORDINARII, *qui ſtato die ſingulis annis recurrunt*, vel EXTRAORDINARII, *ex ſpeciali videlicet cauſa extra ordinem certo die indicti*. Ordinarii vel IMMOBILES ſunt, vel MOBILES, prout vel ſtato *eodem die*, vel ſtato *diuerſo die* quotannis recurrunt.

(*a*) *De ſtato Chriſtianorum die* vid. B. Parentis diſſ. iur. eccl. diſſ. I. §. 17. *Ioach.* HILDEBRAND de *diebus feſtis Chriſtianorum.*

§. 281. De *celebratione* dierum feſtorum duplex idque perantiquum eſt eccleſiae *praeceptum*: alterum AFFIRMATIVVM, *quod in iisdem cultui diuino in coetu vacandum eſſe*, alterum NEGATIVVM, *quod prioris intuitu abſtinendum eſſe iubet a determinatis negotiis ſecularibus*, a cultu diuino auocantibus, dilationemque admittentibus ſine ſalutis publicae et officiorum pietatis neglectu: qualia ſunt operae ruſticae et mechanicae, negotiationes et negotia forenſia (*a*). *Vacatio a praedictis negotiis ſecularibus lege conſtituta* FERIARVM nomine venit. *Feriae* itaque ſunt propter *feſtum*, et hoc *cauſa*, et feriae eius *effectus* ſunt.

(*a*) *c.* 62. 64. 65. 66. *de Conſecr. D. I. c.* I. 3. *X de feriis Anaclet.* REIFFENSTVEL in *Iur. Can. lib.* 2. *tit.* 6. §. I. *n.* 16. CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2. *dec.* 251. B. Parens *in iure Parochiali Sect. IV. c.* I. §. 4. Conſentiunt *ordinationes eccleſiaſticae*. Specialis conſtitutio in terris Brunſuico-Luneburgicis extat in *Corp. Conſt. Calemb. t.* I. *p.* 416. Religioſae diei feſti obſeruantiae cauſa introductus eſt cultus *Veſperae*; ex eoque computatio diei feſti *a veſpera ad veſperam* inualuit, *conſuetudine* tamen deter-

terminata. *c.* I. 2. *X. de feriis. Frid. Gottl.* STRVVIVS *de eo quod iustum est circa Vesperam sanctam.*

§. 282. Ius *dies festos instituendi* est ius determinandi tum ipsos *dies festos*, tum cultum in illis habendum, ideoque est pars *iuris liturgici* (276.). Est ergo *ius ecclesiae*, et *annexum* religionis exercitii (*a*): ideoque pro *cuiusque ecclesiae politia* est penes eiusdem Superiorem. Est illud 1) in ecclesia Romana penes *pontificem* et *episcopos dioecesanos* (*b*), 2) in ecclesia Euangelica penes *dominos territorii Euangelicos*, eorumque *consistoria* iure delegato (*c*). Ceterum ex iure eosdem instituendi descendit etiam ius eosdem *transferendi*, et *abrogandi*, et circa eosdem *dispensandi* (*d*).

(*a*) Conf. *Reichs-Fama P. VII. c.* 8. *p.* 161.

(*b*) *c.* 5. *X. de feriis c* 1. *de Consecr. D.* 3. *Prosp.* FAGNANVS *ad Decretal. c.* 5. *de feriis n.* 59. *Aug.* BARBOSA *de officio et pot. episcopi P. III. alleg.* 105.

(*c*) *Henr.* LINCK de *iure episcopali* cap. 15. n. 62. Tempore reformationis politia ecclesiae nondum constituta, ius ordinandi dies festos relictum est *parochis. Augustana Confessio art.* XXVIII.

(*d*) *Petr.* GIBERT in *corp. iur. Can. tom. II. p.* 364.

§. 283. Ex *iure maiestatico circa sacra* non descendit ius dies festos in ecclesia *instituendi*; sed tantum 1) ius celebrationem dierum festorum in republica vi *aduocatiae ecclesiasticae* tuendi, ferias *lege publica* muniendi, *impedimenta liturgiae* in iisdem

in

in republica remouendi (§. 279) (*b*); 2) Ius profpiciendi, ne reipublicae ex nimia feftorum multitudine noceatur; 3) ius ob beneficia diuina, *principi* et *reipublicae* collata, dies feftos decernendi (*c*), quamuis quae ad *facra* in his *ordinanda* pertinent, relinquenda fint his, ad quorum curam fpectant.

(*a*) Auditum nondum eft, Chriftianorum in gentilium regionibus facra et fefta ab imperatore Turcarum, vel Iudaeorum fefta ab imperante Chriftiano ordinata effe, praeceptasque illis effe ferias.

(*b*) *Reiffenftuel l.c. n.* 15. *tom.* II. *p.* 85. Imperatoribus ad facra Chriftianorum tranfeuntibus, diei *dominici* et *dierum feftorum* celebratio lege publica poenisque munita, et feriae *publicae* conftitutae funt. *L.* 3. 7. 11. *C. de feriis L.* 2. *Cod. Theod. de feriis.*

(*c*) *Profp.* FAGNANVS *l. c. ad c.* 5. X. *de feriis n.* 36. *et* 76.

§. 284. Quoniam Principi, *qua tali*, ius liturgicum dies feftos inftituendos non competit: id nec tribui poteft principi Catholico, vel Euangelico, intuitu fubditorum *diuerfae religionis* (*a*). Sola vero obferuantia *anni decretorii* normam praeftat iurium circa eorum *indictionem*; modo eius occafione nihil praecipiatur, quod *fidei confeffionem* concernit, vel *confcientiae* fit aduerfum (*b*). Quae vero funt iura *maieftatica* circa dies feftos, eadem et principi cuicunque iure *territoriali* circa facra competunt (§. ant. et §. 168.).

(a) *Pax relig. a.* 1555. §. 15. *et* 17. *Inft. Pac. Ofn. art. V.* §. 29. *in f.* HENNIGES in meditat. ad Inftr.

Pac.

Pac. p. 722. Erudite et ex norma legum de his diſputat *Dav. Ge.* STRVBEN in *Nebenſtunden obſ. XVI. tom. III. p.* 266. *ſ.* ex quibus confutari poſſunt, quae pro iure territoriali in feriis *diuerſae eccleſiae* ordinandis, quale tamen principi Catholico inter *ſuae religionis ſubditos* ipſi abnegant, exponunt *Io. Henr.* BOCRISIVS *de poteſtate Statuum imp. ſubditis ſuis diuerſae religionis indicendi ferias* §. 16. *ſ.* et *Ge. Chriſt.* NELLER de *feriis* P. I. §. 6.

(*b*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 48.

§. 285. *Determinatio temporis* feſtorum celebrandorum fit ex *principiis religionis* (§. 280.) iisque maxime, quae agnita ſunt in *Concilio Nicaeno* circa feſtum *paſchatos* (*a*). Quatenus illa *Calendario* inſeritur, *huiusque partem conſtituit*, eatenus *ius Calendarii* ad iura eccleſiae pertinet et eccleſiaſticae poteſtatis. Cum de *Calendario Iuliano emendando* ageretur; hanc cauſam, quae *totius eccleſiae Romanae* eſſe videbatur, ſolus egit Gregorius XIII. propoſito Calendario *Gregoriano* (*b*). Eadem cauſa, quae fuit *communis cauſa Eccleſiae Euangelicae Germanicae*, eius nomine acta eſt a *Corpore Euangelico*, Calendario *Iuliano emendato* pro regula dierum feſtorum propoſito (*c*), et in eccleſiis cuiusque territorii Euangelici iure poteſtatis eccleſiaſticae recepto. Itaque et eccleſiis Euangelicis, ſub principe Catholico conſtitutis, quibus vi *obſeruantiae anni decretorii* dies feſtos ex Calendario Iuliano adornandi ius competiit, eosdem ex *Iuliano emendato* inſtituendi ius eſt (*d*).

(*a*)

(a) *Ch. W. Fr.* WALCHII *explicatio Decreti Nicaeni de Pafchate* in nouis Comment. Gotting. tom. I. p. II. p. 11. De more antiquo festa in Calendariis publici vfus caufa annotandi vid. *Concilium Rauennatenfe* de a. 1311. c. 10. apud HARDVINVM tom. VII. Concil. p. 1365. BOCRISIVS l. c. §. 3.

(b) Propofitum eft per bullam de VI. Cal. Mart. a. 1581. in LVNIGII *Spicilegio ecclefiaft.* P. I. p. 522. et in Germania a fingulis Statibus Catholicis fucceffiue introductum eft.

(c) Vi *Conclufi Corporis Euangelici* d. 30. Sept. 1699. Hiftoriam eius plene tradit *Io. Iac.* MOSERVS *in Staats-Recht* tom. III lib. 3. c. 38. Progreffu temporis libero confenfu adoptatum eft ab exteris Regnis et Rebuspublicis, Euangelicae religioni addictis.

(d) Vid. *Dav. Ge.* STRVBEN l. c. tom. III. obf. 16. §. 5. p. 284. *Wernh: p. 6. obs. 368.*

§. 286. *Feriae diuinae* vel MERE ECCLESIASTICAE funt, *quae a fola ecclefia conftituuntur*, vel PVBLICAE, *quae fimul iure aduocatiae ecclefiafticae lege publica muniuntur*, additis poenis remotisque omnibus liturgiae in republica impedimentis. Cum *publicae* vtraque poteftate ciuili et ecclefiaftica praecipiantur: 1) *cognitio de earum violatione*, quae fit exercitio operarum interdictarum, vel *mixti fori*, vel, prout fert obferuantia, iudicis *fecularis* eft (a): 2) eodem iure cenfetur *venia* ad operas interdictas ex vtilitatis caufa in iisdem obeundas, vel a *feculari magiftratu* vel huius interueniente confenfu a *iudice ecclefiaftico* danda (b); 3) vacatio a *forenfibus* negotiis *publica* eft, ideoque *iudicium* ne ex *litigantium* quidem *confenfu* haberi poteft, actusque cum *caufae co-*

 gni-

gnitione coniuncti, quales sunt actus iurisdictionis vel *contentiosae* vel *voluntariae mixtae*, in iisdem susscepti, *ipso iure nulli* sunt (*c*), permissis tantum actibus *iurisdictionis voluntariae merae*, vel *moram* non ferentibus (*d*).

Carpzov prax. crimin. P. 2. pag. 252.

(*a*) REIFFENSTVEL l. c. lib. 2. tit. 6. §. 1. n. 14. p. 85. ESPENII *ius eccl.* P. II. S. 2. tit. 2. c. vlt. §. 21. tom. I. nouae ed. p. 656.

(*b*) ESPEN. l. c. §. 16. s. Inter Protestantes variant Ordinationes et obseruantiae. Secundum *Ord. Sax. Elect.* permissio a Parocho et magistratu loci impetranda est. CARPZOV *iurispr. eccl.* P. II. dec. 251. n. 11.

(*c*) *c.* 1. 5. *X. de feriis.*

(*d*) *L.* 2. 8. *C. de feriis.*

§. 287. Feriae *mere ecclesiasticae* ecclesiae praeceptis tantum innituntur (§. 281.); ac proinde causam *religionis* ac *conscientiae* concernunt: cuius consequens est, vt 1) nihil, *iisdem aduersum*, iniungi possit subditis diuersae religionis, qui ad easdem obseruandas obstringuntur (*a*), neque 2) hi in illis vocari possint in *iudicium* ad causas forenses vel agendas (*b*) vel iudicandas.

(*a*) *Pax rel.* 1555. §. 15. 16. 20. *I. P. O. art. V.* 29. 31. 48.

(*b*) Ne *Iudaei* quidem in festiuitatibus et sabbatis suis ad corporalia munia obeunda vel ob causam publicam priuatamque *in ius vocari* possunt *L.* 2. *C. de Iudaeis* LAVTERBACH in diss. *de feriis* §. 12.

TIT.

TIT. V.
DE IVRE CIRCA CONCIONES ET PRECES.

ARGVMENTVM.

§. 288. *Concionum ratio.* 289. *Ius liturgicum circa illas.* 290. *Ius circa preces.* 291. *Officium diuinum in specie sic dictum.* 292. *Ius exigendi preces publicas.* 293. *Ius maiestaticum circa conciones et preces.*

§. 288. Sequuntur iura circa *ipsos actus sacros*, tum illos, qui ad liturgiam pertinent *in coetu*, tum ad eos, qui peragi possunt *extra coetum*. Liturgiae partem faciunt *conciones*, quas ita comparatas esse oportet, vt ad coetum in credendis et agendis instruendum et ad virtutes Christianas perpetuo excitandum tendant.

§. 289. Ius *ecclesiae* circa *conciones* est pars *iuris liturgici*, et versatur tum in concedenda *facultate habendi conciones*, quae ideo vel vi officii sacri, vel vi specialis concessionis competit; (*a*) tum in *definiendis* his, quae *modum habendi conciones* concernunt. Eodem iure reguntur *denunciationes* ex suggestu faciendae, quae sunt *annexa concionum* (*b*). *Iure liturgico destitutus*, v. c. patronus, statuere de his non potest, quae liturgiam concionum concernunt.

(*a*) *c.* 20. *de Consecr. D.* 4. *c.* 12. 14. *X. de haereticis c.* 10.

c. 10. X. *de poenitent. et remiss. Casp.* ZIEGLER. *de Episcopis lib.* 3. *c.* 3. CARPZOV. *iurispr. eccl.* lib. 2. dec. 256. 257. 258. ESPEN. *iur. eccl. Lib. I. P. I. tit.* 3. *c.* 4. *Concil. Trident. sess.* V. *de reform.* c. 3.

(*b*) CARPZOV *l. c. lib. I. def.* 69. 70. SCHILTERI *inst. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 1. §. 24.

§. 290. Ius constituendi ea, quae cultum diuinum, per *preces hymnosque* in coetu peragendum, concernunt, non minus pertinet ad *ius liturgicum.* Hoc iure tum 1) praescribuntur *hymni publici* et formulae *precum publicarum*, promulgatis libris hymnorum et precationum, tum 2) indicuntur *horae precatoriae*, tum vero 3) *ritus* et *solennia* eorumdem definiuntur.

§. 291. Natum inde est officium, quod *precibus ex norma praescripta stato tempore recitandis* Deo exhibetur. Vocatur in specie DIVINVM OFFICIVM (*a*), eoque clerici in genere, speciatim vero *Canonici* et *religiosi* statis horis obstringuntur (*b*). *Publicum* est, quod in ecclesia persoluitur: *priuatum* est, quod extra ecclesiam priuatim recitatur (*c*); admissum in subsidium, vbi quis publico interesse impeditur.

(*a*) *c.* 13. 14. 15. 24. de Consecr. D. 5. Iam ineunte seculo V. ipsas *preces* decantandas vocatas esse *officia diuina*, notat *Petr.* GIBERT. *in corp. iur. Can. Part. II. p.* 327.

(*b*) *c.* 9. *D.* 92. *c.* 1. *et* 9. *X. de Celebrat. missae Clem. I. eod.*

(*c*) *c.* 54. *de Consecr. D.* 1. *c.* 2. *D.* 91.

§. 292.

§. 292. Ius *exigendi pro se nominatim totius coetus per preces publicas intercessionem*, est *ius singulare* et honorificum in ecclesia. 1) Ex *reuerentia imperii* debetur tum *imperatori* per totum imperium, tum *domino territorii* pro se suaque familia, etiamsi tantum in possessione iurium territorialium sit, 2) ex *simplici reuerentia* patronis et dominis iurisdictionalibus; 3) *iuxta obseruantiam* membris ecclesiae, id ex causa petentibus (*a*).

(*a*) *I. Tim. II.* 1. 2. CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 259. 260. *Casp.* ZIEGLER de *iur. maiest. lib. I. c.* 17. §. 4. B. Parens in diss. de *iure precum publicarum*, et *in iure eccles. lib. III. tit. II.* §. 68. 76. 79. 80.

§. 293. Ad *ius maiestaticum* principis circa *conciones*, *preces hymnosue* pertinet (§. 310.) 1) ius instituta ecclesiastica *circa illas* iure *aduocatiae* promouendi (*a*), 2) ius exigendi preces publicas pro causa, *rempublicam* concernente: 3) ius *prouidendi*, ne quid in iis proponatur *saluti publicae* aduersum. Cautum inde legibus imp. ne per conciones ciues excitentur ad *seditionem* vel ad *contemtum* erga magistratum (*b*), neue illis impugnentur *paces publicae religiosae* (*c*), vel *alterius religionis* consortes *iniuriis* et *despicatui* exponantur (*d*), vel cuiquam priuato iisdem fiat *iniuria* (*e*).

(*a*) Exemplum est in *Recessu Imp. a.* 1544. §. 58.
(*b*) *Rec. Imp. de a.* 1529 §. 8.

(c) *I. P. O. art. V.* §. 50.

(d) *I. P. O. art. V.* §. 35. *Gottl. Sam.* TREVERI *Pflicht eines Euangelischen Lehrers nach den Reichsgesetzen Tob. Iac.* REINHARDT *de clerico per abusum pastoralis officii leg. imp. et tranquilit. publ. violatre.*

(e) *Carpzou. l. c. lib. I. def.* 66. *lib.* 3. *def.* 102. WERNHERI *Ius eccl. c.* 3. §. 11. *c.* 8. §. 8.

TIT. VI.
DE IVRE CIRCA SACRAMENTA.

ARGVMENTVM.

§. 294. *Limites iuris ecclesiae circa sacramenta.* 295. *Potestas ea administrandi.* 296. *Exclusio ab eorum perceptione.*

§. 294. Eorum, quae in Sacramentis ex *praecepto* et *instituto Christi* pendent, nullum est ecclesiae arbitrium. Quae vero concernunt Sacramenta administrandi rationem, *iure liturgico* determinari in Salutem ecclesiae possunt: quorsum pertinent, quae illorum *solennia*, *administrationem*, et *perceptionem* respiciunt (a).

(a) *Petr.* GIBERT. *corp. iur. Can. P. IV. praef. p.* 1. *Fr. Wilh.* TAFINGER *de iure principis circa ecclesiam eiusque ministros in genere et Sacramenta in specie.*

§. 295. Potentia sacramenta administrandi *in genere* confertur per ordinationem, et ad *iura ordinis*

nis pertinet (§. 103.). *Legitima* eius *functio* in certa ecclesia vel vi *collati officii pastoralis* vel vi *specialis concessionis* competit (*a*): et per constitutiones *ecclesiasticas* et *liturgicas* determinatur. Ceterum praeter legitimam functionem, quae fit auctoritate ecclesiae, ad vim sacramenti non desideratur intentio ministrantis: quamquam alio sensu intentio agentis desideretur ad excludendum actum profanum et iocosum, graui poenae subiectum (*b*).

(*a*) *c.* 12. *X. de poenitent. et remiss.*

(*b*) WERNHER *princip. iur. eccl. Prot. cap. V.* §. 16. *cap. VII.* §. 21. CARPZOV *prax. crim. qu.* 45. *n.* 96. *seq. et in iurispr. for. P. IV. Const. I. def.* 10. *n.* 2. 5.

§. 296. *Exclusio* membrorum ecclesiae *ab vsu Sacramentorum* eorumque, quae cum his *connexa* sunt, est *excommunicatio minor* (*a*). Quae cum priuationem beneficiorum spiritualium communium in ecclesia contineat: 1) non nisi iure *potestatis ecclesiasticae*, et non nisi ex *magna causa* decerni potest, nec 2) ius illam decernendi *ministris ecclesiae* competit, nisi quatenus iisdem est *commissum*. His adhuc relictum erat tempore reformationis: sed *ob abusum* reuocatum in plerisque ecclesiis est ad *ecclesiastica iudicia* (*b*).

(*a*) *c.* 59. *X. de sentent. excommunicat. c. vlt. X. de clerico excommunic.* Veteri ecclesiae incognita fuit, et circa sec. XIII. introducta est; hodie in ecclesia

 Ro-

Romana rarius visitata. ESPENIVS in *iur. eccl. P. III. tit.* 11. *c.* 3. §. 19. *s. tom. II. p.* 379.

(*b*) Ordinationes ecclesiasticas recensent THOMASIVS in not. ad *Lancelloti inst. iur. Can lib.* 2. *tit.* 6. §. 5. *not.* 218. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 41. §. 55. 56. 57.

TIT. VII.
DE IVRE CIRCA BAPTISMVM.

(Lib. III. Tit. 42. *de Baptismo.*)

ARGVMENTVM.

§. 297. *Baptismi indoles.* 298. *Baptizandi tam infantes, quam adulti.* 299. *Obligatio parentum in offerendis liberis.* 300. *Ius dandi baptismum.* 301. *Modus eum conferendi.* 302. *Vsus patrinorum.* 303 *Probatio baptismi.* 304. *Eius interdicta iteratio.* 305. *Effectus baptismi.* 306. *Effectus spurii.* 307. *Confirmatio baptizatorum.*

§. 297. BAPTISMVS consideratur tamquam *Sacramentum* et tamquam *ritus sacer*, quo quis recipitur in *ecclesiae communionem* (*a*). Ad *substantialia* eius pertinet tum *materia*, quae est aqua vera et naturalis, ad abluendum saltem caput hominis adhibita, tum *forma*, seruatis verbis a Christo praescriptis. (*b*) *Naturalia* eius sunt determinationes lege ecclesiastica factae: cuiusmodi concernunt eius *ritualia* eiusque *rectam administrationem*.

(*a*) *Io. Laur. de* MOSHEIM *Kirchenrecht der Protestanten Sect. II.* §. 3. *p.* 245.

(*b*)

(*b*) *Matth. XVIII.* 19. *c.* I. *et* 5. *X. de baptiſmo eiusque effectu. c.* I. § 4. *X. de ſum. Trinit. Andr.* SCHMIDT de baptiſmo per arenam.

§. 298. Cum hoc ſymbolo quis recipiatur in ecclesiam: baptizandi ſunt omnes tam *adulti*, ad religionem tranſeuntes (*a*), quam *infantes Chriſtianorum*, modo nati ſint *viui* et quidem in forma humana (*b*). Adultos vero fide Chriſtiana ſatis inſtructos eſſe oportet: eoque nomine deſideratur ſcrutinium et *ſuperioris* decretum (*c*).

(*a*) *c.* 3. *X. de bapt. c.* I. §. 4. *X. de Sum. Trinit. Auguſt. Conf. art.* 9.

(*b*) *c.* 114. 115. *de Conſecr. D.* 4. *Nic. Chriſt.* LYNCKER *de baptiſmo c.* I. §. 4. WERNHER *princ. iur. eccl. c. V.* §. 28. 29.

(*c*) *c.* 3. *et* 5. *D.* 45. *c.* 9. *X. de Iudaeis c.* 3. *h. t.* Diſciplinam antiquam circa *catechumenos* explicat *Ioſ.* BINGHAM *orig. eccl. lib.* 11. *c.* 5. *Andr.* BEYER in *addit. ad Carpzouium lib.* 2. *def.* 267.

§. 299. Cum ex lege eccleſiaſtica baptizandi ſint infantes Chriſtianorum: *parentes Chriſtiani*, liberos a prima aetate ſine mora baptiſmo offerre obligantur: (*a*) iisdem vero *contumacibus* et fruſtra admonitis, liberis eorum *iudicio eccleſiaſtico* baptiſmus decernitur. *Parentes infideles* nec cogi ad liberos baptiſmo offerendos, nec iisdem liberi auferri poſſunt (*b*).

(*a*) *Rec. Imp.* 1529. §. 6. *Auguſt.* BALTHASAR de *iure circa baptiſmum c. II.* §. 10. *p.* 66. WERNHERVS *l. c. c. V.* §. 24.

(*b*) *c.* 3. *X. in f. X. de bapt. Religionis Chriſtianae con-*

contrarium est, vt semper inuitus et penitus contradicens ad recipiendam et seruandam Christianitatem aliquis compellatur. Contrariam *Zasii* sententiam confutat B. Parens in *iur. eccl. lib. III. tit.* 31. §. 46.

§. 300. Ius *dandi baptismum*, ecclesiae a Christo datum, continetur sub *ministerii* potestate (*a*): in *casu necessitatis* vero est commune ius Christianorum sine sexus et status discrimine (*b*). Ex politia ecclesiae adstrictum est ad *Parochiam*. Parochus competens *intuitu infantum* aestimatur ex *persona parentum*. Parentibus vero diuersae religionis, parochiae quippe non subiectis, integrum est, liberos etiam *in vicinia pastoribus suae religionis* offerre baptizandos (*c*).

(*a*) *c.* 7. *C.* 30. *qu.* 1. *c.* 4. *C.* 30. *qu.* 3. *c.* 21. 24. 36. *de Consecr. D.* 4. TERTVLLIANVS *de bapt. c.* 4. *H.* DODWELLVS *de iure laicorum sacerdotali. Henr. Christ.* LYNCKER *de baptismo c.* 7. §. 11.

(*b*) *c* 4. *X h. t. Ord. eccl. Sax. tit. von der Tauffe p.* 141. *Ord. eccl. Brunsv. D. Iulii tom. I. Const. Calemb. p.* 143.

(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 34. B. Parens in *iur. Eccl. lib.* 3. *tit.* 42. §. 5 6. et *in iur paroch. S. IV. c.* 1. §. 29. *Aug.* BALTHASAR *l. c. c.* 6. §. 2. *p.* 150. de CRAMER in *Nebenstunden P. IX. obs.* 3.

§. 301. Baptismus conferendus est tum 1) seruata *materia* et *forma*, tum 2) secundum *ritus*, lege et obseruantia ecclesiastica definitos (*a*). *Omissis substantialibus*, nullus est, non vero *ritualibus neglectis* (*b*). Est inde vel *solennis*, in quo tam *substantia-*

tialia, quam *ritualia* interueniunt, vel *minus solennis*, in quo substantialia tantum seruata sunt, qualis admittitur in *casu necessitatis* (§. 300.). Cum ergo pertineat ad sacra *liturgica*: ex regula peragendus est *in ecclesia* (*c*) (§. 273.).

(*a*) Forma solennis baptismi ex *Lutheri* libello de *baptizandis infantibus* repetita est fere in omnibus *ordinationibus eccl.* et *Agendis*. De variis eius ritibus scripserunt *Barn.* BRISSONIVS de *Vetustis baptismi ritibus*, *I.* HILDEBRAND in *rituali baptismi veteris*, *Cas.* CALVOER in *rituali ecclesiastico P. I. lib. I. Sect.* 2. *c.* 6. *August.* BALTHASAR *de iure circa baptismum cap.* III.

(*b*) *c.* 1. 5. *X. h. t. c.* 24. 32. 83. 109. *de Consecr. D.* 4.

(*c*) *Clem. vn. h. t. Ord. eccl. Sax. art. gen. VI.* §. 1. B. Parens in *iure paroch. S.* IV. *c.* 1. §. 28.

§. 302. Peragitur ex *vetusto* ecclesiae *more*, interuenientibus *patrinis*, qui sunt rogati baptismi testes, baptizandum offerentes, fidemque pro eo interponentes (*a*). Patrinos saltem membra ecclesiae Christianae esse, par est. Hinc non admittuntur *catechumeni*, *nondum confirmati*, *excommunicati*, *heretici* (*b*): *Approbatae religioni* addictos in Germania mutuo admitti, par est (§. 48.). Ne tamen vsus susceptorum in *abusum* abeat: *numerum* eorum praefiniunt pleraeque leges ecclesiasticae (*c*).

(*a*) De eorum origine vid. BINGHAM *in orig. eccl. lib.* 11. *c.* 8. B. Parens *in iur. Eccl. lib.* 3. *tit.* 42. §. 35. *s.* *Gerh. van* MASTRICHT *de susceptoribus infantum ex baptismo, eorum origine, vsu et abusu*, *Isaacus* IVNDTIVS *de susceptorum baptismalium origine* §. 5.

(*b*)

(b) *c.* 102. 105. *de Confecr. D.* 4. B. Parens *l. c.* §. 38.

(c) *c. vlt. X. de Cognatione fpirit.* Gottl. *Aug.* IENICHEN de *patrinis eorumque origine, numero et Sexu.* §. 9. Abufum non minus fpirant *dona baptifmalia*, non fine ratione in variis ordinationibus reprobata. *Ord. Eccl. Sax. de a.* 1557. *tit. von der Tauffe. Ord. Eccl. Magd. c.* III. §. 2. Vbi tolerantur, iure *peculii aduentitii* cenfenda funt. CARPZOV *iur. eccl. lib.* 2. *def.* 272. MEVIVS *Part.* IX. *dec.* 63.

§. 303. Vt *legitima probatio* collati baptifmi femper in promtu fit: I. *parochi* fingulos huius functionis actus in *diptycha* feu *libros baptifmales fpecifice* referre obftringuntur (*a*): ex quibus *plena* fit baptifmi probatio. Eft quoque II. violenta *iuris praefumtio*, *natum ex parentibus Chriftianis*, baptizatum effe (*b*).

(a) CARPZOV. *I. E. L.* 2. *def.* 315. B. Parens in *iur. Par. S.* IV. *c.* 1. §. 30. *Conc. Trid. feff.* 14. *de ref.* §. 1.

(b) *c.* 3. *in f. X. de Presbytero non baptizato.*

c. 86. D. 6. c. 109. D. 4.

§. 304. Baptifmus, in forma ecclefiae femel collatus, plene valet: ideoque *abufum* fpirat eius *reiteratio*, lege ecclefiaftica et ciuili prohibita (*a*). Qui 1) *fpe lucri* fe liberosque fuos faepius baptizandos offerunt, *falfi* tenentur (*b*). Vbi vero 2) aliquem baptizatum effe, nec *probari* nec *praefumi* poteft, quod in infantibus expofitis contingit: baptifmus licite confertur (*c*).

(a) *c.* 118. *de Confecr. D.* 4. *c.* 2. *X. de apoftatis et reiterantibus baptifma L.* 1. 2. 3. *C. ne fanct. bapt.* rei-

reiteret. Rec. Imp. a. 1529. §. 6. Ratio quidem parum idonea eſt, quae ex *charactere indelebili* baptiſmi in iure Canonico repetitur: cuius opinionis error ex interpretatione ſententiae Auguſtini *c.* 97. *C.* 1. *qu.* 1. deſcendiſſe videtur.

(*b*) REINHARDT *obſ. ad Chriſtinaei dec. vol. I. obſ.* 5.

(*c*) *c.* 110. 111. *ſ. de Conſecr. D.* 4. WERNHER *obſ. ſelect. forenſ. P.* III. *obſ.* 55. Sec. XI. demum inualuit *cautela* de baptiſmo hoc caſu ſub *conditione* conferendo. *c.* 2. X. *de baptiſmo.* ESPEN. *iur. Eccl. P.* II. *Sect.* I. *tit.* 1. *c.* 1. §. 16. *p.* 364. quae cautela non agnoſcitur inter Proteſtantes. Conf. *Ord. eccleſiaſt. Brunſuic. D. Iulii p.* 146.

Argyk. Edn?.: ad Brunnem: iur eccl: p. 309.

§. 305. Vis baptiſmi eſt, quod baptizati, in eccleſiam Chriſtianam recepti, *iura* et *ſtatum Chriſtianorum* conſequantur (*a*): nominibusque, in baptiſmo impoſitis, in eccleſia et republica diſtinguantur. *Non baptizati* iure Chriſtianorum non fruuntur: niſi quod aequitas iubet, infantes, *Chriſtianis parentibus* natos, ſolaque morte praeuentos, *eodem iure* cenſeri (*b*), id quod inter *Proteſtantes* obſeruatur.

Turca Christiani servus baptismo non ... ratur, a servitute. per l. 56. §. 3. de Episc. et cler: Ludovici Diss: de effectibus baptismi iuridicis. § 5.

(*a*) *Chriſtianitatem recipere* dicuntur in *c.* 3. *X. b. t.* vid. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 33. §. 63. 72.

(*b*) Hos non contemtus religionis, ſed *terminus neceſſitatis* a baptiſmo excludit: quae eſt ſententia AVGVSTINI in *c.* 34. *de Conſecr. D.* 4. vid. *c.* 3. §. 2. *X. de Presbytero non baptizato.*

§. 306. Per *baptiſmum*, nec non per *ſuſceptionem ex eo*, *cognatio ſpiritualis* contrahi cenſetur (*a*). Quae cum tantum *ficta* ſit, nec idoneam rationem matrimonii prohibendi contineat: inter proteſtantes

Coin?a in Ti aal: Reg: Franc: ad annum 789. in T. 5. p. 59.

prorſus non agnoſcitur (*b*). Pari ratione nec ex baptiſmo ratio *poenae mitigandae* repeti poteſt; nec liberis *infidelium* baptizatis ius dari, *legitimam* a viuentibus parentibus exigendi (*c*).

(*a*) Tot. tit. de *cognatione ſpirituali L.* 26. *C. de nupt. Edmund.* MERILLIVS *obſ. iur. lib.* 3. *obſ.* 40.

(*b*) CARPZOV l. c. *lib.* 2. *def.* 74. B. Parens *l. c. L.* 4. *tit.* 11. §. 12.

(*c*) *Chriſt.* THOMASIVS de *legitima viuentis c.* 1. §. 8. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 33. §. 81. 82.

§. 307. *Confirmatio baptizatorum* fuit olim *baptiſmi acceſſorium* (*a*). Deinde a baptiſmo infantum *ſeparata*, et ad congruam aetatem dilata, iure *ſacramenti* cenſeri coepit, a ſolo *epiſcopo* adminiſtrandi (*b*). Opinione Sacramenti inter Proteſtantes repudiata, libere ſeruata eſt tamquam *inſtitutum eccleſiaſticum* vtile, et praeparationi ad S. coenam prima vice admittendorum inſeruiens, et iure regitur eccleſiaſtico particulari (*c*). Peragitur praeuio examine, editaque fidei profeſſione, et interueniente manuum impoſitione.

(*a*) TERTVLLIANVS *de baptiſmo c.* 7. 8. *Io.* DALLAEVS *de duobus latinorum ex vnctione ſacramentis, confirmatione et vnctione lib.* 2. *Pontificios in ritu confirmationis a praxi eccl. Apoſtolicae plane aberraſſe* diſſ. expoſuit *Chriſt. Timoth.* SEIDEL.

(*b*) *c.* 1. 3. 4. *et ſq. de Conſecr. D.* 4.

(*c*) *Chriſt. Matth.* PFAFFII diſſ. de *confirmatione catechumenorum in eccleſiis A. C. vſitata. Ordinat. eccl. D Iulii* tom. I. *Corp. Conſtit. Calemb. p.* 151. *et Conſtitut. eccleſiaſt.* ibid. p. 862. 883. *ſ.*

TIT.

TIT. VIII.

DE IVRE CIRCA S. EVCHARISTIAM.

(Lib. III. Tit. 41. *de celebratione missarum et Sacramento eucharistiae et aliis diuinis officiis.*)

ARGVMENTVM.

§. 308. *S. Eucharistiae ratio.* 309. *Potestas eam administrandi.* 310. *Quinam ad eam admittantur vel non?* 311. *Legitimus eius vsus.* 312. *Hypotheses ecclesiae Romanae intuitu missae.* 313. *Iura inde Protestantes concernentia.*

§. 308. S. EVCHARISTIA est sacramentum, quo sub specie panis et vini benedicti corpus et sanguis Christi percipitur. Ex institutione Christi ad eam pertinet *vtraque species*, vtriusque symboli *benedictio*, vtriusque *exhibitio* et *sumtio*. Cum de his, quae ex Christi instituto pendent, nullum sit ecclesiae arbitrium: verissimum est ecclesiae *Euangelicae* praeceptum, eucharistiam sub *vtraque specie* omnibus exhibendam, et non nisi in vsum *percipientium* esse celebrandam (*a*).

(*a*) *August. Confess. art.* 10. 22. *et* 24. SECKENDORFF in *hist. Luth. lib.* 1. §. 136. *p.* 233. *sq* GELASIVS PP. in *c.* 12. *de Consecr. D.* 2. *Comperimus*, inquit, *quod quidam sumta tantummodo corporis sacri portione a calice sacri cruoris abstineant. Qui procul dubio, quoniam nescio, qua superstitione docentur obstringi, aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur: quia diuisio vnius eiusdemque mysterii sine grandi sacrilegio non potest prouenire.*

§. 309. *Poteſtas S. coenam adminiſtrandi* pertinet ad *iura ordinis* (*a*) : ius vero illam in certa eccleſia exercendi vel ab *officio paſtorali* vel a *ſpeciali conceſſione* dependet (*b*). Conſtitutis parochiis, adſtrictum eſt *ad parochiam* (*c*). In neceſſitatis caſu, et vbi paſtores non ſunt, illam *a laicis* exerceri, inſtitutioni diuinae non repugnat (*d*) (§. 295).

(*a*) *Aug. Confeſſ. art.* 14. *c.* 1. *X. de Cler. non ord.*
(*b*) *Clem. I. de priuileg.*
(*c*) *c.* 12. *X. de poenit. et remiſſ. c.* 4. 5. *C.* 9. *qu.* 2. CARPZOV *I. E. lib.* 2. *def.* 290. SCHILTER *inſt. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 3. §. 8.
(*d*) TERTVLLIANVS de *exhort. ad Caſtit. cap.* 7. *Hug.* GROTIVS *de adminiſtratione S. Coenae, vbi paſtores non ſunt. Claud.* SALMASIVS *de Ep. et Presb. diſſ. I. c. V. p.* 384. B. Parens in diſſ. IX. iur. eccleſ. *de iure laicorum ſacerdotali.*

§. 310. Vſus S. Coenae, tamquam beneficium ſpirituale *commune*, non modo patet omnibus, qui ſunt in *eccleſiae communione*; ſed et ad eam frequenter accipiendam lege eccleſiaſtica obligantur (*a*). Prouidi vſus cauſa cautum eſt, neminem ex regula admittendum eſſe, niſi *exploratum* et *confeſſum* ac *abſolutum* (*b*). Ius denegandi S. Coenam *iudicio eccleſiae* merito vindicatur, nec eius miniſtris competit, niſi quatenus illis in *ordinationibus eccleſiaſticis* commiſſum eſt (§. 296.) veluti in cauſa indignitatis manifeſta (*c*).

(*a*) *c.* 12. *de poenit. et remiſſ.* BRVNNEMANN. *I. E.*

E. lib. l. c. 6. *m.* 4. §. 9. ibique STRYCK. WERNHER *l. c. c.* 1. §. 61. B. Parens in *iur. paroch. f.* 4. *c.* 1. §. 23.

(*b*) *c.* 12. *X. de poenit. August. Conf. art.* 25. *Ord. eccl. Sax. art. gen. VII.* §. 1.

(*c*) B. Parens in *I. E. L.* 3. *t.* 41. §. 49. 55. 56. 60.

§. 311. Vſus S. coenae *legitimus* eſt, qui conuenit fini, in inſtitutione diuina deſignato (§. 308.), *illegitimus* eſt, qui alio vertit, quam ducit inſtitutio diuina; eoque nomine merito improbatur vſus S. Coenae 1) ad *probandam innocentiam* (*a*), 2) ad *firmanda foedera* (*b*), 3) ad *artes magicas* (*c*), vel 4) mos *infantibus* (*d*), vel 5) *mortuorum cadaueribus* applicandi ſymbola conſecrata, eaque cum illis *conſepeliendi* (*e*), 6) eademue *circumgeſtandi* et *adorandi*.

Espen: l. c. t. 1. p. 2. sect. 1. t. 71.

(*a*) *Io. Andr.* SCHMID *de modo probandi innocent. per euchariſtiam.*

(*b*) *Exemplum vid. apud Lambertum Schaffnaburgenſ. ad a.* 1077. *Io.* LAMI *delic. erudit.* tom. II. p. 146. *Io.* MABILLON *Annal. Benedict.* tom. 3. p. 151.

(*c*) LYNCKER *de eo quod iuſtum eſt circa S. Coenam c.* 6.

(*d*) *Henr.* RIXNERVS *de veter. Chriſt. circa S. Euchariſtiam inſtitutis cap.* 11.

(*e*) *Io.* BONA *rer. liturg. cap.* 17. §. 6.

§. 312. *Integra S. Coenae adminiſtratio*, ſtilo *veteris eccleſiae*, ſpeciatim *miſſa fidelium* appellatur, eumque ſignificatum ſeruat *Auguſtana Confeſſio.*

Longe diuerſus eſt ſignificatus *Miſſae* in eccleſia pontificia, quo deſignatur *illud ſacerdotis opus, quo panis et vinum praeuia conſecratione tamquam ſacrificium Deo offertur pro viuentibus et mortuis.* Hunc miſſae cultum, *nouioris aeui* partum (*a*), inſtitutis *humanis* efformatum, et ab *inſtitutione Chriſti* prorſus alienum, repudiauit eccleſia noſtra in *Auguſtana Confeſſione* (*b*), reiectis dogmatibus de *ſacrificio*, de *transſubſtantiatione* elementorum S. Coenae, eorum *circumgeſtatione* et *adoratione.*

(*a*) *Sec. IX.* acta eſt lis de *modo praeſentiae corporis et ſanguinis Chriſti* in S. Coena, et propoſita primum eſt *opinio noua* de transſubſtantiatione a *Pachaſio Radberto*, Monacho Corbeienſi, in libello *de ſacramento corporis et ſanguinis* Chriſti a. 831. tum adhuc frequenter et inprimis a Ratramno et Io. Scoto iuſſu Caroli Calui oppugnata. Sec. XI. eadem lis ſuſcitata, et ex Paſchaſii ſententia definita eſt. Haec docte recenſet *Io. Laur.* MOSHEIM in *hiſtoria eccleſiaſt. p.* 341. *ſ. p.* 427. 430.

(*b*) *Auguſt. Confeſſio art.* 24. Conf. SECKENDORFFII *hiſt. Lutheraniſmi L.* 3. §. 27. *p.* 78. *et* §. 79. *p.* 272. Graue iudicium Melanchtonis refertur ibidem *l. c. L.* 3. §. 107. *lit. q. p.* 440.

§. 313. Quae *dogmata* cum manifeſto pugnent cum *Auguſtana Confeſſione*: conſequens eſt, 1) ſanctiones *iuris communis*, quae et quatenus iisdem innituntur, applicari *inter Proteſtantes* non poſſe (*a*), 2) ad adorationem hoſtiae, dum a Pontificiis circumfertur, tamquam ad cultum, *A. C.* et *conſcientiae* aduerſum, eosdem adigi numquam poſſe (§. 200.) (*b*).

(*a*)

(*a*) Exemplum eſt in *art.* 172. *Conſt. Crim. Carol.*

(*b*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 48. Si vnquam, certe illa coactio *impia* dicenda eſt, quae tendit ad cultum diuinum exhibendum rei, quae *pro Deo* haberi non poteſt. De his quae aduerſus Proteſtantes ſubinde iniuſte per vim tentata ſunt, vid. THVCELII *acta Publ. ſec. XVIII. P. I. p.* 130. et B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 41. §. 18.

TIT. IX.
DE IVRE CIRCA POENITENTIAM PRIVATAM.

(Lib. V. Tit. 38. *de poenitentiis et remiſſionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 314. *Poenitentia priaata ex vſu eccleſiae Romanae.* 315. *ex vſu eccleſiae euangelicae.* 316. *Pertinet ad Sacra parochialia.* 317. *Poteſtas abſoluendi.* 318. *Sigillum confeſſionis.* 319. *Nummus confeſſionarius.*

§. 314. *Poenitentia externa priuata* ex diſciplina *eccleſiae Romanae* pro ſacramento habetur, ad cuius *materiam* contritio, ſingulorum peccatorum confeſſio, et impoſita ſuſceptaque ſatisfactio, ad *formam* vero abſolutio ſacerdotis referuntur (*a*) I. Singuli, diſcretionis annos nacti, ſaltem ſemel in anno confeſſionem coram proprio parocho edere, impoſitamque ſatisfactionem adimplere tenentur (*b*) II. poteſtas eam adminiſtrandi eſt *ordinis presbyteralis*, ipſa functio *iurisdictionis fori interni* (§. 110) quae inter tot Sa-

cerdotes ſubordinate exercetur, cauſis certis *abſolutioni pontificis* et *epiſcoporum* reſeruatis (*c*). III. Moderandae huius iurisdictionis cauſa inuentae ſunt ſatisfactionis poenitentialis *redemtiones*, *commutationes*, earumque *remiſſiones*, quae *indulgentiae* dicuntur. Has concedendi ius vindicatur *pontifici* et *epiſcopis*, et pontifici quidem, quoad plenarias, iure *reſeruato* (*d*).

(*a*) LANCELLOTVS *inſt. iur. Can. lib. II. tit.* 5. *Conc. Trid. ſeſſ. XIV.* Poenitentiae priuatae vſum *ſec. VII* oſtendit *Lud. Ant.* MVRATORIVS de *redemtionis peccatorum et indulgentiarum origine t.* V. *ant. Ital. medii aeui diſſ.* 68. *p.* 712. *Sec. XIII.* eius ratio ſpecialius determinata eſt in *concilio Later. IV.* in *c.* 12. *X.* h. t. *Io. Ge.* PERTSH *vom Recht der Beichtſtühle* Sect. I. c. 2. 3. B. Parens in *iur. eccleſ. lib. V. tit.* 38. §. 33. BINGHAM *Orig. eccleſ. lib.* 19. *Io.* DALLAEVS de *auriculari confeſſione.*

(*b*) *c.* 12. X. *h. t.*

(*c*) *c.* 2. 3. *h. t. in* 6. *c.* 3. *extrav. Comm. eod. Io.* CHAPEAVVILLE de *caſibus reſeruatis.*

(*d*) *c.* 14. *X. h. t. Clem.* 2. *eod. B. Parens* in diſſ. Prael. *tom. IV. Iur. eccl.* de *eccleſia Romana matre indulgentiſſima* §. 14. ſeq. Vſum indulgentiarum ad ſec. VIII. refert MVRATORIVS l. c. p. 717. 740. 743. Famoſa et largiſſima earum ſpecies eſt *Iubilaeum. Centeſimi anni* indulgentiam primus conſtituit Bonifacius VIII. *quinquageſimi* Clemens VI. *vigeſimi quinti* Paulus II. et Sixtus IV. in *c.* 1. 2. 4. *Extrav. Comm. de poenitent. Ernſt. Aug.* BERTLING *vom Paepſtlichen Jubel-Jahr und vom Ablas.*

§. 315. Poenitentia priuata, ſi diſceſſeris ab eis, quae confeſſionis *ſingulorum peccatorum*, *ſatisfactionis*

nis et *Sacramenti* rationem reſpiciunt, ſeruata eſt in *Auguſtana Confeſſione* (*a*), tamquam *inſtitutum eccleſiaſticum, praeparationi S. Coenae inſeruiens.* Hinc I. regula iuris eccleſiaſtici eſt, ad *S. Coenam* non admitti niſi *Confeſſos* et *abſolutos.* II. Eccleſiae et *poteſtatis eccleſiaſticae* ius eſt (*b*), de ea *ſtatuendi, diſpenſandi, poteſtatem* eam *adminiſtrandi* miniſtris conferendi, et proſpiciendi, vt *recte adminiſtretur.*

(*a*) *Auguſt. Confeſſ. art.* XI. *XXV. Art. Schmalcald. P. III. art.* 8. *Ord. eccl. Sax. art. gen.* 7. *Ord. eccl. Brunſuic. D. Iulii* tom. I. Corp. Conſt. Calemb. p. 156. SECKENDORFF in *hiſtor. Lutheraniſmi L. I.* §. 99. in addit. p. 162. et L. III. §. 23. n 2. p. 61. CARPZOVII *iurispr. eccl. Lib.* 2. *def.* 275.

(*b*) *Eccleſiae* eſt *poteſtas clauium*, miniſtrorum eorum *adminiſtratio. Art. Schmalcald. P. III. art.* 7. et in append. de *poteſtate epiſcop.* WERNHERI *princ. iur. eccl. cap. VI.* §. 22. PERTSCH l. c. *Sect. II. c.* 2. §. 7. *Sect. III. cap. I. et II.*

§. 316. *Adminiſtratio* eius ex politia eccleſiae commiſſa eſt *miniſtris eccleſiae*, et per parochiam ad *ſacra parochialia* pertinet (§. 145.). Hinc parochianis ius non competit alium confeſſionarium adeundi *extra parochiam* (*a*), niſi vel *proprii parochi* conſenſu, vel ex *conſiſtorii* decreto. Ius vero *eligendi mutandique* confeſſionarium negari nequit, ſi vel ſint plures *eiusdem parochiae* miniſtri (*b*), vel quis adſcriptus ſit *pluribus parochiis*, veluti ex duplici domicilio (§. 154.), vel ſi quis, ius patronatus habeat in pluribus eccleſiis (*c*). Certe Principi Euan-

 gelico

gelico *iure potestatis ecclesiasticae* salua est libertas confessionarium mutandi (§. 336.) (*d*).

(*a*) *c.* 4. *et* 12. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 3. *de poenit. D.* 6. *c.* 2. *h. t. in* 6. HORN. *in addit. ad Schilteri inst. iur. Can. p.* 279. B. Parens *in iur. Paroch. Sect.* 4. *c.* 1. §. 13. PERTSCH *l. c. S. II. c.* 1. §. 14.

(*c*) CARPZOV *iurispr. Eccl. lib.* 3. *def.* 106. ibique *Beier* in *addit.*

(*d*) B. Parens *in iur. eccles. lib. V. tit.* 38. §. 60. 64.

§. 317. Per *absolutionem* promissa in Euangelio peccatorum remissio confitenti applicatur. Parum ergo 1) interest, vtrum in ea decernenda *formula dictatoria*, ex vsu ecclesiae Romanae repetita, an *declaratoria* vsurpetur (*a*). 2) *Poenitenti* vero et *confitenti* denegari a ministro ecclesiae nequit, nisi ex iusta causa et ex iudicio consistorii (§. 296.) (*b*).

(*a*) Hae *formulae absolutionis*, ad adiaphora pertinentes, frequenter determinatae sunt per *ordinationes ecclesiasticas.* Vid. *Io. Iac.* MOSER *de formula absolutionis confitentium* §. 10. f. inter eius *selecta iuris* p. 379.

(*b*) *Ord. eccl. Sax. art. gen.* 7. *et* 10. ibi *für die Kirchen, das ist, für die Verordneten des Consistorii. Constitut. Consistorial. Brunsu. Luneb.* de a. 1731. in *Corp. Const. Cal. t. I. p.* 441. WERNHER *l. c. c. VI.* §. 19. 22. *f. C.* ZIEGLER *de Superint. c. XVIII.* §. 10. 11.

§. 318. Ad firmandum in confitendo animum lege ecclesiastica constituta est *obligatio ministrorum ecclesiae ad celanda, quae in confessione manifestata sunt:*

ſunt: in qua conſiſtit *ſigillum confeſſionis*, poena ſuſpenſionis vel remotionis munitnm (*a*). Hinc 1) confeſſionarius crimen, in confeſſione proditum, nec magiſtiatui *denunciare* nec de eo *teſtimonium* ferre poteſt (*b*), niſi vel ex ipſius confitentis *permiſſione*, vel ex manifeſta *ſalutis publicae* ratione (*c*). Ceterum 2) vti poenitentia, ita et ſigillum confeſſionis *ratione commiſſorum* tantum intelligitur, nec ad *committenda* produci poteſt, quorum executio ipſa prudenti manifeſtatione poteſt impediri (*d*).

Inde denunciatio a confessionario facta non inquisitionis effectum habet, quia a periuro et perfido facta censetur, cum tantum a viro probo atque honesto facta hunc effectum habere potest.

Confessione separata non actio iniuriarum datur ei qui denominatur, est ab ea separator. l. 15 § 13 de iniur. Cramer. Obs. iur. univ. T. 3. obs 934.

(*a*) *c.* 2. *de poenit. D.* 6. *c.* 12. *X. h. t. Ord. eccl. Sax. art. gen.* 7. *Adr.* BEIER *de Sigillo confeſſionis P. I.*

(*b*) HORN *in reſp. claſſ.* 15. *reſp.* 9. B. Parens *l. c.* §. 48. CARPZOV *iuriſpr. eccl. lib.* 3. *def.* 23. GAIL *lib. I. obſ.* 100. *n.* 8.

(*c*) WERNHER *l. c.* §. 56. *Adr.* BEIER *l. c. P.* 2. *c.* 2.

(*d*) PERTSCH *l. c. S. II. c.* 4. §. 17. ZIEGLER *ad Lancellot. lib.* 2. *tit.* 5. §. 19.

§. 319. Toleratur, et ob exiguos parochorum reditus tolerandum eſt genus manuſculi, *nummi confeſſionarii* nomine notum, vt *ſponte oblatum* accipi quidem, non autem iure perfecto exigi queat (*a*).

(*a*) *Petr.* MVLLERVS de *nummo Confeſſionario* th. 7. ſ. CARPZOV *l. c. lib. I. def.* 120. PERTSCH *l. c. S. II. c.* 3. §. 31.

TIT. X.
DE IVRE CIRCA IEIVNIA ET CVLTVM SANCTORVM.

(Lib. 3. Tit. 46. *de obseruatione ieiuniorum.* L. 3. Tit. 45. *de reliquiis et veneratione sanctorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 320. *Ieiunium totale in ecclesia nostra liberum.* 321. *Partiale in ecclesia Romana.* 322. *Publicum et priuatum.* 323. *Ius indicendi dies ieiuniorum.* 324. *Cultus sanctorum et beatorum in ecclesia Rom.* 325. *iura inde descendentia inter Protestantes.*

§. 320. *Ieiunium sacrum totale*, seu *proprie* sic dictum, est *abstinentia ab alimentis per diem*, *saltem ad vesperam vsque*, *solius religionis intuitu susceptum.* Hoc fine *libere* susceptum commendatur in ecclesia Euangelica (*a*).

(*a*) *Augustana Conf. art.* 26. ad similitudinem *primitiuae ecclesiae*, in qua ieiunia ex vero vsu et fine aestimata sunt. *Io.* DALLAEVS *de ieiuniis et quadragesima c. I. II.* B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 46. §. 11. 12. 15. 33.

§. 321. *Ieiunii* nomen in significatu *improprio* in *ecclesia Romana* accepit *abstinentia inter ordinariam refectionem a determinato ciborum genere*, videlicet ab esu carnium. Obligatio ad illud obeundum oritur vel ex *lege ecclesiastica* (*a*), vel ex praecepto *confessionarii* (*b*), vel ex *voto*.

(*a*)

(a) c. 1. 2. X. *de obseruatione ieiuniorum* c. 1. *seq.* D. 76.
(b) c. 2. X. *de sponsa duorum* c. 3. *de elect. in* 6.

§. 322. Ieiunium vtrumque vel *publicum* est, cui annexa est liturgia publica, vel *priuatum*, cui haec non est annexa. In *publico* ieiunio determinatur I. *specialis*, ad poenitentiae rationes adcommodata *liturgia*; cuius intuitu in eodem prohibita sunt *actus* et *signa hilaritatis*, et interdictae *nuptiae* (a): II. constituuntur tum *tempora certa*, vt tempus *aduentus* et *quadragesimale*, tum *certi dies*, dies *supplicationum* dicti (b).

(a) c. 8. 10. 11. C. 33. *qu.* 4. c. 4. X. *de feriis* CARPZOVII *iurisprud. eccl. lib.* 2 *def.* 268. *n.* 8. *def.* 157. *et def.* 268. *Christ.* WILDVOGEL *de eo quod iustum est circa tempus quadragesimale c. II.* §. 11.
(b) Horum numero sunt *quatuor temporum ieiunia*, et *antepaschale*. c. 1. *et seq. D.* 76.

§. 323. Quaecunque valent de iure *dies festos instituendi* (§. 282), eadem obtinent in iure *indicendi dies supplicationum.* Ius eosdem *reipublicae causa* et ob *calamitates publicas* decernendi ad *iura maiestatica* circa sacra spectat (§. 283.) (b), et imperantis est sine discrimine religionis; quamuis ratio liturgiae, in iisdem ordinandae, ecclesiae relinquenda sit.

(a) SCHILTER *Inst. iur. Can. lib. II. tit. I.* §. 34:
(b) Supplicationum, auctoritate regum Francorum hoc

fine

fine extra ordinem iniunctarum, exempla ex *capitularibus* recenfet *Steph.* BALVZIVS in not. ad *Regionem p.* 569. et B. Parens *in iur. Eccl. lib. III. tit.* 46. §. 38.

§. 324. Ad difciplinam *ecclefiae Romanae* propriam pertinet *inuocatio* et *cultus fanctorum* et *beatorum*; quos inter hoc difcrimen feruatur, vt *fancti* habeantur, qui poft mortem cultu quolibet publico vel priuato per *totam ecclefiam* ex *praecepto* pontificis honorandi funt, *beati* vero, quos per certam ecclefiae partem cultu, a Pontifice *determinato*, profequendi *facultas* tantum indulgetur (*a*). Ad *Pontificis referuata* refertur poteftas, homines defunctos albo fanctorum vel beatorum folenniter et Canonice referendi (*b*). Ipfe cultus fanctorum *diebus feftis, miffa, officiisque diuinis*, in eorum honorem celebratis, *imaginum reliquiarumque* expofitione et veneratione, ipforum fupplici *inuocatione*, *precibus* et *iureiurando* facta, eorumque in *patronos* receptione, praeftatur, et iniuria illis dicta, ceu *blasphemia*, et reliquiarum ablatio, ceu *facrilegium*, vindicatur (*c*).

(*a*) *Anaclet.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 46. *tom. III. p.* 553.

(*b*) *c.* 1. *X. de reliquiis et venerat. Sanct.* ESPENII I. E. *P. I. tit. XXII. cap. IX. et X. I. nou.* edit. *p.* 219. *Profp. de* LAMBERTINIS feu *Benedictus XIV. de feruorum Dei beatificatione et Beatorum Canonifatione lib. I. Dan.* PAPEPROCHIVS de *folenn. Canonizationis init. et progreffu. Iufti* FONTANINI *Codex conftitutionum, quas Pontifices ediderunt in folenni canonifatione Sanctorum.*

(*c*)

(c) *Conc. Trid. ſeſſ. XXV. de inuocat. venerat. et reliq. SS. et ſacris imaginibus*, *c. 2. de off. ordinar. in 6. art.* 172. *Conſt. Crim. Car. Io. Rud.* ENGAV *de honorificis ſanctorum iuribus* §. 11. *ſ. Io. Chryſoſtomi* TROMBELLII diſſ. de *cultu Sanctorum*, et *Io. Rud.* KIESLINGII *exercitationes theol. hiſtoricae* aduerſus Trombellium.

§. 325. Quae principia cum aduerſa ſint *Auguſtanae Confeſſioni* (*a*): conſequens eſt, vt A. C. addicti nec ad celebrationem dierum, *ſanctis dicatorum*, cum annexis (*b*), nec ad *iuramenta* per Sanctos praeſtanda, nec ad ſimilem quemcunque ſanctorum cultum, in Catholicorum territoriis adigi poſſint (*c*), nec *impietas erga defunctos* aeſtimari queat ex principiis blasphemiae et ſacrilegii.

(*a*) *Aug. Conf. art.* 21. *Apol. A. C. art.* 9. *Pie defunctorum* memoria non niſi in exemplum vitae et virtutum commendatur, perinde vt inter primaeuos Chriſtianos *martyrum memoria* hoc ſolo fine commendata eſt.

(*b*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 48. Mirum eſt, contrarium potuiſſe in mentem venire *Ge. Chriſt.* NELLERO in *diſſ. de feriis P. I.* §. 6. *n.* 7.

(*c*) *Pax relig. de a.* 1555. §. 107. B. Parens in *iur. eccleſ. lib.* 3. *tit.* 45. §. 8.

TIT.

TIT. XI.
DE IVRE CIRCA VOTVM ET IVSIVRANDVM.

(Lib. III. Tit. 34. *de Voto et voti redemtione.* Lib. II. Tit. 24. *de Iureiurando*).

ARGVMENTVM.

§. 326. *Voti indoles.* 327. *Voti realis et personalis obligatio.* 328. *Ius circa illud disponendi.* 329 *Iuramentum*· 330. *Reale et personale, assertorium et promissorium.* 331. *Quomodo praestandum.* 332. *Eius vis et potestas.* 333. *Obligatio eius religiosa.* 334. *Eius vis in confirmandis actibus validis.* 335. *et in actibus non obligatoriis. Intuitu prohibitorum est nullum.* 336. *De iuramento vi et dolo expresso.* 337. *Absolutio a iuramento.* 338. *Quatenus eius obligatio ad heredes transeat?* 339. *Periurium.*

§. 326. VOTVM est *pollicitatio Deo facta de aliquo praestando.* Voti, deliberato animo de re licita praestiti, obligatio sua natura *interna* est (*a*). Sed deficit haec obligatio ob vitium in *obiecto*, et ob defectum in *potestate vouendi* (*b*).

(*a*) *Christ.* WOLF. *in iure Naturae tom. III.* §. 964. *s.*

(*b*) *In malis promissis rescinde fidem. In turpi voto muta decretum: quod incaute vouisti, ne facias.* c. 5. C. 22. *qu.* 4. Conf. *c.* 1. *et* 15. *eod. c.* 1. 2. 3. 6. C. 33. *qu.* 5. Conf. *Augustana Confessio art. XXVII.*

§. 327. *Votum* ratione obiecti, vel REALE est, quod *de re in gratiam tertii praestanda*, vel PERSONALE est, quod de *facto, solum vouentem concernente*,

nente, *praeſtatur*. Hoc iterum vel *ſolenne* eſt, quod praeſcriptis ad id ſolennitatibus fit (*a*), vel *minus ſolenne*, quod absque his emittitur. Obligatio voti *realis*, iure ciuili et canonico firmata, *perfecta* eſt, ac tertio competit ius, rem voto promiſſam a vouente eiusque heredibus exigendi (*b*). Votum *perſonale* ex iure Canonico intuitu *ſolius vouentis* vim obligandi habet (*c*): inter Proteſtantes intra fines internae obligationis ſubſiſtit (*d*).

(*a*) *Quod ſolenniſatum eſt per ſuſceptionem ſacri ordinis, aut per profeſſionem religioſam c. vn. de Voto et voti redemt. in* 6. ESPEN. *iur. eccl. P. II. S. I. tit.* 13. *c.* 6. *tom. I. p.* 582.

(*b*) *L.* 2. *pr. et* §. 2. *D. de Pollicitat. ſi quis rem aliquam vouerit, voto obligatur; quae res perſonam vouentis, non rem, quae vouetur, obligat. - - - Voti obligationem ad heredes tranſire conſtat. c.* 6. *X. de his quae vi metusue cauſa fiunt. c.* 6. *X. de teſtamentis. c.* 18. *de Cenſib.*

(*c*) *c.* 6. X. *h. t. Anacl.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3 *tit.* 34. *n.* 4. *tom. III. p.* 496.

(*d*) B. Parens *in iur. eccleſ. lib.* 3. *tit.* 34. §. 18. 21.

§. 328. Voti obligatio ſubiecta eſt *poteſtati* et *iurisdictioni eccleſiaſticae*. Vi eius 1) *irritum* declarari poteſt votum, ſi eſt *inualidum* (§. 326) (*a*), 2) *Tolli* dicitur votum, ſi obligatio voti *validi* ex iuſta cauſa diſſoluitur, veluti per abſolutionem, diſpenſationem, redemtionem, vel per immutationem (*b*): cuiusmodi poteſtas *Pontifici* et *epiſcopis* vindicatur (*c*).

(*a*) *c.* 16. *C.* 33. *qu.* 5. REIFFENSTVEL *l. c. p.* 497. GIBERT *in Corp. I. C. P. II. p.* 407. 460.

(*b*)

(*b*) *c.* 1. 2. 5. 8. 9. *X. de Voto et voti red.*

(*c*) *c.* 2. *X. eod.* Quinque vota *Pontifici* reſeruata recenſentur in *c.* 5. *Extrau. comm. de poenitent. et remiſſ. c.* 9. *X. de Voto.*

§. 329. IVSIVRANDVM eſt aſſeueratio religioſa, qua *quis Deum inuocat tamquam teſtem veri et vindicem, ſi ſciens fefellerit.* Per iusiurandum 1) Deo *cultus* praeſtatur: eidem vero 2) *votum* ſua natura non ineſt, quamquam ei accedere poſſit, ſi quid ſimul Deo promittatur v. c. ſub formula: *voueo et iuro.*

[illegible] Grot. in d. I. B. et P. l. 2. c. 13. et 14. defendit contrariam sententiam.

§. 330. *Iuramentum* ratione *obiecti* diuiditur I. in *reale* et *perſonale*, eodem ſenſu ac *Votum*; (§. 327.) II. in *aſſertorium*, quod de *veritate nude aſſertorum*, et in *promiſſorium*, quod de *veritate promiſſorum et de promiſſis ſeruandis* praeſtatur.

l. 193 ff. quar. rer. actio non datur.
Ioh. Sim. Peter. Gasser. Prof. Hall.: Diss. de iuramento in rem.

§. 331. Iusiurandum ratione iurantis tres comites habere debet (*a*), 1) *iudicium*, vt iurans *vim eius* et *rem*, de qua iurat, cognitam habeat (*b*), eoque nomine aetas *XIV annorum* ad iurandum idonea praeſumitur (*c*): 2) *veritatem*, vt actu praeſtetur ſecundum mentem eius, qui id exigit (*d*): 3) *iuſtitiam*, vt nec contra leges, nec contra ius tertii praeſtetur (*e*).

Exempla [illegible] X. de testibus cogendis. et c. 16. de testibus et attestat.

(*a*) *c.* 26. *X. de iureiur. c.* 2. *C.* 22. *qu.* 2.

(*b*) c. 20. c. 25. X. eod. Hinc vtilis eſt *certioratio iurium*, de quibus iuratur, maxime intuitu perſonarum,

narum, quibus iura ignorare licet. Eius *defectus* vero vim iuramenti non tollit, si illa iuranti cognita et intellecta esse aliunde constat. *Frid. Es.* PVFENDORFII *obs. iur. tom. I. obs.* 43. §. 3. 5. 6.

(*c*) *c.* 14. 15. *C.* 22. *qu.* 5. Ad iudicialia iuramenta iure particulari passim aetas *XVIII. annorum* desideratur BERGER *El. disc. for. p.* 532. WERNHER *obs. for. P. II. obs.* 346.

(*d*) *c.* 9. *C.* 22. *qu.* 5.

(*e*) *c.* 18. *c.* 28. *X. de iureiur.*

§. 332. Vis et potestas iurisiurandi consistit in *inuocatione Dei in testem et vindicem* (*a*). Iuramentum ergo 1) praestari potest per quaelibet verba, eam *iuramenti vim* exprimentia, etiam per solum verbum *iuro* (*b*): nec 2) interest, vtrum *ore* an *scriptis*, vtrum ab *ipso iurante* proferantur, an *eius nomine et ex eius mandato speciali* ab alio; cuiusmodi iuramentum *in alterius animam* vocatur (*c*). E contra 3) iuramentum non constituunt verba, *vim eius non exprimentia*, ad *certitudinem* tamen *veritatis* contestandam comparata, quales sunt asseuerationes, quantumuis religiosae, per res sacras, vel nobis gratissimas, sub fide generosa, vel sub fide dignitatis ecclesiasticae factae (*d*), vel quibus quis se *refert* ad testimonium diuinum, Deum vero testem non inuocat; quamuis eiusmodi asseuerationes *in iuramentum* transeant, si quis *iurare* per illas res se asseuerat. Denique 4) a iuramentis differunt *imprecationes* et *execrationes*, quibus quis se aliosque diris impie deuouet (*e*).

Harprecht Diss: de iuramento in scriptura praestando.

Oldekopp. de iuramento in animam alterius. Diss: 1667. negat hoc fieri posse. Gerh: Feldmann Diss: de eod: contra Dust: Oldekoppium.
Hodie in plurimis locis tantum iuramenta calumniae per procuratorem praestari possunt. Requiritur mandatum specialissimum, in quo verba quae procurator iurare debet expressa esse necessum est: quod in iuramento fidelitatis et homagio negligi solet.

(*a*)

(a) *Iac. Frid.* LVDOVICI de *solennibus Iuramentorum. Gundlingiana P. IV. n. 2. p.* 311. *Io. Frid.* IVGLER *de ritu tangendi SS. Euangelium in iureiurando.*

(b) *In c.* 4. *X. de iureiur.* probatur formula: *Ita me Deus adiuuet et Sancta eius Euangelia*: quae et inter *diuersae religionis consortes* lege publica praescripta est in *R. I. de a.* 1555. §. 106.

(c) *c.* 6. 7. *X. de iuramento calumniae c.* 3. *eod in* 6. *c.* 2. *de testibus in* 6. *Io. Flor.* RIVINVS *de iureiurando in alterius animam* §. 22. *Gundlingiana P. IV. n.* 3. *p.* 335.

(d) Huiusmodi obtestationes pro *iuramentis* habet *Sam. de* COCCEII in *iure controuerso p.* 617.

(e) Iuramentum, cui iunguntur execrationes, vocatur *execratorium*, quale solet esse *iuramentum Iudaeorum.* In *inuocatione Dei in vindicem* perperam quaeritur *execratio:* aliud enim est, se *subiicere vindictae diuinae*, quod Christiani est; aliud vero, *sibimet aliisue mala decernere*, quod esse debet a religione Christiani alienum.

§. 333. Per inuocationem Dei in testem et vindicem tamquam per *noua motiua* inducitur *obligatio iurisiurandi*, agnita firmataque iure Canonico, et constituto principio, *iusiurandum seruandum esse, quod non vergit in dispendium salutis vel in praeiudicium tertii* (a). Datur inde ex iureiurando *actio* et *exceptio* (b).

(a) *c.* 28. *X. de iureiur. c.* 2. *eod. in* 6. *c.* 2. *de pact. in* 6.
(b) *c.* 6. 28. *X. de iureiur. c.* 2. *c.* 3. *eod. in* 6. B. Parens in *iur. eccl. lib. II. tit.* 24. §. 34.

§. 334. Itaque I. ex iureiurando, quo *conuentio valida*

valida confirmatur, *noua* huic accedit obligatio, quae *naturam sequitur obligationis*, ex ipsa conuentione descendentis. Cuius consequens est, vt 1) iuramentum produci nequeat vltra *limites conuentionis* (*a*), 2) eidem *tacite* insint *conditiones* omnes, quae *conuentioni* insunt (*b*); et 3) sublata *obligatione ex conuentione*, velut per eius remissionem, sublata censeatur *obligatio ex iuramento* (*c*).

(*a*) *c.* 20. 35. *X. de iureiur.*
(*b*) *c.* 3. 25. 29. *X. eod.*
(*c*) *c.* 2. *X. de sponsalibus.*

§. 335. II. Actus, in *fauorem agentis nulli* et *non obligatorii*, interueniente iuramento, tamquam ex *noua causa obligandi*, *validi* et *obligatorii* efficiuntur (*a*). III. *Absolute* vero *probibita*, interueniente iuramento licita fieri nequeunt (*b*). Hinc non obligat iuramentum, quod de re *illicita* praestatur (*c*), vel quod vergit in *praeiudicium tertii* (*d*), veluti in praeiudicium reipublicae vel ecclesiae (*e*).

(*a*) *c.* 28. *X. de iureiur. c.* 2. *eod. in* 6. *c.* 2. *de pactis in* 6. *Io. Mich.* ROTERMVNDT *de iureiurando actibus inualidis adiecto* §. X. *Dau.* Ge. STRVBEN *Rechtliche Bedencken* N. XXIV.
(*b*) *c.* 18. *X. de iureiur. c.* 12. *X. de foro compet. c.* 18. *X. de testib. c.* 4. *X. de testib. cogend.*
(*c*) *c.* 6. 8. C. 22. *qu.* 4. *c.* 58. *de regul. iur. in* 6.
(*d*) *c.* 28. *X. de iureiur. c.* 2. *de pactis in* 6.
(*e*) *c.* 27. 33 *X. de iureiur. c.* 1. *eod. in* 6. *An.* REIFFENSTVEL *l. c. lib.* 2. *tit* 24. §. 3. *tom. II. p.* 334.

§. 336. Ex iuramento, *vi metuque vel dolo elicito*, ius acquiri nequit ei, *cui iuratur*; ideoque et deficit *obligatio iurantis* (*a*) (§. 331). Idem dicendum eſt de promiſſo iurato, quod ex parte eius, *cui iuratur*, ſine *turpitudine* ſeu *violatione legis* acceptari non potuit (*b*). In vtroque tamen caſu opus eſt *cauſae cognitione* et ſententia, qua illud *nullum* eſſe declaratur.

(*a*) In *c.* 28. *X. de iureiur.* et in *c.* 2. *de pact. in* 6. iuramenti obligatio tum demum adſtruitur, ſi *ſine metu et dolo ſponte* praeſtitum eſt. *Cautelae* loco tamen *abſolutio* exigitur in *c.* 2. *et* 8. *X. de iureiur.*

(*b*) Quale eſt iuramentum de *vſuris illicitis* praeſtandis. Cum in his ſoluendis a debitore non peccetur, peccetur vero a *creditore* in iisdem accipiendis: Ius Canonicum *iuramento* quidem *per ſolutionem vſurarum* ſtandum eſſe, *ſolutas* vero mox iure *repeti* poſſe, decernit in *c.* 6. *X. eod.* Sed rectius dicendum eſt, obſtare exceptionem *doli*. *Dolo enim facit, qui petit, quod reſtituere oportet eundem c.* 59. *de regul. iur. in* 6.

§. 337. *Abſolutio a iuramento* I. in ſenſu *generali*, perinde ac *abſolutio ab actione*, accipitur pro declaratione iudiciali, iurantem ex iuramento non obligari (*a*). II. In ſenſu *ſpeciali* eſt relaxatio ſeu liberatio a *vinculo iurisiurandi*, auctoritate publica facta. Haec iuſte non decernitur, niſi ex cauſis, ex quibus ei, *cui iuratum eſt*, inuito *ius quaeſitum* adimi poteſt, veluti 1) ob ius, ipſum eodem *priuandi* (*b*), vel 2) ob ius, conuentionem iura-

Cramer in introductione in proc: imp: §998

iuratam ex caufa *falutis publicae* refcindendi. Poteftas decernendi abfolutionem in vtroque fignificatu eft *iurisdictionis*, et quidem *ecclefiafticae* (*c*), fi de caufa ecclefiaftica, vel *fecularis*, fi de caufa feculari iuramentum praeftitum eft (*d*). Spurium et periculofum eius fundamentum eft, quod ab *effictio vicariatu Chrifti* repetitur (*e*).

R. I. de anno 1555.

(*a*) Hoc fenfu is, qui *nullius iuramenti vinculi conftringi* potuit, *abfoluendus* effe dicitur *in c.* 2. *X. de iureiur.* Inde inualuit *abfolutio a iuramento ad effectum agendi*, de qua fcripfit *Ge. Ad.* STRVVIVS. Conf. B Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 24. §. 52. STRYK de *cautelis iurament. meletem. III. c.* 2. §. 27. *fq.*

(*b*) veluti per declarationem in bannum. Conf. FABRI *Staats Canzley tom. VI. p.* 622. *tom. XIII. p.* 670.

(*c*) *c.* 2. 8. 15. *X. de iureiur. Conft. Elect. Sax. P. II. Conft.* 36. CARPZOV. *in iurispr. for. P. II. C.* 36. *def.* 1. BERLICH *P. II. concl.* 44. 1. 11. *f.*

(*d*) *Ordinat. Camer. P.* 2. *tit.* 24. *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 164. *in f. Henr.* PIRHING in *iur. Can. lib.* 2. *tit.* 24. §. *vlt. p.* 473. *Io. Mich.* ROTERMVND l. c. *cap.* 1. §. 4. 5. 6. *Diet. Herm.* KEMMERICH de *poteftate relaxandi iuramentum* §. 13.

c. 13 X de iudic: c. 3. de foro comp. in 6. Moser im [illegible] T. 1. p. 692. idem vom [illegible] T. II p. 759.

(*e*) de quo egi in *obf. iur. Can. obf. II.*

§. 338. Obligatio *ex iureiurando* adftricta eft ad *perfonam iurantis*, nec vi fua ad *iurantis heredes* tranfit. Tranfit tamen ad hos ex *nouo* et *fpeciali* obligandi fundamento, et quidem 1) ex obligatione *conuentionis*, cui iuramentum acceffit, 2) ex obligatione *heredis*, per aditam hereditatem ad

debita defuncti ex bonis eius ſoluenda obſtricti (*a*), ſi videlicet eſt iuramentum *reale* (§. 330.).

(*a*) *c.* 6. X. *de teſtament. Anacl.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 2. *tit.* 24. §. 3. *n.* 102. *tom. II. p.* 335. WERNHER. *obſ. for. P. IV. obſ.* 151. *n.* 228. STRYK *de ſucceſſ. ab int. diſſ. VIII. c.* 10. §. 76.

§. 339. *Periurium* eſt doloſa violatio obligationis, ex iureiurando deſcendentis. Periurii reus eſt tum 1) qui *ſciens* falſum loquitur, dum iurat; quod eſt proprie *peierare*: tum 2) qui *fidem*, iurato datam, fallit (*a*). Peierat ergo, qui *reſeruationibus mentalibus* vſurus, falſum loquitur (*b*).

(*a*) *c.* 1. 3. *C.* 22. *qu.* 2. *c.* 8. 28. *X. de iureiur.*
(*b*) *c.* 9. 6. 22. *qu.* 5.

SECTIO

SECTIO II.

DE IVRIBVS CIRCA MATRIMONIVM.

TIT. I.

DE CAVSIS MATRIMONIALIBVS IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 340. *Origines iurisdictionis ecclesiasticae in causis matrimonialibus?* 341. *quousque ecclesiae acquisita?* 342. *Seruata inter Protestantes.* 343. *Fontes decisionum in causis matrimonialibus.*

§. 340. Causae matrimoniales sunt *ecclesiasticae,* quatenus *potestati et iurisdictioni ecclesiasticae* subsunt. Huic subesse coeperunt ex *rationibus specialibus. Prima* est ex *confoederata Christianorum disciplina*, de causis matrimonii ex iure diuino praeceptisque Christi et Apostolorum aestimandis (*a*); et ex more matrimonium profitendi *apud ecclesiam* (*b*). *Altera* est ex forma matrimonii ecclesiastica, *benedictione* videlicet *sacerdotali*, obseruantia primum, deinde legibus imperatorum sec. VIII. et IX. constituta (*c*). *Tertia* ex indulgentia imperatorum, qua causas matrimoniales tum in conciliis definiri, tum in ecclesia iudicari permiserunt. Accessit *quarto* tum typus matrimonii, sub cuius imagine *coniunctio*

ctio Christi cum ecclesia repraesentata est, tum denique erroneum de *sacramento matrimonii* dogma, ex Augustini interpretum et scholasticorum opinionibus medio aeuo natum (*d*).

(*a*) *Ios.* BINGHAM *antiquit. eccles. lib. XXII. cap.* 2. 3. 4. Ge. *Ernst. Lud.* PREVSCHEN tr. *daß ein Catholischer Landesherr in Ehe- und Kirchen- Sachen Evangelischer Vnterthanen zu erkennen nicht befugt* §. 52. 59. 91.

(*b*) TERTVLLIANVS *ad vxorem lib.* 2. *c.* 9. *Vnde sufficiam ad enarrandam tantam felicitatem matrimonii, quod ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignat benedictio, angeli renunciant, pater ratum habet.* Idem de *pudicitia* c. IV. *Penes nos occultae quoque coniunctiones, id est, non prius apud ecclesiam professae, iuxta moechiam et fornicationem iudicari periclitantur.*

(*c*) In *oriente* per Nouellam LEONIS LXXXIX. in *occidente* per leges CAROLI M. quas recenset B. Parens *in iur. eccles. lib.* 4. *tit.* 3. §. 25.

(*d*) Nouum hoc dogma esse, *docet M. A. de* DOMINIS de *republ. eccl. lib. V. c.* 11.

§. 341. Inde vero ecclesiae *iurisdictio* in causis matrimonialibus *tacito imperantium consensu* acquisita, seculorumque vsu et *obseruantia* ita firmata est, vt iam sec. XII. pro *iure communi* habitum sit, causas matrimoniales, *quoad matrimonium contrahendum dissoluendumque, idue sancte colendum, concernunt*, ecclesiasticas esse (*a*).

(*a*) *c.* 3. *X. de Ord. cognit. c.* 16. *X. de off. et potest. iud. deleg. c.* 7. X. *qui filii sint legit. c.* 12. *X. de excessib. praelat.*

§. 342.

§. 342. Seruata eſt *eccleſiae Euangelicae* eadem Iurisdictio: eaque 1) mox vſa eſt *vniuerſa eccleſia* in corrigendis, quae in his cauſis emendatione indigebant (*a*); 2) cauſae matrimoniales, ſub primitiis reformationis deciſioni *parochorum* permiſſae, deinde, ordinata eccleſiae politia, ad *iudicia eccleſiaſtica* delatae ſunt (*b*). Hinc 3) cauſae matrimoniales, quatenus *iudiciales* ſunt, ad *conſiſtorium* (*c*), quatenus vt *definiendae* et in vtilitatem eccleſiae determinandae ſpectantur, ad iura *reſeruata regiminis eccleſiaſtici* principum Euangelicorum pertinent (§. 172.).

(*a*) vt in *Auguſtana Confeſſ.* art. 23. et in *Articulis Schmalcaldicis* tit. de poteſt. epiſcop.

(*b*) Formula de gubern. eccleſ. a. 1545. apud SECKENDORFIVM in *hiſt. Luth.* lib. 3. p. 534. *Sciunt omnes, negotia coniugii magnam partem eſſe vitae humanae, et incidere tam multas et tam varias controuerſias, vt ad cognitiones negotiorum coniugalium ſit opus peculiari iudicio ſeu peculiari decuria iudicum. Nec fieri poteſt, vt ſinguli paſtores in eccleſiis tantum eruditionis et iudicii habeant, vt has controuerſias recte diiudicare poſſint. - - Ideo neceſſe eſt, in locis certis opportunis conſiſtoria conſtituere, quae cognoſcant et diiudicent controuerſias matrimoniales Chriſtianis ſententiis.* Conf. *Mich. Henr.* REINHARDVS de *ſtatu cauſarum matrimonialium tempore reformationis* diſſ. poſter. §. 4. 7. 8. *Eſ. Frid.* PVFENDORFII *obſ. iur. vniu. tom. I. obſ.* 166.

(*c*) *Mart.* SCHRADER de *cauſis fori eccleſ. c. I. tit.* 1.

§. 343. Cauſae matrimoniales inter Proteſtantes iudicantur 1) ex iure *diuino*, 2) ex libris *ſymbolicis*, 3) ex legibus eccleſiaſticis *particularibus*; 4) in ſub-

ſidium ex iure *Canonico* (*a*). Inter Catholicos *Concilium Tridentinum* praeterea normam conſtituit, qua multum derogatum eſt iuri Canonico.

(*a*) Quaerunt nonnulli inter Proteſtantes in variis articulis iuris *reliquias ſacramenti in matrimonio*, vt *Io. Sam.* STRYKIVS in ſpecial. diſſert. ſed praeter rem, cum pro talibus haberi nequeant, quorum rationes *aliunde*, quam ex ſacramenti indole, intelliguntur. *Mich. Henr.* GRIEBNERVS in diſſ. *de his quae ex iure proteſtantium matrimoniali ad reliquias ſacramenti perperam referuntur.*

TIT. II.

DE MATRIMONIO CONTRAHENDO.

(Lib. IV. Tit. I. *de Sponſalibus et matrimoniis*).

ARGVMENTVM.

§. 344. *Matrimonium naturaliter et ciuiliter tale.* 345. *In eo contrahendo quaenam interueniant?* 346. *Eius incapaces.* 347. *Liberum id ineundi ius. Eius impedimenta.* 348. *Modus illud contrahendi* 1) *in genere,* 349. 2) *in ſpecie ſecundum ius Can. Concilium Trid. et ius Proteſtantium.* 350. *Ratum matrimonium.* 351. *Rati et legitimi ſpecies.* 352. *Exemplum ſpeciale legitimi et non rati.* 353. *Conſummatio eius per ſolennitates nuptiales.* 354. *Iura circa Benedictionem ſacerdotalem,* 355. *et circa proclamationem.* 356. *Matrimonium publicum et clandeſtinum.* 357. *Matrimonium conſcientiae.* 358. *Concubinatus.*

Vide: Covarruvius de sponsalibus et matrimonio Antw: 1735.
Paul: Cypraeus de iure connubiorum Frft. 1672. 4to. — — — — et sponsalium. Frft. 1691.
Joh: v. Boilt, — — — inter
Henr: Brouwerus de iure — — Batavor.
Henr: Bruckner decis: iur: matrimon: controvers.

§. 344. MATRIMONIVM eſt *ſocietas maris et feminae, liberorum procreandorum et educandorum*

cauſa

cauſa ſecundum formam lege praeſcriptam contra-ƈta. Finis eius tum 1) ad ſobolis procreationem et educationem (*a*), tum hoc nomine ſimul 2) ad *indiuiduam vitae conſuetudinem* tendit (*b*). *Ciuiliter* pro matrimonio habetur coniunƈtio maris et feminae, *indiuiduam vitae conſuetudinem continens*; (etiamſi ſpes ſobolis procreandae exulet (*c*)).

sub forma matrimonii contracta)

(*a*) *c.* 12. *C.* 31. *qu.* 1. *c.* 6. *C.* 32. *qu.* 2.

(*b*) *c.* 11. *X. de Praeſumt. Vitae conſuetudo* in communicatione officiorum omnium, vſus rerum, et caſuum ſecundorum ac aduerſorum conſiſtit; vt talem vxor ſe in omnibus exhibeat viro, qualis ipſa ſibi eſt, et e conuerſo. *c.* 3. *C.* 27. *qu.* 2.

(*c*) *c.* 4. *X. de frigidis et maleficiat.* ibi. *Romana eccleſia conſueuit in conſimilibus iudicare, vt quas tamquam vxores habere non poſſunt, habeant vt ſorores. c.* 5. *eod.*

§. 345. Matrimonium, I. *contrahi* dicitur, per *legitimam declarationem conſenſus mutui maris et feminae in matrimonium iam aƈtu inuicem ineundum* (*a*); isque *conſenſus matrimonialis* vocatur. Praecedunt illud SPONSALIA, quae ſunt *conuentio maris et feminae de matrimonio inuicem contrahendo* (*b*). *Conſenſus ſponſalitius* eſt, qui in futurum matrimonium ineundum dirigitur, quo hoc *initiari* cenſetur. Denique II. *conſummari* dicitur matrimonium, dum interueniunt, quae tum ex natura rei tum ex legis diſpoſitione deſiderantur ad finem matrimonii obtinendum; ſcilicet *ſolennitas nuptialis* et *con-*

coniunctio carnalis. Ad *illam* pertinet 1) BENEDICTIO SACERDOTALIS, quae *est actus sacer, quo sacerdos desponsatos, consensum matrimonialem in praesentia testium coram se edentes, inter preces et benedictionem iungit*: 2) PROCLAMATIO, quae est *denunciatio matrimonii contrahendi publice in ecclesia facta, annexo termino congruo, intra quem impedimenta legitima opponere cuilibet integrum sit* (c).

(a) c. 25. X. *de Sponsalibus* ibi: *matrimonium in veritate contrahitur per legitimum viri et mulieris consensum*. c. 14. X. *de desponsat. impub.* c. 2. C. 27. *qu.* 2.

(b) c. 3. C. 30. *qu.* 5. ibi: *sponsalia futurarum nuptiarum sunt promissio*. c. 2. X. *de Sponsal.*

(c) c. 1. 5. C. 30. *qu.* 5. c. 3. X. *de Clandestina desponsat.* c. 5. X. *de Digamis non ordinandis* c. 7. X. *de Conuersione coniugat.*

§. 346. Matrimonii contrahendi *capaces* sunt, qui *generandi* potentia pollent et facultate *consentiendi*; ideoque nec surdi et muti excluduntur (*a*). Eius contrahendi *incapaces* ergo sunt 1) *impuberes* (*b*), nisi generandi potentia aetatem anteuertat (*c*), 2) natura *impotentes* (*d*), et ex pari ratione *castrati* et *spadones*. Coniunctio tamen *scientis* cum *impotente* contracta (*e*), vel etiam cum *castrato* ex *dispensatione* celebrata, *ciuiliter* pro matrimonio habetur (*f*) (§. 365.): eodemque iure censentur matrimonia senum (*g*).

(*a*) c. 23. 25. X. *de Sponsal.*

(*b*)

(*b*) *c.* 8. 10. 11. *X. de desponsatione impuberum.*

De Wolzhogen de connubiis infantum Diss.

(*c*) *c.* 3. *C.* 14. *X. eod. c. vn.* §. 1. *eod. in* 6.

(*d*) *c.* 3. *X. de frigid. maleficiat, et impotentia coeundi.*

(*e*) *c.* 4. 5. *X. eod.*

Wernh. Obs. forens. p. 3. obs. 39. qui dissentit.

(*f*) *Delphinus de coniugio Eunuchorum* resp. 1. B. Parens in *Iure Eccl. lib.* 4. *tit. XV.* §. 12.

(*g*) *L.* 27. *C. de nuptiis* STRYK *in not. ad Brunnemanni ius ecclef. lib* 2. *c.* 17. §. 2. CARPZOV. *Iur. eccl. lib.* 2. *dec.* 13. *n.* 23. *Conr. Phil.* HOFFMANNI tr. *de matrimonio sexagenarii cum quinquagenaria.*

§. 347. *Omnium et singulorum, qui matrimonii sunt capaces, liberum est ius matrimonii ineundi*: nisi certis personis vel in totum vel in certo casu *ex speciali ratione* lege ademtum sit (*a*). IMPEDIMENTA MATRIMONII vocantur *rationes speciales, lege definitae, ob quas matrimonium contrahere non licet.* PRIVATA sunt, *quae ius coeuntium vel tertii concernunt*, PVBLICA sunt, *quae illud non respiciunt, sed vtilitatem publicam.*

(*a*) *c.* 23. *X. de Sponsalibus et matrim.*

§. 348. Ad matrimonium contrahendum *in genere* requiritur *mutuus consensus matrimonialis*: qui declarari etiam potest per procuratorem, modo hic speciali mandato instructus, nec reuocatus sit ante contractum matrimonium (*a*). Valide non contrahitur, vbi vel *deficit* consensus matrimonialis, vt in furiosis, mente captis, summe ebriis (*b*), vel vbi consensus tali *vitio* laborat, ob quod acquiri ius ex eo alteri

alteri non poteſt, ſi 1) *vi metuque*, in hominem conſtantem cadente, quis ad conſentiendum compulſus (*c*), vel 2) *dolo* alterutrius contrahentis aut tertii inductus (*d*); vel ſi 3) *error* interuenit circa perſonam eiusue ſtatum ciuilem: veluti ſi quis putans cum libera contraxiſſe, poſt ſeruam eam comperiat (*e*). Valido conſenſu *poſthac* interueniente, quo metus, dolus et error purgatur, matrimonium conualeſcit (*f*).

(*a*) *c.* 9. *de Procuratoribus in* 6. De connubiis illuſtrium per procuratorem contractis vid. *I. Aug.* HELLFELD ad *Burc. Gottb. Struuii iurisprud. heroic. P. II. c. V. Io. P. de* LVDEWIG *de matrimonio per procuratorem.*

(*b*) *c.* 26. *C.* 32. *qu.* 7. *c.* 24. *X. de Sponſal.*

(*c*) *c.* 14. 15. 28. *X. de Sponſal. c.* 11. *X. de deſponſ. imp.* etiamſi acceſſerit iuramentum (§. 335.) *c.* 2. *X. de eo qui duxit in matrim.* B. Parens in *I. E. lib.* 4. *tit. I.* §. 121.

(*d*) *c.* 26. *X. de Sponſalibus.*

(*e*) *c. vn. C.* 29. *qu.* 1. *c.* 4. *X. de coniug. Seruorum.*

(*f*) *c.* 21. *X. de Sponſalib. c.* 2. *X. de eo qui duxit in matrim*

§. 349. Matrimonium I. ſecundum *ius Canonicum* valide contrahitur *ſolo mutuo conſenſu matrimoniali ſufficienter declarato*, ideoque tam per verba hunc exprimentia, quae *verba de praeſenti* vocantur (*a*), quam per *ſigna* et *facta* euidentia (*b*). II. Secundum *concilium* Tridentinum vero requiritur *declaratio conſenſus matrimonialis* coram proprio

pa-

parocho, et coram duobus vel tribus *teſtibus* (*c*), et III. ſecundum *ius eccleſiaſticum Proteſtantium declaratio conſenſus matrimonialis* in ipſo actu *benedictionis ſacerdotalis* : ſiquidem praeceptum, de hac adhibenda, *interpretatione* et *obſeruantia eccleſiaſtica vniuerſali* per Germaniam perinde acceptum eſt, ac ſi poena nullitatis eſſet munitum (*d*).

(*a*) *c.* 25. 31. *X de Sponſal. c* 3. *X. de Sponſa duorum.*

(*b*) *c.* 30. X. *de Sponſal. c.* 6. *X. de Condit. appoſit.*

(*c*) *Concil. Trid. ſeſſ. XXIV. de reformat. matrim. cap.* 1. Parochus proprius aeſtimatur intuitu vel *ſponſi* vel *ſponſae*, prout in alterutrius parochia celebratur. PROSPER Cardinalis LAMBERTINI in *inſtitutionibus eccleſiaſticis*, *inſtit. XXXIII. p.* 90. *Parochi praeſentiam moralem ſufficere*; declarant interpretes, hoc eſt, *vt intelligat, quid agatur, tametſi parochus inuitus et plane reluctans praeſens fuerit, modo omnia eo modo coram ipſo geſta ſint, vt certum de iis teſtimonium dare queat. Idem erit, ſi alium in finem et per dolum vocatus fuerit, aut caſualiter ibidem praeſens ſit, aut etiam quaſi tranſeat*; Verba ſunt ESPENII in *Iur. Eccl. P. II. S. I. tit. XII. cap. V.* §. 26. *tom.* 1. *p.* 568. *Aug.* BARBOSA *de Offic. epiſcopi Part. II. alleg.* 32. *n.* 85. 88. Haec declaratio coram *parocho* et *teſtibus* prorſus differt a *benedictione ſacerdotali*, quod non obſeruauit LEYSERVS *ſpec.* 298. *m.* 10. *p.* 116. *et ſpec.* 585. *p.* 203. 211.

(*d*) CARPZOVII *I. E. lib.* 2. *def.* 142. *Hier.* BRVCKNERI *deciſ. matrim. c.* 2. § 16. *c.* 28. §. 9. WERNHERI *princ. iur. eccl. c.* 13. §. 13. B. Parens *in iur. Eccl. lib.* 4. *tit.* 3. §. 45.

§. 350. VERVM MATRIMONIVM eſt, *in quo contrahendo mutuus conſenſus matrimonialis actu inter-*

teruenit (*a*): idque tum RATVM eſt, *quod ex lege eccleſiaſtica valide contractum eſt inter Chriſtianos*, tum LEGITIMVM, *quod contractum eſt ſecundum praecepta legum ciuilium. Verum* matrimonium quidem *inter Chriſtianos* ratum eſſe poteſt ſecundum *ius Canonicum* (*c*), non vero ſecundum *Concilium Tridentinum*, nec ſecundum ius eccleſiaſticum *Proteſtantium*, niſi obſeruata forma, vtroque iure praeſcripta (§. ant.). Vnde ſanctiones iuris Can. quibus ratum ſit *ſolo interpoſito conſenſu matrimoniali*, aeque inter Proteſtantes ac inter Catholicos vſu deſtituuntur.

(*a*) *c.* 25. *X. de ſponſal. c.* 7. *X. de diuort.*

(*b*) *c.* 17. *C.* 28. *qu.* 1. *In rato* quaeritur de eius *valore* ſecundum *leges eccleſiaſticas.*

(*c*) *c.* 25. *X. de ſponſal. c.* 7. *X. de diuortiis c.* 14. *X. de conuerſione coniugatorum.*

§. 351. Poteſt vero matrimonium eſſe vel 1) *ratum* et *legitimum ſimul*, vel 2) *ratum tantum*, quamquam *non legitimum*, v. c. diſparagium, vel 3) *legitimum tantum*, quamquam *non ratum*, quale eſt Iudaeorum et infidelium matrimonium (*a*).

(*a*) Gratianus ad *c.* 17. *C.* 28. *qu. I. c.* 7. *X. de diuort.*

§. 352. Species matrimonii *legitimi* et *non rati* eſt inter Proteſtantes illud, cui ex *ſpeciali cauſa* effectus *ciuiles* tribuuntur, quamquam *forma eccle-*

ſiaſti-

siastica desit: prout contingit, si sponsalibus rite contractis accessit copula carnalis, *copula sacerdotalis* vero 1) vel ob *contumaciam* sponsi absentis vel 2) ob eius *mortem* aliumue *casum fortuitum* interuenire nequit. Tum enim ob ius sponsae et ob ius liberorum ex ea natorum *matrimonio vero* tribuuntur *effectus ciuiles*; et in *priori* casu matrimonium ad instantiam sponsae *per sententiam iudicialem* pro legitimo, ratione *effectuum ciuilium*, declaratur: ita tamen, vt contumax, simulac eius copia haberi potest, ad copulam sacerdotalem recipiendam adigatur (*a*): in *altero* casu vero effectum saltem habet ratione prolis legitimae (*b*); et *liberi*, nati *ex sponsa*, legitimi habentur (*c*).

(*a*) Praeiudicium adfert *Es. Frid.* PVFENDORFIVS *obseru. iur. vniu. t. I. obs.* 210. *p.* 537.

(*b*) *Hier.* BRVCKNER *decis. matr. c.* 28. §. 15.

(*c*) *L.* 22. *C. de Nuptiis.* Etiam *iure canonico* parentes matrimoniali consensu iunctos esse sufficit, vt partus sit legitimus *c.* 12. *X. qui filii sint legitimi.* BERGER *Oecon. iur. p.* 115. *Ferd. Christ.* HARPPRECHT de *iure liberorum a desponsatis ante benedictionem sacerdotalem nec ex post subsecutam natorum. Sam. de* COCCEII in *iure controuerso P. II. p.* 130. de CRAMER *obs. tom. II. obs.* 515.

Joh. Gotthilf Bauer diss. de consummatione matrimonii perfectione ante copulam, quod iuris Saxonici tantum est, iuris Germanici universi esse erronee sentit. Dec. El. Saxon: Dec. 49.

§. 353. Ad *consummandum* matrimonium lege ecclesiastica desideratur *benedictio sacerdotalis* (*a*) et *proclamatio* (§. 345.). Vtraque solennitas 1) in eo ineundo praescripta est sub poena (*b*), ideo-

que in matrimonium coeuntes ad eam adhibendam auctoritate ecclesiastica adigi possunt; 2) neutra solennitas ad matrimonium *ratum* secundum *ius Canonicum* vel *concilium Tridentinum* desideratur: quamquam *iure Protestantium* desideretur *benedictio sacerdotalis*, quippe qua tum *contrahitur* (§. 349.) tum *consummatur* matrimonium.

De modo antiquo consummandi matrimonium vid: Nov: 74 c. 4 et 117 c. 4.

(a) Diu iam obseruantia ecclesiastica introducta, sec. VIII. legibus Impp. praescripta est (§. 340. not). Eius ceu iam receptae mentionem facit Innocentius III. *c.* 3. *X. de clandest. desponsat.* quae vero ibidem praecipit, respiciunt *proclamationem.* De eius origine vid. IO. SELDENVS *de Vxor. Hebr. lib.* 2. *c.* 29. *p.* 309. *Iac.* GOTHOFREDVS in *Comm. ad Cod. Theod. lib.* 3. *tit.* 7. *tom. I. p.* 321. *I.* BINGHAM *ant. eccl. lib.* 22. *c.* 4. *p.* 340. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 3. §. 8. *s.*

(b) *c.* 1. 2. 3. 4. 5. C. 30. *qu.* 5. *c.* 3. *X. de cland. despons.*

§. 354. Benedictio sacerdotalis 1) peragenda est secundum *liturgiam* cuiusque ecclesiae. Pertinet 2) ad sacra *parochialia*, ideoque *licite* non peragitur, nisi a *parocho proprio*, vel ab alio ex parochi vel superioris concessione; quam dare inter protestantes potest *Consistorium* (a). Ceterum 3) cum tantum ad *publicam* declarationem consensus matrimonialis pertineat; eius nulla vis est, si matrimonium ex causa antecedente *nullum* et *irritum* est (b).

(a) CARPZOV. *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 143. 148.

(b) *c.* 30. *X. de sponsalibus.*

§. 355.

§. 355. Ad indaganda *impedimenta* matrimonii copulam ſacerdotalem praecedere debet *proclamatio*, eaque trina (*a*), in vtriusque deſponſati *parochia* legitime peragenda. Vis eius eſt, vt legitimo impedimento, *intra terminum* propoſito, *ſuſpendenda* ſit copula (*b*); termino vero elapſo, ius *tertii* matrimonium ex *impedimento priuato* impugnandi amittatur (*c*). Ceterum proclamatio ſaluo matrimonio remitti poteſt praeuia *diſpenſatione* (*d*): ſed praetermiſſio eius ſine venia facta, *poënis* vindicatur, ſuſpenſione ſacerdotis, et poena arbitraria contrahentium (*e*).

(*a*) Proclamatio praeſcripta eſt in Concilio Lateran. IV. ſub Innocentio III. in *c.* 3. *X. de clandeſtina deſponſat.* Vſu obſeruantia iam antea recepta fuit, quamquam non vniuerſim: ceu patet ex *c.* 27. *X. de ſponſal.* vbi *bannorum nuptialium* mentio fit.

(*b*) *c.* 3. *X. de clandeſt. deſponſ.*

(*c*) *c. vlt. X. qui matrimon. accuſare poſ.*

(*d*) Haec vicario iure inter Catholicos datur a Vicario Generali; REIFFENSTVELL. c. *lib.* 4. *tit.* 3. *n.* 34. *tom. IV. p.* 49. et inter Proteſtantes a Conſiſtorio. CARPZOV l. c. *lib.* 2. *def.* 139. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 3. §. 31.

(*e*) *c.* 3. §. *vlt. X. de cland. deſponſ.*

§. 356. Matrimonium PVBLICVM eſt, *quod ſeruatis ſolennibus eccleſiaſticis*, et CLANDESTINVM, *quod iis neglectis contrahitur.* Clandeſtinum iure Canonico et ex concilio Tridentino *illicitum* eſt poenisque ſubiectum (*a*); ſed vis *rati* matrimonii a ſolen-

lennitate ecclesiastica non dependet (*b*). *Iure ecclesiastico protestantium* 1) ob omissam copulam sacerdotalem *illicitum* et simul *irritum* est (§. 350.): 2) ob copulam, non *legitime*, veluti coram parocho alieno, impetratam, vel ob omissam proclamationem, *illicitum* est poenisque subiectum, non vero ideo irritum (*c*).

(*a*) *c.* 2. 3. *de clandestina desponsation.*
(*b*) cit. c. 2. *de claud. desponf. Anaclet.* REIFFENSTVEL *in iure Can. lib.* 4. *tit.* 3. §. 1. *n.* 15. *et* 65. *tom. IV. p.* 48. 53. ESPEN. *in iur. eccl. P. II. tit.* 12. *c.* 3. §. 14.
(*c*) CARPZOV *lib. VI. resp.* 75. *n.* 1. *Lud.* MENCKE *de omissa proclamatione sacerd.* §. 20.

§. 357. Species clandestini matrimonii est MATRIMONIVM CONSCIENTIAE quod *solo mutuo consensu matrimoniali et neglecta omni solennitate ecclesiastica contrahitur* (*a*). Secundum ius Canonicum *ratum* est matrimonium, sed *illicitum:* secundum *Concilium Tridentinum* et secundum *ius protestantium nec ratum* est (§. 349. 350.), nec inter priuatos *licitum* (*b*).

(*a*) Huc pertinet exemplum in *c.* 9. *X. de Sponsal.*
(*b*) *Nicol.* HERTIVS *de matrim. instaurato et conscientiae sect.* 2. *Sam. Frid.* WILLENBERG *de matrimonio conscientiae* §. 13. *B. G.* STRVVII *iurispr. heroica. P. II. c.* 6.

§. 358. CONCVBINATVS est *coniunctio maris et femi-*

feminae, concubitus exercendi caufa contracta (*a*). Eius *finis* non eft *procreatio fobolis*: in eoque differt a matrimonio confcientiae. Concubinatus iure tam *ecclefiaftico* quam *ciuili* prohibitus eft (*b*).

(*a*) c. 6. C. 32. *qu.* 2. ibi: *non filiorum procreandorum, fed pro incontinentia folius concubitus caufa copulantur.* Ipfo diuerfo vtriusque coniunctionis fine, et per confequens *fola animi deftinatione* diftinguebatur *vxor* et *concubina* *L* 9. *C. de nupt. L.* 4. *D. de Concubin. Solutis* hanc habere iure Rom. permittitur, non *coniugatis*. Ab his ducta, in fpecie *pellex* vocatur. *Io. Gottl.* HEINECCIVS in *comm. ad Legem Pap. lib.* 2. *c.* 4. *p.* 165. *Ce. Zach.* WINCKLERVS *de genuino concubinatus conceptu* §. 25.

(*b*) c. 1. *de Concubinariis in libr. VII. Decretal. lib. V. tit.* 16. *Reform. Polit. Imp. de a.* 1530. *tit.* 33. *de a.* 1548. *tit.* 25. *de a.* 1577. *tit.* 36.

TIT. III.
DE SPONSALIBVS CONTRAHENDIS.

(Lib. IV. Tit. 1. *de Sponsal. et matr.* Tit. 2. *de desponsatione impuberum.* Tit. 3. *de clandestina desponsatione*).

ARGVMENTVM.

§. 359. *Sponsalia et tractatus sponsalitii.* 360. *Sponsalia de futuro et de praesenti.* 361. *illa pura sunt vel conditionata, non haec.* 362. *Vis sponsalium de praesenti ex iure Can. et Conc. Trident.* 363. *ex iure Protestantium.* 364. *Modus Sponsalia contrahendi.* 365. *Publica et clandestina.* 366. *Ius ea contrahendi, impuberi etiam competens.* 367. *Quatenus ex consensu tertii ineunda sint.* 368. *De consensu parentum in sponsalia liberorum sententia iuris Can.* 369. *Ius Protestantium.* 370. *De eo iniuste denegato.* 371. *Obligatio sponsalium.* 372. *Eorum dissolutio.* 373. *De concubitu desponsatorum illicito.*

§. 359. Sponsalia contrahuntur *mutuo consensu sponsalitio* (§. 345.). Declarationes, quae a coeuntibus in sponsalia hinc et illinc hoc fine fiunt, vt tandem in vnam sententiam de futuro matrimonio inuicem ineundo decurrant, *tractatus sponsalitii* sunt, qui sponsalia praeparant, non constituunt, et vi obligandi carent (*a*).

(*a*) Incongrue *sponsalia de futuro* appellantur a CARPZOVIO in *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 18. *n.* 6.

§. 360. SPONSALIA DE FVTVRO sunt, quibus *solus consensus sponsalitius*, et SPONSALIA DE PRAESEN-

SENTI, quibus *fimul confenfus matrimonialis declaratur*: fiue id fiat per *verba de praefenti* (§. 349.) (*a*), fiue per *concubitum*, inter *defponfatos* interuenientem (*b*).

(*a*) *c.* 31. *X. de fponfalibus c.* 2. *X. de fponfa duor* *Dan.* NETTELBLADT de *genuina fponfalium de praefenti et de futuro notione* §. 13.

(*b*) *c.* 30. *X. de fponfalibus.* De origine huius diftinctionis vid. B. Parens *in Iur. eccleſ. lib.* 4. *tit.* 1 §. 3. 15.

§. 361. *Sponfalia de futuro* vel *pura* funt, quibus conditio adiecta non eft, vel *conditionata*, quibus haec eft adiecta (*a*). *Sponfalia de praefenti*, perinde ac matrimonium, fub conditione celebrari nequeunt, et femper *pura* funt (*b*), cum repugnet, confenfum dare in matrimonium iam actu contrahendum, eumque a conditione fufpendere.

(*a*) *c.* 2. *X. de Sponfalibus.*

(*b*) Hinc fponfalia per *verba de praefenti*, fub conditione contracta, rationem habent *fponfalium de futuro. c.* 5. *X. de conditionibus appofit.* GONZALEZ ad *Decretal. tom. IV. p.* 117.

§. 362. *Sponfalia de praefenti* I) fecundum ius Canonicum *verum* quidem *matrimonium* conftituunt (§. 371.) (*a*), fed *ratum* tantum, non vero confummatum. Hinc 1) indiffolubilia funt, nec 2) transactionem vel 3) iuramenti delationem admittunt (*b*); 4) et valida fponfalia de futuro per con-

 cubi-

cubitum in ſponſalia de praeſenti conuertuntur (*c*). II) Secundum *Concilium Tridentinum* ſponſalia de praeſenti pro *rato* matrimonio non habentur, niſi contracta ſint coram *proprio parocho* et *teſtibus* (§. 349.) (*d*).

(*a*) *Matrimonii* nomine veniunt in *c.* 14. *X. de conuerſione coniugatorum c.* 22. 31. *X. de ſponſalib.*

(*b*) *c.* 34. *X. de iureiurando c. vlt. X. de transactionib. c.* 9. *in f. X. de reſtit. in int.*

(*c*) *c.* 30. 32. *X. de ſponſal.*

(*d*) Hinc 1) ſponſalia per nuda *verba de praeſenti* celebrata iuxta concilium Tridentinum nec *pro matrimonio* nec *pro ſponſalibus* habentur, ſed nullius momenti ſunt, ceu docet PROSPER *Cardinalis* LAMBERTINI in *inſtitutionibus eccleſiaſticis in ſtit. XLVI. p.* 135. Nec 2) ſponſalia de futuro per *copulam carnalem* tranſeunt in matrimonium, vt habet decretum *Congregationis Cardinalium a.* 1593. apud *Proſp.* LAMBERTINI *l. c. p.* 131.

§. 363. III) Iure *Proteſtantium* eccleſiaſtico ſola declaratio conſenſus matrimonialis, in ipſo *actu benedictionis ſacerdotalis* facta, vim habet *ſponſalium de praeſenti*, et ratum efficit matrimonium (§. 349. 350.). Hinc ſponſalia, per *verba de praeſenti*, vel per *copulam carnalem* contracta, pro matrimonio *rato* non habentur (*a*): nec ideo ſanctiones iuris Can. *inde* pendentes applicationem admittunt. Dudum praeterea correctus eſt error, quo ſponſalia pura iure *ſponſalium de praeſenti*, et ſponſalia *conditionata* iure *ſponſalium de futuro* cenſenda eſſe, exiſtimatum eſt (*b*).

(*a*)

(a) *H.* BRVCKNERI *decis. iuris matrim. cap. I. n.* 3. 29. *Dan.* NETTELBLADT l. c. §. 43.

(b) Quae fuit sententia CARPZOVII in *iurispr. Eccl. lib.* 2. *def.* 17. Conf. B. Parens l c. *lib.* 4. *tit.* 1. §. 24. 34. 39. 91. 158. et in diss. *de incongrua praxi doctrinae de sponsal. de futuro et de praesenti cap. II.*

§. 364. Ad sponsalia contrahenda iure Communi tantum requiritur *sufficiens declaratio mutui consensus sponsalitii.* Contrahi ergo possunt 1) tam verbis, quae matrimonii serio *promissi* certam et categoricam *acceptationem*, etiam sola declaratione *des Ja Worts* factam, continent (*a*), quam aliis *signis* euidentibus (*b*); 2) nec minus inter *praesentes*, quam inter *absentes* per literas vel per *procuratorem*, speciali mandato instructum (§. 348.) (*c*). 3) Ob *defectum* vel *vitium* consensus sponsalitii, perinde ac matrimonium, inualida, ideoque nulla sunt, ad quae ineunda quis *metu*, *dolo*, *errore* inductus est (*d*) (§. 348.). Ad probandum consensum sponsalitium faciunt *arrhae sponsalitiae*, quae in *signum* et *pignus* fidei sponsalitiae, et *testes*, qui *probationis gratia* adhibentur: sed neutrum eorum *iure communi* ad valida sponsalia desideratur (*e*).

(a) *c.* 7. *X. de sponsalib.* Hanc declarationem pro *pacto nudo de ineundis sponsalibus* habet THOMASIVS *de pactis futuror. sponsalium vom Jawort*, recte *confutatus a* WERNHERO in diss. de *obligat. ex pacto futurorum sponsalium* et in vindiciis diss. de *obligatione ex pacto sponsalitio.*

(b) *c.* 23. 25. X. *de sponsal.*

(c) *c. vlt. de procuratorib. in 6.*

(d) *c.* 6. 26. 28. *X. de Sponſal. c.* 11. *X. de ſponſal. impub.* STRYK de *diſſenſu ſponſal. Sect.* 2. §. 39. B. Parens *l. c.* §. 107. *J.* BRVCKNER *l. c. cap.* 18. *n.* 4. 51. LEYSERVS *ad Pand. ſpec.* 296.

(e) *c.* 7. *C.* 30. *qu.* 5. LAVTERBACH *de arrha* §. 94. MEVIVS *P. VIII. dec.* 39. 40. *P.* MVLLERVS *de annulo pronubo th.* 7.

§. 365. In Publicum vtile eſt, ſponſalibus *formam* praeſcribi: qualis iure eccleſiaſtico particulari tum in *teſtium* tum in *parochi praeſentia* conſtituitur (*a*). Tum vero *publica* ſunt, quae ſeruata forma, iure praeſcripta, et *clandeſtina*, quae ea neglecta contrahuntur. Clandeſtina inualida et non obligatoria ſunt, ſi *poena nullitatis* lege ſtatuta eſt (*b*): ſi haec ſtatuta non eſt, *illicita* tantum ſunt, non vero *inualida* (*c*).

(a) Praeſcripta eſt in Saxonia et in multis territoriis Euangelicis CARPZOV *iur. eccl. lib.* 2. *def.* 33. B. Parens *I. E. lib.* 4. *tit.* 1. §. 105.

(b) Secundum Ius Brunſuico Luneburgicum conſenſus ſponſalitius in *duorum teſtium maſculorum*, quos inter fratres et fratrum ſororumque liberi non admittuntur, et ſi inter plebeios ruri agitur, in *Parochi eius loci* praeſentia declarandus eſt: quibus non obſeruatis, inter deſponſatos nec obligatio nec actio naſcitur. Vid. Conſtitutio Regia *d.* 16. *Jan.* 1733. §. 1. 2. *in tom. I. Corp. Conſt. Calenb.* p. 942. *Ef. Frid.* PVFENDORF *obſ. iur. vniu. tom. I. obſ.* 74. 75. *tom. III. obſ.* 42.

(c) ESPEN. *ius eccl. P.* 2. *S.* 1. *tit.* 12. *c.* 3. §. 12. *tom. I. p.* 555. LEYSER *ſpec.* 294. *m.* 1. 2.

§. 366.

§. 366. Ius *contrahendi* ſponſalia dependet a iure *contrahendi matrimonium. Illud* contrahere prohibiti, nec *haec* poſſunt valide inire (§. 347.). Permittuntur tamen ſponſalia *impuberibus* vel parentibus pro eis haud contradicentibus (*a*): quamquam durante impubertate non ſint obligatoria, nec vim obligandi accipiant, quam *in pubertate* rata habita; ſalua *libertate* ab iisdem ſine omni alia cauſa *poſt pubertatem* recedendi (*b*), quae nec *poena conuentionali* tolli poteſt (*c*).

(*a*) *c.* 4. 5. *X. de deſponſat. impub. c vn. eod. in* 6.
(*b*) *c.* 7. 8. *X. eod.*
(*c*) *c.* 29. *X. de ſponſalibus.*

§. 367. Eſt vero ius contrahendi ſponſalia *liberum*, niſi ex *ſpeciali ratione* adſtrictum ſit ad *alterius conſenſum* (*a*). Si hoc: ſponſalia neglecto eius conſenſu *clandeſtina* ſunt, eaque 1) vel *nulla*, ſi conſenſus tertii ſub *poena nullitatis* exigitur, et tertius *iure ſuo* ea impugnandi vti vult (*b*), vel 2) *illicita tantum*, ſi poena nullitatis conſtituta non eſt.

(*a*) *c.* 23. *X. de ſponſalibus c. vlt. C.* 29. *qu.* 2.
(*b*) *L.* 25. *C. de donat. int. vir. et vx. L.* 7. *C. ad SC. Maced.* Ad *hominum propriorum* ſponſalia *dominorum* conſenſus paſſim iure particulari ſub lege nullitatis exigitur. MEVIVS *P. V. dec.* 129. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 9 §. 6. In nuptiis *militum*, Superiorum conſenſus eadem lege exigi ſolet. Conf. *Corp. Conſt. Calemb. tom. I. p.* 934. 937. Plura exempla exponit *J. P.* DE LVDEWIG de *conſenſu connubiali extra patrem.*

§. 368.

§. 368. Quamquam patris consensus in nuptias liberorum iure patriae potestatis iuxta *sanctiones ciuiles* exigatur iure Canonico antiquo (*a*): ipsi tamen *iure nouo* negatur ius matrimonium liberorum, se inscio vel inuito contractum, impugnandi vel *irritum* faciendi (*b*). Ceterum ius *sola sponsalia clandestina* impugnandi, illi nulla lege ademtum est (*c*)

(*a*) Ante sec. XII. leges imperatorum, aduersus clandestina matrimonia latae, ab ecclesia agnitae et probatae sunt in *c.* 1. 3. 4. *C.* 30. *qu.* 5. *c.* 3. *X. Qui matrimon. accusar. poss. Fr.* FLORENS *tom. II. op. p.* 138. *P.* GIBERT in *Corp. iur. Can. tom. III. P.* 3. *p.* 89. *P. Fr.* COVRAYERIVS *in not. ad Sarpii hist. Conc. Trident. tom. II. p.* 684.

(*b*) *c.* 6. *X. de raptorib.* CONCIL. TRIDENTIN. *de reformatione matrimonii sess. XXIV. c. I.* PALLAVICINVS in *hist. Conc. Trid. lib.* 12. *c.* 4. *lib.* 23. *c.* 5. 8. *P.* SARPIVS *in hist. conc. Trid. lib.* 8. §. 38. 40. 66.

(*c*) *Lud.* ENGEL in *colleg. iur. Can. lib.* 4. *tit.* 2. §. 2. *n.* 11.

§. 369. Inter protestantes non modo *patris* consensus ex *iure communi*, verum etiam ex iure *particulari*, habita iuris parentum ratione, post patrem *matris* aliorumque *parentum* imo et *curatorum* consensus ad *valida sponsalia* desideratur (*a*). Datur ergo 1) his ius sponsalia *clandestina* impugnandi, eorumque consummationem *impediendi* (*b*), etiamsi confirmata sint *iuramento*, quippe quod in eorum praeiudicium est nullum (§. 335.) (*c*). 2) *Sponsalia clandestina*, per illorum dissensum improbata, in-

iniusta et inualida sunt, nec *inter contrahentes* vim obligandi habent; illorum *consensu* vero expresso vel tacito *ex post* accedente valida fiunt (*d*). Quodsi eis accessit concubitus, et *vitiata ac seducta* ad consummandum matrimonium agit; causa redit ad conflictum *iuris parentum* et *iuris vitiatae*, in quo, quoad ea de re iure particulari nihil cautum est, *huius ius* potius habetur ob *laesionem* et *satisfactionem*, non nisi honesto matrimonio praestandam (*e*). Sin *benedictione sacerdotali* consummata sunt, subsistit matrimonium inter contrahentes, nec parentibus *iure communi* ius datur ad illud annullandum agendi, quamuis id iis datum sit *iure particulari* (*g*).

(*a*) Varia iura particularia recensui in diss. *de necessario consensu parent. in nupt. liber. cap.* 4.

(*b*) CARPZOVIVS *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 34. *B. Parens in I. E. lib.* 4. *tit.* 2 §. 11. *f.*

(*c*) CARPZOVIVS *l. c. def.* 58. STRYK in *vsu mod. lib.* 23. *tit.* I. §. 16.

(*d*) CARPZOV *l. c. def.* 41. *P.* HEIGII *quaest. iur. P. I. qu.* 22. *n.* 61. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 2. §. 17. LEYSERVS *ad Pand. spec.* 291. *m.* 4.

(*e*) WERNHER *obs. for. P. II. obs.* 421. *P. II. obs.* 22. CARPZOV l. c. *def.* 60. BERGER *elect. discept. for.* P. II. p. 1861.

(*f*) CARPZOV *l. c. def.* 60. DEDEKENNVS *vol III. Consil. lib.* 2. *sect.* 4. *n.* 41. *lib.* 4. *Sect.* 1. *n.* 11. B. Parens *l. c. tit.* 2. §. 22. THOMASIVS *de validitate coniugii inuitis parentibus contracti.*

(*g*) Iure Brunsuico Luneb. iuxta *constit. Reg. de a.* 1733. *tom. I. Corp. Const. Cal. p.* 940. sponsalia sine proximorum parentum nec non sine curatorum consensu contracta, nulla sunt, nec ex accedente iuramento

mento vel copula carnali vim accipiunt: quin benedictione sacerdotali confirmata ad *preces parentum* annullari possunt. His *non querentibus*, subsistit inter liberos matrimonium *clandestinum*. *Ef. Frid.* PVFENDORFIVS *obs. iur. tom. III. obs.* 43.

§. 370. Quoniam *ius parentum* in liberos coniunctum est cum *obligatione*, horum felicitatem promouendi: parentes consensum in illorum nuptias denegare nequeunt, nisi *ex iusta causa.* Ob consensum, iniuste denegatum, 1) *liberis* ius est, in iudicio ecclesiastico conquerendi, idque de consensu parentum *supplendo* implorandi (*a*). Idem ius 2) *alteri desponsatorum parti* non competit (*b*); ideoque liberis, in *dissensu parentum* acquiescentibus, sponsalia nulla et irrita sunt.

(*a*) *L.* 19. *D. de ritu nupt.* CARPZOV. l. c. def. 52. 53. B. Parens *l. c. tit.* 2. §. 18. *Ern.* COTHMANNVS *resp. tom.* 1. *resp.* 1. *n.* 222. 224. *J.* BRVCKNER *l. c. P. l. c.* 2. *n.* 134. *Sam. Frid.* WILLENBERG *de consensu parentum supplendo per magistratum in nuptiis liberorum* §. 14. 19.

(*b*) WERNHER *obs. for. Part.* X. *obs.* 269. *Henr.* BROVWERVS *de iure connubiorum lib.* 1. *c.* 13. § 9.

§. 371. Ex sponsalibus *puris* rite contractis vltro citroque oritur 1) *ius* et *obligatio* ad matrimonium vel *tempore conuento*, vel si hoc definitum non est, quamprimum opportune et humanius fieri potest, legitime *consummandum*, et 2) per consequens obligatio, *nihil faciendi*, quod adimplendae promissioni

ni aduerſatur (*a*). Obligatio ad ſponſalia conſummanda *efficax* et *perfecta* eſt, eaqne *poena conuentionali* vel *iuramento* communiri (*b*), pars refractaria vero ad ea adimplenda competentibus iuris remediis, *niſi rationabilis cauſa obſtiterit*, compelli poteſt (*c*). Coactio tamen ob *difficiles*, quos habet, exitus merito *moderanda* eſt, ita vt ſi hac nihil efficitur vel ob animi auerſionem nihil effectum iri ſperari poteſt, reus in *ſubſidium* in congruam ſatisfactionem et in impenſas condemnandus, nec abſolutae coactioni locus dandus ſit (*e*): niſi valida ſponſalia copula carnali firmata ſint, vel praeſtari ſatisfactio non poſſit.

(*a*) *c. vn. de Sponſalib. in 6.*

(*b*) *In c.* 29. *X. eod.* poena conuentionalis tantum in ſponſalibus impuberum improbatur. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 1. §. 130. REIFFENSTVEL *iur. Can. lib.* 4. *tit.* 1. §. 6. *n.* 188. *tom. IV. p.* 24.

(*c*) *c.* 10. 17. 22. *X. de ſponſalibus.*

(*d*) *c.* 17. *X. de ſponſalibus.*

(*e*) MEVIVS *P. VI. dec.* 226. B. Parens *l. c.* §. 53. *ſ. et in Conſult. et Dec. T. I. P. I. reſp.* 146. *n.* 12. REIFFENSTVEL *l. c.* §. 5. *p.* 21.

§. 372. Contracta ex ſponſalibus obligatio ſoluitur REPVDIO, quod eſt *diſſolutio ſponſalium validorum.* Poteſt illud I. *mutuo deſponſatorum conſenſu* fieri, nulla licet intercedente cauſa, etiamſi ſponſalia pura, publica et iurata ſint (§. 334.). Nec ad id *iudicis eccleſiaſtici* auctoritas *iure Can.* deſideratur:

(*a*)

(*a*) quamquam ex *obſeruantia fori* exigatur, non alio tamen fine, quam vt monitoris partibus fungatur in deſponſatis ad concordiam reuocandis (*b*). Idem poteſt II. ad *vnius partis* inſtantiam decerni, *ſi rationabilis cauſa interuenerit* (*c*). Cauſae repudii licet iure definitae non ſint: poſſunt tamen ad *haec principia* reuocari, vt toties *repudio* locus ſit, quoties 1) altera pars *aduerſus fidem ſponſalitiam* agit (*d*) vel quoties 2) poſt contracta ſponſalia ex parte vnius *notabilis mutatio* interuenit vel innoteſcit, quam ſi pars altera tempore ſponſalium ſciuiſſet, in ſponſalia non conſenſiſſet (*e*).

(*a*) *c.* 2. *X. de ſponſalibus*, ESPEN. *I. E. P. II. tit.* 12. *c.* 2. *n.* 22. REIFFENSTVEL *lib.* 4. *tit. I.* §. 7. *n.* 208. *Ge. Frid.* DEINLIN *de mutuo diſſenſu ſponſalitio ſolo absque conſiſtorii cognitione et auctoritate valido et efficaci.*

(*b*) STRYKIVS *de diſſ. ſponſal. Sect.* 3. §. 36. *ſ.* BERGERVS *in elect. Proc. matrim. th.* 42. B. Parens l. c. *l.* 4. *t.* 1. §. 162. LEYSERVS *ad Pand. ſpec.* 295. *m.* 1.

(*c*) *c.* 10. X. *de ſponſalibus.*

(*d*) Etiam in iuratis ſponſalibus ſubintelligitur conditio: *ſi contra regulam deſponſationis non venerit c.* 25. *X. de iureiur.* Repudio ergo locus eſt ob *ſtuprum*, ob *impudicos mores* ſponſae, ob *diſceſſum* alterius clandeſtinum et doloſum in exteras prouincias *c.* 5. *X. de ſponſal.* ob ſponſalia *cum alia* contracta, vel ob ſponſalia intra tempus, *finiendae obligationi* praefixum, ab altero non adimpleta, *c.* 22. *X. eod.*

(*e*) *c.* 25. *X. de iureiur.* ibi: *Quodſi poſt huiusmodi iuramentum*, quo ſponſalia firmata, *mulier fieret non ſolum leproſa, ſed etiam paralytica, vel oculos vel naſum amitteret, vel quidquam ei turpius eueniret, numquid vir teneretur eam ducere in vxorem?*

c. 3.

c. 3. *X. de coniugio leproſorum.* Speciales cauſas repudiorum explicant STRYK. l. c. Sect. 2. §. 41. ſq. B. Parens l. c. §. 146. et in diſſ. de *probatis repudiorum cauſis.* LEYSER *ſpec.* 295. 296. 520. *Jac. Car.* SPENER *de iure repudiorum inprimis ex implicabilis odii cauſa.* PVFENDORF *obſ. iur. Tom. III. obſ.* 166. 199.

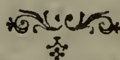
§. 373. Sponſalia non tribuunt ius *ad concubitum*: quin potius anticipatus concubitus in vitium et in poenam incidit. Hinc per eum 1) *inualidis ſponſalibus* nulla vis accedit (*b*); quamquam ex eo ſponſae vitiatae et ſeductae ius competat agendi ad matrimonium *in vim ſatisfactionis* conſummandum (*c*). 2) *Valida* ſponſalia vero eo interueniente confirmantur: quamquam exinde indiſſolubilia haud efficiantur, cum pro *rato matrimonio* haberi nequeant (§. 350. 363.) (*d*).

(*a*) CARPZOV *in iurispr. for. P.* 4. *C.* 27. *def.* 12. Idem in *praxi Crim. qu.* 69. *n.* 46. MEVIVS *P. III. dec.* 39.

(*b*) *c.* 31. *X. de ſponſal. c.* 3. 5. *X. de ſponſa duor.*

(*c*) LEYSER. *ſpec.* 294. *m.* 6. BERGER *l. c. th.* 20.

(*d*) *c.* 6. *X. de condit. appoſ.* WERNHER *obſ. for. P. III. obſ.* 41.

R TIT.

TIT. IV.

DE CONDITIONIBVS ADPOSITIS IN DESPONSATIONE ET DE CONCVRSV SPONSALIVM.

(Lib. IV. Tit. 4. *de Conditionibus adpositis in desponsatione* Tit. 5. *de Sponsa duorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 374. *Quae possit sponsalibus adiici conditio?* 375. *Eius vis in sponsalibus.* 376. *Eius Remissio.* 377. *Inter bina sponsalia posteriora sunt nulla.* 378. *Priora praeferenda posterioribus,* 379. *et sponsalia de praesenti sponsalibus de futuro.*

I.

§. 374. Sponsalia ab *adiecta conditione* fiunt conditionata (§. 382.): quae eis *tacite* inest, ea non reddit conditionata (*a*). Possunt vero sub qualibet conditione *honesta* et *possibili* celebrari (*b*): sub turpi et *impossibili* contracta, nulla sunt (*c*).

(*a*) *c.* 25. *X. de iureiurando.*

(*b*) Quorsum pertinet conditio certae dotis inferendae *c.* 3. *X. de conditionibus adpositis in desponsatione* vel consensus, a tertio in sponsalia praestandi *c.* 5. 6. *X. eod.*

(*c*) *L.* 31. *D. de Oblig. et act.* REIFFENSTVEL *in Iur. Can. lib.* 4. *tit.* 5. *n.* 52. *tom. IV. p.* 68. STRYK *de dissensu spons. S.* 2. §. 12. *S.* 4. *c.* 1. §. 18. B. Parens *in I. E. lib.* 4. *tit.* 5. §. 7. Matrimonium ipsum sub conditione contrahi non potest (§. 361). In *c. vlt. X. h. t.* tantum agitur de vi *conditionis resolutiuae turpis.* Quae si *substantiam matrimonii euertit*, matrimonium pro nullo habetur: alia vero conditio turpis *pro non* adiecta declaratur.

§. 375.

§. 375. Per conditionem adiectam *suspenditur* vis sponsalium, donec exstiterit. Antequam existit, 1) obligatio nondum *nata* est ad matrimonium consummandum, nec ideo ius agendi (*a*); desponsati vero eius *euentum* expectare tenentur (*b*): 2) *eueniente eadem*, sponsalia pura efficiuntur et obligant sine nouo consensu (*c*): 3) eadem *deficiente*, vi omni carent, etiamsi sint iuramento confirmata (§. 355.)(*d*).

(*a*) *c.* 5. *X. de condit. apposit. in despons.*

(*b*) ibid. in verb. *sponsalia sub conditione contracta debere firmiter obseruari.* CARPZOV. *I. E. lib.* 2. *def.* 21.

(*c*) *In omnibus conuentionibus hoc obseruatur, vt si semel conditio exstitit, perinde habeatur, ac si illo tempore, quo stipulatio interposita, sine conditione facta esset L.* 7. *D. de contrah. emt. L.* 11. §. 1. *D. qui potior in pign.* CARPZOV *l. c. def.* 20. *n.* 7. *def.* 21. *n.* 5. STRYK *sect.* 4. *c.* 1. §. 27.

(*d*) *c. vn.* §. 1. *de Sponsalib. in* 6.

§. 376. Conditione sponsalium *remissa*, sponsalia *pura* fiunt. Remitti potest 1) tum vero consensu, eoque vel *mutuo* vtriusque desponsati, vel solo eius consensu, in *cuius fauorem* est adiecta (*a*), tum 2) *praesumto* consensu, qui ex *intercedente concubitu* abscisse inducitur (*b*).

(*a*) *c.* 1. *X. de condit. appos.* ibi: *relinquere conditionem*, idem est, ac *remittere.* B. Parens *l. c. tit. V.* §. 6.

(*b*) *c.* 3. 6. *X. eod. c.* 30. *X. de sponsal.*

II.

§. 377. *Primis* ſponſalibus *validis* adhuc integris, ad *ſecunda* ſponſalia tranſire, prohibitum eſt, (*a*) et haec contrahens *ſine iure* et aduerſus legem primae deſponſationis agit (§. 371.). Itaque *poſteriora* ſponſalia *nulla* et *irrita* ſunt (*b*), niſi is, in cuius praeiudicium facta, a prioribus ſponſalibus *recedere* malit: *recedendi ius* enim habet ob fidem violatam (§. 372.). Si ergo priora vel non *legitime contracta* ideoque *inualida* ſunt (§. 365. 367.), poſteriora *licite* et *efficaciter* contrahuntur (*c*).

(*a*) ſub poena infamiae in *L.* 1. *in f. L.* 13. §. 2. *D. de his qui notant. infam.* Iure Can. *poenitentia* imponitur *c.* 1. 31. X. *de Sponſal.* STRYK *de diſſ. ſponſ. S.* 4. *c. vlt.*

(*b*) *c.* 22. *X. de ſponſal. c. vn. eod. in* 6. CARPZOV *in iuriſpr. eccl. lib.* 2. *tit.* 64. *c.* 25. *X. de iureiurando.*

(*c*) Valida itaque ſunt ſponſalia *publica poſteriora*, ſi *priora clandeſtina* ſunt. CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 67.

§. 378. In concurſu ſponſalium I) *priora valida*, *ob ius ex iisdem quaeſitum*, *praeferenda ſunt poſterioribus* (*a*). Neque enim 1) poſterioribus *ex iureiurando*, quippe quod nullum eſt (§. 335. n. 3.), nec 2) ex *copula carnali*, quippe quae in inualidis ſponſalibus fornicationis rationem habet, vlla vis accedit (§. 373.) (*b*). Quodſi 3) poſteriora, praeuia *proclamatione*, conſummata ſunt *benedictione ſacerdotali*: iure prioris ſponſi vel ſponſae praecluſo

cluso (§. 355.), matrimonium *posterius* subsistit (*c*), copulae sacerdotali vero, *clam* et *furtim* in praeiudicium prioris desponsati impetratae, vis nulla tribui potest (*d*). Si ergo praeualent priora rite contracta, II) etiam *priora conditionata*, quae conditione existente, vel per concubitum remissa, pura efficiuntur (375. 376.), praeferenda sunt *posterioribus puris* (*e*).

(*a*) *c. vn. de sponsal. vn.* 6. *c.* 22. *X. eod.*

(*b*) CARPZOV *l. c. def.* 65. REIFFENSTVEL *l. c. lib.* 4. *tit.* 4. *n.* 6, 7. *tom. IV. p.* 61. *Vit.* PICHLER *in Iur. Can. lib.* 4. *tit.* 4. §. 3. 4. Nec obstat, quod sponsalia de futuro *per concubitum* in sponsalia de praesenti et in matrimonium transeant *c.* 31. *X. de sponsalib.* Id enim de sponsalibus *validis* constitutum, nullibi vero de sponsalibus *inualidis*.

(*c*) CARPZOV *l. c. def.* 66. STRYK *de diff. sponf. S.* 4. *c.* 2. §. 4.

(*d*) *I.* SCHILTER *inst. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 10. §. 11. STRYK *l. c.* §. 8. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 1. §. 68. *tit.* 3. §. 52. Nulla vis est copulae sacerdotalis *de facto*, et *praesumtuose* impetratae *c.* 31. *X. de sponsal. c.* 3. *X. de sponsa duor.*

(*e*) *Paul.* CYPRAEVS *de Sponsal. c.* 8. §. 4. B. Parens *l. c.* §. 61.

§. 379. III) *Sponsalia de praesenti*, rite contracta, eo quod pro *rato* matrimonio habentur, iure Can. *praeferuntur sponsalibus de futuro*, etiamsi ad haec, qua posteriora, copula vel *carnalis* vel *sacerdotalis* accesserit (*a*): de cuius dispositionis applicatione secundum principia, §. 362 et 363. exposita, iudicandum est.

(*a*) *c.* 31. *X. de Sponsalib. c.* 1. 3. *X. de sponsa duor:*

TIT. V.
DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

(Lib. IV. Tit. 6. *Qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere possunt.* Tit. 7. *de eo qui duxit in matrimonio quam polluit per adulterium.* Tit. 15. *de frigidis et maleficiatis et impotentia coeundi.* Tit. 16. *de matrimonio contracto contra interdictum ecclesiae.* Tit. 18. *Qui matrimonium accusare possunt*).

ARGVMENTVM.

§. 380. *Impedimenta matrimonii dirimentia et impedientia.* 381. *Ius ea inducendi.* 382. *Documentum connubiale.* 383. *Quaenam sint impedientia:* 384. *dirimentia priuata.* 385. *dirimentia publica.* 386. *De matrimonio sub impedimento dirimente contracto.*

§. 380. IMPEDIMENTA MATRIMONII, (§. 347.) vel sunt DIRIMENTIA, *ob quae matrimonium non tantum illicitum sed et inualidum est*, vt contractum possit irritum declarari, vel IMPEDIENTIA TANTVM, *ob quae matrimonium tantum illicitum est*, sed contractum non redditur inualidum (*a*). Vtriusque generis impedimentum ante matrimonium contractum adesse, seu *antecedens* esse debet. Ob *impedimentum superueniens* dirimi nequit matrimonium valide contractum (*b*).

(*a*) *c.* 25. *X. de iureiurando* ibi: *interdum contractum non dirimit, quod impedit contrahendum.* Diuersa sunt *prohibere*, et *irritum* quid facere: nam prohibitio vim suam etiam exserere potest per poenam vel ex-

expreſſam vel arbitrariam. *H.* GROTIVS de *iure belli et pac. lib.* 2. *c.* 5. §. 16.

(*b*) *c.* 25. *C.* 32. *qu.* 7. *c.* 14. *X. de conuerſione coniugatorum.*

§. 381. Impedimenta matrimonii vel *ſecularia* ſunt vel *eccleſiaſtica*, prout vel iure poteſtatis *ſecularis* vel iure poteſtatis *eccleſiaſticae* inducuntur. *Illa* innituntur rationibus, *reipublicae ſalutem*, haec vero rationibus, *praecepta religionis* concernentibus. Quod in ſpecie attinet ad impedimenta *dirimentia*, ius *ea conſtituendi olim* fuit ſolius *poteſtatis ſecularis*; nec id ante ſec. XII. ab *eccleſia* exercitum, cui ab eo demum tempore obuenit tacita vel expreſſa *principum indulgentia* (*a*); indeque adſtrictum eſt ad imperantium conſenſum. Pertinet hoc ius inter Proteſtantes ad iura *poteſtatis eccleſiaſticae* principum Euangelicorum. Ceterum cognitio de impedimentis eccleſiaſticis eſt *fori eccleſiaſtici* (*b*) (§. 342.).

(*a*) IO. LAVNOIVS *de regia in matrim. poteſtate* ſeu *de iure ſecularium principum in ſanciendis impedimentis matrimonium dirimentibus.* Idem *in indice erratorum Galeſii.* Obſeruat ESPEN *in iur. eccl. P. II. S. I. tit.* 13. *cap* 11. *n.* 11. *tom. I.* oper nov. ed. p. 576. *quod in Gallia miniſtri Regii auctoritatem inducendi impedimenta dirimentia ſemper fuiſſe et etiamnum hodie eſſe acerrime propugnent, tamquam ius coronae principis indiuulſe annexum. Bened.* OBERHAVSER *ſyſtema hiſtorico criticum diuerſarum poteſtatum in legibus matrimonialibus impedimentorum dirimentium. Franckf.* 1771.

(*b*) *c.* 12. *in f. X. de desponsat. impub. c* 3. *X. de diuort. c.* 1. *X. de consanguinit. et affinit.*

§ 382. *Documentum connubiale, Trau-Schein,* est testimonium, quo nullum impedimentum in matrimonio contrahendo interuenire, vel si quod adfuit, sublatum esse, significatur: idque vel *seculare* vel *ecclesiasticum* est, prout vel secularia vel ecclesiastica impedimenta matrimonii respicit. Cum liberum connubii ineundi ius cuilibet ex iure communi competat (§. 347.): vtrumque 1) non nisi ex *speciali causa* exigi, nec id tamen denegari potest, si deficit impedimentum. Ceterum ius, dandi documentum connubiale *ecclesiasticum* est iurisdictionis *ecclesiasticae*, dandum enim est praeuia cognitione de impedimentis.

(*a*) GE. ERN. LVD. PREVSCHEN *Fortsetzung der Gründe, worum ein Catholischer Landes-Herr in Ehe-und Kirchen-Sachen Evangelischer Unterthanen zu erkennen nicht befugt sey. obs.* 1. *sect.* 1.

§. 383. *Impedimenta impedientia* emergunt I. ex tempore *clauso*, quo omnibus generatim interdicitur nuptiarum consummatio (§. 322.), quale est tempus *aduentus*, *quadragesimae* et *supplicationum* (*a*); II. ex *interdicto* iudicii ecclesiastici, quo matrimonii consummatio inter certas personas ex speciali causa prohibetur (*b*). III. ex voto *minus solenni* (327.); (*c*) IV. ex *defectu consensus* eorum, qui habent ius con-

confentiendi in matrimonium : quod tamen ex iure *particulari* proteftantium paffim eft impedimentum *dirimens priuatum* (§. 369.), V) ex *fponfalibus prioribus* (§. 379.).

(*a*) *c.* 8. *f. C.* 33. *qu.* 4. *c.* 4. X. *de feriis*. Nec tempore claufo nuptiae inter Proteftantes permittuntur, nifi ex difpenfatione. CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 151. 152. B. Parens *l. c. lib.* 3. *tit.* 46. §. 45.

(*b*) *c.* 1. 2. 3. X. *de matrimonio contracto contra interdictum ecclefiae*. B. Parens l. c. *lib.* 4. *tit.* 16. §. 6. *f.*

(*c*) *c.* 4. 6. X. *Qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere poffunt.* Vota perpetuae caftitatis *temeraria* habentur in *A. C. art.* 27.

§. 384. Impedimenta *dirimentia* PRIVATA (§. 368) defcendunt I. ex *metu*, II. ex *dolo*, III. ex *errore* circa perfonam, vel circa ftatum eius ciuilem (§. 348.) (*a*), IV. ex *impotentia coeundi* antecedenti, abfoluta et perpetua. Huius probatio 1) non peragitur confeffione coniugis, fed *infpectione oculari*, per peritos inftituenda (*b*): ex qua fi 2) definiri fatis nequit, *perpetuumne* fit an temporarium impedimentum, medicamentis vel mora tollendum, tum ad *triennii experimentum* eft excurrendum, vt fi per id tempus, a *contractis nuptiis* computandum, nullo fucceffu ad venerem nitantur, poft triennium matrimonium diffoluatur, dummodo impotentia confirmetur *iuramento* coniugis, vel *vtriusque*, fi impotens eam non diffitetur, vel faltim *actoris*, fi impotens contradicit (*c*). Ceterum ob impedimentum dirimens

R 5

mens *priuatum* non nisi ei, *cuius interest*, ius agendi competit: eoque iuri suo renunciante, matrimonium conualescit et subsistit (*d*).

(*a*) *c.* 4. *C.* 29. *qu.* 2. *c.* 2. 4. *X. de coniug. serv.* Non sufficit error in *qualitate personae*, nisi consensus matrimonialis ad hanc vnice adstrictus sit. Talis error *redundare* dicitur *in personam*. ESPEN l. c. *c* 4. *p.* 179. *Ef. Fr.* PVFENDORFIVS *Obs. iur. tom. I. obs.* 161. *p.* 426.

(*b*) *c* 4. 14. *X. de probat. c* 6 *X. de frigidis, maleficiatis et impotentia coeundi.*

(*c*) *c.* 1. 5. 7. *X. eod. c.* 2. *C.* 33. *qu. I.* HENR. LINCKIVS *de iusto iuris Can. iudicio c.* 3. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 15. § 34. *et tom. III. Consult. et decis. P. I. resp.* 104. 105. WERNHER *obs. select. P.* 2. *obs.* 392.

(*d*) *c.* 2. *X. de coniugio seruor. c.* 4. *X. de frigid. et malef c.* 4. *X qui matrim. accusare poss.* WERNHER *l. c. P.* 3. *obs.* 39. *n.* 2. 3. 4. 5.

§. 385. Impedimenta dirimentia PVBLICA oriuntur I. ex Voto *solenni* (§. 327.) (*a*), II. ex susceptione *maiorum ordinum* (§. 107.) (*b*), III. ex *adulterio*, propter quod non subsistit matrimonium inter *adulterum* et *adulteram*, si vel 1) *fidem* sibi mutuo dederint de nuptiis post innocentis coniugis mortem contrahendis, vel 2) alteruter eorum in *innocentis* coniugis *mortem* struxerit insidias (*c*): IV. ex *raptu*, ob quem inter raptorem et raptam non subsistit matrimonium, nisi raptae liber consensus interueniat (*d*). V. ex *cultus disparitate*, seu quod contractum est cum infideli vel Iudaeo (*e*). Inter Christianos, di-

uerſae ſcholae addictos, valide contrahitur: et in Germania inter Euangelicos et Catholicos validum eſt connubium (*f*): VI. ex *vinculo matrimonii*, quo quis alteri adhuc coniunctus eſt (*g*): VII. *ex conſanguinitate et affinitate*, de qua tit. ſeq. agendum.

(*a*) *c. vn. de voto et voti redemt. in 6.*

(*b*) c. 1. 2. X. qui clerici vel vouentes matrim. contrahere poſſunt. *Conc. Trid. ſeſſ. 24. de reform. matrim. c.* 6. Pontifici ſoli tribuitur ius diſpenſandi in hoc impedimento REIFFENSTVEL l. c. *lib.* 4. *tit.* 6. *n.* 16. *tom. IV. p.* 71. Ius connubii reſtitutum eſt clericis in *Aug. Confeſſ. Art.* 23.

(*c*) *c.* 1. 3. 6. *X. de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium.* His reſtrictionibus vſus eſt GRATIANVS ad *c.* 3. *C.* 31. *qu.* 1. easdemque ſeruat vſus fori: BRVNNEMANN in *Iur. Eccl. lib.* 2. *c.* 16. ibique STRYK. CARPZOV l. c. *lib.* 2. *def.* 16. quamquam leges et canones generatim olim prohibuerint coniugium inter adulteros NOV. 134. *c.* 12. *c.* 1. 3. *C.* 31. *qu.* 1.

(*d*) *c.* 7. *X. de raptorib. In Concil. Trid. ſeſſ.* 24. *de ref. matr. c.* 6. exigitur, vt rapta procul a raptore in locum abducta ſponte et libere in matrimonium conſentiat. De iure antiquo vid. *c.* 11. *C.* 36. *qu.* 2.

(*e*) *c.* 15. *f. C.* 28. *qu.* 1. *L.* 6. *C. de Judaeis.*

(*f*) *Inſt. Pac. Oſn. art.* 5. §. 34. CARPZOV *l. c. lib.* 2. *tit.* 6. 7.

(*g*) *c.* 19. *X. de Sponſal. c.* 4. 5. *X. de eo qui duxit in matr. c.* 2. *X. de ſecundis nupt.*

§. 386. Impedimentum *dirimens publicum* cauſam publicam concernit, de eoque inquirere, ad officium *iudicis eccleſiaſtici* pertinet (*a*). Quo *legitime* probato (*b*), matrimonium, cui illud ineſt, *nullum* de-

declarari poteſt; ita, vt ſi inter *ſcientes* clam contractum ſit, liberi ex eo nati *illegitimi* ſint (*c*): ſin *bona fide*, hoc eſt ſine ſcientia impedimenti publice et *ſolenniter* ſit contractum, tamquam *putatiuum*, iuribus veri matrimonii tamdiu gaudeat, donec dirimatur (*d*). Remoto impedimento, quod *diſpenſatione Superioris* tolli poteſt, validum redditur: diſpenſationi vero locus eſt in impedimentis publicis, quoad ex iure diuino prohibitiuo non oriuntur (*e*), eaque tum ad *vtriusque* tum ad *vnius* couiugis inſtantiam, inuito etiam altero coniuge, qui *ſciens* contraxit, dari poteſt (*f*).

(*a*) *c.* 3. *X. de diuort.* Quatenus vnicuique matrimonium accuſare ſeu impugnare permittatur, definitur in *c. vlt. X. qui matrimonium accuſare poſſunt.*

(*b*) c. 5. X. *de eo qui cognouit conſanguineam vxor c.* 1. *X. de conſanguinit. et affinit.* Ad impediendum matrimonium probatio leuior admittitur *c.* 22. *X. de teſtib. c.* 2. *X. de conſang. et affinit.*

(*c*) *c.* 3. §. 1. *X. de Clandeſtina deſponſatione.*

(*d*) *c.* 3. 8. *X. qui filii ſint legitimi*, etiamſi vnius coniugis bona fides tantum interueniat *c.* 14. *X. eod. Nic.* HERTII diſſ. *de matrimonio putatiuo* §. 7. 21.

(*e*) *c.* 9. *X. eod. c.* 13. *X. de reſtitutione ſpoliatorum*, ESPEN in *iure eccl. P. II. S.* 1. *tit.* 14. *c.* 1. *tom.* 1. *p.* 593. B. Parens *tom. III. Conſult. et deciſ. P. I. reſp.* 109.

(*f*) Vnde fere inualuit, prohibitum matrimonium haud dirimi, quatenus in eo diſpenſationi locus eſſe poteſt: idque arbitraria potius poena vindicari. MEVIVS *P. III. dec.* 399. CARPZOV *lib.* 2. *def.* 99.

TIT.

TIT. VI.

DE IMPEDIMENTO CONSANGVINITATIS ET AFFINITATIS.

(Lib. IV. Tit. 14. *de Consanguinitate et affinitate.* Tit. 13. *de eo qui cognouit consanguineam vxoris suae vel sponsae.* Tit. 11. et 12. *de Cognatione spirituali, et legali.*).

ARGVMENTVM.

§. 387. *Consanguinitatis ratio.* 388. *Gradus, lineae,* 389. *Computatio canonica.* 390. *Quatenus constituat impedimentum matrimonii.* 391. *Affinitas.* 392. *Inter quos contrahatur.* 393. *Paria eius cum consanguinitate Iura.* 394. *Antecedens est impedimentum matrimonii.* 395. *Triplex affinitatis genus.* 396. *Impedimentum honestatis ex sponsalibus.* 397. *Cognatio legalis et spiritualis.* 398. *Dispensatio quatenus locum habet.* 399. *Ius dispensandi.* 400. *Modus dispensationis.*

§. 387. CONSANGVINITAS est *relatio personarum erga se inuicem ex generatione descendens. Legitima* est, quae ex nuptiis oritur, siue ab *vtroque* siue ab *vno* parente originem ducat, *illegitima*, quae ex generatione extra nuptias descendit. Oritur I) inter personas, *a se inuicem* per generationem descendentes, inter *ascendentes* videlicet, et *descendentes*, vel II) inter personas, quae ab *eadem tertia persona*, id est, a *stipite communi* descendunt, seu inter *collaterales*.

§. 388,

§. 388. *Gradus* eſt diſtantia cognatorum inter ſe per generationem conſtituta, et *linea* ſeries cognatorum. Series aſcendentium et deſcendentium lineam *rectam*, ſeries collateralium lineam *transuerſam* facit: eaque vel *aequalis* eſt, vel *inaequalis*, prout perſonae cognatae vel *pari* gradu diſtant a ſtipite commnni vel *inaequali* gradu.

§. 389. Computatio graduum *canonica* vocatur, *quae iure Canonico conſtituta eſt*, in qua gradus inter cognatos determinantur ſecundum *eorumdem diſtantiam a ſtipite communi*; conuenienter omnino *indoli conſanguinitatis* (§. 387.) (*a*). In linea *recta* regula eſt: *quot ſunt generationes*, *tot ſunt gradus*. In linea *collaterali* regula eſt: *quoto gradu duo pluresque conſanguinei diſtant a ſtipite communi, eodem gradu inter ſe ſunt coniuncti.* Quae regula in linea tum *aequali* tum *inaequali* adaequata eſt, modo in *hac* non *ſolius remotioris*, ſed *ſimul* quoque *proximioris* diſtantia a ſtipite communi exprimatur; vt regula ſit: *quot gradibus proximior et remotior in linea collaterali inaequali diſtat a ſtipite communi*, *tot gradibus vterque inter ſe coniunctus eſt* (*b*).

(*a*) Introducta eſt ſec. XI. Epiſtola ALEXANDRI II. a. 1056. in *c.* 2. *C.* 35. *qu.* 5. Hiſtoriam nouae computationis exponit B. Parens in *I. E. lib.* 4. *tit.* 14. §. 2. *ſ.* Conf. *Ioſ.* HARTZHEIM in *concil. Germ. tom. III. ad ſec. XI. p.* 239.

(*b*)

(*b*) Inadaequata eſt regula, in qua ratio duci ur a ſolo remotiore: id quod fit in *c. vlt. X. de conſanguint. et affin.*

§. 390. Conſanguinitas tam legitima quam illegitima eſt impedimentum matrimonii dirimens, in linea *recta* in infinitum. In linea *collaterali* Iure *Canonico* nuptiae vſque ad quartum gradum (*a*), iure eccleſiaſtico *Proteſtantium* vero prohibitae ſunt vſque ad gradum *ſecundum* et *tertium* lineae inaequalis (*b*). In gradu tertio lineae aequalis et vltra licitae ſunt, exceptis perſonis, quae inuicem ſibi ſunt parentum et liberorum loco (*c*).

(*a*) Iure eccleſiaſtico antiquo prohibitio matrimonii producta non eſt vltra gradus *iure Romano* definitos ESPEN. *I. E. P. II. S.* 1. *tit.* 13. *cap* 6 §. 11. *tom. I. p.* 584. Poſt fata Iuſtiniani *ex errore* primum ad gradum *ſeptimum* computationis ciuilis extenſa, et nouo errore ſec. XI. ab *Alexandro* III. in c. 2. C. 35. qu. 3. ſecundum computationem *Canonicam* accepta, denique ſec. XIII. ab *Innocentio* III. ad *gradum quartum* reuocata eſt *in c.* 8. *X.* h. t.

(*b*) Id primum in Ordinationibus eccleſiarum *Saxonicarum* ita reſtrictum, ad earumque exemplum in pleriſque Ordinationibus et vniuerſali fere obſeruantia conſtitutum, *pro regula* ſeruatur, niſi aliud iure eccleſiaſtico particulari caueatur. CARPZOV. *I. E. lib.* 2. *def.* 77. 79. 80. 84. 85. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 14. §. 28.

(*c*) CARPZOV *l. c. def.* 115.

§. 391. AFFINITAS in ſenſu ſpeciali eſt *neceſſitudo* ſeu *relatio, per coitum inter coëuntium vnum et alterius cognatos contracta.* Ratio affinitatis in coitu

coitu et in ficta *carnis* et *personarum vnitate* consistit (*a*). *Legitima* ex nuptiis, *illegitima* ex illicito concubitu descendit (*b*).

(*a*) *c.* 3. *C.* 35. *qu.* 3.
(*b*) *c.* 6. 10. *X. de eo qui cognouit consanguineam vxor.*

§. 392. Contrahitur affinitas legitima inter *coniugem* et alterius *coniugis consanguineos.* Itaque licet 1) *omnes consanguinei viri sint affines vxoris, et omnes consanguinei vxoris sint viri affines,* 2) *inter consanguineos tamen vxoris et viri inter se nulla prorsus affinitas est contracta, propter quam inter eos debeat matrimonium impediri* (*a*). Nulla ergo est affinitas inter *compriuignos* inter se (*b*), et inter vtriusque coniugis *parentes, sorores,* et *fratres* (*c*).

(*a*) Verba sunt *c.* 5. X. *de consanguineis et affin.*
(*b*) Ad hos non pertinet *Leuit. XVIII. v.* 11. vbi de sorore *consanguinea* sermo est. *Interpretes Angli ad loc. cit* CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 105. B. Parens l. c. *lib.* 4. *tit.* 14. §. 32.
(*c*) CARPZOV. l. c. def. 104. 106. Ex *honestatis* ratione tamen inter eos, qui sibi inuicem parentum et liberorum loco vulgo habentur, nuptiae iure ecclesiastico particulari prohibentur, velut cum *nouercae matre. Corp. Const. Calemb. tom. I. p.* 296.

§. 393. Cum affinitas fictae personarum vnitati innitatur: ad eandem *per analogiam* transferuntur, quae obtinent in *consanguinitate.* Itaque 1) quo gradu

gradu quis vni ex coniugibus per *consanguinitatem*, eodem et alteri coniugi per *affinitatem* coniunctus est. 2) *Quoto gradu matrimonium ob consanguinitatem, eodem gradu ob affinitatem interdictum esse censetur* (*a*). 3) Eadem regula inter Protestantes seruatur in *affinitate illegitima* (*b*): inter Catholicos vero matrimonium ob hanc tantum intra *primum* et *secundum* gradum prohibitum est (*c*).

(*a*) *c.* 8. 9. *X. h. t. c.* 1. *X.* eod. ibi: *aeque enim abstinendum est a consanguineis vxoris, vt propriis.*
(*b*) CARPZOV *l. c. lib.* 2. *dec.* 97.
(*c*) *Concil. Trid. sess. XXIV. c.* 4. *de reform. matrim.*

§. 394. Affinitas in dictis gradibus, quoad est *antecedens*, impedimentum matrimonii est impediens et dirimens (*a*). Antecedens vero intelligitur, quae est *ante matrimonium* contracta, per concubitum cum sponsi vel sponsae cognatis; etiamsi post matrimonium consummatum *innotescat* (*b*). *Superueniens* affinitas, seu post matrimonium per coitum cum coniugis consanguineis contracta, non dirimit matrimonium (*c*): quin vero *innocens* coniux ob eiusmodi *incestuosum adulterium* ad diuortium agere possit, iure Protestantium dubio caret.

(*a*) *c.* 2. 7. *X. de eo qui cognou. consang. Andr* BEIER in *addit. ad Carpzou. iurispr. eccl. lib.* 2. *dec.* 99. *p.* 110. STRYK *de diff. sponf. p.* 187. Quoad tamen dispensationi locus esse potest, solet coniugium tolerari, B. Parens l. c. *lib.* 4. *tit.* 14. §. 44. 46.

PVFENDORFIVS l. c. *tom. I. p.* 431. *tom. III. p.* 392.
(b) *c.* 2. 3-7. *X. eod.*
(c) *c.* 10. 11. *X. eod.*

§. 395. Affinitas, *ſtricte* ſic dicta (§. 391.), *primi generis* vocari ſolet. In ſenſu latiori *affinitas ſecundi generis* accipitur inter coniugem et alterius coniuges primi generis, et *affinitas tertii generis* inter coniugem et alterius affines ſecundi generis. Nuptiarum prohibitio in *ſecundo* et *tertio* genere olim ſancita, iam ſec. XIII. ab INNOCENTIO III. ſublata eſt (*a*). Et deeſt non minus *inter Proteſtantes in alterutro genere* prohibitio nuptiarum: licet 1) inter *affines ſecundi generis*, qui ſibi inuicem *parentum* et *liberorum* loco ſunt, ex ratione *honeſtatis*, quam et ius Romanum attendit, prohibitae cenſeantur (*b*).

(*a*) *c.* 8. *X. de conſanguinit. et affin.* v. c. in nuptiis cum vxoris defunctae fratris vidua, vel cum mariti defuncti ſororis viduo.

(*b*) Sic nuptiae prohibitae ſunt cum vxoris demortuae nouerca. *L.* 15. *D. de ritu nuptiar.* In linea recta ſecundi generis affinitatis prohibitionem iuris diuini fruſtra adſtruit, et ne quidem diſpenſationi locum eſſe cenſet WERNHERVS *Obſ. for. P. I. obſ.* 124. Conf. B. Parens *l. c. lib.* 4. *tit.* 14. §. 84. BRVNNEMANN I. E. *lib.* 2. *c.* 16. §. 23.

§. 396. Ex *ſolis ſponſalibus* affinitas non contrahitur (§. 391.) (*a*). Oritur tamen ex ſponſalibus *puris impedimentum publicae honeſtatis* inter deſpon-

ſponſatum vnum, alteriusque conſanguineos *primi gradus* (*b*).

(*a*) *c.* 17. *C.* 27. *qu.* 2.

(*b*) *L.* 12. §. 1. 2. *L.* 14. §. *vlt. D. de ritu nup. c. vn. de Sponſalib. in 6. Concil. Trid. ſeſſ* 24. *c.* 3. *de ref. matr.* CARPZOV. l. c. *lib.* 2. *def.* 107 108. 120. *In ord. eccl. Brunſv. Luneb. tom I. Conſt. Calemb. p.* 297. 301. nuptiae tantum interdicuntur cum ſponſi vel ſponſae *parentibus* et *liberis*.

§. 397. Ad imitationem *verae cognationis* introducta eſt *ficta*. Ad hanc pertinet 1) *cognatio legalis* ex *adoptione* proueniens, ob quam prohibentur nuptiae tum inter eos, qui per adoptionem *parentum et liberorum* loco ſunt, tum inter adoptatum adoptantisque liberos naturales (*a*): 2) *cognatio ſpiritualis*, ex baptiſmo et ex ſuſceptione ex eodem, nec non ex confirmatione et ex poenitentia inducta: quae inter Proteſtantes non agnoſcitur (§. 306.) (*c*).

(*a*) *L.* 17. 55. *D. de ritu nupt. c. vn. X. de cognatione legali. Ord. eccl. Brunſu. Luneb. tom. I. Conſt. Cal. p.* 284.

(*b*) *c.* 1. *C.* 30. *qu.* 3. 4. *c.* 1. 6. 7. *X. de cognatione ſpirituali c.* 1. 2. 3. *eod. in* 6. In *concil. Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 3. *de ref. matr.* prohibitio reſtricta eſt ad certas perſonas. *Fr.* FLORENS *tom. II. op. p.* 127.

(*c*) *Art. Schmalcald. tit. de pot. et iurisd. epiſ. Henr.* BROVWERVS *de iure connub. lib.* 2. *c.* 8.

§. 398. In impedimentis matrimonii, *humano iure* inductis, locus eſt diſpenſationi, non in impedimentis, ex *prohibitione diuina* expreſſa oriundis. In

impedimento conſanguinitatis et affinitatis diſpenſationis limites conſtituit *lex diuina moralis Leuit. XIIX. et XX.* In qua cum *determinentur perſonae*, inter quas nuptiae prohibentur, nulla vero *graduum* ratio habeatur: conſequitur, vt nec a graduum paritate repeti queant *principia interpretandi* legem diuinam, eamque extendendi ad alias perſonas, eodem licet gradu conſtitutas (*a*). Nuptiae ergo inter perſonas, *prohibitione expreſſa* non comprehenſas, per *diſpenſationem* permitti poſſunt (*b*); cuiusmodi ſunt nuptiae cum defunctae vxoris ſorore, ſororisue vel fratris vxoris filia vel nepte, cum defuncti mariti fratre, cum auunculo et patruo, cum auunculi vidua, et ſimiles.

(*a*) Exemplo graue eſt, interpretationes humanas, a *peregrinis* principiis *Romanae graduum computationis* repetitas, pro *diſpoſitione diuina* haberi. Lex diuina libertatem in *familia nubendi* non vlterius reſtringit, quam vel opus eſt ad cauenda *incommoda* inde metuenda, vel *reſpectus parentelae* exigere videtur. Hinc inter *perſonas deſignatas* nuptiae prohibentur. Vtriusque ſententiae momenta et auctores recenſet *Ge. Henr.* AYRER *de iure diſpenſandi circa connubia Sect. III.* §. 27. *ſ.* Conf. *Io. Ge.* PERTSCH *de iure diſpenſandi circa coniugium cum defuncti fratris vxore. Io. Dav.* MICHAELIS *von Ehe-Geſetzen Moſis cap. VI.* De reſtricta diſpenſatione in terris Brunſuicenſibus vid. *Dau. Ge.* STRVBEN Rechtl. Bedencken tom. IV. N. 160.

(*b*) Edictum FRIDERICI III. *Boruſſiae Regis d. d.* 3. *Iun.* 1740. THOMASII *Iuriſtiſche Haendel P. II. p.* 256. *I. Ge.* ESTOR *Kleine Schriften tom. I. p.* 572. *B. Parens Conſult. et deciſ. tom. I. P. I. reſp.* 160. 161. 162. *tom. III. P. I. reſp.* 93. 94. *Ge. Chriſt.* GEBAVER *de matrimonio cum auun-*

auunculi vidua. AYRER *l. c. ſect. IV. et in append. reſponſ.*

§. 399. *Ius diſpenſandi* aduerſus impedimenta, *iure eccleſiaſtico* inducta, eſt *iurisdictionis eccleſiaſticae* (§. 223. 342.). Id quidem 1) in *eccleſia Romana* quoad impedimenta *dirimentia* ex obſeruantia reſeruatum eſt *Pontifici*, a quo Germaniae epiſcopis ſolet facultas in nonnullis impedimentis diſpenſandi de quadriennio in quadriennium concedi (*a*). 2) Ex *politia eccleſiae Euangelicae* pertinet ad iura regiminis eccleſiaſtici *reſeruata* Statuum Imp. Euangelicorum (§. 172.) (*b*). Eodem iure 3) fruuntur Nobiles imp. immediati Euangelici (*c*), et 4) Conſiſtoria, *tota* iurisdictione eccleſiaſtica ſub principe diuerſae religionis inſtructa (*d*) (§. 223.).

(*a*) *Anacl.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. tom. IV. p.* 127. 128.

(*b*) CARPZOVIVS *l. c. lib.* 1. *def.* 12. *et lib.* 2. *def.* 125. *Io. Ioach.* MVLLER *vom Diſpenſations-Recht in verbotbenen Ehen der Churfürſten und Staende.*

(*c*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 28.

(*d*) *Ph. Eberh.* ZECH *de iure reformandi lib.* 2. *c.* 3. §. 39. *p.* 219. *ſ. Dau. Ge.* STRVBEN *Rechtliche Bedencken N.* 183. *p.* 479.

§. 400. Ad prouidum diſpenſationis exercitium requiritur *iuſta cauſa*, de qua iudicium eſt diſpenſantis. Dari vero poteſt tum ad matrimonium *contrahendum*, tum ad matrimonium nulliter contra-

ctum *confirmandum*. In vltimo casu *de nouo* coram parocho solenniter contrahendum est inter Catholicos (*a*); nec dubium est, quin princeps eandem legem suae dispensationi scribere possit, cum vtique faciat ad tuendam legis prohibitiuae auctoritatem.

(*a*) ESPEN *l. E. P. II. S.* 1. *tit.* 14. *c. V.* §. 11. REIFENSTVEL *l. c. tom. IV. p.* 184.

TIT. VII.
DE EFFECTIBVS CONTRACTI MATRIMONII.

(Lib. IV. Tit. II. *Qui filii sint legitimi.*)

ARGVMENTVM.

§. 401. *Obligationes coniugum ex contracto matrimonio.* 402. *Ius legitimorum natalium.* 403. *Legitimatio per subsequens matrimonium.*

§. 401. Iura et obligationes, quarum ratio in *matrimonio contracto* continetur, vel concernunt *coniuges inter se*, vel eorum *liberos*. Per finem matrimonii (§. 344.) determinatur obligatio *coniugum* 1) ad *debitum coniugale* sibi inuicem praestandum, nisi iusta illud denegandi causa interueniat (*a*), 2) ad abstinendum ab omni coitu *cum extraneis* (*b*), 3) ad *indiuiduam vitae consuetudinem*, vi cuius etiam vxor maritum sequi tenetur, nisi hic ex *turpi* causa, veluti ob fugam vel relegationem, absit (*c*). *Officiorum*, *quae*

quae per naturam et essentiam matrimonii inter coniuges determinantur, *complexus* FIDEM CONIVGALEM constituit: eaque est *mutua* (*d*), et iure *perfecto* debetur (*e*): ab eaque coniux, inuito altero, *voto* vel *iureiurando* se liberare nequit (*f*).

(*a*) 1. *Corinth. VII.* 4. *c.* 3. *C.* 32. *qu.* 2. *c.* 5. *C.* 33. *qu.* 5. *c.* 4. *D.* 5. *c.* 4. 7. *C.* 33. *qu.* 4.
(*b*) *c* 4. *C.* 32. *qu.* 4.
(*c*) *c.* 4. *C.* 31. *qu.* 1. 2.
(*d*) *c.* 6. *X. de adulteriis c.* 23. *C.* 32. *qu.* 5.
(*e*) *cit c.* 6. *in f. c.* 13. *X. de restitut. spoliator.* CARPZOV *I. E. lib.* 2 *dec.* 207. 208.
(*f*) *c* 19. 24. *C.* 27. *qu* 2. *c.* 1. 3. *X. de conuersione coniugatorum c.* 24. *X. de iureiurando.*

§. 402. Ratione liberorum, a natiuitate ex matrimonio tam *legitimo* quam *rato* dependet *ius legitimorum natalium.* Legitimi ergo sunt 1) nati ex matrimonio *rato* (*a*), vel 2) nati ex matrimonio *legitimo* tantum, *non rato* (*b*), nec non 3) nati ex matrimonio *putatiuo* (§. 386) (*c*). Quaestio vero de legitimis liberorum natalibus, ex iure matrimonii pendens, *ecclesiastica* est (*d*).

(*a*) *c.* 9. 12. *X. Qui filii sint legitimi.*
(*b*) *c.* 15. *X. eod.*
(*c*) *c.* 2. *et* 14. *X. eod.*
(*d*) *c.* 5. 7. *X. eod.*

§. 403. Extra *matrimonium legitimum* vel *ratum* nati, *illegitimi* sunt (*a*). Tanta vero est vis

matrimonii rati et *legitimi*, inter eorumdem parentes contracti, vt qui antea geniti funt, per illud *legitimentur* (*b*). Haec legitimatio proficit illegitimis, ex *ftupro* antea genitis (*c*), ex *adulterio* vero fufceptis non aliter, quam fi matrimonium inter adulteros in *cafu licito* contrahatur (§. 385) (*d*).

(*a*) *c.* 3. *X. de cland. defponf. c.* 10. *X. Qui fil. fint leg.*
(*b*) *c.* 6. *X. qui filii fint legit. c.* 9. *X. eod.*
(*c*) *c.* 1. 13. *X. eod.*
(*d*) cap. *cit.* 6. in f. B. Parens *in I. E. lib.* 4. *tit.* 17. §. 30. *Ef. Fr.* PVFENDORFIVS Obf. iur. tom. I. obf. 163.

TIT. VIII.
DE DIVORTIO.

(Lib. IV. Tit. 19. *de diuortiis* Tit. 20. *de donationibus inter virum et vxorem et de dote poft diuortium reftituenda.*)

ARGVMENTVM.

§. 404. *Diuortium.* 405. *Priuatum et publicum.* 406. *Quoad vinculum, et quoad torum et menfam.* 407. *Eius ratio inter proteftantes.* 408. *Eius caufae.* 409. *Harum probatio.* 410. *Ius inde petendi diuortium.* 411. *Huius effectus intuitu diffoluendi matrimonii.* 412. *Intuitu iurium fuccedendi et dotis.* 413. *Separatio quoad torum et menfam.*

§. 404. Matrimonium ratum et legitimum diffoluitur 1) *morte* alterutrius Coniugis, et 2) DIVORTIO,

TIO, quod eſt *diſſolutio matrimonii validi viuis coniugibus facta* (*a*). Cum matrimonium validum iure diuino *indiſſolubile* ſit, niſi iuſta illud dirimendi cauſa interueniat; diuortium *iuſtam cauſam* deſiderat (*b*).

(*a*) Ab eo ergo differt *annullatio matrimonii inualidi*; quae tamen ſubinde in ſenſu generali *diuortium* vocatur, vt in *c.* 5. *X. de donat. inter vir. et vx.*

(*b*) *c.* 18. *C.* 33. *qu.* 2.

§. 405. Diuortium vel *priuatum* eſt, quod ſola fit vel vtriusque vel alterutrius coniugis voluntate, datis repudii literis: vel *publicum*, quod publica auctoritate ſuſcipitur. *Priuatum*, inter *Iudaeos* olim aeque ac inter *Chriſtianos* ſub imperio Imperatorum Chriſtianorum adhuc vſitatum (*a*), *licitum* amplius non eſt (*b*). Hinc 1) priuatim diuertentes, ad matrimonium *continuandum* coguntur (*c*): et 2) diſceſſio vnius coniugis altero inuito facta, *ſpolii* inſtar habetur (*d*).

(*a*) *L.* 9. *C. de repudiis* NOV. *XXII. c.* 4. *Io.* SELDENI *vxor Hebraica ſiue de nupt. et diuort. lib.* 3. *c.* 6. *ſ.*

(*b*) *c.* 3. *X. de diuort. c.* 13. *qui filii ſint legit.*

(*c*) *c.* 6. *X. de diuortiis.* CARPZOV *lib.* 2. *def.* 207. *Tob. Iac.* REINHARDT *de coniuge bona gratia diuertente* §. 27. *ſ.*

(*d*) *c.* 8. 10. 13. *X. de reſtitutione ſpoliator.*

§. 406. Secundum ius Canonicum diuortium fit vel *quoad vinculum*, quo matrimonium prorſus exi-

ſtere definit, vel *quoad torum et menſam*, quo obligatio ad debitum coniugale et ad vitae conſuetudinem inter coniuges ſuſpenditur. Quamquam diuortium quoad vinculum, doctrina *Chriſti* et *apoſtolorum* improbatum, in eccleſia, tam *primitiua* quam ſub *Imperatoribus Chriſtianis* florente, multis ex cauſis obtinuerit (*a*): *poſt tempora Iuſtiniani* tamen in concilia et in fora irrepſit *Auguſtini*, illud improbantis, ſententia (*b*); indeque 1) illud inter coniuges Chriſtianos prorſus negatum, et 2) in *eius locum* ſubſtitutum eſt diuortium quoad *torum et menſam*, idque vel *perpetuum* vel *temporarium*, prout cauſae qualitas illud exigeret: in quibus principiis ius Canonicum ſubſiſtit (*c*).

(*a*) *Matth. V.* 32. *XIX.* 9. *I. Corinth. VII.* 15. *Ioſ.* BINGHAM *antiquit. eccleſ. lib.* 22. *c. V. L.* 1. 2. *C. Theod. de repud. L* 8. 9. *C. de repudiis* NOV. XII. c. 6. NOV. CXVII. *Io.* SELDENVS *l. c. lib.* 3. *c.* 29. 30. *ſ. Io.* LAVNOIVS *de regia in matrim. poteſt. p.* 322. *ſ.*

(*b*) *I.* SCHILTERI *hiſtoria iuris circa dogma eccleſiae Chriſtianae de diſſolutione matrimonii.* Incognita fuit diſtinctio vtriusque diuortii ante tempora *Auguſtini*, qui ex *typo vnionis Chriſti* cum fidelibus matrimonium ſtatuit *abſolute indiſſolubile*, et ſententiam Chriſti, *diuortium admittentis*, *Matth. V. et XIX.* reſtringit ad diuortium *a toro et menſa*, errore manifeſto, cum Chriſtus de *eodem diuortii genere* reſponderit, quale *apud Iudaeos* in vſu erat, et de quo illi quaerebant, nempe de *totali* et quod a vinculo fit.

(*c*) *c.* 1. 4. 7. 10. 28. *C.* 32. *qu.* 7. *c.* 12. *X. de praeſumtionib. c.* 2. *X. de diuort.* CONC. TRID. ſeſſ. 24.

24. c. 8. *Rob.* BELLARMINI *controuerf. de matrimonio. Thom.* SANCHEZ *de matrimonio.*

§. 407. In *foris Proteſtantium* principia ex praeceptis *Chriſti* et *Apoſtolorum* de diſſolutione matrimonii eiusue cauſis deducta, normam decidendi praeſtant, nulla habita *iuris Canonici* ratione, quoad cum his non conſpirat (*a*). Ex his admittitur *Diuortium* quoad vinculum, ſeu proprie ſic dictum; et iuſta eius cauſa eſt *factum turpe*, *doloſam fidei coniugalis violationem continens* (§. 401): quamquam nihil impediat, quominus et *aliae diuortii cauſae* auctoritate publica poſſint definiri (*b*).

(*a*) *Matth. V.* 32. *XIX.* 9. *Deuter. XXIV.* 1. *I. Corinth. VII.* 15. *H.* BRVCKNER *deciſ. matrim. cap.* 16. 17. *ſ.* B. Parens *in iur. Eccl. lib.* 4. *tit.* 19. §. 25. *ſ.* 1. *Laur.* MOSHEIM *de diuortio* §. 9 *ſ. Eſ. Frid.* PVFENDORFIVS *obſ. iur. tom. I. obſ.* 160. *Io. Ge.* ESTOR *de diuortio cap.* 2.

(*b*) Sam. *L. B. de* COCCEII *in iure controuerſo Part. II. p.* 169. 177. Obſeruandum omnino, 1) non omne diuortiorum ius a Chriſto definitum, ſed in controuerſia, quae inter *Hilleli* et *Schammai* diſcipulos de certis cauſis diuortii intercedebat, reſponſum eſſe, cuiusnam ſententia rectior eſſet; 2) totam illam controuerſiam pertinuiſſe ad cauſas *diuortii priuati*, et eius inprimis, quod fit, *inuito altero coniuge*, datis repudii literis.

§. 408. Cauſae diuortii aliae ex ſententia iuris diuini *expreſſa* deſcendunt, *adulterium* videlicet et *malitioſa deſertio* (*a*), aliae ex *tacita* eius ſententia, ſeu ex eius mente et ratione; ad quas pertinent

nent *insidiae vitae structae*; *praefracta debiti coniugalis denegatio*, quae praeuiis legitimis remediis frustra adhibitis coerceri non potuit; *Delictum coniugis*, ob quod *poena mortis ciuilis* contracta est (*b*). Ob causas vero, ab *infortunio* prouenientes, veluti ob furorem impotentiamue *superuenientem*, diuortium in *foro* decerni nequit.

(*a*) In his tantum in *foro* subsistendum esse, nonnulli censent WERNHER *obs. iur. P. IV. obs.* 6. *Sam. L. B. de* COCCEII *l. c. p.* 176.

(*b*) De his causis vid. auctores §. ant. not. *a* excitati. STRYK *de diss. spons. Sect. VI.* et in diss. de *diuortio totali ob insidias vitae structas. I. Ge.* BRVCKMANN *de permisso ob insidias vitae diuortio.*

§. 409. Diuortio inter priuatos locus non est, nisi praeuia *causae cognitione* et *iudicis ecclesiastici* sententia (*a*): ac proinde *causa diuortii* in iudicio legitime *probanda* est. I) Probationi *adulterii* aequipollent violentae illius *praesumtiones* (*b*): ideoque tam adulterium *verum*, quod commissum esse probari, quam *praesumtum*, quod commissum esse, ex violentis coniecturis praesumi potest, ad diuortium sufficiunt. Quod attinet II. ad *malitiosam desertionem*, probandum est 1) eam esse *malitiosam*, hoc est, animo fidem coniugalem violandi susceptam; 2) pars deserens *citanda* est, et quidem si *alia* locum non habet, *edictali* citatione; 3) si alia desunt remedia, deferentem ad redeundum et ad matri-

trimonium continuandum adigendi, ideoque inprimis ob *contumaciam abſentis*, diuortii ſententia decerni poteſt (*c*). 4) Redux antea factus, ad coniugem *redire*, et coniux deſertus reuertentem *recipere* obligatur: quamquam iure ſuo exigere poſſit, vt ſuſpicionem adulterii elidat *iureiurando* (*d*).

(*a*) De modo diuortia inter principes ineundi vid. *Burch. Gotth.* STRVVII *iurisprud. heroica P. IV. c. II. et III. Sect. I. II. III. IV. I. Frid.* LVDOVICI *de iudice in cauſis princip. Proteſtant. matrimonial.* B. Parens *Conſult. et Dec. tom. III. P. I. reſp.* 107.

(*b*) Exemplo ſunt *praeſumtiones*, in *c.* 12. *X. de praeſumt.* relatae, ob quas ibi decernitur *diuortium quoad torum et menſam perpetuum*. B. Parens *I. E. lib.* 4. *tit.* 19. §. 28. 29. et in *Conſult. et Dec. tom. III. P. I. reſp.* 87. *ſ. P. II. reſp.* 463.

(*c*) CARPZOV. *I. E. lib.* 3. *def.* 58. *ſeq. I. H.* BERGERI *electa proceſſ. matrimon. th.* 50. WERNHER *obſ. for. P. II. obſ.* 204.

(*d*) CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 209. *lib.* 3. *def.* 66. LEYSER *ad Pand. ſpec.* 314. *med.* 4. 5.

§. 410. Ex iuſta diuortii cauſa deſcendit tantum ius coniugis laeſi, ad *matrimonium diſſoluendum agendi* (*a*): quo nomine *actio de diuortio* datur. Ius vero illud petendi ceſſat 1) ob violationem fidei coniugalis expreſſe vel tacite *remiſſam* (*b*), vel ſi 2) actor ipſe non minus violatae fidei *reus* eſt (*c*), vel 3) *auctor* fuit eius violationis, quam accuſat (*d*).

(*a*) Opinio eorum, qui matrimonium adulterio *ipſo iure* ſolui, exiſtimant, neque *legibus* neque *rationibus iuris* innititur: ex adulterio enim tamquam violatio-

latione fidei coniugalis oritur tantum *ius resiliendi* a societate coniugali; si eo iure vti velit pars laesa.

(*b*) *c.* 4. *X. de donat. int. vir. et vx. c.* 25. *in f. X. de iureiur.* de CRAMER *t. IV. obs.* 1118.

(*c*) *c.* I. *C.* 32. *qu. c.* 6. 7. *X. de adulteriis.*

(*d*) *c.* 6. *X. de eo qui cognouit consanguin. vxor.*

§. 411. Matrimonio per sententiam iudicis rescisso, 1) *vterque coniux* quidem a vinculo coniugii liberatur (*a*); sed innocenti tantum salua est ad *nouas nuptias* transeundi facultas, quae nocenti *in poenam* negatur. Quae poena cum mere ecclesiastica sit, *remitti* potest indulgentia *principis Euangelici* (*b*).

(*a*) WERNHER *obs. for. P. I. obs.* 204. *n.* 51. *s.*

(*b*) WERNHER *l. c. n.* 110. *s.* et in diss. de *potestate principis circa nouas nuptias malitioso desertori statim post sententiam concedendas* §. 18. *s.* LVDOVICI *de coelibatu nomine poenae imposito.*

§. 412. 2) Neuter ex alterius coniugis bonis *successionis iure* quidquam lucratur, causa huius lucri videlicet, quae est matrimonium, cessante (*a*). 3) Vxor ius habet *dotem* repetendi (*b*), nisi causa *priuationis* interueniat, quae inprimis iure communi est causa *adulterii.* Quae priuatio cum in *poenam adulterii* statuta sit (*c*): eidem etiam, diuortio non secuto, locus est; et vxor, quae non est *reconciliata* marito, dotem ab eius heredibus repetens *exceptione adulterii* repellitur. Ceterum de hac causa, tam-

tamquam *incidente*, iudicis ecclefiaftici cognitio fundata eft (*d*).

(*a*) c. 10. X. *de Confuet.* CARPZOV *iurispr. for. P.* 3. c. 26. *def.* 17. *I. Fr.* LVDOVICI *de fucceffione coniugis deferentis* §. 10. 12. de CRAMER *t. III. obf.* 922.

(*b*) c. 1. 2. 3. X. *de donationibus int. vir. et vx.*

(*c*) c. 4. X *eod.* LYNCKER *Cent. IV. dec.* 318. PVFENDORF *tom. III. obf.* 122. *t. IV. obf.* 240.

(*d*) c. 3. X. *eod.*

§. 413. Per *feparationem quoad torum et menfam* iura et obligationes coniugum tantum quoad debitum coniugale et cohabitationem fufpenduntur: eaque ideo fit *faluo coniugii vinculo*, faluisque reliquis omnibus coniugum *iuribus* et *obligationibus*; ideoque et obligatio mariti ad vxorem *alendam*, huius ius *dotis*, vtriusque *ius fuccedendi* ex pactis dotalibus vel aliunde competens, integra perfiftunt (*a*). Altero inuito inftitui nequit, nifi 1) ex *iufta caufa* 2) et ex *iudicis ecclefiaftici* fententia (*b*). Inter proteftantes non nifi *ad tempus* decernitur: quo elapfo, caufaque feparationis *fublata*, ad matrimonium *redintegrandum* agi poteft: caufa vero illius adhuc fubfiftente, eadem ratio, quae locum fecit feparationi, caufam praeftat eiusdem in *vlterius tempus* producendae (*c*).

(*a*) c. 2. *de diuortiis* CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 213. 214. WERNHER *obf. for. Part. VI. obf.* 325.

(*b*) c. 3. X. *de diuortiis* H BRVCKNERVS *dec. matrim. cap.* 25. LEYSER *ad Pand. fpec.* 316. *m.* 1. *f.*

(*c*) B. Parens *conf. et dec. tom. III. P. I. refp.* 95.

TIT.

TIT. IX.
DE SECVNDIS NVPTIIS CONTRAHENDIS.

(Lib. IV. Tit. 21. *de ſecundis nuptiis.*)

ARGVMENTVM.

§. 414. *Secundae nuptiae quando validae?* 415. *Earum contrahendarum libertas, etiam intra tempus luctus.* 416. *Tempus luctus ex iure proteſtantium.*

§. 414. SECVNDAE NVPTIAE ſunt *nuptiae poſteriores, poſt priores ſublatas, initae.* Validae non ſunt niſi 1) prioribus vel *morte* vel *diuortio quoad vinculum* ſublatis: ideoque niſi de *morte* prioris coniugis notorie conſtet, haec prius legitime *probanda*, et tamdiu ab iis abſtinendum eſt (*a*). 2) Stante priori coniugio ex *errore* vel ex *dolo* contractae, *nullae* et *irritae* ſunt; iisque diremtis, coniux ad *priorem coniugem* redire compellitur (*b*).

(*a*) *c.* 2. *X. de ſecund. nuptiis c.* 19. *X. de Sponſalib.* CARPZOV *I. E. lib.* 2. *def.* 166. 167. 168. 169.
(*b*) *c.* 2. *X. de ſecund. nupt. c.* 1. 2. *C.* 34. *qu.* 1. 2.

§. 415. Liberum eſt ius *ſecundarum nuptiarum* contrahendarum, *iure Canonico* adeo firmatum (*a*), vt nequidem ad tempus *luctus*, vxori iure Romano praefixum, adſtrictum ſit, ſed et *intra illud* competat, *ſublatis* prorſus *poenis*, quae nuptiis *intra tempus luctus* celebratis iure Romano ſtatutae ſunt (*b*). Vnde et *pactum* vel *prohibitio* teſtatoris, qua libertas ad nuptias ſecundas tranſeundi prorſus tollitur,

obli-

obligatione ciuili caret (*c*): etiamsi possit vltimae voluntati conditio, *si secundo non nupserit*, adiici (*d*), qua seruatur nubendi facultas, si quis velit relicti iacturam pati.

(*a*) Hieronymus in *c.* 11. *C.* 31. *qu.* 1. *libera nunc voce proclamo*, inquit, *non damnari in ecclesia bigamiam, imo trigamiam, et ita licere quinto et sexto et vltra, quomodo secundo, nubere. c.* 12. 13 *C.* 31. *qu.* 1. Quod secundo nubentes non *benedicendi* sint iuxta *c.* 3. *X. de secund. nupt.* id non fit in *poenam* secundarum nuptiarum, sed quod benedictio, in *priori matrimonio* collata, perdurare existimetur, ideoque *iterari* non debeat: hinc *iuueni* vel *virgini* in nuptias viduae vel vidui transeunti, benedictio datur. *H.* BROVWERVS *de iure Connub. lib.* 2. *c.* 19. *n.* 7. *Prosp.* FAGNANVS ad cit. c. 3. *tom. IV. p.* 93. REIFFENSTVEL *in iure Can. tom. IV. p.* 122.

(*b*) *c.* 4. 5. *X. de secund. nupt.*

(*c*) CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 172. *P.* MVLLERVS *ad Struuii Synt. iur. ciu. ex.* 29 *th.* 54. *not. vlt.*

(*d*) *Nou. XXII. c.* 43. 44. *I. Sam.* BRVNQVELL *de Conditione, si non nupserit, vltimis volunt. adiecta* §. 37 - 41. *f.*

§. 416. In territoriis protestantium iure *ecclesiastico particulari* nuptiis secundis, post *alterutrius coniugis mortem* licite celebrandis, statuta sunt tempora, *annus* vtplurimum in vidua, *semestre* in viduo: (*a*) ex iisque oritur *impedimentum* matrimonii secundi, *impediens tantum*, non *dirimens*, iisque *poenis* tantum munitum, quae statutae sunt *iure particulari*; ceteroquin vero *dispensationi* obnoxium (*b*).

(*a*) Iura Saxonica tradit CARPZOVIVS l. c. lib. 2. def. 259. f. De iure *Electorali Brunsuico-Luneburgensi* vid. *Decretum Consistoriale d.* 28. *Iun.* 1686. in tom. I. *Corp. Constit. Calemb. p.* 932. B. Parens *I. E. lib.* 4. *tit.* 21. §. 18.

(*b*) CARPZOV *l. c def.* 162. 163. 164.

SECTIO III.

DE CONGREGATIONIBVS ECCLESIASTICIS RELIGIONIS CAVSA INSTITVTIS.

TIT. I.

DE REGVLARIBVS ET MONACHIS.

(Lib. III. Tit. 31. *de regularibus et transeuntibus ad religionem.* Tit. 32. *de conuersione coniugatorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 417. *Congregationes ecclesiasticae.* 418. *Religiosorum variae species* 419. *Congregationes religiosorum.* 420. *Qualitates religiosorum.* 421. *Eorum professio.* 422. *Ius Nouitiorum ante eam.* 423. *Effectus professionis.*

§. 417. CONGREGATIONES ECCLESIASTICAE sunt *vniuersitates in ecclesia, de speciali fine religionis promouendo auctoritate ecclesiastica institutae.* Ad *potestatem ecclesiasticam* pertinet ius eas in ecclesia instituendi: iisdem vero *in republica* erigendis accedere debet *imperantis consensus*: cuius *iuri circa sacra* subsunt (§. 22.).

§. 418. Harum species sunt *congregationes religiosae*, vitae religiosae agendae causa erectae. Vita religiosa tum determinatur per *specialem regulam* (§. 81.), tum eius promouendae causa accede-

re

re possunt *vota*, quibus promittitur *paupertas*, *castitas*, et *obedientia*. Qui *praestitis his votis* ad vitam religiosam ex regula praescripta agendam obstringuntur, RELIGIOSI et *regulares* in genere, qui ad eandem obstringuntur *nullis praestitis votis*, QVASI REGVLARES vocantur (*a*). Ad religiosos pertinent 1) EREMITAE (*b*), qui ad *vitam religiosam solitariam*, 2) MONACHI seu *coenobitae*, qui ad vitam religiosam, *in communi agendam*, praestitis votis obstringuntur, 3) REGVLARES in *specie* sic dicti, qui ad vitam religiosam sub regula quidem et sub votis agendam obstringuntur, sed non *ad vitam in communi agendam* (*c*).

(*a*) Tales sunt *Canonici*, nec non *patres Oratorii*. de quibus vid. ESPENIVS *l. c. tit.* 33. *c.* 1. *tom. I. p.* 350.

(*b*) Fuit olim hic *ascetarum* error, beatum esse, abstinere ab iis, quae hominum caussa a Deo data sunt: ab iisque sec. III. in Aegypto, prouincia, vt obseruat *Benedictus* MAILLET *description de l'Egypte lib.* 2. *p.* 57. tristium et austerorum hominum foecunda, nati sunt *eremitae*, relictis vitae negotiis omnique cum hominibus commercio, in variis generis aerumnis, fame, cruciatibus religionem quaerentes. Qui ab *Antonio* a. 305. deinde a *Pachomio* in societatem sub regula reuocati, *coenobiticam vitam* egerunt. Ex oriente tristis disciplina sec. IV. migrauit in Occidentem variasque mutationes subiit.

(*c*) *Francisc.* PELLIZARIVS *in manuali Regularium tr. I. cap.* 3. *Sect. I. n.* 11. 19. 20. *tom. I. p.* 16. *s. Luc.* HOLSTENII praef. ad *Codicem Regularum*.

§. 419. *Congregationes religiosae* determinantur

 per

per *ſpecialem regulam*, legem earundem fundamentalem (*a*). Religioſi omnes, vnam eandemque regulam ſequentes, *vnum ordinem* conſtituunt: et tot ſunt *religioſorum ordines*, quot ſunt ſpeciales *regulae religioſorum approbatae* (*b*). Sunt vero in quolibet Ordine aliae *congregationes ſpeciales* religioſorum, per eandem regulam eodem loco conſociatorum, veluti monaſteria et collegia, et aliae *congregationes generales*, quae ex pluribus ſpecialibus compoſitae ſunt.

(*a*) Regulam *certam* a. 529 primus dedit BENEDICTVS, Nurſinus, in Monte Caſſinenſi, propagatam per Europae prouincias, receptam quoque in Germania cura Bonifacii. *Ant. Dad.* ALTESERRA *Origin. rei monaſt. L.* 1. *c.* 9. *p.* 33. *Io* MABILLON *Annal. Ordin. Bened. Praef. ad ſec I. et ſec. IV.* Ordo Benedicti in *diuerſas ſectas* diſcerptus eſt, vni quidem regulae ſubiectas, ſed variis *regulae determinationibus* moribus et inſtitutis diſcrepantes. Inter has opibus et potentia eminent *Congregatio Cluniacenſis*, ab Odone, Cluniaci in Burgundia abbate a. 927. et *Ciſtertienſis*, a Roberto, Ciſtertii in Comitatu Belnenſi abbate, a. 1098. inſtituta. *Hipp.* HELYOT *hiſt. des ordres relig. tom.* 5. *p.* 184. *ſ.* BALVZIVS *tom. V. Miſcell. p.* 343. *tom. VI. p.* 436. *Angel.* MANRIQVEZ *annales Ciſtertienſes Lugd.* 4. *vol.* 1642. Rigidioris ſectae *Cartuſianae*, a Brunone in Gallia conditae, hiſtoriam dedit *Innoc.* MASSON *in Annal. Cartuſianis* et MABILLON *l. c. tom. VI. p.* 638. 683. Sec. XIII. adparuerunt *ordines mendicantes*, et inter hos *Dominicani* et *Franciſcani*. *Luc.* WADDINGI *Annales Minorum a Ioſ. Maria Fonſeca ab Euora* a. 1731. denuo 18. vol. editi. *Alcoran des Cordeliers. Io. Laur.* MOSHEIM *hiſtor. eccl. p.* 519. *ſ.* Peculiaris et omnium verſutiſſima eſt diſciplina *Loyolitarum* ſeu *Ie-*

Iesuitarum familia, quae *regularibus* accenseri cupit. *Libri instituti Societatis Iesu Antwerp. a.* 1635. *in XI. vol. L' Histoire de la Compagnie de Iesus. I. Christ.* HARENBERGII *Pragmatische* Geschichte *des Iesuiter-Ordens.*

(*b*) *c. vlt.* X. *de domib. religiosis c. vn. eod. in* 6. ESPEN *l. c. P. I. tit.* 24. *cap.* 1. *tom. I. p.* 235.

§. 420. *Monachi* et *religiosi* ex solo instituto vitae religiosae *clerici* non sunt (*a*): tales vero fiunt ex recepto clericatu (§. 78.). Hinc inter eos alii *clerici* sunt, seu ad *chorum destinati*, *conuentuales* dicti, alii *laici*. Et feminae quoque admittuntur ad vitam religiosam in *specialibus coenobiis* ducendam.

(*a*) *c.* 32. 34. 36. *C.* 16. *qu.* 1. *Clem.* 1. §. 8. *de statu monach.* de CRAMER *tom. IV. obs.* 1127.

§. 421. Vota, quibus promittitur paupertas, castitas et obedientia, simul sumta, *monastica* sunt (*a*). Ipsa Promissio, qua quis praestitis votis monasticis ad regulam certi ordinis seruandam se obstringit, *professio* vocatur: eaque vel *expressa* est vel *tacita* (*b*). *Valida* non est, nisi anno *aetatis* XVI. completo, peractoque *probationis* seu *nouitiatus* anno liberoque consensu facta sit (*c*), nec in praeiudicium tertii vergat (*d*).

(*a*) *c.* 6. X. *de statu monachor. c.* 2. 4. *X. eod. c.* 2. *X. de testam. c.* 7. *X. de Offic. iudic. Ord. Claud.* FLEVRY *instit. iur. eccles. P. I. tit.* 24. §. 5. 6. 7.

(*b*) *c.* 22. *X. de regularibus c.* 1. 3. *eod. in* 6.

(*c*) *c.* 1. 16. X. *eod. c.* 2. 3. *eod. in* 6. CONCIL. TRID.

seff. 25. *de regular.* c. 15. quo correctum eſt *c.* 16. *X. de regul.* *Obligatio parentum* liberos non obligat, niſi poſt legitimam aetatem *rata* habita *c.* 11. 12. 14. *X. de regular.* De profeſſione vi metuque extorta coram Ordinario conquerendi ius intra *quinquennium* datur: CONC. TRID. *l. c.* *Petr.* GIBERTVS *in Corp. iur. Can. P. II. p.* 471. *et* 490. *ſ.* eaque *cauſa* de *nullitate profeſſionis*, quoad effectus ciuiles, *ſecularis* eſt. de CRAMER *tom. III. obſ.* 795. *Poenae* cauſa vero *inuiti* monaſterio includuntur *c.* 19. *X. de conuerſ. coniug.* *c.* 35. *X. de ſent. excom.*

(*d*) *Nou.* 123. *c.* 35. *c.* 2. 4. 13. 20. *X. de conuerſ. coniug.*

§. 422. *Ante emiſſam profeſſionem* et intra probationis annum *Nouitio* 1) datur facultas ad ſeculum redeundi (*a*), et de bonis ſuis per teſtamentum vel alia ratione libere diſponendi (*b*). 2) Omnes vero bonorum *diſpoſitiones* et *renunciationes*, a nouitio factae, etiamſi *iuratae*, non valent, niſi *profeſſione ſecuta*, cuius tacitam conditionem continent (*c*).

(*a*) *c.* 23. *X. de regul.* *c.* 1. 2. *eod. in* 6.
(*b*) NOV. 5. *cap.* 4.
(*c*) CONC. TRID. *l. c. c.* 16. quo derogatum eſt *c.* 4. *de regularib. in* 6.

§. 423. Ex profeſſione rite peracta deducitur reciproca obligatio inter *religioſum* et inter *monaſterium*, et 1) illius quidem ad vitam religioſam ſecundum regulam perpetuo ducendam (*a*); 2) huius vero ad receptum perpetuo in congregatione retinendum et alendum (*b*). Quidquid monacho, illud

mo-

monasterio acquiritur, nisi ex ordinis regula acquisitionis incapax sit (*c*).

(*a*) *c.* I. 2. *C* 20. *qu.* 3. *c.* 2. *C.* 20. *qu.* 4. *c.* 17. 24. *X. de regularib.* *c.* 13. *X. de iureiur.* Vnde nec sine venia superioris aliis operam suam addicere potest Monachus. *Clem. vn.* §. 5. *de statu monach.* Arctior est *monialium* ad *clausuram* seruandam obligatio, quibus nec sine episcopi venia monasterio egredi, nec aliis ad eas penetrare licet. *c. vn. de statu regul. in* 6.

(*b*) *c.* I. *X. de statu monachorum.*

(*c*) Monachis iure communi ius succedendi competit *L* 56. *C. de episcop. et Cleric.* quod tamen ipsis ex obseruantia particulari negatur ESPEN. l. c. tom. I. p. 276.

TIT. II.
DE STATV ET REGIMINE REGVLARIVM.

(Lib. III. Tit. 35. *De statu monachorum et regularium.*)

ARGVMENTVM.

§. 424. *Corpus speciale singulorum ordinum.* 425. *Superiores generales, prouinciales et locales.* 426. *Potestas eorum ad capitula adstricta.* 427. *Iura regiminis monastici.* 428. *Nexus ordinum et monasteriorum erga hierarchiam.* 429. *Nexus eorum erga imperium.* 430. *Status conuentualium inter protestantes.*

§. 424. Monasteria olim *separata collegia* constituebant. Post seculum X. demum monasteria *eiusdem regulae* per certas regiones abierunt in *congregatio-*

nes Prouinciales, quibus vnita sunt monasteria eiusdem regulae per certam prouinciam constituta: quae demum omnes in *vnum corpus* coaluerunt (*a*), introducto *regimine proprio hierarchico*, lege *obedientiae passiuae* munito, quo exercetur *potestas in monachos et monasteria eiusdem regulae in causis ad ordinem pertinentibus*: eaque post pontificem *summa* esse censetur.

(*a*) ESPENII *I. E. P. I. tit.* 32. *c.* 3. *tom. I. op. p.* 340.

§. 425. Forma regiminis monastici differt pro politia cuiuslibet ordinis. *Superiores regulares* vocantur, quibus competit regimen monasticum. Est alius GENERALIS, *totius ordinis Superior*: sunt alii PROVINCIALES, Superiores per Ordinis prouinciam: alii LOCALES, qui singulis congregationibus specialibus praesunt (*a*), et pro variis ordinum institutis *Abbates*, *Priores Conuentuales*, *Praepositi*, *Guardiani*, *Rectores* appellantur. Monasteriis denique subsunt *obedientiae* seu curiae monachales, in obedientia monasterii constitutae (*b*).

(*a*) ASCANIVS TAMBVRINVS *de iure abbatum tom. I. disp. III.*

(*b*) *c.* 6. *X. de statu monachor. Cellulae* et *congregatiunculae* vocantur in *c.* 13. *C.* 18. *qu.* 2. Conf. ANT. MATTHAEI tr. *de Nobilitate lib.* 2. *c.* 25. *p.* 450. *Gottl. Sam.* TREVERI *Geschlechts-Historie des hochadelichen Hauses der Herrn von Münchhausen Sect. I.* §. 3. *f.*

§. 426.

§. 426. Adstrictum est regimen monasticum ad consensum *capituli* in caussis, iura et obligationes congregationis monasticae concernentibus (*a*): nisi Ordinis constitutiones aliud caueant. In CAPITVLO GENERALI Prouinciales *caussas totius Ordinis*, in PROVINCIALI Superiores locales vnius prouinciae *caussas prouinciae*, in LOCALI conuentuales vnius monasterii *caussas*, *illud speciatim concernentes*, tractant.

(*a*) c. 6. §. *Abbas vero X. de statu monach. c.* 7. 8. *X. eod. c.* 4. *X. de fideiussor. c.* 4. *X. de donat. Clem. I. de rebus ecclesiae non alien. Clem. II. de aetate et qual Ord. Fr.* PELIZARIVS *in manuali Regularium tract. IX. c.* 8. *Sect.* 1. 2. 3. 4.

§. 427. Regimini monastico alia iura insunt *ex instituto Ordinis*, veluti *iurisdictio* in caussis, *regulam* et *instituta ordinis* concernentibus (*a*), et cura et directio *temporalium* (*b*): alia iura eidem *annexa* sunt *vi specialis tituli*, ex quo monasteriis *acquisita* sunt varia iura tam *ecclesiastica*, quam *secularia*, publica et priuata (*c*): quibus acquisitis, immutata sunt in *Praelaturas*.

(*a*) c. 3. *de priuileg. in* 6. *c.* 13. *X. de off. iud. Ord. c.* 12. 16. *X. de excessib. praelat. c.* 3. *X. de appellat.* TAMBVRINVS *l. c. toto tomo II.*

(*b*) *c.* 9. 16. C. 18. *qu.* 2. *c.* 6. *X. de statu monach. Casp.* BARTHEL *de iurisdictione abbatum spirituali et temporali c.* 3. *et* 5. ESPEN *l. c. tit.* 31. *c.* 1. 2. 3.

(*c*) *c.* 6. *de priuileg. in* 6. BARTHEL *l. c. c.* 3. §. 7. 8. ESPEN *l. c. tit.* 31. *c.* 6. *tom. I. p.* 316.

§. 428. Monasteria, in dioecesi constituta, in causis regularia instituta non concernentibus, iure communi subsunt *iurisdictioni episcopali*, nisi ab ea rite sint *exemta* (§. 141.) (*a*). Exemtionis fines *priuilegiis* et *praescriptione* definiuntur (*b*). Exemta tamen *in dioecesi* esse censentur (*c*), nisi ab ea in totum sint exemta; qualia vocantur monasteria *nullius dioeceseos*, propria et separata dioecesi instructa, quorum *superiores* dignitatem gerunt *episcopali proximam*.

(*a*) *c. 16. X. de priuileg. c. 7. eod. in 6. c. 2. 7. de domib. relig. c. 2. X. de suppl. negligent. praelat.*

(*b*) *c. 17. X. de priuil. c. 1. eod. in 6.*

(*c*) *arg. c. 7. de Off. iud. ord. in 6. Erasm.* A CHOKIER *de iurisdict. Ordinarii in exemtos et de illorum exemtione ab Ordin. iurisd.* P. II. qu. 45.

§. 429. Ratione *nexus ciuilis*, monasteria in republica subsunt *imperio ciuili circa sacra*. Hinc *in Germania* praelati regulares ratione nexus ciuilis vel *immediati* sunt vel *mediati*, prout vel *Imperatori et Imperio* proxime subsunt, vel *Statibus imperii*. Illi vel simul *Status imp.* sunt, vel tantum *immediati*: hi *landsassiorum* iure censentur. Nec desunt hodie veteris iuris *aduocatiae in monasteria* reliquiae, quae *pactis* et *obseruantia* definiuntur (*a*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 26. *I. Nic.* HERTII *diss. de iactitata vulgo Ord. Cistertiensis libertate et exemtione*

tione a Superioritate et aduocatia. Ant. MATTHAEI *de aduocatis ecclesiae. Christ. Franc.* PAVLINI *de aduocatis et oeconomis.*

§. 430. Institutum vitae monasticae inter Euangelicos non prorsus sublatum, sed *reformatum* ac redactum est ad principia *Augustanae Confessionis* (*a*), emendatis regulis antiquis, sublatisque votis, ordinum discrimine, et hierarchia monastica. Supersunt congregationes ecclesiasticae eorum, qui ad vitam communem religiosam ex regula agendam nullis praestitis votis obstricti, *quasi regulares* sunt (§. 418.), et *conuentuales* dicuntur. Iura singularum congregationum, ex vtroque sexu sub directione vel *abbatis* vel *abbatissae* consociatarum, definiuntur statutis, obseruantia, et constitutionibus particularibus (*b*). Subsistit inter eos obligatio ad *castitatem* et ad *obedientiam*; salua libertate, praeuia resignatione, ad *vitam secularem* redeundi, et salua de bonis propriis *disponendi* facultate, nisi quatenus *obseruantia* vel *statutis* ademta est.

(*a*) Aug. Conf. art. XXVI.

(*b*) Cuiusmodi est *Ordinatio monastica Georgii Wilhelmi* Ducis Brunsu. Luneb. d. 27. Nou. 1663. recognita auctoritate regis *Georgii II.* d. 5. Nou. 1737. *in corp. Const. Calenb. t.* 1. *p.* 617. Coenobii nouiter fundati exemplum dat *Saltzdalense*, a D. Antonio Vlrico conditum. Vid. Eiusdem *Fundation des Iungfern-Closters bey dem fürstl. Hause zu Saltzdalen nebst den Regeln. d.* 24. *May* 1701.

TIT.

TIT. III.
DE CANONICIS.

ARGVMENTVM.

§. 431. *Collegia Canonicorum.* 432. *Canonici regulares et seculares.* 433. *Iura eorum et obligationes.* 434. *Canonici maiores et minores.* 435. *Eorum qualitates.* 436. *Ratione clericatus.* 437. *Ratione doctrinae.* 438. *Ratione nobilitatis.* 439. *Eorum receptio.* 440. *Collegia Canonicorum A. C.* 441. *Capitula mixta.*

§. 431. COLLEGIA CANONICORVM funt *congregationes ecclefiafticae de vita religiofa fub regula approbata agenda* (*a*): et in ea legitime recepti, *canonici* vocantur. Eiusmodi collegia inftituta funt tum 1) inter clericos *ecclefiarum cathedralium*, feu in quibus eft fedes epifcopi, tum 2) inter clericos aliarum *ecclefiarum inferiorum non cathedralium*, quae ab ipfo collegio, inter earum clericos inftituto, *collegiatae* dicuntur; tum denique 3) inter *feminas*, quae *canoniffae* vocantur.

(*a*) Origo eorum non tam coepit in *Oriente* fub AVGVSTINO, qui tantum clericos *fuae ecclefiae* in vitae communionem, monachorum ad inftar, fub *votis* congregauit; POSSIDIVS in *Vita Auguftini c. V.* quam potius in *occidente* fub CHRODOGANGO, epifcopo Metenfi, fub Pipino florente, qui vitae communis focietate inter clericos ecclefiae fuae epifcopalis inftituta, eosdem non quidem votis, fed *regulae* a fe praefcriptae fubiecit, *officiorum diuinorum* quotidie in commune peragendorum caufa. *Paulus* DIACONVS in *geftis epifc. Metenf.* apud *Auguftin.* CALMET *hiftoire de Lorraine tom. I. Cod. probat. p.* 59.

p. 59. Regula Chrodogangi, XXXIV. capitulis constans, legitur in *Caroli le* COINTE *Anal. Franc. eccl. tom. V. ad a.* 557. *p* 567. *ſ.* Concinnam eius ſummam exhibet CALMET *l. c. tom. I. p.* 513. Approbatum eſt hoc inſtitutum a LVDOVICO PIO in *ſynodo Aquisgranenſi* a 816. eiusque auctoritate *noua regula* pro *vtroque ſexu* concinnata eſt auctore *Amalario*, presbytero Metenſi. vid CALMET *l. c. tom. I. p.* 591. *Ant.* MIRAEVS *Cod. donat. pior. c.* 13. *t. I. p.* 17. *Lud.* THOMASSINVS *de noua et vet. eccl diſcipl. P. I. lib.* 3. *c.* 43 §. 8. *ſ. Lud. Ant.* MVRATORIVS *antiquitat. Italiae medii aeui t. V. p.* 185. 540. *Nic. ab* HONTHEIM *in hiſt. diplom. Treuirenſi tom.* I. *p.* 171. Regulam exhibet *Iac.* SIRMONDVS *tom. II. conc. Galliae p.* 333. *ſ.*

§. 432. Prout vita ex regula agenda vel *communis* eſt, in eadem domo ſub communione bonorum ducenda, vel *ſingularis*, a ſingulis ſeparatim agenda: Canonici vel *regulares* ſunt, qui ad vitam communem agendam voto paupertatis obſtringuntur, vel *ſeculares*, quibus ius eſt, vitam ſingularem agendi, voto paupertatis non obſtricti (*a*). *Canoniſſae* non minus vel *regulares* ſunt vel *ſeculares* (*b*).

(*a*) Regulae Chrodogangi praecipua lex fuit de *vita communi* inter Canonicos in eadem domo agenda. Affluentia bonorum locum fecit transeundi a vita communi ad ſingularem: idque paſſim contigit *ſec. X. et XI.* TRITHEMIVS in *Chronico Hirſaugienſi* ad *a.* 973. Vt in aliis capitulis, ſeruaretur vel reſtauraretur *vita communis*: Canonici *voto paupertatis* obſtricti ſunt, more ab inſtituto AVGVSTINI repetito: eiusque conſilii auctor habetur IVO, Carnotenſis epiſcopus. Vid. THOMASSINVS *l. c. P. I. lib.* 3. *c.* 55. §. 8. *ſ.* MVRATORIVS *l. c. tom. V. p.* 257. *Ant.* MIRAEVS de *orig. et progreſſu Canonicorum regular. ord. Auguſtini. Io. Ad.* de

ICK;

ICKSTATT de *capitulor. orig. progr. et iurib. tom. II. opusc. p.* 381. *f.*

(*b*) *Canonicae seculares* vocantur in *c.* 43. *de elect. in* 6.

§. 433. Vita Canonica determinatur per *regulam approbatam* (*a*): ex qua descendit praecipua obligatio ad *horas Canonicas* quotidie in choro recitandas; quae tamen multum relaxata est constitutis *Vicariis*, et surrogato *officio precum* (§. 291.). Canonici ergo, *qua tales*, sunt *personae ecclesiasticae*; et iuribus clericorum, perinde ac omnes personae ecclesiasticae, fruuntur; clerici vero sunt, quatenus simul vel *tonsurati* sunt vel *ordinati* (§. 77.). Canonici, qua clerici, *lege continentiae* obstringuntur (*c*) (§. 107), et ad eorum analogiam, *canonissae*.

(*a*) Regula Chrodogangi, auctoritate Ludouici Pii emendata, recognita est in concilio Romano a Nicolao II. a. 1059. de qua vid. *Io.* MABILLON *tom. IV. annal. Benedict. p.* 748. *f.* Laxior est Canonicorum secularium et strictior Regularium regula: in variis congregationibus speciatim adhuc determinata.

(*b*) *c.* 9. 19. 22. 25. *X. de praebendis.* ESPENIVS in diss. de *instituto et officiis Canonicorum Part. III. c.* 2. §. 5. *tom. II. oper. p.* 643.

(*c*) *c.* 2. 4. 5. *X. de Clericis coniugatis.*

§. 434. Inter Canonicos alii *maiores* sunt, qui intra numerum, statuto vel obseruantia definitum, alii *Minores*, qui vltra eundem sunt recepti. CAPITVLVM est *vniuersitas canonicorum maiorum v-*

nius

nius ecclesiae: idque totius congregationis iura exercet. Canonici maiores in ecclesiis Cathedralibus *capitulares*, minores *domicellarii* vocantur (*a*): generalis *canonicorum* appellatio seruatur in *ecclesiis collegiatis*.

(*a*) B. Parens *in iur. eccles. lib.* 3. *tit.* I. §. 31. *et tit.* V. §. 79. 82. Vti capitulares *domini de capitulo*, ita maiores canonici *domicelli* vocantur. Vid documenta in *vol. II. rerum Moguntiac. Ge. Christ.* IOANNIS *p.* 679. et in LVNIGII *spicileg eccl. tom. XVI. p.* 126. *et tom. XVII. in app. p.* 77. Sic v. c. Capitulum *Coloniense* constat XXV. Capitularibus et totidem domicellariis, *Moguntinum* XXIV. Capitularibus et XXII. domicellariis, *Treuirense* XVI. Capitularibus et XXIV. Domicellariis, *Argentoratense* XII. Capitularibus et totidem domicellariis, *Augustanum* XX. ex vtroque ordine, *Bambergense* XX. Capitularibus et XIV. domicellariis, *Spirense*, XI. Capitularibus et XIV. Domicellariis. Vid. PFEFFINGER in *Vitriario illustrato tom. I. p.* 1047. 1049. 1952. 1188. 1191. 1195. 1107. 1184.

§. 435. *Qualitates* Canonicorum definiuntur tum *iure Canonico*, tum in specie *statutis* et *obseruantia capitulorum*: earumque *ratio* repetita est tam a *statu clericali*, cui annexa est in masculis vita canonica, quam ab increscente ipsius *congregationis existimatione*.

§. 436. Inter canonicos recipiendi 1) *ordinibus minoribus* vel saltim *tonsura* (*a*), et si ad *ius capituli* adspirant, *ordine subdiaconatus* initiati esse de-

bent

bent (*b*). Quae iure communi in *clerico*, eadem et in *canonico* requiruntur (§. 94.); ideoque *annus aetatis XIV.* inter *minores*, annus XXII. inter *maiores* canonicos et annus XXV. ad dignitates et officia curata exigitur (*c*).

(*a*) *Arnold.* CORVINVS de *perfonis et benef. eccleſ. lib.* 3. *tit.* 2. §. 11.
(*b*) *Clement.* 2. *de aetate et qualit. praeficiend. Concil. Trident. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 12.
(*c*) *Conc. Trid. l. c. c. vn. de aetat. et qual. praef. in* 6. *c.* 7. §. 2. *X. de elect.*

§. 437. Canonicos, perinde ac clericos, *doctrina* et *cantu* inſtructos eſſe oportet. *Scholis canonicorum*, quae illis praeparandis inſeruiebant, fere extinctis, *ſtatutis* paſſim definitum eſt tum 1) *tempus ſtudiorum*, in academiis capeſſendorum, cuius exacte transacti fides *teſtimonio academico publico* facienda eſt (*a*), tum 2) tempus *peregrinationum*, in exteras oras inſtituendarum (*b*), tum 3) paſſim exigitur, vt quis ſit *honoribus academicis* inſignitus (*c*).

(*a*) De hoc egi in *obſ. Iur. Can.* obſ. VII. de *tempore ſtudiorum legitimo a Canonicis obſeruando.*
(*b*) B. Parens *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 1. §. 86. 87.
(*c*) CONC. TRID. *ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 12. Obſ. I. C. obſ. VIII. de *iure promotorum adſpirandi ad beneficia eccleſiaſtica* et *Chriſt. Gottl.* BVDERI diſſ. de *iure doctorum ad Canonicatus.*

§. 438. In capitulis inprimis *eccleſiarum cathedralium* per *ſtatuta* vel per *obſeruantiam* non modo

nobi-

nobilitas Germanica, ſed et determinato *maiorum* numero illuſtris, exigitur; cuius *legitima probatione* defungi debet recipiendus (*a*). Vbi *ſtatuta* vel *obſeruantia* id non exigunt: patriciis, gradibus academicis inſignitis aliisque perſonis idoneis aditus patet ad capitula (*b*). Ceterum *lis de ſtatu nobilitatis* ad cauſas *ſeculares*, ideoque ad *iudicii ſecularis* deciſionem pertinet (*c*).

(*a*) *Io.* SCHILTER *de libert. eccleſ. Germ. p.* 876. *Io.* Ge. CRAMER *de iurib. et praerog. nobilitatis auitae c.* 3. §. 3. et in append. p. 518. 522. 524. 527. *Io. Ge.* ESTOR *von der Anen Probe bei den teutſchen Erz- und Hochſtiftern.*

(*b*) *c.* 37. *X. de praebend. Inſt. Pac. Oſn. art.* 5. §. 17.

(*c*) *Capitulat. Caeſar. art. XIV.* CRAMER *l. c. p.* 150.

§. 439. *Receptio* in collegium Canonicorum fit ſecundum mores cuiusque capituli: per eamque tribuitur *canonia*, quae eſt ius peragendi in choro diuina officia, *titulumque* praebet prouentuum canonici (*a*). Admiſſio iunioris Canonici ad capitulum (*b*) ex more fit transacto *probationis anno*, cuius auſpicium certa anni die faciendum eſt, praeſtitoque *iureiurando*, quo ad obſeruantiam ſtatutorum obſtringitur.

(*a*) *c.* 9. *X. de praebendis.* GONZALEZ *ad c.* 1. *X. de praeb. n.* 12. *tom. I. p.* 126. REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3 *tit.* 5. §. 3. *n.* 58. *Honoris* cauſa *Potentiores laici* ſubinde inter Canonicos ſe recipi paſſi ſunt: quales ſunt honorarii Canonici. Exempla collegit *Melch. de* LVDOLF in *tr. de iu-*

 re

re feminar. illuftr. P. I. app. p. 98. et *H Gunth.* THVLEMARIVS *de Octouiratu c.* 25. *n.* 60.

(*b*) Fuit haec olim fpecies *emancipationis*, per quam Canonicus iunior liberaretur a nexu fcholae, et fubtraheretur a iugo Canonici fcholaftici. *Ant.* MATTHAEI tr. *de Nobilitate p.* 622. *f.* Reliquias huius ritus docte expofuit *Chrift. Gottl.* BVDER in obf. de *emancipatione canonica*, quae extat in eius *fymmixtis obferu. N.* I. conf. *Selecta iur. Publ. nouiff. tom.* 32. *p.* 36. In ecclefia S. Ioannis *Herbipolenfi* canonici hoc vltimum tyrocinii in anno clauftrali fubeunt experimentum. Ab humeris ad lumbos denudati tranfeunt per medium agmen Canonicorum capitularium, a quorum fingulis virga, quam quisque manu tenet, caeduntur: eoque experimento peracto, a tyrocinio fubducti, capitularibus accenfentur. Hanc confuetudinem abolendam duxit Fridericus Carolus, epifcopus Herbipolitanus a. 1740. Nouae fanctioni obftiterunt Canonici, ad inftitutum immemorialis temporis prouocantes: etiamfi decretum epifcopi confirmauerit BENEDICTVS PP. XIV. ipfe haec recenfens in tr. de *Synodo dioecefana lib. XI. c.* 3. §. 7. *p.* 389. In admiffione ad capitulum tolerantur quoque tum *pecuniae ftatutariae*, pro receptione foluendae, modo non diftribuantur inter Canonicos, fed in pios vfus expendantur, nec fex menfium reditus excedant, tum *prandia* a recenter admiffis praeftanda, modo frugalitatis leges feruentur; BENEDICTVS *l. c. p.* 405. Neque haec in *c.* 44. *X. de Simonia* abfolute reprobantur.

§. 440. *Collegia Canonicorum Auguftanae Confeffionis* funt, in quae recipi non poffunt nifi A. C. confortes, idque tum vi *diei decretorii* (*a*), tum vi *nouae fundationis.* Seruata in his funt inftituta Canonica, fed attemperata ad *Auguftanae Confeffionis* principia. Inde 1) ftatuta *antiqua* vlterius non obligant,

gant, quam quatenus *A. C.* et *conſcientiae* haud aduerſantur (*b*). 2) Canonici Euangelici *ordines* ſuſcipere non tenentur (*c*), quoniam ex eccleſiae principiis nemo ordinandus eſt, niſi miniſterii obeundi cauſa (§. 99.); 3) hinc non tam *clerici* ſunt, quam potius *perſonae eccleſiaſticae*; et 4) libertate connubii fruuntur, niſi quod haec negetur *canoniſſis*, *qua talibus*, et quamdiu in vita canonica perſiſtunt, ſalua nihilominus his reſignandi indeque nubendi facultate (*d*).

(*a*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 14. 25.
(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 16,
(*c*) B. Parens *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 1. §. 36.
(*d*) B. Parens *l. c. lib.* 3. *tit.* 3. §. 22. *ſ.*

§. 441. *Mixta capitula* ſunt, in quae vtriusque religionis conſortes numero, *per diem decretorium* definito, recipiendi ſunt (*a*). In his 1) vtriusque religionis *capitularium et Canonicorum numerus*, qui die 1. Ian. 1624. fuit, ſeruandus eſt, ideoque in locum decedentium non niſi *eiusdem religionis* conſortes ſurrogandi; 2) capitulares vel Canonici Euangelici *iuribus* iisdem fruuntur, quae debentur ſingulis capituli membris, 3) non vero tenentur ſtatutis, quae *A. C.* et *conſcientiae libertati* aduerſantur (*b*), nec ideo 4) iisdem obeſt *Ordinum defectus* in exercendo iure ſeſſionis et ſuffragii in capitulo (*c*) (§. ant.).

(*a*) *I. P. art. V.* §. 23. *Quot capitulares aut Canonici*

nonici die 1. *Ian.* 1624. *vspiam vel A. C. vel Catholici fuerunt, totidem illic ex vtraque religione erunt semper, nec decedentibus, nisi eiusdem religionis consortes surrogentur.* I. P. O. art. V. § 26. *In quibuscunque fundationibus, ecclesiis collegiatis, ministeriis, hospitalibus eiusmodi mediatis Catholici et A. C. addicti promiscue vixerunt, viuant etiam posthaec numero prorsus eodem, qui die* 1. *Ian.* 1624. *ibidem repertus fuerit.*

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 16.

(*c*) *Ge. Dav.* STRVBEN *Rechtliche Bedencken N. CLXXXIV. p.* 473.

TIT. IV.
DE STATV ET IVRIBVS CAPITVLI IN GENERE.

(Lib. III. Tit. 9. *de his quae fiunt a maiori parte capituli.*)

ARGVMENTVM.

§. 442. *Capitula Canonicorum mediata sunt, nisi sint exemta.* 443. *Iura eorum vel collegialia, vel aliunde acquisita.* 444. *Politia, et Officia specialia in capitulo.* 445 *Modus negotia capitularia in capitulo tractandi.* 446. *Capitula Canonissarum.*

§. 442. Capitulum est vel *ecclesiae cathedralis* vel *ecclesiae collegiatae.* Vtrumque constituit vniuersitatem ecclesiasticam in dioecesi: ideoque est *iurisdictioni episcopali* subiectum, et corpus *mediatum* (§. 137.) (*a*); nisi exemtionis priuilegio sit munitum (§. 144) (*b*). Quatenus vero *capitulum ecclesiae*

ſiae Cathedralis ſimul conſtituit *Senatum eccleſiaſticum epiſcopi* in negotiis arduis epiſcopatus tractandis: conſideratur tamquam *corpus cum epiſcopo vnitum*, epiſcopatum repraeſentans.

(*a*) *c* 13. *X. de offic. iud. Ord. c.* 13. *X. de foro compet.*
(*b*) *ſeſſ.* 6. *c.* 4. *de reform. ſeſſ.* 25. *c.* 6. ESPEN *in l. c. P. I. tit.* 8. *c.* 2. 3. *et P. III. tit.* 12. *c.* 6. *n.* 25.

§. 443. Iura Capituli vel deſcendunt ex natura *vniuerſitatis eccleſiaſticae*, vel ei competunt vi *tituli ſpecialis*. Iure *vniuerſitatis* Capitulum fruitur *iuribus collegialibus* (§. 8.), indeque iure agendi *conuentus*, condendi *ſtatuta* (*a*), et exercendi *iurisdictionem correctiuam* in eos, qui ſunt de capitulo (*b*). Vi *tituli ſpecialis* frequenter ei competere ſolet *iurisdictio eccleſiaſtica contentioſa* (*c*), *epiſcopo* tamen, vel in terris Proteſtantium *Principi Euangelico* ſubordinata (*d*).

(*a*) *c.* 6. 8. 9. *X. de conſtitutionib. c.* 9. *X. de Conſuet. c.* 2. *de Verb. ſignif. in* 6. *Aug.* BARBOSA *in iur. eccl. P. I. tit.* 32. *n.* 15-17. GONZALEZ ad *Decret. tom. I. p.* 94. De *ſtatutis* capitulorum eadem valent, quae ſupra §. 234. expoſita ſunt.
(*b*) *c.* 13. *f. de officio iudicis Ordinarii.*
(*c*) *c.* 13. *X. de foro competente.*
(*d*) *c.* 11. *de appell. in* 6. ESPEN *I. E. P. I. tit. XI. c.* 2. *n.* 7.

§. 444. *Politia* ſingulorum capitulorum definitur per vniuscunque *ſtatuta* et *obſeruantiam ſpecialem*.

 Ex

Ex demandata adminiſtratione negotiorum certorum, ad capitulum pertinentium, orta ſunt ſpecialia *Canonicorum officia*. *Decanus* capituli eſt, qui praeeſt capitulo, *qua tali*. *Praepoſito* relicta eſt *directio temporalium*: quamquam et is paſſim praeſit capitulo (*a*). *Primicerius*, ſeu *praecentor* eſt, qui praeſt officiis diuinis in choro cantu peragendis. *Scholaſticus* ſcholae praeeſt, collegio Canonicorum olim annexae. *Cuſtodis* nec non *Sacriſtae* titulo diſtinguitur, cui vel cuſtodia propriae Canonicorum eccleſiae, vel ſacrarii cuſtodia commendatur (*b*): Sed multa ex his officiis hodie in ſolum *perſonatum* tranſierunt.

(*a*) *c.* 7. *X. de Electione c.* 6. *X. de ſentent. excommun. c.* 13. *X. de offic. iud. Ord.* ESPEN *l. c. P. I. tit.* 11. *c.* 1. *et* 2. *Arn.* CORVINVS *de perſonis et benef. eccl. lib.* 3. *tit.* 2. *n.* 59. *et tit.* 15. *n.* 11.

(*b*) *tot. tit. de officio primicerii de officio Cuſtodis de offic o Sacriſtae. Io. Ern.* FLOERCKE *de Canonico ſcholaſtico.*

§. 445. Negotia totius capituli vel pertractantur in *capitulo*, qua tali; vel *vi obſeruantiae* ſingulis Canonicis nomine capituli expedienda committuntur per *turnum* (*a*). Vt negotia a capitulo rite et valide peragantur, 1) canonici praeſentes *conuocandi* ſunt a praeſide capituli (*b*), et 2) negotia *capitulariter*, hoc eſt, in congregato capitulo, deliberanda et decernenda ſunt (*c*). Quidquid 3) a *maiori* canonico-

rum

rum praesentium parte constituitur, pro *sententia totius capituli* habetur: nisi pars minor, sententiam maioris partis *saniorem* non esse probauerit (*d*). Ceterum in negotiis, *iura singulorum* concernentibus, *vnanimia* suffragia desiderantur (*e*).

(*a*) ESPEN *l. c. P. I. tit.* 7. *c.* 5. §. 8. *Nic.* GARCIAS *de beneficiis P. III. c.* 4. *n.* 29. CORVINVS *l. c. lib.* 3. *tit.* 2. *n.* 35.

(*b*) *c.* 42. *X. de Electione.* Absentes conuocari necesse non est, nisi ex causa, iure speciatim determinata *c.* 42. §. 1. *X. de elect. c.* 33. *de praebend. in* 6. *c.* 8. *de Officio Ordinarii in* 6.

(*c*) *c.* 4. *X. de his quae fiunt a maiori parte capit.*

(*d*) *c.* 1. *X. eod. c.* 42. *X. de electione.*

(*e*) *c.* 29. *de regul. iuris in* 6. CORVINVS *l. c. L.* 3. *tit.* 2. *n.* 43.

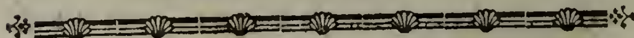
§. 446. Quae de capitulis canonicorum, eadem valent de *capitulis Canonissarum*, nisi vbi diuersitatis ratio intercedit. Sunt illa vel *corpora ecclesiastica simplicia*, vel immutata in *praelaturas* (*a*), quae a dignitate *abbatissae secularis*, quae illis praeest, *abbatiae* vocantur, instructae iurisdictione, iuribus, priuilegiisque, latifundiis et districtibus, *speciali titulo* acquisitis. Ratione imperii Germanici sunt vel corpora *immediata* (*b*), quae Imperio et Imperatori, vel *mediata*, quae statibus imperii subsunt: eorumque alia *Catholicorum* sunt, alia *A. C. consortium*, prout in eorum possessione die decretorio fuerunt (*c*).

(*a*) In *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 14. recensentur *abba-*

abbatiae et *liberae fundationes feculares*, quae ita appellantur, quod canoniffae, votis nullis obftrictae, libertate connubii, praeuia refignatione, fruantur. ESPEN *l. c. P. I. tit.* 33. *c.* 2. *n.* 18. CORVINVS *l. c. lib.* 3. *tit.* 3. *n.* 1. *f.*

(*b*) Recenfum *immediatarum Imp. abbatiarum* habet PFEFFINGER in *Vitriario illuftr. tom. I. p.* 1299. *f.* Capitula *Canonicorum* in Germania omnia mediata effe, et poteftati territoriali Statuum Imp. tam quoad perfonas quam quoad eorum bona fubiecta, obferuat *Io. Ad. de* ICKSTATT *opufc VII.* §. 66. *tom. II. p.* 422. Fuerunt tamen quaedam eorum *olim* immediata. Tale eft Capitulum *Simonis* et *Iudae Goslarienfe*: non quidem ratione bonorum imp. immediatorum, qualia nulla poffidet, fed ratione *aduocatiae immediatae imperialis.*

(*c*) *Inftr. Pac. Ofn. art. V.* §. 14. 25.

TIT. V.

DE ORDINIBVS SACRIS MILITARIBVS.

ARGVMENTVM.

§. 447. *Ordines militares et hofpitalarii.* 448. *Ordo Iohanniticus et Teutonicus.* 449. *Communia vtriusque ordinis.* 450. *Politia ordinis Iohannitici.* 451. *Eius lingua Alemannica,* 452. *et Magifterium Domini Brandenburgicum.* 453. *Politia ordinis Teutonici.* 454. *Eius Sodales.*

§. 447. Speciales et multiplices *Ordines religiofi* nati funt a *fpeciali* eorumdem *fine* (*a*). *Militares* funt, *militiae facrae* caufa, feu pro defenfione religionis Chriftianae aduerfus infideles agendae, et *hofpitalarii*, curae pauperum aegrotorumque fufcipiendae caufa inftituti (*b*).

(*a*)

(*a*) *Andreas* MENDO *de Ordinibus militaribus disquisit. II. Christ.* GRYPHIVS *von geistlichen und weltlichen Ritter-Orden.* Ge. *Christ.* WOLFIVS *de Sacris ordinibus equestribus* §. 2. *f.*

(*b*) Inter hospitalarios celebris est *ordo spiritus S.* ab Innocentio III. a. 1198. approbatus, cui simul cura *infantum expositorum* incumbit. *Franc. du* CHESNE *Recherches historiques de l'ordre de S. Esprit. Paris.* 1710.

§. 448. Inter ordines *mixtos*, qui *militares* et *hospitalarii* simul sunt, eminet Ordo *equestris* HOSPITALARIORVM ET MILITIAE S. IOANNIS BAPTISTAE HIEROSOLYMITANI (*a*), et Ordo *equitum* TEVTONICORVM S. MARIAE HIEROSOLYMITANAE (*b*). Vterque ordo occasione *peregrinationum* et maxime *expeditionum cruciatarum in Terram Sanctam* sec. XII. enatus, a tenuibus initiis ad magna incrementa processit. Eadem cum his instituta coluit ordo *Templariorum*, Clementis V. et Concilii Viennensis decreto extinctus (*c*).

(*a*) Ioanniticus Ordo, in hospitali Hierosolymitano, *S. Ioanni* dicato, institutus, *hospitalarius* primum fuit, mox a. 1120. *militaris* factus est sub Magistro Raymundo du Puy. Historiam eius dedit *Ren. Aubert.* VERTOT *histoire des Chevaliers Hospitaliers de S. Jean de Jerusalem* tom. V.

(*b*) Teutonicus in Xenodochio, *B. Mariae* in vrbe Hierosolyma dicato, in gratiam Germanorum aegrorum inprimis institutus, a. 1190. in obsidione vrbis Ptolemaidis ad *militiae* rationes translatus est. Fata eius et res per Prussiam Liuoniamque gestae exponuntur in *Chronico Ordinis Teuton. in Ant.* MATTHAEI *analectis medii aeui tom. V. p.* 621. *f.* et a *Raymundo* DVELLIO in *historia Ordinis Teutonici.*

(c) *Nic.* GÜRTLERI *historia templariorum militum* *Petr.* PVTEANI *histoire de l'Ordre Militaire des Templiers.* *Christ.* THOMASII diss. *de Ord. Templar. extincto.*

§. 449. Vtriusque ordinis sodales praestitis votis religiosis, speciatim vouent *militiam sacram* et *pauperum defensionem* (*a*): paupertatis voto saltem laxius accepto, et relicta illis dispositione bonorum, Ordini subordinata in his, quae per statuta Ordinis et per obseruantiam sunt inducta (*b*). Sunt ergo *personae ecclesiasticae* et *regulares*, intereosque alii *Clerici*, ad sacra in templis Ordinis peragenda assumti, alii *Laici*, in iisque *equites*. Vterque Ordo iure *vniuersitatis ecclesiasticae* et *proprio regimine* fruitur in caussis, ad Ordinem pertinentibus; et *exemtus* a iurisdictione episcopali, Pontifici immediate subest (*c*).

(*a*) Statuta Ordinis Iohannitici tit. 3. §. 2. in LVNIGII *Codice Italiae diplomat. tom. II. p.* 1756. Statuta Ord. Teutonici cap. 3. in LVNIGII *spicileg. eccles. P. I. cont. I. p.* 50. et in *Raym.* DVELLII *miscellaneorum lib. II. p.* 16.

(*b*) *Io. Christ.* BECKMANN *von ritterlichen Iohanniter-Orden c. I.* §. 8. *p.* 22. *s.*

(*c*) *c.* 3. *X. de priuilegiis.*

§. 450. ORDO IOHANNITICVS, per plures Europae partes diffusus, secundum regiones distinguitur in OCTO LINGVAS (*a*), instar magnarum Ordinis Vniuersitatum. Linguae continent *Prioratus*, seu

ſeu ſpeciales Ordinis vniuerſitates ſub regimine *Prioris*: et hi iterum diuiduntur in *balliuias* ſeu in ſpecialiores vniuerſitates ſub regimine Balliui; quarum praecipua membra ſunt equites *Commendatores*, quibus bona ordinis particularia regenda et fruenda commendantur. Totius ordinis Superior eſt *Magnus Magiſter Melitenſis*, cui adiunctum eſt *Capitulum generale*, octo Balliuiorum conuentualium, ex ſingulis linguis deſumtorum.

(*a*) Inter has tres *Gallicae* ſunt, *Prouinciae*, *Aluerniae*, *Franciae*. *Italica* vna, duae *Hiſpanicae*, altera *Arragoniae Cathaloniae et Navarrae*, altera *Caſtellae Legionis et Portugalliae*: Vna *Alemannica* et vna *Angliae*: vltima ſec. XVI. extincta eſt. Vid. Statuta Ordinis apud. LVNIGIVM in *Cod. Ital. dipl. l. c.* p. 1831.

§. 451. LINGVAE ALEMANNICAE olim *quatuor prioratus* fuerunt: ſed poſt extinctum *Danicum* et *Hungaricum*, hodie duo ſuperſunt, *Germanicus* et *Bohemicus*. Praeeſt Prioratui *Germaniae ſupremus per Germaniam Ordinis Magiſter*, Praelatus et princeps imperii, ſedem habens Heidersheimii in Brisgouia. Inter fratres Ordinis in Germania nemo recipiendus eſt niſi *Germanus* (*a*), et ſpeciatim inter equites nemo niſi *nobilitate Germanica atauita* illuſtris (*b*).

(*a*) Id renouatum eſt per Concluſum Imperii d. d. 6. Iul. 1706. in LVNIG. *Arch. Imp. part. gen. t. I. p.* 678. Confirmat. priuil. *Ioſephi* d. 12. Ian. 1708. *quod omnes a parentibus ex vero ſanguine Germano*

non

non oriundi ab Alemanniae ſupremo Prioratu eiusque dignitatibus, commendis, membris, penſionibus ac iuribus perpetuo excluſi manere debeant. Vid. *Staats-Canzl. tom. XVII. p.* 820.

(*b*) Secundum Statuta Ordinis *quatuor maiores nobiles* deſiderantur tit. XIX. art. 36. apud LVNIGIVM in Cod. Ital. dipl. tom. II. p. 1887. Numerus *Maiorum nobilium* ſecundum cuiusque *linguae* conſuetudinem determinatur. In Germania *ſedecim* deſiderantur BECMANN *l. c. p.* 107. *et in append. p.* 24.

§. 452. Prioratus Germanici partem facit *Balliuia Brandenburgica* ſeu MAGNVM MAGISTERIVM DOMINI, quod ſpecialem vniuerſitatem Ordinis Iohannitici ſodalium Auguſtanae confeſſioni addictorum hodie conſtituit, in nexu tamen Prioratus Germanici conſiſtentem (*a*). Eidem regundo praeeſt *Magnus Dominorum Magiſter* vna cum capitulo: eique ſubſunt commendatores et Equites, A. C. addicti, iisdem ordinis inſtitutis, quoad A. C. haud repugnant, obſtricti, niſi quod vota religioſa emittere non teneantur (*b*).

(*a*) *Io. Chriſt.* BECKMANN tr. *von ritterlichen Iohanniter-Orden cap.* 4. §. 7. *ſ. Iuſt. Chriſt.* DITMARI *Geſchichte des Ritter Iohanniter-Ordens und deſſen Heermeiſterthums.*

(*b*) *Idem l. c. cap.* 6.

§. 453. ORDO TEVTONICVS, per Germaniam, quaqua olim patuit, diffuſus, diſtinguitur in *Balliuias*, ceu ſpeciales Ordinis vniuerſitates (*a*). Regimen eccleſiaſticum totius ordinis eſt penes *Magnum*

Ordi-

Ordinis Magistrum. Est is *praelatus*, in proxima post archiepiscopos dignitate positus (*b*), et simul *princeps imperii*, sedemque hodie habet *Mergentheimii.*

(*a*) In subscriptione Statutorum Ordinis de a. 1606. apud LVNIGIVM in *spicileg. eccl P. I. Cont. I. tom. XVI. p.* 74 recensentur Balliuia, 1) *Alsatica*, 2) *Franconica*, 3) *Austriaca*, 4) *Hassiaca*, 5) *Confluentina*, 6) *Iuncetana* siue Alt-Biesen, 7) *Tyrolensis* seu *Althesina* a Fluuio Althesi, Etsch, 8) *Westphalica*, 9) *Saxonica*, 10) *Lotharingica.* Iisdem addenda est *Thuringica* et *Vltraiectina.* Specialem balliuiarum et commendaturarum recensum exhibet *Ant. Fridr.* BÜSCHING *Erdbeschreibung* P. *III. vol.* 2. *p.* 1763. *s.*

(*b*) PFEFFINGER *in Vitriario illustrato* T. I. p. 1273. T. II. p. 923. 929.

§. 454. Inter Sodales Ordinis Teutonici non recipiuntur nisi *Germani* (*a*), et inter *equites* ordinis, non nisi *nobiles*, atauita nobilitate *sedecim maiorum* distincti (*b*). Facta professione solenniter recepti, aduersus *infideles* vel saltim in Hungariae confiniis per triennium prius *militare* iubentur, quam bonorum ordinis fruendorum participes fiant (*c*). Nobilibus *A. C. addictis* aditus ad ordinem patet in Balliuiis, in quibus A. C. consortes d. 1. Ian. 1624. in possessione bonorum ordinis fuerunt (*d*): quos tamen ex *lege Ordinis* vota religiosa emittere oportet; quamuis non obstringantur statutis, quae *Augustanae confessioni* repugnant (*e*).

(*a*)

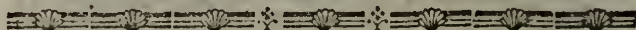
(a) *Recess. Imp. Augustanus a.* 1500. §. 42. 43.

(b) *Statuta Ord. Teut.* c. 1. 2. 3. apud LVNIGIVM *spic. eccl. Part. I. Forts. I. in app. Vol. XVI. p.* 54. Formulam probandae nobilitatis exhibet *Io. Ge.* ESTOR *von der Anen Probe Part.* 2. *p.* 149. *s.*

(c) *Statuta Ord. l. c. c.* 5, *p.* 62.

(d) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 14. 25.

(e) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 16.

TIT. VI.
DE SCHOLIS ET ACADEMIIS.

ARGVMENTVM.

§. 455. *Ius ecclesiae circa scholas et Officia scholastica.* 456. *Ius circa academias.*

§. 455. Scholae, *quae institutionem iuuentutis in doctrinis religionis vel tantum vel simul respiciunt*, vniuersitates *ecclesiasticae* sunt (*a*). Ius eas instituendi est ius ecclesiae, et pertinet ad annexa religionis exercitii (§. 261.) (*b*). *Scholae* ergo et qui in illis *officio scholastico* funguntur, subsunt *iurisdictioni ecclesiasticae* (*c*): quamquam fundatoribus vi *fundationis* iura quaedam praecipua in iisdem competere possint.

(a) *c.* 1. 3. 5. *X. de magistris.* Caes. *Egassius* BOVLAEVS diss. de *scholis claustralibus et episcopalibus* in historia Acad. Paris. tom. I. p. 79. *Io.* LAVNOIVS de *scholis a Carolo M. per occidentem institutis. Herm.* CONRINGIVS *Antiquitat. Academic. diss.* 3.

(*b*)

(*b*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 31. Vid. *art. V.* §. 7. 34. *art. VII.* §. 1.

(*c*) *Casp.* ZIEGLERVS de *Episcopis lib.* 3. *c.* 23. §. 4. *s.* et de *Superintendente* c. 23. §. 5. 7. CARPZOV *iurispr. eccl. lib. I. def.* 8. *lib.* 3. *def.* 119. 120. MEVIVS *P. VII. def.* 79. Vnde *Ordinationes scholasticae* partem faciunt *Ordinationum ecclesiasticarum.* Vid. *Corp. Constit. Calemb. tom. I. p.* 302. *s.*

§. 456. ACADEMIAE sunt *vniuersitates, scientiarum sublimium vniuersarum et singularum capessendarum caussa institutae, et proprio instructae regimine ac potestate, dignitates in praemium acquisitae eruditionis conferendi.* Eriguntur in omnium tam per *prouinciam* quam per *Imperium* ad studia adspirantium, ac proinde in communem Imperii vtilitatem: ideoque ius eas condendi est quidem ius *Domini territorii*, sed ex *obseruantia imperii* adstrictum ad *confirmationem imperialem* (*a*): cuiusmodi confirmatio et olim a *Pontifice* dari solebat. Censentur iure *ecclesiasticarum vniuersitatum*, et sunt iurisdictioni episcopi dioecesani, qui et illarum caput fuit et Cancellarius, subiectae, saluis iuribus Statuum iure *territorii* et *fundationis* competentibus (*b*). Eodem censu habentur in terris Protestantium, et vel *Supremo Consistorio* vel *Principi Euangelico* immediate subsunt (*c*).

(*a*) *Io. Iac.* MOSERI *Staats-Recht tom. V. c.* 86. *p.* 336. *s.* *Gottl. Sam.* TREVER *de officiis academ. Germ. in Caes. et imp.*

(*b*)

(*b*) *Casp.* ZIEGLER *de episcopis lib.* 3. *c.* 23. *Henr.* LINCK *de iure episcopali c.* 9. *n.* 87. *cap.* 10 *n.* 48. 49. *f. Matth.* STEPHANI *de iurisdictione lib III. P.* 2. *de academiis c.* 2. *Henr.* MEIBOMII diff. de *origine et officio Cancellariorum Academicorum tom. III. rer. Germ.*

(*c*) CARPZOV. *iurispr. eccles. lib. III. def.* 12. *lib.* 2. *def.* 396. *f. Io.* SCHILTER *Inst. iur. Can. lib. I. tit.* 13. *Casp.* ZIEGLER de *iurib. Maiestat. lib. I. c.* 23. §. *vlt.*

SECTIO

SECTIO IV.
DE OFFICIIS ET BENEFICIIS ECCLESIASTICIS.

TIT. I.
DE REBVS ECCLESIASTICIS IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 457. *Ecclesiastica vel Spiritualia sunt vel temporalia.* 458. *Res ecclesiae vel sacrae sunt vel ecclesiasticae.* 459. *Bona eccles. vel communia vel particularia.* 460. *Ius reipublicae vel dominii directi in illa.* 461. *Res religiosae, ecclesiasticarum iure aestimatae.*

§. 457. Quidquid ad ecclesiam pertinet, in sensu generali *ecclesiasticum* dicitur, vti *seculare* est, quod ad ecclesiam non pertinet. Est illud iterum vel *spirituale*, quod respicit salutem animae (*a*), vt sacramenta, doctrinae fidei, officia sacra; vel *temporale*, quod salutem animae non respicit sed alios ecclesiae vsus. Temporale *spirituali annexum* dicitur, quod sine praecedente spirituali haberi nequit.

(*a*) Si spiritualia appellatione *rerum spiritualium* veniunt, vti apud *P.* LANCELLOTVM *Inst. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 1. §. 2. *res* in sensu philosophico accipiuntur.

§. 458. *Res ecclesiae*, in sensu *speciali* seu iuridico acceptae, sunt res, *in quas* certae *ecclesiae ius*

competit: ſiue eccleſia in ſenſu proprio ſiue in ſenſu latiori pro qualibet vniuerſitate eccleſiaſtica accipiatur (*a*). Sunt vero vel res *Sacrae*, quae cultui diuino immediate inſeruiunt, vt vaſa ſacra, templa; vel *eccleſiaſticae*, quae eidem mediate inſeruiunt (*b*).

(*a*) NOV. 7. NOV. 120. *I. P. O. art. V.* §. 14. 15.
(*b*) Res eccleſiae vtriusque generis *incongrue* vocantur *Spirituales*, vt in *c.* 1. *X. de maioritate et obed.*

§. 459. Res certae eccleſiae, vniuerſim ſumtae, *bona eccleſiae*, eiusque *patrimonium* conſtituunt: quae ſi deſtinantur in certos et determinatos eccleſiae vſus, *particularia* vocantur, ſin ſecus, *communia* (*a*).

(*a*) De antiqua bonorum in *quatuor portiones* diuiſione vid. c. 23. 27. 30. C. 12. qu. 2.

§. 460. Bona eccleſiae, *qua talia*, ſubſunt *poteſtati eccleſiaſticae* (*a*). Quatenus I. conſiderantur tamquam bona, in *republica* conſtituta, ſubſunt ſimul *imperio ciuili circa Sacra*; indeque ratione imperii Germanici vel *immediata* ſunt, vel *mediata*, prout vel imperatori et imperio ſubſunt vel ſtatibus imp. (*b*). Poſſunt II. non minus in nexu *dominii directi feudalis* eſſe, obnoxia praeſtationibus ex nexu feudali deſcendentibus (*c*).

(*a*) *c.* 5. 6. *C.* 10. *qu.* 1. *c.* 32. 52. *C.* 12. *qu.* 2.
(*b*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 14. 25.

(*c*)

(c) c. 6. 15. X. *de foro comp.* c. vn. §. 1. *de statu regular.* in 6. c. 30. X. *de iureiur.*

§. 461. *Res religiosae* sunt, quae inseruiunt *causae piae*, hoc est, fini ad promouendum cultum diuinum, indigentiamque proximi subleuandam tendenti. Quatenus ius in eas ecclesiae competit, iure *rerum ecclesiasticarum* censentur.

TIT. II.
DE OFFICIIS ET BENEFICIIS IN GENERE.

(Lib. III. Tit. V. *de Praebendis et dignitatibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 462. *Officium ecclesiasticum commune et speciale.* 463. *Beneficium ecclesiasticum.* 464. *Eius indoles.* 465. *Diuisio Beneficii in simplex et duplex. Curatum et non curatum. Regulare et seculare.* 466. *Maius et minus.* 467. *Immediatum et mediatum ratione hierarchiae,* 468. *et ratione Imperii Germanici.* 469. *Beneficia inter protestantes.*

§. 462. *Officium ecclesiasticum*, generatim acceptum, versatur in administratione eorum, quae ad ecclesiam pertinent. Est illud vel *commune* omnium clericorum et personarum ecclesiasticarum, quod in persoluendis diuinis officiis consistit (§. 291.), vel *speciale*, quod versatur in determinatis functionibus eorum, quae *ordinis* vel *regiminis ecclesiastici* sunt.

 §. 463.

§. 463. BENEFICIVM ecclesiasticum *est ius determinatum*, *pro officio ecclesiastico vtendi fruendi bonis ecclesiasticis*, *eidem auctoritate ecclesiastica in perpetuum annexum*. *Titulus* beneficii est Officium ecclesiasticum (*a*): *ipsum beneficium* consistit in *determinato* iure vtendi fruendi bonis ecclesiasticis, certo officio auctoritate ecclesiastica perpetuo annexo (*b*). Hinc et ipsum *officium* nomine *beneficii* venit.

(*a*) *Fr.* DVARENVS de *sacris ecclesiae ministeriis lib.* 2. *cap.* 4. ESPEN. *Iur. Eccl. P.* 2. *Sect.* 3. *tit.* 1. De origine beneficiorum vid. THOMASSINVS de *vet. et noua eccl. discipl. P. III. lib.* 2. *c.* 16. 19. Vsitata olim fuit diuisio redituum ecclesiasticorum in *quatuor partes*, ex qua pars *episcopo*, pars *clericis* cessit *c.* 30. C. 12. *qu.* 2. Sec. VI. iam ipsa bona *vtenda fruenda* clericis dari coeperunt *c.* 61. *C.* 16. *qu.* 1. more *Francorum* quibus *beneficium*, *generatim* acceptum erat *ius vtendi fruendi bonis*, *pro officio concessum*. *Lud. Ant.* MVRATORIVS *antiquit. Ital. tom: I. p.* 554.

(*b*) *c.* 15. *de rescript. in* 6. *c.* 9. *c.* 19. *X. de Praebend.*

§. 464. Quaecunque in beneficio *officium ecclesiasticum* respiciunt, *spiritualia* (*a*), et quae *bona ecclesiastica* concernunt, *temporalia*, *die Weltlichkeit*, appellantur. Hinc si officio annexa est *iurisdictio ecclesiastica*, haec refertur ad *spiritualia* beneficii.

(*a*) *c.* 25. *X. de Praebendis et dignit.*

§. 465. Pro varia *officii ecclesiastici* ratione beneficium

ficium diuiditur I. in SIMPLEX, cui tantum annexum est officium commune (§. 462.), et DVPLEX, cui praeter illud annexum est speciale officium (*a*): II. in CVRATVM, cui annexa est cura animarum, et NON CVRATVM, cui haec non est annexa (*b*): III. in REGVLARE et SECVLARE, prout annexum habet officium, *vel* regimen et instituta ecclesiarum regularium, *vel* ecclesias seculares concernens (*c*).

(*a*) *c.* 38. *X. de Praebendis et dignit.* CORVINVS *de personis et beneficiis tr.* 2. *lib.* 1. *tit.* 8. Olim beneficia non dabantur nisi ob officium *speciale*. Ex quo inde a sec. XII. ordo clericatus a functione separari coepit (76.) tot *clericis in genere* collegiisque clericorum canonicorum inter insignia bonorum ecclesiasticorum incrementa institutis: clericis, etiamsi speciali *carerent* officio, bona ecclesiae data sunt in beneficium sub generali obligatione *officia diuina* horis indictis persoluendi, et concessio beneficiorum in materiam gratiae transiit. Nec quidquam ad augendam cleri potentiam excogitari adcommodatius potuit, quam ista gratiae beneficiorumque diligentissime exculta materia.

(*b*) *c.* 28. *X. de Praebend. Clem.* 4. *eod.*

(*c*) *c.* 5. *c.* 32. *de Praebend. in* 6. *c.* 27. *c.* 37. *c.* 38. *X. de Elect.*

§. 466. Est porro IV. Beneficium vel MAIVS, quod annexam habet *iurisdictionem ecclesiasticam propriam*, vel MINVS, cui *haec non est annexa*. Illud speciali DIGNITATIS et PRAELATVRAE appellatione venit, cuiusmodi est *papatus*, *episcopatus*, *abbatia*, cet. (*a*). Minoribus beneficiis,

quatenus *perſonatum* annexum habent, ſolet quidem *dignitatis* appellatio tribui, ſed non niſi in *ſenſu generali* (117.).

(*a*) *c.* 8. X. *de Praebend. c.* 15. 16. *eod. in* 6. *c.* 11. 13. *Extrau. comm. eod. c.* 7. § 2. *X. de Electione. Vicarii generales*, ratione vicariae iurisdictionis, quam exercent, nec *beneficium* nec *praelaturam* habere dicuntur. ESPEN. *l. c. P. II. Sect.* 3. *tit.* 1. §. 14.

§. 467. Beneficia, qua talia, ſubiecta ſunt *poteſtati eccleſiaſticae.* Subſunt vero in republica *iuri circa Sacra* tum in *genere*, tum in *ſpecie* intuitu *temporalium.* Hinc I. ratione *nexus erga eccleſiam* vel IMMEDIATA vel MEDIATA ſunt, prout Superiori in eccleſia vel immediate ſubſunt (*a*), vel mediante alio praelato.

(*a*) In eccleſia Romana, *ratione Pontificis*, in ſpecie vocantur *immediata* beneficia, quae ipſi vel *iure ordinario* vel *vi exemtionis* immediate ſubſunt (§. 141). *c. vlt. X. de Clericis non reſidentib.* I. *Caſp.* BARTHEL *de Concordatis Germ. Sect.* 3. *c.* 3. *tom. II. op. p.* 314.

§. 468. II. Ratione nexus erga *Imperium R. G.* vel ſunt IMMEDIATA *Imperii beneficia*, vel MEDIATA, prout *imperio ciuili circa Sacra* vel *Imperatoris et Imperii*, vel *Statuum Imperii* ſubſunt (*a*). Continent ILLA bona et territoria imperii et quae his annexa ſunt iura, regalia, et Dignitates, HAEC vero bona et iura, ſuperioritati territoriali obnoxia.

Poſſeſ-

Poſſeſſores vtriusque generis beneficiorum repraeſentant duplicem perſonam, *eccleſiaſticam*, veluti praelati, et *ſecularem*, veluti Status imperii, Status prouincialis, ſubditi, vaſalli (*b*).

(*a*) Inter *immediata* in *Inſtr. Pac. W. art. V.* §. 14. referuntur *Archiepiſcopatus*, *Epiſcopatus*, *Praelaturae*, *Abbatiae*, *Balliulae*, *Praepoſiturae*, *Commendae*, *liberaeque fundationes*, immediate imperio ſubiectae. In art. V. §. 25. recenſentur *mediata* beneficia, in territoriis ſtatuum imp. conſtituta, eorumque poteſtati ſubiecta.

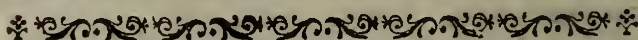
(*b*) B. Parens in *Iur. Eccl. lib. III tit.* 5. §. 128. *Chriſt.* Gottl. BVDER *de feud. ſceptri cap. II. l.* C. BARTHEL *l. c. p.* 315.

§. 469. Iura beneficiorum inter Proteſtantes definiuntur tum *Pace Weſtphalica*, tum *iure eccleſiaſtico particulari*, *ſtatutisque capitulorum*, tum in ſubſidium *iure canonico*. *Immediata Imperii beneficia* eodem iure cum Catholicis cenſentur: niſi quod *Superiorem eccleſiaſticum* non agnoſcant (§. 160.) (*a*). *Mediata* ſubſunt *regimini eccleſiaſtico* vel *vicario*, vel *reſeruato* Statuum Imp. Euangelicorum (§. 180.) (*b*). Quae olim Pontifici et epiſcopis in ea competierunt iura, eadem, ſuſpenſa ſublataque illorum poteſtate, ſunt iura Statuum Imp. Euangelicorum (§. 180.) (*c*), ſaluis iuribus, quae in ea acquiſita ſunt *capitulis*.

(*a*) Quae de his tempore reformationis in meliorem cultum transferendis acta ſunt, recenſet SECKENDORFF. in *hiſt. Lutheraniſmi lib. III.* §. 4. *p.* 25.

(b) *Instr. Pac. W. art. V.* §. 14. 25. 31.

(c) *Sam.* STRYK *de iure papali et Episc. princ. Euangel.* c. 2. 3.

TIT. III.

DE ERECTIONE BENEFICII.

ARGVMENTVM.

§. 470. *Erectio beneficii, eiusque triplex modus.* 471. *Fundationis et erectionis ratio.* 472. *Iura secularia circa eam.*

§. 470. Beneficium *erigi* dicitur, si beneficium vi potestatis ecclesiasticae constituitur in certa ecclesia. Idque contingit triplici modo, 1) interueniente *fundatione*, qua bona dicantur et assignantur in illud erigendum; 2) *Immutatione*, si species beneficii mutatur (*a*): 3) *restitutione*, dum officium suppressum in pristinum statum restituitur (*b*).

(*a*) c. 5. X. *de religiosis domib.* c. 21. X. *de censib.* si officium, beneficio annexum, mutatur, veluti, si ex *abbatia* fit *episcopatus*, vel ex *hoc* archiepiscopatus c. 5. *Extr. Com. de Praeb.*

(*b*) c. 12. X. *de constitutionibus* c. 1. X. *Ne sede vacante aliquid innouetur.*

§. 471. Liberum cuique est, largitione bonorum *fundare* beneficium, *legesque* dicere *fundationis*, quibus iura et obligationes circa beneficia determinantur (*a*); eaque *fundatio* continet rationem iurium,

um, laicis etiam circa beneficia competentium. Vt vero vel ad normam fundationis vel quocunque alio modo *erigatur beneficium*, requiritur *auctoritas ecclesiastica Superioris competentis* (*b*), eaque interponenda est, praeuia *cognitione*, tam de *officio sacro*, quam de *dote congrua* (*c*), et *accedente consensu* eorum, quorum interest (*d*).

(*a*) *l.* 28. *C. de Episc. et Cler. Clem.* 2. §. 1. *de relig. domib. c.* 3. *X. de testament. c.* 41. *X. de testib.* CONC. TRID. *sess.* 25. *de reform. c.* 5. *Grauamina Nat. Germ. de a.* 1523. *c.* 31. apud *Iac. Frid.* GEORGIVM *p.* 438. *Anacl.* REIFENSTVEL *in Iur. Can. lib.* 3. *tit.* 5. §. 4.

(*b*) *c.* 8. *X. de excess. praelat. Clem.* 1. *in f. Vt lite pend. nihil innouet. P.* GIBERTI *corp. iur. Can. t. II. p.* 133. 134.

(*c*) *c.* 8. *X. de consecr. eccl. c.* 3. *X. de eccl. aedif.*

(*d*) *c.* 36. *X. de Praebend.* BARBOSA *in Iur. eccl. lib.* 3. *c.* 4. *n.* 21.

§. 472. Erectio beneficiorum subordinata est *iuri circa Sacra maiestatico* imperantium (§. 22.) (*a*). Hinc 1) legibus secularibus ex salute reipublicae circumscribi potest; 2) adstricta est ad *consensum imperantium*, vt sine eo *erigi* beneficia *immutari* et *restitui* nequeant (*b*); 3) in Germania contra statum *anni decretorii* exerceri nequit (*c*), neque 4) contra leges prouinciae fundamentales.

(*a*) *Petr. de* MARCA *de Conc. Sacerd. et imp. lib.* 4. *c.* 13. *Marc. Ant. de* DOMINIS *de rep. eccl. c. V.* §. 136.

(b) *Select. Iur. Publ. Part.* 31. c. 2. *Carl Frid.* MOSERI *Sammlung neuester Deduct. und Staatsschrift. tom. VII. p.* 26.
(c) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 20. 23. 25. 26.

TIT. IV.

DE PROVISIONE BENEFICIORVM IN GENERE.

ARGVMENTVM.

§. 473. *Prouisio in sensu generali.* 474. *Plena, et non plena quae fit per nominationem, et praesentationem.* 475. *Ius Prouidendi secundum politiam ecclesiae competens.* 476. *Prouisio per electionem et collationem.* 477. *Ordinaria et extraordinaria.* 478 *Prouisio canonica.* 479. *Facienda est idoneis.* 480. *Effectus prouisionis.* 481. *Ius Potestatis ecclesiasticae in Prouisionem ab aliis factam.* 482. *Ius seculare in eam.*

§. 473. PROVISIO in sensu *generali* est *quilibet modus aliquem canonice promouendi ad beneficium.* Ei inest duplex actus, tum *designatio* personae, ad beneficium promouendae, tum ipsa *officii* et *beneficii* concessio.

§. 474. Prouisio *plena* est, quae collationem beneficii, et *minus plena*, quae tantum continet designationem personae ad beneficium promouendae. Talis est NOMINATIO, quae est *designatio personae*, virtute iuris proprii *alteri hoc fine facta, vt ei ab hoc beneficium conferatur* (a). Est haec vel con-

coniuncta cum PRAESENTATIONE, *qua persona ad beneficium designata vi iuris proprii alteri proponitur ad perficienda ea, quae ad prouisionem beneficii pertinent*: vel non est coniuncta cum *Praesentatione.*

(a) *c.* 32. *C.* 16. *qu.* 7. *Petr.* GIBERT. in *corp. iur. Can. tom. III. tit.* 1. §. 9. *H.* PIRHING *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 5. *Sect.* 2. §. 1. Conf. *c.* 16. §. 1. 2. *de praebendis in* 6.

§. 475. *Ius prouidendi* ab Origine est ius *ecclesiae* collegiale (*a*), eique competit, quoad est ipsi seruatum. Sed *Superioris* frequenter esse coepit vi *potestatis ecclesiasticae*, cui beneficium *immediate* subest: eoque intuitu est pars *iuris dioecesani*, et in terris protestantium pars *iuris consistorialis*, exceptis beneficiis, prouisioni *principis Euangelici* immediate reseruatis (*b*). *Idem ius prouidendi* et aliis obuenit vi *acquisitionis a Superiore speciali titulo factae*, veluti per concessionem, praescriptionem immemorialem, et fundationem beneficii (§. 471) (*c*).

(a) Ab *ecclesia* id olim exercitum est in electione antistitum *c.* 11. 20. 26. *D.* 63. *I. Laur.* MOSHEIM *de rebus Christianorum ante Constant. M. p.* 79. *et* 576.

(b) *c.* 3. 6. 7. *X. de Institutionibus c.* 4. *X. de suppl. praelator. neglig. in* 6. *Conc. Trid. sess.* 7. *c.* 13. *de reformat.* MOSHEIM *Kirchen-Recht der Protestanten p.* 348.

(c) *c.* 31. *X. de Electione. c.* 15. *X. de Concess. praebendae. Casp.* BARTHEL *de Concord. Nat. Germ. Sect.* 2. *tom. II. op. p.* 120.

§. 476.

§. 476. Oritur inde diſtinctio prouiſionis, quae fit I. per ELECTIONEM, quae eſt *prouiſio, facta ab ipſa eccleſia, cui quis praeficiendus eſt, per canonicam declarationem ſuffragiorum in perſonam promouendam*, et II. per COLLATIONEM, quae eſt *prouiſio, quae fit vi iuris prouidendi vel Superiori competentis vel ſpeciali titulo acquiſiti.* Ab vtraque beneficia vocantur *electiua* et *collatiua*.

§. 477. Diuiditur porro *prouiſio* in *Ordinariam*, quae fit vi iuris prouidendi, *iuxta politiam eccleſiae* competentis, et in *extraordinariam*, quae fit vi iuris prouidendi, *alia ratione*, quam *per politiam eccleſiae* competentis, de qua vid. *Tit. XIII. et XIV.*

§. 478. Prouiſio facienda eſt *canonice*, hoc eſt, ſecundum praecepta Canonum: eoque intuitu requiritur vt 1) beneficium *vacet* (*a*), 2) eiusque prouiſio intra *tempus*, canonibus definitum, 3) perſonis *idoneis* (§. 471) 4) et *gratis* fiat (*b*).

(*a*) c. 2. 16. X. *de conceſſ. praebendae c.* 4. X. *de donationib.*
(*b*) *c.* 16. *de Praebendis in* 6. *c.* 2. *de Inſtitut. in* 6.

§. 479. Prouidendus *idoneus* dicitur, qui inſtructus eſt qualitatibus, ad certum beneficium requiſitis: quarum *aliae* per canones determinantur (§. 435) (*a*), *aliae* per ius eccleſiae particulare, veluti ratione nobilitatis, vel religionis (§. 438. 441).
Ad-

Aduerſus illas admittitur diſpenſatio (*b*), non aeque aduerſus has, quae ad *ius proprium* eccleſiae pertinent.

(*a*) *c.* 2. *X. de inſtit. c.* 7. *et* 20. *X. de elect. Concil. Trid. ſeſſ.* 23. *de ref. c.* 6. *Arn.* CORVINVS *de perſ. et benef. eccl. P. II.* integro *lib.* 3. ESPEN *I. E. P.* 2. *Sect.* 3. *tit.* 2. §. 2. *ſ.*

(*b*) ESPEN *l. c.* §. 23. *ſ. t. I. p.* 672. *c.* 20. *X. de elect. c. vlt. X. de fil. presb. c.* 1. *in* 6. *eod. c.* 13. *X. qui fil. ſint legit.*

§. 480. Prouiſio *Canonica* ſola I. eſt *licitus modus obtinendi* beneficium eccleſiaſticum (*a*), nec illud ſibi iure *hereditario* aſſerere permiſſum eſt (*b*): II. ſi plena eſt, ex ea oritur *ius in beneficium*: III. per illam ea tantum tribuuntur, quae beneficio inſunt, videlicet ius *adminiſtrandi officium* et percipiendi *prouentus beneficii*, non vero IV. ea qnae *Ordinis* ſunt, quae ab Ordinatione pendent (*c*) (§. 97. 107.).

(*a*) *c.* 1. *de regulis iuris in* 6. *c.* 8. X. *de Officio iud. delegati c.* 18. *X. de praebendis in* 6.

(*b*) *c.* 7. *C.* 8. *qu.* 1. *c.* 10. 11. *X. de filiis presb. I. P. O. art. V.* §. 17.

(*c*) *c.* 15. *X. de Electione.*

§. 481. Prouiſio *ſubordinata* eſt *regimini eccleſiaſtico* tum ratione *modi*, eam canonice peragendi, tum ratione eorum, quae ad *eam perficiendam* pertinent. Inde deſcendit *ius Superioris in prouiſionem beneficii ab alio factam*, quod comprehendit iura ſingula

gula, eam *vel* examinandi, *vel* confirmandi, vel perficiendi (*a*).

(*a*) *c.* 3. *X. de Inſtitutionib.*

§. 482. *Ius ſeculare in Prouiſionem beneficiorum* eſt, quod Principi, qua principi, vi inſpectionis ſecularis et aduocatiae in eam competit. Ex eo deſcendunt leges ſeculares circa prouiſionem. Haec in Germania regitur *legibus* et *obſeruantia imperii*, et quidem 1) inter Catholicos inter ſe *Concordatis Henrici V.* et *Calixti II. de a.* 1122. et *concordatis Nationis Germanicae de a.* 1448. et 2) inter vtriusque religionis conſortes *Pace Religioſa et Weſtphalica.* Imperatoris vi *aduocatiae* eſt, tueri *leges imperii* circa beneficiorum prouiſionem; eiusdemque eſt *cognitio*, ſi *aduerſus leges imperii* quidquam in eorum prouiſione ſuſcipitur (*a*).

(*a*) *Selecta iuris Publ. nouiſſ. tom. XXXII. p.* 98. *ſ.*

TIT.

Tit. V.

DE PROVISIONE MAIORVM BENEFICIORVM PER ELECTIONEM ET POSTVLATIONEM.

(Lib. I. Tit. 6. *de Electione et electi potestate* Tit. 5. *de Postulatione Praelatorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 483. *Electio et postulatio.* 484. *Ius eligendi est penes capitula.* 485. *Quomodo a capitulo exerceatur.* 486. *Quis eligendus.* 487. *Tempus instituendae electionis.* 488. *Electio per quasi inspirationem, per compromissum et* 489. *per scrutinium.* 490. *Ius electi ex electione.* 491. *Eius Confirmatio secundum ius commune* 492. *Secundum ius reseruatum papale.* 493. *Forma postulationis.* 494. *Ab admissione pendet.* 495. *Ius seculare circa electionem.* 496. *Electio pontificis.* 497. *Nominatio praelatorum extra Germaniam.*

§. 483. *Electionis*, generatim acceptae (§. 476) duae species sunt, ELECTIO in significatu *speciali* sumta, quae est *canonica electio personae idoneae ad beneficium*, et POSTVLATIO, quae est *electio personae, impedimento Canonico laborantis, quod tamen potest vi obseruantiae tolli* (*a*). *Illa* per *ius commune*, *haec* vero ex *iure speciali* vim obtinet et quidem vel per *dispensationem Superioris* vel vi *obseruantiae specialis.* Vnde *postulatio* ex regula coniuncta est cum *imploratione Superioris, de postulato per dispensationem ad beneficium promouendo.*

(*a*)

(a) *Extraordinaria electio* vocatur a *Fr.* FLORENTE *in tr. de Elect. tom. I. op. p.* 103. et *Ant. Dad.* ALTESERRA *ad Decretal. Innocentii III. p.* 33.

§. 484. *Ius eligendi* ad beneficia maiora eſt penes capitula eccleſiae *Cathedralis*, vel *Collegiatae* vel *conuentualis*, cui praeficiendus eſt Praelatus.

I. Fuit olim electio epiſcoporum *negotium totius eccleſiae*, cleri et plebis; in eaque agnitum eſt *ius regium* in eandem conſentiendi. *c.* 3. *D.* 77. *c.* 27. *D.* 63. *Fr.* FLORENS *l. c. p.* 152. *ſ.*

II. Succeſſit in Germania *conſtitutio epiſcoporum et Praelatorum*, Imperatoribus iure *fundationis* acquiſita, *inueſtitura per annulum et baculum* appellata, quod traditis his ſymbolis *poteſtatis eccleſiaſticae* perageretur. *Henr.* CONRING *de conſtitut. epiſc. Germ.* §. 20. *ſ. l. Laur.* MOSHEIM *inſt. hiſtor. eccl. ſec. XI. P. II.* §. 14. 15. *p.* 408. *ſ.*

III. Tandem iure eligendi Sec. XII. per pactum *Henrici V. et Calixti II.* eccleſiis conceſſo, *electio* vel *poſtulatio* praelatorum non multo poſt delata eſt ad *capitula* maioris eccleſiae in qualibet praelatura ex vſu et obſeruantia, legibus publicis confirmata. Conf. diploma OTTONIS IV. Imp. de a. 1209 *in Originib. Guelficis tom. III. p.* 310. et FRIDERICI II. de a. 1213 in *Oder.* RAYNALDI *Annalib. eccleſ. ad a.* 1213. *n.* 23. *tom. XIII. p.* 200. *Caſp.* BARTHEL de *Concord. Nat. Germ. diſſ. gen. Sect.* 7. §. 9. *et Sect.* 9. §. 4. *tom.* II. *op. p.* 193. 200. Ius capituli confirmatur *Concord. Nat. Germ. de a.* 1448. §. 2. et *Pace Weſtph. art. V.* §. 16.

§. 485. Electio ergo eſt negotium totius capituli, capitulariter congregati (§. 466.), *ius* vero *ſuffragium in ea ferendi* eſt ius omnium et ſingulorum,

rum, qui *votum* et *sessionem* in capitulo habent in eiusque exercitio sunt (*a*). Quae ergo in *conuocatione capituli*, eadem hoc loco obseruanda sunt (§. 445.) (*b*).

(*a*) *c.* 42. 47. 50. 55. *X. de Elect.* Vnde excluduntur ordine subdiaconatus nondum initiati. (§. 436.) *Clem.* 2. *de aetate et qual. praef.* vid. tamen *H.* PIRHING *in iur. Can. lib. I. tit.* 6. *Sect.* 3. §. 129. *p.* 210. nec non suspensi et excommunicati *c.* 39. *X. de Elect.*

(*b*) *c.* 13. *c.* 19. *c.* 28. 34. 36. 42. §. 1. *X. eod. c.* 3. *et* 46. *eod. in* 6.

§. 486. Eligi ad beneficium non potest, nisi *idoneus*, nullo defectu Canonico laborans (§. 479.), qui *eligibilis* dicitur (*a*). Defectu Canonico laborans, *postulabilis* est; qui postulandus est, proprie vero *eligi* nequit, nisi ante electionem dispensatum sit super vitio canonico, quod fieri solet a Pontifice per *breue eligibilitatis* (*b*).

(*a*) *c.* 7. §. 1. X. *de Electione.*

(*b*) *I. Iac.* MOSERI *Staats-Recht lib.* 3. *c.* 38. §. 91. *s. tom. XI. p.* 374.

§. 487. Electio 1) ex regula facienda est *vacante* beneficio (*a*): et quidem 2) intra *tres menses* a tempore vacationis sub *poena iuris eligendi, hac vice amittendi*; nisi capitulum iusta causa impediatur (*b*), veluti *inhibitione Superioris*, vel *appellatione* aduersus eam interposita.

(a) *c.* 36. *X. de Elect. c.* 2. *X. de concess. praebendae.*
(b) *c.* 41. *X. de elect. c.* 4. *eod. in* 6. Praelato defuncto, tempus trium mensium computatur a die, quo *terrae* est mandatus. *c.* 36. *X. eod.*

§. 488. Forma peragendae electionis non alia licite adhibetur, quam *canonibus* approbata. (*a*). Triplex est, I. per QVASI INSPIRATIONEM (*b*), quando vno velut spiritu ducti in vnum eligendum, nullo praecedente tractatu, consentiunt; II. per COMPROMISSVM, quo eligentes inito compromisso ex consensu vnanimi inito, ius eligendi certis personis committunt (*c*).

(*a*) *c.* 42. *X. de elect.* Electio per sortes reprobatur *in c.* 3. *X. de sortilegiis.*
(*b*) *c.* 42. *X. de electione.*
(*c*) *c.* 8. 30. 32. 33. 52. *X. eod. c.* 37. *eod. in* 6.

§. 489. III. PER SCRVTINIVM, quod est *modus solennis dandi et colligendi suffragia eligentium in peragenda electione* (*a*). Omnibus videlicet, 1) quibus ius suffragii competit, legitime vocatis, dieque praefixo capitulariter congregatis (§. 485.), 2) constituendi sunt *tres scrutatores*, 3) suffragia cunctorum, siue *viua voce* data, siue *in chartam* coniecta, *seorsim et sigillatim* excipienda. Haec excipit 4) *Collatio Suffragiorum* (*b*), vtrum adsint *suffragia maiora et saniora* totius praesentis capituli (*c*): quam insequitur 5) *decretum electionis* nomine capituli ab vno scrutatorum publicandum (*d*).

(*a*)

(a) Forma ſcrutinii definitur in *c.* 42. *X. de Electione.* Praecedere ſolent *praedeliberationes*, actusque electionis, praeuia *ſpiritus Sancti inuocatione celebrari*, *c.* 14. 18. *eod.* et eligentes, vbi id fert obſeruantia iureiurando obſtringi.

(b) *c.* 55. 58. *X. de Electione.*

(c) *c.* 10, 42. 48. 50. 55. *f. eod.*

(d) *c.* 48. 55. *X. eod. c.* 21. *eod. in* 6. *Henr.* PIRHING *in iur. Can. lib. I. tit.* 5. *Sect.* 4. §. 1. *tom. I. p.* 223. *An.* REIFENSTVEL *in Iur. Can. lib.* I. *tit.* 6. §. 5. 12. *tom. I. p.* 285. 314.

§. 490. Publicata electione, capitulum *electi conſenſum* mox petere, eumque electus *intra menſem*, ſub iactura iuris, dare tenetur (*a*): *poenitendi* et *variandi* poteſtate capitulo ademta (*b*). Ex *acceptata canonica electione* conſtituitur obligatio inter eccleſiam et inter electum (*c*), et huic acquiritur *ius in beneficium.*

(a) *c.* 6. 16. *de electione in* 6.

(b) *c.* 58. *X. eod.*

(c) Vocatur *quaſi coniugale vinculum ſpiritualiter contractum in c.* 21. *X. eod.* Ius in re acquiri, agnoſcit *Proſp.* FAGNANVS *ad Decret. ad c.* 4. *X. de offic. ordin. n.* 52.

§. 491. Vt appareat, electionem *canonicam* eſſe, peractae *electionis* CONFIRMATIO intra tres menſes petenda eſt a *Superiore competente* (§. 481) (*a*), quae eſt *approbatio electionis, tamquam canonicae, a ſuperiori facta.* Quod ſi electionem

quoad formam et electi qualitates canonicam esse apparet, confirmatio ex *caufa iuftitiae* debetur (*b*).

(*a*) *c.* 17. §. 1. *c.* 9. 15. 17. 20. 32. 44. *X. de elect.* *c.* 5. *c.* 6. in f. *eod in* 6.
(*b*) *c.* 3. 44. *X. eod. c.* 14. *X. de maiorit. et obed.* *c.* 20. 29. 55. *X. de Elect.*

§. 492. In Germania, occafione *referuationum papalium* (§. 124.), referuata eft *Pontifici* confirmatio electionum, quae fiunt in *archiepifcopos*, et in *epifcopos praelatosque imperii immediatos:* referuato fimul arbitrio aduerfus canonicam electionem aliter prouidendi ex caufa rationabili et euidenti (*a*). Solet illa peragi fub forma *collationis* praelaturae, ad quam facta eft electio (*b*): nec ideo ante eam electis, etiamfi in concordia facta fit electio, permittitur adminiftratio in fpiritualibus et in temporalibus, nifi haec vel vi *fpecialis obferuantiae* vel vi fpecialis *licentiae* a Pontifice impetratae competat (*c*).

(*a*) *Concordata Nat. Germ. de a.* 1448. §. 3. *Cafp.* BARTHEL de *Canonica Praelat. elect. tom. II. op.* *p.* 462.
(*b*) Id docent bullae confirmatoriae in *Ferd. Val.* de GVDENVS *cod. dipl. tom. IV. p.* 125. 347. 463. ESPEN *I. E. P. I. tit.* 14. *c.* 5. §. 11.
(*c*) *c.* 5. *de Elect. in* 6. *c.* 1. *Extrau. Comm. de Elect.* quo derogatum rurfus eft *c.* 44. *X. de Elect.* GONZALEZ *ad c.* 9. *X. de Elect.* MOSER *Staats Recht tom. XII. lib.* 3. *c.* 41. §. 36. *c.* 47. §. 7. 10.

§. 493. Quae ad formam electionis pertinent, eadem

dem valent in POSTVLATIONE (§. 483.), et pro *poſtulato* habetur, in quem *maior* ſaltem capituli pars conſentit. Si tamen pars capituli *poſtulat* aliquem, pars *eligat*; poſtulatio non praeualet, niſi *duabus tertiis* ſuffragiorum conſtet: ſin ſecus, *praeualet electio*, quae *vna tertia* conſtat (*a*).

(*a*) *c.* 40. *X. de Elect.* BARTHEL *l. c. p.* 532.

§. 494. Vis poſtulationis ſecundum ius commune pendet ab ADMISSIONE Superioris (*a*), quae eſt *diſpenſatio de poſtulato ad preces poſtulantium ad beneficium promouendo.* Requirenda eſt 1) a *Superiore* eodem, penes quem eſt ius electionem *confirmandi* (§. 491. 492.): 2) Vim habet *collationis*, quamquam *vi obſeruantiae* non niſi ex iuſta cauſa denegari poſſit (*b*): ideoque 3) ante eam nec poſtulatus *ius* habet in beneficium, nec capitulum re integra, et antequam Superiori praeſentata ſit, ab ea recedere impeditur (*c*). 4) Admiſſione ex cauſa denegata, poſtulatio vim omnem amittit, ſaluo tamen iure capituli, alium eligendi vel poſtulandi (*d*).

(*a*) *c.* 4. 5. *X. de poſtulat.* PASSERINI *de electione cap.* 24. *qu.* 6.

(*b*) *c.* 3. *X. de poſtulatione* PIRHING *l. c. lib.* I. *tit.* 5. § 3. REIFFENSTVEL *l. c. lib.* I. *tit.* 5. §. 3. *n.* 73.

(*c*) *c.* 4. 5. X. *de poſtulat.*

(*d*) *c.* 2. 3. *X. eod.* Ob poſtulationem indigni, *poſtulantes* ius eligendi hac vice amittunt, et prouiſio

 per-

pertinet ad *innocentes de capitulo*, qui in eum non consenserunt. *c.* 3. *X. eod.* Sed per *Concordata Nat. Germ.* §. 3. in casu *repulsae postulationis* Pontifici *reseruata* est prouisio *beneficii immediati.*

§. 495. Iura principis, *qua principis*, circa electionem et postulationem descendunt ex *iure aduocatiae* et *inspectionis secularis*, et *obseruantia pactisque publicis* speciatim definiuntur. Versantur 1) in *publica tuitione* iuris eligendi, 2) in iure *consentiendi* in electum (*a*), quod non potest non coniunctum esse cum iure, ex iusta causa *dissentiendi*, 3) in iure *confirmandi* electum ratione *temporalium* et *dignitatis secularis*, cum praelatura connexae (*c*). *Imperatori* circa *praesulum Germaniae electionem* seruatum est, ius *tuendi* liberam electionem, ablegandi *commissarios* ad electionem, electosque et confirmatos *inuestiendi* feudis imperii, praelaturae annexis (*d*). Ceterum ius electionem, quae iure suscipi potest, *inhibendi*, vel *exclusiuam* dandi, quippe semper contradictum, nec obseruantia nec legibus imp. defenditur.

(*a*) *c.* 25. *D.* 63. *c.* 1. 4. *X. de postulat. c.* 10. 14. 18. 20. 23. 28. 32. 43. *X. de Electione. Franc.* FLORENS *tom. I. oper. p.* 104. 116. 151. *s. Petr. de* MARCA *de Conc. Sacerd. et imp. lib. IV. c.* 9. *s.*

(*b*) FLORENS *l. c. p.* 127.

(*c*) Tale ius exercet domus Austriaca in terris hereditariis. vid. *I. Steph.* PÜTTERI *Handbuch von den besondern teutschen Staaten p.* 170. 203.

(*d*) *Concordata Henrici V. cum Calixto II de a.* 1122. *I. Iac.*

I. Iac. MOSERI *Staatsrecht lib.* 2. *c.* 30. *tom. II. p.* 296. *ſ. Io. Sigiſm.* SCHELLER *de iure et reſeruat. Imperat. mittendi commiſſarios ad actum electionis.*

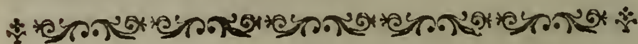
§. 496. Electio PONTIFICIS ROMANI inde a ſec. XII. delata eſt ad collegium *cardinalium*: ita vt is in Pontificem promotus cenſeatur, in quem *duae partes praeſentium Cardinalium* conſenſerint (*a*); nulla deſiderata electionis confirmatione ob defectum ſuperioris. *Imperatori*, ex antiquo *iure Caeſareo circa papalem electionem*, ſeruatum adhuc eſt ius *excluſiuam dandi* ante electionem (*b*): idque et aliis *regibus* vi *obſeruantiae* competit. Solent id exercere per cardinales, *protectores Nationum*, et in ipſo conclaui aliquem electionis paſſiuae publice incapacem declarare.

(*a*) *c.* 6. *X. de Elect. c.* 9. *eod. in* 6. Fata iuris eligendi Pontificem recenſet *Fr.* FLORENS *l. c p.* 122. *Euer.* OTTO de *iure Imperat. circa Elect. Pontif. R. cap.* 1. Ius cleri Populi et Imperatoris in eius electione adhuc agnitum a Nicolao II. a. 1059. *in c.* 1. *D.* 23. Primus Alexander III. a. 1179. id negotium ſolis *Cardinalibus* vindicauit, praeſcripta forma in *c.* 6. *X. de elect.* quae confirmata et aucta eſt in *c.* 3. *eod. in* 6. in *Clem.* 2. *eod.* et in Bulla Gregorii *IX.* de a. 1621. in *Bullario. M. tom. III. p.* 446.

(*b*) *I. Caſp.* BARTHEL *de Canonica Epiſc. conſtit. t.* 2. *op. p.* 449. vbi id ius ex *ratione Status* explicat. MOSERI *Staatsrecht tom. III. p.* 558. *I Ge.* ESTOR *de iure excluſiuae Caeſaris in electione pontificis.*

§. 497. Extra Germaniam rarior eſt vſus *electionis* in prouiſione beneficiorum maiorum: in cuius locum inualuit prouiſio extraordinaria per NOMINATIONEN *Imperantium*, ad Pontificem deferendam (§. 477). Tribuit illa *idem ius*, ac canonica electio: nec poteſt eiusdem *confirmatio* a Pontifice denegari, ſi eam canonicam eſſe apparet (*a*).

(*a*) Vſum eius in Gallia, in Belgio, in Hiſpania docet ESPENIVS in *Iur. eccl. P. I. tit.* 13. *c.* 5. 6. et *tit.* 31. *cap.* 9. *p.* 91. *et* 329. *Ian. a* COSTA *ad Decretales p.* 94. *Fr. de* ROYE *inſtit. iur. Can. lib.* I. *tit.* II. *p.* 60.

TIT. VI.

DE ELECTIONE ET POSTVLATIONE PRAELATORVM EVANGELICORVM.

ARGVMENTVM.

§. 498. *Electio et poſtulatio ſeruata in beneficiis immediatis.* 499. *Eius natura.* 500. *Ius ex ea in Praelaturam.* 501. *Ius aduocatiae et Caeſareum in electionem.* 502. *Electio ad beneficia mediata.*

§. 498. Electio et poſtulatio non minus eſt modus perueniendi ad *beneficia imperii immediata inter Proteſtantes.* Seruata ſunt Capitulis Pace Weſtphalica iura eligendi et poſtulandi: et pro illis tuendis placuit *cautio*, vt electi et poſtulati ſpondeant, ſe eccleſiaſticos principatus, dignitates et beneficia ma-

iora

iora nequaquam *hereditario iure* poſſeſſuros neque id acturos eſſe, vt hereditaria euadant (*b*). Ceterum cum ſalua maneant iura eligendi, etiamſi electio ad *certam Domum* adſtringatur: hoc prohibitum non cenſetur (*c*).

(*a*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* § 16.
(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 17.
(*c*) Eius rei exemplum eſt in *I. P. O. art. XIII.* §. 6. in alternatiua electione epiſcopi *Oſnabrugenſis* Euangelici ex Sereniſſima Domo Ducum Brunſuicenſium et Luneburgenſium inſtituenda. De pacto *Capituli Lubecenſis* cum Domo *Holſatica Gottorpienſi* a. 1647. inito vid. *Franc. Dominic.* HAEBERLIN *de Friderici, Daniae principis hereditarii poſtulatione in adiutorem epiſcopatus Lubecenſis Sect. II.* §. 15. *ſ.* MOSERVS *l. c. tom. III. p.* 314. *et tom. XXI. p.* 77. *ſ.*

§. 499. *Electioni* locus eſt, ſi eligendus inſtructus eſt qualitatibus, per iura inter proteſtantes recepta definitis; *poſtulationi* vero, ſi huiusmodi qualitatis defectu laborat. Vtraque determinatur tum per ſtatuta et *conſuetudines cuiuslibet loci*, tum in ſubſidium per *ius Canonicum*, dummodo nihil paci religioſae et Weſtphalicae, A. C. et politiae eccleſiae aduerſum contineant (*a*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 16. *I. lac.* MOSERI *Staatsrecht lib.* 3. *c.* 30. §. 24. *ſ. tom. XI. p.* 87.

§. 500. Sola *electio* et *poſtulatio* in beneficiis imderi immediatis *plenam prouiſionem* continet; nec ad eam deſideratur *confirmatio* vel *admiſſio*, cum

 ſupe-

ſuperiorem in ſacris non habeant. Ea itaque ab *Electo* et *Poſtulato acceptata*, tanquam ex *titulo*, iure eccleſiaſtico et lege publica probato, acquiritur *ius in praelaturam*, et ſimul *exercitium* iurium praelaturae in regimine eccleſiaſtico et ſeculari (*a*). Hinc ita prouiſi, 1) tantum titulo *Electorum* et *Poſtulatorum in epiſcopos et abbates* inſigniuntur absque Status et dignitatis praeiudicio (*b*), et 2) *absque omni exceptione*, quae forte poſſet a confirmationis et admiſſionis defectu repeti, ab Imperatore inueſtiendi ſint (*c*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* § 22. Quidquid *confirmationum* nomine in bonis Statuum A. C. eccleſiaſticis immediatis a quocunque quandocunque aut quomodocunque praetendatur, id validitate carere debet vi *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 19. Conf. MOSERVS *l. c. lib.* 2. *c.* 39. *tom. III. p.* 552. *ſ.*

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 22.

(*c*) *I. P. O art. V.* § 21. MOSER *l. c. lib.* 3. *c.* 131. *tom. XII. p.* 123.

§. 501. In electione praelatorum I. *Aduocatis eccleſiarum* ex antiquo *iure aduocatiae* pactis vel obſeruantia ſeruatum eſt ius *conſentiendi in electionem*, quod coniunctum eſt cum iure et iuſta cauſa *diſſentiendi* (*a*): cuius conſequens eſt, vt vis electionis *a conſenſu Aduocati* ſuſpendatur. Deinde II. Imperatori non alia iura competunt in praelatorum *Euangelicorum* quam in *Catholicorum* electione (*b*) (§. 405.).

(*a*)

(a) MOSER *l. c. tom. XI. p. 79.* et *tom. XII. p.* 303. *f.*
(b) arg. *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 1.

§. 502. In beneficiis *mediatis* Electio non obtinet, nisi quatenus eam *statuto* vel *obseruantia* introductam esse apparet. Ius eam *confirmandi* vel postulationem *admittendi* est pars *regiminis ecclesiastici* vel *vicarii* vel *reseruati*, prout beneficia *consistorio* vel *Principi Euangelico* immediate subsunt. (§. 172.) (a).

(a) B. Parens in *iur. eccl. L.* 1. *tit.* 5. §. 19. 20. *tit.* 6. §. 79. *Ord. Pol. Magdeburg. c.* 6. §. 3. 8. 18.

TIT. VII.

DE ADMINISTRATIONE ORDINARIA BENEFICII SEDE PLENA.

(Lib. III. Tit. 10. *De his quae fiunt a Praelato sine capituli consensu.*)

ARGVMENTVM.

§. 503. *Administratio beneficii.* 504. *Sede plena est solius praelati.* 505. *Quatenus adstricta sit ad consensum vel consilium capitul.* 506. *Capitulatio quatenus sit norma administrandi beneficii.*

§. 503. ADMINISTRATIO BENEFICII est *exercitium spiritualium et temporalium, quae beneficio cohaerent.* Est illa vel *ordinaria*, quae vi pro-

prouifionis, vel *extraordinaria*, quae alia ratione quam vi prouifionis competit (*a*).

(*a*) *c.* 42. *de electione in* 6.

§. 504. SEDIS PLENAE nomine venit *Beneficium maius* feu *praelatura*, *de qua facta eft plena prouifio canonica.* *Sede plena*, praelato competit *ordinaria* beneficii *adminiftratio* in *fpiritualibus* et *temporalibus* (*a*). In Germania fub adminiftratione *temporalium* continetur *regimen territoriale*, beneficio immediato annexum, quod folius praelati eft tam vi prouifionis, quam vi inueftiturae.

(*a*) *c.* 15. *c.* 17. *c.* 19. *in f. X. de elect. c.* 5. *eod. in* 6. *c.* 16. *X. de off. iud. ord.*

§. 505. Adminiftratio praelaturae iure communi non nifi in negotiis, *per canones determinatis* adftricta eft ad *confenfum Capituli*: cuiusmodi funt negotia, 1) quae *iura* et *obligationes* totius praelaturae concernunt, et quae 2) ad *immutandum* ftatum ecclefiae faciunt, v. c. alienationes bonorum ecclefiafticorum (*a*). In negotiis, ad capituli confenfum expreffe non relatis, foli praelato competit: nifi quod et in his, iufta caufa fuadente, exquirere conueniat *confilium capituli* (*b*), quod tamen non obligat (*c*). Ceterum in fingulis praelaturis normam adminiftrandi beneficii praeftant iura *particularia*, quoad funt legitime conftituta (*d*).

(*a*)

(a) c. 1. 2. 3. 8. 9. 10. X. *De his quae fiunt a Praelato sine capituli consensu.* c. 4. X. *de fideiuss.* c. 2. X. *de Solutionib.* c. 2. X. *de Donationib.*
(b) c. 4. X. *de his quae fiunt a Prael. sine capit. Consf.*
(c) c. 7. X. *de arbitris.*
(d) c. 6. X. *eod. Io. Ad. de* ICKSTATT *de capitulorum iuribus sede vacante* §. 24. *tom. II. opusc. p.* 31. *Dav. Ge.* STRVBEN *Nebenstunden tom. I. obs. I.* §. 23.

§. 506. CAPITVLATIO praelati est *norma administrandae praelaturae per conuentionem inter capitulum et nouiter electum determinata* (a). Cum vero capitulo potestas non competat *immutandi iura praelaturae*, legibus ecclesiasticis ac secularibus constituta: consequens est, 1) capitulationes ex *norma iurium ecclesiasticorum et secularium* ineundas, easque 2) *illicitas* et *nullas* esse, quibus iura, praelatis in regimine ecclesiastico et seculari competentia, vel tolluntur vel imminuuntur (b).

(a) Adhiberi coepit *cautelae loco* inde a *sec. XII.* et primo quidem negotium fuit omnium Praelaturae Ordinum, deinceps vero *solius primarii Praelaturae capituli. Christ. Gottl.* BVDERI diss. *de capitulationibus episcoporum Germaniae* §. 18.

(b) c. 27. X. *de iureiurando* c. 1. *eod. in* 6. Iuxta Bullam Innocentii XII. d. 22. Sept. 1695. in FABRI *Staats-Canzl. tom. II. p.* 13 capitulationes, *ante electionem* initae, pro nullis et irritis declarantur: *post eam* conditae, non prius obligant, quam a Pontifice sint comprobatae. Conf. Rescriptum LEOPOLDI d. 11. Sept. 1698. apud *Io. Ad. de* ICKTATT *de capitulorum iuribus sede vacante tom. II. opusc. p.* 493. BVDER *l. c.* § 23. *Dau. Ge.* STRVBEN *Nebenstunden tom. I. p.* 43. *s. Tob. Iac.* REINHARDT *in obs. ad Christianaei dec. Vol. I. obs.* 14.

TIT.

TIT. VIII.
DE ADMINISTRATIONE BENEFICII SEDE VACANTE.

(Lib. III. Tit. 9. *Ne sede vacante aliquid innouetur.*)

ARGVMENTVM.

§. 507. *Capituli ius in administratione beneficii vacantis.* 508. *Eius limites.* 509. *Quaenam sub ea non comprehendantur.* 510. *Effectus huius administrationis.*

§. 507. *Sedes* in genere *vacare* dicitur, si *de praelatura, post finitam priorem prouisionem, nondum facta est plena prouisio.* SEDES VACANS *in specie* sic dicta est, *quae intra tres menses omnimodo vacat* (§. 487.), et SEDES IMPEDITA, *quae ex iusta causa vacat vltra tres menses ad diuturnius tempus.* Vt status praelaturae, quousque *legitimo defensore* caret, saluus persistat (*a*), nec intermittantur ea, quae salua eius salute differri nequeunt: pendente vacantia, constituta est administratio eius *extraordinaria* (§. 503) (*b*), quae iure nouiori pertinet ad *capitulum vacantis praelaturae* vi *commissionis ex lege delatae*, non vero ex effictio *dominio radicali* et *fundamentali praelaturae* (*c*).

(*a*) *c.* 3. X. *ne sede vacante aliquid innouetur.*

(*b*) Ecclesiae *vacanti* olim a Superiori prospectum est per constitutos administratores, *interuentores, intercessores, visitatores.* c. 16. 19. D. 61. *c.* 21. C. 7. *qu.* 1. *c. vlt. de suppl. neglig. Prael. in* 6. In Ger-

Germania et Gallia ipsi *Imperantes* constituebant huiusmodi *intercessores*, perinde ac episcopos. *Reditus vacantis praelaturae* sibi vindicabant IVRE REGALIARVM, quod natales duxit tum ex iure *dominii directi* in *bona*, beneficio annexa, tum ex *iure aduocatiae*. Primus OTTO IV. Imp. huic iuri renunciauit in gratiam *ecclesiae Magdeburgensis* per dipl. de a. 1198. et de a. 1209 in SCHATENII *Annal. Paderb.* P. I. p. 917. 956. et in *Originib. Guelficis tom. III. p.* 639. Eidem deinde in genere renunciauit FRIDERICVS II. Imp. per dipl. de a. 1216. in TÖLNERI hist. Palat. Cod. Prob. p. 66. Transiit *ab hoc tempore* administratio vacantis praelaturae ad *Capitula*. B Parens *de iure custodiendi reditus vac. benef. tom. I ex. ad Pand. p.* 951. Io. Ad. de ICKSTATT de *iuribus capituli sede vac.* §. 26. tom. II. op VII. Seruatum est hodienum ius regaliarum in Gallia, de quo vid. *Fr.* PINSSON *Traité de Regales ou des Droits du Roi sur les Benefices Ecclesiastiques Paris.* 1688 *in II vol.*

(*c*) *c.* 11. *X. de maioritate et obedient. c.* 3. *de suppl. neglig. praelat. in* 6. *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 17. *Dau. Ge.* STRVBEN *Nebenstunden tom. I. obs.* 1. *Io. Ad. de* ICKSTATT *l. c.* §. 42. 45 *s.*

§. 508. Capitulo, *vicario et tutorio nomine*, competit administratio vacantis praelaturae in *spiritualibus* et *temporalibus*, quoad ea opus est ad statum praelaturae *integrum* seruandum (*a*). Hinc exercere quidem potest tam ea, quae sunt *iurisdictionis*, quam iura *territorialia*, beneficio annexa, eaque iura, quae in *negotiis imperii* iure territorii peraguntur (*b*). Sed in his omnibus nihil *innouare* (*c*), nec vice praelati fungi potest in *conferendis beneficiis*, quae ad ipsius solius collationem pertinent (*d*). *Sede impedita*

pedita tamen ea etiam ipsi permittuntur, quae ex salute ecclesiae differri non debent, veluti *collatio beneficiorum* et *transactio* ex salute ecclesiae ineunda (*e*).

(*a*) *c.* 3. 4. *de supplenda neglig. praelat. in* 6. *c. vn. de maioritate et obed. in* 6. *Nic. Rodriqu.* FERMOSINVS *de potestate Capit. sede vac. qu.* 1. *Io. Mich.* ROTERMVNDT *de officio, iure, et potestate capituli sede vacante cap. II. Sect.* 3. Ad *vtriusque religionis* capitula pertinet dispositio *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 17. vbi illis tribuitur *administratio et iurium episcopalium exercitium.*

(*b*) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 21.

(*c*) *c.* 1. *X. ne sede vac. aliquid innouetur.*

(*d*) *c.* 2. *X. eod c. vnic. eod. in* 6.

(*e*) *c. vn. h. t. in* 6. vid. transactio Capituli Hildesiensis de a. 1711. in *Io. Frid.* PFEFFINGERI *Historie des Braunschw. Luneb. Hauses tom. III. p.* 654.

§. 509. Iura, *praelaturae* haud annexa, sed praelatis ob peculiarem *statum* et *praeeminentiam* personae competentia, a capitulo sede vacante exerceri nequeunt, quorsum pertinent 1) quae *ordinis* sunt (*a*), et 2) quae praelato vi *delegationis specialis*, vel 3) vi *dignitatis ecclesiasticae* aut *secularis* competunt (*b*).

(*a*) *c.* 42. *in f. de electione in* 6.

(*b*) *Petr.* LEVRENIVS *de vicario episcopi qu.* 459. PFEFFINGER *in Vitriario illustato lib. IV. tit.* 1. *p.* 357. ICKSTATT *l. c.* §. 71.

§. 510. Cum potestas capituli sede vacante *vicaria* tantum et *administratoria* sit: per eam 1) non

immu-

immutatur *ſtatus capituli*, quippe quod, tamquam *corpus mediatum*, in nexu perſiſtit *Landſaſſiatus* et *ſubiectionis* erga *epiſcopatum* et *Principatum*, cuius nomine haec omnia exercet (*a*); 2) *prouentus* vacantis praelaturae ſuos facere non poteſt, ſed in *ecclesiae vtilitatem* expendere, aut *futuro ſucceſſori* fideliter referuare tenetur (*b*): 3) intuitu adminiſtrationis *Superiori* ſubeſt (*c*), 4) *inualida* ſunt, quae geſta ſunt *vltra limites* competentis poteſtatis, eorumque intuitu capitulum ſucceſſori praelato *rationibus* reddendis obnoxium eſt, adeo vt et capitulationes, quibus eiusmodi geſtorum *ratihabitionem* et a reddendis rationibus *immunitatem* ſibi ſtipulatur, vi obligandi deſtituantur (*d*).

(*a*) HERTIVS *de ſpec. S. R. I. rebuspubl.* §. 36. *de* ICKSTATT *l. c.* §. 66. *p.* 422.

(*b*) *c.* 40. *de elect. in* 6. *Clem.* 7. *eod. Conc. Trid. ſeſſ.* 24. *c.* 16.

(*c*) *c.* 4. *de ſuppl. neglig. praelat. in* 6.

(*d*) *c.* 40. 42. *de Electione in* 6. *c.* 27. *X. de iuramentis Conc. Trid. ſeſſ.* 24. *de reform. c.* 16. *I. Iac. de* ICKSTATT *l. c.* §. 113. vbi et frequentes abuſus adminiſtrationis capitularis perſtringit.

Z TIT.

TIT. IX.
DE COADIVTORIBVS PRAELATORVM.

(Lib. I. Tit. 8. *de supplenda praelatorum negligentia* Lib. III. Tit. 6. *de clerico aegrotante et debilitato.*)

ARGVMENTVM.

§. 511. *Administratio beneficii sede plena impedita. Coadiutor temporarius.* 512. *Coadiutor cum spe succedendi.* 513. *Ius eum constituendi.* 514. *Eius constitutio in beneficiis Protestantium.*

§. 511. Sedes PLENA IMPEDITA est, *si interuenit ratio, ob quam praelatus beneficium, quo prouisus est, administrare non potest*, idque vel *in totum*, vt suspensione, captiuitate, declaratione in bannum imperii, vel *secundum quid*, vt valetudine et aetate. Sede *plena impedita*, administratio praelaturae iure communi non pertinet *ad capitulum*; sed referuatum est *Pontifici* ius prospiciendi praelaturae in spiritualibus et temporalibus (*a*), vel constitutis *administratoribus praelaturae* (*b*), vel datis COADIVTORIBVS *ad adiutorium, impedito praelato in administrando beneficio praestandum.* Hi assumi quidem possunt a *Praelato* cum *consensu capituli*, vel si is demens sit, a *solo capitulo*, sed iure nouo non nisi *auctoritate Pontificis* (*c*).

(*a*) *c.* 3. X. *de supplenda negligentia praelat. in* 6.

(*b*) *c.* 42. *de Elect. in* 6. *Prosp.* FAGNANVS ad *Decretal.*

tal. tit. de *Conc. Praeb* c. 5. n. 29. 30. Vid. HVNDIVS ad *Gewoldi metropol. Salisburg. tom. I. p.* 149. 185. et *Ferd. Val. de* GVDENVS in *Cod. Dipl. tom. IV. p.* 447.

(c) *c.* 37. *X. de offic. et pot iud. del. c. vn. de clerico aegrotante vel debilitato in* 6. vbi admiſſio coadiutoris in beneficiis maioribus ad *iura reſeruata* Pontificis refertur ſub titulo *cauſae maioris* (§. 124). Conf. B. Parens *Iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 6. §. 9. *f.*

§. 512. Sunt eiusmodi coadiutores ex natura impeditae adminiſtrationis, cuius ſubleuandae cauſae aſſumuntur, *temporarii* et *reuocabiles*, deſtituti iure *ſuccedendi in praelatura*, ſi vacauerit (*a*). Sed vſu deinceps inualuit, coadiutorem non modo conſtitui *perpetuum*, cum *ſpe ſuccedendi*, verum eundem etiam *ſolius ſucceſſionis cauſa* dari, etiam *non impedito* praelato: quod ius *ſoli Pontifici* vindicatum eſt in eccleſia Romana (*b*). Eſt is COADIVTOR, ex ſtilo nouioris aeui, *deſignatus ſucceſſor in praelatura in euentum, ſi vacauerit.*

(a) *c.* 1. *c.* 17. *C.* 17. *qu.* 1. *c.* 3. 4. *C.* 8. *qu.* 1. *Ant. Dad.* ALTESERRA in binis diſſert. de *coadiutoribus epiſcoporum* inter *diſſert. iur. Can. lib.* 1. *c* 6.

(b) CONC. TRIDENT. *ſeſſ.* 25. *de reform. c.* 7.

§. 513. Recepta in Germania eſt conſtitutio *coadiutoris perpetui*, ſed attemperata ad *ius capituli* in eligendo praelato (*a*), ita videlicet, vt ſi iuſta cauſa coadiutorem conſtituendi interueniat, penes *capitulum liberum ius* ſit, eundem praeuia *qualicun-*

que electione designandi, et Pontifici praesentandi, etiam non impetrato consensu viuentis praelati; *Pontificis* saluo arbitrio in eodem vel *admittendo* vel *repudiando.* Eodem *reprobato*, ius alium dandi non deuoluitur ad Pontificem (*b*). Ex *admissa* vero electione, electus coadiutor non nisi *ius succedendi* consequitur in praelatura *posthac vacante* (*c*).

(*a*) *Concord. Nat. Germ.* §. 3. *Capitulatio Caesarea Nouiss. art. XIV.* §. 1. LEVRENIVS de *Vicario episcopali* tract. II. de *Coadiutoriis cap. IV. qu.* 356. *I. Iac.* MOSERI *Staats-Recht lib.* 3. *tit.* 50. §. 18. 24. *tom. XII. p.* 66 - 69.

(*b*) *I. Christ. Will.* STECK de *adiutoribus praesulum Germaniae.* §. 10.

(*c*) *I. Iac.* MOSER *l.* 2. §. 32. *tom. XII. p.* 73.

§. 514. In *Praelaturis imp. immediatis Protestantium* constitutio *Coadiutoris*, perinde ac ipsius praelati, est solius capituli (§. 498.), quippe quod ex *obseruantia imperii* tum de *causa* coadiutorem eligendi statuit, tum eum libera electione *pleno iure* constituit, nulla cuiuscunque desiderata confirmatione (§. 499.) (*a*). In *praelaturis mediatis* constitutio coadiutoris imitatur constitutionem ipsius praelati, et vel *nominatione* peragitur vel praeuia *electione*, a Superiore, penes quem est ius circa sacra, confirmata.

(*a*) *I. Pac. Osn. art. V.* §. 16. vid. MOSER *l. c. tom. XI. p.* 192. *Iust. Christ.* DITMAR *de Coadiutoribus Ordinum equestrium ecclesiast. I. C. Wilb.* STECK

STECK *l. c.* §. 16. *Fr. D.* HAEBERLIN *de Friderici Daniae Princip. postulatione in adiutorem episcopatus Lubecensis Sect. III.* B. Parens *in I. E. Lib. III. tit.* 6. §. 19.

TIT. X.

DE BENEFICIORVM MINORVM COLLATIONE ET INSTITVTIONE.

(Lib. III. Tit. 5. *de Praebendis* Tit. 7. *de institutionibus.* Tit. 8. *de concessione praebendae et ecclesiae non vacantis.*)

ARGVMENTVM.

§ 515. *Ius conferendi ordinarium.* 516. *Collatio in specie sic dicta et institutio.* 517. *Facienda est de beneficio vacante.* 518. *Quibus et intra quod tempus facienda.* 519. *Ius ex ea competens.* 520. *Institutio auctorizabilis in beneficiis curatis et vocatio ad ministerium.* 521. *Huius ratio.* 522. *Institutio corporalis.* 523. *Ius et modus eam celebrandi.*

§. 515. Collatio *beneficiorum minorum* iuxta politiam ecclesiae fit ab eo, cuius *potestati ecclesiasticae* immediate subsunt, vel cui collatio *titulo speciali* est acquisita (§. 475.) (*a*). *Laicis* secularibus illud acquiri non posse, iuris Canonici *nouioris* sententia est (*b*), inter Protestantes haud adoptata.

(*a*) *c.* 31. *X. de Electione c.* 6. 15. *c. vlt. X. de Concess. praebendae Arn.* CORVINVS *de benefic. lib.* 2. *tit.* 6. *Casp.* BARTHEL *de Concordat. Germ. Sect. II. tom. II. opusc. p.* 221.

(*b*) Id cautum primum a Gregorio VII. *in c.* 12. C. 16. qu.

qu. 7. conf *c.* 5. 8. *X. de iure patronat.* Olim collatio beneficii Laicis vi ſpecialis tituli iure pleno competiit, eaque hodienum per Gallias competit Regi *iure Regaliae.* ESPEN. *I. E. P. II. Sect.* 3. *tit.* 8. *c.* 9. *tom. I. p.* 788. THOMASSINVS *de noua et ant. eccl. diſcipl. P. II. tit.* 1. *c.* 55. *de laicorum collationibus.*

§. 516. Collatio vel LIBERA eſt, *quae adſtricta non eſt ad alterius nominationem et praeſentationem* (§. 474.), vel NON LIBERA ſeu *neceſſaria*, *quae eſt ad hanc adſtricta*. Illa in ſenſu ſpeciali COLLATIO, haec INSTITVTIO dicitur. *Illa* ratione ſubiecti, cui facienda eſt, a *collatoris iudicio* pendet: *haec* coniuncta eſt cum *obligatione* illam tribuendi *canonice nominato et praeſentato* (*a*), et iuſtitiae actum continet. *Illa* ad *iura reſeruata regiminis* eccleſiaſtici pertinet (*b*): *haec* ad iura regiminis *vicarii* (§. 172.) iudiciis *vicariorum generalium* et *conſiſtoriis proteſtantium* commendata; qua et defungi poteſt *capitulum* ſede vacante (*c*).

(*a*) *c.* 32 *C.* 16. *qu.* 7.
(*b*) *c.* 3. *de Officio vicarii in* 6.
(*c*) *c.* 1. *de inſtitutionibus in* 6.

§. 517. Quae ad *prouiſionem beneficii* in genere eadem et ad *collationem* deſiderantur (§. 478.). Facienda ergo eſt I. de *beneficio vacante.* Promiſſio vacaturi, quae *expectatiuam* continet, ſiue *expreſſa* ſiue *tacita* ſit, reprobata eſt (*a*): niſi ſub alia *licita* *pro-*

prouiſione latitet. Hoc contigit in *receptione ſupernumerariorum canonicorum* (§. 434.) (*b*), quibus competit ius in *beneficium proxime vacans* iuxta *ordinem receptionis* (*c*), modo ſenior inter illos intra conſtitutum *tempus vigilantiae* beneficium optauerit (*d*).

(*a*) c. 1. 2. *X. de Conceſſione praeb. et eccleſiae non vacantis. Tacita* expectatiua, quae nominatim non fit in caſum, *ſi beneficium vacauerit*, ex *ſententia promiſſionis* vero intelligi poteſt, olim permiſſa eſt: c. 14. *X. eod.* reprobata deinceps in *c. 2. eod. in 6.*

(*b*) *c.* 8. *X. eod. c.* 19. *X. de praebendis.*

(*c*) *c.* 9. 19. *X. de praebendis.*

(*d*) *c.* 11. *eod. in* 6. *c. vlt. de conſuetud. in* 6.

§. 518. Facienda II. eſt *idoneis*, de quo vt conſtet, in beneficiis ſimplicibus *probatio qualitatum*, (§. 438.) et in curatis *ſcrutinium* perinde, vt in ordinatione (§. 93. 95. 101.), deſideratur. Collatio III. intra *ſex menſes*, a die cognitae in *loco vacationis beneficii* computandos, peragenda eſt: qui terminus *inſtitutioni* praefixus non eſt (*a*).

(*a*) *c.* 2. 5. *de Conceſſione praebendae. Clem. vn. eod* LEVRENIVS *de foro beneficiario P. II. Sect.* 3. *c.* 3. *qu.* 778. 789.

§. 519. Collatio ab eo, cui fit, *acceptanda* eſt; qua acceptata beneficiarius *ius in ipſo beneficio* conſequitur etiam ante impetratam eius poſſeſſionem. *Deficiente* eius acceptatione, prouiſo vel ante eam

defuncto, vel collationem acceptare nolente, pergit durare prior *vacatio* et ius prioris collatoris (*a*).

(*a*) *c.* 17. *X. de praebend. in* 6. *c. vlt. de Conceff. praeb. in* 6. LEVRENIVS *l. c. qu.* 794.

§. 520. Collato beneficio, fimul collatum effe cenfetur *officium*. In *beneficiis curatis* vero accedere debet *conceffio curae animarum*, his annexae. Haec ad *ius epifcopale* refertur fub nomine *approbationis* vel *conceffionis auctorizabilis* (*a*). Inter Proteftantes appellatur *vocatio ad minifterium*, qua videlicet *functio minifterii demandatur prouifo* (*b*). Haec reftituta eft *ecclefiae*, *in qua minifterium obeundum eft*, et pro principio feruatur, *huic effe ius vocandi ad minifterium.*

(*a*) *c.* 4. *X. de officio archidiaconi.*

(*b*) ARTICVLI SCHMALCALD. *tit. de poteftate et iurisd. epifcoporum. Ordinat. ecclef. Sax.* tit. de examine in *Corpor. iur. eccl. Sax.* p. 207. *Ordinat. ecclef. D. Iulii* in tom. I. *Corp. Conft. Calenb.* p. 227. ibi: *daß alfo die Kirche ihre Vocation auch ordentlich haben und behalten möge.*

§. 521. *Ius vocandi* I) vel *immediate* ab ecclefia, vel *eius nomine* exercetur ab eo, cui illud *fpeciali titulo* acquifitum eft; faluo tamen femper hoc cafu *iure ecclefiae*, *confentiendi* in vocatum, vel ex iufta caufa *diffentiendi* (*a*). II) Eius *legitime* exercendi caufa, candidatus fiftendus eft ecclefiae ad *concionem exploratoriam* auctoritate fuperintendentis com-

competentis (*b*). III) Vocatio *subordinata* est *inspectioni ecclesiasticae* consistorii, penes quod est ius eam *examinandi* et *confirmandi*, vocatumque auctoritate ecclesiastica instituendi.

(*a*) CARPZOV. *iurispr. eccl. lib. I. def.* 27. 30. 31. 32. B. Parens *iur. paroch. Sect.* 3. *c.* 1. §. 7. 8. *Sal.* DEYLINGII *institut. prudentiae pastoralis P. II. c.* 1. §. 4. *f.* In terris Brunsuico-Luneburgicis *literae Vocationis* ab ipsa ecclesia dari solent.

(*b*) CARPZOV. *l. c. def.* 33. 34. 35. 49. B. Parens *l. c.* §. 18. 19. 46. *Casp.* ZIEGLERI *Superintendens cap.* 11. 12.

§. 522. Collationis sequela eiusque veluti executio est INSTITVTIO CORPORALIS, *introductio vel inuestitura ecclesiastica* dicta, quae est *actus solennis, quo beneficio prouisus in eius possessionem auctoritate ecclesiastica immittitur.* Prouiso possessionem beneficii *proprio ausu* apprehendere non licet (*a*).

(*a*) *c.* 19. *X. de priuilegiis.*

§. 523. Ius eam *decernendi* aliisue *demandandi* est Ordinarii-collatoris, veluti *episcopi* per dioecesim, *consistorii* inter Protestantes, aliorumque quibus *plenum ius conferendi et instituendi* est acquisitum (*a*). In eadem peragenda seruatur *modus solennis*, pro *qualitate beneficii* vsitatus (*b*).

(*a*) *c.* 3. *X. de institutionibus c.* 19. *X. de priuil. c.* 7. §. 7. *c.* 9. *X. de off. archid.* B. Parens *in iur. eccl.*

eccl. lib. 3. *tit.* 7. §. 22. *Casp.* ZIEGLERI *Superintendens cap.* 15. CARPZOV. *l. c. lib. I. def.* 54. 55.

(*b*) Solennia inſtitutionis tradit B. Parens *l. c.* §. 7. 29. ESPEN. *l. c. P. II. Sect.* 3. *tit.* 9. *c.* 1.

TIT. XI.

DE IVRE PATRONATVS ET DE PRAESENTATIONE AD BENEFICIA A PATRONO FACTA.

(Lib. III. Tit. 38. *de iure patronatus.*)

ARGVMENTVM.

§. 524. *Ius patronatus.* 525. *Eius conſtitutio* 526. *et acquiſitio.* 527. *Eſt vel eccleſiaſticum vel laicale.* 528. *Reale et perſonale.* 529. *Qualitas iurium quae ei inſunt.* 530. I. *Ius nominandi et praeſentandi* 531. *Collegio vel pluribus ſimul competens quomodo exerceatur.* 532. *Lite mota cui competat?* 533. *Natura et indoles nominationis et Praeſentationis.* 534. *An coniuncta ſit cum collatione et vocatione?* 535. II. *Iura aduocatiae.* 536. III. *Iura honorifica.* 537. IV. *Iura vtilia.* 538. *Quaenam iura ei non inſint?*

§ 524. IVS PATRONATVS eſt *complexus iurium, intuitu fundationis in eccleſiam vel in certum beneficium in eccleſia competentium* (*a*).

(*a*) Definitio conuenit cum his, quae tradit *Franc. de* ROYE *de iure patronatus in proleg. cap. I. p.* 2. *et Fr.* FLORENS *de iure patronatus tom. II. Op. p.* 256. Iura ſingula fundatoribus tum auctoritate *iuris Ciuilis* tum *iure Can.* data ſunt. *L.* 15. *C. de SS. eccleſiis L.* 46. § 3. *C. de Epiſcop. et clericis* NOV. 57. NOV. 123. *c.* 18.

§. 425.

§. 525. Fundamentum eius eſt *ſufficiens fundatio eccleſiae vel beneficii* cum *aſſenſu Superioris* facta, hoc eſt talis, quae ſufficit ad exiſtentiam eius, quod fundatur, ſiue id fiat per *aſſignationem fundi*, ſiue per *exſtructionem*, ſiue per *dotationem* (*a*). Per hanc *ipſo iure* conſtituitur ius patronatus (*b*): per *leges fundationis* vero *determinari*, ideoque et *augeri* et *minui* et *remitti* poteſt (§. 471.).

(*a*) *c.* 25. *X. h. t.* CONC. TRID. *ſeſſ.* 25. *de ref. c.* 9. ESPEN *P.* 2. *Sect.* 3. *tit.* 8. *c.* 3. *Fr. de* ROYE l. c. *cap.* 13. 14. 15.

(*b*) *c.* 25. *X. h. t.* ibi. *quod ſi quis eccleſiam cum aſſenſu dioeceſani conſtruxit, ex eo ius patronatus acquirit.*

§. 526. Ius patronatus eſt *ius ſeculare*, Spirituali annexum (*a*): eiusque ideo capax eſt quilibet *fundator*, ſine diſcrimine *ſtatus* et *ſexus*. Acquiri non modo poteſt *immediate ex lege* per *fundationem ſufficientem*, ſed et *mediate* quolibet alio iuſto titulo, veluti *ſpeciali conceſſione*, et *praeſcriptione titulata* vel *immemoriali*, quatenus aduerſus eccleſiam acquiritur (*b*). Legitime acquiſitum, *in bonis* eſt, ideoque in alios titulo vel *vniuerſali* vel *ſingulari* transferri poteſt (*c*), modo non vendatur. Illud, *qua tale*, vendi, inconueniens eſt et ciuiliter nullum; quamuis cum *fundo* vendi poſſit, cui eſt annexum (*d*).

(a) c. 3. X. de iudiciis CARPZOV in iurispr. eccles. lib. 3. def. 2. n. 10.
(b) c. 1. de praescript. in 6. Fr. de ROYE l. c. c. 16. Sig. FINCKELTHAVS de iure patr. c. 4. n. 102.
(c) c. 21. 36. C. 16. qu. 7. c. 3. 14. X. de iure patron. B. Parens in iur. eccl. lib. 3. tit. 38. §. 109. 120.
(d) c. 16. X. de iure patron. c. 13. eod.

§. 527. Ius patronatus ratione *tituli*, quo competit, vel est ECCLESIASTICVM, *quod competit nomine ecclesiae et iure collati beneficii, cui est annexum* (a), vel LAICALE, *quod proprio nomine competit vi alius iusti tituli quam iure beneficii*. Vtriusque intuitu patronus vel *laicus* vel *ecclesiasticus* appellatur.

(a) Originem duxit a fundatione ex *bonis ecclesiae*, nec non a frequenti eius cessione in ecclesiam *a laicis* facta, *c. 3. X. ecclesiis aedific. c. 8. X. de iure Patronat. c. vn. eod. in 6. Fr. de* ROYE l. c. cap. 6. *I. Sam.* BRVNQVELL *de diuerso patroni ecclesiastici et laici iure.*

§. 528. A *modo acquisitionis* distinguitur I. in REALE, *quod competit intuitu bonorum, quibus annexum* est, ideoque in omnes eorumdem possessores transit (a), et in PERSONALE, quod *personae competit sine respectu bonorum*: et II. in HEREDITARIVM, ac in GENTILITIVM, prout vel *titulo hereditario* quibuscunque heredibus, vel ex pacto *primi acquirentis* his tantum defertur, *qui sunt de eius familia* (b).

(a)

(*a*) *c.* 7. 13. X. *de iure patronat.* B. Parens *l. c.* §. III. *f.*
(*b*) *Clem.* 2. *eod.* LEVRENIVS *de foro beneficiar. P. II.* qu.

§. 529. Iura ſingula, quae inſunt iuri patronatus, vel I.) ex *iuris diſpoſitione* deſcendunt, vel II.) ex *lege fundationis* aliove *ſpeciali titulo.* Illa ad eius *naturam* pertinent, haec ad eius *accidentalia:* illa *praeſumuntur* tamdiu, donec aliud conſtitutum eſſe appareat (*a*), haec ſpeciali *titulo* et *probatione* indigent. Ius patronatus PLENVM eſt, *cui inſunt iura, quae ad eius naturam pertinent*, et MINVS PLENVM, *in quo aliquid eorum ex ſpeciali ratione deeſt* (*b*).

(*a*) Conceſſo iure patronatus, quod in literis inueſtiturae nomine *des Pfarrlehens* venire ſolet, *iura ſingula*, quae ad *eius naturam* pertinent, data intelliguntur. WERNHER *obſ. for. P. II. obſ.* 466. *n.* 4.
(*b*) *Fr. de* ROYE l. c. *cap.* 20. *p.* 67.

§. 530. Ex *iuris diſpoſitione* ei ineſt I. IVS NOMINANDI ET PRAESENTANDI ad officia et *beneficia minora* eaque *principalia* in *eccleſia fundata* (*a*). Non competere praeſumitur 1) ad beneficia *maiora*, *electioni* obnoxia (*b*), nec 2) ad officia *ſimplicia* in eccleſia parochiali v. c. *aedituorum*, *cantorum*, *ludimagiſtrorum*, olim ex more a *parocho* collata (*c*), niſi *vtroque caſu ſpeciali titulo* obuenerit ius *nominandi*, vel ius in prouiſum *conſentiendi.* E contra

ius

ius patronatus *minus plenum* eſt, ſi ab eo abeſt *Ius nominandi* et *praeſentandi* (*d*); eique tantum ineſt ius praeſentandi *ab aliis nominatum*, vel ius *conſentiendi* tantum in *nominatum praeſentatumque ab aliis*.

(*a*) *c. 25. X. de iure patronat. Fr. de* ROYE in *Commentario ad cit. c. 25. p. 223.*

(*b*) c. 25. cit. *Herm.* CONRINGIVS *de Conſtitutione Epiſcoporum Germ.* §. 48. *Fr. de* ROYE l. c p. 225.

(*c*) *c. 30. X. eod. c. 3 X de vita et honeſtate clericor. Ef. Frid.* PVFENDORFIVS in *obſ. iuris vniu. tom. I. obſ.* 102.

(*d*) Speciales titulos et caſus, quibus ius nominandi aliis acquiritur, recenſet *I. Petr de* LVDEWIG de *heretico nominatore ad Parochiam c* 3 tom II. *Opuſc.* p 822. ESPEN *l c. P. 2. Sect* 3. *tit.* 8. *c.* 5. *n. ſ. Fr. de* ROYE l. c. c. 20. p. 66.

§. 531. Si ius patronatus *collegio* competit; ius nominandi eſt penes *totum collegium*, et nominatio fit ſecundum ſuffragia *maiora praeſentis collegii*. Sin vero ius patronatus *pluribus*, vt *ſingulis*, coniunctim competit, ius nominandi eſt penes *compatronos* ſimul, ſuffragia maiora vero inter eos *ratione candidatorum* numerantur, ita tamen vt omnium, vnius compatroni *heredum*, *vnum* ſit *ſuffragium* (*a*). In *paritate* ſuffragiorum cuiusque partis eſt *aequale ius nominandi et praeſentandi*; ſuperioris vero, cui praeſentatio fit, eſt ius *alterutrum ex nominatis* eligendi (*b*).

(*a*) Clem. 2. h. t. *Plures ab vno ex patronis eccleſiae relicti*

relicti heredes vocem duntaxat vnius habebunt in praesentatione rectoris.

(*b*) *c.* 3. *X. h. t. Clement.* 2. *h. t.* BRVNNEMANN *in iur. eccles. cap.* 8. §. 18. *Io. Tob.* REINHARDT *de eo quod iustum est circa dissensum patronorum in praesentatione parochi*, et in *Obseruat. ad Christinaei decisiones Vol. I. obs.* 40. *n.* 9. 13. *p.* 84. *vol. II. obs.* 18. *p.* 25. *s. Fr. de* ROYE *l. c. cap.* 19.

§. 532. *Lite* de iure patronatus mota, *bonae fidei possessor* ius nominandi et praesentandi valide exercet; *prouisione* praesentati subsistente, etiamsi *alius* deinceps ius patronatus *euicerit* (*a*). Si *possessio* illius simul *litigiosa* est, nec lis intra tempus, praesentationi praescriptum, *finiri* potest: prouisio beneficii est penes *Ordinarium*, saluo iure eius, qui ius patronatus euicerit; a quo prouisus deinceps *repraesentandus* est (*b*).

(*a*) *c.* 19. X. *de iure patron. c.* 18. *X. de sentent. et reiud. c.* 2. *vt lite pendente nihil innouet in* 6. *Fr. de* ROYE *l. c. ad c.* 19 *X. de iure patr. p.* 200. *s.*
(*b*) *c.* 12. 22. 27. *X. de iure patronat.*

§. 533. Ad *nominationem* et *praesentationem* eadem, quae ad *prouisionem* in genere, desiderantur. (§. 478.) Praesentandus est 1) *idoneus*, instructus *qualitatibus*, quas desiderat *beneficii natura* (*a*), eique *religioni* addictus, quam *beneficii natura* exigit, cuiuscunque religionis patronus ipse sit: 2) *vnicum* praesentare sufficit, nec plures praesentare patronus obligatur, nisi id velit fundationis vel obser-

uan-

uantiae lex. Praesentatio 3) facienda est ad beneficium *vacans* (*b*), 4) et intra tempus constitutum, quod est *quatuor* mensium in iure patronatus *laicali*, et *sex* mensium in *ecclesiastico* (*c*); et 5) gratis. *Praesentatio redemta*, vitiosa est et inualida; et *praesentatus* commodo praesentationis, et *patronus* iure saltem hac vice praesentandi priuatur (*d*).

(*a*) c. 7 *X. de iure patron.* c. 1. 16. *de praebend. in* 6. Se ipsum patronus praesentare nequit. vid. *Fr.* FLORENS *de iure patronat. tom. I. op. p.* 279.

(*b*) *c. vlt. X. de concessione praebendae.*

(*c*) *c.* 3. 22. *X. de iure patronat. c. vn. eod. in* 6.

(*d*) *c.* 11. 13. 15. 34. *X. de Simonia* Conf. *Constitutio electoralis Brunsu.* GEORGII II. R. *de a.* 1734. *tom. I. Corp. const. Calemb. p.* 826.

§. 534. Nominationi et praesentationi, quae fit vi iuris *patronatus laicalis*, Iure communi nec *collatio beneficii* inest (§. 474.) nec *vocatio ad ministerium* (*a*) (§. 521.) etiamsi alterutra patrono acquiri possit *speciali titulo*, veluti ex lege fundationis vel vi obseruantiae (*b*). Itaque re adhuc integra, et ante *institutionem* a Superiore decretam, ei *variare* licet, aliumque adhuc intra fatale praesentare, saluo iudicio *Superioris* alterutrum ex praesentatis instituendi (*c*). Est tamen nominatio vel ideo efficax, quod *institutio nominati* denegari nequit, nisi *defectus* sit vel in *praesentato* vel in *modo praesentandi* (*d*). Nominatio vero, vi iuris *patronatus* *eccle-*

ecclesiastici facta, vim *collationis* habet, ideoque *variationi* locus non datur, simulac ea est acceptata, et Superiori ad *confirmandum* praesentata (*e*).

(*a*) c. 4. c. 10. c. 21. X. h. t.

(*b*) *c.* 31. *X.* h. t. *Henr.* PIRHING *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 38. *n.* 28. *tom. III. p.* 608. CARPZOV *iurispr. eccl. lib. I. def.* 27. B. Parens in *iur. Parochiali Sect.* 3. *c.* 1. § 13.

(*c*) *c.* 24. *c.* 29. *X. h. t.*

(*d*) *c.* 29. *X. h. t. c.* 58. *X. de elect.* BRVNQVELL *de diu. patroni eccl. et laic. iure.* §. 12.

(*e*) *c.* 32. *C.* 16. *qu.* 7. *c.* 29. 31. *X. de iur. patron.*

§. 535. Pertinet II. ad ius patronatus *aduocatia* seu *protectio ecclesiae*, quae continet *complexum iurium et obligationum, defensionem ecclesiae fundatae eiusque bonorum respicientium*; siue haec in iudicio siue extra iudicium exerceatur (*a*). Ad eam pertinet, 1) ius exigendi, vt rationibus de administratione bonorum ecclesiae reddendis patronus admoueatur (*b*) 2) ius consentiendi in *alienationem* bonorum ecclesiae, vel in beneficii *diminutionem* (*c*), 3) obligatio ad sumtus, ad *reparationem ecclesiae* in subsidium praestandos.

(*a*) *c.* 31. *C.* 16. *qu.* 7. Hinc et ius patronatus *aduocatiae*, et patronus *aduocati* nomine venit *c.* 6. 9. 23. 24. *X. de iure patronat.* De hoc egi in *Obseruat. Iur. Can. obs. VI. de aduocatiae ecclesiast. cum iure patronatus nexu.* §. 5. 6. 7.

(*b*) CARPZOV *lib.* 2. *dec.* 316. B. Parens in *iur. Parochiali Sect.* 6. *c.* 3. §. 4.

(c) LEVRENIVS de *foro beneficiario P. II. Sect. I. c.* 1. *qu.* 108. *p.* 53.

§. 536. Eidem III. insunt *iura honorifica*, in memoriam fundationis et in patroni honorem constituta. Horum alia 1) ex *iuris Canonici* dispositione descendunt, vt ius processionis (*a*), alia 2) per *obseruantiam generalem* ei tribuuntur, vt ius *precum publicarum*, honor *sedis* in choro, *sepulturae* in ecclesia *luctusque* ecclesiastici (*b*): quae et per obseruantiam vxori patroni liberisque in eius potestate constitutis dantur, si ius patronatus est *laicale* (*c*).

(*a*) *c.* 30. *C.* 16. *qu.* 7. *c.* 25. *X de iure patronat. Ianus a* COSTA ad *Decretal. lib.* 2. *tit.* 10. *p.* 588.

(*b*) CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 259. 260. B. Parens *in iur. Eccl. lib.* 3. *tit.* 38. §. 128. *s. Fr. de* ROYE de *iure honorifico in ecclesia lib. I. cap.* 6. 7. 8. 9. 10. *et lib.* 2. *cap.* 3. FINCKELTHAVS l. c. *cap.* 6. *n.* 146. *s.*

(*c*) HORNIVS in *obs. iur. eccl. circa ius patronat. c.* 1. *in f.* B. Parens *l. c.* §. 136. *s.*

§. 537. IV. *Ad vtilia* patronorum iura secundum *ius commune* tantum pertinet ius, *alimenta* ex bonis ecclesiae in casu inopiae exigendi (*a*). Alia non competunt nisi vi *specialis tituli*, veluti ex lege fundationis vel specialis obseruantiae, vt ius *annuum moderatum censum* ex bonis ecclesiae (*b*), vel *laudemium* in inuestitura bonorum exigendi (*c*).

(*a*) *c.* 30. *C.* 16. *qu.* 7. *c.* 25. *X. de iure patronat.*

(*b*)

(*b*) *c.* 23. *X. eod.* ibi: *praeter antiquos moderatos ab episcopis instititos reditus. I. Sam.* BRVNQVELL *de vtilibus patronorum iuribus parum vel plane non vtilibus* §. 38.

c) Ne sub pallio *laudemii* tegi possit turpis officiorum nundinatio; iure electorali Brunsuicensi cautum est, ne *laudemium*, quoad ex obseruantia debetur, *summam IV. thaler.* excedat, nec *conuentio* in *maiorem summam* valeat sub poena *iuris praesentandi* pro hac vice amittendi et *praesentationis* pro *irrita* declarandae. vid. Constit. *Io. Friderici de a.* 1695 et *Reg. Georgii II. de a.* 1734. *in Corp. Const. Calemb. tom. I. p.* 797. *et* 826.

§. 538. Cum ius patronatus alia iura non complectatur quam *intuitu fundationis ecclesiae* competentia: ad illud non pertinet 1) *iurisdictio ecclesiastica* in beneficium fundatum eiusue possessorem (*a*), nec 2) ius *destituendi* nec remouendi praesentatos, (*b*) nec 3) ius de *officio* et *beneficio* vel *de bonis*, ei annexis, disponendi vel paciscendi (*c*), nec 4) ius literas *reuersales* a praesentato exigendi (*d*), nec 5) ius *reformandi exercitium religionis* in ecclesia vel in beneficio fundato (*e*).

(*a*) CARPZOV. *l. c. lib. I. def.* 20. REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 38. §. *V. n.* 120.

(*b*) *c.* 12. *de hereticis in f.*

(*c*) *c.* 6. *C.* 10. *qu.* 1. *c.* 30. *X. de Praebendis c. vn. X. Vt eccles. benef. sine diminut. conferantur. Ord. eccl. Sax. art. gener.* 30.

(*d*) BRVNNEMANN *in iur. eccl. cap.* 8. §. 26 ZIEGLER *de Superintendente c.* 14. §. 1. HORN *in obs. eccles. ad ius patronat. c.* 2.

(*e*) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 44.

TIT. XII.
DE PROVISIONE EXTRAORDINARIA PAPALI.

ARGVMENTVM.

§. 539. *Prouiſio papalis.* 540. *Eius norma ex Concordatis.* 541. *Sublata in beneficiis Euangelicorum.* 542. *Quatenus obtineat in capitulis mixtis.*

§. 539. *Extraordinaria* prouiſio eſt I. PAPALIS (§. 477.), quam exercet Pontifex de beneficiis, ad aliorum collationem ex eccleſiae Romanae politia pertinentibus. Inualuit ſec. XII. (*a*), nullisque adſtricta regulis, arbitraria poteſtate vſurpata eſt 1) per MANDATA DE PROVIDENDO, ad ordinarium collatorem directa, de beneficio vacante vel vacaturo certae perſonae conferendo, 2) per EXPECTATIVAS (§. 517.), quarum vis ex ſolius *concedentis voluntate* et *gratia* aeſtimata eſt (*b*), 3) per RESERVATIONES beneficiorum, tum per *Decretales* tum in *regulis cancellariae* a ſingulis Pontificibus factas (*c*).

(*a*) Tenues origines habet a *precibus* et *commendationibus* Pontificum, in *mandata* et executionem conuerſis. *c.* 30. 37. 38. 40. *X. de Reſcriptis Caſp.* BARTHEL *de Concordatis Germaniae cap.* 2. *Sect.* 3. *tom. II. op. p.* 225. Cauſam praetexuerunt Pontifices, inauditam olim, liberam de *vniuerſis beneficiis diſponendi* facultatem, et *concurrens ius* eadem conferendi, et *praeueniendi* ordinarium collatorem. *c.* 2. *de Praebend. in* 6. *Lud.* THOMASSINVS *de vet. et noua eccl. diſc. P. II. lib. I. c.* 43. *Fr.* DVARENVS *de S. eccleſiae miniſter. et benef. lib.* 5. *c.* 8. ESPEN *I. E. P. II. Sect. III. tit. V. c.* 6, *tom. I. p.* 717.

(*b*)

(*b*) *c.* 4. 7. 15. *de Concessione Praebendae in* 6. *c.* 38. *de Praebend. in* 6. *Henr. Andr.* KOCH *de Expectatiuis et inuestitura euent. cap. II. p.* 61.

(*c*) Historiam reseruationum et grauamina aduersus eas mota recenset *I. C.* BARTHEL l. c. *Sect. IV. V. VI. tom. II. p.* 230. *f. Anacl.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 5. §. 13. 14. 15. 16.

§. 540. Prouisionis Papalis normam in Germania constituunt *Concordata Nat. Germ.* (§. 64), quibus quoad *beneficia maiora immediata imperii*, restitutum est ius eligendi salua confirmatione papali (§. 492.). Reseruata vero sunt Pontificis prouisioni 1) *beneficia omnia* apud *curiam Romanam* quocunque modo vacantia, modo de his prouideatur *intra mensem* (*a*); 2) beneficia *curialium*, 3) beneficia *minora* secundum *alternatiuam mensium*, modo prouisio papalis intra tres menses a die notae vacationis *in loco beneficii* innotescat (*b*). Ex *interpretatione* vero *Concordatorum*, obseruantia firmata, locus non est prouisioni reseruatae in beneficiis *parochialibus*, et *iuri patronatus laicali* obnoxiis, et in his, quae vacant *sede papali vacante* (*c*).

(*a*) *c.* 2. *c.* 3. *c.* 34. *de Praebendis in* 6. *c.* 13. *Extrau. Comm. de praebend. Concord. Nat. Germ.* §. 2.

(*b*) De his ita cautum est in Concord. N. G. §. 4. 5. *De ceteris vero Dignitatibus et beneficiis quibuscunque secularibus et regularibus, vacaturis vltra reseruationes praedictas*, (maioribus dignitatibus *post Pontificales in Cathedralibus, et* principalibus *in Collegiatis ecclesiis exceptis*, *de quibus* iure ordinario *prouideatur* per illos inferiores, *ad quos*

alias pertinet,) placet etiam Nobis quod per quamcunque reseruationem - - non impediemus Nos, quo minus de illis, cum vacabunt in Febr. Apr. Iun. Aug. Oct. Decembris mensibus, libere disponatur per illos, ad quos horum collatio prouisio praesentatio, electio, seu quaeuis alia dispositio pertinebit, reseruatione aliaue quauis dispositione, *auctoritate nostra factis vel faciendis non obstantibus quibuscunque. Quoties vero aliquo vacante beneficio in Ianuarii, Martii, Maii, Iulii, Sept. et Nov. mensibus, specialiter Dispositioni dictae sedis reseruatis*, non apparuerit intra tres menses a die notae Vacationis in loco beneficii, *quod alicui de illo Apost. auctoritate prouisum fuerit*, ex tunc et non antea *Ordinarius, vel alius, ad quem illius dispositio pertinebit, de illo libere disponere poterit.* Conf. CRAMERI *obs. iur. tom. IV. obs.* 1167. *et* 1227. BARTHEL l. c. *Sect.* 3. §. 8. *p.* 338. *Io. Conr.* CORDIER *de Concordatis Germaniae* §. 42.

(*c*) *c.* 35. *de Praebend. in* 6. *capitulat. Caes. Nouiss. art.* 14. REIFFENSTVEL *l. c. lib.* 3. *tit.* 5. §. 9. *n.* 556. BARTHEL *l. c. p.* 333.

§. 541. In beneficiis Euangelicorum *lege publica* sublata est omnis prouisio papalis (*a*). Qua sublata, vel libera collatio restituta est *ordinario collatori*, vel ius extraordinariae collationis *ipsa obseruantia* obuenit *Statibus imp. Euangelicis.* Nata inde est in capitulis Protestantium obseruantia, vt collatio *alternis mensibus* fit vel penes *principem* vel penes *capitulum* (*b*).

(*a*) *Instr. Pac. Osn. art. V.* 19.
(*b*) B. Parens in *iur. eccles. lib.* 3. *tit.* 5. §. 120.

§. 542. In *capitulis mixtis* intuitu beneficiorum, ad

ad *Catholicos* pertinentium, prouiſio papalis aeſtimatur ſecundum *normam anni decretorii*, vt quatenus eo tempore in vſu fuit, eatenus obtineat; modo immediate a curia Romana et legitimo tempore inſinuetur (*a*).

(*a*) *Inſt. Pac. Oſn. art. V.* §. 20.

TIT. XIII.
DE PROVISIONE EXTRAORDINARIA PER PRIMAS PRECES.

ARGVMENTVM.

§. 543. *Ius primariarum precum.* 544. *Quatenus competat imperatori et nonnullis Imp. Statibus?* 545. *Non pendet ab indulto papali.* 546. *Nominationis per illud faciendae ratio.* 547. *Precum inſinuatio. Ius preciſtae ex iis competens.* 548. *Ceſſio precum.*

§. 543. II. Extraordinaria prouiſio eſt imperantium, quae fit per *primas preces.* IVS PRIMARIARVM PRECVM eſt *ius ſpeciale imperantis, durante regimine nominandi aliquem ad vnicum beneficium, in capitulis ſingulis ditionis ſuae vacaturum, eiusque collationem Ordinario collatori praecipiendi.* Differt ergo tam 1) a *iure praeſentandi ad beneficia* (*a*), quam 2) a *reſcriptis* de alimentaria prouiſione, alicui ex bonis eccleſiae porrigenda, quae *panis-Briefe* vocantur (*b*).

 (*a*)

(a) Hinc per *ius praesentandi ad beneficia*, Vicariis Imp. in *Aurea Bulla c. V.* §. 1. tributum, intelligi nequit ius primariarum precum. *Christ. Gottl.* BVDER *de S. R. I. Vicariorum iure praesentandi ad beneficia ecclesiastica.* G. H. AYRER *de iure primariarum precum. c. III.* §. 15.

(b) Horum exempla habet *Ad. Frid.* GLAFEY in collectione anecdotorum n. 16. p. 34. n. 117. p. 194. Conf. *Io. Iac.* MOSER. *Miscell. iurid. histor.* §. 4. tom. I. p. 3. sq.

§. 544. Commune huius iuris fundamentum est *antiqua obseruantia* (*a*), idoneus *iura* in ecclesia vel circa prouisionem *acquirendi titulus:* ex eaque I. acquisitum est *Imperatori* per capitula ecclesiarum Cathedralium, et collegiatarum in Germania (*b*). Seruatum id ipsi est *Pace Westphalica* in capitulis *Euangelicorum* et in *mixtis*, hoc saltem discrimine, vt in *immediatis* Imperatori saluum sit, quatenus in iisdem ante Pacem Westphalicam in *obseruantiam* est deductum (*c*), in *mediatis* vero, quatenus id *die 1. Ian.* 1624. *exercuit* (*d*), seu eo die vi anterioris eiusdem exercitii in eius actuali possessione vel quasi fuit. Ex eadem obseruantia II. obuenit *nonnullis imperii statibus* secularibus et ecclesiasticis vtriusque religionis per capitula suorum territoriorum (*e*).

(a) Diuersas de eius fundamento sententias recenset G. *Henr.* AYRER *l. c. c.* 1. §. 17. Conf. *Reichs-Hoffraths* Gutachten apud MOSERVM *l. c. p.* 48.

(b) Ad *inueteratam obseruantiam* prouocat RVDOLPHVS Habsb. in formula primariarum precum de a. 1273. apud LVNIGIVM *in arch. imp. Part. gen. Cent. II. p.* 184. et filius eius Rex Rom. ALBERTVS in

in rescripto, ad Capitulum Aquisgranense ob neglectas primas preces a. 1306. dato in *Val. Ferd. de* GVDENVS *Codice diplomat. tom. II. p.* 989. *Vltimis precum nostrarum affectibus moti, indignationis spiritu vestram inobedientiam et rebellionem duximus commonendam, quatenus nobis et Sacro Romano Imperio ius debitum, quod ex primariis precibus nostris nobis competere ex antiqua et approbata consuetudine dignoscitur obseruantes, honestum Virum Thilmannum de Landeschrone, Clericum deuotum nostrum dilectum, pro quo vobis multiplicatis vicibus fudimus primarias preces nostras, saltem adhuc in vestrum recipientes Concanonicum et confratrem sibi prouideatis de praebenda, si in vestra ecclesia vacat ad praesens, vel quam primum ad id obtulerit se facultas. Alioquin scire poteritis, quod contemtum librabimus pro contemtu, et nihilominus vias et modos excogitabimus, per quos hoc, quod petimus, ordinare vos contingat.* Preces eiusdem Regis *Alberti* de a. 1298 et alias sequentium Imperatorum exhibet *Steph. Alex.* WVRDTWEIN *in Subsidiis diplomat. ad ius Eccles. tom. II. N.* 2. et seq.

(c) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 18.

(d) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 26. *A.* FABRI *Staats-Canzl. Part.* 51. *p.* 156. *s. G. Melch. de* LVDOLFF *obs. Cameral. P. I. obs.* 82.

(e) Exempla recensent *Io. Mich.* GRIBNER *de precibus primariis principum imp. Ge. Henr.* AYRER *l. c. cap. IV.* PFEFFINGER *in Vitriario Illustr. tom. III. p.* 97. B. Parens *in iur. eccl. lib. III. tit.* 5. §. 105.

§. 545. Ius primariarum precum Imperatoris, in obseruantia Imp.[f] antiqua fundatum, non dependet ab *indulto papali*, etiamsi id Imperatores inde a Friderici III aetate *cautelae gratia* requirere consueuerint ad tollenda dubia, quae occasione *reserua-*

tionum papalium nec non *Concordatorum N. G.* eius exercitium premebant (*a*). Vnde id hodie Imperator *virtute iuris proprii* absque vlla alia concessione exercet (*b*).

(*a*) *Ad.* CORTREII *repraesentatio iur. primar. prec. sine praeuio Pontificis assensu competentis. Conr. Oligenii* (seu *Petri* MARCELLINI tum ICti, postea Cardinalis et episcopi Tusculani) de *primariis precibus imperialibus* eique opposita dissertatio *I. Mich.* GRIBNERI *de precib. prim. Imp. sine Pontificis indultu validis tom. IV.* opusc. p. 1.

(*b*) Conf. Literae FRANCISCI *Imp. de a.* 1747. *ad Elect. Mogunt. in causa precam.* et CLEMENTIS *PP. XIII. ad capitula Germ.* de admittendis precibus Iosephi Imp. II. de a. 1766. quas exhibet WVRDTWEIN *l. c. N. LVII. et LVIII.*

§. 546. Cum ius primariarum precum sit ius pendente regimine *nominandi ad vnicum beneficium* in singulis capitulis vacaturum: 1) primae praeces dirigi possunt in beneficium, *quomodocunque* et *quandocunque* in certa ecclesia vacaturum; 2) nominatus ad *normam statutorum seu obseruantiae idoneus*, eique *religioni* addictus esse debet (*a*), quam desiderat natura *beneficii* iuxta *normam anni decretorii* (§. 479.): 3) ipsa nominatio *cum effectu* intelligitur, vt per eam *beneficii collatio* obtineatur; alioquin nominatio alii adhuc fieri potest (*b*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 18. *Io. Andr.* BRAND in diss. *de iure Caes. primar. prec. c.* 2. ed. Wirceb. 1749.

(*b*) *Anacl.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib. V.* §. 19. *n.* 578.

§. 547. Cum porro primae preces simul contineant *mandatum de prouidendo* ad *ordinarium collatorem* directum; 1) vim prius non habent, quam huic sint *insinuatae* (*a*): id quod a precista etiam ante vacationis casum fieri potest: 2) praecistae vero ius est, beneficium in *quocunque mense* vacans eligendi, eiusque collationem exigendi, modo id optauerit *intra mensem* a die vacationis (*b*), intra quem, facta semel *precum insinuatione*, beneficium *alteri* valide conferri non potest; 3) ius optandi vero precistae saluum est, etiamsi vacationis casus *post obitum concedentis* emergat (*c*).

(*a*) c. 14. *de rescriptis in* 6. c. 5. *de Concess. praeb. in* 6.

(*b*) id quod arg. *c.* 3. *X. de praebend. in* 6. in obseruantiam deductum est.

(*c*) *c.* 5. *de Concess. praeb. in* 6. *Io. Ehrenfried* MAYER de *iure primar. prec.* §. 114. G. *Henr.* AYRER l. c. *cap.* 6. §. 12.

§. 548. Ius preces primarias alteri *cedendi* Precistae non competit nisi ex *consensu Concedentis*. Cessione eius consensu et auctoritate facta, cessionarius *iure cedentis* fruitur (*a*).

(*a*) *Io. Tob.* REINHARDT de *potestate precistae preces imperatoris per cessionem in alios transferendi.* §. 18. f.

TIT.

TIT. XIV.

DE IVRE DEVOLVTIONIS.

(Lib. I. Tit. 8. *de ſupplenda praelatorum negligentia.*)

ARGVMENTVM.

§. 549. *Ius deuolutionis* 550. *Ad quem pertineat?* 551. *Quomodo exercendum?* 552. *Eius ratio inter Proteſtantes.*

§. 549. Si *prouiſio* in certo vacationis caſu *non canonice* exercetur, hoc eſt, vel non *debito modo* vel non *debito tempore* (*a*) (§. 481. 487. 518. 533), ius, circa prouiſionem competens, *iſta vice tum* ex legis diſpoſitione amittitur (*b*), *tum* ad alium ipſo iure deuoluitur. Ius inde deſcendens eſt IVS DEVOLVTIONIS, ſeu *ius*, *quod competit vi iuris prouidendi*, *in ſe deuoluti in certo vacationis caſu.*

(*a*) *c* 2. *X. de conceſſione praebendae c.* 41. *X. de Electione c.* 7. *§. vlt. X. eod. c.* 18. *eod. in* 6. *Inſt. Pac. Oſn. art. V. §.* 26.

(*b*) *c.* 2. 5. *X. de ſupplenda negligentia praelator. c.* 4. 18. *de Electione in* 6. *Clem. vn. de Conceſſione praebend.*

§. 550. Introductum eſt ad tuendam *canonicam* prouiſionem: competitque vel *per ius commune* vel *vi iuris ſpecialis*. Secundum *ius commune* innititur *iurisdictioni et inſpectioni eccleſiaſticae in prouiſionem beneficiorum* (§. 486.), pertinetque ad ſuperio-

rem,

rem, cui beneficium faltem ratione *confirmationis* vel *inftitutionis*, vel cuius iurisdictioni *collator ordinarius* fubeft (*a*). Ex *iure fpeciali* prouifio *ad alium* deuoluitur, quam ad Superiorem, veluti 1) ad ordinarium collatorem in *prouifione extraordinaria*, a Pontifice debito tempore non facta (540.), et 2) *ad capitulum* in collatione praebendae, ad *folum epifcopum* cum *confilio* capituli fpectante (*b*), *ob ius* capituli *in ipfa collatione concurrens.*

(*a*) *c.* 41. *X. de electione c.* 18. *eod. in* 6. *c.* 2. *et* 15. *X. de Conceff praeb. c.* 12. *X. de iure patronat.* CONCORDATA NAT. GERM. *art. III. Petr.* LEVRENIVS *de foro ecclef lib. I. tit.* 9. *c.* 11. *qu.* 459. *p.* 243. GONZALEZ *ad Decretales tom. I. p.* 432. *Fr. de* ROYE *de iure patronat. in proleg. c.* 28.

(*b*) *c.* 2. *c.* 15. *X. de conceff. praebendae.*

§. 551. Vi iuris deuolutionis *ius prouidendi* non nifi in ifto *vacationis cafu* defertur, in quo ius prouidendi amiffum eft (*a*), faluo ceteroquin in reliquis cafibus prouidendi iure (*b*). Hinc prouifio ex iure deuoluto eisdem legibus obftringitur, quae fcriptae funt *primae* fed *neglectae prouifioni; eiusdemque qualitatis perfonis* facienda eft, quas defiderat natura beneficii (*c*).

(*a*) *c.* 41. *X. de electione. c.* 2. *c.* 4 *et* 5 *X. de fuppl. negl. prael.*

(*b*) *c.* 3. *c.* 5. *X. de fupp. negl. praelat.*

(*c*) *Clem. vn. de Supplenda neglig. prael.* LEVRENIVS l. c. *qu.* 743. *p.* 330. I. P. W. art. V. §. 26. *Et fi electiones debito tempore modoue non fiant, prae-*

praebendarum vacantium distributio et collatio in eiusdem religionis personas, cuius decedens fuit, ex iure deuoluto ad eosdem pertineat.

§. 552. Ex iisdem principiis *in ecclesia Euangelica* aestimatur ius deuolutionis: praeterquam quod in praelaturis Imp. *immediatis* Euangelicis, deficiente Superiore, prorsus exulet (§. 500.) (*a*). In beneficiis *mediatis* ad eum spectat, cuius *iurisdictioni* et *inspectioni ecclesiasticae* beneficium ratione *prouisionis* subest (§. 502. 534): ideoque 1) ad *consistorium*, quoad penes illud est beneficiorum *confirmatio* et *institutio*, et 2) ad ipsum *principem* ratione praebendarum, quarum collatio a *capitulo* neglecta est (*b*). Cum sua natura sit ius potestatis et iurisdictionis ecclesiasticae: principi, *qua tali* non competit; ideoque nec principi *diuersae religionis*, nisi quatenus is iurisdictionem ecclesiasticam vi anni decretorii habet (*c*).

(*a*) *I. Iac.* MOSERI *Staats-Recht tom. III. p.* 325. *God. Dan.* HOFFMANN in diss. de *iur. deuolutionis maxime in capitulis Euangelicorum immediatis Sect. III.*

(*b*) CARPZOV *Iurispr. eccl. lib. I. tit.* 15 B. Parens in I. E. *lib. I. tit.* 10. §. 8. *Corp. Constit. Calemb. tom. I. p.* 799. 826.

(*c*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 26. 48. Sic in Episcopatu Osnabrugensi ius deuolutionis in beneficiis *Catholicorum* ad eorum Superiores, in beneficiis parochialibus *Euangelicorum* ad *Consistorium Augustanae confessionis* spectat, cui haec subsunt ratione confirmationis et institutionis. *Capitul. Perp. Osnab. art. V.* §. 5. *et art. XIV.* Ius speciale obtinet *in episc. Hildes. vi Rec. de a.* 1643. §. 3.

TIT.

TIT. XV.

DE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS BENEFICIATORVM.

(Lib. III. Tit. 4. *de clericis non refidentibus in ecclefia vel praebenda.* Tit. 15. *de peculio clericorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 554. *Obligatio ad refidentiam, quae eft perpetua et temporaria*, 554. *vera vel ficta.* 555. *Ab ea pendet prohibitio pluralitatis beneficiorum.* 556. *Ius in beneficio competens.* 557. *Fructus beneficii annui et distributiones quotidianae.* 558. *Ius in fructus beneficii et Aquaeftum ecclefiafticum.* 559. *Ius teftandi de eo negatum*, 560. *vfu introductum* 561. *annus deferuitus et gratiae.* 562. *Ius beneficiati de patrimonio teftandi.*

§. 553. Ex plena prouifione beneficii defcendunt tum *obligationes* tum *iura* beneficiati. I. Oritur ex ea *obligatio* 1) ad *officium*, huic annexum, praeftandum fub imagine *vinculi matrimonialis* in epifcopatibus repraefentata (*a*), eoque nomine 2) ad *refidentiam in loco beneficii obeundam.* Eft haec vel *perpetua*, quam generatim requirit ius antiquum (*b*), vel *temporaria*; fiquidem admiffis beneficiatorum *Vicariis*, refidentia admodum relaxari, et ad *certum anni tempus* reftringi coepit tum *concilio Tridentino*, (*c*) tum *ftatutis capitulorum*, tum denique *obferuantia* et *confuetudine* (*d*). Per *ftatutum tempus* non refidens, poenis canonicis obnoxius eft (*e*).

(*a*)

(a) c. 21. X. *de elect. c.* 4. *X. de transl. episc.*
(b) c. 13. 14. 28. *X. de Praebend. c. vn. de Cleric. non resid. in* 6.
(c) *Concil. Trident. sess.* 24. *de reform. c.* 12. ad nouem menses in episcopatibus et canonicatibus.
(d) *Prosp.* FAGNANVS *ad Decretal. lib. I. tit. de constitut. c.* 6. *n.* 14. REIFFENSTVEL in l. c. *lib.* 3. *tit.* 4. §. 1. *et* 8. *n.* 8. 229. Originem inde ducunt *vicarii perpetui* canonicorum, et vicariae, quae instar beneficii se habent. *c.* 6. *de vlt. vicar. Clem. vn. eod.*
(e) c. 3. 4. 8. 10. 11. 16. 17. *h. t. c.* 13. 30. 35. *X. de praebend. conc. Trid. l. c.*

§. 554. Residentia vel *vera* est vel *ficta*, prout quis actu praesens est in loco beneficii, vel *pro tali* ex iusta causa habetur. Ficte residentes sunt 1) *iusta ex causa* cum consensu *superioris* absentes (a), 2) casu, senio, et valetudine impediti (b), 3) in *seruitio superioris* constituti (c), 4) vel quibus *dispensatione* obligatio residentiae remittitur (d).

(a) v. c. ex causa studiorum *c.* 4. 12. *X. de Cler. non resid.*
(b) *c.* 1. *X. de clerico aegrotante.*
(c) *c.* 7. 15. *X. de Cleric. non resident. c. vlt. X. de Magistris. Immunitas a residentia ob seruitium superiori suo praestandum beneficiato competens* BENEFICIVM A LATERE vocatur. Ge. *Henr.* AYRER *de beneficio a latere.* §. 2.
(d) *c.* 28. *X. de praebendis.*

§. 555. In obligatione ad perpetuam residentiam continetur ratio prohibitae *pluralitatis beneficiorum.* (a) Ex quo vero *multum* ex residentia laxatum est: inua-

inualuit diſtinctio inter beneficia, *ratione reſidentiae compatibilia*, quorum *plura* ab eodem ſimul haberi poſſunt in *diuerſis eccleſiis*, non vero intra *eandem eccleſiam*, niſi ſint beneficia *diuerſi generis*; (*b*) et inter plura beneficia, *ratione reſidentiae incompatibilia*, quae ab vno ſimul retineri nequeunt, niſi praeuia *Pontificis* (*c*), vel inter proteſtantes praeuia *Principis Euangelici diſpenſatione*: qua deficiente, prius beneficium poſt impetratam poſterioris plenam et pacificam poſſeſſionem ipſo iure vacat (*d*).

(*a*) *c.* 5. 13. 15. *X. de praebendis.*

(*b*) *c.* 7. *X. de reſcriptis c.* 1. *de conſuetudine in* 6. *c.* 9. *X. de Conceſſione praebend.* REIFFENSTVEL *l. c.* §. 8. ESPEN *l. E. P. II. Sect.* 3. *tit.* 3. *c.* 3. *n.* 12.

(*c*) *c.* 28. *X. de praebend. Clem.* 3. *eod.* In Gallia diſpenſatio papalis non admittitur ſine placito regio ESPEN *l. c. c.* 5. *in ſuppl. n. vlt. t. I. p.* 682.

(*d*) *c.* 28. *X. de praebend. c.* 32. *eod. in* 6.

§. 556. II. Virtute plenae prouiſionis acquiritur *ius in ipſo beneficio* (§. 490. 519) ratione tam *ſpiritualium* quam *temporalium*. *Horum* intuitu beneficiato competit vel ius percipiendi aſſignatos *prouentus beneficii* (*a*) vel ius bonis eccleſiaſticis, in beneficium datis, iuxta *conceſſionem beneficiariam* ſalua ſubſtantia *vtendi fruendi* (*b*).

(*a*) *c.* 17. *de praebend. in* 6. *c.* 21. *X. de Elect.* Iure particulari capitulorum nouiter prouiſo per tempus determinatum fructibus beneficii carendum eſt; quod

tempus *anni carentiae* nomine venit, et passim ad biennium et triennium producitur. Eius mentio fit in *c.* 2. *Extrav. Io. XXII. de elect.* I. Ge ESTOR *kleine Schrifften lib.* 3. *Part. XII. obs.* 7. *p* 757.

(*b*) *c.* 2. *X. de donationibus. Petr.* MVLLER de *bonis parochialibus c.* III. *th* 7. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 5. §. 159. et in *Iur. paroch. Sect. V. c.* 2. §. 18.

§. 557. Fructus beneficii *speciatim* in *capitulis Canonicorum* duplicis generis sunt, vel I) *annui* et *grossi*, qui per annum capitularem debentur intuitu residentiae, tam verae quam fictae; vel II) *simplices distributiones*, quae continent reditus tenuiores, determinatis diebus intuitu officii diuini, in iisdem praestiti, inter canonicos distribuendos, et *quotidianae* vel *anniuersariae* sunt, prout vel *singulis diebus* vel *semel* per annum exhibentur. *Hae tantum vere residentibus* acquiruntur, non vere *ficte residentibus*, nisi ob valetudinem absint, vel ob vtilitatem ipsius ecclesiae, cui inseruiunt (*a*).

(*a*) *c. vn. de Clericis non resident. in* 6. *c.* 7. *X. eod. c.* 32. *X. de Praebend. Io. Petr.* MONETA *de distribut. quotid. P. II. qu. I.* ESPEN *de instituto et officiis Canonicorum P.* 3. *c.* 4. *tom. II. op. p.* 618.

§. 558. *Quaecunque beneficiato per beneficium acquiruntur*, constituunt ACQVAESTVM ECCLESIASTICVM, seu eius PECVLIVM. Cum beneficiati fructus bonorum ecclesiasticorum *titulo beneficii* percipiant, et quidem in *congruam sustentationem*: eosdem

dem etiam *ſuos faciunt*, quousque iidem indigent in *vitae honeſtae ſuſtentationem*; et eatenus illis datur ius de *acquaeſtu eccleſiaſtico inter viuos* diſponendi (*a*). Hinc ad debita contracta ex eodem *ſoluenda* cogi poſſunt (*b*), dummodo ipſis ad inopiam redactis, ſalua permaneat congrua portio, ad *vitae ſuſtentationem* idonea, hoc eſt ſaluo *beneficio competentiae* (*c*).

(*a*) *c. vn. de Clericis non reſid. in* 6. *c.* 16. *X. de praebend.*

(*b*) *c.* 2. *X. de fideiuſſoribus* GONZALEZ *ad decretal. ad cit c.* 2. X. *de dolo et contumacia.* B. Parens *tom. III. conſult. et deciſ. P. I. reſp.* 50.

(*c*) ex interpretatione vſuali *c.* 3. *X. de ſolutionibus*, cui adſtipulatur ratio beneficiorum, quod dentur in honeſtam beneficiati ſuſtentationem. B. Parens *in I. E. lib.* 3. *tit.* 23. §. 29.

§. 559. E contra beneficiatis Iure Canonico negatur ius de acquaeſtu eccleſiaſtico *teſtandi*, eumque in *heredes transmittendi*: (*a*) *eccleſiae* vero, in qua defunctus beneficium habuit, datum eſt ius in eundem *ſuccedendi* (*b*). Natum inde eſt IVS SPOLII, quod eſt *ius acquirendi acquaeſtum eccleſiaſticum defuncti beneficiati tamquam reditum vacantis beneficii*: quod ex obſeruantia obuenit his, qui *iure cuſtodiae et regaliae* gaudebant. (*c*) (§. 507.)

(*a*) *c.* 7. 8. 9. 12. *X. de teſtament. c.* 3. *X. de peculio clericorum.*

(*b*) *c.* 1. 7. *X. de teſtament.*

(c) *Henr.* MEIBOMIVS in diss. *de iure quondam antiquo et antiquato Caesarum Germ. in decedentium maiorum praelatorum relictis possessionibus in tom. III. rer. Germ. p.* 185. *Christ Gottl.* BVDER *in observ. de praua consuetudine: Rips Raps* in opuscul. p. 695. et de *testament. episc. Germ.* §. 22. THOMASSINVS de *vet. et noua eccl. disc. p.* 3. *lib.* 2. *c.* 48.

§. 560. Iure spolii tandem sublato (*a*), *consuetudine* fere *generali* beneficiatis I. obuenit facultas de acquaestu *testandi* (*b*), eumque in heredes *transmittendi*; nisi quod passim *statutis* et *obseruantia speciali* seruatum sit *ecclesiae* ius in eum succedendi.

(*a*) *c.* 12. *X. de poenis. c.* 9. *de off. ordinar. in* 6. *c.* 13. *de elect. in* 6.

(*b*) Constitutione FRIDERICI II. de a. 1220. rata habentur in Germania *testamenta principum ecclesiasticorum* de acquaestu ecclesiastico, apud SCHANNATVM Cod. dipl. N. 110. p. 101. ESPEN *l. c p.* II. *s.* 4. *tit.* 1. §. 20.

§. 561. Ex eadem obseruantia II. in *heredes defuncti beneficiati* ex beneficiis minoribus transmittitur ANNVS DESERVITVS, qui est *complexus redituum, beneficiato defuncto ex beneficio intuitu residentiae debitorum et nondum perceptorum* (*a*); tum ANNVS GRATIAE, qui est *complexus redituum heredibus defuncti beneficiati ex beneficio vacante per tempus determinatum praestandorum.* Heredibus non tribuitur nisi ex speciali *iuris dispositione*, statuto et obseruantia: nec aliis heredibus, quam quibus nominatim *prouisum* est, v. c. viduae et liberis (*b*).

(*a*)

(*a*) B. Parens de *anno deferuito* et in *I. E. lib.* 3. *tit.* 5. §. 211. *f.*

(*b*) Conftitutio regia Georgii II. de a. 1738. tom. I. *corp. conftit. Calenb. p.* 851. CARPZOV *lib. I. iurispr. eccl. def.* 211. STRYK *de anno gratiae. Io. Andr.* HOFFMANN *de anno gratiae et quatenus ad heredes collaterales transferri queat.* PVFENDORFIVS *tom. III. obf.* 50. *et* 129.

§. 562. Ceterum beneficiatis de PATRIMONIO, feu de *complexu bonorum eis aliunde quam per beneficium acquifitorum*, falua eft libera *difponendi* et *teftandi* facultas; nifi *voto paupertatis* obftricti impediantur, quales funt *Monachi*, *clerici regulares*, *equites facri militares* (*a*). Deficiente vero omni herede, illud defertur *ecclefiae*, cui defunctus inferuiit (*b*).

(*a*) *c.* 2. *c.* 12. *X. de teftam.* B. Parens *in I. E. lib.* 3. *tit.* 25. §. 19. 21. 26.

(*b*) *L.* 20. *C. de Epifcop. c.* 7. *C.* 12. *qu.* 5.

TIT. XVI.
DE RENVNCIATIONE ET RESIGNATIONE BENEFICII.

(Lib. I. Tit. 9. *de Renunciatione.*)

ARGVMENTVM.

§. 563. *Modi finiendi beneficium* 564. *Renunciatio beneficii.* 565. *Ius eam admittendi.* 566. *Sine admiffione quatenus valida?* 567. *Pura eft vel conditionalis.* 568. *Refignationis ratio.* 569. *Eius vis.* 570. *Vfus inter Proteftantes.* 571. *Refignatio permutationis cauffa.*

§. 563.

§. 563. *Finitur* prouifio vel *ipfo iure*, veluti per mortem beneficiati (*a*); vel interueniente facto, quo is vel *priuatur* beneficio (*b*), veluti per *depofitionem* de qua infra, vel *liberatur* a nexu beneficii, per *renunciationem* vel *translationem*.

(*a*) *c*. 6. *X. de refcript. in* 6. *Arn.* CORVINVS *de beneficiis eccl. tract. II lib.* 9

(*b*) REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 5. §. 12. *n.* 342. *f.* B. Parens *in I. E. lib. V. tit.* 37. §. 61.

§. 564. RENVNCIATIO BENEFICII eft *fpontanea beneficii collati abdicatio*. Vt legitime fiat, requiritur, vt 1) beneficiatus faltim fit XIV. annis maior, qui in caufis *beneficialibus* pro *maiore* habetur (*a*), et 2) vt fponte fiat. Metu *iniufto* extorta inualida eft (*b*), eaque nec beneficiato *inuito* poteft a fuperiori iniungi, nifi ex caufa, ex qua poteft beneficio *priuari* (*c*). In beneficiis *maioribus* ad eam praeterea defideratur *iufta caufa*, Superioris iudicio tamen relicta (*d*): quae non exigitur in beneficiis *minoribus*.

(*a*) *c. vlt de iudiciis in* 6.

(*b*) *c.* 2. *c.* 4. *X. de his quae vi met. caufa fiunt.*

(*c*) *c.* 10. *X. in f. de exceffib. praelat.*

(*d*) Caufae recenfentur in *c.* 10. *X. de renunciatione*, quae tamen folent praetexi ad tegendas *caufas inidoneas*, commodum *folius renunciantis* concernentes. *c.* 1.

c. 1. X. *de cleric. non refident.* *I. Iac.* MOSERI *Staatsrecht lib.* 3. *c.* 52. §. 4. *tom. XII. p.* 86.

§. 565. Ex nexu *fubordinationis* beneficiorum intelligitur, quod renunciatio beneficii valida non fit absque *confenfu* eius, cuius *iurisdictioni* fubeft: quo dato, *renunciatio admitti* dicitur. *Ius* eam *admittendi* eft *iurisdictionis ecclefiafticae* (*a*): idque 1) quoad *epifcopatus* et *praelaturas imp. immediatas*, referuatum eft *Pontifici* (*b*), 2) ratione beneficiorum *mediatorum* eft pars iuris dioecefani (*c*). Inter proteftantes eft pars *regiminis ecclefiaftici*, vel principi Euangelico *referuati*, vel *vicarii* intuitu beneficiorum, ad *confiftorii inftitutionem* pertinentium (*d*).

(*a*) *c.* 4 *et* 8. *X. de Renunciatione.* ESPEN. *I. E. P. I. tit.* 15. *c.* 6. *in fupplem. tom. I. p.* 123.

(*b*) *c.* 4. X. *de translat. epifcop.* *Concordata Nat. Germ.* art. 1. Iure antiquo pertinuit ad *Concilium prouinciale c.* 8. *C.* 6. *qu.* 3.

(*c*) *c.* 4. *X. de renunciat.* ESPEN *in I. E. P. II. Sect.* 3. *c.* 2. *n.* 4. 22. 27. *tom. I. p.* 809. *f.*

(*d*) *Abafu.* FRITSCHIVS *de refignatione c.* 4. *n.* 4. 22. CARPZOV *I. E. lib.* 3. *def.* 125.

§. 566. Renunciatio praelatorum, *fuperiorem non habentium*, valida eft *fine admiffione.* Libere renunciant 1) *pontifex*, (*a*) et 2) *praelati Imp. immediati Euangelici*: nec hi quidem confenfu *capituli* fui indigent, nifi ad hunc requirendum vi *capitulationis* obftringantur (*b*).

(*a*) *c.* 1. *de renunciat. in* 6.

(*b*) MOSERI *Staatsrecht lib.* 3. *c.* 33. §. 10. *tom. XI. p.* 194. *et c.* 52. §. 10. *f. tom. XII. p.* 88.

§. 567. Prout renunciatio vel ſine conditione, vel ſub ea fit, *pura* vel *conditicnalis* eſt. Conditionalis renunciatio, ob deficientem facultatem *diſponendi* de iuribus beneficii, per ſe inualida eſt (*a*); nec valida redditur, niſi et Superior *poſſit* et *velit* conditionem *admittere*. Renunciatio ſub ANNVA PENSIONE *ex beneficio reſeruata*, admitti poteſt vi *ordinariae iurisdictionis* (*b*); non vero renunciatio in FAVOREM TERTII, ſeu *non aliter niſi hac lege facta, vt beneficium nominatae perſonae conferatur.* Haec ſpeciatim RESIGNATIO vocatur, eiusque *admiſſio*, contra canones inde a ſec. XIV. introducta, ad *reſeruata papalia* referri coepit (*c*).

(*a*) *c. vlt. X. de pactis c.* 5. *X. de rer. permut.*

(*b*) CARPZOVIVS in *iurispr. eccl lib. I. def.* 153. Vſu admittitur penſio reſeruata vſque ad *tertiam prouentuum* beneficii partem ESPEN l. c. *P. II. Sect.* 3. *lib. XI. cap.* 7. *tom. I. p.* 848.

(*c*) ESPEN *l. E. P. II. tit.* 10. *c.* 1. *n.* 17. *c.* 2. *n.* 10 13. nouae edit. *tom.* 1. *p.* 811. THOMASSINVS *de vet. et noua eccl. diſc. P. IV. lib.* 2. *c.* 17. *n.* 15. REIFFENSTVEL *l. c. tom. II. p.* 355.

§. 568. Hinc 1) reſignatio *cuiuscunque beneficii* fieri poteſt in manus *Pontificis*, modo in beneficiis, iuri *Patronatus* vel *electioni* obnoxiis, acceſſerit conſenſus eorum, ad quos ſpectat electio vel praeſentatio

tio (*a*): 2) fieri poteſt in quolibet menſe, tam *papali* quam in menſe *Ordinarii* (*b*); 3) reſtricta eſt per regulam Cancellariae *de viginti*, vt ſi *in infirmitate conſtitutus in iſta infirmitate intra XX. dies a facta reſignatione deceſſerit*, reſignatio nulla ſit, et beneficium per obitum vacet; quamquam 4) huius regulae derogationem, maiori taxa ſoluta, impetrare haud difficile ſit (*c*).

(*a*) FLAMINIVS PARISIVS de *reſignat. beneficior. lib.* 5. *qu.* 6.

(*b*) *Concord. Nat. Germ.* §. 1. *Selecta iuris Publ. nouiſſ. tom. XXXII. cap. II. p.* 67. 100. et *tom. XXXV. cap. II. n.* 15. *et* 18. *p.* 55. *et* 61.

(*c*) De vſu *regulae de viginti*, eiusque recepta *derogatione* nec non de regula de *publicandis reſignationibus* vid. ESPEN l. c. *in ſuppl. cap. VI. et VII. p.* 825. *et Selecta iur. publ. tom. XXXII. p.* 92. 103. *tom. XXXV. p.* 62.

§. 569. Cum reſignatio non aliter niſi ſub *lege prouiſionis tertio faciendae* fiat: admiſſio eius fieri aliter nequit, quam hac *conditione* ſimul *admiſſa*, et *prouiſione* reſignatario facta (*a*). Hinc I. *ante admiſſionem* omne ius in beneficio permanet penes *reſignantem*, ideoque et facultas *poenitendi* et *reſignationem reuocandi* (*b*). II *Admiſſione facta* et legitime *publicata*, ius reſignantis in beneficium vi *nouae prouiſionis* transfertur in reſignatarium, quamquam in collegio, cuius membrum ſimul ſit, ex indole *receptionis* locum vltimum obtineat (*c*): reſi-

 gnans

gnans vero beneficium, quod dimiſit, repetere non poteſt, niſi vi nouae prouiſionis (*d*).

(*a*) *Clem. vn. de rerum permutat.*
(*b*) *Clem. vn. de renunciat. c.* 12. 14. *X. eod.*
(*c*) REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib. I. tit.* 9. §. 6. B. Parens *in iur. eccl. lib. I. tit.* 9. §. 18.
(*d*) *c.* 2. 3. *X. de renunc.* B. Parens *l. c.* §. 18. *ſ.*

§. 570. Inter proteſtantes non niſi in beneficiis, *curam* non habentibus, ſeruata eſt *facultas reſignandi*, praeuia admiſſione tum *principis* tum *capituli*, quoad huic in beneficiis ſuae collationis ius admiſſionis *obſeruantia* obuenit: ceteroquin ex iisdem principiis, vſu receptis, aeſtimatur (*a*).

(*a*) *Nic. Chriſt.* LYNCKER *reſp.* 34. B. Parens l. c. §. 16. ſ. et *tom. I. Conſ. et dec. P. I. reſp.* 55.

§. 571. Reſignationis ſpecies eſt, quae fit PERMVTATIONIS gratia per *mutuam beneficiatorum reſignationem ab alterutro eorum in vtriusque fauorem factam.* Huius *admiſſio*, iure *permutationis beneficiorum*, vi *iurisdictionis ordinariae* peragi poteſt (*a*).

(*a*) *c.* 5. *c.* 7. *X. de rerum permutat. Clem. vn. eod. Io. a* CHOKIER *de permutatione beneficiorum n.* 7. ESPEN *P. II. Sect.* 3. *lib.* 11. *c.* 2. *n.* 21. *tom. I. p.* 811.

TIT.

Tit. XVII.

DE TRANSLATIONE BENEFICIATORVM.

(Lib. I. Tit. 7. *de translatione episcopi*).

ARGVMENTVM.

§. 572. *Translatio* 573. *Voluntaria et inuoluntaria.* 574. *Eius vis et effectus.*

§. 572. Translatio est actus, *quo quis dimisso beneficio, quo prouisus est, ad aliud beneficium promouetur.* Cum in ea interueniat *renunciatio* beneficii: peragenda est auctoritate *competentis Superioris* (*a*); (§. 565.) nec ad eam *patroni* consensus desideratur, nisi fiat per modum *permutationis* (*b*). Translatio *episcoporum* et *praelatorum imp. immediatorum* ad iura *reseruata papalia* refertur (*c*).

(*a*) *c.* 34. 35. 37. *C.* 7. *qu.* 1. *c.* 4. *X. de renunciatione.* CARPZOV. *iurispr. eccl. lib.* 3. *def.* 125. *n.* 14. MEVIVS *P. V. dec.* 366. proprio ausu priorem ecclesiam derelinquens vtraque priuatur *c.* 2. *c.* 21. *qu.* 2. *c.* 3. *X. h.*

(*b*) 17. *X. de iure patronatus Io. Sig.* FINCKELTHAVS *de iure patron. cap. V. n.* 7.

(*c*) *c* 2. 3. 4. *X. de translat. episc. Concord. Nat. Germ.* §. 1.

§. 573. Translatio, perinde vt *renunciatio*, fieri debet libero *transferendi* consensu; (§. 564.) nisi causa interueniat, ex qua is ad *dimittendum* beneficium auctoritate ecclesiastica cogi potest, veluti ob

excess-

excessum, vel ex causa *salutis* ecclesiae. Translatio inuoluntaria *translocatio* vocatur (*a*).

(*a*) *c.* 9. *D.* 81. *c.* 6. *X. de aetate et qual. et ordine praeficiendorum I. Sam.* STRYK *de translocatione ministrorum eccl.* §. 6.

§. 574. Translatione a Superiore *admissa*, PRIVS BENEFICIVM vacat, saluis priori beneficiato reditibus *deseruitis* (§. 561); idque subest *ordinariae prouisioni*: nisi quod *Pontifex* in *reseruata translatione* sibi reseruauerit potestatem, *vacanti beneficio* prouidendi (*c*).

(*a*) *c.* 4. *in f. X. de Postulatione praelatorum.*
(*b*) *c.* 3. C. 21. *qu.* 2. B. Parens *in I. E. lib.* 1. *tit.* 7. § 27.
(*c*) *Concordata Nat.* Germ. *art.* 1.

TIT.

TIT. XVIII.

DE IVRE CIRCA INNOVATIONEM BENEFICIORVM.

(Lib. III. Tit. 12. *Vt beneficia ecclesiastica sine diminutione conferantur.*)

ARGVMENTVM.

§. 575. *Innouatio beneficiorum.* 576. *Eorum vnio.* 577. *Per coniunctionem aequalem.* 578. *Per subiectionem.* 579. *Per suppressionem.* 580. *Sectio beneficii.* 581. *Diminutio beneficii.* 582. *per impositas pensiones.* 583. *et annatas.* 584. *Retentio beneficii.* 585. *Eius reformatio.* 586. *et Suppressio et secularisatio.*

§. 575. *Quidquid fit aduersus legem fundationis et erectionis beneficii*, eius INNOVATIO est. Etiamsi beneficia ex regula seruanda sint in ea integritate, quam habent *vi erectionis* (§. 470): (*a*) eorum innouationi tamen locus est, quoad fit 1) ex *iusta causa*, ex vtilitate videlicet et necessitate ecclesiae, 2) vi *potestatis ecclesiasticae*, et 3) *consensu* eorum, quorum ex speciali ratione interest, v. c. *capituli* in dioecesi (§. 505.) vel *patroni* (*b*). Est vero illa, perinde vt erectio beneficii, subordinata *iuri circa sacra*, per eamque ideo nihil agendum est aduersus *leges imp. publicas.* (§. 472.)

(*a*) c. 8. 10. X. *de praebendis.*

(*b*) c. 10. 26. 33. X. *eod.* c. vn. x. *vt ecclesiastica beneficia sine deminutione conferantur.*

§. 576.

§. 576. Quae dicta sunt de *innouatione beneficiorum*, valent *de omnibus eius speciebus*, nec non de omnibus ecclesiis, fundationibusque innouandis. Pertinet ad eam VNIO beneficiorum, quae est *coniunctio duorum pluriumue beneficiorum eo fine facta, vt ab vno eodemque administrentur.* Beneficia vnita, respectu beneficiati, pro *vno* habentur. *Jus* ea *vniendi* est ius *potestatis ecclesiasticae* (*a*).

(*a*) *c.* 8. *X. de excessibus praelatorum Clem.* 2. *de rebus eccl non alienand. Io. Bapt.* TVRRICELLIVS *de benefi iorum vnione cap.* 2. *Io. Phil.* SLEVOGT *de vnione eccles et beneficior. diss.* 2. §. 5. 13. 15. *Petr.* LEVRENIVS *de foro beneficiat. P. III. Sect. II. c. p. I.* CARPZOV *in iurispr. eccl. lib.* 1. *def.* 153.

§. 577. Vnio beneficiorum fieri potest vel *saluo beneficio*, quod cum altero vnitur, vel *eodem extincto. Prius* contingit, 1) per VNIONEM AEQVALEM, *in qua* seruantur *aequalia vnitorum beneficiorum iura.* Ita vnita, *distincta* beneficia manent, ab vno eodemque rectore *aequali prorsus iure* administranda (*a*).

(*a*) *c. X. ne sede vacante aliquid innouetur.*

§. 578. 2) Per SVBIECTIONEM, qua iura eorum aequalia non seruantur, sed *alterum eorum ab altero dependet in his, quae beneficii administrationem concernunt. Principale* beneficium est illud, cui

cui fit vnio, et *acceſſorium*, quod alteri ita vnitur. Beneficiis *parochialibus* ita vnitis, eccleſia principalis *mater*, acceſſoria *filia* vocatur (*a*): et *filia ſequitur matrem* intuitu eorum, quae ex *fine* huius *vnionis* intelliguntur, ſaluis eis, quae *iurisdictionem* reſpiciunt (*b*). Vnde *patronus* filiae, in hanc vnionem ſimpliciter conſentiens, ius *nominandi* et *praeſentandi* amiſiſſe praeſumitur; niſi hoc ab ipſo *reſeruatum* eſſe, ipſa obſeruantia vel aliunde appareat (*c*).

(*a*) De probatione, quaenam ſit *mater* vel *filia*, vid. CARPZOV l. c. *lib.* 2. *def.* 343. *n.* 5. 6. 7.

(*b*) *c.* 2. *X. de domibus religioſis c.* 30. 32 *X de praebendis. Io. Nic.* HERTIVS *de eccleſiis filiabus* §. 9.

(*c*) *c.* 7. *X. de donat.* De obſeruantia in Saxonia vid. FINCKELTHAVS de *iure patr. c.* 5. *n.* 64.

§. 579. *Poſterius* contingit per SVPPRESSIONEM, quae fit *extincto officio, quod annexum eſt vnito beneficio.* Vnione inter *parochialia beneficia* ita facta, vnita eccleſia ius *ſeparatae* parochiae amittit, et vnam eandemque cum ea conſtituit, cui vnitur, ſalua ceteroquin *iurisdictione eccleſiaſtica*, in vnita eccleſia competente (*a*).

(*a*) *c.* 2. *cit. de dom. rel.* B. Parens in I. E. L. I. T. 5. §. 191.

§. 580. II. SECTIO ſeu *diuiſio* beneficii fit, quando ex *vno beneficio plura eriguntur*: eiusque ſpecies eſt *diſſolutio vnionis*, qua vnita beneficia rurſus ſeparan-

rantur. In ea ineunda eadem obſeruanda ſunt, quae valent de innouatione beneficiorum (§. 575.) (*a*).

(*a*) *c.* 8. 10. 20. 25. 26. 36. *X. de praebend.* HERTIVS l. c. §. 16. B. Parens *l. c.* §. 206. *ſ.*

§. 581. III. DIMINVTIO beneficii fit *diminutis beneficii et officii iuribus.* Fieri non poteſt niſi ex *iuſta cauſa* et ex *decreto Superioris.* Collatori, *qua tali*, non competit: et quidquid diminuendi beneficii cauſa ab eo agitur, nullum et irritum eſt (*a*).

(*a*) *c. vn. X. vt eccl. beneficia ſine diminutione conferantur c.* 7. *X. de Cenſibus c.* 15. *C.* 1. *qu.* 3. *Caſp. Henr.* HORNII diſſ. ad tit. Decret. *vt eccleſ. benef. ſine diminut. conſ.* CARPZOV *lib. I. def.* 95.

§. 582. Beneficium etiam *diminuitur*, *oneribus* eidem impoſitis, quae ſunt *praeſtationes*, *ex reditibus collati beneficii alteri faciendae.* Talia ſunt 1) PENSIONES, quae conſiſtunt in *determinata portione redituum beneficii*, *vi ſpecialis conceſſionis Superioris*, *alicui ſoluenda in ipſius ſuſtentationem.* Imponi beneficiis nequeunt niſi ex *iuſta cauſa* et ex *Superioris* auctoritate, (§. 575.) et *laicis* aeque ac *clericis*, maxime *vicariis* conſtitui poſſunt (*a*).

(*a*) *c.* 10. 21. 30. *X. de praebend. c.* 4. X. *de clerico aegrotante* ESPEN in *I. E. P.* 2. *Sect. tit. XI.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 12. §. 4. *n.* 89. *ſ.*

§. 583. 2) ANNATAE ſunt *pars redituum primi anni, Superiori ex nouiter collato beneficio praeſtanda.*

ſtanda. Beneficiis vniuerſis inde a Sec. XIV. abuſu poteſtatis papalis impoſitae (*a*), in Germania *per Concordata* ita ſunt determinatae, vt 1) Pontifici ſoluantur de eccleſiis *Cathedralibus* et *monaſteriis virorum*, iuxta quantitatem in libris *camerae Romanae* taxatam, 2) de ceteris beneficiis vero non aliter, quam ſi ſecundum taxam Rom. valorem *XXIV. Flor. auri* excedunt, et quoad a pontifice conferuntur (*b*). Sublatae ſunt in *beneficiis Euangelicorum* (*c*): nec principi Euangelico debentur, niſi vi ſpecialis obſeruantiae,

(*a*) De earum origine et fatis vid. B. Parens *in iur. eccl. lib. I. tit.* 10. §. 36. *Io. Caſp.* BARTHEL de *Concord. Germ. Cap. III. ſect. I. et II. tom. II. op. p.* 251. *I. Petr. de* LVDEWIG de *iure annatarum cap. I.* §. 10. *I. Iac.* MOSERI *Staatsrecht lib.* 3. *c.* 46. *tom. XII. p.* 9. *I.* G. ESTOR *kleine Schriften. t.* 2. *p.* 263.

(*b*) *Concord. Germ. art. V.* Vid. *I. C.* BARTHEL l. c. *cap. III. Sect. III.* §. 3. p. 264. qui et §. 1. obſeruat, dignitates inferiores et canonicatus hodie nullas annatas ſoluere, eo quod omnes ad *valorem dumtaxat XXIV. Ducatorum* in camera apoſtolica taxati ſint.

(*c*) *Inſtr. Pac. Oſn. art. V.* §. 19.

§. 584. Innouatio IV. fit RETENTIONE beneficii, *reditibus vacantis beneficii, ſuſpenſa huius ad certum tempus collatione, aliis eccleſiae vſibus applicatis.* Licita non eſt, niſi vi *poteſtatis eccleſiaſticae* decreta, (§. 575.) vbi eam exigit *iuſta cauſa,*

v. c. aes alienum ecclesiae, vel templi reparatio (*a*).

(*a*) *c. vn. X. vt ecclesiast. benef. sine diminut. confer. ibi: ipsi prouentus retineantur ad tempus pro causa iusta et necessaria. c.* 32. *X. de verb. signif. c.* 10 *de Rescriptis in* 6. *c. vlt. X. de aedificand. et repar. eccles. Frid. Wilh.* DANNREVTHER *de iure retentionis fructuum beneficii eccles. c. II. §. VII.*

§. 585. V. REFORMATIO beneficii fit, *officio, iis annexo, ad puriora sacra et ad vsus ecclesiae magis salutares reuocato.* Restricta est inter *diuersae religionis consortes* 1) per *leges imperii publicas*, ne aduersus *Statum anni decretorii* suscipiatur (*a*): et 2) per *reseruatum ecclesiasticum*, vi cuius beneficiatus alterutri religioni addictus, si ad alterius religionis sacra transierit, beneficio ipso iure excidit (*b*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 14. 25.
(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 15. *Fr. Dom.* HAEBERLIN *de reseruato ecclesiastico ex mente pacis religiosae. Alb. Phil.* FRICK *de reseruato eccles. ex mente pacis Westph.*

§. 586. VI. SVPPRESSIO et *extinctio beneficiorum* vel I. *ordinaria* est, quae fit *auctoritate ecclesiastica* (*a*), vel II. *extraordinaria*, quae fit auctoritate *potestatis secularis*, vbi salus vel securitas reipublicae id postulat (*b*). Oritur inde ratione *temporalium* beneficii vel ecclesiae SECVLARISATIO, qua bona *beneficiis extinctis annexa auctoritate potesta-*

teſtatis ſecularis aliis publicis vſibus deſtinantur. Facta eſt in Germania I) tum *Domini territorialis*, tum totius *imperii* auctoritate: *illa* quidem ſecundum generalem normam *anni decretorii* (*c*), *haec* ſecundum *ſpeciales diſpoſitiones* Pacis Weſtphalicae aeſtimanda eſt (*d*). II. Per eam bona, beneficiis ſecularifatis annexa, vel *ſecularia* facta ſunt, ſi reipublicae vſibus, vel *eccleſiaſtica* permanſerunt, ſi aliis eccleſiae vſibus impenſa ſunt (*e*). Differunt ergo *ſeculariſata beneficia* a *beneficiis integris* ſeruatis, ſed reformatis. (§. ant.)

(*a*) c. 12. *X. de Conſtitut.* Exemplum ſec. XIV. occurrit in beneficiis *ordinis templariorum* extinctis (§. 448) Ordo Ieſuitarum extinctus eſt per Breue Suppreſſionis CLEMENTIS *XIV. d. d.* 21. *Iul.* 1773.

(*b*) Exemplum nouiſſimum intuitu fundationum ordinis *Ieſuitarum* in Gallia, Hiſpania, Sicilia, Luſitania ante totius Ordinis ſuppreſſionem, *auctoritate ſeculari* extinctarum.

(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 14. 25.

(*d*) De *Praelaturis imperii immediatis* nec non de *Canonicatibus* titulo *Satisfactionis* et *Compenſationis* per pacem Weſtphalicam ſeculariſatis vid. *I. Pac. Oſn. art. X.* §. 1. 7. 9. *art. XI.* §. 1. 4. 5. 6. 9. *art. XII.* §. 1. *art. XV.* §. 2. quae ſeculariſatio in archiepiſcopatibus et epiſcopatibus ita facta eſt, vt ſublata *praelaturae* qualitate, ſeruata ſit ſola *ducatuum Principatuumue dignitas* iisdem annexa, ſaluis cetero quin *capituli, qua talis*, iuribus.

(*e*) In *terris Brunſuicenſibus* eccleſiaſtica permanſerunt. vid. *Io. Chriſt.* CLAPROTH *de natura bonorum ſeculariſatorum* §. 23. 26. *Eſ. Frid.* PVFENDORFII *obſ. iur. tom. I. obſ.* 136.

TIT. XIX.

DE COMMENDIS ET COMMENDATVRIS.

ARGVMENTVM.

§. 587. *Commenda eaque vel temporaria vel perpetua.* 588. *Commendaturae ordinum militarium maiores et minores.* 589. *Immediatae et mediatae.*

§. 587. COMMENDA in genere est *administratio beneficii, quae alio titulo, quam titulo officii, alicui committitur.* Est illa vel TEMPORARIA, *quae hoc fine fit, vt beneficio vacanti vel impedito prouideatur*, quam constituere, ad sollicitudinem episcopalem, seu inspectionem ecclesiasticam pertinet (*a*); vel PERPETVA, *quae hoc fine fit, vt alicui ex reditibus beneficii prouideatur.* Potestatem hanc concedendi sibi Pontifices contra canones vindicarunt. Dari coepit, vbi quis ob defectum canonicum prouideri non potest de beneficio (*b*).

(*a*) c. 15. *de electione in* 6. THOMASSINVS de *vet. et noua eccl. disc. P.* 2. *lib.* 3. *c.* 10. Inter Protestantes haec prouisio *Consistorio* et *Superintendentibus* relicta est. CARPZOV *I. E. lib. I. def.* 164. 165. C. ZIEGLER de *Superint. c.* 19.

(*b*) *c.* 54. *X. de Elect. c.* 2. *Extrau. Comm. de Praebend.* CORVINVS *de beneficiis lib. V. tit.* 11. *n.* 4. In Gallia Rex ad plerasque abbatias et prioratus clericos seculares aliosue in commendatarios perpetuos *nominat*, a Papa necessario confirmandos. ESPEN *Iur. eccl. P. I. tit.* 31. *c.* 7. *n.* 35. *p.* 324. *edit. nou.*

§. 588. A Commendis *nomen* et *originem* ducunt COMMENDATVRAE, quae ſunt *beneficia equitibus Ordinum Sacrorum Militarium intuitu officii ſacri, ex ordinis inſtitutis obeundi, conferenda.* (§. 449.) Cenſentur iure beneficiorum (*a*), et vel *Dignitates* ſunt vel *commendaturae ſimplices*, prout vel *Dignitatem Ordinis* annexam vel *non annexam* habent. (§. 450.) Prouiſio de *illis* fit per *electionem* capituli Ordinis, et *de his* per *Collationem*; ſalua nominatione, ſi quae alicui iure *patronatus* et *aduocatiae* competit (*b*). *Equites* in Ordinem *recepti*, inſtar Canonicorum ſupernumerariorum, (517.) *iuxta ſenium* ius habent adſpirandi ad commendaturam vacaturam (*c*).

(*a*) *Henr.* COCCEII de *tituli* et *commendae conuenientia* §. 15.

(*b*) Exemplum eſt in *Inſtr. Pac. Oſn. art. XII.* §. 3. *I. Chriſt.* BECKMANN *von ritterlichen Ioanniter-Orden. c.* 4. §. 9. *p.* 200.

(*c*) arg. *c.* 8. 9. 19. *X. de praebend.* B. Parens *in iur eccl. lib.* 3. *tit.* 8. §. 28.

§. 589. Ratione imperii R. G. vel *immediatae* ſunt, vel *mediatae*, prout bona ordinis, iisdem annexa, vel *Imperatori et imperio*, vel *ſuperioritati territoriali* ſtatuum imp. ſubſunt. (§. 568.) (*a*). In vtrisque 1) ratione *diuerſae religionis conſortium*, quibus conferendae ſunt, normam praeſtat *dies de-*

cretorius, et 2) in iisdem *reseruato ecclesiastico* locus est. (§. 585.) (*b*).

(*a*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 14. 25. *Frid. Lud.* BERGERI disquis. de *iure territoriali Archiduci Austriae et aliis S. R. I. principibus in bona ab Ordinibus equestribus eccles. possessa competente* in append. ad eius animadu. in COCCEII *Ius publ. Ge. Christ.* WOLFII diss. *de sacris ordinib. equestr.* §. 22. *Selecta iur. publ. Nouiss. P.* 37. c. 8 *et P.* 39. c. 10. *Io. Heinr.* FRICKE diss. de *Commendatoris Ord Teut. qualitate ciuili et foro in Actionib. personal.*

(*b*) *I. P. O. art. V.* § 15. *Io. Wilh.* GOEBEL *Helmstädtische Nebenstunden P. I. obs.* 1. c. 2.

SECTIO

Sectio V.

DE IVRE CIRCA RES SACRAS RELIGIOSAS ET ECCLESIASTICAS.

Tit. I.

DE ECCLESIIS AEDIFICANDIS ET REPARANDIS.

(Lib. III. Tit. 48. *de ecclesiis aedificandis vel reparandis.* Tit. 40. *de consecratione ecclesiae vel altaris.* Tit. 37. *de capellis monachorum et aliorum religiosorum*).

ARGVMENTVM.

§. 590. *Quomodo res fiat sacra.* 591. *Ecclesiae, capellae et altaria.* 592. *Fundatio earum et erectio.* 593. *Ius principis in ea concedenda.* 594. *Inaugurationis solennia et festa.* 595. *Ius in subsellia.* 596. *Reparatio ecclesiarum.* 597. *Cuius sumtibus facienda.*

§. 590. Res *sacrae* fiunt per actualem destinationem ad cultum diuinum (§. 458.) Est haec vel *simplex*, vel *solennis*, interueniente solennitate ecclesiastica celebrata, *dedicatio* dicta; cuius species est *consecratio* interueniente inunctione peracta (*a*), inter Protestantes haud agnita.

(*a*) Iure Canonico ad actus *ordinis episcopalis* refertur *c.* 9. *X. de consecratione ecclesiae.*

§. 591. Aedes facrae, quae cultui diuino in illis exercendo deftinantur, ECCLESIAE *in fpecie* dicuntur, fi *religionis exercitio publico dicatae* funt, fin fecus, CAPELLAE feu ORATORIA PVBLICA vocantur. Dantur Capellae, 1) tum *religionis exercitio priuato* intra coetum exercendo, tum 2) *facris priuatis* eorum, qui ius habent *facrorum priuatorum* (§. 15.) tum 3) certis facris *fpecialibus* in certa ecclefia deftinatae (*a*). ALTARIA funt *menfae, facris eucharifticis dicatae*, quae digniorem ecclefiae vel capellae partem faciunt.

(*a*) Notae funt capellae *Palatinae*, *Legatorum*, *Nobilium*, *Monafticae*, *Xenodochiales*, *coemeteriales*, capellae intra *ipfam ecclefiam* conftructae, quae et *facella* dicuntur. B. Parens in *iur. Eccl. lib. III. tit.* 37. §. 2. 16. 18. 35. *Io. Phil.* CARRACH *de iure condendi capellas.*

§. 592. *Fundatio* ecclefiarum, capellarum, nec non altarium in illis cuilibet libera, (§. 471. 525.) earum vero *erectio* iuris liturgici eft. (§. 276.) Haec ergo decernenda eft a *Competente Superiore* (*a*), modo adfit 1) caufa *neceffitatis* vel *vtilitatis* ecclefiae (*b*), nec non 2) *dos* ad eas exftruendas et conferuandas idonea (*c*), nec 3) inde *iuribus tertii* fiat praeiudicium (*d*).

(*a*) c. 9. *de Confecr. D. I.* c. 6. X. *de eccl. aedif. vel rep.*

(*b*) c. 3. X. *eod.*

(*c*)

(c) c. 3. c. 8. X. *de consecratione ecclesiae vel altaris* c. 30. *X. de priuil. Nou.* 67. *c.* 2. *Casp.* ZIEGLER *de dote ecclesiae c. IV.* Dos, altari assignata, medio aeuo *altaragium* vocatur. *Ern. Mart.* CHLADENIVS *de altaragio eiusque infeudatione* §. 15. 17.

(d) c. 1. 2. *X. de noui operis nunciatione.*

§. 593. Cum ecclesiae ad *publicum* et capellae *priuatum* religionis exercitium pertineant: neutrae in republica *erigi* possunt sine principis consensu (*a*), pertinet ius concedendi illarum erectionem ad ius *reformandi*, normamque habet ex *lege Publica* (*b*), ne inter *vtriusque religionis* consortes aduersus *statum anni decretorii* exerceatur, inuitis his, quorum ob statum religionis ex dicto anno interest. (263. 264.)

(a) *Iustinianus* id demandauit *episcopis*, legemque tulit, ne sine eorum consensu exstruerentur ecclesiae. *Nov.* 67. B. Parens in diss. *de iure ciuili in templa* cap. II. Sect. 3. et 4. *Io. Ge.* REINHARD de iure princ. Germ. ante temp. reform. c. 2. §. 9. 10.

(b) *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 25. 26. 33. SCHAVROTH *Concl. Corp. Euang. tom. II. p.* 587. 597. *Sammlung der Schriften von der Selbsthülfe und von Simultaneo p.* 239. 344. 353. 391. *I. Vlr. de* CRAMER *obs. iur. vniu. tom. I. obs.* 419. §. 86. 87.

§. 594. Exstructae ecclesiae *sacrae* fiunt ipsa destinatione et applicatione ad cultum diuinum (*a*), ritu *consecrationis* inter Catholicos, et *dedicatione* inter Protestantes interueniente (*b*). (§. 590.) In memoriam huius inaugurationis constitutae sunt *encaeniae*, seu festa anniuersaria, tanto zelo celebrata,

vt opus fuerit *encaeniarum protectione*, iudicis secularis ordinarii auctoritate interponenda (*c*).

(*a*) *c.* 9. *X. de immunitate ecclesiarum.*
(*b*) *Rudolph* HOSPINIANVS *de origine templor. lib. IV. c.* 2. B. Parens *in iur. eccl. lib. III. tit.* 40. §. 19. 34. 44.
(*c*) *c.* 16. *de consecr. D. I.* B. Parens *l. c.* §. 54. *Henr.* LINCK de *iure templor.* cap. 7.

§. 595. Fundantur et eriguntur ecclesiae ad cultum publicum vel *coetus* alicuius in certo loco, vel *specialis vniuersitatis ecclesiasticae* (*a*). Sunt ergo *res sacrae* illius *vniuersitatis*: et quoad *vsus sacros* singulis membris patent. Ius *proprium* tamen in vsum *subselliorum* his non competit, nisi ex concessione ecclesiae: quae dari solet vel in ius *hereditarium* vel ad *tempus determinatum* (*a*).

(*a*) *c.* 1. *X. de Capellis monach. Clem.* 1. *de priuileg.*
(*b*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2. *tit.* 23. B. Parens *in iur. Paroch. Sect. V. c.* 2. §. 2. 8. *Io. Balthas.* WERNHER *obs. select. Part. III. obs.* 119. *Part. VI. obs.* 462. *Es. Frid.* PVFENDORFII *obs. iur. vniu. tom. I. obs.* 39.

§. 596. *Refectione* et *instauratione* templi conseruatur ius ecclesiae in illud. Templi ergo reficiendi et restaurandi *ius* et *obligatio* penes ecclesiam est; subordinatum tamen *inspectioni ecclesiasticae*, quo ex vtilitate ecclesiae exerceatur (*a*). *Modus refectionis* et *restaurationis* magis ex *vtilitate ecclesiae* quam ex

ex *priſtina forma* aeſtimandus eſt, quoad nihil agitur *aduerſus ius* et in praeiudicium tertii (*b*).

(*a*) *L.* 42. §. 7. *C. de Epiſc. et Cleric.* B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 48. §. 35. 42. 51.

(*b*) *Fabri Staatscanzlei tom. XV. c.* 10. *et tom. XXXI. c.* 1.

§. 597. Inſtituenda eſt reparatio 1) ex *reditibus bonorum eccleſiaſticorum*, qua talium (*a*), adeo vt et *beneficiati* ex reditibus beneficii, quoad vltra congruam ſuſtentationem *eis ſuperſunt*, contribuere obligentur (*b*). In ſubſidium 2) tum membra eccleſiae et inprimis in Parochiis *Parochiani*, qua tales (*c*), tum 3) *patroni* ad illam conferre tenentur (*d*) pro ea parte, quae vel *conuentione* vel *obſeruantia* vel iuſto *ſuperioris arbitrio* definitur.

(*a*) *c.* 28 *ſ. C.* 12. *qu.* 2. B. Parens *Conſul. et deciſ. tom. I. P. I. reſp.* 4.

(*b*) *c.* 4. *X. de eccleſ. aedificand. vel repar.*

(*c*) B. Parens in *iure paroch. Sect* 7. *c.* 3. §. 7. *Io. Tob.* REINHARDT in obſ. ad Chriſtinaei deciſ Vol. II. obſ. 3. *Eſ. Frid.* PVFENDORFIVS in *obſ. iur. vniu. tom. I. obſ.* 229. Ex eadem ratione ad parochianos pertinet refectio aedium parochialium CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 339. Vid. *Conſt. regia Georgii II de a.* 1733. *Tom. I. Conſtit. Calenb. p.* 821. PVFENDORFIVS *l. c. tom. I. obſ.* 165. *tom. III. obſ.* 184.

(*d*) Obligatio patronorum innititur praxi et obſeruantiae, ex qua etiam repetita eſt ſanctio *Concilii Trident. ſeſſ.* 21. *de reform. c.* 7. *Petr.* PECKIVS *de reparandis eccleſ. c.* 14. CARPZOV *l. c. lib.* 2. *def.* 336. *n.* 9. B. Parens *in iur. paroch. Sect. VII. c.* 3. §. 5.

TIT.

TIT. II.

DE DOMIBVS RELIGIOSIS.

(Lib. III. Tit. 36. *De religiosis domibus vt Episcopo sint subiectae.*)

ARGVMENTVM.

§. 598. *Domus religiosae.* 599. *Iura in illas.* 600. *Monasteria. Iura in illa* 601. *in specie inter diuersae religionis consortes.*

§. 598. DOMVS RELIGIOSAE sunt *aedes, causae piae auctoritate publica addictae.* (§. 461.) Sunt vel *ecclesiasticae* vel *laicales*, prout eriguntur vel auctoritate *ecclesiastica* vel *seculari* (*a*). Vtraeque ratione *finis* religiosae sint, et hoc intuitu ad annexa *religionis exercitii* referantur (*b*), et iure bonorum ecclesiasticorum aestimantur (*c*).

(*a*) *c.* 3. 4. *X. h. t. Clem.* 2. *eod.* Iure Iustinianeo inspectio in illas demandata est *episcopis L.* 42. §. 6. *C. de Episc. et Cleric.* NOV. 131. *c.* 10. quae deinde vsu seculorum in *iurisdictionem* mutata est.

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 26. 31.

(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 25. §. 31.

§. 599. Iura in illas tum I) vi *fundationis* et iure patronatus competunt, (§. 525.) tum II) vi *erectionis* (*a*); siquidem domus religiosae *ecclesiasticae* iurisdictioni ecclesiasticae, et *laicales* iurisdictioni seculari subsunt. Inde descendunt iura *inspectionis*, *visita-*

visitationis, *correctionis*, *confirmandi* et similia: quae tamen in domus religiosas *diuersae religionis* non competunt nisi vi *anni decretorii* (*b*).

(*a*) *c.* 3. *X. h. t. Clem.* 2. *eod.*

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 26. *Quodsi quoque A. C. addicti in eiusmodi bonis ecclesiasticis mediatis, dicto anno dieque a Catholicis realiter plene vel ex parte possessis, iura praesentandi, visitandi, inspectionis, confirmandi, corrigendi, protectionis, aperturae hospitationis, seruitiorum, operarum habuerunt, item parochos praepositos ibi aluerunt, iura ista illis sarta tectaque maneant.* B. Parens tom. I. *Cons. et decis. Part. I. resp.* 35. *Io. Tob.* REINHARDT *in obseruat. ad Christinaei decis.* tom. 3. obs. 26.

§. 600. MONASTERIA sunt *domus religiosae, vitae religiosae in iisdem agendae destinatae.* (419.) In illis fundandis et erigendis eadem valent, quae obtinent in *templis* et *capellis* (§. 592. 593.). Iura in illa non minus ex *fundatione*, quam ex *erectione* oriuntur: (§. 499.) ideoque monasteria tam *iurisdictioni ecclesiasticae*, quam *iuri* territoriali *circa sacra* subsunt (*b*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 29. 31. B. Parens *in I. E. L.* 3. *tit.* 36. §. 8.

(*b*) *Nic.* HERTIVS de *iactitata Ordinis Cisters. exemtione a superioritate in tom. II. op.* 160. *Collegia et fundationes Iesuitarum* ex instituto Ordinis vna cum omnibus bonis *exemta* sunt a potestate et iurisdictione omnium Ordinariorum. *Corpus Institut. Soc. Ies. vol. p.* 21. Cum ergo in territoriis Statuum imp. non nisi iuri territoriali circa sacra subfuerint:, toto ordine extincto, dispositio de iisdem

dem ad Dominum territorii pertinet sine discrimine religionis.

§. 601. Inter vtriusqua religionis consortes *iura circa monasteria* determinantur per normam *anni decretorii*, prout vel *Status imp. A. C. addicti* vel *Status Catholici* illa *possederunt* (*a*): idemque obtinet in reditibus bonisque, quae eis debentur ex alieno territorio (*b*). Circa monasteria, quae *Status Catholici* possederunt in ditionibus Statuum, A. C. addictorum, speciatim cautum est, ne in alios ordines, quam quorum regulis dicata sunt, commutentur, nisi talis ordo interciderit (*c*).

(*a*) *I. P. O. art. V.* §. 25. 26. Agitur hoc loco de monasteriis aliisque bonis ecclesiasticis mediatis; quae Status Imp. *possederunt*: de qua possessione, *iure Status* habita, vid. HENNIGES *ad I. P. l. c.* *p* 333.

(*b*) *I. P. O. art. V.* §. 46. 47.

(*c*) *I. P. O. art. V.* §. 26. *Sam.* PVFENDORF *in hist. Sueciae lib.* 18. *c.* 60. Applicari cit. *art. V.* §. 26. nequit ad *Collegia Iesuitarum*, in territoriis Statuum A. C. addictorum constituta, quorum intuitu non adsunt Status Catholici, qui illa *possederint.* vid. not. *vlt.* §. *ant.* Reditus vero et bona, quae Collegiis Iesuitarum, in territoriis Catholicorum constitutis, debentur ex ditionibus Statuum A. C. addictorum, aestimanda merito sunt ex *I. P. O. art. V.* §. 46. 47.

TIT.

Tit. III.
DE COEMETERIIS ET IVRE SEPVLTVRAE.

(Lib. III. Tit. 28. *de Sepulturis.*)

ARGVMENTVM.

§. 602. *Coemeteria.* 603. *Eorum fundatio et erectio.* 604. *Ius ſepeliendi.* 605 *Sepultura Chriſtiana.* 606. *Solennis et minus ſolennis.* 607. *Cenſetur iure actuum parochialium.* 608. *Eius denegatio.*

§. 602. COEMETERIA Chriſtianorum ſunt *loca publica*, *ſepulturae Chriſtianorum vnius pluriumue eccleſiarum deſtinata.* Sunt vel templis *contigua*, intra atrium eorum conſtituta, vel *ſeparata.* Vtraque ratione vſus et deſtinationis *eccleſiaſtica* ſunt et *religioſa*, iurisdictioni *epiſcopi*, et inter proteſtantes, *conſiſtorii* ſubiecta (*a*).

(*a*) *c.* 13. *X. de Sepultur. c. 2. de immunitate eccleſ. in 6.* CARPZOV *reſponſ. iur. lib. I. reſp.* 86. et in *iurispr. eccl. lib 2 dec.* 385 De origine Coemeteriorum vid. B. Parens *in I. E. lib.* 3. *tit.* 28. § 3. *Chriſt. Godofr.* HOFFMANNI diſſ. *de coemeteriis ex vrbibus tollendis c. I. II.*

§. 603. I. *Conceſſio* de coemeterio in territorio erigendo a Principe pendet. II. *Fundatio* eius, ad *onera vniuerſitatis* pertinet, ita vt vrgente eccleſiae neceſſitate et priuatus ad fundum iuſto pretio vendendum *principis auctoritate* cogi poſſit (*a*). III. *Erectio* eius, qua fundus cauſa cognita ſepulturae addici-

tur

tur in vſus certae ecclſieae, eſt *iurisdictionis eccleſiaſticae.* Hinc coemeterium ſine *auctoritate eccleſiaſtica*, quae demandata eſt *conſiſtorio*, inter proteſtantes nec erigi, nec conſtitutum ampliari poteſt (*b*).

(*a*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 387. 388.

(*b*) c. 4. X. *de religioſ. dom.* CARPZOV *l. c. def.* 385. *Ge. Ad.* STRVV *in ſynt. iur. ciuil. exerc. III. th.* 72. In eccleſia Romana inde a ſec. X inualuit ritus *benedictionis* in coemeterio tum *inaugurando* tum *reconciliando*, qui *ordinis epiſcopalis* eſſe cenſetur; cum erectio coemeterii ſit *iuris dioceſani.*

§. 604. Ius ſepeliendi in coemeterio eſt omnium eccleſiae membrorum *commune*, in quorum vſus hoc conſtitutum eſt, iisque *gratis* debetur (*a*): *proprium* vero ius ſepeliendi in *certo loco coemeterii* nemini competit niſi vi *ſpecialis tituli.* Sunt ergo ſepulchra in coemeterio vel *communia* vel *particularia*, et haec iterum vel *familiaria* vel *hereditaria* (*b*). Nemini vero ius eſt mortuum in locum *priuatum* inferendi (*c*): nec ius eſt ſepeliendi in *templis*, niſi quoad vel certis perſonis ex *iure honorifico* debetur, vt *principi, patrono, clericis*, vel quoad ab eccleſia ſpeciatim impetratur (*d*).

(*a*) c. 13. X. *de ſepulturis* *Guil. Henr.* BRVCKNER *de ſepultura gratis concedenda* §. 19.

(*b*) *Dav.* MEVIVS *P. IX. dec.* 141. 142. *Auguſtin.* LEYSER *ad Pand. ſpec.* 129. *m.* 1. B. Parens *in iur. Parocb. Sect. IV. c.* 2. §. 14. 15.

(*c*) c. 3. X. *de Sepult. Andr.* BEYER *in addit ad Carpzouii iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 373. *p.* 179.

(*d*) c.

(d) c. 13. 16. 18. C. 13. *qu*. 2. *Fr. de* ROYE *de iure honorifico in eccles. lib. I. c.* 9. CARPZOV *l. c. def.* 390.

§. 605. SEPVLTVRA CHRISTIANA seu ECCLESIASTICA est, *quae in coemeterio alioue loco religioso exhibetur:* cum eaque coniunctus est *honor sepulturae*, consistens in *deductione mortui ad sepulturam more Christiano peracta* (*a*). Cum per eam praestetur officium erga defunctum, *qua Christianum*: id quoque 1) ex aequitate, inter Protestantes agnita, debetur infantibus Christianorum *non baptizatis* (§. 305.) (*b*), et 2) ex lege publica *approbatarum religionum* consortibus inter se, etiam si religionis exercitio careant (*c*).

(*a*) Sola *honestas sepulturae* in sensu ciuili aestimatur ex loco honesto, et ex modo, moribus legibusque conueniente.

(*b*) B. Patens *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 28. §. 47. 48.

(*c*) I. P. O. art. V. §. 35. ibi. *multo minus publicis coemeteriis honoreue sepultura arceantur.* Conf. BEYER *l. c. def.* 383.

§. 606. Est illa vel SOLENNIS, *quae fit interueniente liturgia*, vel MINVS SOLENNIS, quae *sine ea* peragitur. Liturgia circa sepulturam, in qualibet ecclesia *iure liturgico* determinata, (§. 276.) continet normam in sepultura *membrorum ecclesiae* obseruandam; nisi *ex iusta causa* remittatur.

§. 607. Sepultura, quatenus in parochia peragitur, *iure actuum parochialium* censetur. Vnde I. *Parocho* competit *cura liturgiae* circa sepulturam intra parochiam demortuorum, et ex consuetudine *ius circa funeralia* (*a*); 2) quilibet *parochianus* in coemeterio parochiali est sepeliendus, nisi vel *sepulchrum particulare* habeat, vel alibi sibi *elegerit* sepulturam, quod potest, modo parochiae satisfiat, soluta *quarta canonica*, vel hodie solutis *funeralibus* (*b*); 3) *peregrinus* in coemeterio eius parochiae sepeliendus est, intra cuius fines moritur, salua libertate, funus ad parochiale coemeterium deducendi (*c*).

(*a*) *c.* 5. X. *de Sepult. Clem.* 2. *eod. c.* 42. X. *de Simonia.*
(*b*) *c.* 8. 10. X. *de Sepultur. c.* 2. *eod. in* 6.
(*c*) *c.* 3. *eod. in* 6. *Ef. Frid.* PVFENDORF *tom. I. obs. iur. obs.* 281. *Christ. Lud.* CRELL. *de translatione mortuorum per alienum territorium.*

§. 608. Denegatio *sepulturae ecclesiasticae* fit denegatione vel *loci religiosi*, vel *liturgiae* sepulchralis. Locus ei non est, nisi ex causa approbata, quae iure Canonico cadit in excommunicatos, hereticos, autochiros, in pereuntes in duello, in vsurarios (*a*). Denegatio *sepulturae humanae*, quae fit denegatione vel inhumationis vel moris sepeliendi humani, ad iurisdictionem *criminalem* pertinet.

(*a*) *c.* 11. 12. 13. X. *de Sepulturis. Clem.* 2. *eod. c.* X. *de torneament. c.* 3. X. *de vsuris c.* 12. C. 23. *qu.* 2.

qu. 2. De huius poenae moderato vſu inter proteſtantes vid. CARPZOV *l. c. def.* 376. *ſ.* B. Parens *l. c.* §. 40. *ſ.* et *in Ex. ad Pand. tom. II. ex.* 42.

TIT. IV.

DE IVRIBVS ET IMMVNITATIBVS LOCORVM SACRORVM ET RELIGIOSORVM.

(Lib. III. Tit. 49. *de immunitate eccleſiarum, coemeterii, et rerum ad eas pertinentium.*)

ARGVMENTVM.

§. 609. *Loca ſacra et religioſa ab vſu ſeculari exemta.* 610. *Eorum Sanctitas et immunitas.* 611. *Ius aſyli.*

§. 609. Loca ſacra et religioſa non aliis vſibus adhibenda ſunt, quam qui cum *ſpeciali fine*, cui auctoritate eccleſiaſtica deſtinantur, conſiſtere poſſunt: nec in illis *iudicia criminalia* et *ciuilia*, *negotiationes*, vel *iudicia* exercere fas eſt (*a*).

(*a*) *c.* 1. 5. *X. de immunitate eccleſiae et coemeterii, c.* 2. *eod. in* 6. *c.* 12. *X. de vita et honeſtate clericorum.*

§. 610. Ad eundem finem tuendum data illis ſunt *iura ſingularia*, ab Imperatorum *aduocatia* et *conceſſione* originem ducentia, et *decretis eccleſiaſticis* confirmata. Fruuntur I. SANCTITATE EXTERNA,

 qua

qua *ſecuritas publica ſpecialis* datur aduerſus aliorum iniuriam (*a*), et II) IMMVNITATIBVS, quae ſunt *iura ſingularia exemtionum tum a iurisdictione ſeculari tum ab oneribus reipublicae praeſtandis* (*b*). Quae iura, a poteſtate ſeculari data, 1) *dependentia* permanent ab eadem, nec 2) loca ſacra et religioſa ab hac prorſus eximuntur, ſed *iuri maieſtatico circa Sacra* ſubiecta manent (*c*).

(*a*) *L.* 4. 12. 16. *C. de ſacroſanctis eccleſiis c.* 9. *X. de immunit. eccleſ.* Hinc violatio perſonarum et rerum in iisdem *grauiori poena* vindicata. *L.* 10. *C. de epiſc. et Cler. Auth. Sed iure nouo. C. eod. art.* 171. *C. C. C.* Sanctitas *interna* ratione deſtituitur. Vid. B. Parens in *Iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 49. §. 5.

(*b*) *c.* 3. 4. 7. *X. de immunit. eccl. c.* 1. *eodem. in* 6. *c.* 4. *de Cenſibus in* 6. Fata immunitatis recenſet ESPEN in *iur. eccl. P. II. Sect. IV. c.* 1. *tom. II. p.* 86.

(*c*) Hinc eccleſiae et monaſteria, quibus ſpecialis *immunitatis* conceſſio regiis diplomatibus facta eſt, ſub *mundiburdio, tuitione regali, tuitione immunitatis* eſſe dicuntur. Vid. *Eſ. Frid.* PVFENDORFIVS *obſ. iur. vniu. tom. I. obſ.* 33.

§. 611. Ab eorum ſanctitate et immunitate dependet III) IVS ASYLI, quo *ſecuritas publica tribuitur ad loca ſacra et religioſa confugientibus.* IVSTVM eſt, quoad conſtitutum eſt aduerſus omnem iniuriam et vim iniuſtam, quale datum eſt *iure Iuſtinianeo* (*a*). SINE IVRE vero *decretis eccleſiaſticis* productum eſt aduerſus *iura reipublicae* in vindicandis criminibus.

(*b*)

(*b*). Quae decreta, saluti publicae aduersa, nec vbique *recepta*, et passim *abolita* sunt (*c*); nec vsum ferunt inter *Protestantes*, inter quos ius asyli ad *limites iustitiae* reuocatum est, vt *oppressis* et *laesis* pateat in ecclesia non facinorosis, ad requisitionem iudicis simpliciter exhibendis (*d*).

(*a*) *Nou. XVII. c. 7. Templorum cautela non nocentibus sed laesis datur a lege.*

(*b*) *c. 6. X. de immunitate eccles.* Constitutio *Gregorii X.* de a. 1591. et *Innocentii XIII.* de a. 1725. C. BARTHEL de iure asyli *tom. II. op. p.* 668. REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 3. *tit.* 49. §. 5.

(*c*) *Nic.* MYLERVS AB EHRENBACH *de iure asylorum cap. IV.* §. 11. *s. Io. Conr.* ENGELBRECHT *de iniusta asyli immunitatisque ecclesiasticae ad crimina dolosa extensione.* In *Gallia* ius asyli iam abolitum est a. 1539. vid. *Petr.* GIBERT in *corp. iur. Can. tom. II. p.* 535.

(*d*) *Sam.* STRYK in obs. *ad Brunnemanni ius eccl. lib.* 2. *c.* 2. §. 7. *Henr.* HORN in obs. ad *Schilteri inst. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 7. §. 12.

TIT. V.

DE IVRE CIRCA BONA ECCLESIASTICA ACQVIRENDA.

(Lib. III. Tit. 49. *de immunitate ecclesiarum.* Tit. 26. *de testamentis et vltimis voluntatibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 612. *Bona ecclesiastica dotalia et nouiter acquisita.* 613. *Ius ecclesiae bona acquirendi, quatenus restrictum?* 614. *Iura circa eorum acquisitionem.* 615. *Iura singularia in acquisitione ex vltima voluntate.* 616. *Sanctiones iuris Can. de caussis testamentariis in genere.* 617. *Iura ecclesiae circa acquisita.* 618. *Eorum immunitates.*

§. 612. *Bonorum ecclesiasticorum* appellatio, perinde ac *ecclesiae* nomen, late patet, pertinetque ad bona quae tum in *ecclesiae* tum in *corporum ecclesiasticorum* patrimonio sunt (*a*). Ratione acquisitionis vel *dotalia* sunt, vel *nouiter acquisita*, prout vel per *fundationem* (*b*), vel alio *acquisitionis titulo* obuenerunt (*c*): Ratione finis vel destinationis vel *communia* sunt, vel *particularia*. (§. 459.)

(*a*) *L.* 17. 23. C. *de SS. Eccles.* NOV. 7. *et* 120.

(*b*) *c.* 8. *de rebus eccles. alienand.* *Casp.* ZIEGLER *de dote eccles. cap.* 4. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 26. §. 25. *et lib.* 3. *tit.* 23. §. 21.

(*c*) *Lud. Ant.* MVRATORIVS in *tom. V. Antiquit. Italiae medii aeui* diss. 67. *de modis, quibus ecclesiae, episcopi, canonici monasteria terrenis opibus et commodis auctae sunt.*

§. 613.

§. 613. Ecclesiae et corpora ecclesiastica *publica acquisitionis bonorum* in republica capacia sunt, (§. 19.) nisi quoad haec pro bono publico *lege speciali* est circumscripta. Hoc passim factum est per sanctiones speciales, quibus interdictum est ecclesiis ius acquirendi *bona immobilia secularia absque speciali impetrata concessione:* cuiusmodi concessio *amortizatio* appellatur (*a*).

(*a*) ESPEN in *I. E. P. I. tit.* 29. *c.* 3. *et* 4. *tom. I.* nouae edit. *p.* 280. *Petr.* PECKIVS *de amortizatione bonorum. Bernh.* GLETTLE *anatomia iuris amortizandi. Io. Christ.* CRAMER *de alienatione bonorum equestrium ad manus mortuas per statutum prohibita. Wigul. Aloys. L* B. a. KREITMAYER *in Anmerkungen ad Codic. Maximilianeum tom.* II. *n. p.* 411.

§. 614. Circa *acquisitionem* bonorum ecclesia vtitur *iure communi* (*a*); nisi quoad ei *per leges* ius singulare datum est. Neque enim pars *potestatis ecclesiasticae* est, iura ecclesiae circa acquisitionem in *republica* definire; nec id per *canones* tentatum est (*b*), praeterquam in acquisitione, quae fit per *vltimam voluntatem*: cuius rei prima origo a *cura et executione piarum dispositionum*, episcopis a *Iustiniano* demandata, repetenda est (*c*).

(*a*) *L.* I. *et vlt. C. de SS. ecclesiis Fr.* BALDVINVS *de legibus Constantini M.* in tom. I. *Iurisprud. Rom Atticae* p. 581.

(*b*) Ne quidem circa sanctiones imperiales, quae *donationes* vltra *quingentos solidos*, ecclesiae factas, *insinua-*

insinuationis legi subiiciunt, *L.* 19. *C. de SS. eccles.* in iure Canonico quidquam tentatum est, nec etiam iure tentari potuit. Vid. B. Parens in iur. *Paroch. Sect. V. c.* 1. §. 12.

(c) *L.* 46. §. 6. *C. de episcop. et Clericis L.* 28. 49. *C. eod.* NOV. 131. *c.* 11. *Obs.* meae *iuris Can.* obs. IV. de *originibus iurisdictionis ecclesiasticae in causis testamentariis* §. 2. 7.

§. 615. Inde natales ducunt sanctiones iuris Canonici, ad promouendam *bonorum ecclesiasticorum acquisitionem* constitutae, quod 1) *testamenta* et *legata* ad *pias causas* non secundum leges ciuiles sed secundum decretorum statuta iudicanda sint, quae *solennitatem nullam* exigunt, sed tantum vltimae voluntatis *probationem*, non minus *duobus testibus* quam ex *idoneo instrumento defuncti* instruendam (*a*); indeque 2) valida sit *pia* dispositio, in testamento, respectu *aliorum* imperfecto, relicta (*b*); quod 3) *filio familias* de bonis *profectitiis* et *aduentitiis* cum patris consensu ad *pias causas* testari liceat (*c*), et 4) ad pias causas relicta, in *alterius arbitrium* conferri possint (*d*), 5) denique cura et *executio* piarum dispositionum pars sit *iurisdictionis ecclesiasticae* (*e*).

(*a*) *c.* 11. *X. de testamentis.* Ex vsu Codicis *Theodosiani* per Gallias idem in conciliis statutum esse, obseruaui in *cit. Obs. IV.* §. 5. De vsu fori vid. WERNHER. *obs. for. P. I. obs.* 21. *et Suppl.* REINHARTH *observ. ad Christinaei decis. Vol. IV. obs.* 37. *I. Casp.* HEIMBVRG *de his quae vltima voluntate per script. declarata piis causis relinquuntur* §. 14. Gottfr. *Leonharth* IOECHER *de testamento ad pias causas sine testibus valido* §. 16.

(*b*)

(b) *Io. Vlr. de* CRAMER *de eo quod pium est in piis causis tom. III. opusc. p.* 421.

(c) *c.* 4. *de sepulturis in* 6.

(d) *c.* 13. *X. de testamentis. c.* 3. *eod. in collect. II. ant. decretal. Christ. Frid.* HARPPRECHT *de eo qui extremam voluntatem in alterius dispositionem committit.* Haec dispositio ob verba generalia *cit. cap.* vsu fori ad alias vltimas voluntates deducta est.

(e) *c.* 6. 17. 19. *X. de testamentis Clem. vn. eod.* LAVTERBACH *de executione vltimar. voluntatum.*

§. 616. Obseruare hoc loco iuuat, *occasione piarum dispositionum* potestatem ecclesiasticam productam esse ad *causas testamentarias quascunque*: et has quidem I) ad *forum ecclesiasticum* olim reuocatas esse (*a*), II) specialem coram *parocho* et *duobus testibus* testandi formam praescriptam esse (*b*), licet aetatem non tulerit: nec non III) circa *fideicommissa* hoc esse innouatum, quod liberi, fideicommisso grauati, tam *legitimam*, *grauaminis* impatientem, quam *Trebellianicam*, iure cuiuslibet *heredis fiduciarii*, detrahere queant: id quod constitutum est nulla habita ratione, vtrum fideicommissum *purum*, an *sub conditione* vel *in diem* relictum sit (*c*),

(*a*) In Anglia causae testamentariae omnes hodienum ad forum ecclesiasticum pertinent. Vid. *cit. Obs. IV.* §. 10.

(*b*) *c.* 10. *X. de testam. de* CRAMER *tom.* 1. *obs.* 350.

(*c*) *c.* 16. 18. *X. eod.* HARPPRECHT de *iure deducendi duas quartas n.* 345. B. Parens in *I. E. lib. III. tit.* 26. §. 56. *Es. Frid.* PVFENDORFIVS *in obs. iur. vniu. tom. II. obs.* 82. 83. diss. mea de *liberis fideicommisso oneratis* §. 17.

§. 617. Bonorum ecclesiasticorum *dominium*, vi *acquisitionis*, ex rectiori sententia est penes *ecclesiam*, *qua vniuersitatem* (*a*); id vero tum 1) per politiam ecclesiae subordinatum est *inspectioni ecclesiasticae*, (*b*) tum 2) ex nexu potestatis ciuilis subiectum *iuri maiestatico circa Sacra*.

(*a*) GONZALEZ *ad Decretales tom. III. p.* 254 *Fr.* SARMIENTO *de reditibus eccles. p.* 1. *c.* 1. *Paul* SARPII *traité de Benefices art.* 21 *qu.* 1. B. Parens *I. E. lib.* 3. *tit.* 5. §. 30. *et in iur. Paroch. Sect.* 5. *c.* 3. §. 4.

(*b*) *c.* 2. 3. 5. 6. *C.* 10. *qu.* 1. *c.* 7. *C.* 10. *qu.* 2. CARPZOV in *iur. eccl. lib.* 2. *def.* 299. *n.* 2.

§. 618. Acquisitio *bonorum* ab ecclesia facta, naturali ratione nec minuit nec tollit iura *imperii ciuilis*, in bonis competentia. Itaque non nisi Imperantium *indulgentiae et concessionibus* debetur, quod I) bona ecclesiastica, qua talia, *iurisdictioni ecclesiasticae* subiecta sint (*a*), et quod II) *immunitate* ab oneribus publicis fruantur, nec haec competat, nisi quoad *concessione* vel *antiqua obseruantia* est acquisita (*b*). Hinc 1) bona ecclesiae *nouiter acquisita* oneribus publicis immunia non sunt, nisi immunitate specia-tim impetrata; bona ecclesiastica vero 2) in *causa necessitatis* reuocari sub nexum onerum extraordinariorum possunt (*c*): quo casu Imperantes Catholici ex more et cautelae gratia vel *indultum papale* exigunt, vel sub appellatione *Doni gratuiti* tributa imperant.

(*a*)

(a) *Casp.* ZIEGLER *de dote eccles. cap.* 12. *n.* 23. 24. *Dav. Ge.* STRVBEN *de iure dirimendi lites de bonis eccles. obortas* inter obseruat. iur. Germ. *obs. VII. p.* 242.

(b) Origines et progressus immunitatis, *beneficio principum* datae, recensent ZIEGLER *l. c. cap.* 12. *n.* 49. 59. STRVBEN l. c. *obseruat. III.* §. 4. ESPEN *in iur. eccl. P. II. Sect. IV. tit.* 4. *c.* 1. et sq. Conf. *Ecrits pour et contre les Immunités pretendues par le Clergé de France* Hagae Comit. 1751.

(c) *c.* 4. *X. de immunitate eccles. c.* 3. §. 2. *eod. in* 6. *Clem. vn. eod.*

TIT. VI.

DE IVRE CIRCA BONA ECCLESIASTICA ALIENANDA.

(Lib. III. Tit. 13. *De rebus ecclesiae non alienandis.*)

ARGVMENTVM.

§. 619. *Eorum alienatio probibita.* 620. *nisi interueniat iusta causa.* 621. *et iuris solennitas.* 622. *Vis alienationis rite vel non rite factae.* 623. *Probatio et praesumtio pro iustitia alienationis.*

§. 619. Ex communi ecclesiarum bono, lege tam *seculari* quam *ecclesiastica*, restricta est facultas *alienandi* res *sacras* quascunque, resque *ecclesiasticas immobiles* et *pretiosas*; nec aliter exerceri potest nisi interueniente *iusta causa*, et seruata *forma a legibus praescripta* (a); quae *solennitas ecclesiastica* vocatur.

(a)

(*a*) Hiſtoria ſanctionum, quibus bonorum eccleſiaſticorum alienatio primum a LEONE in ſola *maiori eccleſia Conſtantinopolitana* in *L.* 14. *C. de SS. eccleſ.* deinde ab ANASTASIO in eccleſiis, eidem *patriarchatus titulo* ſubiectis, tandem a IVSTINIANO per eccleſias *Orientis* et *Occidentis* interdicta eſt, recenſetur in NOV. 7. *pr.* NOV. 120. Cum iisdem conſpirat tot. tit. X. *de rebus eccleſiae alienandis vel non.*

§. 620. *Alienatio* hoc loco in ſenſu *generali* pro *cuiuslibet iuris in re translatione* accipitur (*a*). Eſt vero *iuſta illius cauſa*, ſi eam poſcit vel 1) eccleſiae *neceſſitas*, ad quam tam aeris alieni quam officii pietatis ſoluendi obligatio pertinet vel 2) *euidens* eius vtilitas (*b*). Vtraque cauſa in rebus eccleſiae immobilibus, prior tantum in rebus ſacris alienandis legitima eſt (*c*).

(*a*) *c.* 5. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 1. *eod. in* 6. *c.* 8. *X. eod. c.* 53. *C.* 12. *qu.* 2. *Io Caſp.* BARTHEL de *rebus eccl. non alienand. art. II.* §. 6. *tom.* 2. *op. p.* 821.

(*c*) *c.* 13. 14. 70. *C.* 12. *qu.* 2.

§. 621. II. *Solennitas alienationis* in eo conſiſtit, quod praeuio *tractatu* eorum, qui eccleſiae praeſunt eamque repraeſentant, et adhibita *cauſae cognitione*, auctoritate legitimi ſuperioris *decernenda* ſit (*a*): id quod fit interpoſito *decreto de alienando.* Vnde in *dioeceſi* deſideratur auctoritas *epiſcopi*, et quidem in *bonis epiſcopatus alienandis* conſenſus *capituli*, capitulariter congregati, (§. 505.) (*b*) inter *prote-*

ſtantes

ſtantes vero auctoritas principis Euangelici, cuius iure fungitur *conſiſtorium* intuitu bonorum ipſi ſubiectorum (*c*).

(*a*) *c.* 52. *C.* 12. *qu.* 2. *c.* 1. *h. tit. in* 6. NOV. VII.

(*b*) *c.* 1. *h. t. in* 6. *c. vlt. X. de his quae fiunt a maiori parte capituli* EEIFENSTVEL *in iur. Can. lib. III. tit.* 13. §. 2. n. 25. Idem iuris in praelaturis Proteſtantium KLOCK *tom. I. Conſ.* 35. *n.* 84. REINHARTD *in obſ. ad Chriſtinaei deciſ. Vol. I. obſ.* 41. Nec maior ſolennitas in alienatione bonorum *menſalium* vel *dotalium* deſideratur: LYNCKER *reſ. II. n.* 71. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 13. §. 22. 24. 26.

(*c*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2. *def.* 299. 300.

§. 622. Alienatio bonorum eccleſiaſticorum nulla eſt, quae nec ex *iuſta cauſa* nec ſecundum formam praeſcriptam inita eſt. Datur inde 1) eccleſiae ius *vindicandi* alienata a quolibet poſſeſſore vna cum fructibus, idque et ipſe *alienans* et *ſucceſſor* eius, nec non *patronus* exercere poteſt (*a*): 2) eccleſiae ſimul conſulitur actione in factum aduerſus *alienantem* eiusue heredes ad indemnitatem (*b*). Rite vero ſuſcepta alienatio *valida* eſt, ſalua *reſtitutione in integrum*, ſi eccleſia *laeſa* eſt (*c*).

(*a*) *c.* 4. 6. 9. *X. h. t.* BARTHEL *l. c. art.* 4. §. 3. 4. *p.* 845.

(*b*) *c.* 18. *C.* 12 *qu.* 2. *c.* 3. *X. de pignor.*

(*c*) *c.* 11. *X. h. t.*

§. 623.

§. 623. *Probationis* caufa multum intereft, omnia quae in alienatione interueniunt, *ad acta* referri. *Adhibita* vero *iuris folennitate*, praefumtio eft pro *iuftitia caufae*, donec eius defectus ab allegante probetur (*a*): eaque non minus ex *antiquitate temporis* infertur (*b*).

(*a*) *c.* 5. *X. de probationibus.* Gail. *lib. II. obf.* 71.
(*b*) HARPPRECHT *refp.* 57. *n.* 292. B. Parens *l. c.* §. 33.

TIT. VII.

DE IVRE ECCLESIAE CIRCA FEVDA ACQVIRENDA ET CONSTITVENDA.

(Lib. III. Tit. 20. *de feudis.*)

ARGVMENTVM.

§. 624. *Ius ecclefiae circa feuda acquirenda.* 625. *obligatio circa acquifita.* 626. *Infeudatio bonorum ecclefiafticorum.* 627. *Iura ecclefiae circa illa.* 628. *Natura feudorum ecclefiafticorum.*

§. 624. I. Ecclefiae, ceu feudorum ab origine incapaci, *ius feuda acquirendi* non competit, nifi ex *domini directi* indulgentia (*a*). Ratione *acquifitorum* iisdem obftringitur *obligationibus*, quae *iure* et *contractu feudali* conftituuntur, nifi quid vel *expreffe* vel *tacite* remiffum vel relaxatum fit; idque *tacite* et ex *obferuantia* actum cenfetur, vt ad officia, intuitu

intuitu feudi obeunda, constituat PROVASALLVM, qualis est *ecclesiae Praelatus*.

(a) *Casp.* ZIEGLER de *clerico milite*. B. Parens de *feudis ecclesiast.* et *in iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 20. §. 72. *f.*

§. 625. Praelatorum, ceu *Prouasallorum ecclesiae*, eadem sunt *iura* et *obligationes*, ac *Vasallorum*. Vnde 1) intra *annum*, ex quo *electi* vel *perfecte postulati* vel *nominati* sunt, *inuestituram* feudorum ecclesiae petere (*a*), 2) *iuramentum fidelitatis* cum *homagio*, vbi *qualitas feudi* id exigit, praestare (*b*) 3) *seruitia feudalia* vel per *substitutum* exhibere vel aere *redimere*, et 4) intuitu bonorum causarumque feudalium *iurisdictionem domini feudi* agnoscere obligantur (*c*). 5) *Feloniae*, rei facti, iuribus omnibus, quae ipsis tamquam *prouasallis* in feudo competunt, priuari possunt, saluo per omnia *ipsius ecclesiae* iure (*d*).

(*a*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 21. *in f.*
(*b*) *c.* 30. *X. de iureiur. c. vn.* §. 2. *de statu regular. in* 6.
(*c*) *c.* 6. 15. *X. de foro compet. c.* 13. *X. de iudic.*
(*d*) *II. F.* 40. *in f.*

§. 626. II. Ad *infeudationem bonorum ecclesiasticorum* eadem desiderantur, quae ad *alienationem*. Valida ergo non est absque *ecclesiastica solennitate* (*a*), 1) nisi sint bona in *feudum dari solita* (*b*); cum noua

con-

concessio, eodem titulo facta, sit pristinae concessionis continuatio; vel 2) tantum agatur de *feudo redintegrando* (c). Talia feuda ratione *obiecti* ecclesiastica dicuntur, *Krumstaebische Lehn*, eaque vel *data* sunt, quae in bonis, quae iam ecclesiastica sunt, vel *oblata*, si in bonis ea lege in ecclesiam translatis constituuntur, vt ipsi tradenti ab ea in feudum concedantur. In oblatis constituendis nulla iuris solennitas desideratur.

(a) *c.* 5. 11. 12. *X. de reb. eccl. alienand.* REINHARTHI *obseruat. ad Christinaei decis. Vol. I. obs.* 41. *I. Paul* KRESSII differt. praelim. ad *Thummermuti tr. Krumstab schleust niemand aus* §. 34. 51.

(b) *c.* 2. *X. de feudis.*

(c) *c.* 5. *X. de donationibus.*

§. 627. Feudorum ecclesiasticorum *dominium directum* est penes *ecclesiam*. Praelato vero competit *ius proprium, suo nomine exercendi iura, quae dominio directo ecclesiae insunt*, quod *prodominium* vocatur, ac praelato *soli* competit, nisi quoad in certis causis adstrictum est ad *consensum capituli.* Sunt ergo, 1) qui feuda ab ecclesia tenent, *ecclesiae* et *praelati* Vasalli (*a*), 2) *renouatio inuestiturae* facienda est *mutato praelato*, ceu *prodomino*, eaque petenda est intra *annum*, a tempore *canonicae prouisionis.* 3) Ipsius est *iurisdictio* de causis, iura et obligationes circa feuda ecclesiastica concernentibus;

quae

quae est *species secularis iurisdictionis*, et prouocationi ad *secularia tantum iudicia* obnoxia (*b*). 4) Sine eius consensu feuda ecclesiastica nec *alienari* nec *hypothecae* nexu obligari possunt (*c*).

(*a*) Diss. mea de *impedita feudorum consolidatione* §. 4. 18. 19.

(*b*) *c.* 7. *X. de foro compet.* B. Parens *l. c.* §. 86.

(*c*) *c.* 7. *X. de constitutionibus.*

§. 628. Quae ad naturam feudorum iure feudali communi definitam pertinent, in *feudis ecclesiasticis* tamdiu obtinent, donec aliud in eorum *datione* vel *oblatione* placuisse, vel *speciatim* constitutum esse appareat (*a*).

(*a*) KRESSII *diss. praelim. cit.* §. 56. *s.* *Henricus* COCCEII de *feudis Fuldensibus cap.* I. *Io. Frid.* SCHANNAT. in *Clientela fuldensi P. I. c.* 2.

TIT. VIII.

DE IVRE CIRCA BONA ECCLESIASTICA ADMINISTRANDA.

(Lib. III. Tit. 14. *de Precariis.* Tit. 15. *de Commodato.* Tit. 16. *de depoſito.* Tit. 17. *de emtione venditione.* Tit. 18. *de locato conducto.* Tit. 19. *de rerum permutatione.* Tit. 21. *de pignoribus.* Tit. 22. *de ſolutionibus.* Tit. 23. *de donationibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 629. *Adminiſtrationis fundamentum.* 630. *Contractus alienationem continentes.* 631. *Emphyteuſis bonorum eccleſiaſticorum.* 632. *Contractus vi adminiſtrationis initi, et obligatio eccleſiae ex illis.* 633. *Iura ſingularia crediti et debiti eccleſiae.*

§. 629. Adminiſtratio bonorum eccleſiaſticorum geritur vel 1) ex *lege*, (§. 507.) vel 2) iure *beneficii*, qualis eſt fructuaria, ad officium boni patris familias adſtricta, (§. 556.) 3) vel vi *ſpecialis functionis*, quae iure *tutelae* et *curae* cenſetur (*a*); indeque et pro eius ſecuritate eccleſiae hypotheca tacita in *bonis adminiſtratorum* tribuitur, perinde vt in bonis tutorum et curatorum (*b*).

(*a*) Cauetur in *Clem.* 2. *de domib. religioſ.* vt adminiſtratores ad *inſtar tutorum et curatorum* iuramentum praeſtare, de bonis *inuentaria* conficere, et *ſingulis annis* de adminiſtratione ſua *rationes reddere* tenentur. De ipſa adminiſtratione et rationibus eius reddendis vid. B. Parens *in Iure Paroch. Sect. VI. c.* 3.

(*b*)

(*b*) Ecclefia etiam fungitur iure minoris *c.* 3. *X. de restitut. in int.* B. Parens *Sect. VI. c.* 3. §. 13.

§. 630. Adminiftratione bonorum ecclefiafticorum 1) non continetur facultas ea *alienandi*, exceptis eis, quae feruando feruari nequeunt; nec ideo ius de eis ineundi *contractus*, quibus *alienatio* ineft (*a*), nifi adhibita *folennitate ecclefiaftica*. (§. 621.) Tales funt *venditio*, *permutatio*, *donatio*, *pignoris*, *hypothecae* ac *feruitutum* conftitutio, *transactio*, *compromiffum*, fimilesue (*b*). Eodem pertinet ab *antiquitate* magis quam *ab vfu* commendata *datio in precariam*, qua bona ecclefiae alicui ad fubleuandam eius indigentiam in vfumfructum dantur ad tempus determinatum (*c*).

(*a*) *c.* 2. *X. de donationibus.* Ibi: *cum epifcopus et quilibet praelatus ecclefiafticarum rerum fit procurator, et non dominus.*

(*b*) *c.* 1. 2. *X. de rer. permutat. c.* 2. *X. de donat. c.* 1. X. *de pignor.*

(*c*) Forma precariae in *L.* 14. §. 5. *C. de SS eccle. NOV.* 7. *c.* 4. *C.* 10. *qu.* 2. praefcripta, vt videlicet finito precariae tempore res data vna cum alio praedio *eiusdem aeftimationis* reftitueretur, ecclefiae admodum proficua fuit.

§. 631. Ex eadem ratione bona ecclefiaftica dari nequeunt in *emphyteufin* (*a*) vel in contractum *villicationis*, absque folennitate ecclefiaftica; nifi fint bona in hunc contractum *ab antiquo dari folita* (*b*). Poteft vero emphyteufis 1) non minus *ad tempus*,

quam

quam in *perpetuum*, sed non nisi *interueniente scriptura* in bonis ecclesiae valide constitui (*c*). In constituta emphyteusi 2) ecclesia fungitur iure *dominii directi*, et iure inde dependente ob canonem, *per biennium* non solutum, emphyteutam expellendi, nisi *celeri satisfactione*, hoc est, solutione ante litem contestatam facta, sibi consulere studuerit (*d*).

(*a*) *c. 5. X. de reb. eccl. alienand.*
(*b*) *c. vn. Extrau. Comm. eod. c. 2. X. de feudis.*
(*c*) NOV. 7. *pr.* NOV. 100. *c. 5. 6.*
(*d*) *c. vlt. in f. X. de locato conducto.*

§. 632. E contra II) *vi administrationis* bonorum ecclesiasticorum competit ius ineundi contractus, eorum *conseruationem*, legitimum *vsum*, perceptionemque *redituum* concernentes: modo ex *vtilitate ecclesiae* et secundum *limites* demandati officii ineantur (*a*). Obligatur ecclesia ex his contractibus *probata versione in rem ipsius* (*b*). Quodsi contractus initur *ex consensu* eorum, qui ecclesiam repraesentant; haec simpliciter obligatur, nec opus est probatione versionis (*c*): saluo tamen ob laesionem beneficio *restitutionis in integrum* (*d*).

(*a*) NOV. 120. *c. 6. §. 3. Auth. Hoc ius porrectum in f. C. de SS. eccles. c. 4. X. de fideiussoribus c. 1. X. de deposito. c. 4. X. Ne praelati vices suas sub ann. cens. conc. c. vn. Extrau. comm. de reb. eccl. non alienand.*
(*b*) *c. 1. X. de solutionib. c. 2. X. de donat. c. 4. X. de fideiuss.* Probandae versionis partem facit *numeratio*

ratio pecuniae. vid. BRVNNEMANNI *Ius Ecclés.* *lib.* 2. *c.* 15. §. 27.

(*c*) *c.* 4. *X. de fideiuss.* MEVIVS *p. VIII. dec.* 162. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 23. §. 33. 37.

(*d*) *c.* 3. *X. de restit. in integrum.*

§. 633. Ecclesia ratione crediti et debiti, vel ipsius nomine vel ab ipsa immediate contracti, vtitur *iure communi*, nec ex eo ratione *crediti* gaudet *tacita hypotheca* vel iure *praelationis* (*a*); nisi quod *vsu fori* locum praecipuum prae chirographariis in *quarta* classe obtineat. Ecclesia *debitrix* vero, aere alieno onerata, 1) beneficio fruitur *offerendi res in solutum*, quas dare ipsi expediuerit (*b*); eique 2) succurrendum est vel *moderatione* vsurarum vel *remissione* (*c*).

(*a*) Iure ecclesiastico particulari ecclesiae datur *ius hypothecae* vel ius *praelationis.* Exempla recenset BRVNNEMANN *l. c. c.* 2. B. Parens *l. c. lib.* 3. *tit.* 16. §. 23. 24.

(*b*) NOV. 120. *cap.* 6. §. 2 *in f.*

(*c*) *Auth. Hoc ius porrectum C. de SS. eccles.* B. Parens *l. c.* §. 48.

TIT. IX.

DE IVRE CIRCA PRAESCRIPTIONEM BONORVM ECCLESIASTICORVM.

(Lib. II. Tit. 26. *de Praescriptionibus*)

ARGVMENTVM.

§. 634. *Praescriptio acquisitiua et extinctiua.* 635. *Vtriusque iustitia in bona fide.* 636. *In acquisitiua desideratur b. f. possessio.* 637. *Quatenus titulus?* 638. *Tempus praescriptionis.* 639 *Eius interruptio.* 640. *Praescriptio simplex et qualificata seu immemorialis.* 641. *Fundamentum extinctiuae.* 642. *Vis eius in iuribus ecclesiae amittendis*; 643. *In iure annuorum redituum.*

§. 634. Bona ecclesiastica amitti possunt per PRAESRIPTIONEM: quae in genere est *modus amittentendi ius, ob neglectam eiusdem iuris persecutionem per tempus lege definitum.* Est illa vel EXTINCTIVA, *si ratio iuris amissi in sola neglecta iuris persecutione posita est*; vel ACQVISITIVA, *si ratio iuris amissi simul in eo continetur, quod id alteri per bonae fidei possessionem acquisitum sit.* Per ILLAM *tantum ius alterius ope exceptionis excluditur*: per HANC *ius ab altero neglectum simul acquiritur per b. F. possessionem.*

§. 635. Ad *iustitiam* praescriptionis iure *Canonico* desideratur BONA FIDES, sed in significatu paulo ampliori ac iure Romano, quo denotat *conscientiam,*

tiam, nihil contra ius alterius se agere existimantis, vti e contra per *malam fidem* intelligitur *conscientia, contra ius alterius se agere scientis.* Nascitur *bona fides* tum ex *ignorantia rei alienae, quam tamquam suam possidet*, tum ex *ignorantia debiti*, quod *interpellatus* non praestat: vti *mala fides* descendit tum ex *scientia rei alienae*, quam quis habet pro sua, tum ex *scientia debiti*, quod *monitus* alteri non praestat (*a*). Sola scientia debiti, quod ab altero *non exigitur*, non inducit malam fidem: quin potius *iure alterius* per temporis lapsum *extincto*, debitum ipsum extinguitur (*b*). Peccati euitandi causa bona fides in *omni praescriptione* et per *totum praescriptionis tempus* desideratur. Pro *bona fide* tamen militat *praesumtio iuris:* et *mala fides* ab allegante *probanda* est.

(*a*) Notiones *bonae* et *malae fidei* conueniunt cum *rationibus* et cum tota *sententia cap. vlt.* X. de praescript. *Quoniam omne, quod non est ex fide, peccatum est: synodali iudicio definimus, vt nulla valeat absque bona fide praescriptio, tam canonica, quam ciuilis: Cum generaliter sit omni constitutioni atque consuetudini derogandum, quae absque mortali peccato non potest obseruari. Vnde oportet, vt qui praescribit, in nulla temporis parte rei habeat conscientiam alienae.* Conf. c. 5. X. eod. *Gratianus* post *c.* 44. *de poenit. Nic. Christ.* LINCKER *de bona fide in praescriptionibus tam de iure ciu. quam Can. necessaria th.* 16. *s. August.* LEYSER *ad Pand. spec.* 455. *med.* 1. *et* 12. *Es. Frid.* PVFENDORF in *obs. iur. vniu. tom. I. obs.* 115. *Io. Vlr. de* CRAMER *tom. I. obs.* 433. Non pauci tamen strictiorem iuris Romani significatum sequuntur. Vid. *Henr.*

COCCEII binis diff. *de finibus b. f. in praescript. de iure Can.* WERNHERVS in *select. obs. for. P. I. obs.* 183.

(*b*) *Casp.* BARTHEL in *Annot. ad Ius Can. lib.* 2. *tit.* 26. §. 3. REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 2. *tit.* 26. §. 4. *n.* 106. 108.

§. 636. Fundamentum PRAESCRIPTIONIS ACQVISITIVAE continetur in *bonae fidei possessione per tempus lege definitum continuata*, qua ius, *ab altero neglectum*, acquiritur. (§. 634.) Ad eam requiritur, I. *b. f. possessio*, quae est possessio rei, *tamquam suae*, quam ignorat esse alienam (*a*). Quantum itaque *b. f. possessum*, tantum praescriptum est (*b*).

(*a*) *c.* 5. 19. 20. *X. h. t. c.* 2. 3. *de reg. Iur. in* 6.
(*b*) *c.* 18. *h. t. c.* 30. *X. de decimis.*

§. 637. Vt rem alienam, *tamquam suam*, quis possideat, tum in genere requiritur *ius possidendi*, quod quilibet habet ex iure communi, quoad ex speciali ratione non ademtum vel restrictum est (*a*), tum speciatim *iustus titulus*. In *longi temporis* praescriptione *probatio tituli* desideratur (*b*). In praescriptione *longissimi temporis* titulus ex tanti temporis possessione *praesumitur*, quoad praescribens ius possidendi ex iure communi habet: sin hoc *ipsi contrarium* est, ideoque *praesumtio* ex eo habetur *contra ipsum*; probandus est *titulus*, qui possessori *causam* tribuat *praescribendi*, veluti in *praescriptione rerum ecclesiasticarum* (*c*).

(*a*)

(a) *c. 7. X. de praescript.*
(b) *L. 4. C. de vsuc. pro herede. L. 21. C. de rei vind.*
(c) *c. 1. de praescript. in 6. c. 17. X. eod.*

§. 638. II. *Tempus lege definitum* in praescriptione *aduersus ecclesiam* intuitu bonorum immobilium et iurium est tempus *longissimum* saltem XL. annorum; etiamsi ecclesia *aduersus ecclesiam* praescribere velit (*b*); *triennii* praescriptione in rebus mobilibus in suo vigore manente (*c*). Obseruandum vero, 1) in *computando* tempore praescriptionis subducendum esse tempus *legitimi* in persequendo iure *impedimenti*, quale est tempus *hostilitatis*, *vacantiae* et *schismatis* (*d*), 2) eodem toto elapso, ecclesiae *intra quadriennium* saluam esse *restitutionem in integrum* (*e*).

(a) Ecclesia *contra priuatos* vtitur iure communi, resque priuatorum praescribere potest non minus *longo* quam *longissimo* tempore XXX annorum: eoque pertinet *c. 3. X. h. t. c. 8. c. 16. qu. 3.*
(b) *c. 8. 9. X. h. t.* Centum annorum praescriptione gaudet *ecclesia Romana* ex priuilegio IVSTINIANI in NOV. 131. *c. 6.* vid. *c. 13. 14. 17. X. eod. Io. Aug.* BACHII diss. de *praescriptione c. annorum in actionibus ecclesiae Rom. de iure ciuili.*
(c) *Auth. Quas actiones C. de SS. ecclef.*
(d) *c. 4. 10. 14. 15. X. h. t.*
(e) *Clem. vn. de restitut. in integr.*

§. 639. III. Possessio b. f. *continuata* esse debet per *totum praescriptionis tempus.* *Interrumpitur*

praescriptio, si inchoata ex post vim amittit ob superuenientem defectum *eorum*, *quae ad eius naturam desiderantur*. *Naturaliter* interrumpitur amissa possessione, vel superueniente mala fide (*a*). *Ciuiliter* interrumpitur, *si ex legis dispositione pro interrupta habetur*, veluti iure Can. per *citationem reo insinuatam* (*b*). *Naturaliter* interrupta vim omnem amittit, quamuis sublato impedimento de nouo inchoari queat; *ciuiliter* interruptae vis ab *exitu litis* pendet (*c*).

(*a*) *c. vlt. X. h. t. c. 8. X. eod.*

(*b*) *L. 1. C. de annali except. Clem. 2. Vt lite pendente nihil innouetur.*

(*c*) REIFENSTVEL in *iur. Can. lib. 2. tit. 26. §. 7. n.* 218.

§. 640. *Praescriptio acquisitiua* est vel SIMPLEX quae tantum fundatur in b. f. possessione per tempus *iure determinatum* continuata, vel QVALIFICATA seu IMMEMORIALIS, quae simul fundatur in *praesumtione iuris olim legitime acquisiti* quam quis habet ex *b. f. possessione per immemoriale tempus continuata.* Hac probata, nascitur 1) violenta *iuris praesumtio*, iuris olim legitime acquisiti, non elidenda, nisi probato initio acquisitionis iniustae; quae vice *tituli* et legitimae concessionis fungitur: ideoque 2) eidem innixa praescriptio immemorialis in omnibus casibus obtinet, vbi *ius commune* possessori

est

eſt aduerſum, ac praeſumtio *contra ipſum* habetur, etiamſi *ſpecialem titulum* oſtendere nequeat. Denique 3) omni praeſcriptione *excluſa*, non cenſetur excluſa *immemorialis*, vim tituli habens (*a*).

(*a*) *c.* 1. *de praeſcript. in* 6. ibi: *Vbi tamen eſt eiius commune contrarium, vel habetur praeſumtio contra ipſum, bona fides non ſufficit, ſed eſt neceſſarius titulus, qui poſſeſſori cauſam tribuat praeſcribendi: Niſi tanti temporis allegetur praeſcriptio cuius contrarii memoria non exiſtat.* Conf. *c.* 26. *X. de verb. ſignif. Rec. Imp. de a.* 1548. §. 54. 55. *et de a.* 1576. §. 100. 104. B. Parens in *iur. eccl Lib.* 2. *tit.* 26. §. 39. 42. *ſ.* WERNHER *obſ. for. P. IV. obſ.* 5. *Paul* KRESSIVS de *ind. vetuſtatis ſeu praeſcript. immemor. c.* 11. §. 18. *et c.* 3.

§. 641. Fundamentum PRAESCRIPTIONIS EXTINCTIVAE conſiſtit in *ſola neglecta iuris ſui perſecutione per tempus, lege definitum*: quod in praeſcriptione longiſſimi temporis *aduerſus eccleſiam* eſt tempus *XL annorum*, ſecundum §. 638. computandum. Ad eius *iuſtitiam* iure Canonico deſideratur, vt praeſcribens toto praeſcriptionis tempore in *bona fide* ſit conſtitutus: ac proinde nec *debitor rei alienae*, quam *talem* eſſe ſciuit, nec *debitor rei propriae*, de ea praeſtanda per illud tempus *interpellatus* (*a*); praeſcribere poteſt. (§. 635.) Hoc ſenſu *bona fides* in omni praeſcriptione actionum tam realium quam perſonalium requiritur (*b*).

(*a*) *c.* 8. *X. de praeſcript. Dau. Ge.* STRVBEN *Rechtliche Bedenken* N. XXI. *And. Flor.* RIVINVS *de*

effectu

effectu quasi interpellationis seu legalis et extraiudicialis.

(*b*) *c. 6. et vlt. X. de praescript.* STRVVIVS *in Synt. iur. ciu. ex* 43. *th.* 21. PVFENDORF *l. c. tom. I. obs.* 116. *tom. II. obs.* 194. Vid. *not.* (a) ad § 671.

§. 642. Tribuit haec praescriptio ob solam iuris persecutionem, per tempus definitum neglectam, *exceptionem* ad ius ipsius actionemue excludendam (*a*). Per eam 1) amitti possunt *iura ecclesiae priuata*, siue ex iure communi siue ex priuilegio competant (*b*); non vero 2) iura iurisdictionis et *potestatis ecclesiasticae*, quae publica habentur (*c*), nec 3) res seu iura *merae facultatis, quorum* scilicet *exercitium pendet a libertate naturali vel ab alio iure haud controuerso.* In his tamen non minus quam in *illis* (*d*), *interueniente b. f. possessione*, locus esse potest *praescriptioni acquisitiuae* tum *ordinariae*, si titulus interuenit, tum *immemoriali* (*e*) (§. 637. 640.)

(*a*) *c. 6. X. h. t.* ibi: *Quadragenalis praescriptio omnem prorsus actionem excludit.*

(*b*) *c. 6. 15. X. de priuilegiis c. 4. h. t.*

(*c*) *c. 11. 12. 16. X. h. t.*

(*d*) *c. 16. X. h. t.* ibi: *nec contra visitationem ipsam et procurationem potest aliquo modo praescribi, et si alius contra eum praescribere posset vtramque.*

(*e*) *Sam.* L. B. *de* COCCEII in *iure Controu. lib.* 41. *tit.* 3. *qu.* 13. PVFENDORF l. c. *tom. III. obs.* 160. 161.

§. 643. *Iuris annuorum redituum* haec est natura, quod singulis annis *nascatur* ius eosdem percipien-

cipiendi. Hinc exactione eorum per longissimum tempus intermissa, *ipsum ius* praescriptione non extinguitur, sed *cuiuslibet anni* debitum (*a*). Aliud est, si praescribens simul fuerit in *b. f. possessione* vel quasi *libertatis* et *immunitatis* ab annuis reditibus: quippe per quam fundari potest praescriptio *acquisitiua immunitatis* (*b*), et quidem vel *sine titulo*, si haec immunitas iuri communi vel praesumtioni iuris non est aduersa, vel *cum titulo* vel *per immemorialem* possessionem, si est eidem aduersa. (§. 637. 640.)

(*a*) *L.* 7. §. *vlt. C. de praescript.* 30. *vel* 40. *ann.* ibi, *In his promissionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quae dationem per singulos annos vel menses --- continent, tempora praescriptionum non ab exordio talis obligationis, sed ab initio cuiusque anni vel mensis computari manifestum est. L.* 46. §. 9. *C. de episcop. et cler.* BVLGARI, praescriptionem admittentis, et MARTINI, eandem negantis, et ICtorum sequacium dissensum recenset *Io. Nic.* HERTIVS de *praescriptione iurium per temporum interualla renascentium*, ipse posteriorem succincte explicans *Sect. I. Ef. Frid.* PVFENDORF *obs. iur. tom. I. obs.* 116. *tom. II. obs.* 78.

(*b*) HERTIVS *l. c. Sect. II.* §. I. CARPZOV *P. II. c.* 3. *def.* 17. *Ferd. Christ.* HARPPRECHT de *praescriptione immunitatis.*

TIT.

TIT. X.
DE IVRE CIRCA DECIMAS.

(Lib. III. Tit. 30. *de Decimis, primitiis et oblationibus.*)

ARGVMENTVM.

§ 644. *Ius decimandi et decimae.* 645. 646. *Debentur vel ex lege ecclesiastica vel titulo speciali.* 647. *Ecclesiasticae et Seculares.* 648. *Reales et personales.* 649. *Vis consuetudinis circa illas.* 650. *Ius Protestantium.* 651. *Ius decimandi vniuersale et particulare.* 652. *Immunitas ab eo.* 653. *Decimae debentur in natura* 654 *ex omnibus fructibus.* 655. *Quomodo praestandae sint.* 656. *Debentur a quolibet fundi possessore,* 657. *ex agris cultis et noualibus.* 658. *Quatenus debeantur inter vtriusque religionis consortes.*

§. 644. Bonorum ecclesiasticorum eminentem speciem constituunt DECIMAE. Accipiuntur vel formaliter pro IVRE DECIMANDI, quod est *ius singulare, exigendi determinatam partem fructuum ex re aliena prouenientium*; vel *obiectiue*, dum denotant *ipsam determinatam fructuum partem ex bonis alteri praestandam, vi iuris singularis ipsi competentis.* Ex regula est *decima* fructuum pars: etiamsi *maior* vel *minor* pars obseruantia vel conuentione definiri possit (*a*).

(*a*) *Achat. Lud. Car.* SCHMIDII *diss. de nonis Sect.* 2.

§. 645. Ius decimandi constituitur vel *lege ecclesiastica*, vel *titulo speciali.* I) *Ex lege ecclesiastica* (*a*)

(*a*) datur *ecclesiae*, et iure nouo *ecclesiae parochiali*, ius exigendi decimas omnium fructuum, intra fines eius perceptorum, ad *ministrorum ecclesiae sustentationem* aliaque *onera eius* ferenda (*b*). II. *Titulo speciali* ab origine obuenit 1) dominis praediorum per *reseruationem decimarum* in praediis, ad culturam datis; 2) *infeudatione* et qualibet *alienatione* translatum est in ecclesias, extra parochiae limites constitutas, in monasteria, domusque religiosas, nec non in laicos (*c*).

(*a* Primo quidem sponte oblatae et commendatae sunt, instituto *reipublicae Iudaicae* in exemplum proposito; deinde ex erronea *praecepti diuini* opinione lege mere ecclesiastica imperatae sunt poenisque munitae *c.* 14. 25. 26. 33. *X. de decimis. Io.* SELDEN *history of Tythes in Op. Vol. III. P. I. Lond.* 1726. THOMASSINVS *de vet. et nou. eccl. discipl. P.* 3. *lib. I. c.* 9. Ierome a Coste, seu Rich. Simon *histoire de l'origine des revenues ecclesiast.* p. 5. f. *I. C.* BARTHEL *de decimis* t. 2. op. p. 711. *Dau. Ge.* STRVBEN *Nebenstunden obs. XXXIV.* p. 190. f. *Christ. Ferd.* HARPPRECHT *de iure decimatoris vniuersalis Sect. I.* Diss. mea de *or. et rat. decimar. in Germ.*

(*b*) *c.* 7. 13. 20. *h. t. c.* 5. *X. de parochiis.*

(*c*) *c.* 9. 18. 20. 25. *X. h. t.*

§. 646. Seculo XII. demum per Concilium *Lateranense* III. *Laicis* negatum est ius possidendi decimas, et ius possessas in laicos transferendi (*a*). Quod concilium tamen in Germania vim non obtinuit (*b*). Hinc laicis non modo saluae permanserunt

runt decimae ante hoc concilium possessae (*c*), verum etiam generali consuetudine seruata est libera de iis *disponendi* facultas (*d*). Nec in his ecclesiae *parochiali* tribui potest vllum ius, nisi *nominatim* reseruatum (*e*).

(*a*) *c.* 19. *X. h. t. c.* 7. *X. de Praescript.*

(*b*) Sanctio concilii *Lateranensis III.* in Comitiis Gelnhusanis a. 1186. publice impugnata est. ARNOLDVS LVBEC. *Chron. Slau. lib.* 3. *c.* 18. apud LEIBNITIVM *tom. II. Script. Brunsu. p.* 619.

(*c*) *c.* 7. *X. de his quae fiunt a Praelat. c.* 2. §. 2. *h. t. in* 6. *c.* 1. *de praescript. in* 6.

(*d*) BARTHEL *l. c. Sect.* 5. §. 4. *tom. II. p.* 756.

(*e*) Conf. B. Parens in *Consult. et dec. tom. I. P. I. resp.* 4. Io. HORIX de *differ. decim. eccles. et secular. praecipue quoad onus reparandi ecclesias, in* CRAMERI *obs. tom. IV. obs.* 1180.

§. 647. Sunt inde decimae vel *ecclesiasticae* vel *seculares* duplici sensu, 1) ratione *originis*, prout vel *ex lege ecclesiastica*, vel aliunde *ex speciali titulo* debentur: 2) ratione *acquisitionis*, prout vel *ecclesiae cuicunque*, vel *aliis* praeter illam sunt acquisitae. In significatu posteriore bonorum vel *ecclesiasticorum* vel *secularium* iure censentur.

§. 648. Porro decimae vel REALES sunt vel PERSONALES, prout obligatio praestandi decimas annexa est vel *bonis*, ex quibus praestantur, vel *personae*, quae eas debet (*a*). ILLAE debentur ex *fructibus*, ex *substantia bonorum* prouenientibus; qua-

quales ſunt decimae *praediales* et decimae *animalium*, der Bluthzehnte: HAE ex fructibus *ſola humana induſtria* productis (*b*).

(*a*) *c.* 26. *in f. h. t.*

(*b*) *c.* 5. 6. 7. 20. 21. 23. 28. *h. t. c.* 4. *C.* 16. *qu.* 7.

§ 649. Hodie ius exigendi cuiuscunque generis decimas ſimul regitur et determinatur *conſuetudine* (*a*). Hinc I) decimae eccleſiaſticae *reales*, ſiue ſint *praediales* ſiue decimae *animalium*, eccleſiae non aliter debentur, quam quatenus *obſeruantia* ſimul introductae ſunt: *perſonales* vero *contraria obſeruantia* vniuerſim ſunt abolitae (*b*). II. conſuetudine non minus definitur *modus* eas praeſtandi quam *genus fructuum*, ex quibus praeſtantur (*c*). *Naturalia decimarum* ſunt qualitates illarum, *iure* non minus quam *conſuetudine* determinatae; quae ineſſe praeſumuntur.

(*a*) *c.* 18. 20. 31. 32. *X. h. t.*

(*b*) BARTHEL *l. c. Sect.* 2. §. 1. *p.* 716.

(*c*) Exactio decimarum de rebus et fructibus, decimis per conſuetudinem *non obnoxiis*, ad *abuſum poteſtatis eccleſiaſticae* refertur, auctoritate *Imperantium* emendandum. *Petr. de* MARCA *de concord. Sac. et imp. lib.* 4. *c.* 10. *per tot.*

§. 650. Seruatum eſt inter *Proteſtantes* ius decimandi inter *iura eccleſiarum*, iisdem Pace *religioſa* et *Weſtphalica* confirmatum; idque *iure communi*

muni regitur in defectu *iurium particularium* (*a*). Nec laicis ius decimas vi *tituli specialis* possidendi negatur: nec illis ideo praescriptio quadragenaria *titulata* contra ecclesiam in dubium vocari potest.

(*a*) *Pax relig. de a.* 1555. §. 16. *I. P. O. art. V.* §. 45. CARPZOV l. c. *lib. I. def.* 125. 138. B. Parens in *iur. paroch. Sect.* 7. *c.* 1.

§. 651. Ius decimandi *vniuersale* est, quod per vniuersum loci districtum, et *particulare*, quod per certa praedia tantum competit. Illud fundatum est tum intuitu omnium *fundorum* per districtum constitutorum, tum intuitu omnium *fructuum*, donec exemtio doceatur (*a*).

(*a*) *c.* 13. 30. *X. h. t. c. vlt. X. de parochiis.* HARPRECHT *l. c. Sect.* 2. §. 13.

§. 652. *Exemtio*, seu *immunitas* a iure decimandi, vel intuitu *omnium* vel intuitu *certorum* fundi fructuum competere (*a*), et constitui potest 1) *concessione superioris*, modo haec non detur aduersus ius quaesitum alterius (*b*), 2) *conuentione* rite et legitime inita (*c*), 3) *praescriptione* XXX. annorum, si decimae sunt *seculares*, vel XL. annorum *titulo* munita, si sunt *ecclesiasticae*: (§. 637.) quae cum sit *acquisitiua* praescriptio, *possessionem vel quasi libertatis* a decimis desiderat, siquidem solo non vsu ius decimandi non amittitur; (§. 643.) (*d*) 4) *praescriptione immemoriali* (§. 640)

(*a*)

(a) c. 10. 12. 24. *X. h. t.*
(b) c. 25. *X. h. t.*
(c) c. 5. 8. *X. de Transactionib.* c. 3 *X. h. t.*
(d) *Christoph.* HARPRECHT de *praescriptione immunitatis a collect.* c. 11. n. 16. *Casp.* KLOCK *Vol. IV. Conf. I. n.* 331. BARTHEL *l. c. Sect.* 7. §. 2. p. 777.

§. 653. EXERCITIVM *iuris decimandi* consistit in ipsa decimarum perceptione. Cum decimae *reales* sint *pars fructuum*, ex bonorum substantia prouenientium: debentur I. ex *ipsis fructibus* (*a*), nec in *aestimatione* fructuum, vel in fructibus, in aliam *speciem* conuersis, recte praestantur, nisi vi *conuentionis*. Eiusmodi decimae extraordinariae vocantur *saccariae*, *Sackzehnden*, et talis *conuentio* in *singulos annos* inita taciteque renouata censetur, ac proinde saluum *in perpetuum* est ius decimas in natura exigendi: nisi 1) probetur, saccarias decimas esse vi *primae constitutionis*, vel tales 2) vi *locationis perpetuae iure colonario* esse constitutas, vel 3) a tempore immemoriali ita esse praestitas. (§. 641.) (*b*).

(a) c. 21. 30. *X. h. t.*
(b) MEVIVS *P. VIII. dec.* 66. PVFENDORFIVS *tom. I. obs.* 2. *tom. II. obs.* 137. BARTHEL l. c. p. 731. *Cramer Nebenst. P. XV. N.* 13.

§. 654. Debentur II. ex *omnibus* bonorum decimalium *fructibus*, nisi vel ius decimandi ad *certam fructuum speciem* adstrictum, vel ratione certae fru-

ctuum speciei *immunitas* acquisita sit (*a*). Perdurat ergo 1) haec obligatio, *mutato* licet *fructuum genere* (*b*), nec 2) fas est, fundum, decimis obnoxium, in *fraudem decimatoris* in aliam formam redigere, eiue quidquam inaedificare, nec 3) eum vltra *morem regionis* incultum relinquere ad pastum pecudum (*c*).

(*a*) *c.* 6. 21. 24. 30. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 4. 21. *h. t.*

(*c*) PVFENDORF l. c. *tom. II. obs.* 157. *tom. III. obs.* 202. §. 4. *p.* 554. *Ordinatio decimaria Brunsuico-Luneburg* de a. 1709. tom. III. *Corp. Const. Calenb. p.* 997.

§. 655. Praestandae III. sunt, simulac fructus *percepti* et *collecti* sunt; quos ex praedio euehere prius non licet, quam *admonito* decimatore (*a*). Debentur vero nullis deductis *expensis*, et *ante tributorum* et *mercedis* exactionem (*b*).

(*a*) *c.* 7. *X. h. t.* PVFENDORF *l. c. tom. I. obs.* 112. *tom. II. obs.* 32.

(*b*) *c.* 33. *X. h. t.*

§. 656. IV. Exigi possunt a quolibet *possessore bonorum*, decimis obnoxiorum, (§. 647.) nulla habita vel *iuris*, quo bona possidentur (*a*), vel *status* et *religionis* ipsius possessoris ratione. Vnde et *clerici* et diuersae religionis consortes iisdem obstringuntur (*b*).

(*a*)

(a) c. 8. 24. *X. h. t.*
(b) c. 10. 16. 31. *X. h. t.* c. 18. *de vsuris.*

§. 657. V. Lege ecclesiastica debentur non minus ex praediis *cultis* quam ex *noualibus*, hoc est, per *hominum memoriam incultis et de nouo ad culturam redactis* (a). Si I) in districtu, *decimis obnoxio*, queritur de noualibus; ei, cui debentur decimae *ecclesiasticae*, ius etiam competit in *Nouales* (b): ei vero, cui debentur decimae *seculares*, non competit ius in *Nouales* intra eundem districtum (c), nisi interueniat *iusta causa*, ex qua titulus, ex quo competunt *decimae*, referri possit ad Nouales (d). II) In districtu vero iuri decimandi *vniuersali* non obnoxio, *ius circa Nouales* inter Protestantes dependet a iure, terras incultas aliis concedendi sub lege praestandi *nouales*: ex eoque est vel *Domini fundi inculti priuati*, *vel domini territorii* in praediis *desertis publicis* (e).

(a) c. 1. *de verbor. signif. in 6.*
(b) c. 13. 27. 29. *X. h. t. Dau Ge.* STRVBEN *Nebenstunden tom. V. p.* 226.
(c) c. 25. *X. h. t.*
(d) c. 29. *X. h. t. Al. Lud.* BOEHMER in diss. sub Praes. Dan. *Nettelbladtii* habita de *feudo decimarum, quoad pertineat ad nouales cap.* 2.
(e) *Recessus Gandersheim. de a.* 1601. §. 15. *Recess. Luneb. a.* 12. *Iul.* 1570. *Dav. Ge.* STRVBEN *rechtl. Bedenken N.* 100. *p.* 239. Nonnulli tamen id domino territoriali simpliciter vindicant. PFEFFINGER

 in

in *Vitriario illustr. lib.* 3. *tit.* 18. §. 75. HERTIVS *de superioritate* §. 50.

§. 658. Inter vtriusque religionis consortes ius decimas et Nouales *ex alieno territorio* exigendi non nisi iuxta normam *diei decretorii* competit, ita tamen vt, quod ad nouales attinet, *nihil noui iuris in posterum quaeratur* (*a*); *in eodem territorio* vero secundum *ius commune* vel loci *consuetudinem* aestimandum est (*b*).

(*a*) *Instr. Pac. Osn. art.* 5. § 47.

(*b*) Hoc volunt verba I. P. O. *art. V.* §. 47. priori dispositioni, quae nouales *ex alieno territorio* percipiendas concernit, opposita: *Inter ceteros status imperii et subditos id iuris esto, quod ius commune vel cuiusque loci consuetudo et obseruantia de decimis ex noualibus constituunt, aut per pactiones voluntarias conuentum est.*

LIBER

LIBER IV.
DE IVDICIO CAVSARVM ECCLESIASTICARVM.

PARS I.
DE IVDICIO CAVSARVM ECCLESIASTICARVM CIVILIVM.

SECTIO I.
DE IVDICIO IN GENERE ET DE REMEDIIS IVRIS IN IVDICIVM DEDVCENDIS,

TIT. I.
DE IVDICIIS.

(Lib. II. Tit. 1. *De iudiciis.*)

ARGVMENTVM.

§. 659. *Iudicium.* 660. *Ordinarium et ſummarium.* 661. *Quando locus ſit ſummario.* 662. *Intuitu obiecti eſt Eccleſiaſticum et ſeculare, ciuile et criminale.* 663. *De iudice et iudicis ſuſpecti recuſatione.* 664. *Gradus ſeu inſtantiae iudicii.*

§. 659. IVDICIVM eſt *legitima cauſae litigioſae diſceptatio coram iudice deciſionis obtinendae cauſa ſuſcepta.* Conſtat duabus partibus, I) diſceptatione cauſae inter litigantes

iudice dirigente fufcepta (*a*), ad quam pertinent omnia, quae caufae cognitionem refpiciunt, II) eius *decifione*, caufa cognita facienda, et fi opus eft, vi executionis in effectum deducenda.

(*a*) *c.* 19. *X. h. t.*

§. 660. SVBSTANTIALIA iudicii funt, *quae ad effentiam iudicii pertinent*, et SOLENNIA, *quae lege addita funt ad efficiendam exactiorem caufae tractationem* (*a*). Eft inde iudicium vel ORDINARIVM, in quo *tam fubftantialia* quam *folennia iudicii obferuanda* funt, vel SVMMARIVM, in quo *fubftantialia obferuare fufficit*. Negligi ergo in hoc poffunt folennia: eorumque vfus *a iufto* iudicis *arbitrio* et a *confenfu litigantium* dependet (*b*).

(*a*) *c.* 19. *X de iudiciis. Clem.* 2. *eod. Clem.* 2. *de verb. fignif.*
(*b*) *Clem.* 2. *de Verb. fignif.* in f. *fi vero in praemiffis cafibus folennis ordo iudiciarius in toto vel in parte non contradicentibus partibus obferuetur, non erit proceffus propter hoc irritus.*

§. 661. Iudicio fummario locus effe poteft 1) ex *fpeciali iuris difpofitione*, vi cuius caufae, vel ob *vtilitatem publicam*, vel ob *periculum in mora*, vel ob *ius fingulare* caufarum et perfonarum, celerem tractationem defiderantes, eidem fubiiciuntur (*a*), 2) ex *confenfu litigantium*, 3) ex *praefcripto fuperioris* (*b*).

(*a*)

(a) Huc pertinent caufae beneficiorum, matrimoniales, decimarum, vfurarum. *Clem.* 2. *de iudiciis.*

(b) c. 4. X. *de Off. et pot. iud. del. Clem.* 2. *de V. S. Sam.* STRYK de *iudicio principis fecundum folam facti veritatem.*

§. 662. *Obiectum* iudicii funt *caufae litigiofae.* Pro harum diuerfitate iudicium I. eft vel ECCLESIASTICVM vel SECVLARE, prout in eo agitur de *caufis* vel *ecclefiafticis*, vel *fecularibus:* et II. vel CIVILE, vel CRIMINALE. In illo de *caufis ciuilibus*, hoc eft, *quae iura priuatis acquifita concernunt*; in hoc de iure *reipublicae* vel *ecclefiae in poenis delictorum fumendis* contenditur. Vtrumque tam *ecclefiafticum* quam feculare effe poteft.

§ 663. Iudicium non eft nifi coram *Iudice.* Hunc non modo *competentem* effe oportet, (§. 121.) verum etiam *bonum virum*, hoc eft, *iuftitiae* et *aequitatis amantem*, *et a partium ftudio alienum. Sufpectus* vocatur, in quem ex fpeciali ratione cadit praefumtio contrarii. Pertinet ad ius *vtriusque litigantis*, *recufare* iudicem tam *ordinarium*, quam *delegatum* (a), vel *probata caufa recufationis*, vel praeftito *iureiurando perhorrefcentiae* (b). Iudice ordinario recufato, caufa ad *fuperiorem* defertur, vel ab hoc iudici *delegato* committitur (c).

(a) c. 5. X. *de Exceptionib.* c. 36. 41. X. *de appellat.* c. 10. X. *de foro comp.*

(*b*) Hoc originem ducit ex *vſuali interpretatione c. 11. de reſcriptis in 6. l.* Ge. PERTSCH de *origine iuramenti perhorreſcentiae.* Sine omni allegatione cauſae id admittunt *Ger.* FELTMANNVS de *iuram. perhorr. diſp.* 1. *c.* 4. *et* STRYK *in praxi for. c.* 9. §. 17. Rectius et ex *iuris analogia* cauſam recuſationis ſpeciatim exprimendam eſſe exiſtimant MEVIVS *Part. VIII. dec.* 71. BERGERVS *diſcept. for. tom. I. p.* 354. WERNHERVS *obſ. for. P. V. obſ.* 165.

(*c*) *c.* 4. *de Off. iud. del. in* 6. *Ord. Cam. P.* 2. *tit. I.* §. 1. WERNHER *l. c. P. VII. obſ.* 84.

§ 664. Dantur gradus iudicii, ſiue in his *repetitae eiusdem cauſae tractationis*, ſiue ſimul *fori* ratio habeatur. Gradus iudicii inſtantia vocatur. Ab *inſtantia abſolui* dicitur reus, qui liberatur ab obligatione iudicium tale, quale actor inſtituit, cum eo ſuſcipiendi vel proſequendi. Cum id fiat ſaluo *iure agendi* actoris: abſolutio ab inſtantia non impedit, quo minus actor poſſit rectius inſtituere iudicium, refuſis tamen prioris inſtantiae expenſis (*a*).

(*a*) *c.* 15. *X. de iudiciis c.* 1. *X. De dolo et contumacia L.* 13. §. 2. *L.* 15. *C. de Iudic. Chriſt. Ferd.* HARPPRECHT *comment. de abſolutione ab inſtantia.*

TIT.

TIT. II.

DE FORO COMPETENTE ECCLESIASTICO.

(Lib. II. Tit. 2. *de foro competente.*)

ARGVMENTVM.

§. 665. *Forum ecclesiasticum eiusque competentia.* 666. *Tam ratione causarum quam personarum.* 667. *Est vel commune vel speciale.* 668. *Primae et superioris instantiae.*

§. 665. Cum FORVM sit *locus exercendae iurisdictionis*: forum vel ECCLESIASTICVM est, in quo *iurisdictio ecclesiastica*, vel SECVLARE, in quo *iurisdictio secularis* exercetur. Forum ergo est coram quolibet iudice *ordinario* et *delegato*: et a competentia *iurisdictionis* aestimatur *fori competentia* (§. 121.)

§. 666 Forum ecclesiasticum competens est I. ratione *causarum ecclesiasticarum* (*a*): (§. 240. 241.) tum vero ex sola qualitate *causae* aestimatur, nulla habita *personarum* ratione: II. intuitu *clericorum* et *personarum ecclesiasticarum* et *scholasticarum* in causis personalibus quibuscunque, etiam secularibus non exemtis. (§. 242.) (*b*). Hoc aestimatur ex *persona rei*, seruato principio: actorem sequi forum rei.

(*a*) *c. 2. X. de iudiciis. Mart.* SCHRADER *de causis ecclesiasticis. Felicianus de* OLIVA *de foro ecclesiastico. Io. Vlr.* CRAMER *de non ente fori mixti ecclesiastici praesertim in actionibus realibus tom. III. op. p.* 694. 718.

(*b*)

(b) c. 2. X. h. t. In actionibus realibus clerici etiam foro *rei sitae* subsunt, quod generatim agnoscitur in c. *vlt*. X. h. t.

(c) c. 5. c. 8. X. h. t.

§. 667. Est vero forum ecclesiasticum vel I COMMUNE, cui causae et personae ecclesiasticae secundum *ius commune ecclesiasticum* subsunt; idque personae ecclesiasticae tum per *domicilium* tum per *beneficium*, residentiam postulans, tum per *delictum* sortiuntur; (a) vel II. SPECIALE, cui causae et personae ecclesiasticae vi *iuris specialis* subsunt, v. c. coram his, quibus iurisdictio ecclesiastica vi specialis tituli acquisita est. (§. 173.) Inter Protestantes *canonici* et *conuentuales* vel foro speciali coram *capitulo* subsunt, vel si hoc iurisdictione caret, coram tribunali, cui princeps Euangelicus iurisdictionem in eos, quippe quae ad iura eius reseruata pertinet, (§. 172.) demandauit (b).

(a) c 1 2 4. X. h. t. c. 7. *de officio Ordinarii in* 6. c. 3. *de temporibus Ordinat. in* 6 Forum commune inter Catholicos est coram *Officiali generali* et inter protestantes coram *consistorio* (§. 145. 181.)

(b) B Parens in *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 1. §. 39.

§. 668. Ratione subordinationis, *forum* est *primae* instantiae, vel *secundae* et *vlterioris*, (§. 534) prout reus ratione causae vel personae eidem vel *immediate* subest, vel *mediante* iudice prioris fori. Beneficio *primae instantiae* fruitur reus: nec ideo iudi-

iudicium in foro superiori prius suscipere tenetur, quam finitum sit iudicium in iudicio inferiori (*a*): cuius consequens est, vt forum superius incompetens sit, si causa ad illud defertur, praetermisso foro inferiori.

(*a*) *c.* 39. *C.* 11. *qu.* 1. *Ord. Cameral. P. II. Tit I.* §. 2 *tit.* 8. §. 16. Forum et *beneficium primae instantiae* coram quibuscunque Ordinariis confirmatum est quoque in *Concilio Tridentino Sect.* 24. *de reform. c.* 20.

Tit. III.
DE IMPLORATIONE OFFICII IVDICIS.

(Lib. I. Tit. 32. *De officio iudicis.* Lib. II. Tit. 11. *De plus petitionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 669. *Iudicium nullum sine actione.* 670. *Actio et imploratio officii iudicis.* 671. *Eius fundamentum. Denunciatio euangelica.* 672. *Ius agendi probatione non indiget, nisi ex speciali ratione.* 673. *Plus petitio.*

§. 669. In omni iudicio *duplex ius* intelligitur, *alterum*, quod persequimur, *alterum* vero, virtute cuius illud in iudicio persequimur. Vltimum ACTIO vocatur, quippe quae, definiente CELSO et IVSTINIANO (*a*), nihil aliud est, quam *ius persequendi in iudicio, quod sibi debetur.* Nullum iudicium ergo esse potest sine actione.

(*a*)

(*a*) *L* 51. *D. de obligat. et act. Pr. I. de actionib.*

§. 670. Actio, ad ius certum persequendum instituenda, vel *lege ipsa* determinata est, eaque vocatur *actio specialis*; vel lege determinata non est, et vocatur IMPLORATIO OFFICII IVDICIS (*a*), quae est *ius, implorato solo officio iudicis, persequendi in iudicio, quod sibi debetur, licet eius nomine specialis actio prodita non sit.*

(*a*) *c.* 2. *X. de officio iudic.* ibi: IVDICIS OFFICIVM *vbicunque* PRO ACTIONE *proponitur, veluti cum restitutio in integrum principaliter postulatur, litis contestationem exposcit.* Hanc implorationem *ius* vocare licet ad analogiam actionis. (§. ant.) Simulac *actio* vel *imploratio officii iudicis* actu exercetur in iudicio, vtraque fit *remedium ius suum persequendi. Frid. Alex* Kunhold *de remedio implorationis officii iudicis, actionum forensium vicario.* LIPS. 1770.

§ 671. *Implorationi officii iudicis* locus non est, nisi *ius perfectum* vel *ex lege* competat, vel ex *aequitate* lege agnita (*a*). Male applicatur, vbi *ius imperfectum* tantum interuenit, et aequitas lege *non agnita* et approbata (*b*). Inde rationibus iuris destituitur DENVNCIATIO EVANGELICA, quae est *imploratio iudicis ecclesiastici ad persequendum id, quod ab altero iure interno seu imperfecto tantum debetur, peccati euitandi causa proposita* (*c*).

(*a*) *Iudicium non est, antequam debeatur L.* 35. *D. de iudiciis.*

(*b*) *L.* 64. §. 9. *D. soluto matr. quem. dos repet.*

(*c*)

(c) *Christ.* THOMASIVS de *vsu pract. denunciationis Euangelicae.* B. Parens in *I. E. L.* 1. *lit.* 32. §. 7.

§. 672. Quoniam omne ius perfectum *vi legis* coniunctum est cum iure agendi: *ius agendi* speciali probatione non indiget: nisi a *facto quodam dependeat*, quo posito demum competit: veluti si ius, in iudicium deductum, sub *certa qualitate* vel *vi cessionis* tantum competit. *Probatio facti, a quo ius agendi pendet*, LEGITIMATIO AD CAVSAM vocatur (*a*).

(*a*) *Iac. Frid.* LVDOVICI de *legitimatione ad causam Io. Tob.* CARRACH *de vera indole legitimationis ad causam.*

§. 673. Actione *plus* peti non potest, quam quod debetur. (§. 669.) Si 1) actor sciens *re* vel *causa* plus petit, in expensas condemnatur, modo reus verum debitum agnouerit; si 2) plus *tempore* petit, reus ab instantia absoluitur, duplicatis induciis temporis, illius videlicet, in quo plus petiit; sin 3) *loco* plus petit, ad interesse loci tenetur (*a*).

(*a*) *c. vn. X. de plus petitionibus.* GONZALEZ in *comment. ad Decret. tom. II. p.* 215.

TIT.

TIT. IV.
DE IN INTEGRVM RESTITVTIONE.

(Lib I. Tit. 41. *De in integrum restitutione.* Tit. 40. *De his quae vi metusque causa fiunt.* Tit. 42. *De alienatione iudicii mutandi causa facta.*)

ARGVMENTVM.

§. 674. *Restitutio in integrum.* 675. *Maioribus non datur nisi ex causa speciali* 676. *Minoribus et ecclesiis laesis simpliciter.* 677. Contra quae negotia detur? 678. *Modus eam petendi principaliter et incidenter.* 679. *tempus eam petendi.* 680. *Vis interpositae et impetratae.*

§. 674. In integrvm restitvtio est *beneficium iuris*, vi *cuius actus validus ob laesionem intervenientem auctoritate iudiciali ex iusta causa rescinditur.* Proponitur per *implorationem iudicis* (*a*), quae ipsa *restitutio in integrum* appellatur. Desiderat iustam causam, quae vel in *causa laesionis*, quae culpa vacat, vel in statu et qualitate *personae laesae* continetur.

(*a*) *c.* 2 *X. de officio iudicis.*

§ 675. Maioribvs *XXV. annis*, ex negotio laesis, in integrum restitutio non datur, nisi ex *speciali causa, ex qua laesionem aliunde, quam ex eorum culpa descendere* apparet: qualis est vel *causa iure determinata*, veluti *dolus* alterius, *metus* non vanus

vanus et fine iure illatus (*a*), *abſentia*, *alienatio* ab aduerſario iudicii mutandi cauſa facta, vel *alia iuſta cauſa*, ſecundum *analogiam iuris* iuſto iudicis arbitrio aeſtimanda. (*b*). Ob cauſam iure reprobatam, veluti ob metum reuerentialem, *officio iudicis* dari nequit (*c*).

(*a*) *c.* 2. 4. 6. *X. de his quae vi metusque cauſa fiunt.*
(*b*) *c.* 4. *X. h. t. Dominicus* GALESIVS in *tract. de in int. reſtit. c.* 8. *p.* 101.
(*c*) *c.* 6. *X. de his quae vi met. cauſ.* B. Parens in *iur. eccl. lib. I. tit.* 40. §. 2.

§. 676. MINORIBVS datur ob laeſionem quamcunque ex negotio emergentem, etiamſi a facilitate et culpa originem ducat (*a*). *Iure minorum* vtuntur *eccleſiae* (*b*), quo nomine in ſenſu latiori omnia corpora eccleſiaſtica, monaſteria, domus religioſae et ſcholae veniunt (*c*): iisque per quaeuis *geſta* vel *neglecta* laeſis (*d*), in integrum reſtitutio competit non contra priuatos modo et laicos, verum etiam contra *aliam eccleſiam* (*e*).

(*a*) *c.* 8. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 1. *et* 3. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 6. *X. eod. c.* 11. *X. de reb. eccleſ. alienand. c.* 2. *X. de conſuetud.* Clericis vero in bonis *patrimonialibus* reſtitutio in integrum non competit. REIFENSTVEL in *iur. C. lib.* 1. *tit.* 41. §. 2. *n.* 33.
(*d*) *c.* 1. 2. 3. 5. 7. *X. h. t. c.* 1. *h. t. in* 6. *Clem. vn h. t.*
(*e*) *c.* 3. 5. *X. h. t. c.* 1. 2. *h. t. in* 6.

Gg §. 677.

§. 677. Cum restitutio in integrum detur ob laesionem: ob hanc etiam datur aduersus negotia *ecclesiastica*, quoad patiuntur *rescissionem*. Locus ergo ei est 1) in causis *beneficialibus*, veluti ob renunciationem beneficii, 2) in causis *matrimonialibus*, quoad non agitur de matrimonio rescindendo, veluti in causis *sponsalium* (*b*), 3) aduersus sententiam a *iudice ecclesiastico* latam (*c*), et eiusdem generis alia.

(*a*) *c.* 8. X. *de rer. permut.* REIFFENSTVEL *l. c. n.* 83.
(*b*) B. Parens de *restitut. in int. contra sponsalia minorum.*
(*c*) *c.* 5. *X. b. t.*

§. 678. Peti potest vel *principaliter*, separato iudicio (*a*), vel *incidenter*, hoc est, in iudicio de alia causa moto (*b*). *Illa* coram *iudice*, cui subest is, contra quem petitur, ideoque ab ecclesia contra laicum petenda est in foro *seculari* (*c*); *haec* tamquam causa incidens, in eodem iudicio. *Illa* expedienda est ordine iuris seruato (*d*), *haec*, quoad de laesione constat, expediri potest *breui manu.*

(*a*) *c.* 8. *X. b. t. c.* 2. *X. de officio iud.*
(*b*) *c.* 3. *X. b. t.*
(*c*) *c.* 2. *X. de officio iudicis.*
(*d*) *c.* 9. *X. h. t. c.* 8. *X. de foro competente. Henr.* CANISIVS *in Summa iur. Can. lib.* 4. *tit.* 16. §. 6. *in oper. p.* 764.

§. 679.

§. 679. Tempus petendae restitutionis est *quadriennium* continuum, quod *ecclesiae* currit a *tempore cognitae laesionis* (*a*); veluti a morte praelati, per quem ecclesia laesa est. Semel *denegata* per sententiam, quae transiit in rem iudicatam, denuo peti nequit; nisi noua eius petendae causa interueniat (*b*).

(*a*) Veteres interpretes restitutionem in integrum ecclesiae *in perpetuum*, alii eam intra *XL. annos*, exemplo reliquarum actionum, dandam esse existimant. *Ian. a* COSTA *ad Decret. p.* 261. Rectius secundum *c.* 1. *h. t. in* 6. *et Clem. vn. h. t.* eandem quadriennio circumscribi dicendum est. *Dom.* GALESIVS in *commentar. ad singulos textus Decretal. de in integr. restit.* p. 71. et 99. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 1. *tit.* 41. §. 8. 9.

(*b*) *c. vlt. X. h. t.* GALESIVS *ad cit. cap. vlt. p.* 69.

§. 680. Cum restitutio in integrum *negotii rescindendi* causa proponatur: 1) eadem in iudicio *pendente*, omnia in suo statu manere debent, per eamque et *sententiae* executio suspenditur; nisi eam morae tantum nectendae causa per fraudem postulari appareat, quo casu victor *praestita cautione* eius executionem petere potest (*a*): eadem vero 2) in iudicio *decreta*, negotium, in quo quis laesus est, rescinditur; cuius consequens est, vt vnusquisque ius suum recipere debeat, resque tradita vna *cum fructibus* restituenda sit, exceptis bona fide consumtis vel vsucaptis, refusis non minus impensis in rem factis (*b*).

(*a*) *c. 6. X. h. t.*
(*b*) *c. 1. X. h. t. c. penult. X. de rebus eccl. alienand.* REIFFENSTVEL *l. c.* §. 8. *n.* 127. 130.

TIT. V.
DE REMEDIO PETITORIO ET POSSESSORIO.

(Lib. II. Tit. 12. *De causa possessionis et proprietatis.*)

ARGVMENTVM.

§. 681. *Petitorium et possessorium.* 682 *Alterutrum quomodo separatim instituatur?* 683. *Vtriusque cumulatio* 684. *Huius effectus* 1) *ratione processus.* 685. 2) *ratione decisionis.* 686. *Cumulatio actionum.*

§. 681. CAVSA PROPRIETATIS est, *quae concernit ius ipsum, quatenus nobis proprium est*, et CAVSA POSSESSIONIS, *quae concernit tantum ius circa rei possessionem vel quasi. Iudicium* ab vtraque distinguitur in *petitorium* et in *possessorium*, prout in eo vel de *causa proprietatis*, vel de *causa possessionis* contenditur (*a*) REMEDIVM PETITORIVM est, quo ius ipsum, quoad nobis proprium est, et POSSESSORIVM, quo ius circa possessionem persequimur (*b*). Vtrumque tendit ad *diuersa iura* circa *eandem rem* persequenda: vtrumque tamen *connexum* est, quod per possessorium *facilior* reddatur *cognitio petitorii*.

(*a*)

(a) *c.* 5. *X. eod.*
(b) *c.* 4. 6. *X. eod.* De *foro* vtriusque vid. §. 241.

§. 682. Pofitum eft in arbitrio actoris, alterutrum remedium *feparatim inftituere* (a). Finito poffefforio, fuccumbenti in eo, faluum adhuc eft *petitorium* (b); ob vtriusque iudicii nexum tamen in *eodem foro* inftituendum (c), modo hoc etiam *intuitu petitorii* competens fit. (§. 241.) (d).

(a) *L.* 3. *C. de interdict. L.* 3. *C. de rei vindicat.*
(b) *c.* 7. *X. h. t.*
(c) *c.* 1. 2. 3. 6. *X. h. t. Clem. vn. h. t.*
(d) *c. vlt.* X. *de iudic.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 2. *tit.* 12. §. 8. *n.* 252. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 12. § 13.

§. 683. Sed permiffum eft *iure* Canonico, litis promouendae caufa *vtrumque remedium cumulare*, hoc eft, *in idem iudicium fimul deducere*; modo *forum* intuitu vtriusque *competens* fit, nec *vtrumque* fibi inuicem fit *contrarium* (a). Poteft ergo 1) *petitorium* cumulari cum remedio *adipifcendae* et *recuperandae* poffeffionis, non vero 2) cum remedio *retinendae*, nifi tale concurrat remedium petitorium, quod etiam datur *poffidenti*, v. c. actio confefforia. Ceterum vtrumque tam in *initio iudicii*, quam exinteruallo vsque ad *conclufionem in caufa* cumulare integrum eft (b).

(a) *c.* 5. *X. h.* Diuerſas veterum ſententias de hoc argumento recenſet GONZALEZ *ad Decret. c.* 2. *p.* 242.
(b) *c.* 5. *X. cit.*

§. 684. Vis huius cumulationis eſt, quod vtrumque iudicium *coniunctim* tractari, et ad deciſionem inſtrui poſſit (*a*); niſi et media lite actori placuerit *petitorio ſuſpenſo*, in *ſolo poſſeſſorio* procedere (*b*).

(a) *c.* 1. 2. *X. h. t.*
(b) *Clem. vn. h. t. c.* 36. *X. de teſtib.*

§. 685. *Vtroque* 1) *ſatis inſtructo*, in vtroque ferri poteſt ſententia definitiua, ita tamen vt licet deciſio cauſae poſſeſſionis praemittenda ſit, in executione tamen cauſa proprietatis praeualeat (*a*). 2) *Poſſeſſorio* vero *tantum* inſtructo, de hoc ſolo iudex pronunciare poteſt, *cauſa proprietatis* vlteriori diſceptationi reſeruata (*b*).

(a) *c.* 6. *X h. t.*
(b) *c.* 2. 5. *X. h. t.*

§. 686. Ad analogiam cumulandi petitorii et poſſeſſorii permittitur *cumulatio actionum*, quatenus earum intuitu idem forum competens eſt. Itaque 1) plures actiones, ad *diuerſa* tendentes, *ſimpliciter*, et 2) plures actiones ad *idem* tendentes non niſi *alternatiue* et *ſubſidiarie* cumulari poſſunt (*a*).

(a) *c.* 3 *de reſcriptis in* 6. B. Parens in doctrina *de actionibus Sect. III. Io.* BRVNNEMANN de *concurſu, Cumulatione et transmiſſ. actionum.*

TIT.

Liber VI.

DE REMEDIO SPOLII.

(Lib. II. Tit. 13. *De restitutione spoliatorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 686. *Remedia possessoria.* 687. *Spolium.* 688. *Eius natura et ambitus.* 689. *Actio et exceptio spolii.* 690. *Actio contra quem detur?* 691. *Quaenam in eo in cognitionem veniant?* 692. *Ad quid detur?* 693. *Exceptio spolii.*

§. 686. Remedia possessoria vel ad *acquirendam* vel ad *retinendam* vel ad *recuperandam* possessionem comparata sunt. Duo *priora* ex principiis iisdem aestimantur, quae sunt *iure Ciuili* constituta (*a*); *posterius*, iure Canonico specialius determinatum, *remedium spolii* vocatur (*b*).

(*a*) *c.* 9. *X. de probationibus.*

(*b*) In *c redintegranda* 3. *C.* 3. *qu.* 1. non nisi applicatio interdicti *Vnde vi* occurrit. Interpretatione Doctorum vero sententia *huius cap.* latius producta nouis constitutionibus locum fecit in tit. X *de restitutione spoliatorum.* *Casp.* ZIEGLER ad C. *redintegranda* 3. *qu.* 1. *et ad tit. Decretal de restitut. spoliat.*

§. 687. SPOLIVM est *quodlibet factum illicitum, quo rei possessio vel quasi alicui aufertur.* Spolium ergo non intelligitur, nisi constet, I. alterum in *possessione vel quasi* rei fuisse, II. et hanc *quolibet facto illicito ablatam* esse: quibus duobus momentis *probatio spolii* absoluitur (*a*).

(*a*) *c.* 10. *X. de offic. iud. deleg. c.* 17. *X. h. t.*

§. 688. Ex quo intelligitur, I. ſpolium committi poſſe in rebus *immobilibus*, *mobilibus*, aeque ac in *iuribus*, (*a*) et II. quolibet *illicito* modo, quo inuito aufertur poſſeſſio, ſiue id fiat per *vim* vel *ſine ea* (*b*) ſiue *dolo* vel ſub *ſpecie iuris*, ſiue (*c*) a priuatis vel a *iudice*, non *ſeruato iuris Ordine* ad priuationem poſſeſſionis procedente (*d*). Vnde ſpolii reus fieri poteſt, qui ad ſpolium alterius *moraliter* concurrit, *mandans* illud, vel *ratum* habens (*e*), vel rem ſpoliatam a ſpoliatore *ſcienter* accipiens (*f*).

(*a*) *c.* 3. *C.* 3. *qu.* 1. *c.* 6. *X. de ſepult.* *Eſ. Frid.* PVFENDORF *in obſ. iur.* tom. II. obſ. 142.
(*b*) *c.* 6. 8. 9. 10. *X. h. t.*
(*c*) ZIEGLER de *reſtitut. ſpoliator. c.* 4.
(*d*) *c.* 7. *X. h. t.* MEVIVS *P.* 4. *dec.* 386.
(*e*) *c.* 15. *X. h. t.*
(*f*) *c.* 18. *X. h. t.*

§. 689. Ex *aequitate*, *iure Canonico* agnita, *ſpolii reus* obligatur ad rem ſpoliatam cum omni cauſa *reſtituendam*, data aduerſus eum ACTIONE SPOLII. Spoliatus porro ante praeſtitam ſpolii reſtitutionem cum ſpoliatore *nullum iudicium* ſuſcipere tenetur, data ipſi EXCEPTIONE SPOLII (*a*).

(*a*) Iuxta *c.* 2. *X. de ordine cognit. quaeſtio ſpoliationis* obiici poteſt vel IN MODVM ACTIONIS *ad reſtitutionem petendam, vel in* FORMA EXCEPTIONIS *ad intentionem aduerſarii repellendam.*

§. 690.

§. 690. De ſpolio I. agit ſpoliatus: ideoque de *ſpolio* ſatis conſtare idque *probatum* eſſe ſufficit: (§ 687.) nec ſpoliatus *titulum* poſſeſſionis docere tenetur, niſi *ius commune* ipſi ſit aduerſum (*a*). Vnde 1) nec vlli *exceptioni*, qualitatem *poſſeſſionis* vel *titulum* concernenti, ante reſtitutionem ſpolii reſpondere (*b*), 2) multoque minus ſpoliatori deſuper *cautionem* praeſtare tenetur (*c*).

(*a*) *c.* 2. *h. t. in* 6.

(*b*) *c.* 2. *de Ord. cognit. c.* 1. 2. 5. 6. *X. h. t. c.* 22. *X. in f. de offic. iud. del. Clem. vn. de Cauſ. poſſ. et propr.* B. Parens *l. c.* §. 5.

(*c*) *Io. Vlr. de* CRAMER *obſ. iur. vniu. tom. I. obſ.* 238. *p.* 547.

§. 691. Datur II. haec actio in genere aduerſus *ſpolii reum*, ideoque tam aduerſus *ſpoliatorem*, qua talem (*a*), quam aduerſus *tertium* poſſeſſorem, *ſpolii conſcium* (*b*): non vero contra tertium *bonae fidei poſſeſſorem* (*c*). Vſum huius actionis vero ſecundum ius Can. non impedit reſpectus reuerentiae ſpecialis, reo debitae (*d*).

(*a*) LEYSER *ad Pand. ſpec.* 504. *in* 6.

(*b*) *c. ſaepe* 18. *X. h. t.*

(*c*) *c.* 18. *X. h. t.* Per hoc *cap. correcta* eſt opinio interpretum, hoc remedium ex can. *redintegranda* contra *quemuis poſſeſſorem* producentium. Vid. B. Parens *l. c.* §. 8. 10. *Io. Vlr. de* CRAMER de *reſtitut. ſpoliati aduerſus tertium b. f. poſſ. tom. III. op. p.* 91.

(*d*) *c. Grauis* 11. *X. h. t.* LEYSER l. c. *ſpec.* 505. *med.* 1. Vnde et datur contra *eccleſiam.* MEVIVS *P. VII. deſ.* 299.

§. 692. Agitur III. ad Reſtitutionem ſpolii, qua continentur tum 1) *res ablata* et *in ſubſidium* eius aeſtimatio (*a*), tum 2) *damna* inde orta, *fructusque* a ſpoliatore *percepti* (*b*), nec non fructus percipiendi, ſi ſpolium *vi* vel *dolo malo* commiſſum eſt (*c*). Probationem et aeſtimationem eorundem *proprio iureiurando* inſtruere, actori integrum eſt (*d*). Eſt haec actio *perſonalis* (§. 689.) ideoque perpetua (*e*).

(*a*) *c.* 8. *X. de transactionib.*

(*b*) *c.* 22. *X. de offic. iud. deleg. c.* 7. 16. *X. h. t.*

(*c*) *c.* 11. *X. h. t.* ibi: *Vt non tam fructus a nouo et* VIOLENTO POSSESSORE *perceptos, ſed quos, ſi eis poſſidere fuiſſet licitum, poſſeſſores veteres percepiſſent, reddi faciatis eisdem.* MEVIVS *P. VIII. dec.* 387. DE CRAMER l. c. *tom. I. obſ.* 7.

(*d*) *c.* 7. *X. de his, quae vi metusue cauſa fiunt.*

(*e*) Caſp. ZIEGLER l. c. cap. 9. WERNNER *obſ. for. p. VII. obſ.* 54.

§. 693. *Exceptio ſpolii* a ſpoliato opponi poteſt cuicunque actioni, a ſpoliatore motae, cum ante reſtitutionem ſpolii huic nullatenus reſpondere teneatur (§. 689.) Opponi poteſt in qualibet litis parte (*a*); modo *probatio ſpolii* in continenti fieri poſſit, videlicet intra terminum *XV. dierum*, qui vſu fori a *ſententia*, probationem iniungente, computari ſolet: eaque probata cauſae principalis cognitio ad ſpo-

ſpoliati preces ſuſpendenda eſt vsque ad plenariam ſpolii reſtitutionem (*c*).

(*a*) *c.* 2. *et* 4. *X. de ordine cognitionum* WERNHER *P. IV. obſ.* 25.

(*b*) *c.* 1. *h. t. in* 6. *I. Tob.* REINHARTH in *obſ. ad Chriſtinaei deciſ. Vol.* 5. *obſ.* 10.

(*c*) *c.* 2. *X. de Ord. Cognit.* WERNHER *P. I. obſ.* 350.

TIT. VII.

DE MVTVIS PETITIONIBVS.

(Lib. II. Tit. IV. *De mutuis petitionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 694. *Reconuentio* 695. *in quibus cauſis obtineat.* 696. *Coram quo iudice.* 697. *Propria et impropria.* 698. *Propria ſimultaneo proceſſu exercetur.* 699. *Impropria finita cauſa conuentionis.*

§. 694. MVTVAE PETITIONES ſunt *actiones inter litigantes erga ſe inuicem apud eundem iudicem motae*, quarum altera ex parte actoris eſt *conuentio*, altera ex parte rei *reconuentio*. Reo conuento ius datur, actorem viciſſim apud eundem iudicem, *competentem* (*a*) aeque ac *incompetentem*, reconueniendi (*b*); cum et *aequum ſit, vt cuius in agendo quis obſeruat arbitrium, eum habere etiam contra ſe iudicem in eodem iudicio non dedignetur* (*c*): ex qua aequitatis ratione *auctoritate legis* prorogatur *iurisdictio* iudicis, qui alias intuitu actoris iudex non eſt.

(*a*)

(a) *L.* 11. §. 1. *D. de iurisdict. L.* 22. *D. de iudiciis.*

(b) Apud *incompetentem iudicem* id licere, introductum demum eſt conſtitutione Imp. Zenonis in *L.* 5. *C. de fructibus et litium expenſis*, cuius veſtigiis inſiſtit IVSTINIANVS in *Nov* 96. *c.* 2. *et* Auth. *Conſequenter C. de ſentent. et interloc.* Vid. *Ianus a* COSTA in *comment. ad Decretal.* p. 393.

(c) *c.* 1. *C.* 3. *qu.* 8. *L.* 14. *C. de ſentent. et interl.*

§. 695. Reconuentio I. eſt *ſpecies actionis.* Hinc 1) omnes *reconuenire* poſſunt, qui et *agere* poſſunt (a): et 2) reconuentio in *omni cauſa*, ſiue *connexa* ſiue *diuerſa*, exerceri poteſt (b), et in *ſeculari* non modo ſed et in *eccleſiaſtica* (c); modo iudex *vi ſuae iurisdictionis* de ea *iudicandi poteſtatem* habeat. Vnde de *cauſa eccleſiaſtica* in foro ſeculari, vel de cauſa *feudali* in foro allodiali non datur reconuentio.

(a) *c.* 5. *X. de exceptionibus.*

(b) NOV. 96. *c.* 2. *auth. conſequenter C. de ſent. et interl.*

(c) *c.* 12. *X. de fide inſtrument.*

§. 696. Cum II. per reconuentionem *vi legis* prorogetur *iurisdictio*; eidem locus eſt tam coram iudice *ordinario* quam coram iudice, ad cauſam conuentionis ad preces actoris *delegato*; etiamſi actor *foro priuilegiato* gaudeat (a). Hinc clericus in foro eccleſiaſtico conuentus *laicum*, vel laicus in foro ſeculari conuentus *clericum* in cauſa *ſeculari* reconuenire poteſt (b). Quoniam vero actori reconuento beneficium

cium primae instantiae adimi nequit: reconuentio in *appellationis instantia* institui non potest (*c*).

(*a*) *c.* 1. 2. *X. h. t. L.* 5. *C. de fructib. et lit. expens.* LEYSER *spec.* 123. *med.* 3. Actori in respondendo contumaci *audientia* negari potest *c.* 1. 2. *X. h. t.*

(*b*) Hanc quaestionem negant *Robert* KÖNIG in *princ. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 4. *n.* 8. PIRHING *in iur. Can. lib.* 2. *tit.* 4. *n.* 9. Rectius eandem affirmant *Prosp.* FAGNANVS ad *tit. decret. de obligat. ad ratioc. n.* 57. *Io.* VALLENSIS *ad Decret. lib.* 2. *tit.* 4. §. 1. *n.* 3. *Lud.* ENGEL *in coll. iur. Can. lib.* 2. *tit.* 4. *n.* 6. REIFFENSTVEL in *iur. Can. lib.* 2. *tit.* 4. § 2. *n.* 31. BRVNNEMANN *ad L.* 14. *C. de sent. et interl.*

(*c*) MEVIVS *P. V. dec* 356.

§. 697. *Modus exercendi reconuentionem* duplex est, vel *iudicio simultaneo*, vel *successiuo*. Reconventio PROPRIA est, *quae iudicio simultaneo cum conventione exercetur*, et IMPROPRIA, *quae finito demum iudicio conuentionis in eodem foro instituitur* (*a*).

(*a*) *c.* 2. *X. h. t.*

§. 698. Cum *propria* reconuentio simultaneo iudicio expedienda sit cum conuentione: instituenda 1) est in ipso *exordio litis* (*a*); eidem 2) tantum locus est in causis, quae possunt eodem *processus genere* et *simultanea* cognitione tractari; ideoque non admittitur in causa *spolii*, vel in causa *moram* non patiente, vel in causa *ratione decisionis* cum causa conuentionis *connexa*, et ab ea dependente (*b*): denique 3) *vtrius-*

vtriusque litigantis in vtroque conuentionis et reconventionis iudicio *eadem* sunt *iura* (c).

(a) *Clem.* 2. *de Verb. Signif.* ibi: *pro parte agentis et etiam Rei, si quae petere velit, est in ipso litis exordio petitio facienda.*
(b) *c.* 2. *et* 4. *X. de ordine cognitionum.*
(c) *c.* 2. *X. h. t.*

§. 699. Reconuentio *impropria* vero cum finita demum conuentione, in iudicium deduci possit, 1) in *qualibet* quidem primae instantiae *parte*, proponi, *finita* vero *conuentione* demum tractari potest (*a*); Locus huic est 2) in causis, quae *propriam* reconuentionem non admittunt: (§ ant.) in illius *securitatem* vero 3) et quod actor finita conuentione in eodem foro ei respondere velit, *cautio pro reconuentione* praestanda est, quae est species cautionis *de iudicio sisti* (*b*).

(a) *c.* 3 *in f. de rescriptis in* 6 ibi: *durante iudicio.* *Ordinat. Camer. P.* 3. *tit* 50
(b) WERNHER *obs. select. P. IV. obs. I. n.* 48.

TIT.

Tit. VIII.
DE ORDINE COGNITIONVM.

(Lib. II. Tit. 10. *de Ordine cognitionum.*)

ARGVMENTVM.

§. 700. *Caufae connexae.* 701. *Ordo cognitionum.* 702. *Praeiudiciales caufae praeiudicandae.* 703. *Non praeiudiales fimul tractari poffunt* 704. *Iudex caufae incidentis.*

§. 700. Caufae in iudicium deducendae CONNEXAE funt, *quarum altera alterius decifioni inferuit.* Harum numero funt 1) *praeiudiciales*, ex quarum decifione dependet alterius caufae decifio: 2) *praeparatoriae*, quae faciliorem reddunt alterius caufae decifionem; 3) *incidentes*, quae in lite de re aliena mota emergunt; 4) caufae ex *eodem negotio* emergentes, fed ad *diuerfa* tendentes.

§. 701. ORDO COGNITIONVM eft *ordo, in tractatione caufarum connexarum et in iudicium deductarum ex legis difpofitione obferuandus.*

§. 702. *Caufae praeiudiciales prius cognofcendae funt, quam de eis contendatur, quae ab earum cognitione dependent*, fiue illae *ciuiles* fint, fiue *criminales.* Nec quidquam intereft, vtrum per modum *actionis*, an *reconuentionis* vel *exceptionis* proponantur (*a*).

(*a*)

(a) *c.* 1. 2. 3. *X. h. t. c.* 3. 4. *C.* 3. *qu.* 11. *L.* 2. *C. de ordine cognit. L* 26 *D ad L. Iul. de adulter. L.* 10. *C. de iniuriis L.* 1. *C. de adpellat. L.* 7. *C. ad L. Iul. de vi publ.* HERTIVS *de ordine causarum in iudicio tractandarum.*

§. 703. *Causae ex eodem negotio emergentes, quarum neutra alteri praeiudicialis est, simul tractari possunt* (*a*), siue *separato processu* proponantur, siue in idem iudicium *deducantur* per *cumulationem* actionum (§. 685.) Causa tamen *criminalis*, tamquam maior et praestantior, ante causam ciuilem, ex *eodem negotio* emergentem, tractanda est (*b*).

(*a*) *L.* 1. *C. de ordine cognit.*
(*b*) *L.* 4. *C. de ordine iudicior.*
(*c*) *L.* 35. *D. de acquir. et amit. poss. L.* 13. *C. de rei vind. L.* 3. *C. de interdict.*

§. 704. Cum causa *incidens partem* faciat causae principalis: *Iudex causae principalis* etiam de causa *incidente* cognoscere potest (*a*), etiamsi huius intuitu *incompetens* sit (*b*). Exceptio est, si *causa incidens* non nisi vi *iurisdictionis priuilegiatae* in *petitorio* definiri potest: hinc causa *mere ecclesiastica*, in iudicio *seculari* incidens (*c*), et causa de *statu nobilitatis* in iudicio ecclesiastico incidens, ad forum *competens* remittenda (*d*), quoad in vtroque casu *de petitorio* agitur.

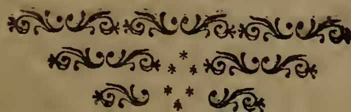
(a) *c.* 5. *c.* 21. §. 2. *in f. X. de off. et potest. iud. deleg. c.* 9. *X. de in integr. restitut. c.* 3. *X. de renunciatione.*

(*b*)

(b) *c. 3. X. de donationib. inter Vir. et vx. L. 1. C. de ordine iudiciorum L. 3. C. de iudiciis.*

(c) *c. 3. X. h. t. c. 5. X. qui filii sint legit.* Si de *possessione rei ecclesiasticae* tantum in foro seculari *incidenter* agitur, de ea et *iudex secularis* cognoscere potest. (§. 241.) *Sam.* STRYK *de causa incidente c. 2. §. 5. 6. 10.*

(d) *Capitul. Caes. nouiss. art. 14. Concl. Iud. Imp. aul. d. 28. Febr.* 1726. in MOSERI *Staatsrecht tom. III. p.* 436. *es habe der Resignatariae von Morsey keineswegs gebühret, in dieser vor Ihro Kayserl. Maj. als des teutschen Adels allerhöchstes Oberhaupt und einzigen Richter gehörigen causa status an dessen Officialat* (zu Münster) *zu recurrirem, noch diesen darinnen zu cognosciren zugestanden.*

SECTIO II.

DE LITIGANTIBVS IVDICIVM CONSTITVENTIBVS.

TIT. I.

DE POSTVLANDO.

(Lib. I. Tit. 36. *de Postulando.*)

ARGVMENTVM.

§. 705. *Litigantes principales.* 706. *Ius pro se postulandi.* 707. *Ius per aduocatos postulandi.* 708. *Vis eorum, quae per hos exponuntur.* 709. *Quibus interdicta sit advocatio.*

§. 705. Litigantes, inter quos iudicium exercetur, sunt vel *principales*, si nomine proprio, vel *minus principales*, si nomine alieno litigant. Est inter illos ACTOR, *qui ius suum persequitur in iudicio*, REVS, *aduersus quem id alter persequitur*; et INTERVENIENS, *qui liti, inter alios motae, iure proprio se immiscet*, *vel* ad *assistendum* alterutri parti, *vel* ad *ius proprium* et praecipuum in eadem lite aduersus vtrumque litigantem *persequendum*. Principales litigantes *partes* dicuntur.

§. 706. *Postulare* idem est, ac *in iudicio exponere, quae ad disceptationem causae litigiosae pertinent.* Postulant litigantes vel *pro se* vel *pro aliis.* *Pro*

Pro ſe poſtulare cuilibet permiſſum eſt, modo habeat *legitimam ſtandi in iudicio perſonam* (*a*), hoc eſt, vt vi liberae de iure ſuo diſponendi facultatis ius ſuum perſequi et tueri poſſit. *Minores* 1) *XIV. annum* egreſſi, in cauſis *beneficialibus* aliisque *ſpiritualibus* ad poſtulandum pro ſe admittuntur in foro eccleſiaſtico (*b*). Nec 2) *clerici* pro ſe poſtulare prohibentur (*c*).

(*a*) *L.* 1. 2, *C. Qui legitim ſtandi in iud. perſon. hab.*

(*b*) *c.* 3. *de iudiciis in* 6.

(*c*) *c.* 1. 3. *X. h. t.*

§. 707. Advocati ſunt *iurium periti*, *quibus per leges permiſſum eſt pro aliis poſtulare.* Liberum eſt vnicuique, *poſtulare per aduocatos*, niſi interueniant actus, ex iuſta cauſa *remotis illis* ſuſcipiendi. (*a*) Ad officium iudicis ſpectat, *petentibus* dare, quem habere non poſſunt, aduocatum (*b*). Aduocati vero in praeſtando patrocinio ſubſunt *iudici* eius *fori*, coram quo poſtulant (*c*).

(*a*) *c.* 14. *X. de iudiciis c.* 1. *eod. in* 6.

(*b*) *c.* 1. *X. de offi io iudicis.*

(*c*) *c.* 2. §. 1. *C.* 3. *qu* 7. *L.* 1. *pr. D. h. t. L.* 9. §. 2. 4. 5. *D. de off. Proconſ.*

§. 708. Quidquid aduocatus *cliente* vel *praeſente* vel *ſubſcribente* ea, quae in ſcriptis exhibentur, nomine eius in iudicio exponit, perinde habetur, ac ſi

ab ipſo cliente proferatur: niſi quod *errorem* aduocati, in facto commiſſum, intra *triduum* reuocare liceat (*a*).

(*a*) *c.* 20. *X. de Cenſibus c.* 62. *X. de appellat.*

§. 709. Poſtulare *pro aliis* poſſunt omnes, quibus id ex *ſpeciali ratione* non eſt interdictum (*a*). Iure Canonico (ex ratione §. 106.) *pro aliis* poſtulare interdictum eſt 1) *Monachis et Canonicis regularibus*, niſi pro cauſa eccleſiae ſuae (*b*), 2) *clericis maiorum* ordinum, et *clericis minorum* ordinum, *beneficio* prouiſis, in *iudicio ſeculari*, niſi pro eccleſia, cui inſeruiunt, et pro coniunctis et miſerabilibus perſonis: *contra eccleſiam* poſtulantes, beneficio priuantur (*c*): 3) *hereticis*, et in Germania approbatae religioni haud addictis (*d*) 4) *excommunicatis* (*e*).

(*a*) *c.* 2. *C.* 3. *qu.* 7.
(*b*) *c.* 2. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 1. 3. *X. h. t.* CARPZOV *in iur. eccl. lib. I.* 89. BRVNNEMANN, *Ius eccl. lib. I. c.* 6. *m.* 10. §. 8.
(*d*) *c.* 11. *X. de heretic. I. P. O. art. V.* §. 35.
(*e*) *c.* 8. *de ſentent. excommun. in* 6. *c.* 8. *X. eod.*

TIT.

TIT. II.
DE PROCVRATORIBVS.

(Lib. I. Tit. 37. *de Procuratoribus*)

ARGVMENTVM.

§ 710. *Procurator.* 711. *Ius partium constituendi procuratorem ad lites.* 712. *Quinam eos constituere,* et 713 *quinam constitui possint.* 714. *Quomodo plures constituantur.* 715. *In quibus causis?* 716. *Constitutio per mandatum,* 717. *idque vel verum vel praesumtum.* 718. *Iura eorum et obligationes.* 719. *Eorum reuocatio.*

§. 710. PROCVRATOR in sensu *generali* est, *qui negotia aliena per mandatum sibi commissa administranda suscipit.* Est is I. vel *generalis*, cui genus negotiorum (*a*), vel *specialis*, cui certum negotium, nec non II. *iudicialis*, cui negotium iudiciale, vel *extraiudicialis*, cui negotium extraiudiciale committitur. (§. 348. 364.)

(*a*) *c.* 11. *X. h. t. Christ. Gothofr.* HOFFMANNI diss. de *orig. et condit. Procuratorum iure Rom. et Caninico nec non eorum progressu in for. Germ.*

§. 711. Iure communi partibus liberum est, lites *per procuratores* exercere (*a*): nec in iudicio *in persona* comparere tenentur, nisi actus interueniat, cuius peragendi causa partes coram adesse interest (*b*). Huiusmodi PROCVRATOR AD LITES est *procurator iudicialis, ad litem alienam agendam datus*:

 qui

qui ex principiis *iuris Romani*, in *Iure Canonico* repetitis, vi *mandati* et accedente *litis contestatione*, *dominus litis* effectus fingitur (*c*).

(*a*) *c.* 7. *X. h. t.*

(*b*) Sufficit *iusta causa*, arbitrio iudicis relicta: *c.* 1. *de iudiciis in* 6. quorsum pertinet causa *amicabilis compositionis*, maxime in causa *matrimoniali* in iudicio ecclesiastico tentandae. CARPZOV *Iurispr. eccl. lib.* 3. *def.* 31.

(*c*) *c.* 1. §. 1. *c.* 6. *pr. h. t. in* 6.

§. 712. Omnibus, qui *proprio nomine* litigant, *procuratorem dandi* facultas est. Vnde 1) iure *praelaturae* vel *beneficii* litem exercentes, procuratorem constituere possunt (*a*): 2) Nec procuratori post *litem contestatam* iure communi negatur facultas alium sibi substituendi.

(*a*) *Clem.* 4. *h. t.*
(*b*) *c.* 1. §. 1. *h. t. in* 6.

§. 713. Procuratores constitui possunt omnes: nisi ex *speciali ratione* iure prohibeantur (*a*) Iure Canonico a procuratione litium excluduntur 1) minores *XXV. annis* (*b*), 2) clerici in causis *secularibus*, (§. 106.) (*c*) 3) excommunicati (*d*), 4) infantes (*e*).

(*a*) *c.* 1. §. 1. *h. t. in* 6.

(*b*) *c.* 5. §. 2. *h. t. in* 6. *Io. Dan.* GRVBERI diss. *de minore procuratore* §. 9. LEYSER *spec.* 51. *m.* 1.

(*c*) *c.* 2. 4. *X. ne clerici vel monachi secul negot.* nec religiosi sine permissu abbatis. *Clem.* 3. *h. t.* Non vero excluduntur *laici* in causis ecclesiasticis *c.* 1. *h. t. in* 6.

(*d*)

(*d*) *c.* 9. *X. de probationibus.*
(*e*) *c.* 1. 2. *C.* 3. *qu.* 7.

§. 714. Poſſunt *plures* ad eandem cauſam conſtitui, ita quidem, vt vel I) omnibus eadem cauſa *ſimpliciter* et aequo iure committatur, quo caſu omnes eandem *coniunctim* gerere debent, nec alter absque altero procedere poteſt, niſi ſint in *ſolidum* conſtituti (*a*): vel II) vt vnus *principaliter*, ceteri in *ſubſidium* et *ſubordinate* per modum ſubſtitutionis conſtituantur (*b*).

(*a*) *c.* 6. *h. t. in* 6.
(*b*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 100.

§ 715. Conſtitui poteſt procurator ad cauſas *ciuiles* omnes, praeſentes et futuras (*a*), ideoque etiam 1) ad *eccleſiaſticas* (*b*), 2) ad cauſas criminis, quatenus ex eis *ciuiliter* agitur, non vero quatenus ex eis agitur ad poenam (*d*)

(*a*) *c.* 68. *de regul. iur. in* 6. *c.* 14. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 1. *c.* 6. §. 2. *h. t.*
(*c*) *c.* 10. *X. h. t. c.* 10. *X. de reſtitut. Spoliat.*
(*d*) *c.* 5. *X. h. t.* B. Parens in diſſ. de *poteſtate procuratoris in cauſis criminalibus.*

§. 716. Conſtitutio procuratoris fit per *Mandatum ad litem*: quod vel *generale* eſt, quo tota lis, vel *ſpeciale*, quo certi actus in lite expediendi committuntur. Ad actus expediendos, ex quibus man-

danti *praeiudicium* euenire poteſt, mandatum *ſpeciale* deſideratur, nec generale ſufficit, niſi 1) in hoc *libera* cauſae *adminiſtratio* ſit conceſſa, quod vocatur *mandatum cum libera*, vel 2) actus varii, *ſpeciale mandatum* deſiderantes, in eo ſint expreſſi, cum facultate *ſimiles* peragendi (*a*).

(*a*) c. 4. 5. *h. t. in* 6. *Clem*. 2. *h. t.* B. Parens in *iur. eccl. lib. I. tit.* 38. §. 10.

§. 717. Mandatum *verum* eſt, quod interueniſſe *probatur*, et *praeſumtum*, quod interueniſſe ex iuſta cauſa *iure praeſumitur* (*a*). Probatur tum per *inſtrumentum*, quo continetur mandatum, tum per *declarationem mandantis apud acta* (*b*). *Falſus* eſt procurator, qui talem ſe gerit, licet nec *verum* nec *praeſumtum* mandatum habeat; et probata falſi procuratoris exceptione, quae in *omni lites parte* obiici poteſt, iudicium *nullum* eſt (*c*).

(*a*) *L*. 35. *D. h. t. L*. 2. *C. de litis conſortibus*.
(*b*) *c*. 1. *X*. et *Clem*. 1. *h. t. c*. 64. *X. de appellat.*
(*c*) *c*. 4. *X. h. t. c*. 3. 8. *X. h. t. c*. 33. *X. de reſcript.*

§. 718. Iura et obligationes procuratoris *ante litis conteſtationem* ex natura *mandati*, *poſt eam* ſimul ex *ficto dominio litis* aeſtimantur. Ex *mandato* intelligitur, quod procuratur 1) obligetur ad litem intra *fines mandati* diligenter et bona fide expediendam (*d*), quodque 2) ea, quae vi legitimi mandati

agit

agit, in iudicio *rata* sint (*b*). Ex *ficto dominio* colligitur, quod 1) *post L.* C. substituere (*c*), et 2) vnus ex pluribus, in solidum constitutis, litem occupans, ceteros excludere possit, nisi aliud in mandato contineatur (*d*), quod 3) sententia *in procuratorem* ferri possit (*e*), quod 4) post L. C. *reuocari* nequeat nisi ex iusta causa (*f*), quod 5) morte constituentis non exspiret, nisi iure officii et beneficii constitutus sit (*g*).

(*a*) *c.* 22. *X. de rescript. c.* 3. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 1. 14. *X. h. t.*

(*c*) *c.* 1. *h. t. in* 6.

(*d*) *c.* 6. *h. t. in* 6.

(*e*) *c.* 2. *X. de Capell. monach. c.* 6. *X. de relig. domib.*

(*f*) *c.* 2. *h. t. in* 6.

(*g*) *Clem.* 4. *h. t. Recess. imp de a.* 1654. § 99. De vsu forensi harum doctrinarum vid. B. Parens *l. c.* §. 42. 57.

§. 719. Finitur procuratoris officium *reuocatione*, ad *acta* declarata (*a*): eaque *tacite* interuenisse *praesumitur*, vel per constitutionem *noui procuratoris* (*b*), vel si ipse constituens *litis tractandae* gratia ad causam veniat; nec tamen *de alia mente* ex *protestatione* vel ex *natura actus suscepti* euidenter appareat (*c*). Quidquid a procuratore, *legitime* reuocato, geritur, nullum est (*d*)

(*a*) *c.* 13. *X. b. t. c.* 2. *b. t. in* 6.
(*b*) *c.* 14. *X. b. t.*
(*c*) *c.* 3. 8. 13. *X. h. t. c.* 33. *X. de reſcript.*
(*d*) *c.* 8. *b. t. in* 6.

TIT. III.
DE SYNDICO.

(Lib. II. Tit. 39. *de Syndico.*)

ARGVMENTVM.

§. 720 *Syndicus publicus et priuatus.* 721. *Vtriusque iura.* 722. *Ius et obligatio vniuerſitatis eum conſtituendi.*

§. 720. SYNDICVS eſt *procurator ad cauſas vniverſitatis in iudicio agendas conſtitutus.* PVBLICVS eſt, qui *officio publico* fungitur in *adminiſtratione cauſarum iudicialium vniuerſitatis*, PRIVATVS eſt, qui officio publico non fungitur, et ſolo *mandato vniuerſitatis* conſtituitur (*a*); quod *ſyndicatum* vocatur.

(*a*) *c. vn. b. t. c.* 7. *X. de Procurat.*

§. 721. *Syndici priuati* et *procuratoris* eadem ſunt iura (*a*): vnde et plures ad eandem cauſam dati, hanc *coniunctim* tractare tenentur, niſi ſint *in ſolidum* conſtituti (*b*). *Syndici publici* poteſtas in tractandis cauſis vniuerſitatis eſt pars *muneris publici* isque ideo ſpeciali mandato non indiget.

(*a*)

(*a*) *c. 7. X. de Procurator c. 2. X. de in int. restitut.*
(*b*) B. Parens in *iur. eccl. lib. I. tit.* 39. § 4.

§. 722. *Ecclesiae* et *cuiusque vniuersitatis ecclesiasticae* non modo *ius* est constituendi syndicum ad causas ipsius in iudicio agendas, sed et ad id *obligatur* (*a*): nisi tales sint causae, quas potest is, qui ecclesiae praeest iure *beneficii* et *praelaturae* administrare (*b*).

(*a*) *c.* 7. X. *de Procuratoribus c. vn. X. h t. c.* 2. *X. de in integr. restitut.* ibi: *Iudices monachis iniunxerunt, vt Syndicum vel Procuratorem eligerent, qui in causis monasterii et consulte agere et vtiliter responderet.*
(*b*) *c.* 9. *X. de Procurat. c.* 21. *X. de Rescript.* ibi: *cum ex officio suo teneantur congregationum suarum negotia procurare: nisi forte Abbatis et Conuentus negotia sint discreta.* Exempla sunt in *c.* 17. *X. de restitut. spoliat. c.* 15. *X. de praescript.*

TIT.

TIT. IV.
DE IVRAMENTO CALVMNIAE,

(Lib. II. Tit. 7. *De iuramento calumniae.*)

ARGVMENTVM.

§. 723. *Iuramentum calumniae generale et speciale.* 724. *Generale a lege impositum.* 725. *Poena illud recusantis.* 726. *Ius exigendi speciale* 727. *modus vtrumque praestandi.*

§. 723. IVRAMENTVM CALVMNIAE est, *quo litigans bona fide se litigaturum et ab omni fraude et frustratione se alienum esse asseuerat.* GENERALE est, quod *intuitu totius iudicii*, et SPECIALE quod intuitu *certi actus* in iudicio expediendi praestatur (*a*).

(*a*) ROCHVS FRID. Comes LINARIAE *de iurisiurandi calumniae moralitate, historia, Principumque Imp. ab illo immunitate* c. I. *Io. Ern.* FLOERCKE *de iuramento calumniae.*

§. 724. *Generale*, ad vitandam in iudicio calumniam, omnibus litigantibus *praeceptum* est (*a*), nullo habito vel status *personarum* (*b*) vel qualitatis *causarum* secularium et ecclesiasticarum (*c*), vel *iudicii* ordinarii et summarii discrimine (*d*). Vnde *Iudex* illud in omni iudicii coepti parte exigere potest (*e*); nec litigantibus facultas competit illud sibi *expresse remittendi*, sed remissio *inefficax* est (*f*).

Eodem

Eodem tamen neque a iudice neque a partibus exacto, iudicium ideo *nullum* non eſt (*g*).

(*a*) *c.* 4. 5. 7. *X. h. t.* Ge. *Henr.* AYRER de *neceſſitate officii a iuramento calumniae non liberante* §. 17.

(*b*) Olim in cauſis eccleſiaſticis exactum non eſt *c.* 2. *X. h. t.* quod tamen iure nouo mutatum eſt per *c.* 1. §. *vlt. h. t. in* 6.

(*c*) *Clem.* 2. *de verb. ſignif.*

(*d*) *c.* 1. *pr. h. t. in* 6.

(*e*) *L.* 2. §. 4. *C. de iureiur. propter calumn.*

(*f*) *c.* 1. §. 1. *h. t. in* 6. Vſus huius iuramenti *iure prouinciarum particulari* varie determinatur. In terris Brunſuico-Luneburgicis eius praeſtatio ad *ſpecialem probabilemque calumniae ſuſpicionem*, iudicis arbitrio aeſtimandam, adſtricta eſt in *Ord. Appel. trib. Cell. P. II. tit.* 7. §. 2.

§. 725. Poena illud ſibi per ſententiam iniunctum praeſtare *recuſantis* eſt, quod actor *actione* cadat, et *reus* pro *confeſſo* habeatur (*a*). Procuratores et Syndici, id recuſantes, *ad poſtulandum* non admittuntur.

(*a*) *c.* 7. §. 1. *X. h. t.*

§. 726. Iuramentum calumniae ſpeciale ſeu malitiae iure communi non praeceptum, ſed *partibus* datum eſt *ius*, illud approbante iudice *a ſe inuicem exigendi*, et *iudici* poteſtas id illis iniungendi (*a*). Exigi poteſt tum 1) in actibus iudicii, *iure determinatis* (*b*), tum 2) in actibus, *iure non determinatis*, in quibus tamen probabilis emergit *calumniae*

ſuſpi-

suspicio, iudicis arbitrio aestimanda (*c*). Exactum et a iudice approbatum, *praestare recusans*, commodo eius actus excidit, propter quem iurandum est.

(*a*) *L.* 34 § 4. *D. de iureiurando c.* 2. §. 2. *h. t. in* 6. *Recess. imp. de a.* 1654. § 43.

(*b*) Exempla sunt in *c.* 55. *X. de testibus c.* 4. *X. de except. c.* 6. *X. Qui matrim. accusar. poss.*

(*c*) *c.* 2. §. 2. *h. t. in* 6. ibi: *quoties* Iudex *viderit expedire.*

§. 727. Iuramentum calumniae generale et speciale tam in persona propria quam per *procuratorem*, speciali mandato instructum, praestare, iure Canonico permissum est (*a*). Ab vniuersitate praestandum est per Syndicum, causae notitia non destitutum, quem in *animam propriam* iurare oportet (*b*).

(*a*) *c. vlt. h. t. in* 6.

(*b*) *c.* 3 *X. h.*

SECTIO

Sectio III.
DE SINGVLIS ACTIBVS IN IVDICIO OBVENIENTIBVS.

Tit. I.
DE CITATIONE.

ARGVMENTVM.

§. 728. *Citatio.* 729. *Eius necessitas.* 730 *facienda a iudice competente.* 731. *Directa est vel subsidiaria.* 732. *Eius obiectum* 733 *et causa.* 734. *a modo denunciandi est priuata vel publica* 735. *Immediata et mediata.* 736. *Eius obligatio.*

§. 728. Singulis actibus in iudicio obeundis inseruiunt *citationes* et *dilationes*, quibus neglectis *contumacia* admittitur: de quibus prius est agendum. Citatio est *denunciatio iussu iudicis facta, vt quis actus in iudicio expediendi causa in foro compareat.* Inest ei *decretum iudicis*, de actu in iudicio obeundo. Quae ergo de citatione, eadem valent de decreto simplici, *quo actus in iudicio expediendus iniungitur*, *cuius intuitu in foro comparere necesse non est.*

§. 729. Cum naturali ratione nihil contra inauditum definiendum sit (*a*): citatio pertinet ad substantiam *iudicii*, *singulorumque iudicii actuum.* Necessaria ergo est in omni, etiam *summario*, iudicio (*b*): nec actus iudicii, *iura* et *obligationes aliorum* concernens,

cernens, valide suscipi potest, quam *citatis* his, quos concernit (*a*).

(a) Verba sunt *c.* 1. *X. de causa possess. et propriet.*
(*b*) *Clem.* 2. *de Verb. Signif.*
(*c*) *c.* 8. *X. de maioritate et obed.* ibi: *Ratio iuris postulat, vt in eorum praeiudicium nihil ordinemus de ipsis, cum nec citati sint, nec conuicti, nec per contumaciam se absentent.*

§. 730. Citatio 1) efficaciter decerni non potest, nisi a iudice *competente* (*a*), siue is sit *ordinarius* siue *delegatus*, suae *delegationis fidem* in prima citatione facturus. (265.) (*b*). Ab *incompetente* facta citatio prorsus nulla est, nec vim accipit nisi per *prorogationem*, quoad huic locus est. (*c*) (§. 243.)

(*a*) *c.* 29. *X. de off. et potest. iudicis deleg.*
(*b*) *c.* 2. *X. de dilationibus.*
(*c*) *c.* 16. *X. de foro competente.*

§. 731. Citatio vel DIRECTA est, *quam iudex virtute iurisdictionis suae decernit*, vel SVBSIDIARIA, *cuius decernendae causa requirere debet alium iudicem, cui citandus subest.* In hac non iudex *requirens* sed iudex *requisitus* citat: eaque opus est, si citandus iurisdictioni iudicis in certa causa prorsus non est subiectus (*a*).

(*a*) *Nic. Christ.* L. B. de LYNCKER in *Comment. ad ius ciuil. p.* 253.

§. 732.

§. 732. Fit II. *ad actum in iudicio obeundum.* Hinc citatus 1) per citationem simul de *actu* in iudicio peragendo, quoad opus est, instruendus est (*a*); in eaque 2) *dies* ad comparendum congruus praefiniendus (*b*), 3) et *locus iudicii* indicandus, quem *tutum* esse oportet (*c*). Vt vero 4) citatus in *propria persona* compareat, ei iniungi nequit, nisi ad actum, qui personae praesentiam desiderat. (§. 711.)

(*a*) *Clem.* 2. *Vt lite pendente c.* 2. *X. de dilationib.*
(*b*) *c.* 1. *X. eod. c.* 6. *X de dolo et contum.*
(*c*) *c.* 4. *X. vt lite non contest. c.* 47. *X. de appellat.*

§. 733. Decernenda est III. non temere sed ex *iusta causa.* Causa eius vel in *precibus partium*, quoad iuri non sunt aduersae (*a*), vel in causa, quae iudicem *ex officio* mouet, continetur. In iudicio *ciuili* ordinarie facienda est *ad instantiam* (*b*), nisi concernat causam, de qua iudex ex officio sollicitus esse debet.

(*a*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 105. B. Parens in diss. de *iudice proced. ex officio* c. III. §. 3. f. et in *Iur. Eccl. lib.* 1. *tit.* 32. §. 30.
(*b*) *L.* 68. *D. de iudic.* MEVIVS *P. VI. dec.* 21.

§. 734. Decreta citatio *citando* legitime *denuncianda* est: id quod fit per *insinuationem* et in subsidium per *denunciationem ex loco publico factam.* Est inde citatio vel PRIVATA, vel PVBLICA. ILLA insinuatur *ipsi citando*, et primario quidem *in faciem*,

ciem, vel ſi copiam ſui non faciat, *ad domum* (*a*). Si per citandum ſit, quo minus ad eius notitiam perveniat, *pro inſinuata* habetur (*b*). HAEC permiſſa eſt in ſubſidium, ſi *priuata effectum ſortiri nequit*: (*c*) eique locus eſt, ſi 1) ignoretur, *quo loco* citandus verſetur, 2) vel ſi *citandi incerti* ſint, vel 3) ſi *iudex requiſitus* citationis inſinuationem deneget (*d*).

(*a*) *Clem. vn. de foro Competent. in pr.*
(*b*) *Clem. 2. Vt lite pendente nihil innouet.*
(*c*) *c. 11. X. de Clericis non reſident.*
(*d*) *c. 5. § 1. X. Vt lite non Conteſt. Clem. 1. de iudic. Clem. vn. de foro Compet.*

§. 735. Ratione iudicis, cuius auctoritate vel *inſinuatio* eius vel *publica denunciatio* peragenda eſt, citatio eſt vel IMMEDIATA vel MEDIATA, prout vel *virtute propriae iurisdictionis*, vel *requiſito iudice eius loci, vbi citandus degit*, peragitur. Vtramque *decernere* poteſt iudex competens. (§. 730.) Sed *illa* fieri nequit, niſi et citandus ſimul *intra diſtrictum ipſius* verſetur: *hac* vero opus eſt, ſi is in *alterius iudicis diſtrictu* commoratur. Itaque *Conſiſtoria prouincialia* intra prouinciam (§. 182.) et iudex *delegatus* intra diſtrictum, qui *deleganti* ſubeſt, *immediate* citare poſſunt. (§. 248.)

§. 736. Citationis legitime *decretae* et *inſinuatae* vel *publice denunciatae* vis eſt, quod citatus ei parere obſtringatur (*a*). Prout vel *perfecte* vel *imper-*

fecte

fecte obligat, ARCTATORIA est vel MONITORIA. *Haec* vim moniti et consilii habet, eaque significatur, actum in iudicio geri, qui iura ipsius concernere possit (*b*). *Illa* vero coniuncta est cum *poenis*, v. c. *condemnatione in expensas*, *praeclusione*, et id genus aliis.

(*a*) c. 4. 5. 24. X. *de off. et pot. iud. deleg.* c. 1. X. *de dolo et cont.*

(*b*) c. 2. X. *de Testibus.*

TIT. II.
DE DILATIONIBVS.

(Lib. II. Tit. 8. *De dilationibus.*)

ARGVMENTVM.

737. *Dilatio.* 738. *Legalis et iudicialis.* 739. *Peremtoria et dilatoria.* 740. *Eius prorogatio.*

§. 737. DILATIO *generatim* accepta, est *tempus actui in iudicio expediendo statutum*: quod si *spatium temporis* continet, in sensu *speciali* DILATIO, sin *diem certum*, TERMINVS vocatur. *Legalis* est, quae lege, *iudicialis*, quae decreto iudicis, et *conuentionalis*, quae conuentione partium constituitur (*a*).

(*a*) c. 28. *in f.* X. *de off. et pot. iud. deleg.*

§. 738. Dilatio *legalis* eſt vel 1) *abſolute talis*, quae *ipſa lege immediate praefigitur partibus*, quae ſi ſub iactura iuris praefinitur, praeciſe obſeruanda eſt (*a*), vel 2) *ſecundum quid talis*, *quae ideo tantum lege definitur*, *vt iudici normam praeſtet in eadem partibus praeſcribenda. Haec iudicis decreto* indiget, et ab eo praefinita, *inſtar iudicialis* habetur (*b*).

(*a*) *c.* 15. in med. *X. de ſentent c.* 4. *X. de in int. reſt.*
(*b*) *c.* 15. *X. de ſent. et re iud.*

§. 739. *Iudicialis* dilatio decreto iudicis conſtituitur; et tempus *congruum* pro cauſae, perſonae, et circumſtantiarum qualitate continere debet (*a*). Eſt illa vel *peremtoria*, ſi ea neglecta praeiudicium intuitu actus in iudicio expediendi decerni poteſt (*b*), vel *dilatoria*, ſi hoc decerni non poteſt. *Prima* et *ſecunda* dilatoria eſt; *tertia* vel *vna*, pro omnibus data, peremtoria (*c*). Eodem ſenſu et *citatio*, in qua dilatio praefigitur, vel *peremtoria* vel *dilatoria* appellatur.

(*a*) *c.* 1. *X. h. t. c.* 24. *X. de Off. et Poteſt. iud. deleg. c.* 5. *et* 54. *X. de appellat.*
(*b*) *c.* 3. 4. *X. de dolo et cont. c.* 24. *X. de off. et pot. iud. del.*
(*c*) *L.* 68. 69. 70. *D. de iudiciis.*

§. 740. PROROGATIO dilationis iudicialis fit, ſi *dilatio nondum elapſa in vlterius tempus profertur.* Huius

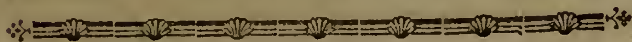
Huius dandae arbitrium penes *iudicem* eſt (*a*), nec ex *cauſa probabili* petita denegari poteſt (*b*): dummodo ſi *ſecunda vice* petatur, vel *impedimentum* manifeſtum ſit, vel impetrans iuramentum *calumniae ſpeciale* praeſtare paratus ſit (*c*); cuius exactio iuſto arbitrio iudicis ſubeſt (*d*).

(*a*) *c.* 24. *X. de eff. et poteſt iud. deleg.* Car. Gottl. KNORRE *de recto dilationum vſu.*

(*b*) *L.* 36 *D. de iudic. L.* 4. *C. de dilationib.*

(*c*) Vſu introducta eſt ſolennitas legalis, arg *c. ven. X. de teſtib.* confirmata deinceps in *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 50.

(*d*) *c.* 2. *de iuram. calumn. in* 6. *Hen.* BERGER in *elect. diſcept. forenſ. tit.* 20. *p.* 674. 677.

TIT. III.
DE CONTVMACIA.

(Lib. II. Tit. 14. *De dolo et contumacia.*)

ARGVMENTVM.

§. 741. *Contumacia* 742. *doloſa et culpoſa, vera et praeſumta.* 743. *Eius poena publica* 744 *poena priuata generalis et ſpecialis.* 745. *Eius purgatio.* 746. *Modus procedendi in poena priuata decernenda.*

§. 741. CONTVMACIA eſt *neglectus eorum, quae quis in iudicio ſtatuto tempore expedire obligatur.* Non intelligitur I. ſine *obligatione perfecta* ad actum

in iudicio expediendum, quae descendit ex *citatione arctatoria* legitime decreta et nsinuata, aliisue decretis iudicis (§. 736. 728.) (*a*) II. committitur vel *non comparendo* in termino, vel *non expediendo*, quae in iudicio facere oportet (*b*).

(*a*) *c.* 2. 3. 6. *X. h. t. c.* 34. *pr. X. de Electione.* ibi: *cum citatus non fuerit, et ideo non debuit contumax iudicari.*

(*b*) *c.* 2. *pr. c.* 5. §. 1. *X. Vt lite non contestata non proc. c.* 3. *X. h. t. c.* 7. *X. de appellat.* ibi: *si legitime citatus nec venit nec responsalem misit, aut etiam alias parere contemnit.*

§. 742. Est vel *dolosa* vel *culposa*, prout dolo vel culpa committitur. *Dolosa* iterum vel *vera* est, quam dolo commissam esse constat, vel *praesumta*, quam dolo commissam esse praesumitur tamdiu, donec dolus purgatus sit (*a*).

(*a*) *c.* 7. § 1. *de sent. excom. in* 6. Vocatur *quasi contumacia* apud PAVLVM *recept. sent. lib. V. tit.* 5. §. 6.

§. 743. Poena contumaciae vel *publica* est vel *priuata*. PVBLICA est, *quam sumendi ius penes iudicem est* ad tuendam ius dicentis auctoritatem: v. c. *mulcta* et olim maxime in foro ecclesiastico *poena excommunicationis* (*a*). In causa ciuili decerni non potest nisi ex *speciali causa* et in actibus, in quibus iudex *ex officio* procedere potest (*b*).

(*a*) *c.* 1. 3 *X. Vt lite non contestata non proced. c.* 19. *X. de appellat. I. P. O. art. V.* §. 48.

(*b*)

(*b*) *c.* 4. §. 1. *et c.* 5. X. *de off. et pot. iud. del. c.* 5. *in f. X. h. t.*

§. 744. PRIVATA est, *quam persequi in iudicio potest alter litigantium, cuius interest*: eaque iterum vel *generalis* est vel *specialis*, prout vel in *expensarum restitutione consistit* (*a*), vel in *praeiudicio ratione actus, per contumaciam neglecti* (*b*). *Illa* ob *quamlibet contumaciam*, haec non nisi ob contumaciam, aduersus *decretum peremtorium* commissam, decerni potest (*c*).

(*a*) *c.* 2, 5. 6. *X. h. t. c.* 1. *eod. in* 6.

(*b*) *c.* 3. 4. *X. h. t. c.* 24. *X. de off. et pot. iud. del. c. vlt. X de iuram. calumn. L.* 53. *D. de re iud. Wolfg. Ad.* SCHÖPFII diss. de *processu in contumaciam in caussis ecclesiast.*

(*c*) *c.* 1. *h. t. in* 6. *c.* 6. *X. h. t.*

§. 745. A poena contumaciae liberant *legitima impedimenta*; quae si ita comparata sunt, *vt nihil sit, quod imputetur*, ab omni poena liberant (*a*), sin a *dolo* quidem excusant non vero a *culpa*, culpose contumax *praeiudicium* quidem *ratione actus non expediti* imminens declinare potest (*b*), non vero *restitutionem expensarum*. (§. ant.)

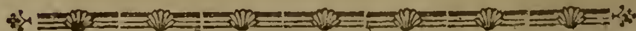
(*a*) *L.* 2. §. 8. *D. Si quis caut. in iud. sist. non obtemp. L.* 53. *D. de re iudic.*

(*b*) *c.* 1. *X. vt lite non contestat.* ibi: *si non purgaverit eandem c.* 6. *X. h. t.* ibi: *nec per literas excusauerit moram suam c.* 19. *X. de Sent. et re iud. Io. Petr. de* LVDEWIG *de purgatione contumaciae.*

§. 746. Priuatae poenae cum ad iura partium pertineant, (§. 744.) 1) non nisi ad *instantiam partium* praeuia contumaciae accusatione, decernendae sunt (*a*), et 2) *sententiam* desiderant, in qua iudex *impedimentorum legitimorum* rationem habere, et *aequitatem* rigori praeferri tenetur (*a*).

(*a*) *L.* 13. §. 2. *C. de iudic.* MEVIVS *P. III. dec.* 390.

(*b*) *c.* 1. 6. *X. h. t. c.* 24. X. *de off. et potest. iud. deleg L.* 1. §. 3. *D. Quae sent. sine appellat. rescind.*

TIT. IV.

DE OBLATIONE LIBELLI.

(Lib. II. Tit. 3. *De libelli oblatione.*)

ARGVMENTVM.

§. 747. *Libellus eiusque oblatio.* 748. *Eius contenta.* 749. *Per eum edenda est actio competens.* 750. *Vitiorum eius emendatio et mutatio.*

§. 747. Actio in iudicio vel *viua voce* proponi potest, quod fieri sufficit in summario iudicio (*a*), vel in *scriptis*. LIBELLVS est *scriptura, qua proponitur actio in iudicio instituenda.* LIBELLI OBLATIO fit interueniente *imploratione iudicis de admittenda actione et de decernendis his, quae pertinent ad iudicium ordinandum.* Hanc vel *libello* inse-

inferere licet vel *feparato fcripto* exhibere vna cum libello.

(*a*) *Clem.* 2. *de verb. fignif.*

§. 748. Cum in libello proponatur actio: in eodem exponendum eft tum I. *factum*, ex quo actio nafcitur (*a*), tum II. *caufa agendi proxima*, quae eft in actione *perfonali* caufa feu titulus obligationis (*b*), et in actione *reali* fpecies iuris in re. Titulum iuris in re exprimere, neceffe non eft, exprimere tamen *praeftat*, vt actori, in caufa fuccumbenti, falva fuperfit ex *alio titulo* eandem rem petendi facultas (*c*). Addendum III. congruum *petitum* ex facto et caufa agendi defcendens, quod *certum* feu ita determinatum effe debet, vt *quid quantumque* fibi deberi actor intendat, ex eo appareat (*d*); nifi ex natura *actionis generalis* id exprimi nequeat. Exponenda haec omnia in libello funt *fuccincte*, *perfpicue*, et *continua oratione* (*e*).

(*a*) *c.* 6. *X. de iudiciis.*
(*b*) *c.* 3. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 3. *de fentent. et re iudic. in* 6.
(*d*) *c.* 2. *X. h. t.*
(*e*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 34. 65.

§. 749. Per libellum edenda eft actio, ad ius fuum perfequendum *competens*. Incompetente actione per libellum propofita, reus *ab inftantia* abfoluendus

 eft,

eſt, actore in expenſas condemnato. (§. 664.) (*a*) *Plures actiones*, aduerſus eundem competentes, non minus *eodem libello* complecti permiſſum eſt. (*b*) (§. 685.)

(*a*) *c.* 15. *X. de iudiciis.*
(*b*) *c.* 3. *de reſcriptis in* 6.

§. 750. Neglectis requiſitis libelli oriuntur *vitia libelli*, quae tolli poſſunt vel 1) *emendatione*, vsque ad ſententiam permiſſa, cum ſaluo libello fiat in eius accidentalibus (*a*); vel 2) *mutatione* libelli, mutata ſpecie inſtitutae actionis (*b*). Per quam cum reuera noua actio inſtituatur: poſt *litem conteſtatam* non admittitur, niſi nouo exhibito libello, refuſisque expenſis (*c*). Iudicis vero non minus cura eſſe debet in iniungenda *vitioſi libelli* mutatione (*d*), quam in *illo* ex iuſta cauſa *ſuſtinendo* (*e*).

(*a*) *c.* 3. *X. de dilationibus.*
(*b*) *L.* 3. *C. de edendo.*
(*c*) *arg. c.* 15. *X. de iudiciis.*
(*d*) *c.* 2. *X. h. t.*
(*e*) *c.* 6. *X. de iudiciis.*

TIT.

TIT. V.
VT LITE PENDENTE NIHIL INNOVETVR.

(Lib. I. Tit. 16. *Vt lite pendente nihil innouetur.*

ARGVMENTVM.

§. 751. *Citatio prima ad actionem.* 752. *Litis pendentia.* 753. *Eius innouatio interdicta* 754. *Effectus litis pendentis.*

§. 751. *Citatio* quae fit reo ad *iudicium cum actore suscipiendum*, *prima* et totius iudicii *primaria* est, non nisi causa cognita decernenda, et ita facienda, vt de specie *actionis institutae* reus instruatur; (*a*) id quod fit libello cum reo communicato. Recepta est in nonnullis supremis tribunalibus *generalis* citatio, *quae fit ad totum iudicium, cum actore obeundum* (*b*), cum ex regula citatio fit *specialis, quae fit ad certum iudicii actum.*

(*a*) *Clem.* 2. *Vt lite pend. nihil innou.*
(*b*) *c. vlt. X. de dolo et contum. c.* 5. *in f. X. de in integr. restit.*

§. 752. Per *primam citationem*, a iudice competente decretam et rite insinuatam, fit initium iudicii, et lis in foro *pendere* incipit (*a*); *lis enim pendens* est lis in iudicio coepta, sed nondum finita. Hinc per eam 1) inducitur *praeuentio* tum ratione *causarum concurrentis* et *mixti fori*, tum ratione *rei*,

rei, qui poſtmodum *iurisdictionis alterius* eſſe coepit (*b*): 2) tam *actio*, in iudicio mota, quam *res*, quae ex dominio vel quaſi dominio petitur (*c*), nec non *poſſeſſio*, in iudicium poſſeſſorium deducta, fit *litigioſa* (*d*).

(*a*) *c.* 20. *X. de off. et poteſt. iud. deleg. c.* 10. *X. de off. legati. Clem.* 2. *h. t.*

(*b*) *c.* 19. *X. de foro compet. Io. Steph.* PVTTERI diſſ. de *praeuentione c.* 4. *in opuſc. p.* 70.

(*c*) *L* 2. *C. de litigioſis. Auth. Litigioſa C. eod.*

(*d*) *Rob.* LANCELLOTVS *de attentatis et innouatis lite et appel. pendent. P. II. c.* 4. *in praef. n.* 493.

§. 753. Quidquid ſuſcipitur ad ſtatum *litis pendentis* et *rei* in litem deductae immutandum, *innouatio* et *attentatum* eſt; quod aeque a *iudice* quam a *partibus* admitti poteſt. Vt iuribus partium et victoris in lite proſpiceretur; conſtitutum eſt, *pendente lite nihil eſſe innouandum* (*a*), ſed reuocatis attentatis omnia in eum ſtatum eſſe reducenda, in quo fuerant tempore litis motae (*b*).

(*a*) *c. vlt. C.* 11. *qu.* 1. *Clem.* 2. *h.*

(*b*) *c.* 1. 4. *X. h. t. c.* 1. *X. de ſequeſtr. poſſeſſ.*

§. 754. Itaque 1) pendente lite poſſeſſori ſaluum eſſe debet *commodum poſſeſſionis*, nec hoc per litem motam priuandus eſt: (*a*) 2) *ceſſio* et *alienatio* actionis vel rei litigioſae pendente lite nulla eſt, exceptis caſibus iure ſpeciatim expreſſis (*b*), eaque facta poteſt

pars

pars aduersa, suspensa lite principali, prius de *reuocando attentato* et de *vitio litigiosi* queri (*c*); 3) *rescriptum* vel *priuilegium*, in alterius *praeiudicium* pendente lite datum, vim nullam habet (*d*).

(*a*) *c.* 1. 2. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 3. 4. *X. h. t. c. vlt. C.* 11. *qu.* 1 *L. vlt. C. de Litigiosis. Io. Vlr. de* CRAMER *tom. I. obs.* 14.

(*c*) *c.* 3. *X. h. t. ne si obtinuerit in iudicio, in vanum laboret, altero minime possidente.*

(*d*) *c.* 1. *et* 5. *X. h. t. c.* 19. *X. de testib.*

TIT. VI.

DE SEQVESTRATIONE POSSESSIONIS ET FRVCTVVM.

(Lib. II. Tit. 17. *De sequestratione possessionis et fructuum.*)

ARGVMENTVM.

§. 755. *Sequestratio iudicialis* 756. *quando licita.* 757. *Quomodo decernenda.*

§. 755. *Iudicialis* seu *necessaria* SEQVESTRATIO est *actus, quo custodia rei litigiosae pendente lite alicui auctoritate iudicis committitur.* Res *litigiosa* hoc loco accipitur pro quolibet obiecto litis: indeque sequestratio cadere potest in res *mobiles*, *immobiles*, *iura*, etiam ecclesiastica, nec non in *personas*, potestati subiectas (*a*).

(*a*)

(a) c. 1. 2. X. h. t. Clem. vn. h. t. c. 8. X. *de restit. Spoliat. Henr.* COCCEII *de Sequestro feminar. Io.* GÖDDAEVS *in Comment. ad tit. XVII. lib. II. decret. de sequestr. possess. et fruct.*

§. 756. Sequestratio cum sit species innouationis: (§. 753.) ex regula prohibita (*a*), nec permissa est, nisi ex causa speciali, iure approbata, si 1) est *vnicum remedium idoneum cautionis* prospiciendi *iuribus actoris* in casum victoriae, v. c. ob probabilem metum *alienationis*, ob *dissipationem bonorum* (*b*), ob graue *praeiudicium* ex saeuitiis vel iniusta coactione imminens (*c*); 2) si adhibetur vel in *remedium cogendi* reum, in se sistendo contumacem (*d*), vel 3) in *remedium securitatis publicae* ob metum armorum ex litigiosa possessione (*e*).

(*a*) *L. vn. C. de prohibita sequestrat.*

(*b*) *c.* 1. 3. *X. et Clem. vn. h. t. c.* 7. *X. de don. int. vir. et vx.*

(*c*) *c.* 14. *X. desponſ. c.* 8. 13. *X. de restit. spoliat.*

(*d*) *c.* 2. *X. de dolo et contum. vt taedio affecti stare iudicio cogantur.*

(*e*) *Ord. Camer. P. II. tit.* 21. §. 3. *Rec. Imp. de a.* 1532. §. 12. *Ludou. Adolph. de* ZECH in diss. *de sequestro publico.*

§. 757. Cum itaque non nisi ex causa *iure determinata* admittatur: 1) decernenda non est nisi praevia sufficiente *causae cognitione*; sine ea vero *solo arbitrio Iudicis* decreta irrita est, reuocationi Superioris obnoxia (*a*); 2) declinari potest cautione idonea

idonea a reo oblata (*b*); 3) causa sequestrationis posthac cessante, *iudiciali auctoritate* iterum *relaxanda* est.

(*a*) Exemplum est in *c.* 1. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 7. *X. de donat. int. Vir. et Vx. c.* 8. 13. *X. de restit. spol.*

TIT. VII.
DE LITIS CONTESTATIONE.

(Lib. II. Tit. 5. *De litis contestatione.*)

ARGVMENTVM.

§ 758. *Litis contestatio.* 759. *Eius substantialia et solennia* 760. *affirmatiua et negatiua, generalis et specialis.* 761. *Eius necessitas.* 762. *Poena contumaciae in lite non contestanda.* 763. *Eius effectus.*

§. 758. LITIS CONTESTATIO est *responsio rei ad factum, in actione propositum, animo iudicium cum actore suscipiendi* (*a*). Actione *edita*, et lite *contestata*, *constituitur iudicium*: et simul determinatur, quid inter partes *controuersum* sit. Est itaque *fundamentum iudicii.*

(*a*) In *c vn. X. h. t. c.* 54. §. 3. *X. de Election.* fieri dicitur *per petitionem in iure propositam et responsionem secutam.* Conferri meretur *Caroli Godofr.* WINCKLERI diss. de *discrimine inter litis contestationem iure veteri ac hodierno et vtriusque effectibus* Sect. I. et II.

§. 759.

§. 759. In litis conteſtatione ſufficit *reſponſionem* fieri *ad factum* in actione propoſitum, et *animo* iudicium cum altero ſuſcipiendi, qui praeſumitur ex ipſa *reſponſione*, quoad eam *alia mente* factam eſſe non apparet (*a*). Solennia eius varia eſſe poſſunt, veluti quod fieri debeat *in ſcriptis* et *per reſponſionem ad libellum*. Eſt inde vel SOLENNIS, quae facienda eſt *ſecundum formam iure praeſcriptam*, vel MINVS SOLENNIS, quam ita fieri opus non eſt (*b*).

(*a*) *c.* 2. *h. t. in* 6. *c.* 63. *de R. I. in* 6.
(*b*) *c.* 2, *X. de offic. iud.*

§. 760. Litis conteſtatio eſt vel AFFIRMATIVA, *qua reus factum, in actione propoſitum, verum eſſe agnoſcit* (*a*), vel NEGATIVA, *qua id vel in totum vel ex parte verum eſſe negat.* Eſt porro vel GENERALIS, *qua reus ad totum factum, ab actore propoſitum, ſimul reſpondet*, vel SPECIALIS, *qua ad ſingula eius capita ſigillatim reſpondet.* *Generalis* iure Canonico ſufficit; *ſpecialis*, vtpote ad formandum ſtatum controuerſiae magis accommodata, *legibus imperii* exigitur in iudicio ordinario (*b*).

(*a*) *c.* 62. *X. de appellat.*
(*b*) *Rec. Imp, de a.* 1654. §. 37.

§. 761. Cum per litis conteſtationem conſtituatur iudicium: *neceſſaria* eſt in iudicio tam *ordinario*, quam *ſummario* (*a*); quamquam in hoc *minus ſolennem*

lennem interueniſſe ſufficiat (*b*). Ex commodo litigantium ſimul cautum eſt iure nouiori (*c*), vt reus mox in *primo termino*, et ſaltim *euentualiter* litem conteſtari teneatur.

(*a*) *c. vn. h. t. c.* 2. 4. 5. *pr. X. Vt lite non conteſtata non procedatur ad teſt. recept.*

(*b*) *Clem.* 2. *de V. S.* iuncto *c.* 2. *X. de off. iud.*

(*c*) *Rec. Imp. de a.* 1654. § 37.

§. 762. *Reus* in *lite* in primo termino *conteſtanda* contumax, in *expenſas* non modo condemnari, ſed et ſi *peremtorie* citatus in contumacia perſiſtit, lis *pro negatiue conteſtata* haberi, et actor ad *probandam* intentionem ſuam admitti poteſt (*a*). Si *actor* ipſe ad terminum, quo lis conteſtanda eſt, venire non curauit: reo *expenſas* refundere, reus vero nouum iudicium cum eo ſuſcipere non tenetur, quam praeſtita cautione *de lite proſequenda* (*b*).

(*a*) *c.* 34. *X. de teſtibus Ord. Cam. P.* 3. *tit.* 43. §. 4. *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 36. Iure Canonico olim recepta fuit *miſſio in bona contumacis*, qua actor in *actione reali* in poſſeſſionem rei petitae, et in *actione perſonali* in bona rei pro menſura debiti, primum quidem *cuſtodiae cauſa*, reo vero in contumacia perſeuerante, poſt annum ita immittebatur, vt actori vera *poſſeſſio* adiudicaretur, *proprietatis quaeſtione* reo tantum ſeruata. *c.* 1. 2. 3. 4. *X. de eo qui mittitur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandae c.* 5. *X. de dolo et contumacia.* Sed hic modus coercendi contumaciam per *Receſſum Imp. de a.* 1654. §. 36. ſublatus eſt.

(*b*) *c.* 1. *X. de dolo et contumac. in* 6. WERNHER *obſ. for. P. II. obſ.* 437.

§. 763. Iudicio per L. C. fufcepto, cum litigantes confentiant in caufam a iudice decidendam, per eam inter illos *quafi contrahitur* (*a*), et *nouatio acceffória* fieri cenfetur; vi cuius actio in litem deducta *perpetua* fit, et in *heredes* transmittitur (*b*). Qui effectus, *iure ciuili* conftituti, iuxta *analogiam iuris Canonici* quoque fubfiftunt.

(*a*) *L* 3. §. *vlt. D. de peculio.*
(*b*) *L. vlt. C. de praefcript.* 30. *ann.* §. 2. 3. *I. de temporal. act.*

TIT. VIII.
DE EXCEPTIONIBVS.

(Lib. II. Tit. 25. *De exceptionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 764. *Exceptiones dilatoriae et peremtoriae.* 765. *Dilatoriae ante L. C. opponendae.* 766. *Peremtoriae litis ingreffum impedientes, et ftricte fic dictae.* 767. *Earum effectus.*

§. 764. Reo in iudicio conuento integrum eft fe tueri EXCEPTIONIBVS, quae funt *allegationes rationum, quibus reus actionem aduerfus fe motam impugnat.* DILATORIAE funt, *quibus impugnat iudicium, quo actio proponitur*; et PEREMTORIAE, *quibus impugnat ius ipfum in iudicium deductum.*

Ex

Ex dilatoriis aliae ſunt *fori declinatoriae*, quibus iudicium impugnatur ratione *fori*; aliae *dilatoriae in ſpecie* ſic dictae, quibus id *alia ratione* quam intuitu fori impugnatur, v. c. ratione litigantium, modi procedendi, libelli. Si fori declinatoriae ſunt *liquidae*, reus litem conteſtari non tenetur (*a*).

(*a*) *Receſſ. Imp. de a.* 1654. §. 10.

§. 765. Dilatoriae proponendae ſunt *ante litem conteſtatam* (*a*): et ad *iudicis* curam olim pertinuit, praefigere tempus, intra quod *omnes ſimul* proponerentur (*b*). Id tempus iure nouiori *lege* conſtitutum eſt (*c*), vt omnes in *primo termino* ante L. C. allegentur, non admittendae deinceps, niſi interueniente *iuſta* et *ſpeciali* ratione, veluti quod *de nouo* emergant, vel demum ad *notitiam rei* perueniant (*d*), vel quod integritatem *iudicii* reſpiciant (*e*).

(*a*) c. 20. *X. de ſent. et re iud.*
(*b*) c. 4. *X. h. t.*
(*c*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 37.
(*d*) c. 4. *X. h. t.* c. 31. *X. de teſtibus.*
(*e*) c. 4. *in f. X. de procurat.* c. 12. *X. h. t.*

§. 766. Peremtoriae vel ſunt LITIS INGRESSVM IMPEDIENTES vel PEREMTORIAE *ſtricte ſic dictae*, prout *litis conteſtationem* vel *impediunt*, vel *non impediunt*. Ad ILLAS pertinent exceptiones, quibus *litem iam ſublatam eſſe*, oſtenditur, velut *rei*

iudicatae, *transactionis*, *litis per iusiurandum finitae* (*a*); quae ante litem conteſtatam tum *opponendae* ſunt tum in *continenti probandae* (*b*). HAE litis conteſtationi *annectendae* ſunt: alioquin omiſſae, in progreſſu iudicii non admittuntur (*c*).

(*a*) *c.* I. *et* 2. *de litis conteſt. in* 6. BERGERI *Elect. diſc. for. tit.* 39. §. 3. Vſu *fori* in earum numerum referuntur exceptiones, quibus actori *ius agendi non eſſe*, in *continenti* probari poteſt. B. Parens *in I. E. lib.* 2. *tit.* 25. §. 10.

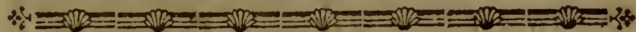
(*b*) Modus probandi iure communi non definitur, indeque probatio per *iurisiurandi delationem* non excluditur. BRVNNEMANNVS *ad L.* 38. *D. de rebus credit. Ef.* PVFENDORFII *introd. ad Proc. P. II. c. V.* §. 17.

(*c*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 40.

§. 767. Ex quibus intelligitur, 1) ex oppoſita exceptione peremtoria nec *confeſſionem intentionis* actoris recte inferri (*a*), nec *litis conteſtationem* (*b*): (§. 761.) 2) *probata* exceptione *litis ingreſſum impediente*, reum *ab actione* abſoluendum eſſe; eadem 3) *in continenti non probata*, reum ad litem conteſtandam obſtrictum manere, ſalua facultate exceptiones, nondum ſatis probatas, litis conteſtationi annectendi: indeque 4) ex commodo litigantium *iure nouo* conſtitutum eſſe (*c*), vt reus *ſaluis exceptionibus omnibus*, litem in primo termino *euentualiter* conteſtetur, ſub poena *expenſarum termini* reſtituendarum, ſi ad litem conteſtandam deinceps obſtrictus fuerit iudicatus.

(*a*)

(*a*) *c.* 63. *de regul. iur. in* 6. *c.* 6. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 2. *de litis contest. in* 6.
(*c*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 37. 40.

Tit. IX.
DE PROBATIONIBVS ET PRAESVMTIONIBVS.

(Lib. II. Tit. 19. *De Probationibus.* Tit. 23. *de Praesumtionibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 768. *Probatio in genere.* 769. *Probatio iudicialis* 770. *Ordinaria et summaria.* 771. *Plena et non plena.* 772. *Artificialis et inartificialis.* 773. *Praesumtio.*

§. 768. Probatio in genere est actus, *quo veritas facti controuersi euincitur, vt ei fides haberi possit* (*a*). *Media probandi* sunt remedia, ad veritatem facti euincendam idonea. *Legitima* sunt, in quibus ratio sufficiens continetur veritatem facti inde adstruendi (*b*): sin secus, *spuria* sunt, qualia olim ex superstitiosa obseruatione fuerunt probationes per *ordalia*, et *purgationes vulgares* (*b*).

(*a*) Eius vsus quoque est in causis extraiudicialibus, veluti in *admissione ad ordines et ad beneficia, in probatione nobilitatis*, etc.
(*b*) *c.* 27. *X. de testib. c.* 15. *X. de restit. Spoliat.*

(*c*) tot. tit. X. *de purgatione vulgari.* B. Parens in diff. *de probatione in criminal. spuria* tom. IV. *exercit. ad Pand. ex.* 64.

§. 769 *Probatio iudicialis* eſt, quae *ab altero litigantium* peragitur *in iudicio.* Ex fine iudicii I. adſtricta eſt ad *facta*, inter partes *controuerſa* (*a*), et quae deciſioni litis vel *directo* vel *per indirectum* inſeruire poſſunt (*b*): II. Subiecta eſt *directioni iudicis*, ad cuius officium ſpectat, tum *determinare*, quoad opus eſt, *quis* probare debeat, et *quid* probandum ſit, tum efficere, quae ad probationem *promouendam* eamque *faciliorem reddendam* pertinent (*c*).

(*a*) *c.* 44. X. *de appellat.*
(*b*) *c.* 8. *X. de exceptionib' c.* 32. §. 1. *X. de Simon.*
(*c*) *c.* 5. *pr. X. Vt lite non conteſtata. c.* 45. *X. de teſtib.*

§. 770. *Subſtantialia* probationis ſunt, quae ex *natura et eſſentia probationis* intelliguntur, et *ſolennia* eius ſunt, quae a *lege addita ſunt ad efficiendam exactiorem probationem.* Probatio ORDINARIA eſt, *in qua obſeruanda ſunt tam ſubſtantialia quam ſolennia*, SVMMARIA eſt, *in qua ſubſtantialia obſeruare ſufficit* (*a*); DEMONSTRATIO dicta. Illa in *ordinario iudicio* exigitur; haec admittitur tum in *ſummario* iudicio, tum in cauſis, in ordinario iudicio *incidentibus*, merita cauſae non concernentibus.

(*a*) *Clem.* 2. *de Verb. ſignif.*

§. 771.

§. 771. Probatio PLENA eſt, *ſi fit per tot media probandi, quot ſecundum leges ſufficiunt ad veritatem facti euincendam:* ſin ſecus, NON PLENA eſt (*a*). Haec iterum vel *ſemiplena* eſt, vel *plus* vel *minus* quam ſemiplena.

(*a*) *c. 2. X. de probat.*

§. 772. A *modo probandi* (*a*) diuiditur in INARTIFICIALEM, *qua factum ipſum, quod probandum eſt, directo probatur*, et in ARTIFICIALEM, *qua factum probandum iuſto ratiocinio infertur ex aliis factis vel probatis vel aliunde certis.*

(*a*) non a *mediis probandi*: namque facta, ex quibus in *probatione artificiali* aliquid inducitur, *quolibet probandi medio* v. c. per teſtes et inſtrumenta euinci poſſunt, vt inductioni locus ſit.

§. 773. PRAESVMTIO eſt *aſſertio facti ex argumentis probabilibus inducta.* Quae ſi *per leges* inducitur, eſt *praeſumtio iuris* in ſenſu generali; per leges non inducta, eſt *praeſumtio hominis* ſeu *nuda* praeſumtio, cuius vis ex ſolo gradu probabilitatis aeſtimatur (*a*). Quidquid ex *praeſumtione iuris* aſſeritur, pro vero habetur inter litigantes, idque vel *ſecundum quid*, donec contrarium probetur (*b*), vel *abſolute* et ita, vt probatio contrarii ex regula non admittatur (*c*). Eſt inde praeſumtio *iuris, in ſpecie* ſic dicta, et *praeſumtio iuris et de iure.*

(a) *c.* 10. *c.* 11. *X. de Praesumt c.* 13. *X. de Prob.*

(b) *c.* 12. *c.* 16. *X. eod. c.* 3. *X. de presb. non bapt.*

(c) *c. X. de sentent. et re iud. c.* 30. *X. de Sponsal. c.* 6. *X. de conditionib. appos. in desponsat. God. Lud.* MENCKE in Opusc. diss. XI. de *Praesumt. iuris et de iure probationem contrarii admittentibus.*

TIT. X.

DE IVRIBVS ET OBLIGATIONIBVS PARTIVM IN PROBATIONE ET REPROBATIONE.

ARGVMENTVM.

§. 774. *Probatio principalis et reprobatio.* 775. *Cui incumbat probatio* 776. *pro diuersa ratione litis contestationis?* 777. *Suscipitur vel sponte vel ex iniunctione iudicis.* 778. *Terminus probatorius.* 779. *Reprobatio directa et indirecta.*

§. 774. Probatio eorum, quae ad *causam principalem* pertinent, in iudicio *ciuili* suscipi demum potest *post litem contestatam* (a). Agitur in eo de duplici probatione: altera est PROBATIO, *in specie* sic dicta, seu PRINCIPALIS, *ad quam suscipiendam alter litigantium obligatur*: altera est REPROBATIO, *quae est probatio*, *quae fit ad elidendam probationem*

quae

ad aduersario susceptam. Huius obeundae nulla est obligatio, sed tantum ius et facultas.

(*a*) *c.* 1. 2. 3. *X. Vt lite non contest. non proced.*

§. 775. *Obligatio ad probationem in iudicio suscipiendam* vocari solet ONVS PROBANDI. Ab onere probandi liberant *praesumtiones iuris* et *iuris et de iure* (§. 773.) Regula ergo est: onus probandi incumbere ei, qui allegat *factum*, *ex quo ius sibi competere intendit*; nisi pro eo *praesumtio iuris* militet (*a*).

(*a*) *L.* 2. *D. de Probat. c.* 2. *de restitut. spol. in* 6.

§. 776. Lite itaque *negatiue* contestata, actor *fundamentum agendi*, *quoad* a reo *negatum* est (*a*), et lite *affirmatiue* contestata, reus *fundamentum excipiendi* probare tenetur (*b*). Nec interest, vtrum fundamentum agendi et excipiendi in facto *affirmatiuo* an in *negatiuo* consistat. Hinc et *propositio negatiua* ab allegante probanda est, nisi pro ea praesumtio iuris militet (*c*). *Neganti* vero *factum*, ab altero allegatum, per rei naturam probatio nulla incumbit (*d*), nisi in negatione virtualiter assertio *noui facti* contineatur, ad *exceptiones* pertinentis (*e*).

(*a*) *c.* 1. 2. *C.* 6. *qu.* 5. Hinc actore non probante, reus absoluendus est *c.* 3. *X. de Caus. possess. et propriet. et c. vn. pr. X. Vt eccl. benef. sine diminut. conf.*

(*b*) *c.* 3. *X de probationib.*
(*c*) *c* 14. *X. de fide instrument. L.* 25. *in f. D. de Probat. Franc.* HERCVLANVS *de probanda negativa. Henr.* COCCEII *de directa probatione negatiuae.*
(*d*) *c.* 11. *X. de probat. c.* 23. *X. de elect.*
(*e*) *c.* 5. *in f. X. de renunciatione.*

§. 777. Liberum est ei, cui onus probandi incumbit, sponte se accingere probationi: qua non sufficienter peracta *vlterior* et *melior probatio* ipsi a iudice iniungi potest (*a*). Probatione vero sponte non suscepta, ad *officium iudicis* pertinet, eam *iniungere* per sententiam (*b*), in eaque determinare, *quis* probare debeat, *quid* probandum sit, et *intra quod tempus* probatio facienda sit. Obiectum probandum vel *generaliter* definiri potest vel *specialiter*, dum factum probandum in sententia exprimitur.

(*a*) *c* 9 *X. de fide instrument. c.* 15. 36. *X. de testib. Tob. Iac.* REINHARTH *obs. ad Christinaei decis. vol. III. obs.* 1. *Sam.* STRYK *de probationis probatione meliori.*
(*b*) *Henr. Christ. de* SENCKENBERG in diss. de *probationis iniunctione in iudicio.*

§ 778. *Terminus* probationi iure communi praefixus non est, sed a iudice praescribendus (*a*): qui pro *peremtorio* tum demum haberi potest, si habet *qualitates termini peremtorii.* (§. 739.) Currere incipit 1) a die, quo sententia, eum iniungens, in rem iudicatam transiit: 2) intra eum probatio *adeunda*

da eſt, id quod fit *mediis probandi coram iudice ſpeciatim propoſitis.* Poſt terminum *perfici* et *abſolui* poteſt intuitu eorum, quae pertinent ad *actualem vſum mediorum probandi.* 3) Termino peremtorio praeterlapſo, nec *vlterior* nec *melior* probatio in cauſa *priuata* in foro *eiusdem inſtantiae* admittitur, niſi ope *reſtitutionis in integrum* (*b*), quae ex cauſa nouiter repertorum inſtrumentorum vel teſtium non immerito datur (*c*).

(*a*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 50.
(*b*) *c.* 3. *X. de in integr. reſtit.* Conf. *c.* 24. *X. de off. et poteſt. iud delegat.* BRVNNEMANN *in iur eccl. lib. III. c.* 4. §. 12. REIFFENSTVEL in *iur. Can. lib.* 2. *tit.* 19. §. 6. *n* 168.
(*c*) arg *c.* 4. *X. de excpt.*

§ 779. REPROBATIO pertinet ad *ius* et ad defenſionem partis aduerſae, et ſententia iudicis non quidem *iniungi* ſed *reſeruari*, et litis abbreuiandae cauſa *termino* circumſcribi poteſt; quamquam et *non reſeruata* competat. Duplex eſt vel DIRECTA, quae dirigitur ad probandum *directo contrarium* (*a*), vel INDIRECTA, quae dirigitur ad probanda facta, quibus *euerti per indirectum poteſt alterius probatio*, veluti ad *exceptiones peremtorias*, L. C. annexas. Poſteriori demum opus eſt, ſi actio ſit probata (*b*).

(*a*) *c.* 9. *X. de probat*
(*b*) *L.* 8. 9 *C. de exceptionib.* Ge. *Andr.* IOACHIMI diſſ. de *differentiis reprobationis a probatione actionis et exceptionum peremtoriarum.*

TIT.

TIT. XI.

DE PRAESVMTIONE IVRIS EX CONFESSIONE ADVERSARII.

(Lib. II. Tit. 18. *de Confessis.*)

ARGVMENTVM.

§. 780. *Confessio.* 781. *et vis praesumtionis.* 782. *Qualificata et simplex.* 783. *Positionum vsus:* 784. *Obligatio respondendi ad eas.*

§. 780. CONFESSIO est *declaratio, qua quis agnoscit veritatem facti proprii,* hoc est, iura et obligationes ipsius concernentis. VERA est, *quae actu interuenit,* et FICTA, *quae iure fingitur interuenisse, quamquam actu non interuenerit.* Haec *iuris dispositione ex speciali causa* pro *confessione* habetur v. c. in poenam contumaciae (*a*).

(*a*) *c.* 2. *h. t. in* 6. *c.* 7. §. 1. *de iur. calumn.*

§. 781. Confessio *directa* et *determinata*, quam quis *sponte* et *sciens intelligensque* edit (*a*), pro *veritate* accipitur aduersus *confitentem*, non vero aduersus *tertium* (*b*). Si facta est in *iudicio competente*, vim habet praesumtionis *iuris et de iure* (*c*); nec impugnari potest, nisi vel probatis *eius vitiis*, veluti errore, vel *restitutione in integrum* ob errorem aduersus confessionem *nociuam* impetrata (*d*). Confessio *extraiudicialis*, legitime probata vim habet

habet praesumtionis iuris aduersus confitentem in causa *ciuili*, donec probetur contrarium (*e*).

(*a*) *c.* 14. *X. de fide instr. c.* 16. *X. de off. et pot. iud. del.*
(*b*) *c.* 1. *c.* 10. *X. h. t. c.* 10. X. *de prob. c.* 10. *X. de test.*
(*c*) *c.* 4. *X. de iudiciis c.* 6. *X. de exceff. praelat. c.* 10. *X. de cohabit. cler. et mulier. c.* 7. *X. de poenis.*
(*c*) *c.* 3. *X. h. t. c.* 2. *de restitut. in int. in* 6.
(*e*) *c.* 2. *X. h. t. c.* 14. *X. de fid. instrum c.* 6. *X. de renunciat. c.* 10. *X. de transact. Dav. Ge.* STRVBEN *Recbtl. Bedenck. tom. I. N.* 159.

§. 782. Confessio vel *qualificata* est, quae fit adiecta certa limitatione, vel *simplex*, quae fine ea fit simpliciter. Confessio qualificata, continens capita *connexa*, quae factum ratione existentiae vel valoris concernunt, ab aduersario vel tota est acceptanda, vel *tota* repudianda, *diuidi* autem nequit; nisi contra adiectam limitationem *praesumtio iuris* militet. Sin continet capita *separata*, quae *executionem* facti concernunt, *pro parte* acceptari potest, et *pro parte* negari (*a*).

(*a*) LAVTERBACH de *confessione* §. 55. 58. MEVIVS P. I. dec. 123. B. Parens *in iur. eccl lib* 2. *tit.* 18. §. 2. REINHARTH *obs. ad Christinaei decis Vol. IV. obs.* 55. *Frid. a* GRAFEN de *Confessione qualificata Gött.* 1770.

§. 783. Ad eliciendam partis aduersae *confessionem* introductus est vsus POSITIONVM (*a*), quae sunt *pro-*

propositiones, in quas factum litigiosum dissoluitur, et *quas pars altera veras esse asserit, alterique parti ad respondendum proponit.* Vti eisdem potest *actor* non minus quam *reus* ad efficiendam faciliorem *actionis* et *exceptionis* probationem (*b*). Ad euitandam calumniam in dandis positionibus et in responsione ad easdem, introductum est *iuramentum dandorum* et *respondendorum* (*c*), vtrumque iuramentum calumniae speciale, etiam per procuratorem praestandum (*d*).

(*a*) *Vsu longaeuo* introductae esse dicuntur in *Clem.* 2. *de Verb. Signif c vn. X. de litis contest.*
(*b*) *c* 1. *de Confessis in* 6. *Clem.* 2. *de V. S.*
(*c*) *c.* 2. *de confessis in* 6 *c.* 2. *de testib. in* 6.
(*d*) *c.* 2. *cit. de testib. c.* 3. *de iur. calumn. in* 6.

§. 784. Positionibus exhibitis, et *iuramento dandorum* confirmatis, alter ad *respondendum* ad singulas et ad praestandum *iuramentum respondendorum* iudicis decreto obstringitur (*a*). Respondere iussus, et sine probabili causa recusans et contumax, *pro confesso* habetur (*b*).

(*a*) *c.* 2. *de testibus in* 6.
(*b*) *c.* 2. *de confessis in* 6 Superest positionum vsus, vbi *iure particulari* non est sublatus, *Ord. Camer. P. III. tit.* 15. *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 34. 37 41. *Ge.* ENGELBRECHT *de vsu for. articulorum positionalium eorumque abusu praescindendo.*

TIT.

TIT. XII.
DE PROBATIONE PER TESTES.

(Lib. II. Tit. 20. *de Testibus et attestationibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 785. *Testes habiles, et inhabiles.* 786. *Horum exempla.* 787. *Obligatio adferendum testimonium.* 788. *Probatio per testes.* 789. *Quomodo adeunda?* 790. *Intra quod tempus?* 791. *Ius aduersae partis circa eam.* 792. *Testium productio* 793. *Eorum iuramenti praestatio.* 794. *Eorum examen* 795. *Examen testium alieni fori.* 795. *Rotulus eiusque publicatio.* 796. *Huius effectus.*

§. 785. TESTES sunt *personae, ad veritatem facti dictis suis euincendam idoneae.* Testes *habiles*, seu ad fidem faciendam idonei, sunt 1) instructi sufficiente *facti* cognitione, tali videlicet, quae obtinetur per eum *corporis sensum*, cui res certa subiicitur, et 2) qui *velle* praesumuntur *veritatem dicere.* Quorum si nihil deest in teste, omni exceptione maior dicitur. Ex alterutro defectu redduntur *inhabiles* (*a*); vel saltem *suspecti*, qui admitti possunt salua exceptione, maxime si praesumtio *generalis* in *casu obuio* elidi potest per *speciales* praesumtiones (*b*); in quibus aestimandis arbitrium iudicis versatur (*c*).

(*a*) *h.* 1. *C.* 4. *qu.* 3. Aduersus receptionem testium absolute inhabilium datur appellatio in *c.* 7. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 3. *X. de probat. c.* 24. *X. h. t.*

(*c*) *c* 5. *X. de testib. cogend.*

§. 786.

§. 786. Veritatem dicere velle *iure* non *praesumuntur* 1 *infames*, eiusue *delicti rei*, ex quo *infamia* contrahitur (*a*); hinc testi *exceptio criminis* opponi et hoc fine probari potest, vt *a testimonio* repellatur, (*b*) saluo iudicis arbitrio, si ad emendatam vitam redierit (*c*); 2) *periuri* (*d*); 3) *corrupti* (*e*); 4) *Iudaei* pro Iudaeo contra Christianum (*f*); 5) *heretici* contra orthodoxos, quod applicatione caret inter approbatae religioni addictos (*g*); 6) *laici* contra clericos in causa criminis (*h*); 7) testes in *causa* quodammodo *propria*, v. c. in causa vniuersitatis, vel in causa beneficii, quoad ex ea commodum vel incommodum ad eos redundat (*i*); 8) *clerici* in causa ecclesiae, cui inseruiunt, nisi *iusiurandum* illis *relaxetur* (*k*); 9) testes de *familia*, nisi in causis, in quibus veritas aliter haberi non potest, veluti in causis *matrimonialibus*, *domesticis*, *legitimorum natalium*; (*l*) 10) *Procuratores* et *mediatores* in causa per illos gesta (*m*).

(*a*) *c.* 7. *c.* 13. *c.* 54. 56. *X. h. t. Ef. Frid.* PVFENDORF *obs. iur. vniu. tom II. obs.* 18.

(*b*) *c.* 1. *X. de Except. c.* 2. *in f. X. de Ord. Cognit.*

(*c*) *c.* 54. *X. h. t.*

(*d*) *c.* 9 *X. h t.*

(*e*) *c.* 1 9. *X. h. t. c.* 10. *X. de praesumt.*

(*f*) *c.* 21 X. *h. t. L.* 21. *C. de heret.* PVFENDORF *tom. I. obs.* 109.

(*g*) *c.* 1. *X. de hereticis I. P. O. art. V.* §. 35.

(*h*) *c.* 14. *X. h. t.*

(*i*)

(i) *c.* 20. *X. h. t. c.* 12. *X. eod.* ibi: *nisi alia rationabilis causa impediat:* alioquin et clerici in negotiis ecclesiae admittuntur *c.* 6. 39. *X. h. t. c.* 26. *X. de iureiur.*

(k) c. 38. X. h. t. De vsu relaxationis iuramenti in causis similibus vid. LEYSER *spec.* 283. *m.* 16.

(l) *c.* 5. 22. 24. *X. h. t. c.* 3. *X. qui matrim. accusar.* *c.* 10. *X. de Prob.* PVFENDORF *t. I. obs.* 15. 16.

(m) *c.* 1. *et* 3. *h. t. in* 6. *c.* 6. *X. h. t.*

§. 787. Ad testimonium ferendum, ex *aequitate*, iure agnita, quilibet *perfecte* obligatur, et inuitus *cogi* a iudice potest mulcta et censuris (*a*); nec vlla est vis *pacti* et *iurisiurandi de non ferendo testimonio* (*b*). Ab eo excusatur nemo, nisi ex *speciali causa*, *legibus* probata; qualis est, si praestatio testimonii pugnat cum *obligatione publica* ad *secreta seruanda* (§. 318.) (*c*) vel cum *vinculo necessitudinis naturalis*, quo quis alteri parti obstrictus est (*d*).

(a) *c.* 2. 5. 9. X. *de test. cogend. c.* 33. *c.* 37. *c.* 45. *X. h. t.*

(b) *c.* 18. *c.* 46. *X. h. t. c.* 4. 11. *X. de test. cogend.*

(c) *c.* 12. *X. de poenit.*

(d) *c. vlt. C.* 4. *qu.* 2. *L.* 4. 5. *D. de testib.* nisi sit causa, de qua veritas aliter haberi non potest *c.* 6. *X. de testib. cogend.*

§. 788. Vt *probatio plena* per testes habeatur, duo saltem habiles requiruntur, de *facto ipso* idem deponentes ex sufficienti scientia (*a*). Hinc PLENA PROBATIO non fit 1) per *Testes singulares*, quorum

ſinguli de diuerſis facti circumſtantiis teſtantur (*b*), nec 2) per teſtes *de auditu*, niſi qualitate cauſae aliud exigente (*c*), nec 3) per *vnum teſtem* (*d*). Poteſt tamen in his omnibus defectus probationis ex *aliis idoneis probandi mediis* ſuppleri. Pari ratione nec PLENA DEMONSTRATIO fit per *vnum teſtem*; niſi ex cauſa, *ſpeciatim* probata, fides habeatur *teſtimonio vnius*, veluti 1) pro *conſcientiae* ſecuritate (*e*), 2) in cauſa *incidente*, merita cauſae non concernente, 3) in teſtimonio *perſonae publicae* de his, quae ad officium ipſius pertinent (*f*).

(*a*) *c.* 5. *c.* 10. *c.* 23. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 33. *X. h. t. c.* 23. 32. *X. de elect. c.* 9. *X. de probat.*
(*c*) *c.* 5. *c.* 47. *X. h. t. c.* 13. *X. de probat.*
(*d*) *c.* 23. 28. 47. *X. h. t. c.* 27. *X. eod.*
(*e*) *c.* 22. 47. *X. h. t. c.* 12. *c.* 27. *X. de ſponſal.*
(*f*) *c.* 6. *X. de renunciat.*

§. 789. Probatio per teſtes facienda eſt ſecundum *formam*, iure definitam: in qua alia pertinent ad eam *adeundam*, alia ad eam *abſoluendam*. (§. 778) *Adeunda* eſt exhibitis *articulis probatorialibus*, iuncta ſpeciali *teſtium denominatione*, et *directorio ſuper quibus articulis* ſinguli examinandi ſint, interueniente *imploratione iudicis* de *probatione recipienda*, et de *decernendis* his, quae ad teſtium productionem pertinent (*a*).

(*a*) *c.* 2. *h. t. in* 6.

§. 790.

§. 790. Quidquid pertinet ad probationem per testes *adeundam*, intra *tempus*, probationi praefixum, in iudicio offerendum est. (§. 778.) *Intra hoc tempus* nouos articulos seu *additionales* exhibere, et *nouos testes* ad XL. vsque denominare integrum est (*a*), modo, si id *quarta* vice fiat, *iuramentum calumniae speciale* praestetur (*b*).

(*a*) *c.* 37. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 15. *c.* 55. *X. h. t.*

§. 791. Ad probationem *absoluendam*, pertinet I. *productio testium in foro*, *ferendi testimonii causa*, moderante iudice a producente facienda (*a*). Est vero iudicis, prius *decernere* de *admittenda* probatione, tum *productioni testium* praefigere *terminum*, *testibus*, foro ipsius subiectis, *producente* et *parte aduersa* ad eundem citatis (*b*); ablatosque *articulos probatoriales* communicare cum *parte aduersa*.

(*a*) *c.* 37 *X. h. t.*
(*b*) *c.* 7. *c.* 41. *X. h. t.*

§. 792. Ius *partis aduersae* est, tum 1) *excipiendi* contra *articulos* et contra *testes*, saluo arbitrio consentiendi in testium productionem, *reseruatis* sibi *exceptionibus* omnibus, tum 2) exhibendi INTERROGATORIA (*b*), seu *quaestiones*, *ad testes directas*, *de eis*, *quae ad veritatem facti eo rectius exquirendam pertinent*. Sunt haec vel *specialia*, ad singulos

 arti-

articulos directa, vel *generalia* ad eosdem non directa, vel *caufam* in genere vel *perfonam teftium* inprimis concernentia.

(*a*) *c.* 2. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 2. *h. t. in* 6. *c.* 37. *X. h. t.*

§. 793. II. In *termino ipfo* teftium productio peragenda eft a *producente*, *abfentium* vero *teftium* arctior citatio petenda. Producti teftes, a iudice partibus praefentibus obftringendi funt *iureiurando* (*a*); nifi hoc illis vtriusque partis confenfu *remittatur* (*b*).

(*a*) *c.* 5. *c.* 51. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 39. *X. h. t.*

§. 794. III. *Examen teftium* ad officium iudicis pertinet, *prudenter* ita inftituendum, vt *perfpicua* et *categorica* teftium depofitio obtineatur (*a*). Examinandi funt teftes, et quidem *finguli* figillatim (*b*) et remotis partibus tum ad *articulos* tum ad *interrogatoria* (*c*); qualia et ipfe iudex fupplere, et in circumftantias facti *ex officio* inquirere poteft (*d*).

(*a*) *c.* 37. 41. 53. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 52. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 2. *h. t. in* 6.
(*d*) *c.* 37. *X. h. t.*

§. 795. Si teftes *alieni fori* funt, iudex caufae implorandus eft de *fubfidiario* eorum examine a *iudice* com-

competente requirendo: (§. 731.) id quod a iudice requifito non minus *feruato iuris ordine* obeundum eft (*a*). Hinc *clericorum*, in teftes productorum, examen in *foro ecclefiaftico* requirendum eft (*b*).

(*a*) *c.* 3. *X. de fideiufforib.*

(*b*) Ob dificultates et ambages huius fubfidiarii examinis in *Electoratu Brunfuico-Luneburgico* cautum eft, vt clerici a iudice caufae feculari, fub quo commorantur, teftimonii ferendi caufa *immediate* citari poffint, et *coram eo* fe fiftere teneantur. Vid. *Refcriptum Electorale de a.* 1712. *et de a.* 1717. *in tom. I Corp. Conftit. Calemb. p.* 846. *et tom. II. p.* 584.

§. 796. IV. Peracto examine 1) depofitiones teftium *iudicis autoritate* redigendae funt in ROTVLVM (*a*), qui eft *inftrumentum publicum, in quo teftium depofitiones fingulis articulis et interrogatoriis fubiectae exhibentur*: tum 2) ad inftantiam producentis facienda eft ROTVLI PVBLICATIO (*b*), qua is *auctoritate iudiciali* ad *vtriusque partis notitiam* deducitur in *termino*, hoc fine praefixo.

(*a*) *c.* 41. *c.* 43. *X. h. t.*

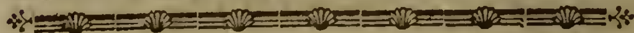
(*b*) *c.* 30. *X. h. t.*

§. 797. V. Rotulo publicato, partibus *integrum* eft, de vi *probationis* et *reprobationis* in fcriptis inuicem *difputare* (*a*). Ob metum vero fubornationis teftium, permiffum non eft, *nouos teftes* vel fuper *iisdem* vel fuper *contrariis* articulis producere

 (*b*):

(*b*): quamquam eorum productio super *nouis articulis* salua sit (*c*). Hinc *reprobatio directo contraria* per testes non nisi *ante publicationem rotuli* instituenda est, nec post eam nisi *ex iusta causa* admittitur (*d*).

(*a*) *c.* 15. *c.* 31. *X. h. t.*
(*b*) *Clem.* 2. *h. t.* Instrumentorum productio semper adhuc salua est. *c.* 9. *X. de fide instr.*
(*c*) *c.* 17. *c.* 19. *c.* 25. *c.* 35. *X. h. t.*
(*d*) *c.* 35. *in f. X. h. t.*

TIT. XIII.

VT LITE NON CONTESTATA NON PROCEDATVR AD TESTIVM RECEPTIONEM VEL AD SENTENTIAM DEFINITIVAM.

(Lib. II. Tit. 6.)

ARGVMENTVM.

§. 798. *Probationi per testes quatenus locus ante L. C.* 799. *Examen testium extraordinarium.* 800. *Modus illud instituendi.*

§. 798. Cum probatio causae principalis ordinarie demum post *litem contestatam* admittatur: (§. 774.) oritur inde regula: *ante litem contestatam in causa ciuili principali non procedendum esse ad testium receptionem* (*a*). In causa *incidente* ergo vel in causis,

ſis, in quibus iudex *ex officio* procedit, probationi per teſtes etiam *ante L. C.* locus eſſe poteſt (*b*).

(*a*) *c.* 1. 2. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 5. §. 1. *X. h. t.*

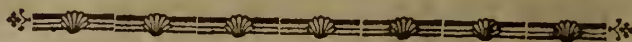
§. 799. Ob *periculum amittendae probationis* admittitur EXAMEN TESTIVM EXTRAORDINARIVM, quod prius, quam eo opus eſt in lite, *futurae probationis conſeruandae* cauſa inſtituitur. *Reo* quidem omni tempore permittitur pro conſeruanda *exceptionis* probatione (*b*), *actori* vero non aliter, quam ſi *in agendo* impeditur, vel reus, actione iam mota, litis conteſtationem remoratur (*c*).

(*a*) *c.* 5 *pr. h. t. c.* 4. *X. de confirmatione vtili.*
(*b*) *c.* 41. *X. de teſtibus.*
(*c*) *c.* 5. *pr. h. t.*

§. 800. Inſtituendum eſt *ſeruato iuris ordine* (*a*): niſi iuſta cauſa, veluti *periculum in mora*, hunc ſeruari non patiatur (*b*). Quo ſine ſolenni iuris forma peracto, actor *intra annum* vel id reo *denunciare* vel *actionem* mouere tenetur, vt et reus ſuae defenſionis rationem habere poſſit: alioquin *vim omnem* amittit (*c*). *Reus* vero illud actori denunciare non tenetur.

(*a*) *c.* 41. *X. de teſtibus.*
(*b*) *c.* 4. *X. de confirmat. vtili.*

(c) *c. 5. pr. h. t.* Ge. ENGELBRECHT *de examine testium ad perpetuam rei memoriam* et *Io.* WERLHOF *de exam. testium extraord.*

TIT. XIV.
DE PROBATIONE PER INSTRVMENTA.

(Lib. II. Tit. 22. *De fide instrumentorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 801. *Instrumenta, publica et priuata.* 802. *Fides publicorum.* 803. *et priuatorum.* 804. *Requisita probationis, vt sint vera* 805. *et authentica* 806. *Quaenam pertineant ad probationem adeundam,* 807. *et ad eam absoluendam.*

§. 801. INSTRVMENTA sunt *scripturae, ad fidem de veritate facti faciendam idoneae.* PVBLICA sunt, *quae conficiuntur* a *personis publicis vi potestatis publicae, qua sunt instructae* (*a*). PRIVATA sunt, quae a priuatis scripta vel subscripta sunt: eaque *quasi publica* dicuntur, si subscripta sunt a duobus testibus, quorum testimonio veritas instrumenti probari possit (*b*).

(*a*) *c. 2. X. h. t.* Exempla occurrunt *in c.* 11. *X. de Probat. c. 2. de Off. Ordin. in 6. c.* 15. *X. h. t.* ad eaque pertinent *libri parochiales*, de actibus parochialibus conscripti. *Conc. Trid. de ref. matrim. sess.* 24. *c.* 1. CARPZOV I. E. lib. 1. def. 142. *Lud.* MENCKE in *Proc. iur. Com. et Sax. tit.* 24. §. 3. *Aug. de* BALTHASAR *de libris seu matriculis ecclesiasticis.*
(*b*) *c. 2. X. h. t.*

§. 802.

§. 801. Ratio fidei *instrumenti publici* continetur in *praesumtione iuris*, quae ob auctoritatem publicam, qua conficitur, militat pro *veritate contentorum* (*a*). Hinc *plene* probat (*b*), nisi probari euidenter possit, aliter rem consignatam esse, ac quidem gesta est (*c*). Si confectum est de negotio inter *priuatos* gesto, *inter hos* plene probat, non vero contra *tertium* (*d*): sin conditum est de negotio, *causam* et *vtilitatem publicam* concernente, probat contra quoscunque.

(*a*) *Tob. Iac.* REINHARTH *in obs. ad Christinaei decis. Vol. III. obs.* 6.

(*b*) *c.* 2. *X. h. t. c.* 13. *X. de praescript. c.* 11. *X. de praesumt. c.* 7. *X. de probat.*

(*c*) *c.* 10. *X. h. t.* REINHARTH *l. c.*

(*d*) ex natura negotii priuati: *L.* 1. 2. *C. Inter alios acta vel iud. aliis non nocere.*

§. 802. Ratio *fidei* instrumenti *priuati* in *scriptione* vel *subscriptione* eius, cuius obligationes concernit, vel in *testimonio testium adhibitorum* continetur: ideoque si *causam debendi* adiectam habet, *contra scribentem* plene probat (*a*), non vero *pro scribente*, nisi ex *antiquitate temporis*, vel ex *qualitate personarum* (*b*), vel ex *speciali lege* vel *consuetudine* vis quaedam probandi ei accedat (*c*).

(*a*) *c.* 14. *X. h. t.*

(*b*) *c.* 13. *X. de probat. c.* 13. *X. de praescript.*

(*c*) *c.* 9. X. *h. t.*

§. 803. Vt probatio fiat per inſtrumentum, conſtare neceſſe eſt, 1) illud *verum* eſſe. Pro *veritate inſtrumenti publici* militat *praeſumtio iuris*, modo rite confectum, et *manu publica* ſubſcriptum, vel *ſigillo publico genuino* et *congruo* munitum ſit (*a*). Veritas *priuati* inſtrumenti adſtruenda eſt vel *recognitione* eius, aduerſus quem producitur, vel *aliunde* veluti per teſtimonium *teſtium adhibitorum* (*b*). Ad *praeſumtiones* pro *veritate* vtriusque generis inſtrumentorum pertinet, ſi translata ſunt in *archiuum publicum* (*c*). Probata *falſitate* inſtrumenti, vis eius prorſus euertitur (*d*): eaque ex *raſura* in loco ſuſpecto (*e*), ex *ſigillo minus congruo*, ex *chartae* et *ſcripturae* genere aliisue indiciis induci poteſt (*f*).

(*a*) *c.* 2. *c.* 6. X. *h. t.*

(*b*) *cit. c.* 2. *et* 6. X. *h. t.*

(*c*) *c.* 13. X. *de praeſcript.* Ex fide *archiui publici* oritur tantum praeſumtio pro *veritate inſtrumenti*: *fides* documenti *aliunde* dependet. Scripta de fide archiui exhibet *Iac.* WENCKER in *collectis archiui et Cancellariae iuribus.*

(*d*) *c.* 4. *c.* 10. X. *h. t.*

(*e*) *c.* 3. 11. X. *h. t. c.* 9. X. *de crim. falſi c.* 14. X. *de priuileg. c.* 7. X. *de domib. relig.*

(*f*) Exemplum eſt *in c.* 6. X. *h. t.*

§. 804. II. Inſtrumentum ex *authentico*, ſeu ex ſcriptura primigenia, ex qua originem ducit, producendum eſt. *Exemplum*, ex illo tantum deſcriptum, non probat (*a*). Exemplum vero praeuia cognitione

tione de *integritate authentici* ex eodem auctoritate iudicis descriptum, *vim authentici* habet (*b*).

(*a*) *c.* 1. 2. X. *h. t.*
(*b*) *c. vlt.* X. *h. c.* 4. X. *de confirmat. vtili.*

§. 805. Probatio *per instrumenta* adeunda est intra tempus probationi praefixum, quod, termino probatorio non praefinito, patet vsque ad sententiam definitiuam (*a*): post conclusionem in causa non admittitur, nisi ob instrumenta nouiter reperta (*b*): Peragitur 1) vel *exhibitis* in iudicio instrumentorum *exemplis*, saltem quoad *clausulam concernentem*, (*c*) vel 2) si quis instrumentum non possideat, *petita* eius *editione*. Et *actor* quidem *omnia documenta* reo, *reus* vero non nisi *communia* et *actoris propria* edere (*d*), *ipsius propria* vero actori ad *probandam actionem* edere non tenetur (*e*).

(*a*) *c.* 9. X. *h. t.*
(*b*) *c.* 4. X. *de exceptionib.*
(*c*) *c.* 4. 5. X. *h. t.*
(*d*) *c.* 12. X. *b. t. c.* 4. X. *de testib. cogend.*
(*e*) *c.* 1. *c.* 5 X. *de probationib.* Ecclésiae agenti *arg. L.* 1. §. 2. *D. de iure fisci* vsu fori tribuitur ius exigendi a reo omnium documentorum editionem REIFENSTVEL h. t. n. 251. MEVIVS *P. V. dec.* 317. WERNHER *P. II. obs.* 496. De editione exigenda in caussis matrimonialibus vid. BERGERVS *in elect. Proc. matrim.* §. 38.

§. 806.

§. 806. Ad *abſoluendam* probationem pertinet 1) *productio authenticorum* inſtrumentorum in *termino*, a iudice praefixo; 2) *recognitio* productorum, ſi inſtrumenta ſunt *priuata* (*a*); quae *ſaluis exceptionibus* recognoſcere pars aduerſa tenetur, niſi ea *diffiteri*, hoc eſt, veritatem eorum praeſtito iureiurando negare poſſit: quam diffeſſionem tamen producens *declinare* poteſt, veritate inſtrumentorum aliunde probata (§. 804.) (*b*). 3) *Deductio probandorum* ex inſtrumentis, eorumue impugnatio per *oppoſitas exceptiones*.

(*a*) Ge. ENGELBREHT de *recognitione inſtrumentorum* §. 131. *Chriſt.* WILDVOGEL *de document. recognit. c. IV.*

(*b*) *Io. Frid.* WAHL de *recognitione inſtrumentorum per teſtes et comparationem literarum* §. 17. *ſ. Io. Henr.* BERGER de *modis declinandi recognit. et diffeſſionem inſtrum. iuratam* inter ſelecta eius opuſc. p. 1381.

TIT.

TIT. XV.

DE VSV IVRISIVRANDI IN PROBATIONE.

(Lib. II. Tit. 24. *De iureiurando.* Lib. V. Tit. 34. *De purgatione canonica.*)

ARGVMENTVM.

§. 808. *Iuramentum delatum.* 809. *A quo*, et 810. *cui deferri possit?* 811. *In qua causa?* 812. *Intra quod tempus?* 813. *Vis delationis.* 814. *Facultas illud referendi.* 815. *Iuramentum necessarium, purgatorium et suppletorium.* 816. *Quando alterutri locus sit.*

§. 808. Iusiurandum in remedium expediendarum litium adhiberi potest vel *ex pactione ipsorum litigatorum* vel *ex auctoritate iudicis* (*a*) indeque est vel *voluntarium* vel *necessarium.* Iusiurandum *voluntarium iudiciale*, seu DELATVM est, *quod litis finiendae causa de veritate facti pars a parte aduersa in iudicio praestari desiderat, accedente iudicis auctoritate.* Est remedium *expediendi lites*, et *loco probationis* habetur, cum quod ex eo iuratum est, ciuiliter pro vero simpliciter habeatur inter litigantes; ac proinde *praesumtionem iuris et de iure* constituat (§. 773.)

(*a*) *L.* 1. *L.* 34. §. *vlt D. de iureiur.* Diss. mea *de auctoritate iudicis circa iusiur. delatum* § 2. *et* 13.

§. 809. I. Datur *vnicuique parti* licentia, *loco probationis*, et *litis finiendae* causa iuramentum deferendi

ferendi suo aduersario (*a*), modo liberam de causa controuersa habeat *transigendi potestatem*, nec id faciat *ex calumnia*: quo nomine ab eo *iuramentum calumniae* speciale exigi potest (*b*). *Procurator*, non nisi speciali mandato instructus, id deferre potest (*c*).

(*a*) *L.* 25. §. 2. *D. de probat.*
(*b*) *L.* 34. §. 4. *de iureiur.*
(*c*) *c.* 4. *de Procurat. in* 6.

§. 810. II. Deferri potest *parti aduersae cuicunque* (*a*), ideoque etiam *clericis* vel *vniuersitati*, cum qua iudicium exercetur (*b*), non vero *extraneo*, qui non est in lite.

(*a*) *c. vlt.* §. 1. X. *h. t.*
(*b*) *c.* 26. X. *h. t.* PVFENDORF l. c. *tom. I. obs.* 179. *et tom. II. obs.* 124.

§. 811. III. Delationi locus est in qualibet *causa ciuili*, partium dispositioni obnoxia: modo in causis, in quibus grauari potest iurantis opinio, ex probabili causa fiat (*a*). Deferri ergo potest in causis *ecclesiasticis*, iura priuatorum concernentibus; non vero in illis, de quibus transigere non licet (*b*), ideoque nec in causis *dissolutionem matrimonii* concernentibus: quamuis quo minus contra sponsalia admittatur, ratio iuris non impediat (*c*). Aduersus id vero, quod ab aduersa parte iam *plene probatum* est, non admittitur (*d*).

(*a*)

(*a*) MEVIVS *P. VI dec.* 405. COTHMANNVS *Vol. II. resp.* 82. REINHARTH in *obs. ad Christinaei decis. vol. III. obs.* 3.

(*b*) *c.* 10. X. *de Transact.*

(*c*) *c.* 7. X. *de sent. et re iud.* CARPZOV *iurispr. eccl lib.* 3. *def.* 46 *nr.* 14. BRVNNEMANN *in iur. eccl. lib.* 3. *c.* 5. §. 6. 7. STRYK *de diss. spons. Sect.* 3. §. 3. B. Parens *in iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 24. § 60, 65, PVFENDORF *l. c. tom. I. obs.* 73

(*d*) *c.* 2. X. *de Prob.* PVFENDORF *l. c. obs.* 64. §. 7.

§. 812. IV. Deferri potest iure Rom. in *qualibet litis parte*, tamquam remedium lites finiendi (*a*): nec id mutatum est iure Canonico. Hinc elapso etiam termino probatorio ex iuris communis rationibus admittenda est iuramenti delatio, maxime si pars ex causa, quod *probationes adhibitae* parum idoneae et sufficientes sint, ad eam venit (*b*).

(*a*) *L.* 12. *C. de rebus credit.*

(*b*) PVFENDORF *l. c. tom. I. obs.* 154.

§. 813. Delatum iuramentum et a iudice approbatum pars aduersa vel *acceptare*, vel *referre* tenetur, nisi probationem pro *exoneranda conscientia* suscipere velit; quod ipsi licet ex iuris communis rationibus (*a*). In hac tamen succumbens, iuramentum adhuc vel *acceptare*, vel *referre*, iure communi non prohibetur (*b*).

(*a*) *c.* 2. X. *de prob.* STRYK de *Caut. iur. P. III. S.* 2. *c.* 3.

(*b*)

(b) *Sam. de* COCCEII *in iur. controu. lib.* 12. *tit.* 2. *qu.* 29. MEVIVS *P. VI. def.* 168. *Ord. trib. Appel. Cellens. P. II. tit.* 8. §. 1.

§. 814. Facultas *referendi* iusiurandum delatum ex lege competit, modo deferens eius *facti*, de quo delatum est, *notitiam* habere praesumatur. Vnde iuramentum, *super dolo* delatum, referri nequit (*a*). Ceterum relatum *simpliciter* acceptandum et praestandum est: nec a *referente* exigi potest iuramentum calumniae (*b*).

(*a*) *c. vlt.* X. *h. t.* ibi: *quamuis quod in iudicio a parte parti defertur, recusari possit licite, ac referri. Nec liceat conuento famosa actione referri huiusmodi iusiurandum.*

(*b*) L. 34. §. 7. 8. 9. D. h. t.

§. 815. IVRAMENTVM NECESSARIVM est, *quod deficiente probatione, ad causam decidendam sufficiente, alterutri parti a iudice iniungitur.* Est illud vel SVPPLETORIVM, *quod iniungitur ad perficiendam imperfectam probationem*, veluti si sit semiplena vel semiplena maior; vel PVRGATORIVM, *quod iniungitur ad elidendas praesumtiones, ex probatione alterius partis emergentes* (*a*). *Purgatio*, quae per hoc fit ad amoliendam criminis suspicionem, *canonica* dicitur (*b*).

(*a*) *c. vlt.* X. *h. t.*

(*b*) *c* 8. 10. X. *de purgatione canonica.*

§. 816.

§. 816. Vtrum Suppletorio vel purgatorio locus ſit, de eo iudex decernere debet *perſpectis* tum *perſona-rum* tum *cauſae circumſtantiis* (*a*). *Suppletorium* in cauſis *criminalibus* et *contra matrimonium* non admittitur. Nec *pro matrimonio contrahendo* admitti poteſt, niſi ex probatione ſemiplena maiore (*b*): quamquam in his cauſis *purgatorio* locus ſit (*c*). Alterutro ex iudicis decreto *praeſtito*, ſecundum illud lis dirimitur; eodem vero per contumaciam *re-cuſato*, *contra contumacem* pro vero habetur id, intuitu cuius iurandum erat (*d*).

(*a*) *c. vlt. X. h. t.*

(*b*) *arg. c. vlt. de Procurat. in* 6. WERNHER *obſ. for. P. III. obſ.* 90. *P. V obſ.* 151. *n* 640 *ſ.* STRVVIVS *in Synt. iur. ciuil. ex.* 17. *th.* 43. *lit. k.*

(*c*) *c.* 34. *X. h. t* in quo cap. ſermo eſt de *purgatorio c* 1. 4. 8. 10. 16 *X. de purgat. Canon.*

(*d*) *c.* 7. 15. *X. de purgat. Can.*

TIT. XII.

DE SENTENTIA ET RE IVDICATA.

(Lib. II. Tit. 27. *De sententia et re iudicata.*

ARGVMENTVM.

§. 817. *Sententia definitiua et interlocutoria* 818. *Interlocutio mera vel mixta* 819. *A quo sententia*, 820. *et quomodo sit ferenda?* 821. *Decisionis per illam faciendae ratio*. 822. *Eius publicatio*. 823. *Res iudicata*. 824. *Quatenus in causa criminali et matrimoniali obtineat?* 825. *Exulat in sententiis nullis*. 826. *Eius executio*. 827. *Principalis et subsidiaria*.

§. 817. *Disceptatione causae* ordine iuris peracta, quam finitam esse, *ipsa conclusione in causa* partes declarant, res transit ad iudicis *cognitionem* et *decisionem*. SENTENTIA est *pronunciatio iudicis, quae causae ligitiosae, in iudicio disceptatae, decisionem continet*: vnde omnis sententia *causa cognita* ferenda est (*b*). DEFINITIVA est, *quae causae principalis, in iudicium deductae*, et INTERLOCVTORIA, *quae causae incidentis in iudicio motae decisionem continet.* (*c*)

(*a*) *c.* 11. *C.* 30. *qu.* 5. *Auth. Iubemus C. de iudiciis c.* 3. *h. t. in* 6. *in f.*

(*b*) *Clem.* 2. *de Verb. signif. c.* 18. *X. h. t.*

(*c*) *c.* 5. *h. t. in* 6. *c.* 12. *X. de appellat. in* 6.

§. 818. INTERLOCVTIO est *pronunciatio iudicis, qua determinantur ea, quae pertinent ad iudicium,*

cium, (§. 659.) hoc eſt, ad iudicialem cauſae diſceptationem. Eſt haec vel MIXTA, *quae cauſa cognita in forma ſententiae fertur*, vel MERA, *quae non fertur in forma ſententiae.* Haec mutari et corrigi poteſt ab eodem iudice (*a*).

(*a*) *c.* 60. *X. de appellat. L.* 14. *D. de re iudic.*

§. 819. Sententia ferenda eſt a *iudice cauſae*, eoque *competente*: (§. 663.) a iudice *non ſuo* lata non tenet (*a*), niſi vi *prorogatae* iurisdictionis. Inter *plures* iudices fertur ſecundum *maiora ſuffragia.* Si *paria* ſunt iudicum *ordinariorum* ſuffragia, praeualet ſententia pro *reo* lata, niſi aliud ſuadeat *fauor cauſae*; ſi *delegatorum*, valet ſententia, a *delegante* approbata (*b*).

(*a*) *c.* 4. *X. de iudiciis c.* 3. *X. de conſuet. c.* 29. *X. de off. et pot. iud. deleg.*
(*b*) *c. vlt. X. h. t.*

§. 820. Cum per eam *decidenda* ſit cauſa in iudicio diſceptata: ſententia *iuri* et *actis probatisque* conformis eſſe debet. Contra *ius expreſſum* lata, *nulla* eſt (*a*): actis probatisque aduerſa, ſeu contra ius litigatoris lata, *iniqua* eſt, et ſtricto iure ſubſiſtit, ſaluis eandem *impugnandi remediis* (*b*).

(*a*) *c.* 1. *c.* 13. *X. h. t. c.* 64. *de reg. iur. in* 6.
(*b*) *c.* 13. *X. h. t.*

§. 821. Sententia ex natura *decisionis certa* et *determinata* esse debet. Definitiua sententia itaque vel per *absolutionem* vel per *condemnationem* ferenda est (*a*): siue verbis *expressis* siue *aequipollentibus* exprimatur (*b*). Quae *rationem* in se continent factae *decisionis*, sunt *rationes sententiae*; quas iudex sententiae inserere non tenetur (*c*), nisi id iusta causa suadeat (*d*).

(*a*) *c.* 18. *X. de praescript. c.* 2. *X. de capell. monach. c.* 3. *X. de accusat.*
(*b*) *c.* 15. *X. de Verb. Signif.*
(*c*) *c.* 16. *X. h. t.*
(*d*) vt in exemplis *c.* 18. *X. h. t. c.* 10. *de fide instr. c.* 14. *X. de priuileg.*

§. 822. Concipienda est sententia in *scriptis* (*a*), partibusque legitime publicanda. *Publicatio* eius *auctoritate iudicis* et in *consessu iudicii* facienda est *partibus* per *recitationem sententiae ex scripto* (*b*); ad eamque *praefixo termino* partes *citandae* sunt (*c*). Sententiam scriptam partibus *insinuari*, non sufiicit in *ordinario* processu (*d*): quamquam hoc *vim publicationis* habeat in *summario*.

(*a*) *c. vlt. h. t. in* 6.
(*b*) *cit. c. vlt. h. t. in* 6.
(*c*) *Clem.* 2. *de verb. signif.*
(*d*) *c. vlt. h. t. in* 6.

§. 823.

§. 823. Res ivdicata est *lis, sententia iudicis ita decisa, vt inter partes vim iuris obtineat.* Haec obtinet non ex sola *ius dicentis* auctoritate, sed maxime ex *partium consensu*, eoque vel *vero*, quo in sententia acquiescunt, vel *ficto*, cum intra tempus, quo licet, sententiam non impugnant, *cum per hoc videantur per interpretationem iuris latae sententiae paruisse* (*a*). Inter alios ergo sententia vim iuris non habet (*b*), nisi ex *speciali ratione*, vel quod eorum consensu lis acta sit (*c*), vel quod caussam habeant ab alterutra parte.

(*a*) Verba sunt *c.* 15. *X. h. t. c.* 13. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 25. X. *h. t. c.* 25. *inf. X. depraehend.*
(*c*) *c.* 25. *X h. t. L.* 63. *D. de re iudicat.*
(*d*) *c.* 20. *X. h. t.*

§. 824. Itaque sententia etiam *iniqua*, et contra ius litigatoris lata, in rem iudicatam abit (*a*), modo respiciat caussam, in qua *partes* possint iniquae decisioni *suo* se *consensu* submittere. In rem iudicatam ergo non transit 1) sententia iniqua *condemnatoria* in criminalibus, bene tamen absolutoria: nec 2) sententia, qua matrimonium vel ex errore falsae caussae *dirimitur*, vel *absolute prohibitum*, ex errore facti *pro valido* declaratur (*b*): quamquam sententia iniqua in ceteris caussis matrimonialibus, quae a consensu partium pendent, iudicata fiat (*c*).

(a) *c.* 13 *X. h. t.*

(b) *c.* 7. 10. 11. *X. h. t. c.* 5 6. *X. de frigidis et maficiatis.* GONZALEZ in *Comm. ad Decret. h. t. c.* 7. *Henr.* BERGERVS *in elect. Proc. matrimonial. th* 45. 47.

(c) REIFFENSTVEL in *Iur. Can. lib.* 2. *tit.* 27. *n.* 121. 122.

§. 825. Vt vero ſententia, inter legitimum tempus haud impugnata, *in rem iudicatam* abeat, requiritur, vt ordine iuris lata et *publicata* ſit. Hinc in rem iudicatam non tranſit ſententia *nulla*, veluti ab *incompetente* iudice, §. (819.) contra *ius expreſſum*, (§. 820.) contra rem iudicatam (*a*), et ex *falſis inſtrumentis* lata (*b*): vel quae lata non eſt ſeruato *iuris ordine* (*c*): niſi defectus ſit in ſolennibus, in *fauorem partium* conſtitutis (*d*). Interlocutio mera, veluti mandatum, decretum, nequidem rationem ſententiae habet, (§. 818.) ideoque nec vim rei iudicatae (*e*).

(a) *c.* 20. *X. h. t.*

(b) *c.* 6. *X. de except. c.* 22. *X. h. t. c.* 9. *X. de teſt.*

(c) *c.* 19, *X. h. t. c.* 2. *X. Vt lite non conteſtata.*

(d) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 122. 123.

(e) *c.* 60. *X. de appell.* B. Parens *l. c.* §. 8. 11. *ſ.*

§. 826. EXECVTIO rei iudicatae eſt *actus, quo res iudicata, cui parere condemnatus non vult, iudicis*

dicis auctoritate per remedia coactiva in actum deducitur. Executio I. non intelligitur, nisi posita *re iudicata*; II. peragenda est *iudicis* auctoritate; et iudicis *ordinarii* quidem est, sententiam *a se latam* executioni dare (*a*), iudex *delegatus* vero eam facere nequit, nisi vi *delegationis*, et *delegantis* auctoritate (*b*): III. decernenda est ad *instantiam victoris*, praefixo *congruo termino* (*c*), saluo tamen semper iure *tertii*, cui est ius in executione *interueniendi* (*d*).

(*a*) *c.* I. §. 3. *de foro compet. in 6. L.* 15. *pr. D. de re iud.*

(*b*) *c.* 7. 9. 26. 28. *X. de off. et pot. iud. deleg.*

(*c*) *c.* 15. *X. h. t.*

(*d*) *c.* 17. X. *h. t.*

§. 827. *Executio* est vel PRINCIPALIS, quam *iudex vi propriae iurisdictionis peragit*, siue eam *immediate*, siue *mediate* peragat per executorem delegatum (*a*); qua delegandi facultate *iudicia superiora* vtuntur: vel est SVBSIDIARIA, *quam iudex peragit requisito alio iudice*, cui condemnatus vel bona eius subsunt: quae denegari non potest in *subsidium iustitiae* exercendae (*b*). Cum iudex requisitus eam vi requisitionis suscipiat: *fines requisitionis* egredi, et de exceptionibus *aduersus sententiam* iudicare nequit, quamuis de exceptionibus,

 execu-

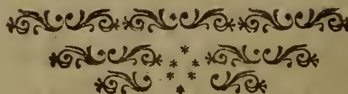
executioni oppositis, cognoscere possit (*c*). Species subsidiariae est *imploratio brachii secularis*, qua iudicis secularis auxilium requirit iudex ecclesiasticus (*d*).

(*a*) *Merus executor* vocatur, cui solus actus executionis delegatur; qui destitutus facultate cognoscendi, exceptiones oppositas ad delegantem referre debet. *c.* 5. *X h. t.*

(*b*) *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 160.

(*c*) *c.* 28. §. 3. *X. de off. et poteſt. iud. deleg.* BRVNNEMANN *in iur. eccl. lib. III. tit.* 11. §. 4.

(*d*) *c.* 1. 14. *X. de offic. iud. ord. c.* 10. *X. de iudic.* Ge. *Ad.* STRVVIVS *de brachio seculari th.* 7. *Fr.* MOLINA *de brachio secul. ecclesiae praestando et mutuis iudicum auxiliis.*

TIT.

Tit. XVII.

DE APPELLATIONIBVS.

(Lib. II. Tit. 28.

ARGVMENTVM.

§. 828. *Appellatio.*. 829. *Remedium est deuolutiuum et suspensiuum.* 830. *Iudicialis et extraiudicialis in specie sic dicta.* 831 *Ius appellandi ob grauamen*, 832. *et in omni causa praeterquam excepta.* 833. *Dirigenda est ad iudicem superiorem.* 834. *Interpositio appellationis* 835. *in specie in extraiudiciali.* 836. *Apostolorum requisitio.* 837 *Introductio appellationis.* 838. *Cognitio iudicis de ea recipienda.* 839. *Recepta, fit commune beneficium.* 840. *Iustificatio.* 841. *Sententia in iudicio appellationis* 842. *Desertio et renunciatio appellationis.* 843. *Attentatum.* 844. *Appellatio extraiudicialis improprie sic dicta.*

§. 828. Per sententiam non minus quam per decretum et per quemlibet modum procedendi a iudice inferri poteſt *grauamen*, quoad *aduerſus ius alterius* quidquam ab eo agitur. Grauaminis tollendi cauſa datur APPELLATIO, quae eſt *remedium iuris, quo iudex ſuperior imploratur, de grauamine, a iudice inferiori illato, tollendo.*

§. 829. Per appellationem 1) cognitio de grauamine ad Superiorem iudicem defertur, ideoque eſt *remedium deuolutiuum*; per eandem 2) vis ſententiae vel decreti tamdiu ſuſpenditur, donec Superior

de grauamine cognouerit, eoque nomine est *remedium suspensiuum.*

§. 830. Appellatio ex principiis iuris Canonici vel IVDICIALIS est, *quae datur ob grauamen per sententiam illatum*, siue haec sit *definitiua* siue *interlocutoria*; vel EXTRAIVDICIALIS PROPRIE SIC DICTA, *quae datur ob grauamen alia ratione quam per sententiam a iudice inferiori illatum*; veluti aduersus *simplices interlocutiones*, decreta et mandata iudicis, vel ob non seruatum *in procedendo* vel *exequendo* ordinem iuris (*a*).

(*a*) *c.* 12. *X. h. t. c.* 1. *et* 3. *h. t. in* 6. *Clem.* 5. *X. h. t* Extraiudicialis, iure Canonico introducta, abusum appellandi continet, indeque tum *Conc Trid. sess.* 24. *c.* 20. *de reform.* tum passim inter Protestantes iure *particulari* restricta est, vt non admittatur ab interlocutione simplici, nisi *grauamen irreparabile* contineat *Io. Tob.* REINHARTH in *obs. ad Christinaei decis. Vol. I. obs.* 18. *et obs.* 22. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 28. § 9.

§. 831. I. Grauamen probabili saltim ratione a iudice illatum, est *causa appellationis* (*a*). Datur ergo appellatio 1) *cuilibet grauato*, etiam *tertio*, nisi ex speciali ratione cesset, veluti ex renunciatione appellationis (*b*). Datur 2) tum ob grauamen *praesens* tum ob *futurum* in certa causa probabiliter imminens (*c*), non vero si grauamen *fundamento* palam destituitur (*d*), vel si hoc ex *praesumtione iuris* abest,

abeſt, veluti ob tres *conformes ſententias* (*e*). *Grauamine* ergo *ſublato*, ipſa appellatio tollitur (*f*).

(*a*) *c.* 38. *c.* 70. *pr. X. b. t.*
(*b*) *c.* 21. *X. b. t.*
(*c*) *c.* 18. X. *b. t. Io. Tob.* CARRACH de *emendanda litium protract. circa appellationes euentuales.* § 7.
(*d*) *c.* 14. *c.* 28. *c.* 61. *X. b. t. c.* 5. *b. t. in* 6.
(*e*) *c.* 65. *X. b. t. L. vn. C. ne liceat in vna eademque cauſa.* REINHARTH *l. c. vol. I obſ.* 12.
(*f*) *c.* 60. *X. b. t. c.* 19. *X. de Elect.*

§. 832. Admittitur appellatio 3) in *omni cauſa*, ſeculari et eccleſiaſtica, in qua quis ſe *grauatum* eſſe conqueri poteſt (*a*), modo non obſtet *rei iudicatae* auctoritas (*b*), nec facultas appellandi ex *cauſa ſpeciali* vel reſtricta vel ſublata ſit. Sic 1) *reſtricta* eſt in cauſis moram non ferentibus, vt tantum admittatur quoad *effectum deuolutiuum* (*c*): 2) ex iuſta cauſa tum in certa lite *per reſcriptum* (*d*), tum in certis cauſis *lege* tolli vel circumſcribi poteſt, quorſum pertinent cauſae, quae non aſcendunt ad *ſummam appellabilem*, vel cauſae ad iuriſdictionem correctiuam ſeu diſciplinarem pertinentes, niſi in his modus excedatur (*e*).

(*a*) *c.* 11. *X. b. t.*
(*b*) *c.* 15. *X. de ſent. et re iud. c.* 43. *X. b. t.*
(*c*) *c.* 15. *X. de reſtit. ſpoliat. Clem vn. de cauſa propriet. et poſſ.* B. Parens in diſſ. de *executione pendente appellat. facienda* PVFENDORF in *intr. ad Proc. P. V. Sect. I. c.* 1. *p.* 575.

(*d*)

(d) *c. 71. X. h. t. c. 53. eod. Iac.* BRVNNEMANN *de appellatione principis rescripto remota.*
(e) *c. 3. 32. 26. X. h. t.*

§. 833. II. Appellatio dirigenda est ad *iudicem superiorem, cui iudex a quo immediate* in eo causarum genere *subiectus est* (*a*). Hinc in causis, *iurisdictioni ecclesiasticae* subiectis, (§. 240.) neque inter Catholicos neque inter Protestantes appellari potest ad *suprema imperii tribunalia* (*b*): nec vicissim 2) in causis, *iurisdictioni seculari* obnoxiis, etiamsi in officialatibus tractentur, appellatio datur ad iudicia superiora ecclesiastica (§. 127. 135. 145.) (*e*).

(*a*) *Per saltum* ergo fieri nequit ad iudicem *remote* superiorem: facta tamen ad iudicem intermedium remittenda est *c.* 66. *X. h. t. L.* 21. §. 1. *D. h. t.*

(*b*) *Conclus. Visit. Cam. d.* 19. *Dec.* 1713. FABRI *Staats-Cantzl. Tom.* 26. *p.* 121. *tom.* 27. *p.* 134. SCHAVROTH *concl. corp. Euang. tom. I. p.* 286. PFEFFING. in *Vitr. illustr. tom. III. p.* 288. *Io. Iac.* HELFERICH *de independentia iuris circa sacra statuum Imp. Euangelicorum* intuitu *Imperat. et Imp.* § 19. *Io. Steph.* PÜTTERI *epit. Process. Imp. Tribunal. suprem.* §. 544. 545.

(*c*) *c.* 7. §. 1. *X. h. t.*

§. 834. Ad modum exercendi appellationem pertinet I. eius INTERPOSITIO, quae fit per *legitimam declarationem, quod quis appellatione ad Superiorem vsurus sit. Ratione modi* fieri potest vel *in iudicio*, vel *extra iudicium* coram Notario et testibus (*a*). Illud inprimis fit coram *iudice a quo* (*b*), et quidem

dem vel *in continenti* et immediate poſt pronunciationem ſententiae per *declarationem ad acta*, vel ex *interuallo* per *ſchedulam appellationis*. *Ratione temporis* adſtricta eſt ad decendium, quod *litiganti* a momento *publicatae ſententiae* vel *inſinuati* decreti, et tertio a tempore *ſcientiae* currit (*c*).

(*a*) *Ord. Cam. P. II. tit.* 29. §. 5.
(*b*) *c.* 9. *h. t. in* 6. *L.* 14. *C. h. t.* Non inutilis tamen cenſetur coram *Superiore* iudice interpoſita *c.* 9. *c.* 34. *X. h. t.* Conf. REINHARTH *l. c. vol. I. obſ.* 19. *n.* 2.
(*c*) *c.* 15. *X. de ſent. et re iud. c.* 8. *h t. in* 6. REINHARTH *l. c. Vol. I. obſ.* 20. *et* 21.

§. 835. Appellatio iudicialis quolibet *legitimo* modo interponi poteſt: *extraiudicialis* vero coram iudice a quo interponenda eſt *in ſcriptis*, *grauaminibus* ſimul ſpeciatim expoſitis (*a*); vt videlicet iudex a quo de grauamine extraiudiciali *reuocando* ipſe ſtatuere poſſit (*b*).

(*a*) *c.* 1. *h. t. in* 6. *c.* 59. *X. h. t.* Inde deſumta conſtitutio in *ordinat. Camer. P. II. tit.* 29. §. 4. *Io. Steph.* PÜTTER l. c. §. 329.
(*b*) *c.* 60. *X. h. t. c.* 10. *h. t. in* 6.

§. 836. Appellatione interpoſita appellans intra *XXX. dies inſtanter et ſaepius* petere tenetur *apoſtolos*, quibus iudici Superiori de *appellatione rite interpoſita* fides facienda eſt (*a*), vel *loco apoſtolorum*, vbi id fert *vſus iuris nouioris*, iudicem a quo de *actis*

ad

ad iudicem Superiorem transmittendis requirere (*b*). Deferta eft appellatio, fi vel *neglecta* fit apoftolorum petitio, vel appellans in termino, quem iudex ad eos recipiendos praefigit, non comparuerit (*c*). *Iudice a quo* eosdem iniufte denegante, faluum eft ius appellationem profequendi (*d*).

(*a*) *c.* 1. *b. t. in* 6. *Clem.* 2. *b. t.*

(*b*) *Concil. Trid. feff.* 24. *de reform. c.* 20. *Rec. Imp. de anno* 1654. §. 63. PVFENDORF *introd. ad Proc. Part. IV. c.* 1. *Sect. III.*

(*c*) *c.* 1. *b. t. in* 6. *Clem.* 2. *h. t.*

(*d*) *c.* 4. *b. t. in* 6. *Clem.* 2. §. 1. *b. t.*

§. 837. INTRODVCTIO APPELLATIONIS eft *ipfa imploratio ad iudicem fuperiorem directa de recipienda appellatione.* Peragitur exhibita *fupplica pro recipienda appellatione*, vna cum *libello grauaminum. Fatale introducendae appellationis* non quidem iure Canonico (*a*), fed tamen fere vbique *iure particulari* definitum eft: in cuius defectu a *iudice a quo* definiendum eft (*b*).

(*a*) *Annus*, cuius mentio fit in *Clem.* 3. *b. t.* praefixus eft profequendae et finiendae appellationi.

(*b*) *c.* 5. *c.* 33. *c.* 44. *c.* 61. *X. b. t.*

§. 838. *Iudicis appellationis* eft, de *recipienda* appellatione decernere: in qua cognitione verfantur tum *formalia* appellationis tum *materialia*, feu releuantia grauaminum (*a*). Recipitur, 1) decreta aduerfae

uerſae partis *citatione*, 2) decretisque tum *compulſorialibus* tum 3) *inhibitorialibus*, quibus iudici a quo tum transmiſſio actorum prioris inſtantiae iniungitur, tum ne vlterius in cauſa procedat, inhibetur. His tribus momentis conſtant *proceſſus appellatorii plenarii:* qui *non plenarii* ſunt, ſi quid eorum ex iuſta cauſa non decernitur.

(*a*) *c.* 38. *X h t.* Magni momenti eſt examen et ſententia de releuantia grauaminum, qua ſiſti poteſt appellationum abuſus. De eius eximio vſu in Iudiciis Brunſuico-Electoralibus vid. REINHARTH l. c. *vol. I. obſ.* 19. *n.* 11.

§. 839. Appellatione recepta, 1) cauſa in his momentis, *in quibus appellatum eſt* (*a*), In iudicio appellationis *pendere* incipit: et 2) appellatio fit commune *vtriusque partis* beneficium (*b*), modo interpoſita ſit aduerſus *totam ſententiam.* Sin appellatum eſt aduerſus *certa capita* ſententiae, *appellatus* quoad reliqua *capita* non fruitur commodo appellationis, niſi huic intra decendium *adhaereat* (*c*).

(*a*) *Clem.* 5 *h. t.*

(*b*) *L.* 39. *C. de appellationib. Sam.* STRYK de *communione appellationis.*

(*c*) *Io. Vlr. de* CRAMER *obſ.* 257. *Io. Wolfg.* TEXTOR de *beneficio adhaerendi appellationi* §. 21. *Adhaeſionis* mentio iniicitur in *c.* 4. *de electione in* 6.

§. 840. IVSTIFICATIO receptae appellationis fit tum probatione rite obſeruatorum *formalium*, tum *dedu-*

deductione grauaminum. Disceptatio de his coram iudice appellationis instituta, est *iudicium appellationis*, (§. 659.) in quo seruatur principium: *causam principalem*, si de ea appellatum est, *ad statum litis contestatae reduci.* Hinc in appellatione *iudiciali*, (non vero in appellatione *extraiudiciali stricte sic dicta*,) (*a*) vtrique parti, praestito prius *iureiurando calumniae speciali* (*b*), datur beneficium *non probata probandi, et non deducta deducendi* (*c*): praeterquam quod *noua probatio per testes* super *eisdem* vel *contrariis* articulis non admittatur, nisi ex speciali et iusta causa (§. 797.) (*d*). Obseruandum tamen est, beneficium nouae probationis excludi per terminum *probatorium peremtorium*, *lege prouinciali* praefixum: id quod tamen de termino probatorio, a *iudice primae instantiae* praefinito, dici nequit, qui tantum ad *instantiam* pertinet.

(*a*) *Clem.* 5. *h. t.*
(*b*) Quod exigitur per *Rec. Imp. de a.* 1654. §. 73.
(*c*) *L.* 4. *C. de temporib. appell. Clem.* 5. *h. t.*
(*d*) *Clem.* 2. *de testib. Esaias* FEISCHER *de beneficio probandi secundae instantiae p.* 50. *Sam.* STRYK *de probat. meliori cap. III. Es. Frid.* PVFENDORF *l. c. tom. I. obs.* 157.

§. 841. Finito appellationis iudicio, iudicis ad quem est, causam appellationis *sententia* dirimere. Quae si *confirmatoria* est, causa ad iudicem primae instantiae, vel executionis vel vlterioris cognitionis causa,

caufa, eft *remittenda*: fin *reformatoria* eft, *iudex ad quem*, eius executionem decernere, vel fi a caufa incidente appellatum eft, totius *caufae principalis* cognitionem fufcipere poteft (*a*): cum videlicet quilibet iudex latam a fe fententiam exequatur. (§. 827.) In *illa* temere prouocans in *expenfas condemnatur*, in *hac* expenfae *compenfantur* (*b*).

(*a*) *c.* 59. *et c.* 61. X. *h. t.* Idem obtinet, fi iudex a quo appellationi *fimpliciter* detulerit *c.* 5. *h. t. in* 6.
(*b*) cit. c. X. h. t. 59.

§. 842. *Defertione* vel *renunciatione appellationis*, tam interpofitae quam introductae, finitur et tollitur appellatio, et fententia *iudicis a quo* vim rei iudicatae confequitur (*a*), faluo tamen iure *appellati* ex communione et adhaefione appellationis acquifito (§. 839.) (*b*). Sublata itaque per renunciationem appellatione, *iudex ad quem* nec de *grauamine*, quippe fublato, nec de *reliqua caufa*, quippe non deuoluta, cognofcere poteft, caufam ad *iudicem a quo* remittere obftrictus (*c*).

(*a*) *Clem.* 6. *h. t.*
(*b*) MEVIVS *P. I. dec.* 59. *P. V. dec.* 86. *Herm. Henr. ab* ENGELBRECHT *felect. obf. for. fpec. I. obf.* 56.
(*c*) *c.* 60. X. *h. t.* *Gabr.* SCHWEDER de *renunciat. appell.* §. 29. Exceptio ex *iure fingulari* eft in appellatione ad Pontificem in *c.* 1. *h. t. in* 6 de cuius ratione et incongrua appellatione egi in diff. de *appellationis interpofitae renunciatione* §. 26. 27.

§. 843. ATTENTATUM eſt, *quidquid poſt interpoſitam appellationem in praeiudicium litis, ad iudicis ſuperioris cognitionem pertinentis, ſuſcipitur.* Vt attentatum committatur, 1) requiritur, vt appellatio *legitime interpoſita* et iudici a quo *intimata* ſit (*a*): vbi *illicite* appellatum eſt, non fit attentatum (*b*): 2) vt per eam iurisdictio iudicis a quo *ſuſpenſa* ſit, quod *ipſo iure* fit per appellationem *iudicialem*, in extraiudiciali vero non prius, quam per *inhibitionem* iudicis ſuperioris (*c*): 3) attentatum fit tum per ea, quae *poſt appellationem iudicialem interpoſitam*, tum quae *medio tempore* inter ſententiam et appellationem innouata ſunt (*d*). 4) Attentatum ad *preces appellantis* mox *reuocandum* eſt per iudicem appellationis (*e*).

(*a*) *Clem.* 1. *h. t.*

(*b*) *c.* 7. *pr. h. t. in* 6.

(*c*) *c.* 7. *h. t. in* 6. *c.* 3. § 4. 5. *eod. L.* 3. *C. h. t.*

(*d*) *c.* 7. *h. t. in* 6. *c.* 31. *C.* 2. *qu.* 6. *c.* 19. *pr. X. de Elect.*

(*e*) *c.* 54. 62. *X. h. t. c.* 19. *X. de iudic. c.* 12. *X. de reſcript.*

§. 844. APPELLATIO EXTRAIVDICIALIS IMPROPRIE SIC DICTA eſt *imploratio iudicis ordinarii de grauamine extra iudicium illato remouendo, ſub forma appellationis propoſita.* I. Rationem habet *implorationis officii iudicis*, (§. 670.) (*a*) ideoque coram iudice, cui ſubeſt is, a quo grauamen illatum, proponen-

ponenda eſt (*b*). II. Admittitur a *quolibet grauamine*, extra iudicium in negotio tam *ſeculari* quam *eccleſiaſtico* illato (*c*). III. Proponitur in *forma appellationis*; ideoque intra *decendium* a die *notitiae* interponenda eſt, et interpoſita vim appellationis conſequitur, vt actus *ſuſpendatur*, eiusque innouatione *attentatum* committatur (*e*).

(*a*) *c.* 5. *X. h. t.* ibi: *non ſolent huiusmodi dici appellationes ſed prouocationes ad cauſam.* De eius origine vid. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 24. §. 2. LYNCKER de *grauamine extraiudiciali. c.* I. *S. I.*

(*b*) *c.* 11. *h. t. in* 6.

(*c*) *c.* 8. *h. in* 6. Exempla ſunt in *c.* 34. 35. 46. 57. *X. h. t.*

(*d*) *c.* 8. *h. t. in* 6.

(*e*) *c.* 51. *X. h. t. c.* 10. *pr. c.* 19. *pr. X de Elect.*

SECTIO IV.
DE COMPOSITIONE LITIVM EXTRAIVDICIALI.

TIT. I.
DE TRANSACTIONIBVS.

(Lib, I. Tit. 35. 36.)

ARGVMENTVM.

§. 845. *Amicabilis compositio in sensu generali.* 846. *Transactio et amicabilis compositio in sensu speciali.* 847 *de rebus transactioni obnoxiis.* 848. *Vis transactionis et compositionis.* 849. *Officium iudicis in ea promouenda.*

§. 845. Lites, *extra iudicium* non minus *conuentione litigantium* quam per *assumtos arbitros* finiri possunt. CONVENTIONALIS COMPOSITIO in sensu *generali* est *conuentio litigantium*, *qua inter ipsos definitur modus, litem inter eosdem obuiam finiendi* (*a*).

(*a*) Sic ei locus est inter *patronos*, in nominatione candidati dissentientes, vel inter *membra Collegii:* inter quae *compositio causae per amicabilem compositionem* distinguitur a compositione, quae fit *votorum pluralitate*, vt in *Instr. Pac. Osn. art. V.* §. 52. PACIS nomine venit *conuentio belligerantium*, qua lis, cuius intuitu bello decertatum est, componitur. De *pace* et *treuga* est specialis titulus iuris Canonici, qui pertinet *ad bella priuata*, olim vsitata. TREVGA nihil aliud est, quam status, quo hostilia per tempus determinatum inter *belligerantes priuatos* suspenduntur: quae vel *lege ecclesiastica* vel *conuentione belligerantium* constitui solebat. c. I. X. *de Pace*

Pace et treuga, *Ian. a* COSTA in *Comment. ad Decret. p.* 217.

§. 846. Eſt illa vel *oneroſa*, quae TRANSACTIO dicitur, et dato aliquo vel retento vel promiſſo initur, vel *gratuita*, in ſenſu *ſpeciali* AMICABILIS COMPOSITIO dicta, qua lis finitur gratis, nec quidquam datur vel promittitur, vt alter a lite diſcedat. De rebus, quarum intuitu nihil licite *dari* vel promitti poteſt, nec *transactio* licita et valida eſt; quamquam nihil impediat, quo minus lis de illis *amicabili compoſitione* finiatur (*a*); veluti de diſſidiis *doctrinas religionis* reſpicientibus (*b*).

(*a*) *c.* 7. 9. X. *h. t.* REIFENSTVEL *in iur. Can. lib.* 1. *tit* 36. § 3. *n.* 37. 38.
(*b*) *Inſtr. Pac. Oſn.* art. V. §. 14. 25. 31. 48. 50.

§. 847. Transactio iniri non poteſt niſi de rebus *litigantium diſpoſitioni* obnoxiis; et quatenus *alienationem* continet, ad eandem formam, qua haec, adſtricta eſt. Hinc non valet 1) de rebus eccleſiaſticis *immobilibus* vel *pretioſis*, niſi interueniente alienationis ſolennitate, (§. 621.) (*a*) 2) nec de *beneficio eccleſiaſtico*, niſi ex auctoritate ſuperioris, cui ſubeſt (*b*), vel ſaltem interueniente reſignatione in fauorem tranſigentis, (§. 567.) nec 3) de *diſſoluendo matrimonio* (*c*), nec 4) de *reconciliando matrimonio illegitimo*, cui ineſt impedimentum dirimens publicum, (§. 386.) niſi hoc caſu ſuperioris diſpenſatio interuene-

uenerit: e contra 5) de *conferuando matrimonio*, vel de *impedimento* eius *dirimente* priuato, (§. 384.) nec non de *fponfalibus*, etiam dirimendis, valet transactio. (§. 372.) (*d*)

(*a*) *c.* 2. 3. 8 *X. h. t. c.* 5. *X. de reb. eccl. alienand.*
(*b*) *c.* 4. *c.* 7. *X. h. t.*
(*c*) *c. vlt. X. h. t.*
(*d*) *Henr.* BERGER *elect. proc. matrim. th.* 42. *Ef. Frid.* PVFENDORFIVS *obf. iur. tom. I. obf.* 76.

§. 848. Ex transactione vel amicabili compofitione rite inita *ius* et *obligatio* oritur inter pacifcentes, non vero *inter alios* (*a*). Ratione litis fublatae, *vim decifionis* habet et rei iudicatae (*b*): ex eaque oritur 1) exceptio *peremtoria*, *litis ingreffum impediens* (*c*); 2) lis priftina inftaurari nequit fub praetextu nouorum documentorum (*d*), nifi vi *reftitutionis in integrum* (*e*).

(*a*) *c.* 8. *X. h t. c.* 5. *h. t.*
(*b*) Hoc fenfu *decifio* vocatur, in c. 1. X. h. t quamquam proprie *vim decifionis* tantum habeat LYNCKER *in comm. iur. ciu.* lib. 2. tit. 14. §. 2. Ge. *Frid. de* PLOENIES *tr. de transact.* §. 1.
(*c*) *c.* 1. *de litis conteftatione in* 6.
(*d*) *c.* 1 *X. h. t. c.* 20. X. *de fent. et re iud.*
(*e*) *L.* 1. 2. *C. Si aduerfus transact. c.* 3. *X. de reftit. in int.*

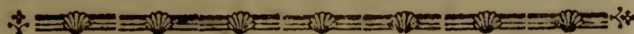
§. 849. *Iudicis* eft, partes fuas interponere in *concilianda* inter litigantes transactione vel amicabili com-

compoſitione (*a*). Cum vero *arbitrii litigantium* ſit, vtrum *cedere*, an *iure experiri* malint: penes iudicem non eſt inuitos ad tranſigendum cogere (*b*). Hoc non eſt *iurisdictionis*, ſed *imperii* ex *ſalutis publicae* ratione (*c*).

(*a*) *c. vit. X. h. t. c.* 1. X. *de mutuis petitionibus.*

(*b*) De *actione iniuriarum* aduerſus iudicem, partes ad tranſigendum *cogentem*, vid. WERNHER, *obſ. for. P. I. obſ.* 225. *et* PLOENNIES *l. c.* §. 110.

(*c*) Huc pertinent argumenta, quae habet MEVIVS *P. I. dec.* 225.

TIT. II.
DE ARBITRIS.

(Lib. I. Tit. 43. *De arbitris.*)

ARGVMENTVM.

§. 850. *Arbitrorum et arbitratorum conſtitutio.* 851. *Arbitri vel voluntarii vel neceſſarii* 852. *Ius compromittendi.* 853. *Quinam arbitri eſſe poſſint.* 854. *Eorum iudicandi poteſtas.* 855. *Sententia arbitri et ſuperarbitri.* 856. *Eius vis inter compromittentes.*

§. 850. ARBITER eſt, *cui a litigantibus litis inter eosdem obuiae deciſio committitur*: ARBITRATOR vero, *cui ab his, qui in ineundo negotio diſſentiunt, negotii compoſitio committitur.* In vtroque conſtituendo interuenit tum COMPROMISSVM, quod litigantes

 in

in negotio diſſentientes inter ſe ineunt, de deciſione litis vel compoſitione negotii tertio committenda (*a*), tum RECEPTVM, quo compromittentes arbitro vel arbitratori deciſionem litis vel compoſitionem negotii actu committunt. Compromiſſum rationem *conuentionalis compoſitionis* (*b*), receptum naturam *mandati* habet (*c*): vtrumque non minus *poena conuentionali*, quam *iureiurando* confirmari poteſt (*d*).

(*a*) exemplo electionis per compromiſſum (§. 488.)
(*b*) *c.* 13. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 30. *X. de Electione.*
(*d*) *c.* 9. 13. *X. h. t. c.* 14. *X. de praeſumtionib.*

§. 851. Arbitrii litigantium eſt, litis deciſionem ad arbitros deferre; nec ad id obligantur, niſi ex ſpeciali obligandi cauſa, ex lege, ſtatuto, pacto vel teſtamento deſcendente. Hinc arbitri vel *voluntarii* ſunt, vel *neceſſarii.* Inter neceſſarios referuntur *arbitri iuris*, ex *obligatione legis* aſſumti, *iudicibus delegatis* aequiparati (*a*).

(*a*) *c.* 11. *de offic. iud. del. in* 6. *c.* 39. X. *eod. c.* 61. *X. de appellat. Wolfg. Ad.* SCHOEPFFII diſſ. de *arbitris neceſſariis inprimis auſtraegis conuentionalibus ac teſtamentariis*, quae exſtat in *I. I.* MOSERI *ſynt. diſſertat. ſelect. p.* 773.

§. 852. Quae valent de transactione et amicabili compoſitione, etiam obtinent de compromiſſo. Valet ergo compromiſſum de rebus eccleſiaſticis, quoad per-

pertinent ad *iura ſingulorum* horumque *arbitrio* ſubſunt (*b*), non vero de his, quae non ſunt priuati arbitrii (*c*). (§. 847.)

(*a*) *c.* 1. 9. 13. *X. h. t.*
(*b*) *c.* 2. *X. h. t. c.* 21. X. *de praebend. c.* 50 *X. de teſtib.*
(*c*) *c.* 5. *X. h. t.*

§. 853. Cum compromiſſa ad ſimilitudinem *iudiciorum* redacta ſint (*a*): *arbiter* valide eligi non poteſt, *niſi qui et poteſt eſſe iudex.* Compromittere ergo licet, 1) in iudicem tam *ordinarium*, quam *delegatum*, in eadem cauſa datum (*b*), 2) in *feminam*, iurisdictione *ordinaria* inſtructam (*c*), non vero 3) in *laicos* in cauſa *eccleſiaſtica publica*, niſi interueniente iudicis eccleſiaſtici conſenſu et clerico ſimul in arbitrum aſſumto (*d*). 5) In vnum vel plures, *pari* vel *impari* numero compromittere, integrum eſt (*e*).

(*a*) *L.* 1. *D. de recept. et qui arbitr. rec.*
(*b*) *c.* 5. 7. 13. *X. h. t. c.* 21. X. *de Praebend.*
(*c*) *c.* 4. *X. h. t.*
(*d*) *c.* 8. 9. *X. h. t.*
(*e*) *c.* 1. 3. 12. *X. h. t.*

§. 854. Poteſtas decidendi, arbitris mutuo litigantium conſenſu delata, I. adſtricta eſt ad *cauſam controuerſam*, et per conſequens pertinet ad *cauſam* in eadem lite *incidentem*, etiamſi reſtitutio in integrum inciderit (*a*), non vero ad cauſas, de qui-

bus non eſt compromiſſum, ideoque nec ad reconuentionem (*b*); II. exercenda eſt iuxta *normam praeſcriptam*, vel hac non praeſcripta, ſecundum *iuris ordinem* (*c*). Itaque ex pluribus arbitris *indefinite* conſtitutis, alter absque altero procedere non poteſt (*d*), niſi alter *abſentia malitioſa* litem remorari ſtudeat (*e*).

(*a*) *c.* 9. *X. de in integr. reſtitut.*
(*b*) *c.* 6. *X. h. t.*
(*c*) *c.* 2. *X. h. t. c.* 7. *X. de confirmat. vtili.*
(*d*) adeo vt vno ex arbitris *mortuo* compromiſſum exſpiret. *c.* 10. *X. h. t. c.* 50. *X. de Teſtib. c.* 24. *X. de off. et pot. iud. del.*
(*e*) *c.* 2. *h. t. in* 6.

§. 855. Sententia arbitri in iure Can. *arbitrium* vocatur (*a*). Inter plures arbitros ſententia valet ex *maiori parte*: in *pari* ſuffragiorum numero neutra vim habet (*b*). Tum vero locus eſſe poteſt iudicio *ſuperarbitri*, qui in euentum, ſi arbitri in decidendo in paria ſuffragia iuerint, conſtituitur. Conſtitui is poteſt 1) a *litigantibus*, eodem vel in compromiſſo *deſignato* (*c*), vel etiam ex poſt in ipſo diſſenſus arbitrorum euentu electo; 2) ab *arbitris*, qui litigantibus id vrgentibus, ad ſuperarbitrum aſſumendum cogi a iudice poſſunt (*d*).

(*a*) *c.* 2. 3. 4. 5. 7. 9. 11. 13. X. *h. t.*
(*b*) *c.* 26. *X. de ſentent. et re iud.*

(*c*)

(c) *L.* 17. §. 5. *D. de recept. qui arbitr.* Singulare eſt, quod compromiſſum de *perſona incerta* in ſuperarbitrum aſſumenda, *non tenere* dicatur in *c.* 12. *X. h. t.* de quo egi in diſſ. de *Superarbitris cap. I.* §. 12. *cap. II.* §. 5. *cap. III.* §. 9.

(d) *c.* 61. *X. de appellat. c.* 39. X. *de off. iud. deleg.*

§. 856. Sententiam ex forma compromiſſi et legitime latam, (§. 854.) litigantes ſeruare obligantur, (*a*) tum vi *compromiſſi*, tum ex eorum conſenſu in *latam ſententiam* expreſſo vel tacito, ſi intra decem dies non eſt impugnata (*b*). Quamquam aduerſus eam non competat *appellationis* remedium (*c*): eam tamen intra decem dies impugnare, et cauſam *ob grauamen* ad iudicem ordinarium deducere, vſu fori permittitur: id quod conuenit principiis *appellationis extraiudicialis.* (§. 844.)

(*a*) *c.* 9. *c.* 13. *X. h. t.* Si lata eſt per *ſordes*, vel contra *formam compromiſſi*, vel contra *iura* vel *rem iudicatam*, non obligat, *c.* 2. 5. 6. 11. X. *h. t. c.* 7. *X. de confirmat. vtil.*

(*b*) *L.* 4. §. *vlt. L.* 5. *C. de receptis. Sam. de* COCCEII *in iur. controu. lib.* 4. *tit.* 8. *qu.* 5.

(*c*) *c.* 33. 34. *C.* 2. *qu.* 6. *Ian. a* COSTA *h. t. p.* 265.

PARS

PARS II.
DE IVDICIO CAVSARVM ECCLESIASTICARVM CRIMINALIVM.

TIT. I.
DE IVDICIO CRIMINALI.

(Lib. V. Tit. 1. *De accuſationibus.*)

ARGVMENTVM.

§. 857. *Iurisdictio eccleſiaſtica.* 858. *Delicta eccleſiaſtica et ſecularia.* 859. *Iudicium criminale.* 860. *Iudicium accuſatorium et inquiſitorium.* 861. *Inquiſitio generalis et ſpecialis.* 862. *Eius vis et effectus.*

§. 857. Eccleſiae, qua tali, ius eſt, legum eccleſiaſticarum obſeruantiam *poena* ſanciendi: (§. 8.) idque intra terminos iuris collegialis ſtetit in *eccleſia primitiua.* Poteſtate eccleſiaſtica a *Superioribus* occupata, etiam illud ius *beneficio principum* exerceri coepit ſub *forma iurisdictionis coercitiuae* (*a*). (§. 112. 237.)

(*a*) Diuidi ſolet in iurisdictionem *fori interni* et *externi.* (110.) Sed *interna* iurisdictio, quae conſiſtere creditur in decernendis poenitentiis ad peccata expianda, (314) pertinet ad ius eccleſiaſticum *internum*, cuius nullus eſt inter proteſtantes vſus. (§. 72.)

§. 858. *Delicta eccleſiaſtica* ſunt facta aduerſus leges eccleſiaſticas poenales commiſſa: ſicut *ſecularia*

ria ſunt, quibus violantur leges ſeculares, poena publica munitae. Ita differunt ratione *indolis*. Poſtquam vero iurisdictio *eccleſiaſtica* iam inde a *ſec XI.* ad crimina *ſecularia* non ſine *violatione iurisdictionis ſecularis* producta eſt: *diſcrimen delictorum* aeſtimari coepit a *iurisdictione*, vi cuius coërcentur. Alia inde dicta ſunt *mere eccleſiaſtica*, alia *mere ſecularia*, alia *mixta*, prout ius animaduertendi in illa vel iure ſolius iurlsdictionis *eccleſiaſticae*, vel *ſecularis*, vel iure *vtriusque* competit (*a*).

(*a*) *Ant.* MATTHAEI *de Criminib. in proleg. c. IV.* §. 6.

§. 859. *Iudicium criminale eccleſiaſticum* eſt, in quo cauſa *criminis* aduerſus *eiusdem reos* coram iudice *eccleſiaſtico* tractatur *poenae* ſumendae cauſa.

§. 860. Eſt illud vel *accuſatorium*, quo quis poenam eccleſiaſticam aduerſus criminis reum coram iudice eccleſiaſtico perſequitur, vel *inquiſitorium*, in quo ipſe iudex eam ex officio perſequitur, eoque nomine de veritate criminis eruenda ipſe laborat. Modus procedendi in *accuſatorio*, ad normam iuris Romani definitus eſt (*a*). Inquiſitorium, ab *Innocentio III. in ſubſidium* introductum (*b*), vere *principale* effectum eſt, et *analogiam* accuſatorii vſu forenſi cultum et determinatum.

(*a*) *c.* 5. 6. 8. *C.* 3. *qu.* 9. *c.* 16. 22. X. *de accuſat.*

(*b*)

(*b*) *c.* 24. *X. eod.* B. Parens in I. E. *lib.* 5. *tit.* 1. §. 81. 86.

§. 861. Inquiſitorium conſtat tam *inquiſitione generali* in veritatem criminis commiſſi, quam *ſpeciali* contra certam perſonam, quae eius rea arguitur, inſtituta. Ad ſpecialem deſcendere non oportet, niſi ex *iuſta* et *probabili cauſa* (*a*).

(*a*) *c.* 24. X. *de accuſat. c.* 21. *X. eod.*

§. 862. *Poena eccleſiaſtica* ob delictum nemo afficiendus eſt, niſi in *iudicio eccleſiaſtico* de eo *confeſſus* vel *conuictus* (*a*). Ob veriſimilem criminis ſuſpicionem locus eſt *purgationi* per iusiurandum: quo recuſato, reus pro confeſſo habetur (*b*).

(*a*) *c.* 1. *C.* 2. *qu.* 1. *c.* 18. *C.* 2. *qu.* 1.
(*b*) *c.* 7. 15. X. *de purgatione Canonica.*

TIT.

TIT. II.
DE POENIS ECCLESIASTICIS.

(Lib. V. Tit. 37. *De poenis* et Tit. 39. *de ſententia excommunicationis.*)

ARGVMENTVM.

§. 863. *Poenae eccleſiaſticae* 864. *Cenſurae et poenae in ſpecie ſic dictae.* 865. *Excommunicatio.* 866. *Poenitentia publica.* 867. *Interdictum.*

§. 863. *Poenae eccleſiaſticae* ſunt, *quae ſtatuuntur vi poteſtatis eccleſiaſticae*, in remedium tum *emendationis* obtinendae tum *ſalutis eccleſiae* promovendae. Eccleſiae ius non eſt alias poenas decernendi, niſi quae continent *malum*, poteſtati *eccleſiaſticae* obnoxium. Vltima poena eſt excommunicatio, *vltra quam eccleſia non habet, quid faciat* (*a*).

(*a*) *c.* 10. *X. de iudiciis.*

§. 864. Poenae eccleſiaſticae vel decernuntur ob *delictum*, vel ob *contumaciam in nonparendo praeceptis eccleſiaſticis.* Illae *poenae ſtricte ſic dictae* (*a*), hae ſpeciatim *cenſurae* vocantur (*b*). *Cenſurarum* tres ſpecies habentur, *excommunicatio*, *interdictum* et *ſuſpenſio*, adhibitae ſimul in *remedium imperii hierarchici* et *dominationis.*

(*a*) *c.* 5. *c.* 6. *c. vlt.* X. *de poenit. c.* 3. *eod. in* 6.
(*b*) *c.* 20. 23. *X. de V. S. c.* 25. X *de appellat.*

§. 865.

§. 865. *Excommunicatio maior* eſt, qua quis a tota eccleſia, cuius *membrum* eſt, excluditur: de *minori* ſupra actum (§. 296.) Ius eam ſtatuendi eſt poteſtatis eccleſiaſticae (*a*), indeque vel *immediate* vi legis, vel *mediate* per ſententiam inferri poteſt. Per eam tollitur communio iurium in *eccleſia externa* (*b*); eaque ideo vi ſua non priuat communione *iurium* in *republica*; quae vis ei addita eſt ex conſenſu imperantium (*c*). Subordinata eſt *iuri maieſtatico circa ſacra*, (§. 20.) (*d*) indeque *iniuſta* eſt opinio, *imperantes* excommunicari poſſe (*e*). Rarior eius vſus eſt inter Proteſtantes, nec decerni poteſt niſi auctoritate conſiſtorii et ex principis conſenſu (*f*).

(*a*) *c.* 3. 16 *X. de offic. iud. ord. c.* 21 *X. de ſentent. excommunicat. c.* 5. *eod. in 6. Io.* D'AVEZAN tr. de *excommunicat. in Meermanni theſ. iur. tom. IV. p.* 239.

(*b*) *c.* 4. *C.* 24. *qu.* 3.

(*c*) *Du* PIN. *de diſcipl. eccleſ. diſſ.* 3. *c.* 3.

(*d*) *Nov.* 123. *c.* 11. B. Parens l. c. *lib.* 5. *tit.* 39. §. 41.

(*e*) Declaratio eccleſiae Gallicanae de a. 1682. eiusque defenſio a *Ben.* BOSSVETTO conſcripta. *Du* PIN. l. c. diſſ. VII. *Pragmat. Geſchichte der Bullae in Coena Domini p.* 2. *p.* 7. *et* 153.

(*f*) *I. Ge.* PERTSCH tr. *von Recht des Kirchenbanns c.* 12. 13.

§. 866. In remedium obtinendi *reconciliationem excommunicati* cum *eccleſia* olim adhibita eſt *poeniten-*

nitentia publica per *deprecationem publice* in ecclesia factam. Sed tota eius ratio deinceps prorsus inuersa, eaque *per errorem* translata est ad expianda *peccata*. (§. 314.) Quatenus seruata est passim inter Protestantes, non nisi *consistorii auctoritate* decerni potest (*a*); sanioribus monentibus, in ea adhibenda *moderandam* esse iurisdictionem.

(*a*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 3. *tit.* 7. B. Parens l. c. *lib.* 5. *tit.* 38. §. 67. 68. *Christ.* WILDVOGEL *de deprecatione publica ecclesiastica.*

§. 867. *Interdictum* est censura, qua vsus rerum diuinarum vel certis ecclesiae membris vel per certum ecclesiae districtum prohibetur (*a*). Poena ante sec. X. inaudita, ob *iniustitiam* saepius impugnata, rariorem inter *Catholicos* vsum fert, et nullum inter *Protestantes.*

(*a*) *c.* 16. *c.* 24. *De sentent. excomm. in* 6. *Io.* D'AVEZAN *de interdicto* l. c. p 280. *Pauli* SARPII tr. sub titulo *les droits des Souverains defendus contre les excommunications et les interdicts des Papes.*

TIT. III.

DE DELICTIS ECCLESIASTICIS.

(Lib. V. Tit. 7. *De haereticis.* Tit. 3 *de Simonia.* Tit. 6. *de Iudaeis.* Tit. 9. *de Schismaticis.* Tit. 9. *de Apostatis.*

ARGVMENTVM.

§. 868. *Haeresis in sensu latiori* 869 *in sensu stricto.* 870. *Eius vindicta.* 871. *Schisma.* 872. *Iudaismus* 873. *Apostasia.* 874. *Simonia.* 875. *Iura circa eam.*

§. 868. Sequuntur delicta ecclesiastica. HAERESIS *late* accepta est *dissensus Christiani a formula fidei ecclesiae publice receptae.* Hoc sensu 1) cadit in dissentientes a religione *publice approbata*, non vero 2) in addictos diuersae religioni, in republica approbatae. Hinc in Germania inter *Catholicos* et inter *Augustanae Confessioni addictos* nulla de *haeresi* eiusque *effectibus* quaestio moueri potest (*a*): quin potius in HERETIFICII crimen, fomitem turbarum in republica, incidunt, qui diuersae religionis approbatae consortes haereseos insimulant.

(*a*) *Inst. Pac. Osn. art. V.* §. 35. *Car. Otto* RECHENBERG de *crimine heretificii* § 17. *f.*

§. 869. Haeresis, *stricte accepta*, est *dissensus a formula fidei eius ecclesiae, cui quis addictus est, in detrimentum ecclesiae publice propositus.* I. Dissensus

ſus vel error in articulo fidei, qui intra fines *cogitationum* vel *priuatae opinionis* ſtat, rationem delicti non habet, cum a *ratione* et a *vera religione* alienum ſit, *errorem*, qua talem, in poenam reuocare (*a*): II. rationem *delicti eccleſiaſtici* habere incipit, vbi in *detrimentum eccleſiae* publice proponitur, eundem publice tradendo, propagando, verbis blaſphemis vel iniurioſis exponendo, ſtudia in religione ſeditionesue excitando (*b*). III. Hoc ſenſu haereſis tantum cadit in membra *eius eccleſiae*, a cuius formula fidei quis diſſenſum tuetur, non in *alterius eccleſiae* membra.

(*a*) *Chriſt.* THOMASIVS in *diſſ. an haereſis ſit crimen. Henr.* COCCEII *de iure circa hereticos.*

(*b*) WERNHER *obſ. for. Part. IV. obſ.* 4. *n.* 41. *ſ.* LEYSER *ſpec.* 566. *m.* 31.

§. 870. Iure Canonico non modo omni cenſurae eccleſiaſticae ſubiecti ſunt heretici, ſed et *imperantes excitati* ad varii generis ſupplicia de iisdem ſumenda (*a*). Inter Proteſtantes probantur iuſta remedia ad *vnionem fidei* in eccleſia tuendam, (§. 268.) et ad cauenda et impedienda *damna*, quae *ex haereſi* eccleſiae imminent: quibus non ſufficientibus, gradibusque admonitionum fruſtra adhibitis, cauſa ad *principis* aeſtimationem redire incipit, vtrum eccleſia et reſpublica malis hominibus ſit purganda (*b*).

(*a*) *c.* 9. §. *vlt.* 13. *X. de haeretic. c.* 11. *eod. in* 6. *Phil. a* LIMBORCH in *hiſtoria inquiſitionis lib.* 3. B. Parens *in iur eccl lib.* 5. *tot. tit.* 7.

(*b*) WERNHER *P. IV obſ.* 4. *n.* 45. Conf. mandata in *Corp. Conſtit. Calemb. P. II. Sect.* 15. propoſita.

§. 871. SCHISMA eſt *temeraria diſſolutio vnionis, per regimen eccleſiaſticum in eccleſia conſtitutae.* Diſcidium enim, quod ab eccleſia fit ex *iuſta cauſa*, et auctoritate eorum, qui *iure circa Sacra maieſtatico* pollent, iuſtum eſt. (§. 35.)

§. 872. *Iudaiſmus* non niſi in regnis, in quibus lege publica abſolute prohibitus eſt, pro crimine eccleſiaſtico habetur (*a*). Ceterum *Poteſtatis ſecularis* ius eſt, de *Iudaeorum* tolerantia in republica ſtatuendi, eosque recipiendi; idque in Germania eſt pars *ſuperioritatis territorialis* (*b*). Recepti 1) non niſi *incolarum* iure fruuntur, et iuribus circa religionis ſuae cultum *ſpeciatim* conceſſis (*c*), 2) ideoque et legibus *publicis prohibitiuis* obſtringuntur (*d*).

(*a*) B. Parens de *cauta Iudaeorum tolerantia* et in *iure Eccl. lib. V. tit.* 6. §. 73.

(*b*) *Ef. Frid.* PVFENDORF *obſ. iur. tom. II. obſ.* 1.

(*c*) *C.* 3. 7. *X. de Iudaeis.*

(*d*) *L.* 7. *C. de Iudaeis.*

§. 873. APOSTASIA eſt *temeraria deſertio ſtatus eccleſiaſtici*; et prout quis vel penitus a *fide Chriſtiana,*

ſtiana, quam amplexus eſt, vel ab *inſtituto regulari*, vel a *ſtatu clericali* recedit, apoſtaſia *fidei*, *monachatus*, et *ordinis* vocatur (*a*). Prior fit per tranſitum ad *Iudaiſmum* et *paganiſmum* (*b*): tranſitus ad aliam religionem Chriſtianam *approbatam* pertinet ad iura circa libertatem religionis et conſcientiae, in Germania conſtituta. (§. 49.)

(*a*) *c.* 1. 4. 6. *X. de apoſtatis. Chriſt.* THOMASIVS de *deſertione ordinis eccleſiaſtici.*
(*b*) *c.* 13. *X. de haeretic. in* 6. *L.* 3. 4. *C. de apoſtatis.*

§. 874. SIMONIA committi dicitur, dum *quis dat temporale, vt acquirat ſpirituale vel ſpirituali annexum*: id quod cum facto Simonis, vnde nomen ducit, incongrue contenditur (*a*). Primaria eius ſpecies eſt *nundinatio officiorum ſacrorum actuumque ſacrorum*, quae rationem perpetuam habet, quod ſaluti eccleſiae nihil adeo aduerſetur, quam ea *acquiſitioni pro pretio* permittere (*b*). *Redemtio beneficiorum ſimplicium et canonicatuum* non quidem ex eadem ratione, ſed vel ex ea, quod non ſint in commercio *priuatorum*, iure communi inualida et *obligatione externa* deſtituta eſt (*c*), niſi quoad *titulo conſuetudinis* toleratur (*d*).

(*a*) *Io. Vlr. de* CRAMER de *diuerſitate criminis Simoniae et Simonis magi tom. II. opuſ. p.* 637.
(*b*) *L.* 31. *C. de epiſcop. et Clericis Caſp.* ZIEGLER de *Clerico renitente* et in tr. de *Epiſcopis lib.* 2. *cap. V.* LEYSER in *medit. ad Pand. ſpec.* 613.

(c) c. 12. 34. X. *de Simonia.* c. 2. *Extrau. Com. eod.* CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 2 *def.* 312. Canonicis in *Capitulis* et *conuentibus* terrarum electoralium Brunsuicensium speciatim interdicta est.

(d) WERNHER *obs. for. P.* I *obs.* 21. *n* 278. De vi consuetudinis in *honorariis* clericorum vid. *c.* 42. *X. de Simonia.*

§. 875. Ad impediendam Simoniam 1) introductum est *iuramentum simoniae* (*a*). 2) *Conuentio*, per simoniam facta, inualida est, et datum committitur (*b*). 3) Quaelibet *prouisio pretio muneribus-redemta* nulla et irrita est (*c*), etiamsi *Superioris* consensus accedat, vel *ei* solutio fiat; cum deficiat Superioris potestas innouandi ea, quae in ecclesiae salutem constituta sunt (*d*). 4) Simoniace prouisi officio *remoueri* possunt (*e*), salua dispensatione, maxime si ipsis ignorantibus ab aliis sit commissa (*f*).

(*a*) Formula eius habetur in *Corp. Constit. Calemb. tom. I. p.* 806. *Reinb Frid.* SAHME de *iuramento simoniae a Candidatis ministerii in consistoriis regni Prussiae praestando.*

(*b*) *c.* 8. *X. de pactis c.* 9. *X. de transact.*

(*c*) *c.* 27. *X. de simonia c.* 2. *Extrau. Comm. eod.*

(*d*) Ex hoc principio sententiam dixit Ordo noster Iurid, in casu, quo *successor in Principatu* simoniacas promotiones, Antecessoris auctoritate factas, vindicauit. Simile occurrit in *Simonia curiae Romanae*, de qua scripsit *Io. Wolfg.* IAEGER et *Io.* LAVNOIVS de *traditione ecclesiae circa Simoniam.*

(*e*) *c.* 6. 11. *X. eod. c.* 2. *X de confessis.* Speciale edictum contra Simoniacos extat. in *Corp. Const. Calemb. tom. I p.* 925.

(*f*) *c.* 22. *X. de Simonia.*

TIT.

TIT. IV.

DE DELICTIS SECVLARIBVS IVRISDICTIONI ECCLESIASTICAE SVBIECTIS.

ARGVMENTVM.

§. 876. *Delicta secularia foro ecclesiastico subiecta sunt* 1) *ratione poenitentiae.* 877. 2) *ratione satisfactionis.* 878. *Satisfactio ex causa stupri.* 879. *Opinatum vitium vsurarum.* 880. *Quatenus licitae?* 881. *Verum crimen vsurariae prauitatis.*

§. 876. Delicta *laicorum secularia* tum *ratione poenitentiae publicae*, quam subire oportuit reum in delictis *manifestis* et *notoriis* (*a*), tum ratione *Satisfactionis priuatae* reuocata sunt sub forum ecclesiasticum. Illius non nisi quaedam reliquiae passim supersunt; (§. 866.) (*b*) eoque pertinent *mulctae stuprorum* ad *poenitentiam redimendam* in iudiciis Synodalibus decretae, *die Send und Huren Brüche vel Bussen.* Vti ius eas decernendi fuit *iurisdictionis ecclesiasticae*: ita hoc ius *dominis iurisdictionalibus* passim non nisi *vi specialis tituli* competit, vel ex principis concessione vel vi immemorialis praescriptionis (*c*).

(*a*) *c.* 1. 2. 7. *X. de poenitentiis. c.* 3. *X. de poenis.*

(*b*) CARPZOV in *iurispr. eccl. lib.* 3 *def.* 84. 86. 88.

(*c*) Exposui earum origines et ius illas decernendi in diss. de *mulctis stuprorum.* In Saxonia sub initio superioris seculi abrogatae sunt. Vid. CARPZOV in *iurispr. eccl. lib.* 3. *def.* 74. 75. *et in iurispr. for. P.* 4. *Const.* 17. *def.* 9.

§. 877. Ratione *satisfactionis priuatae* ex delicto praestandae I. generatim cautum est, delinquentis a *peccato liberandi* causa, eiusdem *heredes* ex delicto *pro viribus hereditatis* teneri ad satisfactionem (*a*): idque cum et *aliam* eamque *naturalem* rationem habeat, in foro seculari adoptatum est contra ius ciuile (*b*).

(*a*) *c.* 5. *X. de Raptoribus. c. vlt. X. de Sepultur. c.* 9. *X. de vsuris c.* 3. *X. de pignorib. c.* 3. *C.* 6. *qu.* 6.

(*b*) B. Parens in *iur. eccl. lib. V. tit.* 17. §. 137. REINHARTH *in obs. ad Christinaei decis. Vol. III. obs.* 11.

§. 878. Deinde II. *specialis* satisfactio definita est *in stupro*, vi cuius puellae honestae, cum seducta praesumatur, ius agendi datur aduersus stupratorem, ad *ducendum* vel in subsidium ad *satisfactionem pecuniariam*, iusto iudicis arbitrio definiendam. Vtraque obligatio interpretatione vsuali *alternatiua* effecta est; vt adeo si priori locus esse non possit, de sola posteriori ius agendi detur; ideoque et a marito exigi queat dotatio (*b*). Si puella simul ad *ducendum* agit, in *foro ecclesiastico* agere tenetur.

(*a*) *c.* 1. *et c.* 2. *X. de Adulteriis et Stupro.*

(*b*) *Burc.* BARDILI de *satisfactione stupratae I. P. de* LVDEWIG de *stupro sub matrimonii spe.* B. Parens in *iur. eccl. lib.* 5. *tit.* 17 §. 6. *Ef. Fr.* PVFENDORF obs. *iur. tom. I. obs.* 44.

§. 879.

§. 879. Eſt et negotium *lege ciuili publica* approbatum, videlicet *vſurarum* etiam *moderatarum perceptio*, delicti ad inſtar ſub cenſuras quascunque in foro eccleſiaſtico reuocatum. Inualuit nempe opinio, vſuras quatenus *lucrum ex ſola cauſa mutui deſcendens* continent, iure naturali et diuino damnatas eſſe (*a*); error ſaepius iam confutatus (*b*).

(*a*) c. 1. C. 14. qu. 3. c. 1. 4. 6. 10. X. de vſuris.

(*b*) *Car.* MOLINAEVS de *commerciis et vſuris. Claud.* SALMASIVS *de vſuris et de modo vſurarum. Ger.* NOODT *de foenore et vſuris.* B. Parens *de fundamento pecuniae mutuatitiae.*

§. 880. Cum ratio *opinati* vſurarum *vitii* in eo ponatur, quod lucrum ex ſola *cauſa mutui* percipiatur; 1) vſurae pro *permiſſis* habentur, quae *alio titulo* quam ex cauſa mutui, ratione *damni emergentis* et *lucri ceſſantis*, vel ratione *periculi* amittendae ſortis, vel ratione *morae* praeſtantur (*a*); nec 2) in notam incidit *contractus cenſualis*, quo ius certos reditus annuos percipiendi emitur et venditur, ſiue ſint reditus reales, ſiue perſonales (*b*), quamquam laruatas vſuras contineant; nec 3) notantur *montes pietatis*, qui nihil allud ſunt quam *aeraria publica, eo fine conſtituta, vt indigentes mutuam pecuniam ſub pignore idoneo accipere queant*; etiamſi et annua vſura pro conſeruatione montis praeſtanda ſit (*c*).

(a) *c. 9. X. de arbitris c. 48. X. de sent. excommunicat. c. vlt. X. de vsur.* REIFFENSTVEL *in iur. Can. lib. 5 tit. 19 §. 4 et 5.*

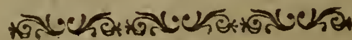
(b) *c. 1. 2. Extrau. Comm. de Emt. vendit.* REIFFENSTVEL *l. c. §. 8. Io. Iac.* SORBER *de censu constitutiuo seu mutuo palliato.*

(c) Montes pietatis *Perusiae* pximum erecti sunt anno 1450 vid *Doroth* ASCIANI *montes pietatis Romanenses Paul. Iac.* MARBERGERI *Montes pietatis.*

§. 881. In Germania istius *opinati* vsurarum *vitii* prohibitionisque canonicae in foro externo ratio nulla habetur (*a*). Lege imperii publica probantur vsurae, intra *determinatum* modum etiam ex mutuo perceptae. Nec aliud agnoscitur *vsurariae prauitatis* crimen, quam quod perceptione vsurarum, *lege ciuili* prohibitarum, committitur (*a*); quodque *foro seculari* merito vindicatur.

(a) REIFFENSTVEL *l. c.* §. 3. *n.* 57.

(b) *Rec. Imp.* de a. 1600. §. 152. et de a. 1654. §. 174.

TIT.

Tit. V.
DE DELICTIS ET EXCESSIBVS CLERICORVM.

(Lib. V. Tit. 31. *de Excessibus praelatorum et subditorum.*)

ARGVMENTVM.

§. 882. *Forum clericorum ratione delicti.* 883. *Excessus clericorum.* 884. *Eorum coercitio.* 885. *Remotio et degradatio.* 886. *Suspensio.*

§. 882. Clerici ratione delictorum fruuntur *priuilegio fori*, et exemtionis a *iudicum secularium* iurisdictione, idque *beneficio imperantium* (*a*), iure Canonico confirmato. Hoc vero 1) non tribuit *exemtionem* ab *imperio ciuili imperantis:* idque ideo 2) pro salute reipublicae circumscribi potest, et in variis regnis circumscriptum est, introducta distinctione inter delicta clericorum *communia*, quae secundum ius commune ad forum ecclesiasticum, et inter delicta *priuilegiata*, quae iure regni speciali ad cognitionem iudicis regii pertinent, qualia in Gallia sunt omnia delicta poenam capitalem vel grauiorem corporis afflictiuam merentia (*b*). Idem 3) obtinet inter Protestantes, vt penes consistorium tantum sit iurisdictio in puniendis delictis eorum leuioribus, quorum extrema poena in remotione consistere potest, grauiora vero delicta ad superiora principis tribunalia criminalia vel ad commissarios principis deferan-

rantur, ita tamen, vt *generalis* criminis *inquiſitio* conſiſtorio permittatur (*c*).

(*a*) Iure Romano adhuc agnoſcitur iurisdictio magiſtratuum ſecularium in clericos facinoroſos. NOV. 83. et 123. c. 21. Priuilegium fori illis aſſeritur conſtitutione FRIDERICI I. in *Auth. ſtatuimus C. de Epiſc. et Clericis*. Conf. *c.* 12. *X. de foro competente.* ESPEN *in iur. eccl. P.* 3. *tit.* 3. *c.* 1. *tom. II p.* 203.

(*b*) ESPEN *l. c. cap. II. p.* 287. FLEVRY *inſtitut. iur. eccl. Part.* 3. *c.* 14.

(*c*) CARPZOV *iurispr. eccl. lib.* 3 *def.* 5 WERNHER *obſ. for. tom. III. P. I. obſ.* 162. B. Parens in *iur. eccl. lib.* 2. *tit.* 2. §. 65.

§. 883. A delictis differunt *exceſſus clericorum*, qui nihil aliud ſunt, quam *facta illicita in officio eccleſiaſtico commiſſa.* Exceſſuum rei fiunt clerici, dum 1) *limites iuris*, ſibi per officium competentis, egrediuntur in aliorum iniuriam (*a*); vel dum 2) facta committunt, quae vel *officiis clericorum communibus* in vitae honeſtate, in decoro clericali, nec non in obeundis ſecularibus negotiis, a quibus alieni eſſe iubentur, (§. 104. 105. 106.) et *ſpecialibus ſingulorum officiis* aduerſantur (*b*).

(*a*) *c.* 7. 12. 15. 16. *X. de exceſſibus praelatorum c.* 3. 7. 10. *X. de priuileg. et exceſſibus priuilegiatorum.*

(*b*) *c.* 4. 7. 9. 13. 15. *et c. vlt. X. de exceſſ. praelat. c.* 1. *X. de maledicis c.* 1. 2. *X. de clerico venatore c.* 1. X. *de clerico percuſſore. Tob. Iac.* REINHARTH de *clerico per abuſum officii paſtoralis leges imp. et tranquillitatem publ. violante eiusque coercitione.*

§. 884.

§. 884. Coercitio exceſſuum eſt *poteſtatis eccleſiaſticae*, pertinetque ad diſciplinam eccleſiaſticam: qua inter Proteſtantes defunguntur *conſiſtoria*. In ea *per gradus* et *correctionis* cauſa facienda, multum relictum eſt *arbitrio* iudicis eccleſiaſtici (*a*).

(*a*) c. 19. *C.* 11. *qu.* 1. CARPZOV *iur. eccl. lib.* 3. *tit.* 10 *def.* 112. B. Parens *in iur. eccl. lib.* 5 *tit.* 31. §. 16 *et.* 31. *Sam. Frid.* WILLENBERGII *tr. de exceſſibus et poenis clericorum.*

§. 885. *Remotio ob officio eccleſiaſtico* continet *eius priuationem*, in poenam decretam. Cum poenam contineat, ei 1) locus non eſt, niſi ob *delictum* vel ob *exceſſum grauem*, cui corrigendo adhibitae leuiores poenae non ſufficiunt: 2) vi *iurisdictionis eccleſiaſticae* et non niſi *cauſa cognita* decernenda eſt (*a*). Remotione non amittitur *ſtatus eccleſiaſticus*. Huius priuatio eſt *degradatio*, ad quam in honorem ſtatus eccleſiaſtici deueniri ſolet, ſi poena capitalis in clericum eſt ſtatuenda (*b*).

(*a*) CARPZOV *l. c. lib.* 3. *tit.* 10. *def.* 109. *ſ. I. Vlr. de* CRAMER de *different. inter remotionem ab officio et dimiſſionem tom. IV. opuſc. p.* 477. B. Parens l. c. *lib.* 5. *tit.* 37 § 101. *ſ.*

(*b*) *c.* 2. *de Poenis in* 6. *c.* 27. *X. de verb. ſignif.* B. Parens l. c. §. 118. 124.

§. 886. *Suſpenſio ab officio eccleſiaſtico* fit, ſi adminiſtratio officii et exercitium iurium beneficii alicui ad tempus interdicitur. Decerni poteſt 1) tamquam

cenſura,

cenſura, (§. 866.) cui locus non eſt niſi ob *exceſſus* graues vel ob *delicta leuiora* (*a*); et 2) tamquam *remedium proſpiciendi eccleſiae*, pendente *inquiſitione ſpeciali*, aduerſus beneficiatum mota: cui locus non eſt, niſi ob crimen, *remotione* dignum, et interuenientibus *ſpecialibus criminis indiciis*, ex quibus poteſt inquiſitio *ſpecialis* decerni (*b*).

(*a*) *c*. 26. *X. de appellat. c*. 1. *de ſent. excomm. in* 6. *Io*. D' AVEZAN tr. *de depoſitione, degradatione et ſuſpenſione in Meermanni theſ. iur.* tom. IV. p. 263.

(*b*) *Sam.* STRYK de *ſuſpenſione ab officio c. IV.* WERNHER, *obſ. for. tom. III. P. I. obſ.* 148.

INDEX

INDEX I.

TITVLORVM

PARS GENERALIS.

Tit. I. de ecclesia eiusque iuribus.
Tit. II. de nexu ecclesiae cum republica.
Tit. III. Origines hierarchiae in ecclesia Romana.
Tit. IV. Origines politiae ecclesiae Euangelicae.
Tit. V. de nexu religionis Catholicae et Euangelicae per Germaniam in genere.
Tit. VI. Notitia legum ecclesiasticarum.
Tit. VII. de iure et iurisprudentia ecclesiastica.

PARS SPECIALIS.

LIBER I. *De ministerii potestate, seu de ordine et inde dependente statu ecclesiastico.*

Tit. I. de statu ecclesiastico in genere.
Tit. II. de discrimine clericorum ratione ordinum in ecclesia Romana.
Tit. III. de discrimine clericorum ratione officiorum in ecclesia Euangelica.
Tit. IV. de iuribus circa ordinationem in ecclesia Romana.
Tit. V. de iuribus circa ordinationem in ecclesia Euangelica.
Tit. VI. de iuribus et obligationibus clericorum in genere.

LIBER

LIBER II. *De regimine eccleſiaſtico.*

Sectio I. *De regimine eccleſiaſtico in eccleſia Romana.*

Tit. I. de regimine eccleſiaſtico in genere.
Tit. II- de Pontifice Romano.
Tit. III. de Cardinalibus.
Tit. IV. de legatis papalibus.
Tit. V. de iuribus Epiſcoporum, in ſpecie de iure dioeceſano.
Tit. VI. de parochiis et iuribus parochorum.
Tit. VII. de iuribus Archiepiſcoporum, in ſpecie de iure metropolitico et patriarchico.
Tit. VII. de vſu et auctoritate pallii.
Tit. IX. de regimine eccleſiaſtico vicario.

Sectio II. *De regimine eccleſiaſtico eccleſiae Euangelicae.*

Tit. I. de regimine eccleſiaſtico eccleſiae Euangelicae in genere.
Tit II. de iure conſiſtorii.
Tit. III. de iuribus Superintendentium.
Tit. IV. de parochiis earumque iure.
Tit. V. de regimine eccleſiaſtico priuato.
Tit. VI. de regimine eccleſiaſtico ſub domino territorii diuerſae religionis.

Sectio III. *De partibus regiminis eccleſiaſtici generalibus.*

Tit. I. de conciliis et exereitio regiminis eccleſiaſtici in iisdem.

Tit. II.

Tit. II. de iure circa leges ecclesiasticas ferendas.
Tit. III. de iure circa priuilegia et dispensationes ecclesiasticas.
Tit. IV. de iure circa rescripta.
Tit. V. de iure consuetudinis et obseruantiae ecclesiasticae.
Tit. VI. de iurisdictione ecclesiastica.
Tit. VII. de iurisdictione ecclesiastica delegata.
Tit. VIII. de iure circa visitationem ecclesiasticam.

LIBER III. *De iure circa cultum publicum.*

Sectio I. *De iuribus circa actus sacros eorumque celebrationem.*

Tit. I. de religionis exercitio in genere.
Tit. II. de iure circa doctrinas ecclesiae.
Tit. III. de iure circa liturgiam in genere.
Tit. IV. de iure circa dies festos.
Tit. V. de iure circa conciones et preces.
Tit. VI. de iure circa sacramenta.
Tit. VII. de iure circa baptismum.
Tit. VIII. de iure circa S. eucharistiam.
Tit. IX. de iure circa poenitentiam priuatam.
Tit. X. de iure circa ieiunia et cultum sanctorum.
Tit. XI. de iure circa votum et iusiurandum.

Sectio II. *De iuribus circa matrimonium.*

Tit. I. de causis matrimonialibus in genere.

Tit. II. de matrimonio contrahendo.
Tit. III. de ſponſalibus contrahendis.
Tit. IV. de conditionibus adpoſitis in deſponſatione et de concurſu ſponſalium.
Tit. V. de impedimentis matrimonii.
Tit. VI. de impedimento conſanguinitatis et affinitatis.
Tit. VII. de effectibus contracti matrimonii.
Tit. VIII. de diuortio.
Tit. IX. de ſecundis nuptiis contrahendis.

Sectio III. *De congregationibus eccleſiaſticis religionis cauſa inſtitutis.*

Tit. I. de regularibus et monachis.
Tit. II. de ſtatu et regimine regularium.
Tit. III. de canonicis.
Tit. IV. de ſtatu et iuribus capituli in genere.
Tit. V. de ordinibus ſacris militaribus.
Tit. VI. de ſcholis et academiis.

Sectio IV. *De officiis et beneficiis eccleſiaſticis.*

Tit. I. de rebus eccleſiaſticis in genere.
Tit. II. de officiis et beneficiis in genere.
Tit. III. de erectione beneficii.
Tit. IV. de prouiſione beneficiorum in genere.
Tit. V. de prouiſione maiorum beneficiorum per electionem et poſtulationem.
Tit. VI. de electione et poſtulatione Praelatorum Euangelicorum.

Tit. VII.

Tit. VII. de adminiſtratione ordinaria beneficii maioris ſede plena.
Tit. VIII. de adminiſtratione beneficii ſede vacante
Tit. IX. de coadiutoribus Praelatorum.
Tit. X. de beneficiorum minorum collatione et inſtitutione.
Tit. XI. de iure patronatus et de praeſentatione ad beneficia a patrono facta.
Tit. XII. de prouiſione extraordinaria papali.
Tit. XIII. de prouiſione extraordinaria per primas preces.
Tit. XIV. de iure deuolutionis.
Tit. XV. de iuribus et obligationibus beneficiatorum.
Tit. XVI. de renunciatione et reſignatione.
Tit. XVII. de translatione beneficiorum.
Tit. XVIII. de iure circa innouationem beneficiorum.
Tit. XIX. de commendis et commendaturis.

Sectio V. *De iure circa res ſacras religioſas et eccleſiaſticas.*

Tit. I. de eccleſiis aedificandis et reparandis.
Tit. II. de domibus religioſis.
Tit. III. de coemeteriis et iure ſepulturae.
Tit. IV. de iuribus et immunitatibus locorum ſacrorum et religioſorum.
Tit. V. de iure circa bona eccleſiaſtica acquirenda.
Tit. VI. de iure circa bona eccleſiaſtica alienanda.

Tit. VII. de iure ecclesiae circa feuda acquirenda et constituenda.
Tit. VIII. de iure circa bona ecclesiastica administranda.
Tit. IX. de iure circa praescriptionem bonorum ecclesiasticorum.
Tit. X. de iure circa decimas.

LIBER IV. *De iudicio causarum ecclesiasticarum.*

Pars I. *De iudicio causarum ecclesiasticarum ciuilium.*

Sectio I. *De iudicio in genere et de remediis iuris in iudicium deducendis.*

Tit. I. de iudiciis.
Tit. II. de foro competente ecclesiastico.
Tit. III. de imploratione officii iudicis.
Tit. IV. de in integrum restitutione.
Tit. V. de petitorio et possessorio.
Tit. VI. de remedio spolii.
Tit. VII. de mutuis petitionibus.
Tit. VIII. de ordine cognitionum.

Sectio

Sectio II. *De litigantibus iudicium conſtituentibus.*

Tit. I. de poſtulando.
Tit. II. de procuratoribus.
Tit. III. de Syndico.
Tit. IV. de iuramento calumniae.

Sectio III. *De ſingulis actibus in iudicio obuenientibus.*

Tit. I. de citatione.
Tit. II. de dilationibus.
Tit. III. de dolo et contumacia.
Tit. IV. de oblatione libelli.
Tit. V. vt lite pendente nihil innouetur.
Tit. VI. de ſequeſtratione poſſeſſionum et fructuum.
Tit. VII. de litis conteſtatione.
Tit. VIII. de exceptionibus.
Tit. IX. de probationibus et praeſumtionibus.
Tit. X. de iuribus et obligationibus partium in probatione et reprobatione.
Tit. XI. de praeſumtione iuris ex confeſſione aduerſarii.
Tit. XII. de probatione per teſtes.
Tit. XIII. vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem vel ad ſententiam definitiuam.
Tit. XIV. de probatione per inſtrumenta.
Tit. XV. de vſu iurisiurandi in probatione.
Tit. XVI. de ſententia et re iudicata.
Tit. XVII. de appellationibus.

Sectio IV. *De compositione litium extraiudiciali.*

Tit. I. de transactione.
Tit. II. de arbitris.

Pars II. *De iudicio causarum ecclesiasticarum criminalium.*

Tit. I. de iudicio criminali.
Tit. II. de poenis ecclesiasticis.
Tit. III. de delictis ecclesiasticis.
Tit. IV. de delictis secularibus iurisdictioni ecclesiasticae subiectis.
Tit. V. de delictis et excessibus clericorum.

INDEX II.

RERVM ET VERBORVM.

Numerus paragraphum designat, littera singularis notam subiectam.

A.

Abbates 425. sq.
Absoluendi potestas 317.
Absolutio ab instantia 664.
Absolutio a iuramento 337
Absolutionis formulae 317. a.
Accusatorium iudicium 854.
Acquaestus ecclesiasticus 558 ius testandi de eo negatum 559. vsu introductum 560.
Actio in genere 669. actio specialis 670. actionum cumulatio 686. 749. actio competens per libellum edenda 749. eius cessio pendente lite facta 754.
Actor 705.
Adiaphora 272. ius circa ea 273. 279. a.
Administratio bonorum ecclesiasticorum 629. beneficii 503. sede plena 504. quatenus restricta sit 505. eius norma. 506.
Administratio sede vacante 507. quatenus restricta 508. 509. eius effectus 510.
Administrator praelaturae 511.
Admissio postulati, eiusque ratio et effectus 494. non desideratur in praelaturis immediatis A. C. 499.
Aduocati 707. ius per eos postulandi. ib. vis eorum, quae per hos exponuntur 708. quinam esse non possint 709. quatenus inhabiles sint ad ferendum testimonium 786.
Aduocatia ecclesiastica 23. caesarea 52. differt ab aduocatia ecclesiae romanae ib. b. eius ius in electione ad beneficia immediata 502.
Aduocatia patronorum 535.

Affinitas 391. inter quos contrahatur 592. paria eius cum consanguinitate iura 393. antecedens est impedimentum matrimonii 394. triplex affinitatis genus 395.
Agendi ius quatenus indigeat probatione 672.
Alienatio bonorum ecclesiasticorum prohibita 619. quatenus permissa 620. eius solennitas 622. vis alienationis rite vel non rite factae 623. probatio et praesumtio pro iustitia alienationis 624. alienatio rei litigiosae 754.
Altaria 591.
Amicabilis compositio in genere 845. in specie 846. de quibus caussis ineatur 847. a iudice promouenda 849. eius vis 848.
Amortizatio 613.
Annatae 583.
Annexa religionis exercitii 17. 261.
Annuorum redituum ius quatenus praescriptioni obnoxium 643.
Annus decretorius 50. 51. norma est iurisdictionis ecclesiasticae inter diuersae religionis consortes 200. 203. et religionis exercitii 263.
Annus deseruitus 561.
Annus gratiae 561.
Annus luctus iure can. sublatus 415. restitutus iure protestantium 416.
Annus probationis 439.
Apostasia 873.
Apostolorum requisitio 836.
Appellatio extraiudicialis improprie sic dicta 844.
Appellatio 828. est remedium deuolutiuum et suspensiuum 829. Iudicialis et extraiudicialis in specie sic dicta 830. eius caussa 831. in quibus caussis obtineat 832. ad quem sit dirigenda 833. eius interpositio 834. in specie in extraiudiciali 835. eius introductio 837. cognitio iudicis de ea recipienda 838. eius iustificatio 840. eius desertio et renunciatio 842. quando fiat commune beneficium 839. sententia appellationis 841. non competit aduersus sententiam arbitrorum 956.
Arbiter et arbitrator 850. eorum constitutio. ibid.
Arbitri voluntarii et necessarii 851. qui non esse possint 853. eorum iudicandi potestas 854. eorum sententia 855. sq.
Arbitrium 855.
Archidiaconi 158. eorum iura 159. et potestas vicaria ib.
Archiepiscoporum origo 28. 146. eorum iura metropolitica communia et reseruata 147. iura reseruata qualia sint 148.

Archi-

Archipresbyteri 155.
Afyli ius 611.
Attentatum 753. 843.
Auguftana confeffio 37. eius addicti 37. a. reformati inter eos continentur 47. an inter eos et Catholicos haerefeos quaeftio moueri poffit 868.

B.

Baliuiae 450. 453.
Baptifmus 297. infantum et adultorum 298. obligatio parentum in offerendis liberis 299. ius eum dandi 300. modus eum conferendi 301. eius interdicta iteratio 304. eius effectus 305. effectus fpurii 306. eius probatio 303.
Baptizatorum confirmatio 507.
Beatorum et fanctorum difcrimen 324.
Benedicti ordo, eiusque fectae 419 a.
Benedictio facerdotalis in matrimonio 345. quo fine fit introducta 353. ad ratum matrimonium defideratur iure proteftantium 349 353. quomodo peragenda 354. in fecundis nuptiis 413. a.
Beneficiatorum obligatio ad refidentiam 553. eorum ius in beneficio competens 556 eorum ius in fructus beneficii et acquaeftum ecclefiafticum 557. 558. ius teftandi de eo 559. 560. et de patrimonio 562.
Beneficiorum ratio inter proteftantes 469. eorum pluralitas prohibita 555. innouatio 575. vnio 576. fq fectio 580. diminutio 581. fq. retentio 584. reformatio 585. fecularifatio 586.
Beneficium 463. eius indoles 464. fimplex et duplex, curatum et non curatum regulare et feculare 465. maius et minus 466. immediatum et mediatum ratione hierarchiae 467. et ratione imperii germanici 468. eius adminiftratio fede plena 503. fq. fede vacante 507. fq. eius erectio 470. fq. eius fundatio 471. fq. eius renunciatio 563. fq. et refignatio 567. fq fimplicium redemtio quatenus inualida? 874.
Bona ecclefiae communia et particularia 459. dotalia et nouiter acquifita 612. quatenus iuri circa facra fubfint 460. iura circa eorum acquifitionem 613. 614. inprimis per vltimam voluntatem 615. eorum immunitas 618. eorum adminiftratio 629 fq. eorum alienatio 619. fq. eorum infeudatio 626. fq.
Bona fides in praefcriptione 635.

Brachii secularis imploratio 827.
Burchardi collectio decretorum 57.

C.

Calendarii ius 285.
Canones quid? 27. eorum collectiones et compendia 55. canonum codex. ibid
Canonicatus redemtio prohibita 874.
Canonici regulares et seculares 432. eorum iura et obligationes 433. maiores et minores 434. eorum qualitates 435. ratione clericatus 436. doctrinae 437. nobilitatis 438. eorum receptio 439. eorum collegia 431. inter A. C. consortes 430. eorum origo 431. a.
Canonissae 431. 432.
Capellae 591.
Capitulares 434.
Capitularia negotia 445. modus ea tractandi. ib.
Capitulatio praelati 506.
Capitulum canonicorum 434. cathedralis et collegiatae ecclesiae 442. iura eius vel collegialia vel aliunde acquisita 443. eius politia 444. modus capitularia negotio tractandi 445. eius consensus et consilium in administratione beneficii sede plena 505. sq. eius ius sede vacante 507. sq. et sede impedita 507. 508.
Capitulum canonicorum A. C. addictorum 440.
Capitulum canonissarum 446. mediatum et immediatum. ib.
Capitulum mixtum 441.
Capitulum ordinum generale, prouinciale et locale 426.
Cardinales 128. eorum consistorium et congregationes 129. eorum constitutio 131.
Cartusianorum ordo 419. a.
Causa agendi in libello exponenda 784.
Causae ad diuersa tendentes 700.
Causae connexae 700.
Causae ecclesiasticae mere tales et mixtae 213. 666. iurisdictio ecclesiastica in illis 240. 241.
Causae incidentes 700. earum iudex 704.
Causae maiores 124. b.
Causae matrimoniales 340. origines iurisdictionis ecclesiasticae in iis. ib. quousque ecclesiae acquisita sint 341. et seruata inter protestantes 342. principia decisionum in illis 343. quatenus res iudicata in illis obtineat 824.
Causae piae 461.
Causae praeiudiciales 700. praeiudicandae sunt 702. non praeiudiciales simul tractari possunt 703.
Causae praeparatoriae 700.

Causa proprietatis et possessionis 681.
Censurae 864.
Cessio actionis pendente lite facta 754.
Chrodogangi regula 431. a. 432. a.
Cisterciensis ordo 419. a.
Citatio 728. eius necessitas 729. facienda a iudice competente 730. eius obiectum 732. eius causa 733. insinuatio 734. obligatio 736.
- - - arctatoria et monitoria 736.
- - - dilatoria et peremtoria 739.
- - - directa et subsidiaria 731.
- - - generalis et specialis 751.
- - - mediata et immediata 735.
- - - priuata et publica 734.
Clementinae 61.
Clericatus canonicorum 433.
Clerici 78. clerici in genere 84. eorum discrimen respectu ordinum in ecclesia romana ib. eorum discrimen in ecclesia euangelica nullum ratione ordinis 85. discrimen eorum ratione officiorum sacrorum eorumque subordinationis 86. ratione inspectionis ecclesiasticae 87. clerici non sunt ad simplicia munera ecclesiastica admoti 88.
Clericorum obligatio ad vitae honestatem 104. ad decorum clericale 105. a. negotiis secularibus abesse debent 106. quatenus ad coelibatum obstricti 107. eorum iura 108. quatenus aduocatio illis permissa 706. 709. quatenus inhabiles sint ad testimonium ferendum 786.
Cluniacensis ordo 419. a.
Coadiutor temporarius 511. cum spe succedendi 512. ius eum constituendi 513. eius constitutio inter protestantes 514.
Coemeterium 602. eius fundatio et erectio 603.
S. Coena 308. potestas eam administrandi 309. quatenus ad parochiam adstricta sit. ib. quinam ad eam admittendi 310. legitimus eius vsus 311.
Cognatio legalis 397. spiritualis 306. 397.
Cognitionum ordo 701. sq. cognitio de recipienda appellatione 838.
Collatio penes quem sit 515. libera et necessaria 516. facienda est de beneficio vacante 517. quibus et intra quod tempus facienda 518. sq. ius ex ea competens 519.
Commendae temporariae et perpetuae 587.

Commendatores 450

Comendaturae ordinum militarium 588. maiores et minores. ibid. immediatae et mediatae 589.

Compromiſſum arbitrorum 850.

Compromittendi ius 852.

Computatio graduum canonica 389.

Concilia 206. ius eccleſiae conſtituendi ea ib eorum ſpecies 207. ius maieſtaticum circa illa 208. illorum vſus inter proteſtantes 209.

Conciones 288. ius liturgicum circa illas 290. ius principis circa illas 293.

Concubinatus 358.

Concubitus anticipatus 373. quatenus per concubitum ſponſalia confirmentur. ib.

Conditio ſponſalibus adiecta 374. eius vis 375. eius remiſſio 376. matrimonio adiecta 374. c.

Confeſſio auguſtana 37.

Confeſſio 780. vera et ficta. ibid. iudicialis et extraiudicialis 781. eorumque vis probationis ibid. qualificata et ſimplex 482.

Confeſſionarii mutatio 316.

Confeſſio peccatorum in eccleſia romana 314. in eccleſia euangelica 315.

Confeſſionis ſigillum 319.

Confirmatio baptizatorum 307.

Confirmatio electionis ſecundum ius commune 491. ſecundum ius reſeruatum papale 492. non deſideratur. in electione praelatorum A. C. addictorum 500.

Coniugum obligationes ex matrimonio 401.

Coniunctio beneficii aequalis 577.

Congregationes eccleſiaſticae 417.

Conſanguinitas 387. eius computatio 389. quatenus ſit impedimentum matrimonii 390. quatenus diſpenſationi in ea locus ſit 398. ſq.

Conſcientiae libertas 3.

Conſecratio epiſcopalis 96.

Conſenſus matrimonialis eiusque vitia 348.

Conſiſtoria mediatorum 183. ſub principe diuerſae religionis 207.

Conſiſtoria prouincialia 179. eorum iura 181. ſq.

Conſiſtorium 176. eius conſtitutio eſt pars politiae 177. ius illud conſtituendi 178. iura principis euangelici circa illud 179.

Conſtantini M. ius in eccleſiam 29.

Conſuetudo eccleſiaſtica 230. eius requiſita 231. iuſta et legitime praeſcripta 232. eius vis 233. et probatio 234.

Contractus alienationem in ſe continentes 630. vi adminiſtrationis initi 632.

obli-

obligatio ecclesiae ex iis ib.
Contumacia 741. dolosa et culposa, vera et praesumta 742. eius purgatio 754. eius poena publica 743. priuata generalis et specialis 744. modus procedendi in hac decernenda 746.
Conuentio 694.
Conuentuales inter protestantes 430.
Conuentus vide capitulum.
Corpus euangelicorum 45. 163.
Cumulatio actionum 686.
Cumulatio petitorii et possessorii 683. huius effectus 684. sq.
Custos in capitulo 444.

D.

Datio in precariam 630.
Debiti ecclesiae iura singularia 633.
Decanus capituli 444.
Decimae 644. vel ex lege ecclesiastica vel ex speciali titulo debitae 645. 646. ecclesiasticae et seculares 647. reales et personales 648. vis consuetudinis in illis 649. earum ratio inter protestantes 650. debentur in natura 653. ex omnibus fructibus 654. a quolibet fundi possessore 656. ex agris cultis et noualibus 657. quatenus debeantur inter vtriusque religionis consortes 658. quomodo praestandae 655.
Decimandi ius 644. vniuersale et particulare 651. immunitas ab eo 652.
Decisionis per sententiam faciendae ratio 821.
Decorum clericorum 105.
Decretales Gregorii IX. 59.
Decretales Pseudo Isidori 56.
Decretalium liber sextus 60.
Decreta Pontificum 56.
Decretum Gratiani 58.
Dedicatio 590.
Degradatio 885.
Delegatio iurisdictionis 245. sq.
Delicta ecclesiastica et secularia 858. quatenus haec foro ecclesiastico subsint. 876. sq.
Denunciatio euangelica 671.
Desertio appellationis 842.
Deuolutionis ius 549. eius caussa ib. cui competat 550. quomodo exercendum 551. eius ratio inter protestantes 552.
Deuotio domestica 14. eius libertas 264.
Diaconi 26. eorum ordo 82. diaconi ecclesiae euangelicae 86.
Dies decretorius 50. 51.
Dies festi 280. eorum celebratio 281. ius ecclesiae illos instituendi 282. ius imperantis circa illos 283. circa dies festos diuersae religionis consortium 284.

Dies ieiuniorum 323.
Dignitas 117.
Dilatio 737. legalis et iudicialis 738. peremtoria et dilatoria 739. eius prorogatio 740.
Diminutio beneficii 581. per impofitas penfiones 582. et annatas 583.
Dioecefis 115. epifcoporum in Germania 140.
Dionyfii exigui codex canonum eiusque verfio 55. eius collectio decretalium 56.
Difpenfatio et ius eam concedendi 223. fuperioris in caufa propria 224. difpenfatio in matrimonio 398. ius difpenfandi in eodem 399. modus difpenfationis 400.
Diuortium 404. priuatum et publicum 405. quoad vinculum et quoad torum et menfam 406. eius ratio inter proteftantes 407. eius caufae 408. harum probatio 409. ius inde petendi diuortium 410. ius effectus intuitu diffoluendi matrimonii 411. intuitu iurium fuccedendi et dotis 412.
Doctrina canonicorum 437.
Doctrinas ecclefiae definiendi ratio 266.
Documentum connubiale 382.
Domicellarii 434.
Dominicani 419. a.
Dominium radicale et fundamentale pralaturae 507.
Domus religiofae 598. iura in illas 599.
Dotatio ex caufa ftupri 878.

E.

Ecclefia chriftiana 4. 10. eius finis 4. 9. eius vinculum 5. fimplex et compofita 6. particularis et vniuerfalis. ibid. eius iura collegialia 8. inaequalis 12. iura ecclefiarum inter fe 13. iura imperatorum in ea 29.
Ecclefia euangelica germanica 45. 163. eius independentia a Romana 162 quaenam fint ad eius confenfum adftricta 171.
Ecclefiae euangelicae origines 35. fq. religionis exercitium 38. eius politiae origines 41. fq.
Ecclefiae primitiuae ftatus 26. ius illius 54.
Ecclefiae romanae politia 32. fq. eius nexus erga rem publicam 34.
Ecclefia cathedralis et collegiata 431. publica et priuata 19. iuri circa facra fubeft 20.
Ecclefia fiue templum 591. eius exftructio 592. ius principis in ea concedenda 593. eius reparatio 596. fq.
Ecclefiaftica funt vel fpiritualia vel temporalia 457.

Electio

Electio 476. 483. fata eius in beneficiis maioribus 484. penes quem sit ib. ius suffragii in electione. 485. tempus instituendae electionis 487. modus eligendi 488. 489. ius electi ex ea 490. eius confirmatio secundum ius commune 491. secundum reseruatum papale 492.
Electio euangelicorum in beneficiis immediatis 498. 499. eius vis sine confirmatione et admissione 500. ius ex ea in praelaturam ib. ius caesareum in eam 501. electio in beneficiis mediatis 502.
Electio pontificis 496.
Elegibilis 486.
Emigratio ob religionem 264.
Emphyteusis ecclesiastica 631.
Encaeniae 594.
Episcopi S. R. I. immediati 140. suffraganei et exemti 149. titulares 157.
Episcoporum origo 26. eorum ordo 82.
Episcopus dioecesanus 136. eius iura ordinis et iurisdictio 137. eius iura status 138.
Erectio beneficii eiusque triplex modus 470. iura secularia circa eam 472.
Eremitae 418.
Exceptiones dilatoriae et peremtoriae 764. dilatoriae ante L. C. opponendae 765. litis ingressum impedientes vel peremtoriae stricte sic dictae 766. illarum effectus 767.
Excessus clericorum 883. eorum coercitio 884.
Excommunicatio maior 865. et minor 296.
Excommunicatis interdicta est aduocatia 709.
Executio rei iudicatae 826. principalis et subsidiaria 827. quomodo facienda 826. merus executor 827. a.
Exempla instrumentorum quatenus probent 805
Exemtio a iure dioecesano 141.
Expectatiuae ecclesiasticae 517. 539.
Eucharistia vid. S. Coena.

F.

Factum in libello exponendum 748.
Fatale introducendae appellationis 837.
Feriae 281. mere ecclesiasticae et publicae 286. horum vis ib. effectus mere ecclesiasticarum 306.
Feuda ab ecclesia acquisita 624. obligatio circa ea 625. ab ea aliis concessa 626. iura ecclesiae circa illa 627. eorum indoles 628.
Fidei commissa quatenus detractioni vtriusque quartae obnoxia 616.

Fidei doctrinas determinandi ratio 266. ius circa illas in ecclesia romana et in ecclesia euangelica 267. cura pro eorum integritate conseruanda 268. ius principis circa illa 269. ius circa diuersae ecclesiae doctrinas 270.

Fides christiana 1.

Forum ecclesiasticum 237. 665. eius competentia intuitu causarum et personarum 240. 241. 242. 666 non competit in causis laicorum secularibus 244. quatenus prorogari possit 243. Forum ecclesiasticum commune et speciale 667. eius instantiae 668. eius praeuentio 752. forum clericorum ratione delicti 882.

Franciscani 419. a.

Fructus beneficii 557.

Fundatio beneficiorum 471.

G.

Generales ordinum 425.

Gradus affinitatis et consanguinitatis 388. eorum conputatio canonica 389.

Gratiani collectio 58.

Grauamen religionis 52.

Guardiani 425.

H.

Haeresis in sensu latiori 868. in sensu strictiori 869. eius vindicta 870.

Haereticis interdicta aduocatio 709. an testes esse possint 786.

Heredes, quatenus ex delicto defuncti teneantur 877.

Hierarchia 12. eius origines 32. eius systema papale et episcopale 33. eius nexus erga rempublicam 34.

Horae canonicae 433.

Hospitalariorum ordo 447.

Hymni et ius circa illos 290. 293.

I.

Ieiunium totale 320. partiale 321. publicum et priuatum 322. ius indicendi dies ieiuniorum 323.

Iesuitae 419. a. Iura in bona ordinis extincti 601. c.

Immunitas locorum sanctorum 610.

- - - bonorum ecclesiasticorum 618.

- - - a iure decimandi 652.

Imperatoris ius in electione ad beneficia immediata 501.

Imploratio brachii secularis 827.

- - - officii iudicis 670. eius fundamentum 671.

Impotentia coeundi est impedimentum matrimonii 384.

Impu-

Impubes, an ſponſalia contrahere poſſit 366.
Inauguratio eccleſiae 594.
Incidentes cauſae 700. earum iudex 704.
Indulgentiae 314.
Infames ad teſtimonium ferendum inhabiles 786.
Infeudatio bonorum eccleſiae 625.
Innouatio beneficiorum 575.
- - - poſt L. C. interdicta 753. eius ſpecies eſt ſequeſtratio 755.
Inquiſitio generalis et ſpecialis 861. eius vis et effectus 862.
Inſpectio ciuilis in eccleſiam 22.
Inſpectio eccleſiaſtica 8. a. 22. a. 172. ſuperior et inferior 172. ſq. Conſiſtorii 176. 177. Superintendentium 187.
Inſtantia iudicii 664. et fori 668.
Inſtitutio 516. auctorizabilis 520. corporalis 520
Inſtrumenta, publica et priuata 801. eorum fides 802. 803. debent eſſe vera 804. et authentica 805. probatio per ea quomodo inſtituenda 806. et abſoluenda 807.
Interdictum 867.
Interlocutio mera vel mixta 818. non tranſit in rem iudicatam 825.
Interpoſitio appellationis 834. in ſpecie in extraiudiciali 835.
Interueniens 705.
Introductio appellationis 837.
Iohanniticus ordo 448. eius politia 449. 450. eius lingua Alemannica 451. et magiſterium domini Brandenburgicum 452.
Irregulares et irregularitas 93. 94.
Iſidori collectio decretorum 56.
Iudaei, quatenus teſtes inhabiles ſint 786. Ius eos recipiendi 872.
Iudaiſmus 872.
Iudices delegati 245. eorum conſtitutio 246. officium et poteſtas 248. 249. inter plures delegatos quid obtineat 250. an ab iis detur appellatio 251. an executionem facere poſſint 826.
Iudicia eccleſiaſtica in eccleſia euangelica 42.
Iudicis recuſatio 663.
Iudicium eccleſiaſticum criminale 859 accuſatorium et inquiſitorium 860.
Iudicium 659. eccleſiaſticum et ſeculare 662. ciuile et criminale. ib. ordinarium et ſummarium 660 quando locus ſit ſummario 661. iudicii partes 659. eius inſtantiae 664. petitorium et poſſeſſorium 681. alterutrum quomodo ſeparatim inſtituatur

tur

tur 682. Vtriusque cumulatio 683.
Iudicium quomodo constituatur 758.
Iura collegialia ecclesiae 8. in ecclesia primitiua. 27. 28.
Iuramentum vid. Iusiurandum
Iurisdictio coercitiua 857.
Iurisdictio delegata 245. sq.
Iurisdictio ecclesiastica sensu latiori 109. interna et externa 110. ordinaria et delegata 118. propria et mandata 119 superior et inferior 172. eius competentia 121 665. intuitu personarum et causarum 666. quinam eius sint capaces 120. eius suspensio intuitu A C. addictorum 162. 200. quo titulo acquiri possit 173.
Iurisdictio ecclesiastica in specie sic dicta 237. ecclesia euangelica 239. eius competentia ratione causarum 240. 241. et personarum 242 in causis matrimonialibus 341. inter protestantes seruata 342. origines iurisdictionis ecclesiasticae in his causis 340 non competit in causis laicorum secularibus 244.
Ius Canonicum valet ex receptione 63. eius auctoritas restricta in Germania 64. inter Catholicos inter se ib. inter Catholicos et Protestantes inter se 65 inter Protestantes 66. 67.
Ius consistorii 178.
Ius dioecesanum 136. continet iurisdictionem ordinariam 137. quomodo tribuatur ib adstrictum est ad dioecesin ib. eius partes 138. eius discrimen ab ordine episcopali 139.
Ius ecclesiasticum naturale et positiuum 69. publicum et priuatum 70. Catholicorum et Protestantium 71. externum et internum 72. vtriusque exponendi ratio 73. fontes 74. subsidia 75.
Ius episcopale 166. Catholicorum suspensum inter Protestantes 40. 162. 200. Statibus euangelicis speciatim acquisitum 167. eius discrimen a iure circa sacra territoriali 168. est ius independens, limitatum tamen 169.
Ius iurandum 329 reale et personale, assertorium et promissorium 330 quomodo praestandum 331. eius effectus 332 obligatio ex eo 333. ex dolo et metu inualidum 336. eius vis in confirmandis actibus validis 334. et non obligatoriis 335. intuitu prohibitorum. ibid. quatenus eius obligatio ad heredes transeat 338. absolutio ab eo 337.

ca-

- - - calumniae *generale* 723. a lege impositum 724. poena illud recusantis 725. eius vsus secundum iura prouinciarum particularia 724. g *Speciale* 723. ius illud exigendi 726. modus vtrumque praestandi 727.
- - - delatum 808. a quo deferatur 809. cui 810. in qua causa 811. intra quod tempus 812. vis delationis 813. facultas illud referendi 814.
- - - necessarium, suppletorium et purgatorium 815 quando alterutri locus sit 816.
- - - perhorrescentiae 663. eius origo. ibid. f.
- - - a testibus praestandum 787.
Ius maiestaticum circa sacra 20. sq exercetur in concedendo religionis exercitio 17. inest ei ius reformandi 21. inspectio secularis 22 aduocatia 23. competit statibus imperii euangelicis 39. eius discrimen a potestate ecclesiastica 24. et a iure episcopali 168. eius limites 25. quatenus competat circa concilia 208. circa visitationes 256. circa leges ecclesiasticas 215. circa doctrinas fidei 269. circa liturgiam 279. circa dies festos 283. diuersae religionis consortium 284. circa conciones, preces et hymnos 293. circa dies supplicationum 323. circa bona ecclesiastica 460. eorumque acquisitionem 613. 614. circa erectionem beneficiorum 472. circa electionem 495. circa prouisionem 482. circa suppressionem beneficiorum 586. circa fundationem et erectionem ecclesiae 593. circa erectionem coemeterii 603.
Ius metropoliticum 146.
Ius parochiale in ecclesia romana 145 in ecclesia euangelica 193.
Ius patriarchicum 150.
Ius reformandi exercitium religionis 21.
Ius regaliarum 507. b.
Ius singulare 218. sq.
Iustificatio appellationis 840
Ius traditum 229.
Ius visitandi 254.
Iuonis collectio decretorum 57.

L.

Laici 77. quando inhabiles sint ad testimonium ferendum 786.
Legata ad pias causas 615.
Legati a latere 134.
- - - obedientiae 126.
- - - papales 132. nati vel dati 133. horum iura 134. limites eorum potestatis 135.

Leges ecclesiasticae 68. 210. publicae et priuatae 211. ius eas ferendi 212. earum obiectum 213. et obligatio 214. ius imperii circa illas 215.
Leges fundamentales circa sacra 25. 46.
Leges priuatae ecclesiasticae 216 sq.
Legitimatio ad causam 672.
- - - per subsequens matrimonium 403.
Legitimorum natalium ius 402.
Lex dioecesana 138.
Libellus 747. eius contenta 748. eius emendatio et mutatio 750. eius oblatio 747. per eum actio competens est edenda 749.
Liberi legitimi 402. illegitimi 403.
Linea recta et transuersa 388. Linguae ordinis Iohannitici 451.
Litigantes principales et minus principales 705.
Litigiosae rei alienatio 754.
Litis contestatio 758. eius substantialia et solennia 759. affirmatiua et negatiua, generalis et specialis 760. eius necessitas 761. et effectus 763. poena litis non contestatae 762. an post eam admittatur mutatio libelli 750. et post eam exceptiones dilatoriae opponi possint 765.
Litis pendentia 752. eius innouatio interdicta 753. eius effectus 754.
Liturgia 271. eius substantialia et accidentalia 272. publica et priuata 275. ius maiestaticum circa eam 279.
Liturgica sacra 273. ratio ea celebrandi 274.
Liturgicum ius 276. eius partes et normae 277.
Locales 425.
Loca sacra et religiosa 609. ab vsu seculari exemta. ib. eorum immunitas et sanctitas 610.

M.

Magisterium Domini Brandenburgicum 452.
Maioribus quando detur restitutio in integrum 675.
Mandata de prouidendo 539.
Mandatum procuratoris generale et speciale 716. verum et praesumtum 717.
Matrimonialis consensus eiusque vitia 348. eius declaratio legitima 349.
Matrimonium, naturaliter et ciuiliter tale 344. in eo contrahendo quaenam interueniant 345. eius capaces et incapaces 346. libera id ineundi facultas 347 eius impedimenta in genere ibid. 380. ius ea inducendi 381. secularia et ecclesiastica ib. eius impedimenta dirimentia 380. sq.

ſq. publ. 385. priuata 384. eorum vis in matrimonio annullando 386. eius impedimenta impedientia tantum 380. quomodo contrahatur ſecundum ius can. Concil Trident. et iura Proteſtantium 349. eius conſummatio per ſolennitates nuptiales 353. an ſub conditione iniri poſſit 374. c.

Matrimonium verum 350. ratum ibid. legitimum ib. horum ſpecies 351. legitimum et non ratum 352. publicum et clandeſtinum 356. conſcientiae 357. putatiuum 386.

Mendicantes ordin. 419. a.

Metropolitanorum origo 28.

Metropolitica iura 146. communia et archiepiſcopo reſeruata 147. reſeruata qualia ſint 148.

Miniſterium ciuitatis 197.

Miniſterium V. D. 10 eius diſcrimen a poteſtate eccleſiaſtica 11. 12. eius conſtitutio pertinet ad politiam 11. eius conſtitutio in eccleſia euangelica 41. 165. eius poteſtas ſeu ordo 77.

Minoribus datur reſtitutio in integrum 676.

Miſſa ex ſtilo veteri eiusque ratio in eccleſia romana 312. iura inde proteſtantes concernentia 313.

Monachi 418. eorum ordines 419. quinam inter eos admittantur 420. quatenus poſtulare illis permiſſum 709. 713.

Monaſterium 600.

Mons pietatis 880.

Mutuae petitiones 694.

Mutuum eccleſiae 633.

N.

Negotia ſecularia 106.

Nobilitas canonicorum 438.

Nominandi ius 530.

Nominatio 474. nominatio Praelatorum extra Germaniam 497.

Nouales decimae 657. quatenus debeantur inter vtriusque religionis conſortes 658.

Nouitiorum ius ante profeſſionem 422.

Nummus confeſſionarius 319.

Nuncii 134. limites eorum poteſtatis 135.

Nuptiae ſecundae quomodo validae 414. earum contrahendarum libertas etiam intra tempus luctus 415.

Nuptiales ſollennitates 353.

O.

Obſeruantia eccleſiaſtica 235. eius vis in negotiis eccleſiae et in acquiſitione iurium 236.

Officia clericorum communia et ſpecialia 462.

Officiales generales et ſpeciales 160. limites eorum iurisdictionis 161.
Officia publica in eccleſia, ſacra et eccleſiaſtica 116.
Officia ſcholaſtica 455.
Officium diuinum publicum et priuatum 291.
Officium viſitandi 257.
Onus probandi 775.
Oratoria publica 591.
Ordinandorum habilitates et qualitates 93. 100.
Ordinatio 89. ius eam decernendi in eccleſia romana 90. in eccleſia euangelica 98. a quibus peragatur in eccl. rom. 90. in eccl. euang. 98. c. eius ſpecies 91. eius titulus in eccl. rom. 92. in eccl. euang. 99. eius forma in eccl. rom. 96. in eccl. euang. 102. eius effectus in eccl. rom. 97. in eccl. euang 103.
Ordinationes eccleſiaſticae 57. 217.
Ordines hoſpitalarii et militares 447.
- - - religioſorum 419. regimen eccleſiaſticum in illis 424. ſq. nexus eorum erga hierarchiam 428. et erga imperium 429.
Ordo cognitionum 701. ſq.
Ordo Iohanniticus 448. eius politia 450. eius lingua Alemanica 451. et magiſterium domini Brandenburgicum 452.
- - - Templariorum 448.
- - - Teutonicus 448. eius politia 453. eius ſodales 454. iura eius et Iohannitici communia 449.
Ordo 77. ordinum gradus 81. ordines maiores 82. minores 83. diſcrimen clericorum a collatis ordinibus 84.
Ordo epiſcopalis 82. preſbyteralis. ibid. diaconalis ibid.

P.

Pactum de ſponſalibus futuris contrahendis 364. a.
Pallium 151. eius vis et auctoritas 152. ius illud concedendi 153. modus illud concedendi 154.
Papatus 125.
Parentum obligatio offerendi liberos ad baptiſmum 299. eorum conſenſus in ſponſalia liberorum ſecundum ius can. 368. et iura proteſtantium 369. de eo iniuſte denegato 370.
Parochia pro diſtrictu accepta, inter Catholicos 115. 142. inter Proteſtantes 190 eius conſtitutio et finis inter Cath. 143. inter Proteſt. 191. parochiarum origo 142. a.
Parochia pro ipſo coetu accepta inter Cathol. 142. inter proteſt. 190.

Parochiale ius 145.
Parochialia facra inter Cathol. 145. inter Proteft. 192.
Parochiani inter Cathol. 144. inter proteft. 193. eorum obligationes inter Cathol. inter Proteft. 145. 193.
Parochus 142.
Partes 705.
Patriarhae 31. 50.
Patriarchatus 115.
Patrinorum vfus in baptifmo 302.
Patronatus ius 524. eius conftitutio 525. et acquifitio 526. ecclefiafticum et laicale 527. reale et perfonale 528. quaenam ei infint iura 529. fq. iura eius honorifica et vtilia 596 quaenam iura ei non infint 538.
Pax 845. a.
- - - religiofa et weftphalica 38. 46. norma iurium inter vtramque ecclefiam 46 fq.
Peculium clericorum 558.
Penfiones 582.
Periurium 339.
Periuri ad teftimonium ferendum inhabiles 786.
Perfonae ecclefiafticae 78. 79.
Perfonatus 117.
Petitiones mutuae 694.
Petitorium 681. quomodo feparatim inftituatur 682. eius cumulatio cum poffefforio 683.
Petitum eiusque requifita 748.
Plenitudo poteftatis 125.
Plus petitio 673.
Poenae ecclefiafticae 863. in fpecie fic dictae 864.
Poena contumaciae publica 743. priuata vel generalis vel fpecialis 744. modus procedendi in hac decernenda 746.
Poenitentia priuata ex vfu ecclefiae romanae 314 et ecclefiae euangelicae 316.
Poenitentia publica 866. 876.
Politia ecclefiae 9. inaequalis 12. primitiuae 26. ecclefiae euangelicae 41. fq.
Pontifex Rom. 122. fq eius primatus 31. iura eius communia et referuata 123. primaria et fecundaria 124. quatenus reftricta fint 127. fubiectio erga eum immediata et mediata 126. eius electio 496.
Pofitiones 783. obligatio ad eas refpondendi 784.
Poffefforia remedia 686.
Poffefforium 681 quomodo feparatim inftituatur 682. eius cumulatio cum petitorio 683.
Poftulabilis 486.
Poftulare in iudicio 706. ius pro fe poftulandi. ib. per aduocatos 707.
Poftulatio 483. eius forma 493. eius effectus 494. eius ratio in praelaturis

A. C. 498. ſq. capitulorum ius poſtulandi 499.
Poteſtas eccleſiaſtica 7. iura quae ei inſunt 8. eius discrimen a iure circa ſacra maieſtatica 24. quomodo acquiſita praelatis 28. 32. a. penes quem ſit in eccleſia romana 109. eius adminiſtratio in eccleſia euangelica ſub initium reformationis 42. delata in ſtatus imp. euangelicos 43. quomodo ab iis ſuſcepta ſit 42. quando ab ipſa eccleſia exerceatur 44. eius ius in prouiſionem ab aliis factam 481.
Praeiudiciales cauſae 700. praecognoſcendae ſunt 702. quando non praeiudiciales 703.
Praelatura 117.
Praelatorum capitulatio 506.
Praeparatoriae cauſae 700.
Praepoſitus 425. 444.
Praeſcriptio acquiſitiua 634. eius iuſtitia in bona fide 635. deſideratur in ea bonae fidei poſſeſſio 636. quatenus titulus 637. tempus praeſcriptionis 638. eius interruptio 639.
Praeſcriptio extinctiua 634. eius fundamentum 641. eius interruptio 641. vis eius in iuribus eccleſiae amittendis 642. et in iure annuorum redituum 643.
Praeſcriptio ordinaria et immemorialis 640.
Praeſentandi ius 530.
Praeſentatio 530. eius ratio 533. quatenus iuri patronatus inſit 530. pluribus ſimul competens, quomodo exerceatur 531. lite mota de iure patronatus, cui competat 532. an cum ea coniuncta ſit collatio 534. cui facienda. ibid.
Praeſumtio 773. hominis 773. iuris et de iure ibid. vis probationis per praeſumtiones ibid.
Precaria 630.
Preces determinandi ius 290. ius preces publicas pro ſe exigendi 292. ius principis circa illas 293.
Precum primariarum ius 543. eius fundamentum 544. quatenus competat imperatori et nonnullis imp. Statibus ibid. ſolennitas in indulto papali exigendo 545. quomodo exerceatur 546. ius preciſtae inde competens 547. precum inſinuatio ibid. earum ceſſio 548.
Presbyteri 25. 26.
Presbyterium 196. ſubeſt inſpectioni ſuperintendentium 197.
Primicerius 444.
Priores conuentuales 425.
Priuilegium 218. reale et perſonale 220. eius conceſſio 219. ius ex eo competens 221. eius amiſſio et conſeruatio 222. pendente lite datum 754.

Pro-

Probandi media legitima et spuria 768.
Probatio in genere 768. iudicialis 769. ordinaria et summaria 770. plena et non plena 771. artificialis et inartificialis 772. principalis 774. cui incumbat 775. pro diuersa ratione litis conteſtationis 776. quomodo ſuſcipiatur 777. an ius agendi ea indigeat 672. commodum ex ea ſponte ſuſcepta 777.
Probatio per praeſumtiones 773.
- - - per teſtes 785. quomodo inſtituenda 789. intra quod tempus 790. ius aduerſae partis circa eam 791. quatenus ei locus ſit ante L. C. 798.
- - - per inſtrumenta 801. ſq. quomodo facienda 806. et abſoluenda 807.
- - - per iusiurandum 808. ſq.
- - - cauſarum diuortii 409.
Proclamatio in matrimonio ineundo 345. iura circa eam 355. ſine ea matrimonium eſt clandeſtinum, non irritum 356.
Procurationes 259.
Procurator in genere 710. ad lites 711. quinam conſtituantur 713. a quibus 712. in quibus cauſis 715. quomodo plures conſtituantur 714. eorum conſtitutio per mandatum 716. idque vel verum vel praeſumtum 717. iura eorum et obligationes 718. reuocatio 719. an per eos iuramentum calumniae praeſtari poſſit 727. quatenus ſint inhabiles ad teſtimonium ferendum 786.
Prodominus in feudis eccleſiaſticis 627.
Profeſſio monachorum 421. eius effectus 423.
Prorogatio dilationis 740.
- - - fori eccleſiaſtici 243.
Protector nationis 131.
Prouaſallus eccleſiae 624.
Prouincia eccleſiaſtica 115.
Prouiſio in ſenſu generali 473. ius prouidendi 475. prouiſio ordinaria et extraordinaria 477. canonica 478. ius poteſtatis eccleſiaſticae in prouiſionem ab aliis factam 481. ius ſeculare in eam 482. eius effectus 480. norma eius in Germania 482.
Prouiſio papalis 539. eius norma ex concordatis 540. in quibus beneficiis ceſſet ibid. ſublata in beneficiis proteſtantium 541. quatenus obtineat in capitulis mixtis 542.
Puniendi ius eccleſiae 863.
Purgatio canonica 815. 862.
Purgatio contumaciae 745.

R.

Rationes ſententiae 821. an inferendae ſint ſententiae ibid.

Receptio canonicorum 439.
Receptum 850.
Reconuentio 694. in quibus caussis obtineat 695. coram quo iudice 696. propria 697. quo processu exerceatur 698. impropria 697. quando locum habeat 699.
Rectores ordinum 425.
Reformandi ius 21. eius limites et norma 25. 262. pertinet ad ius maiestaticum circa sacra 262.
Reformati iisdem iuribus vtuntur, ac A. C. addicti 47.
Reformatio beneficii 585.
Regaliarum ius 507. b.
Regimen ecclesiasticum 9. 113 vniuersale et particulare priuatum 114. sub principe diuersae religionis 198. sq.
Regimen in ecclesia euangelica 170. iura eius communia et propria 171. vicaria et reseruata 172 an immutari possit, domino territorii religionem mutante 175.
Regimen monasticum 424. eius iura 427.
Reginonis collectio canonum 57.
Regula monastica 419 a.
Regulares 80. 418. quasi regulares ibid.
Religio christiana 1. eius libertas 3 modus componendi eius dissidia 13. approbata in republica 17. dominans 18. 53. eius mutatio in principe 175. nexus catholicae et euangelicae per Germaniam 46. sq.
Religionis exercitium 14. 260. publicum et priuatum 16. 260. iura in eo contenta 261. eius normae 262. normae eius inter diuersae religionis consortes 263 et inter Protestantes inter se 265. religionis catholicae et euangelicae exercitium aequale 48. liberum 49.
Religiosi 418. eorum qualitates 420. eorum congregationes 419.
Remotio 885.
Renunciatio appellationis 842.
Renunciatio beneficii 564. ius eam admittendi 565. quatenus sine admissione valida 566. modus renunciandi 564. pura et conditionalis 567.
Reprobatio 774. directa et indirecta 779.
Repudium 372.
Rescripta 225. fundamentum iuris rescribendi in caussis ecclesiasticis 226. rescripta gratiae et iustitiae 227. eorum vitia ex falsitate precum 228. rescriptum pendente lite datum 754.
Reseruationes beneficiorum 539.

Refer-

Reſeruatum eccleſiaſticum 49. 585.
Reſidentia beneficiatorum perpetua et temporaria 553. vera et ficta 554.
Reſignatio beneficii 567. eius ratio 568. effectus 569. reſignatio permutationis cauſa facta 571. eius vſus inter proteſtantes 570.
Res iudicata 823. eius vis 824. ceſſat in ſententiis nullis 825. quatenus in cauſa criminali et matrimoniali obtineat 824. eius executio 826. principalis et ſubſidiaria 827.
Res litigioſa 755. eius ſequeſtratio ibid. eius alienatio 754.
Res merae facultatis 642.
Res religioſae 461.
Res ſacrae et eccleſiaſticae 458. ius reipublicae in illa 460.
Reſtitutio in integrum 674. maiorum et minorum 675. 676. eccleſiae 676. contra quae negotia detur 677. modus eam petendi principaliter et incidenter 678. tempus eam petendi 679. eius effectus 680. aduerſus confeſſionem iudicialem 781.
Retentio beneficii 584.
Reus 705.
Rotulus teſtium 895. quae pendeat ab eius publicatione 896.

S.

Sacerdotium maius et minus 82. ſq.
Sacra 2. domeſtica 15. 264. ad liturgiam non adſtricta 278. liturgica 273. ratio ea celebrandi 274. parochialia in eccleſia rom. 145. in eccl. euangel. 192.
Sacramenta determinandi ius 294. poteſtas ea adminiſtrandi 295. excluſio ab eorum perceptione 296.
Sacriſta 444.
Sanctitas locorum religioſorum 610.
Sanctorum cultus 324. eorum a beatis diſcrimen ibid. iura inde deſcendentia inter proteſtantes 325.
Schiſma 871.
Scholae pertinent ad annexa religionis 455 iurisdictioni eccleſiaſticae ſubſunt ibid. officia ſcholaſtica inſtar eccleſiaſticorum ibid.
Scholae canonicorum 437.
Scholaſticus 444.
Scrutinium electionis 489.
Scrutinium in ordine in eccleſia rom. 95. in eccl. euang. 101.
Sectio beneficii 580.
Seculariſatio beneficiorum 586.
Sedes impedita 507. plena 504. vacans 507. adminiſtratio beneficii ſede vacante ibd. ſeq.
Sententia definitiua et interlocutoria 817. a quo ferenda

renda 819. quomodo ferenda 820. decisionis per eam faciendae ratio 821. eius publicatio 822. nullae an in rem iudicatam transeant 825. iniquae quatenus transeant in rem iudicatam 824. sententiae in iudicio appellationis 841. arbitri et superarbitri 855. eius vis inter compromittentes 856.

Separatio quoad torum et mensam 106.

Sepeliendi ius 604.

Sepulchra familiaria et hereditaria 604.

Sepultura Christiana 605. solennis et minus solennis 606. censetur iure actuum parochialium 607. eius denegatio 608.

Sequestratio iudicialis 755. quando licita 756. quomodo decernenda 757.

Sigillum confessionis 318.

Simonia 874. iura circa eam 875.

Simonia vel quasi 874.

Solennitas iuris in alienatione bonorum ecclesiasticorum 621.

Spiritualia 457.

Spolii actio 689. huius remedii origo 686. b. contra quem 690. et ad quid detur 692. quaenam in ea in cognitionem veniant 691.

Spolii exceptio 689. 693.

Spolii ius 559.

Spolium 687. eius amplitudo 688.

Sponsalia 345. eorum discrimen a tractatibus sponsalitiis 359. pactum de futuris sponsalibus 364. a. quomodo contrahantur. ib. ius ea contrahendi 366. quatenus ex consensu tertii ineunda sint 367. et consensu parentum indigeant secundum ius canonicum 368. et ius protestantium 389. consensus iniuste denegatus 370. obligatio sponsalium 371. eorum dissolutio 372. desponsatorum concubitus illicitus 373. impedimentum honestatis ex sponsalibus 396. sponsalium concursus 377. sq.

Sponsalia conditionata 374. vis conditionis in sponsalibus 375. eius remissio 376.

Sponsalia de futuro 360. pura et conditionata 361. publica et clandestina 365.

Sponsalia de praesenti 360. quatenus contineant matrimonium 362. eorum vis inter protestantes 363. quatenus praeferantur sponsalibus de futuro 379.

Status clericalis 77.

Status ecclesiasticus communis et specialis 76. in specie sic dictus 78.

Status religiosus 80.
Statuta ecclesiastica 211. 2 6.
Stuprorum mulctae 876 c. satisfactio ex stupro 878.
Subdiaconi in ecclesia rom. 84. c. in eccles. euang. 86.
Subditorum iura sub principe diuersae religionis 175. 200. 203.
Subdelegati 247.
Subiectio beneficii 578.
Subiectio in ecclesia romana 126. in eccles. euang. 174. 182.
Subsellia ecclesiae, ius in illa 595.
Superarbiter 855.
Superintendentes generales et speciales 185 eorum iura et officia 187. sq.
Superiores in ecclesia 113. sq. 116.
Superiores regulares 425.
Suppressio beneficii 579. 586.
Suspensio 886.
Syndicus publicus et priuatus 720. vtriusque iura 721. ius et obligatio vniuersitatis eam constituendi 722. iuramentum calumniae ab eo praestandum 727.

T.

Templa vid. ecclesia.
Templariorum ordo 448.
Temporalia 457.
Tempus luctus ex iure protestant. 416.
Terminus 737
Terminus probatorius 778.
Terminus decretorius 50. 51.
Territorium catholicum, protestantium, mixtum 53
Territorii ecclesiastici et dioeceseos discrimen 140.
Testamenta ad pias causas 615. coram parocho et testibus 616.
Testandi ius clericorum de acquaestu ecclesiastico 559. 560. de patrimonio 562.
Testes habiles et inhabiles 785. inhabilium exempla 786. obligatio ad ferendum testimonium 787. probatio per testes 788. quomodo instituenda 789. intra quod tempus 790. ius aduersae partis circa eam 791. testium productio 792. eorum iuramenti praestatio 193. et examen 794 examen testium alieni fori 795. eorum examen extraordinarium 799. modus illud instituendi 800. testes in causa propria 786. testes de familia. ibid.
Teutonici ordinis politia 453. eius sodales 454.
Tonsura prima 77. c.
Traditio 229.
Transactio 846. de quibus causis fiat 847. quinam eam

eam inire possint, eius effectus 848. a iudice promouenda 849.
Translatio beneficiatorum 572. potestas transferendi ibid. voluntaria et inuoluntaria 573. eius effectus 574.
Trau-Schein 382.
Trebellianicae deductio 616.
Treuga 845. a.

V.

Vicarii episcoporum dati et nati 156. sq. vicarii in actibus ordinis 157. in pontificalibus ibid. in iurisdictione 158. 159. in spiritualibus 160.
Visitandi ius 254.
Visitandi officium 257. in specie in ecclesia euangelica ibid.
Visitatio ecclesiastica 253. iura ecclesiae circa illam 255. iura imperii ciuilis circa illam 256. ordinaria et extraordinaria 257. sub principe diuersae religionis 258.
Vnio beneficiorum 576. per coniunctionem aequalem 577. per subiectionem 578. per suppressionem 579.
Vocatio ad ministerium 520. ius vocandi 521.
Vota monastica eorumque professio 421. 423.
Votum 326. reale et personale, eiusque obligatio 327. solenne et minus solenne. ib. ius circa illud disponendi 328.
Vsurae quando licitae 880. eorum vitium opinatum 878.
Vsuraria prauitas vera 881.

Errata potiora.

p. 11. §. 20. l. 1. lege *eousque.*
p. 181. §. 266. not. b. lin. pen. l. *Athanaſiano.*
p. 274. §. 395. lin. 4. l. alterius coniugis *affines.*
p. 330. § 474. lin. 1. l. quae *ſimul.*

APPENDIX

INSTRVMENTVM PACIS OSNABRVGENSE

CAESAREO-SVECICVM

IVXTA EDITIONEM

IOANNIS GODOFREDI DE MEIERN

IMPRESSVM.

INSTRVMENTVM PACIS

CAESAREO-SVECICVM.

In nomine ſacroſanctae et indiuiduae trinitatis, Amen.

Notum ſit vniuerſis et ſingulis, quorum intereſt aut quomodolibet intereſſe poteſt. Poſtquam a multis annis orta in Imperio Romano diſſidia, motusque ciuiles eo vsque increuerant, vt non modo vniuerſam Germaniam, ſed et aliquot finitima Regna, potiſſimum vero *Sueciam*, *Galliamque* ita inuoluerint, vt diuturnum et acre exinde natum ſit bellum; primo quidem inter Sereniſſimum et Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum FERDINANDVM SECVNDVM, Electum Romanorum Imperatorem Semper Auguſtum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae &c. Regem, Archiducem Auſtriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carintiae, Carniolae, Marchionem Morauiae, Ducem Luxemburgiae, Superioris ac Inferioris Sileſiae, Wurtembergae et Teckae, Principem Sueuiae, Comitem Habsburgi, Tyrolis, Kyburgi et Goritiae, Landgrauium Alſatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae ac Superioris et Inferioris Luſatiae, Dominum Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum &c. inclytae memoriae, cum ſuis foederatis et adhaerentibus ex una: et Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum GVSTAVVM ADOLPHVM, Suecorum, Gothorum et Vandalorum Regem, Magnum Principem Finlandiae, Ducem Eſthoniae et Careliae Ingriaeque Dominum &c. inclytae recordationis et Regnum Sueciae, eiusque Foedera- Prooemium.

deratos et adhaerentes ex altera parte: Deinde post eorum e vita discessum, inter Serenissimum ac Potentissimum Principem et Dominum, Dominum FERDINANDVM TERTIVM, Electum Romanorum Imperatorem Semper Augustum, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae &c. Regem, Archiducem Austriae, Ducem Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carniolae, Marchionem Morauiae, Ducem Luxemburgiae, Superioris ac Inferioris Silesiae, Wurtenbergae et Teckae, Principem Sueuiae, Comitem Habspurgi, Tirolis, Kiburgi et Gorritiae, Landgrauium Alsatiae, Marchionem Sacri Romani Imperii, Burgouiae ac Superioris et Inferioris Lusatiae, Dominum Marchiae Sclauonicae, Portus Naonis et Salinarum &c. cum suis Foederatis et adhaerentibus ex vna: Et Serenissimam ac Potentissimam Principem ac Dominam, Dominam CHRISTINAM, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque Reginam, Magnam Principem Finlandiae, Ducem Esthoniae et Careliae, Ingriaeque Dominam, Regnumque Succiae, et eius Foederatos et adhaerentes ex altera parte: vnde multa Christiani sanguinis effusio, cum plurimarum prouinciarum desolatione secuta est: Tandem Diuina bonitate factum esse, vt vtrimque de pace vniuersali suscepta sit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione Hamburgi die vigesimâ quintâ Stylo nouo, vel die decimâ quintâ *Stylo veteri* Decembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo primo inita, constituta sit dies vndecima Stylo novo, vel prima Stylo veteri, Mensis Julii, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo quadragesimo tertio, Congressui Plenipotentiariorum Osnabrugis et Monasterii Westphalorum instituendo. Comparentes igitur statuto tempore et loco vtrimque legitime constituti Legati Plenipotentiarii, a parte quidem Imperatoris, Illustrissimi et Excellentissimi Domini, Dominus *Maximilianus Comes à Trautmansdorff* et Weinsberg, Baro in Gleichenberg, Neostadii ad Cocrum, Negau, Burgau et Tczenbak, Dominus in Teinitz, Eques Aurei Velleris, Consiliarius Secretus, et Camerarius Sacrae Caesareae Maiestatis, Eiusque aulae Supre-

Ao. 1643. 1. Jul. Plenipotentiarii Osnabrugis et Monasterii pacis conciliandae ergo congressi.

Supremus praefectus, Nec non Dominus *Ioannes Maximilianus Comes à Lamberg*, Liber Baro in Ortteneck et Ottenſtain, Dominus in Stockharn et Ammerang, Burggrauius in Steyr &c. Sacrae Caeſareae Maieſtatis Camerarius, et Dominus *Ioannes à Crane*, Iuris Vtriusque Licentiatus, Comes Palatinus, Conſiliarii Imperiales Aulici: A parte vero Reginae Sueciae Illuſtriſſimi et Excellentisſimi Domini, Dominus *Ioannes Oxenſtierna Axelii*, Comes Moreae Auſtralis, Liber Baro in Kym'tho et Nynäs, Dominus in Fiholm, Alhult, Hörningsholm, Söderbo et Lidöö, Regni Sueciae Senator, et Conſiliarius Cancellariae; et Dominus *Iohannes Adler Saluius*, Dominus in Adlersberg, Harſefeld, Wildenbruch et Tullinge, Regni Sueciae Senator, Regiae Maieſtatis Conſiliarius Secretus et Aulae Cancellarius, poſt inuocatum Diuini Numinis auxilium, mutuasque Plenipotentiarum tabulas (quarum apographa ſub finem huius inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt) rite commutatas, praeſentibus, ſuffragantibus et conſentientibus *Sacri Romani Imperii Electoribus, Principibus ac Statibus* ad Diuini Numinis gloriam et Chriſtianae Reipublicae ſalutem in mutuas pacis et amicitiae leges conſenſerunt et conuenerunt, tenore ſequenti:

ARTICVLVS I.

ART. I. Pax inter Caeſarem ac Status Imperii; Regnum item Sueciae, ac inter eius confoederatos concluſa:

Pax ſit Chriſtiana, vniuerſalis, perpetua, veraque et ſincera amicitia inter *Sacram Caeſaream Maieſtatem*, Domum *Auſtriacam* omnesque eius *foederatos* et adhaerentes, et ſingulorum haeredes et ſucceſſores, inprimis Regem Catholicum, *Electores, Principes ac Status Imperii* ex vna: et Sacram Regiam Maieſtatem Regnumque *Sueciae*, omnesque eius *foederatos* et adhaerentes, et ſingulorum haeredes ac ſucceſſores, imprimis *Regem Chriſtianiſſimum*, ac reſpectiue *Electores, Principes, Statusque Imperii* ex altera parte, eaque ita ſincere ſerioque ſeruetur et colatur, vt vtraque pars alterius vtilitatem, honorem ac commodum promoueat, omnique ex parte et vniuerſi Romani Imperii cum Regno Sue-

ciae, et viciſſim Regni Sueciae cum Romano Imperio, fida vicinitas, et ſecura ſtudiorum pacis atque amicitiae cultura reuireſcant et refloreſcant.

ARTICVLVS II.

Amneſtia vniuerſalis conſtituta.

Sit vtrimque perpetua obliuio et *amneſtia* omnium eorum, quae ab initio horum motuum, quocunque loco modoue, ab vna vel altera parte vltro citroque hoſtiliter facta ſunt, ita vt nec eorum, nec vllius alterius rei cauſa vel praetextu alter alteri poſthac quicquam *hoſtilitatis*, aut *inimicitiae*, *moleſtiae* vel *impedimenti*, quo ad perſonas, ſtatum, bona vel ſecuritatem per ſe vel per alios, clam aut palam, directe vel indirecte, ſpecie iuris aut viâ facti in Imperio, aut vſpiam extra illud (non obſtantibus vllis prioribus pactis in contrarium facientibus) inferat vel inferri faciat aut patiatur, ſed omnes et ſingulae hinc inde tam ante bellum, quam in bello, verbis, ſcriptis aut factis illatae *iniuriae*, *violentiae*, *hoſtilitates*, *damna*, *expenſae* absque omni perſonarum rerumue reſpectu ita penitus abolitae ſint, vt quicquid eo nomine alter aduerſus alterum praetendere poſſet, perpetua ſit obliuione ſepultum.

ARTICVLVS III.

Statuum Imp. reſtitutio in ſtatum priſtinum ex capite amneſtiae.

§. 1. Iuxta hoc vniuerſalis et illimitatae amneſtiae fundamentum vniuerſi et ſinguli Sacri Romani Imperii Electores, Principes, Status (comprehenſâ immediata Imperii Nobilitate) eorumque Vaſalli, ſubditi, ciues et incolae, quibus occaſione Bohemiae Germaniaeue motuum vel foederum, hinc inde contractorum, ab vna vel altera parte aliquid praeiudicii aut damni quocunque modo vel praetextu illatum eſt, tam quo ad *ditiones* et *bona feudalia*, *ſubfeudalia* et *allodialia*, quam quo ad *dignitates*, *immunitates*, *iura et priuilegia reſtituti ſunto plenarie* in eum vtrimque ſtatum in ſacris et profanis, quo ante deſtitutionem gauiſi ſunt, aut iure gaudere potuerunt, non obſtantibus ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus.

§. 2.

§. 2. Quemadmodum vero tales reſtitutiones omnes et ſingulae intelligendae ſunt, *ſaluis iuribus quibuscunque* tam directi, quam vtilis dominii, in vel circa bona reſtituenda, ſiue ſecularia ſiue eccleſiaſtica, ſiue reſtituenti, ſiue reſtituendo, ſiue cuiuis tertio competentibus, ſaluis item *litispendentiis* deſuper in Aula Caeſarea, ſiue in Camera Imperiali, vel aliis Imperii immediatis aut mediatis dicaſteriis vertentibus: ita haec *clauſula ſaluatoria generalis*, vel aliae ſubſequentes ſpeciales ipſam reſtitutionem nullatenus impediant, ſed competentia iura, actiones, exceptiones et litispendentiae poſt factam demum reſtitutionem coram competenti iudice examinentur, diſcutiantur et expediantur. multo minus haec reſeruatio ipſi amneſtiae vniuerſali et illimitatae quicquam praeiudicii afferat, aut etiam ad proſcriptiones, confiſcationes et eius generis alienationes extendatur, vel articulis aliter conuentis interque hos compoſitioni grauaminum aliquid deroget. Nam quantum iuris in bonis eccleſiaſticis hucusque controuerſis eiusmodi reſtituti vel reſtituendi ſint habituri, patebit infra articulo de *grauaminum eccleſiaſticorum* compoſitione. *Saluis iuribus quibuscunque.*

ARTICVLVS IV.

§. 1. Et quamuis ex hac praecedenti regula generali facile diiudicari poſſit, qui et quatenus reſtituendi ſint, tamen ad inſtantiam aliquorum de quibusdam grauioris momenti cauſis, pro vt ſequitur, ſpecialiter mentionem fieri placuit, ita tamen, vt qui expreſſe non nominati vel expuncti ſunt, propterea pro omiſſis vel excluſis non habeantur. Inductio Cauſarum Singularium:

§. 2. Ante omnia vero *cauſam Palatinam* Conventus Osnabrugenſis et Monaſterienſes eo deduxit, vt ea de re iam diu mota lis diremta ſit modo ſequenti. De Cauſa *Palatina.*

§. 3. Et primo quidem quod attinet *domum Bavaricam*, dignitas Electoralis, quam Electores Palatini ante hac habuerunt, cum omnibus *Regaliis*, *Officiis* *Electoralis dignitas* Palatina Domui Baua-

ricae tribu-ta.

ficiis, *praecedentiis*, *insignis et iuribus* quibuscunque ad hanc dignitatem spectantibus, nullo prorsus excepto, vt et *Palatinatus Superior* totus, vnà cum Comitatu *Cham*, cum omnibus eorum *appertinentiis*, *Regaliis ac iuribus*, sicut hactenus, ita et imposterum maneant penes Dominum *Maximilianum* Comitem Palatinum Rheni, Bauariae Ducem, Eiusque liberos, totamque *lineam Guilhelmianam*, quàm diu masculi ex ea superstites fuerint.

Elector Bavariae renunciet *debito* 13. *Millionum* &c.

§. 4. Vicissim Dominus *Elector Bauariae* pro se, haeredibus ac successoribus suis totaliter renunciet debito *tredecim millionum* omnique praetensioni in *Austriam Superiorem*, et statim à publicata pace omnia Instrumenta desuper obtenta, *Caesareae Maiestati* ad cassandum et annullandum extradat.

Elector Palat. fruatur *Electoratu Octavo*.

§. 5. Quod ad domum *Palatinam* attinet, Imperator cum Imperio publicae tranquillitatis causa consentit, vt vigore praesentis conuentionis institutus sit *Electoratus octauus*, quo Dominus *Carolus Ludouicus* Comes Palatinus Rheni, eiusque haeredes et Agnati totius lineae Rudolphinae, iuxta ordinem succedendi in Aurea Bulla expressum, deinceps fruantur. Nihil tamen iuris, praeter *simultaneam Inuestituram* ipsi Domino *Carolo Ludouico*, aut eius successoribus, ad ea, quae cum dignitate Electorali Domino Electori Bauariae, totique lineae Guilielmianae attributa sunt, competat.

Inferior Palatinatus ipsi restituatur.

§. 6. Deinde vt *Inferior Palatinatus* totus cum omnibus et singulis ecclesiasticis et secularibus *bonis iuribusque et appertinentiis*, quibus ante motus Bohemicos Electores Principesque Palatini gauisi sunt, omnibusque documentis, regestis, rationariis et caeteris actis huc spectantibus eidem plenarie restituantur; cassatis iis, quae in contrarium acta sunt, idque authoritate Caesarea effectum iri, vt neque *Rex Catholicus* neque vllus alius, qui exinde aliquid tenet, se huic restitutioni vllo modo opponat.

Saluo iure reluendi

§. 7. Cum autem certae quaedam Praefecturae *Stradae Montanae* antiquitus ad *Electorem Moguntinensem*

tinensem pertinentes, anno demum *millesimo quadringentesimo sexagesimo tertio*, pro certa pecuniae summa Palatinis cum pacto perpetuae reluitionis impignoratae fuerint, ideo conuentum est, vt hae Praefecturae penes modernum Dominum *Electorem Moguntinensem*, eiusque in Archiepiscopatu Moguntinensi successores permaneant, dummodo pretium pignorationis sponte oblatum infra terminum executioni conclusae Pacis praefixum parata pecunia exsolvat, caeterisque, ad quae iuxta tenorem literarum oppignorationis tenetur, satisfaciat. *Stradam Montanam* ad Moguntinum pertinentem.

§. 8. Electori quoque *Treuirensi*, tamquam *Episcopo Spirensi*, Episcopo item *Wormatiensi*, iura quae praetendunt in bona quaedam Ecclesiastica, intra *Palatinatus Inferioris* Territorium sita, coram competenti iudice prosequi liberum esto, nisi de his inter vtrumque Principem amice conueniatur. Saluis iuribus *Spirensis* et *Wormat:* Episcop. in qnaedam bona.

§. 9. Quodsi vero contigerit Lineam *Guilielmianam masculinam* prorsus deficere, superstite Palatina, non modo *Palatinatus Superior*, sed etiam *dignitas Electoralis*, quae penes Bauariae Duces fuit, ad eosdem superstites Palatinos, interim *simultanea inuestitura* gauisuros, redeat, *octauo* tunc *Electoratu* prorsus expungendo, ita tamen Palatinatus Superior hoc casu ad Palatinos superstites redeat, vt haeredibus allodialibus Electoris Bauariae actiones et beneficia, quae ipsis ibidem de iure competunt, reseruata maneant. De reditu *Electoralis dignitatis* ad Palatinum.

§. 10. *Pacta* quoque *gentilitia* inter Domum Electoralem *Heidelbergensem* et *Neoburgicam*, a prioribus Imperatoribus, super Electorali successione confirmata, vt et totius Lineae *Rudolphinae* iura, quatenus huic dispositioni contraria non sunt, salua rataque maneant. Pacta inter Domum Heidelb. et Neob. seruentur.

§. 11. Ad haec si quae *feuda Iuliacensia* aperta esse competenti viâ iuris euictum fuerit, ea *Palatinis* euacuentur, Iura Palatini in *feuda Iuliac.*

Appanagium Palatini fratribus fixum.

§. 12. Praeterea vt dictus Dominus *Carolus Ludouicus* aliquatenus liberetur onere profpiciendi fratribus de Apennagio, Caefarea Maieftas ordinabit, vt dictis fuis fratribus *quadringenta Imperialium* Thalerorum millia, intra quadriennium, ab initio anni venturi millefimi fexcentefimi quadragefimi noni numerandum, expendantur, fingulisque annis *centena millia* foluantur, vnà cum annuo cenfu, quinque de centum computatis.

Amneftia pro tota Domo Palatina.

§. 13. Deinde tota *Domus Palatina* cum omnibus et fingulis, qui ei quocunque modo addicti funt aut fuerunt, praecipue vero *Miniftri*, qui ei in hoc conuentu aut alias operam fuam nauarunt, vt et omnes Palatinatus exules, fruantur *amneftia generali* fupra defcripta, pari cum caeteris in ea comprehenfis iure et hac transactione fingulariter in *puncto gravaminum* pleniffime.

Renunciatio Palatini in Palatinatum Superiorem.

§ 14 Viciffim Dominus *Carolus Ludouicus* cum fratribus Caefareae Maieftati obedientiam et fidelitatem, ficut caeteri Electores Principesque Imperii, praeftet, ac infuper *Palatinatui Superiori* pro fe et haeredibus fuis tum ipfe, tum eius fratres, donec ex Linea *Guilielmiana* haeredes legitimi et mafculi fuperfuerint, renuncient.

Vidualitium Palatini Matri ac fororibus conftitutum.

§. 15. Cum autem de eiusdem Principes *Viduae Matri*, *Sororibusque* praeftando *victalitio* et *dote* conftituenda, mentio iniiceretur, pro beneuolo Sacrae *Caefareae Maieftatis* in Domum Palatinam affectu promiffum eft, dictae *Viduae Matri* pro Victalitio femel pro femper viginti Thalerorum Imperialium millia, fingulis autem fororibus dicti Domini *Caroli Ludouici* quando nuptum elocatae fuerint, dena Thalerorum Imperialium millia, nomine Suae Maieftatis exfolutum iri. De reliquo vero ipfis idem Princeps Carolus Ludouicus fatisfacere teneatur.

Elect. Pal. non turbet iura Comitum in *Lei-*

§. 16. Comites in *Lainingen* et *Daxburg*, faepe dictus Dominus *Carolus Ludouicus* eiusque fucceffores in Palatinatu Inferiori, nullà in re turbet, fed iure

iure ſuo à multis retro ſeculis obtento, et à Caeſaribus confirmato quiete et pacifice vti frui permittat. *ningen et Daxburg.*

§. 17. *Liberam Imperii Nobilitatem* per Franconiam, Sueuiam et Tractum Rheni, cum diſtrictibus appertinentibus, in ſuo ſtatu immediato inuiolate relinquat. Aut iura *Nobilitatis Immediatae*

§. 18. Feuda etiam ab *Imperatore* in Baronem Gerhardum de *Waldenburg* dictum Schenkherrn, Nicolaum Georgium *Reigersberg*, Cancellarium Moguntinum, et Henricum *Brömbſer* Baronem de *Rudesheim*, item *ab Electore Bauariae* in Baronem Ioannem Adolphum Wolff, dictum *Metternich*, collata, rata maneant. Teneantur tamen eiusmodi Vaſalli Domino *Carolo Ludouico* velut Domino directo, eiusque ſucceſſoribus, iuramentum fidelitatis praeſtare, atque ab eodem feudorum ſuorum renouationem petere. Rata habeat feuda interim in Palatinatu conceſſa.

§. 19. Auguſtanae Confeſſionis Conſortibus, qui in poſſeſſione templorum fuerant, interque eos Ciuibus et incolis *Oppenhaimenſibus*, ſeruetur ſtatus Eccleſiaſticus *Anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti*, caeteriſque id deſideraturis, Auguſtanae Confeſſionis exercitium, tam *publice* in templis ad ſtatas horas, quam *priuatim* in aedibus propriis aut alienis ei rei deſtinatis, per ſuos aut vicinos verbi Diuini miniſtros peragere liberum eſto. *Statum Eccleſiaſticum* in Palatinatu ſaluum ſeruet.

§. 20. Princeps *Ludouicus Philippus* Comes Palatinus Rheni recuperet omnes *ditiones*, *dignitates et iura* in ſacris et profanis, quae ipſi à Maioribus ex ſucceſſione et diuiſione ante tumultus bellicos obuenerunt. De reſtitutione Ducis *Simmerenſis.*

§. 21. Princeps *Fridericus* Comes Palatinus Rheni quartam partem vectigalis *Vilzbacenſis*, Coenobium quoque *Horenbach* cum pertinentiis et quicquid iuris parens eius ante hâc ibidem habuit ac poſſedit, recipiat et reſpectiue retineat. *Bipontini* Principis portio.

§. 22.

Veldenſis reſtitutio in ſtatum anni 1624.

§. 22. Princeps *Leopoldus Ludouicus* Comes Palatinus Rheni reſtituatur penitus in Comitatum *Veldentz* ad Moſellam, tam in eccleſiaſticis quam politicis, contra omnia hactenus attentata in eum, quo anno *milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto* ipſius parens fuit, ſtatum.

Compoſitio cauſae *Kizingenſis; Vilzburgenſis.*

§. 23. Controuerſia, quae vertitur inter Epiſcopos reſpectiue *Bambergenſem* et *Herbipolenſem*, ac Marchiones *Brandenburgicos Culmbachi* et *Onolzbachi* de caſtro, oppido, praefectura et monaſterio Kitzingen in Franconia ad Moenum, aut amicabili compoſitione, aut ſummario iuris proceſſu terminetur intra biennium, ſub poena perdendae praetentionis imponenda tergiuerſanti; interim dictis Dominis Marchionibus reſtituatur nihilominus fortalitium *Wilzburg* in eum ſtatum, qui tempore traditionis deſcriptus fuit ex conuentione et promiſſo.

Reſtitutio Domus *Wurtembergicae.*

§. 24. Domus *Wurtembergica* maneat quiete in recuperata poſſeſſione Dynaſtiarum *Weinsperg*, *Neuſtad* et *Mechmuhl*; reſtituatur etiam in omnia et ſingula ſecularia atque eccleſiaſtica bona, et iura ante hos motus vbicunque poſſeſſa, interque illa ſpecialiter in Dynaſtias *Blaubeuren*, *Achalm et Stauffen* cum pertinentiis, et, ſub praetextu pertinentium ad eas, occupatis bonis, cum primis Ciuitate et territorio *Göppingenſi*, atque pago *Pflumern*, reditibus vniuerſitati Tubingenſi pie fundatis. Recipiat etiam Dynaſtias *Haidenhaim* et *Oberkyrk*, item Ciuitates *Balingen*, *Tutlingen*, *Ebingen* et *Roſenfeld*, nec non arcem et pagum *Neidlingen*, cum pertinentiis, tum *Hochentweil*, *Hochenasperg*, *Hochenaurach*, *Hochen Tubingen*, *Albeck*, *Hornberg*, *Schiltag*, cum ciuitate *Schorndorff*. Reſtitutio etiam fiat in eccleſias Collegiatas *Stutgard*, *Tubingen*, *Hernberg*, *Goeppingen*, *Backnang*, nec non in Abbatias, praepoſituras atque monaſteria *Bebenhauſen*, *Maulbrun*, *Anhauſen*, *Lorch*, *Adelberg*, *Denckendorf*, *Hirſchau*, *Blaubeuren*, *Herprechtingen*, *Murhard*, *Alpershach*, *Königsbrun*, *Hernalb Diui Georgii*, *Reichenbach*, *Phullingen* et *Leichtenſtiern*, ſiue *Marien-*

Marien-Cron, et ſimilia, cum omnibus documentis ablatis, ſaluis tamen et reſeruatis Domus Auſtriacae nec non Wurtembergicae in ſupradictas Dynaſtias *Blaubeuren Achalm* et *Stauffen* praetenſis iuribus, actionibus, exceptionibus et remediis atque beneficiis iuris quibuscunque.

Reſtitutio Dom. Wurt. lineae *Montpelgardenſis.*

§. 25. Principes quoque *Wurtembergici* Lineae *Montpelgardenſis* reſtituantur in omnes ſuas ditiones in Alſatia vel vbicunque ſitas, et nominatim in duo feuda Burgundica *Clerual* et *Paſſauant*, et ab vtraque parte redintegrentur in eum ſtatum, iura, praerogatiuas, ac in ſpecie, ad eam immedietatem erga Romanum Imperium, qua ante initium horum bellorum gauiſi ſunt, et quâ caeteri Principes ac ſtatus gaudent, vel gaudere debent.

Reſtitutio Marchionum Badenſium.

§. 26. De cauſa Badenſi hoc modo conuentum eſt: *Fridericus* Marchio *Badenſis* et *Hachbergenſis* eiusque filii et haeredes, cum omnibus qui iisdem quocunque modo inſeruierunt aut adhucdum inſerviunt, cuiuscunque nominis aut conditionis ſint, gaudeant et fruantur ſupra articulo ſecundo et tertio deſcripta *amneſtia*, cum omnibus ſuis clauſulis et beneficiis, eiusque vigore reſtituantur pleniſſime in eum ſtatum in ſacris et profanis, in quo ante exortos Bohemiae motus fuit Dominus *Georgius Fridericus* Marchio *Badenſis* et *Hachbergenſis*, quoad Marchionatum inferiorem *Badenſem*, qui vulgo ſub appellatione Baden=Durlach venit, itemque quoad Marchionatum *Hochbergenſem*, tum etiam quoad Ditiones *Rötteln*, *Badenweiler* et *Sauſenberg*; non obſtantibus ſed annullatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus. Deinde reſtituantur Marchioni Friderico praefecturae *Stain* et *Reinchingen* absque onere aeris alieni, interea temporis à Marchione *Guilielmo* contracti, ratione fructuum, intereſſe, aut ſumptuum per transactionem Etlingae, anno Domini Milleſimo ſexcenteſimo viceſimo nono initam, dicto *Guilielmo Marchioni Badenſi* ceſſae, cum omnibus iuribus, documentis literariis, aliisque pertinentiis, ita vt tota illa actio ſumtuum ac fru-

fructuum perceptorum et percipiendorum, cum omni damno et interesse, â tempore primae occupationis numerando, sublata et penitus extincta sit. Annua quoque pensitatio ex Marchionatu *Inferiori*, Marchionatui *Superiori* pendi solita, virtute praesentium penitus sublata, annullata et annihilata sit, nec eo nomine quicquam vel de praeterito vel de futuro imposterum vnquam praetendatur vel exigatur. Alternetur etiam imposterum inter vtramque Lineam Badensem, *Inferioris* scilicet et *Superioris* Marchionatus Badensis, praecedentia et Sessio in Comitiis et Circuli Sueuici, aliisque vniuersalibus vel particularibus Imperii aut quibuscunque Conuentibus, pro nunc tamen eâdem praecedentia penes Marchionem *Fridericum*, dum superstes erit, permanente.

Restitutio Princ. Bad. in Baronatum *Hohen-Gerolzeck.*

§. 27. De Baronatu *Hochen Gerolzeck* conuentum est, vt si Domina *Principissa Badensis* praetensa sua iura in dicto Baronatu documentis authenticis sufficienter probauerit, restitutio statim post latam desuper sententiam fiat, cum omni causa, omnique iure, vigore documentorum competenti; Cognitio autem haec finiatur à die publicatae Pacis infra biennium. Nullae denique actiones, transactiones vel exceptiones generales vel speciales clausulae, in hoc Instrumento pacis comprehensae (quibus omnibus per expressum, et in perpetuum vigore huius derogatum sit) ab vna vel altera parte vllo vnquam tempore contra hanc specialem conuentionem allegentur vel admittantur.

Sublatis Badensium exceptionibus.

Amnestia Duci de *Croy* concessa.

§. 28. Dux de *Croy* gaudeat effectu generalis amnestiae, neque protectio Regis Christianissimi sit ei fraudi, dignitatis, priuilegiorum, honorum, bonorum, aut vllo alio respectu: quietè quoque possideat eam Dominii *Vinstingen* partem, quam maiores sui possederunt, prout nunc à Domina Matre sua, dotalitii nomine possidetur, iuribus Imperii, quoad dictum dominium Vinstingen, in eo statu, quo fuerunt ante hos motus, saluis permanentibus.

§. 29.

§. 29. Quod controuerſiam *Naſſau Siegen* contra *Naſſau Siegen* attinet. cum res haec per Commiſſionem Caeſaream anno *milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo tertio* ad amicabilem compoſitionem ſit remiſſa, reaſſumatur eiusmodi Commiſſio, et tota lis, vel amicabili compoſitione vel iuridica ſententia, coram competenti iudice decidatur, Comite *Ioanne Mauritio de Naſſau* eiusque fratribus absque vlla turbatione, pro ſuis quotis duntaxat, in apprehenſa poſſeſſione manentibus.

Terminatio Cauſae *Naſſouio-Siegenſis.*

§. 30. Comitibus *Naſſau Saraepontanis* reſtituantur omnes eorum Comitatus, Dynaſtiae, Territoria, homines et bona eccleſiaſtica et ſecularia, feudalia et allodialia, nominatim vero Comitatus *Saraepontanus et Sarwerdanus* integri, cum omni cauſa, vt et fortalitium Homburg cum tormentis bellicis mobilibusque ibi repertis, ſaluis vtrimque reſpectiue tam ratione anno *milleſimo ſexcenteſimo viceſimo nono, ſeptimo Iulii* per ſententiam adiudicatorum in Reuiſorio, quam aliis, etiam de illatis damnis, competentibus iuribus, actionibus, exceptionibus et beneficiis iuris, iuxta leges Imperii determinandis, niſi partes potius ament, amica transactione rem componi; ſaluo etiam iure quod Comitibus de Lainingen Daxburg in dicto Comitatu Sarwerdano competere poteſt.

Reſtitutio Comitum *Naſſouio-Saraepontanorum.*

§. 31. Domus *Hanouica* reſtituatur in Praefecturas *Bobenhauſen Biſchoffsheim am Steg* et *Wilſtat.*

Domus *Hanouicae,* itemque.

§. 32. Iohannes *Albertus* Comes *Solmenſis* in quadrantem oppidi *Buzbacenſis*, et quatuor pagos adiacentes reſtituatur.

Comitis *Solmenſis.*

§. 33. Itemque reſtituatur Domus *Solms-Hohenſolms* in omnia bona et iura ſibi anno milleſimo ſexcenteſimo trigeſimo ſeptimo ademta, non obſtante transactione deſuper cum Domino *Georgio Landgrauio Haſſiae* poſtea factâ.

Comitis *Solms-Hohen-Solmenſis.*

§. 34.

Amneſtia Comitibus de *Iſenburg* conceſſa.

§. 34. Comites de *Iſenburg* gaudeant amneſtia generali ſupra articulo ſecundo et tertio deſcripta, ſaluis tamen iuribus Domino *Georgio* Landgrauio Haſſiae vel cuiuis tertio contra eosdem, vt et contra *Comites de Hohenſolms*, competentibus.

Reſtitutio *Rheingra-viorum*;

§. 35. *Rheingrauii* in ſuas Praefecturas *Troneck* et *Wildenburg*, itemque Dynaſtiam *Mörchingen* cum pertinentiis, et caetera omnia iura à vicinis vſurpata reſtituantur.

Sainenſis vidua;

§. 36. Vidua Domini *Erneſti* Comitis *Sainenſis* reſtituatur in eam poſſeſſionem arcis, oppidi et Praefecturae *Hachenberg* cum pertinentiis, vt et pagi *Bendorff*, in qua fuit ante deſtitutionem, ſaluo tamen iure cuiusuis.

Comitatus *Falckenſtein* iuribus Comitum de *Löwenhaupt* ſaluis:

§. 37. Caſtrum et Comitatus *Falckenſtain* reſtituatur ei, cui de iure compeiit. Quidquid etiam iuris Comitibus de *Raſſeburg*, cognominatis Löwenhaupt, in Praefecturam *Brezenhaim*, feudum Archiepiſcopatus Colonienſis, nec non Baronatum *Reipolzkirck* in diſtrictu Hundsrück ſita, competit, id eis cum omnibus iuribus et appertinentiis ſalvum ſit.

Domus *Waldecenſis*;

§. 38. Reſtituatur etiam Domus *Waldeck* in poſſeſſionem vel quaſi omnium iurium in Dynaſtia *Dinghauſen* et pagis *Nordernau*, *Lichtenſcheid*, *Defeld* et *Niderſchleidern*, prout illis anno milleſimo ſextenteſimo viceſimo quarto gauiſa eſt.

Comitis *Ottingenſis*;

§. 39. Ioachimus *Erneſtus* Comes *Oettingenſis* in omnia eccleſiaſtica et ſecularia, quae pater eius *Ludouicus Eberhardus* ante hos motus poſſidebat, reſtituatur.

Hohenloicae Domus;

§. 40. Item Domus *Hohenloica* in omnia ipſi ablata, praecipue Dynaſtiam *Weichersheim*, itemque in Coenobium *Scheftersheim*, absque omni exceptione, imprimis retentionis, reſtituatur.

§. 41.

§. 41. *Fridericus Ludouicus* Comes de *Löwenstain* et *Wertheim* in omnes suos Comitatus et Dynastias, quae tempore huius belli sequestratae, confiscatae aliisque cessae fuerunt, in politicis et ecclesiasticis restituatur. Comitis Frid. Ludov. de *Löwenstein* et *Wertheim*;

§. 42. *Ferdinandus Carolus* Comes de *Löwenstain* et *Wertheim* in omne id, quod defunctis eius agnatis, *Georgio Ludouico* et *Ioanni Casimiro* sequestratum, confiscatum, aliisque cessum est, in politicis et ecclesiasticis restituatur, saluis tamen iis bonis et iuribus, quae *Mariae Christianae*, filiae dicti *Georgii Ludouici de Löwenstain*, ex haereditate paterno et materna competunt, in quae plenarie restituatur; pariter etiam vidua *Ioannis Casimiri de Löwenstain* in sua bona dotalitia et hypothecata, reseruato iure, si quod in supradicta competit, Comiti *Friderico Ludouico*, vel amicabili compositione vel legitimo processu prosequendo. Itemque Ferdinandi Caroli. Ac viduae Ioannis Casimiri;

§. 43. Domus *Erbacensis*, imprimis Comitis *Georgii Alberti* haeredes, in Castrum *Breubergicum*, omniaque eius iura, ipsis cum Domino Comite *Löwenstainensi* communia, tam quoad praesidium eiusdemque directionem, quam caetera ciuilia iura restituantur. Domus *Erbacensis* in Castrum Breuberg;

§. 44. Vidua et haeredes Comitis *a Brandenstain* restituantur in omnia ex causa belli adempta bona et iura. *Brandenstainiorum*;

§. 45. Baro *Paulus Keuenhüller* cum nepotibus ex fratre, Haeredes Cancellarii *Löffleri*, Marci Conradi a *Rhelingen* liberi et haeredes, item *Hieronymus a Rhelingen* vna cum vxore, nec non *Marcus Anthonius a Rhelingen* etc. quisque in omnia sibi per confiscationem adempta plenarie restituti sunto. *Keuenhülleri, Löfleri, Rhelingens*;

§. 46. *Contractus*, *permutationes*, *transactiones*, *obligationes et instrumenta debiti*, vi metuue seu statibus seu subditis illicite extorta, prout in specie De contractibus tempore belli vi metuque initis,

ſpecie queruntur *Spira*, *Weiſſenburgum ad Rhenum*, *Landauia*, *Reidlinga*, *Heilbrunna*, aliique, vt et redemptae ceſſaeque actiones, abolitae, atque ita annullatae ſunto, vt vllum iudicium actionemque eo nomine intentare minime liceat. Quod ſi vero debitores inſtrumenta crediti vi metuue creditoribus extorſerint, ea omnia reſtituantur, actionibus deſuper ſaluis.

Nomina vi extorta iuris auxilio deſtituantur.

§. 47. *Debita* ſiue emtionis, venditionis, annuorum redituum, ſiue alio nomine vocentur, ſi ab vna alteraue belligerantium parte in odium creditorum *violenter extorta* ſint, contra debitores, veram violentiam et realem ſolutionem interceſſiſſe allegantes, et ſe ad probandum offerentes, nulli *proceſſus executiui* decernantur, niſi his exceptionibus praevia plenaria cauſae cognitione deciſis:

Proceſſus de iisdem quomodo tractandi.

§. 48. *Proceſſu* deſuper inſtituto a pacis publicatione infra biennium finiendo, ſub poena perpetui ſilentii, contumacibus debitoribus imponenda Proceſſus autem hactenus eo nomine contra ipſos *decreti*, vna cum transactionibus et promiſſionibus, pro futura creditorum reſtitutione factis, *tollantur* et eneruentur, ſaluis tamen iis pecuniarum ſummis, quae flagrante bello pro aliis, ad auertenda maiora eorum pericula et damna, bono animo et intentione erogatae ſunt.

Sententiae durante bello latae ab effecta rei iudic. ſuſpendantur

§. 49. *Sententiae* tempore belli de rebus mere ſecularibus pronunciatae, niſi proceſſus vitium et defectus manifeſte pateat, vel in continenti demonſtrari poſſit, non quidam omnino ſint nullae, ab effectu tamen rei iudicatae ſuſpendantur, donec acta iudicialia (ſi alterutra pars, intra ſemeſtre ab inita pace ſpatium, petiuerit reuiſionem) in iudicio competenti, modo ordinario vel extraordinario in Imperio vſitato, *reuideantur*, et aequabili iure ponderentur, atque ita dictae ſententiae vel confirmentur, vel emendentur, vel ſi nulliter latae ſint, plane reſcindantur.

§. 50.

§. 50. Si quae etiam *feuda*, *regalia* vel *priuata*, ab anno millesimo sexcentesimo decimo octauo non fuerant renouata, nec interim eorum nomine praestita seruitia, nemini id fraudi esto, sed tempus repetendae inuestiturae a die factae pacis cedere incipiat.

Renouatio neglectae hactenus *inuestiturae feudorum*.

§. 51. Tandem omnes et singuli tam belli officiales militesque, quam Consiliarii et Ministri togati, Ciuiles et Ecclesiastici, quocunque nomine aut conditione censentur, qui uni alteriue parti earundemue foederatis aut adhaerentibus toga vel sago militarunt, a *summo ad infimum*, ab *infimo ad summum*, absque vllo discrimine vel exceptione, cum vxoribus, liberis, haeredibus, successoribus, seruitoribus, quoad *personas* et *bona*, in eum *vitae*, *famae*, *honoris*, *conscientiae*, *libertatis*, *iurium* ac *priuilegiorum* statum, quo ante dictos motus gauisi sunt aut iure gaudere potuerunt, vtrimque restituti sunto, nec eorum personis aut bonis vllum creator praeiudicium, vllave actio vel accusatio intentator, multo minus vlla poena damnumue quocunque praetextu irrogator. Et haec quidem omnia quoad illos, quae *Caesareae Maiestatis* et *Domus Austriacae* subditi et Vasalli non sunt, plenissimum effectum habeant.

Generalis amnestia quoad subditos.

§. 52. Qui vero *subditi* et *Vasalli haereditarii Imperatoris et Domus Austriacae* sunt, eadem gaudeant amnestia, quoad personas, vitam, famam et honores, habeantque securum reditum in pristinam patriam, ita tamen, vt se teneantur accommodare legibus patriis, regnorum et prouinciarum.

Speciatim quoad subditos Austriacos.

§. 53. Quantum autem eorundem *bona* concernit, si ea, antequam in Coronae *Sueciae* *Galliaeue* partes transierunt, confiscatione aut alio modo amissa fuere, etsi Plenipotentiarii Suecici diu multumque institerant, vt iis etiam illa restituerentur, tamen cum Sacrae Caesareae Maiestati hac in re ab aliis nihil praescribi, nec ob Caesareanorum constantem contradictionem aliter transigi potuerit, Ordinibusque Imperii ea propter bellum continuari e re Imperii

Quatenus intuitu bonorum?

rii non fuerit visum, porro quoque amissa sunto, ac *modernis possessoribus* permanento.

§. 54. Illa vero bona, quae iis post, ob eam causam, quod pro *Suecis* aut *Gallis*, contra Caesarem Domumque Austriacam, arma sumpsissent, erepta sunt, iisdem, *qualia nunc sunt*, absque refusione tamen sumptuum et fructuum perceptorum, aut damni dati restituantur.

Salua iustitia ratione iurium priuatorum administranda.

§. 55. De caetero in *Bohemia* aliisque quibuscunque Prouinciis haereditariis Imperatoris, Augustanae confessioni addictis subditis vel Creditoribus, eorumue haeredibus, pro priuatis suis praetensionibus, si quas habent, et earum nomine actiones intenderint aut prosecuti fuerint, ius et iustitia aeque ac Catholicis citra respectum administretur.

Quaenam restitutione post bellum excepta?

§. 56. A dicta tamen vniuersali restitutione excepta sunto, quae restitui vel redhiberi nequeunt, mobilia et se mouentia, fructus percepti, authoritate belligerantium partium *interuersa*, itemque tam *destructa*, quam publicae securitatis causa in alios vsus *conuersa* aedificia publica et priuata, sacra et profana, nec non deposita publica vel priuata, hostilitatis intuitu *confiscata*, *legitime vendita*, *sponte donata*.

Causa *Iuliacensis successionis* quomodo dirimenda?

§. 57. Quia vero etiam causa *Iuliacensis successionis* inter interessatos, nisi praeueniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare posset, ideo conuentum est, vt ea quoque, pace confecta, ordinario processu coram Caesarea Maiestate *vel* amicabili compositione *vel* alio legitimo modo sine mora dirimatur.

ARTICVLVS V.

Grauamina Ecclesiastica belli tricennalis causa.

Cum autem praesenti bello magnam partem grauamina, quae inter vtriusque religionis Electores, Principes et Status Imperii vertebantur, causam et occa-

occasionem dederint, de iis, prout sequitur, conuentum et transactum est.

§. 1. Transactio anno millesimo quingentesimo quinquagesimo secundo *Passavii* inita, et hanc anno millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto secuta *pax Religionis*, prout ea anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexto Augustae Vindelicorum, et post in diuersis Sacri Romani Imperii Comitiis vniuersalibus confirmata fuit, *in omnibus suis capitulis* vnanimi Imperatoris, Electorum, Principum et Statuum, vtriusque Religionis, consensu initis ac conclusis rata habeatur, *sancteque et inviolabiliter seruetur.* I. Confirmatio Transactionis Passav. et Pacis Religiosae.

Quae vero de nonnullis in ea *articulis controuersis* hac transactione communi partium placito statuta sunt, ea pro perpetua dictae pacis *declaratione*, tam in iudiciis, quam alibi obseruanda habebuntur, donec per Dei gratiam de religione ipsa conuenerit, non attenta cuiusuis seu Ecclesiastici seu Politici, intra vel extra Imperium, quocunque tempore interposita *contradictione* vel *protestatione*, quae omnes inanes et nihili vigore horum declarantur. In reliquis omnibus autem inter vtriusque Religionis Electores, Principes, Status omnes et singulos sit *aequalitas exacta mutuaque*, quatenus formae Reipublicae, constitutionibus Imperii et praesenti conuentioni conformis est, ita vt, *quod vni parti iustum est, alteri quoque sit iustum*, violentia omni et via facti, vt alias, ita et hic inter vtramque partem perpetuo prohibita. Eiusdemque declaratio. Aequalitas inter vtriusque Religionis Status exacta.

§. 2. Terminus a quo *restitutionis in ecclesiasticis*, et quae intuitu eorum in politicis mutata sunt, sit *dies prima Ianuarii Anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti.* Fiat itaque restitutio omnium Electorum, Principum et Statuum vtriusque Religionis, comprehensa libera Imperii Nobilitate, vt et communitatibus et pagis immediatis plenarie et pure, *cassatis* omnibus interim in istiusmodi causis latis, publicatis et institutis *sententiis*, *decretis*, *trans-* II. Terminus restitutionis secundum quem.

 actioni-

actionibus, *pactis* seu deditiis, seu aliis, et executionibus, reductione ad statum dicti anni dieique in omnibus facta.

Restitutio *Augustae Vind. Dunkelspulae* etc. §. 3. Ciuitates *August. Vindelicorum*, *Dunckelspula*, *Biberacum* et *Rauensburgum* retineant bona, iura et exercitium Religionis dicti anni dieique; sed ratione dignitatum senatoriarum aliorumque munerum publicorum, sit inter vtrique Religioni addictos aequalitas, idemque numerus.

Aug. Vindel. 1) quoad senatum §. 4. In specie autem quoad Ciuitatem *Augustam* sint septem *senatores* Consilii secretioris ex familiis patriciis delecti, ex his desumpti Reipublicae praesides duo, vulgo Stadt-Pfleger dicti, vnus sit Catholicus, alter Augustanae Confessionis: ex reliquis quinque tres Catholicae Religioni et duo Augustanae Confessioni addicti. Senatores reliqui Senatus vt vocant minoris, nec non Syndici, Assessores Iudicii vrbani aliique officiales omnes sint aequali numero vtriusque religionis. *Quaestores rei nummariae* sint tres, quorum duo vnius, tertius diuersae religionis: ita quidem vt primo anno duo sint Catholici, vnus vero Augustanae Confessionis, altero duo Augustanae Confessionis et tertius Catholicus, et sic deinceps alternando singulis annis.

2) quoad alia munera, quae pluribus. §. 5. Praefecti rei tormentariae itidem tres parique annua alternatione. Idem etiam circa curam collectarum, annonae, aedilitii muneris, et si quae alia sunt officia, quae tribus committuntur, obtineat: ita quidem vt si vno anno duo officia (veluti Quaestura et cura annonae, vel aedilitii muneris) penes duos Catholicos et vnum Augustanae Confessionis sint, eodem anno duo alia officia (veluti praefectura rei tormentariae et collectarum) duobus ex Augustana Confessione, et vni Catholico committantur; sequenti autem anno circa haec officia duobus Catholicis duo Augustanae Confessioni addicti et vni Catholico vnus Augustanae Confessionis surrogetur.

§. 6.

§. 6. Munera quae vni soli committi solita sunt, pro qualitate rei vel vno vel pluribus annis inter Catholicos et Augustanae Confessionis ciues alternentur, eo quidem modo, vt de officiis, quae tribus personis committuntur, nunc dictum. Vel quae vni committuntur.

§. 7. *Templorum* tamen et *scholarum* cuique parti suarum cura integra reseruetur, ii autem Catholici, qui nunc tempore huius pacificationis in Magistratu et officiis praeter numerum supra conuentum supersunt, pristino quidem per omnia honore commodoque fruantur, veruntamen vsque dum eorum loca vel morte vel abdicatione vacauerint, *vel* domi se contineant, *vel* si Senatui quandoque interesse velint, voto tamen careant. 3) quoad *Templorum* et scholarum.

§. 8. Neutra vero pars suae religioni adhaerentium potentia ad deprimendam alteram abutatur, aut maiorem numerum directe vel indirecte ad dignitates Praesidum, Senatorum, aliorumque publicorum munerum aggregare praesumat, sed quicquid eius quandocunque et quomodocunque tentatum fuerit, irritum esto, proinde non solum haec dispositio quotannis, quando de nouorum Senatorum aliorumque officialium in demortuorum locum surrogatione agitur, publice praelegitor, sed etiam praesidis, seu duum viri secretiorum, reliquorumque Senatorum, Praefectorum, Syndicorum, Iudicum, aliorumque Officialium Catholicorum electio et nunc et posthac sit penes ipsos Catholicos, Augustanae vero Confessioni addictorum penes eosdem; et defuncto Catholico, alius Catholicus, pariterque Augustanae Confessioni addicto, eidem addictus surrogetur. 4) Neutra pars alteram *potentia deprimat.*

§. 9. *Pluralitas* autem *votorum in caussis Religionem* siue directe, siue indirecte concernentibus nequaquam attendatur, neque illa Augustanae Confessioni addictis ciuibus eius loci magis, quam Augustanae Confessionis Electoribus, Principibus et Statibus in Imperio Romano praeiudicet. Quod si Catholici pluralitate votorum in his vel aliis quibusvis negotiis in praeiudicium Augustanae Confessioni 5) *Pluralitas Votorum.*

 addi-

addictorum abutantur, reseruatum his ipsis esto vigore huius transactionis ad introducendam alternationem quinti Senatoris secretioris, aliaque legitima remedia prouocare.

Legibus Imp. III. aliisque Constitutionibus saluis manentibus.

§. 10. De caetero *Pax Religiosa*, itemque *Ordinatio Carolina* de Electione Magistratuum, nec non transactiones de annis millesimo quingentesimo octuagesimo quarto, et millesimo quingentesimo nonagesimo primo (quatenus huic dispositioni *directe* vel *per indirectum* non repugnant) salvae et inuiolatae per omnia maneant.

Status publicus *Dunckelspulae, Biberaci* et *Rauenspurgi* ordinatus.

§. 11. Deinde *Dunckelspulae*, *Liberaci* et *Rauenspurgi* duo sint Consules, Catholicus vnus, alter Augustanae Confessionis, quatuor secretioris consilii aequali numero vtriusque religionis. Eadem etiam aequalitas circa Senatum, iudicium vrbanum, praefecturam aerarii, vt et alia omnia officia, dignitates ac munera publica obseruetur. Quoad praefecturam iudicii vero, Syndicatum et Secretarios Senatus et iudicii, nec non quoad alia huiusmodi officia, quae uni tantum personae committuntur, alternatio perpetuo obseruetur, ita vt demortuo Catholico semper Augustanae Confessioni addictus, et vice versa, succedat. Quantum ad modum electionis et votorum pluralitatem, nec non curam templorum ac scholarum, itemque anniuersariam praelectionem huius dispositionis attinet, idem quod de Augusta dictum est, obseruetur.

Donawerdae restitutio ad Comitia remittitur.

§. 12. Quod ad ciuitatem *Donawerdam* attinet, si in proxime venturis comitiis vniuersalibus in pristinam libertatem restituenda esse iudicabiter ab Imperii Statibus, eodem gaudeat iure in ecclesiasticis et politicis, quo caeterae Imperii liberae ciuitates vigore huius transactionis gaudent: saluis tamen quoad hanc ciuitatem eorum, quorum interest, iuribus.

Terminus 1624. non

§. 13. Terminus autem *anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti* nullum praeiudicium creare debet

debet iis, qui ex capite *amnestiae* aut aliunde restituendi veniunt. praeiudicet Amnestiae.

§. 14. *Bona Ecclesiastica immediata* quod attinet, siue sint Archiepiscopatus, Episcopatus, Praelaturae, Abbatiae, Balliuiae, Praepositurae, Commendae, siue liberae fundationes seculares, aut alia, vna cum reditibus, pensionibus aliisque quocunque nomine signatis, seu in vrbibus, seu ruri sitis, ea, seu Catholici, seu Augustanae Confessionis Status die prima Ianuarii *anni millesimi sexcentesimi vicesimi quarti* possederint, omnia et singula, nullo plane excepto, eius Religionis Consortes, qui dicto tempore in *reali* eorum *possessione* fuerunt, vsque dum de Religionis dissidiis per Dei gratiam conuentum fuerit, tranquille et imperturbate possideant, neutrique parti liceat alteri seu in iudicio seu extra negotium facessere, multo minus turbas aut impedimentum aliquod inferre. Si vero, quod Deus prohibeat, de religionis dissidiis amicabiliter conueniri non possit, nihilominus haec *conuentio perpetua sit et pax semper duratura*.

III. In *Bonorum Ecclesiasticis Immediatorum* terminus d. 1. Jan. 1624. attendatur.

§. 15. Si igitur *Catholicus* Archiepiscopus, Episcopus, Praelatus, aut *Augustanae Confessioni addictus* in Archiepiscopum, Episcopum, Praelatum electus vel postulatus, solus aut vna cum Capitularibus seu singulis seu vniuersis, aut etiam alii ecclesiastici *religionem* imposterum *mutauerint*, *excidant* illi statim *suo iure*, *honore* tamen *famaque illibatis*, fructusque et reditus citra moram et exceptionem cedant, Capituloque, aut cui id de iure competit, integrum sit, aliam personam religioni ei, ad quam beneficium istud vigore huius transactionis pertinet, addictam, *eligere* aut *postulare*, relictis tamen Archiepiscopo, Episcopo, Praelato &c. decedenti, fructibus et reditibus interea perceptis et consumptis.

Ecclesiastici religionem mutantes excidant suo iure.

Si ergo Status seu *Catholici* seu *Augustanae Confessioni addicti*, Archiepiscopatibus, Episcopatibus, beneficiis aut praebendis suis *immediatis*, a die prima Ianuarii anni millesimi sexcentesimi vicesimi

Status Ecclesiastici Immedia in statum

d. 1. Ian. 1624. restituantur.

quarti iudicialiter aut extraiudicialiter exciderint, aut quocunque modo turbati fuerint, vigore harum illico tam in ecclesiasticis quam politicis, omnibus novationibus abolitis, restituantur, ita quidem, vt quaecunque bona ecclesiastica immediata, *die prima Ianuarii anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti Catholico praesule* regebantur, Catholicum caput recipiant, et viciffim, quae dicto anno dieque *Augustanae Confessioni addicti* possidebant, retineant etiam imposterum, remissis tamen, quae vna pars contra alteram praetendere posset, perceptis interea *fructibus, damnis* et *expensis*.

IV. *Iura eligendi et postulandi* salva maneant, Legibus Imp. conformia. In *mixtis locis* iura antiqua seruentur.

§. 16. In omnibus Archiepiscopatibus, Episcopatibus et reliquis fundationibus immediatis *iura eligendi et postulandi* iuxta cuiusque loci consuetudines et statuta antiqua, illibata maneant, quatenus illa Imperii constitutionibns, transactioni Passauiensi, Paci religiosae, et imprimis huic declarationi et transactioni sunt conformia, et intuitu Archiepiscopatuum et Episcopatuum Augustanae Confessioni addictis permanentium, ea nihil in se contineant illi Confessioni aduersum; sicut etiam pariter in Episcopatibus et Ecclesiis, in quibus Catholicis et Augustanae Confessionis Ordinibus mixta iura admittuntur, *statutis* antiquis nihil de nouo admisceatur, quod Catholicorum vel Augustanae Confessioni addictorum conscientiam et causam pro cuiusque parte laedere eorumue ius imminuere possit.

Bona Ecclasiastica ne fiant *hereditaria*, Capituli iuribus, fede vacante, salvis manentibus.

§. 17. Postulati vero seu electi in Capitulationibus suis spondeant, se susceptos ecclesiasticos principatus, dignitates et beneficia nequaquam *haereditario iure* possessuros, aut id acturos, vt haereditaria fiant, sed libera sit vbique *Capitulo*, et quibus id praeterea pariter cum Capitulo pro more competit, tam *electio* et *postulatio*, quam sede vacante *administratio* et *iurium episcopalium exercitium*; operaque detur, ne *nobiles*, *Patricii*, *gradibus academicis insigniti*, aliaeque personae idoneae, vbi id fundationibus non aduersatur, excludantur, sed vt potius in iis conseruentur.

§. 18

§. 18. Vbi sacra Caesarea Maiestas *ius primariarum precum* exercuit, exerceat etiam imposterum, dummodo decedente Augustanae Confessioni addicto, in *eius Religionis Episcopatibus* Augustanae Confessioni addictus, ad normam statutorum et obseruantiae idoneus, precibus fruatur. In mixtis vero ex vtraque religione seu Episcopatibus seu aliis locis immediatis, precibus primariis praesentatus non gaudeat, nisi beneficium vacans religionis consors possederit.

V. Ius *primariarum precum* in beneficiis immediatis A. C. addictarum.

§. 19. Siquid *annatarum*, *iurium pallii*, *confirmationum*, *mensium Papalium* et huiusmodi iurium et reseruationum nomine in bonis Statuum Augustanae Confessionis ecclesiasticis immediatis, a quocunque, quandocunque aut quomodocunque praetendatur, id validitate et executione a brachio seculari impertienda careat.

Annatae aliaque iura papalia in iisdem cessent.

§. 20. In quorum autem Ecclesiasticorum bonorum immediatorum *Capitulis vtriusque religionis* Capitulares et Canonici, vigore praefati termini certo vtrimque numero admittuntur, *mensesque Papales* id temporis in vsu fuerunt, porro quoque si decedentes Capitulares et Canonici ex numero *Catholicorum* definito fuerint, obtineant atque executioni casu eueniente mandentur, modo papalis prouisio Capitulis immediate e curia Romana et tempore legitimo insinuetur.

Mensibus papalibus in Capitulis mixtis, quatenus sit locus?

§. 21. Electi aut Postulati in Archiepiscopos, Episcopos aut Praelatos Augustanae Confessioni addicti a Sacra Caesarea Maiestate, postquam *intra annum electionis* aut postulationis suae fidem fecerint et iuramenta *regalibus* sueta *feudis* praestiterint, absque vlla exceptione *inuestiantur*, vltraque taxae ordinariae summam, insuper eiusdem dimidium pro infeudatione pendant; iidem, aut sede vacante Capitula, et quibus administratio cum iis coniunctim competit, ad vniuersales aeque ac particulares *deputationum*, *visitationum*, *reuisionum*, aliosque *Conventus Imperiales* literis solitis euocentur, et *suffragii*

VI. De *Ecclesiasticorum Aug. Conf.* inuestitura, aliisque iuribus.

gii iure fruantur, prout quisque Statuum ante religionis diſſidia eorum iurium particeps fuit. Quae vero et quot perſonae ad eiusmodi conuentus mitti debeant, de eo Praeſulibus cum Capitulis et Conuentualibus ſtatuere liberum eſto.

De Titulis Principum Eccleſiaſticorum Aug. Conf. eorumque *Seſſione* in Comitiis.

§. 22. De titulis *principum eccleſiaſticorum* ex Auguſtana Confeſſione ita conuenit, vt absque tamen praeiudicio ſtatus et dignitatis titulis *electorum aut poſtulatorum* in Archiepiſcopum, Epiſcopum, Abbatem, Praepoſitum, inſigniantur, *ſeſſionem* autem in *ſcamno* inter eccleſiaſticos et ſeculares *intermedio* et *transuerſo* capiant, quibus a latere aſſideant in conuentu omnium trium Imperii Collegiorum Director Cancellariae Moguntinenſis, nomine Domini Archiepiſcopi, actorum Comitialium generali directione fungens, et poſt ipſum Directores Collegii Principum, idemque obſeruetur in Senatu Principum collegialiter congregato, a ſolis iſtius Collegii actorum directoribus.

VII. In *Epiſcopatibus mixtis* numerus Canonicorum et Religionis ſtatus ad normam anni 1624. aeſtimetur.

§. 23. Quot *Capitulares* aut *Canonici* die prima Ianuarii anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto vſpiam vel Auguſtanae Confeſſionis vel Catholici fuerunt, totidem illic ex vtraque Religione erunt ſemper, nec decedentibus niſi eiusdem religionis conſortes ſurrogentur. Si vero alicubi iam plures Catholici, vel Auguſtanae Confeſſionis Capitulares aut Canonici beneficia poſſident, quam anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto, ii quidem ſupernumerarii beneficia et praebendas ad vitam retineant, mortuis vero tam diu Catholicis Auguſtanae Confeſſioni addicti, et his Catholici ſuccedant, donec redintegratus fuerit vtriusque religionis Capitularium et Canonicorum numerus, qui die prima Ianuarii, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto erat. *Exercitium* vero *religionis* in *mixtis Epiſcopatibus* ita reſtituatur et permaneat, vbi et quatenus id anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto palam receptum permiſſumque fuit, neque ſupradictis omnibus vel eligendo vel praeſentando aliterue quicquam detrimenti creetur.

§. 24.

§. 24. Qui Archiepiscopatus, Episcopatus et aliae fundationes atque bona ecclesiastica immediata vel mediata in *satisfactionem Regiae Maiestatis Regnique Sueciae*, aut *aequiualentem* recompensationem indemnitatemque suorum foederatorum, Amicorum et Interessatorum concesserunt, peculiaribus suis conuentionibus infra contentis per omnia relinquantur. In omnibus vero iis, quae ibi non continentur, et inter haec, quoad §m. *Ius Dioecesanum etc.* 16. infra positum Constitutionibus Imperii et huic transactioni subiecti manento. VIII. Quid obtineat circa bona Ecclesiastica *Regno Sueciae* eiusque foederatis cessa.

§. 25. Quaecunque *Monasteria*, *Collegia*, *Balliuias*, *Commendas*, *templa*, *fundationes*, *scholas*, *hospitalia*, *aliaue bona ecclesiastica mediata*, vt et eorum reditus iuraque, quocunque ea nomine appellata fuerint, *Augustanae Confessionis* Electores, Principes, Status anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto die prima Ianuarii possederunt, eadem omnia et singula, *siue retenta semper*, *siue restituta*, *siue vigore huius transactionis restituenda*, iidem possideant, donec controuersiae Religionis amicabili partium compositione vniuersali definiantur, non attentis *exceptionibus*; siue ante siue post transactionem Passauiensem aut Pacem Religiosam reformata et occupata, aut quod non de, vel *in territorio* Augustanae Confessionis Statuum, vel *exempta* vel aliis Statibus iure *suffraganeatus*, *Diaconatus*, aliaue quauis ratione obligata fuisse dicuntur. Vnicum solumque huius transactionis, restitutionis, obseruantiaeque futurae fundamentum sit *die prima Ianuarii Anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto habita possessio*, irritis prorsus exceptionibus, quae ex introducto alicubi exercitio interimistico, vel anterioribus aut secutis pactis, generalibus aut specialibus transactionibus, vel litibus motis, causisue decisis, vel etiam decretis, mandatis, Rescriptis, paritoriis, reuersalibus, litispendentiis, vel aliis quibuscunque praetextibus et rationibus desumi possent. IX. Bona Ecclesiastica mediata Statuum A. C. ex sola possessione anni 1624. aestimanda.

Vbi igitur supradictorum omnium bonorum, eorundem pertinentium, fructuumue Augustanae Confessionis Adempta, ad illius termini statum

ipsis restituantur, nec amplius ii turbentur.

fessionis Statibus aliquid, quouis modo aut praetextu, siue iudicialiter siue extraiudicialiter a dicto tempore *interuersum* aut *ademptum* est, omnino absque mora et indistincte (interque illa specialiter etiam Monasteria, fundationes, atque bona ecclesiastica omnia et singula a Principe *Würtembergico* anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto possessa) cum suis pertinentiis, reditibus et accessionibus vbicunque sitis, vna cum amotis documentis in priorem statum restituantur, nec Augustanae Confessioni addicti posthac in *habita* vel *recuperata* possessione vllo modo turbentur, sed ab omni persecutione *iuris* et *facti* perpetuo tuti sint, donec controuersiae religionis compositae fuerint.

Idem intuitu Catholicorum constituitur.

§. 26. Omnia quoque Monasteria, fundationes et sodalitia mediata, quae die prima Ianuarii anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto *Catholici* realiter possederunt, possideant et ipsi similiter, vt-vt in *Augustanae Confessionis Statuum territoriis et ditionibus* ea sita sint, non tamen in alios Religiosorum ordines, quam quorum regulis primitus dicata sunt, commutentur, nisi talium *Religiosorum ordo plane interciderit*: tunc enim Magistratui Catholicorum liberum esto, ex alio in Germania ante dissidia religionis exorta, vsitato ordine nouos Religiosos substituere.

In mixtis locis numerus *Religiosorum* et *Religionis* exercitium per statum a. 1624. determinatur.

In quibuscunque vero fundationibus, ecclesiis collegiatis, monasteriis, hospitalibus eiusmodi mediatis Catholici et Augustanae Confessioni addicti promiscue vixerunt, viuant etiam post hac promiscue, numero prorsus eodem, qui die prima Ianuarii anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto ibidem repertus fuit; publicum etiam religionis exercitium idem maneat, quod quouis in loco dicto anno dieque vsitatum fuit, absque vnius vel alterius partis impedimento.

Itemque Ius *primariarum precum*

In quibuscunque etiam *fundationibus mediatis* anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto, die prima Ianuarii, Sacra Caesarea Maiestas *primarias*

preces

preces exercuit, exerceat eas imposterum, ad modum circa bona immediata superius explicatum. Idem plane hic obseruetur de *mensibus papalibus*, quod supra de iis §o quinta dispositum est. Conferant etiam Archiepiscopi, et quibus aliis id iuris competit, beneficia mensium extraordinariorum. Quod si quoque Augustanae Confessioni addicti in eiusmodi bonis ecclesiasticis mediatis dicto anno dieque a Catholicis realiter, plene vel ex parte possessis, iura *praesentandi*, *visitandi*, *inspectionis*, *confirmandi*, *corrigendi*, *protectionis*, *aperturae*, *hospitationis*, *seruitiorum operarum* habuerunt, item *parochos*, *praepositos* ibi aluerunt, iura ista illis sarta tectaque maneant.

in fundationibus mediatis; nec non *menses papales*.

A. C. *addictis* iura in Catholicorum bona Eccles. sarta maneant.

Et si electiones debito tempore modoue non fiant praebendarum vacantium, distributio et collatio in eiusdem religionis personas, cuius decedens fuit ex *iure deuoluto* ad eosdem pertineat, modo per hoc in istiusmodi bonis ecclesiasticis mediatis instituto Catholicae religionis nihil praeiudicetur, et Magistratui Catholicorum ecclesiastico sua iura ex instituto ordinis in ipsos Religiosos competentia salua et illibata sint; quibus etiam, si electiones aut collationes praebendarum vacantium debito tempore factae non fuerint, ius deuolutum saluum esto.

De *iure deuoluto*, si electio non debite fiat.

Quod ad *oppignorationes Imperiales* attinet, cum in Capitulatione Caesarea dispositum reperiatur, quod electus Romanorum Imperator, Electoribus, Principibus, caeterisque Statibus immediatis Imperii, eiusmodi oppignorationes confirmare, atque illos in earundem tranquilla possessione defendere ac manutenere debeat, conuentum est, hanc dispositionem, donec consensu Electorum, Principum et Statuum aliter statutum fuerit, obseruandam esse, atque propterea Ciuitati *Lindau* nec non *Weisenburgo* in Noricis, reddita sorte, oppignorationes Imperiales ipsis ademtas illico et plenarie restituendas.

Oppignorationes Imperiales non reluantur, donec consensu Statuum aliter fuerit statutum.

§. 27. Quae vero *bona Status Imperii sibi inuicem pignoris iure* ante hominis memoriam obligauerunt,

Oppignorationum a

Statibus Imp. inuicem factarum reluitioni quando sit locus?

verunt, in iis reluitioni aliter locus non detur, nisi possessorum exceptiones et merita causarum sufficienter examinentur. Quod si bona eiusmodi durante hoc bello vel absque praevia causae cognitione, vel non soluta sorte, ab aliquo occupata fuerint, vna cum documentis statim plenarie prioribus possessoribus reddantur, et si sententia reluitioni locum concedat, inque rem iudicatam transierit, atque sorte numerata restitutio subsecuta fuerit, Domino quidem directo liberum esse debet in huiusmodi terras oppignoratas ad se reuersas *suae religionis exercitium publice* introducere; incolae tamen et subditi migrare, aut suam, quam sub priori possessore huiusmodi terrarum oppignoratarum amplexi fuerant, *religionem deserere non cogantur*; de publico vero suae religionis exercitio inter ipsos et reluentem Dominum directum transigatur.

De *Religionis statu* in terris a pignoris nexu liberatis.

Nobilitas *Imp. Immediata* quoad Religionem, idem cum Imp. Statibus ius habeat.

§. 28. *Libera et immediata Imperii nobilitas*, omniaque et singula eius membra, vna cum subditis et bonis suis feudalibus et allodialibus, nisi forte in quibusdam locis ratione bonorum et respectu territorii vel domicilii aliis Statibus reperiantur subiecti, vigore Pacis religiosae et praesentis Conuentionis, in iuribus Religionem concernentibus et beneficiis inde promanantibus, *idem ius habeant*, quod supradictis Electoribus, Principibus et Statibus competit, nec in iis, sub quocunque praetextu impediantur aut turbentur; turbati vero omnes omnino in integrum restituantur.

Nec non *Liberae Imp. Ciuitates.*

§. 29. *Liberae Imperii Ciuitates* pro vt omnes atque singulae sub appellatione Statuum imperii, non tantum in Pace religionis et praesenti eiusdem declaratione, sed et alias vbique indubitate continentur, ita et ex illarum numero eae, in quibus vnica tantum religio anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto in vsu fuit, tam ratione *iuris reformandi*, quam aliorum casuum religionem concernentium in territoriis suis et respectu subditorum non minus ac intra muros et suburdia, *idem cum reliquis Statibus Imperii Superioribus* ius habeant, adeoque de istis gene-

generaliter dispofita et conuenta, de his quoque dicta et intellecta funto, non attento, quod in iis ciuitatibus, in quibus praeter Augustanae Confeffionis exercitium nullum aliud a Magiftratu et ciuibus, iuxta morem et Statuta cuiusque loci anno millefimo fexcentefimo vicefimo quarto introductum fuit, aliqui Catholicae religioni addicti ciues commorentur, vel etiam in aliquibus Capitulis, ecclefiis collegiatis, Monafteriis et Coenobiis ibidem fitis immediate vel mediate Imperio fubiectis, inque eo ftatu, qui fuit die prima Ianuarii, anno millefimo fexcentefimo vicefimo quarto, deinceps quoque cum *) Clero intra praedictum terminum non introducto, et ciuibus Catholicis pro tempore ibi exiftentibus tam actiue quam paffiue omnino relinquendis, Catholicæ religionis exercitium vigeat. Ante omnia vero illae Ciuitates Imperiales, quae fiue vni, fiue vtrique religioni addictae (et inter has pofteriores cum primis *Augufta Vindelicorum*, item que *Dunckelfpula*, *Biberacum Rauenfpurgium* et *Kauffbeura*) ab anno millefimo fexcentefimo vicefimo quarto *propter religionem* vel *bona ecclefiaftica* ante vel poft Transactionem Paffauienfem et infecutam Pacem religiofam occupata et reformata, vel alias intuitu religionis in politicis quocunque modo fiue extra fiue iudicialiter *aggrauatae* funt, in eum ftatum, in quo calendis Ianuarii praedicti anni millefimi fexcentefimi vicefimi quarti, tam in facris quam in profanis fuerunt, non minus ac reliqui Status Imperii fuperiores *pleniffime reponantur*, inque eo absque vlteriore turbatione perinde atque illae, quae tum temporis adhuc poffederunt, aut interea poffeffionem recuperarunt, vsque ad amicabilem religionum compofitionem conferuentur, neutrique partium alteram de religionis fuae exercitio, ecclefiae ritibus, et caeremoniis deturbare fas fit, fed ciues pacifice et comiter inuicem cohabitent, *liberumque religionis fuae et bonorum vfum vltro citroque habeant*, caffatis rerum iudicatarum et transactarum, litifpendentiarum

Mixtorum locorum iure non cenfeantur, propter quorundam inhabitantium Cathol. Religionis exercitium.

Ciuitates Imp. ab an. 1624 intuitu Religionis grauatae, in illius anni ftatum pleniffime reftituantur.

In *mixtis Ciuitatibus* neutri partium, alteram turbare fas fit.

*) Vocem *cum* ex *Authentico* Inftrumento *Suecico pacis Weftph.* reftituit *Dau. Ge. Struben tom. III, Rechtl. Bedenken* refp. 101. p. 361.

tiarum, aliisque §o secundo et nono enumeratis *exceptionibus*; Saluis tamen iis, quae politicorum ratione de *Augusta Vindelicorum*, *Dunckelspula*, *Biberaco* et *Rauensburgo* dicto §o secundo disposita sunt.

XII. Iura *Mediatorum* circa religionem.

§. 30. Quantum deinde ad Comites, Barones, Nobiles, Vasallos, Ciuitates, fundationes, Monasteria, Commendas, Communitates et subditos *Statibus Imperii immediatis*, siue *ecclesiasticis* siue *secularibus* subiectos pertinet, cum eiusmodi Statibus immediatis *cum iure territorii et superioritatis*, *ex communi per totum imperium hactenus vsitata praxi*, etiam ius reformandi exercitium religionis competat, ac dudum in Pace Religionis talium Statuum subditis, si a Religione Domini territorii dissentiant, *beneficium emigrandi* concessum, insuper maioris concordiae inter Status conseruandae causa cautum fuerit, quod nemo alienos subditos ad suam religionem pertrahere, eaue causa in defensionem aut protectionem suscipere, illisue vlla ratione patrocinari debeat, conuentum est, hoc idem porro quoque ab vtriusque religionis Statibus obseruari, nullique Statui immediato ius, quod ipsi ratione territorii et superioritatis in negocio religionis competit, impediri oportere.

Statibus Imp. ius reformandi, ratione territorii competens, impediri quidem non oportet;

§. 31 Hoc tamen non obstante Statuum Catholicorum Landsassii, Vasalli et subditi, cuiuscunque generis, qui siue *publicum* siue *priuatum Augustanae Confessionis Exercitium* anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto *quacunque anni parte*, siue certo *pacto* aut *priuilegio*, siue *longo vsu*, siue *sola* denique *obseruantia dicti anni* habuerunt, retineant id etiam imposterum, vna cum *annexis*, quatenus illa dicto anno exercuerunt, aut exercita fuisse probare poterunt. Cuiusmodi annexa habentur, *institutio Consistoriorum*, *Ministeriorum*, tam *scholasticorum* quam *ecclesiasticorum*, *Ius patronatus*, aliaque *similia iura*, nec minus maneant in possessione omnium dicto tempore in potestate eorundem constitutorum templorum, fundationum, monasteriorum, hospitalium, cum omnibus pertinentiis, reditibus et accef-

Catholicorum tamen Statuum *subditi Aug. Confess.* suae religionis exercitium ad regulam a. 1624. cum annexis retineant. Quae sint Religionis exercitii *annexa?*

acceſſionibus. Et haec omnia ſemper et vbique obſeruentur eo vsque, donec de religione Chriſtiana vel vniuerſaliter, vel inter Status immediatos eorumque ſubditos mutuo conſenſu aliter erit conuentum, nec quisquam a quocunque vlla ratione aut via turbetur.

§. 32. *Turbati* aut quocunque modo *deſtituti* vero, ſine vlla exceptione in eum, quo anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto fuerunt, ſtatum *plenarie reſtituantur*; idemque obſeruetur ratione ſubditorum Catholicorum Auguſtanae Confeſſionis Statuum, vbi dicto anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto vſum et exercitium Catholicae religionis publicum aut priuatum habuerunt.

Turbati reſtituantur in ſtatum anni 1624.

Idem obſeruetur circa *ſubditos Catholicos* Statuum Euang.

§. 33. *Pacta* autem, *transactiones*, *conuentiones* aut *conceſſiones*, quae inter tales immediatos Imperii Status, eorumque ſtatus prouinciales et ſubditos ſupradictos, de publico vel etiam priuato *exercitio religionis introducendo*, permittendo et conſeruando, ante hac interceſſerunt, initae et factae ſunt, eatenus ratae et firmae manento, *quatenus obſeruantiae dicti anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti non aduerſantur*, nec ab iisdem niſi mutuo conſenſu recedere liceat, non attentis ſed annihilatis omnibus anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti obſeruantiae, vtpote quae inſtar regulae obtineat, contrariis latis ſententiis, reuerſalibus, pactis, quibuscunque transactionibus: Et inter illa, quae Epiſcopus *Hildeſienſis*, et Duces *Brunsuico-Luneburgenſes* de religione eiusque exercitio Statuum et ſubditorum epiſcopatus Hildeſienſis nonnullis pactis anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo tertio tranſegerunt. Excipiantur vero a dicto termino et Catholicis reſeruentur nouem Monaſteria in Epiſcopatu Hildeſienſi ſita, quibus Duces Brunsuicenſes certis conditionibus eodem anno ceſſerunt.

Pacta de Religione, obſeruantiae anni 1624. aduerſa, annihilantur.

Obſeruantia anni 1624. inſtar *regulae* eſto.

Exceptio *nouem monaſteriorum Hildeſienſium.*

§. 34. Placuit porro, vt illi Catholicorum ſubditi Auguſtanae Confeſſioni addicti, vt et Catholici Au-

Catholicorum ſubditi Euangelici,

qui ao. 1624 nullum religionis exercitium habuerunt tolerentur.

Augustanae Confessionis statuum subditi, qui anno millesimo sexcentesimo vicesimo quarto publicum vel etiam priuatum Religionis suae exercitium *nulla anni parte habuerunt*, nec non qui post pacem publicatam deinceps futuro tempore, diuersam a Territorii Domino religionem profitebuntur et amplectentur, *patienter tolerentur*, et conscientia libera domi deuotioni suae sine inquisitione aut turbatione priuatim vacare, in vicinia vero, vbi et quoties voluerint, publico religionis exercitio interesse, vel liberos suos exteris suae religionis scholis aut priuatis domi praeceptoribus instruendos committere, non prohibeantur, sed eiusmodi Landsassii, Vasalli et Subditi in caeteris officium suum cum debito obsequio et subiectione adimpleant, nullisque turbationibus ansam praebeant.

Nemo ob religionem *despicatui* habeatur, sed paria vtrobique iura obtineant.

§. 35. Siue autem Catholici, siue Augustanae Confessionis fuerint subditi, nullibi ob religionem despicatui habeantur, nec a *mercatorum*, *opificum* ac tribuum communione, haereditatibus, legatis, hospitalibus, leprosoriis, elemosinis, aliisque iuribus aut commerciis, multo minus publicis *caemiteriis*, honoreue *sepulturae* arceantur, aut quicquam pro exhibitione funeris a superstitibus exigatur, praeter cuiusque parochialis ecclesiae iura pro demortuis pendi solita, sed in his et similibus pari cum conciuibus iure habeantur, *aequali iustitia protectioneque* tuti.

Religionis causa emigrantibus bonorum administratio salua maneat.

§. 36 Quod si vero subditus qui nec publicum nec priuatum suae religionis exercitium anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto habuit, vel etiam, qui post publicatam pacem religionem mutabit, sua sponte emigrare voluerit, aut a territorii domino iussus fuerit, liberum ei sit, aut retentis bonis aut alienatis discedere, retenta per Ministros administrare, et quoties ratio id postulat, ad res suas inspiciendas vel persequendas lites aut debita exigenda libere et sine litteris commeatus adire.

§ 37.

§. 37. Conuentum autem eſt, vt a territoriorum dominis, illis ſubditis, qui neque publicum neque priuatum exercitium religionis ſuae dicto anno habuerunt, et tamen tempore publicatae praeſentis pacificationis in vnius vel alterius religionis Statuum immediatorum ditionibus habitare deprehenduntur, quibus illi etiam annumerandi erunt, qui ob calamitates bellicas euitandas, non tamen animo transferendi domicilium alio emigrarunt, et facta pace in patriam redire volunt, terminus non minor *quinquennio*; illis vero, qui poſt pacem publicatam religionem mutant, non minor *triennio*, niſi tempus magis laxum et ſpatioſum impetrare potuerint, ad emigrandum praefigatur. Neque ſiue voluntarie ſiue coacte emigrantibus, *natiuitatis*, *ingenuitatis*, *manumiſſionis*, *noti opificii*, *honeſtae vitae* teſtimonia denegentur, aut iidem *reuerſalibus* inuſitatis, vel *decimationibus* ſubſtantiae ſecum exportatae plus aequo extenſis, praegrauentur, multo minus ſpontaneam ſuſcipientibus emigrationem, ſeruitutis aut vllo alio praetextu impedimentum inferatur. *De termino Emigrationis et de non praegrauandis emigraturis.*

§. 38. Sileſii etiam Principes Auguſtanae Confeſſioni addicti, Duces ſcilicet in *Brieg*, *Lignitz*, *Munſterberg* et *Oels*, itemque ciuitas *Vratislauienſis* in libero ſuorum ante bellum obtentorum iurium et priuilegiorum, nec non Auguſtanae Confeſſionis exercitio, ex gratia Caeſarea et Regia ipſis conceſſo manutenebuntur. XIII. *Sileſii Principes Aug. Confeſſionis* in huius exercitio manutenentur.

§. 39. Quod vero ad *Comites*, *Barones*, *Nobiles* eorumque ſubditos in reliquis Sileſiae ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam ſpectant, tum etiam de praeſenti in *Auſtria inferiori* degentes Comites, Barones et Nobiles attinet, quamuis Caeſareae Maieſtati ius reformandi exercitium religionis non minus quam aliis regibus et principibus competat, tamen non quidem ex pacto iuxta diſpoſitionem praecedentis verſiculi: *Pacta autem etc.* ſed ad *interuentionem* Regiae Maieſtatis Sueciae, et *in gratiam* intercedentium Auguſtanae Confeſſionis Statuum permittit, vt eiusmodi Comites, Barones et *Subditis in Sileſia et Auſtria* emigrandi neceſſitas remiſſa, religionis exercitium ipſis in vicinia indultum.

 Nobi-

Nobiles, illorumque in praedictis Silesiae Ducatibus subditi, ob professionem Augustanae Confessionis loco aut bonis cedere aut *emigrare non teneantur*; nec etiam prohibeantur dictae Confessionis exercitium in locis vicinis extra territorium frequentare, modo in reliquis tranquille et pacifice viuant, seque tales praestent, quales erga suum summum Principem decet. Si vero sua sponte emigrauerint, et bona sua immobilia vendere vel nolint, vel commode non possint, liber iis aditus rerum suarum inspiciendarum et curandarum causa concessus esto.

In *Silesiae Ducatibus*, subditis Euangelicis *tres Ecclesiae* concessae.

§. 40. Praeter haec autem, quae supra de dictis Silesiae Ducatibus, qui immediate ad Cameram Regiam spectant, disposita sunt, Sacra Caesarea Maiestas vlterius pollicetur, se illis, qui in his Ducatibus Augustanae Confessioni addicti sunt, pro huius Confessionis exercitio, *tres ecclesias* propriis eorum sumtibus extra ciuitates *Schweinitz*, *Iaur* et *Glogauium* prope moenia, locis ad hoc commodis iussu Suae Maiestatis designandis, post pacem confectam aedificandas, quam primum id postulauerint, concessuram.

Facultas intercedendi reseruata pro *Euangelicis* in terris hereditariis Imperatoris.

§. 41. Et cum de maiori religionis libertate et exercitio in supra dictis et reliquis *Caesareae Maiestatis* et *Domus Austriacae regnis et prouinciis* concedendo in praesenti tractatu varie actum sit, nec tamen ob Caesareanorum Plenipotentiariorum contradictiones conueniri potuerint; *Regia Maiestas Sueciae et Augustanae Confessionis ordines* facultatem sibi reseruant, eo nomine in proximis Comitiis aut alias apud Suam Caesaream Maiestatem, pace tamen semper permanente, et exclusa omni violentia et hostilitate, vlterius respectiue amice interueniendi, et demisse intercedendi.

§. 42.

§. 42. A ſola qualitate *feudali*, *vel ſubfeudali*, ſiue a Regno Bohemiae, ſiue ab Electoribus, Principibus et Statibus Imperii, ſiue aliunde procedant, ius reformandi non dependet, ſed feuda iſta et ſubfeuda, nec non Vaſalli, ſubditi et bona eccleſiaſtica in cauſis religionis, et quicquid iuris dominus feudi praetendat, introduxerit, aut ſibi arrogarit *ex ſtatu* anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti, die prima Ianuarii, perpetuo cenſeantur, quae vel iudicialiter vel extra iudicialiter innouata fuerint, tollantur et in priſtinum ſtatum reſtituantur. XIV. *Ius Reformandi* a qualitate feudali non dependeat. *Iura circa Religionem in feudis*, ex ſtatu a. 1624. cenſenda.

§. 43. *Territorii iure* vel ante vel poſt terminum anni milleſimi ſexcenteſimi viceſimi quarti *controverſo*, donec ſuper poſſeſſorio et petitorio cognoſcatur et decidatur, poſſeſſori praefati anni idem ius eſto, quantum equidem ad publicum exercitium attinet, ſubditi vero propter mutatam interim Religionem pendente territorii controuerſia migrare non cogantur. In iis locis, vbi *Catholici*, et *Auguſtanae Confeſſionis Status* ex aequo iure ſuperioritatis fruuntur, tam ratione publici exercitii, quam aliarum rerum religionem concernentium idem ſtatus maneat, qui fuit anno dieque ſupradictis. *Iure territorii controuerſo*, religio ad ſtatum anni 1624. aeſtimanda. Idem ſtatus maneat in *locis condomini*.

§. 44. Sola *criminalis iurisdictio* Cent=Gericht, ſolumque *ius gladii* et *retentionis*, *patronatus*, *filialitatis*, neque coniunctim neque diuiſim, ius reformandi tribuunt. Quae itaque hoc colore reformationes hucusque irrepſerunt pactisue intruſae ſunt, caſſantor, grauati reſtituuntor, et impoſterum ab eiusmodi penitus abſtinetor. *Iurisdictio Criminalis*, aliaque ſimilia, ius reformandi non tribuunt.

§. 45. Ratione *redituum* cuiuscunque generis, ad bona eccleſiaſtica eorumque poſſeſſores pertinentium, ante omnia obſeruetur id quod in Pace religionis §. Dargegen ſollen die Stände der Auſpurgiſcher Confeſſion etc. et §. Alsdann auch denen Ständen der alten religion etc. diſpoſitum inuenitur. XV. Circa *reditus Eccleſiaſticos* obſeruetur Pax Religioſa.

Reditus e Catholicorum prouinciis ao. 1624 Euangelicis praestiti, porro praestentur.

§. 46. Illi vero *reditus, census, decimae, pensiones*, quae vigore iam dictae pacis religionis Statibus Augustanae confessionis ob immediatas vel mediatas fundationes ecclesiasticas ante vel post pacem religiosam acquisitas, e Catholicorum prouinciis debentur, quorumque *in possessione, vel quasi percipiendi* anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto die prima Ianuarii fuerunt, absqne vlla exceptione soluantur. Si alicubi etiam Augustanae Confessionis Status quaedam protectionis, aduocatiae, aperturae, hospitationis, operarum, aut alia iura in Catholicorum Ecclesiasticorum ditionibus et bonis, siue intra siue extra territorium sitis, legitimo vsu aut concessione habuerunt, quemadmodum etiam Catholici Status, si quid eiusmodi ipsis circa bona ecclesiastica Augustanae Confessionis Statibus acquisita competit, omnes ex aequo iura sua pristina retineant, ita tamen vt ne per vsum eiusmodi iurium, bonorum ecclesiasticorum reditus, nimium praegrauentur et exhauriantur.

Iuraque in bonis ecclesiasticis rite quaesita, vtrinque retineantur,

Decimae etc. ex fundationibus iam destructis, ad statum anni 1624. praestandae: iisdem posthac destructis Domino Monasterii debentur.

§. 47. Reditus etiam nec non decimae, canones et pensiones Augustanae Confessionis Statibus, fundationibus iam destructis et collapsis ex alienis territoriis debitae, iis exsoluantur, qui anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto die prima Ianuarii in *possessione perceptionis vel quasi* fuerunt, quae vero ab anno millesimo sexcentesimo vigesimo quarto destructa fuerunt, aut in futurum concident, earum pensiones etiam in alienis territoriis domino destructi Monasterii seu loci, in quo id situm fuit exsoluantur.

Decimae nouales in alieno territorio, *fundationibus* ex statu anni 1624. praestentur.

Quae itidem fundationes die prima Ianuarii anni millesimi sexcentesimi vigesimi quarti in possessione vel quasi iuris decimandi e bonis noualibus in alieno territorio fuerunt, sint etiam imposterum, nihil autem noui iuris quaeratur. Inter ceteros Status Imperii et subditos id iuris esto, quod ius commune, vel cuiusque loci consuetudo et obseruantia de decimis ex bonis noualibus constituunt, aut per pactiones voluntarias conuentum est.

§. 48.

§. 48. Ius *dioeceſanum* et tota *iurisdictio eccleſiaſtica* cum omnibus ſuis ſpeciebus contra Auguſtanae Confeſſionis Electores, Principes, Status (comprehenſa libera Imperii Nobilitate) eorumque ſubditos, tam inter Catholicos et Auguſtanae Confeſſioni addictos, quam inter ipſos ſolos Auguſtanae Confeſſionis Status vsque ad compoſitionem Chriſtianam diſſidii religionis *ſuſpenſa eſto*, et *intra terminos, territorii cuiusque ius Dioeceſanum et iurisdictio eccleſiaſtica ſe contineat*. Ad conſequendos tamen reditus, cenſus, decimas et penſiones in iis Auguſtanae Confeſſionis Statuum ditionibus, vbi Catholici anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto, notorie in poſſeſſione vel quaſi exercitii iurisdictionis eccleſiaſticae fuerunt, vtantur eadem poſt hac quoque, ſed non niſi in exigendis hiſce penſionibus, nec procedatur ad excommunicationem, niſi poſt tertiam demum denunciationem. XVI. *Ius dioeceſanum* et Iurisdictio Eccl. in Aug. Confeſſionis conſortes, ſuspenſa.

Catholicorum Auguſtanae Confeſſioni addicti ſtatus prouinciales et ſubditi, qui anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto eccleſiaſticam iurisdictionem agnouerunt, in iis caſibus, modo dictae iurisdictioni ſubſint, qui Auguſtanam Confeſſionem nullatenus concernunt, modo ipſis occaſione proceſſus nihil iniungatur, *Auguſtanae Confeſſioni vel Conſcientiae* repugnans. Eodem etiam iure Auguſtanae Confeſſionis Magiſtratuum *Catholici ſubditi* cenſeantur, inque hos, qui anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo quarto publicum religionis Catholicae exercitium habuerunt, ius dioeceſanum, quatenus Epiſcopi illud dicto anno quiete in eos exercuerunt, ſaluum eſto. *Catholicorum ſubditi Euangelici* iurisdictionem Eccl. ad a. 1624. ſtatum agnoſcant. et viciſſim *Euangelicorum ſubditi Catholici*.

§. 49. In quibus Civitatibus vero Imperii *mixtae religionis exercitium* in vſu eſt, Catholicis Epiſcopis contra ciues Auguſtanae Confeſſionis nulla ſit iurisdictio, at Catholici iuxta obſeruantiam dicti anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti ſuo iure experiantur. De *Ciuitatibus Imp. mixtae* religionis.

XVII. Nemo Instrumentum Pacis, *scriptis vel dictis* audeat *impugnare. Dubia* circa illud ad *Comitia* deferantur.

§. 50. Vtriusque religionis Magistratus seuere et rigorose prohibeat, ne quisquam publice priuatimue *concionando*, *docendo*, *disputando*, *scribendo*, *consulendo* Transactionem Passauiensem, Pacem religiosam vel hanc imprimis siue declarationem, siue *transactionem* vspiam *impugnet*, *dubiam faciat*, aut *assertiones contrarias* inde deducere conetur. Quicquid etiam contrarii hactenus vel editum vel promulgatum publicatumue fuerit, irritum esto; sed si dubii quid, hinc aut aliunde incidat, aut ex causis pacem religiosam aut hanc transactionem tangentibus resultet, de eo in Comitiis vel aliis Imperii Conuentibus inter vtriusque religionis proceres non nisi amicabili ratione transigatur.

XVIII. De *Conuentibus* et *numero Deputatorum Imperii.*

§. 51. In *conuentibus Deputatorum Imperii ordinariis* numerus ex vtriusque religionis proceribus aequetur, de personis autem vel Statibus Imperii adiungendis in Comitiis proximis statuatur. In horum *conuentibus*, itemque *Comitiis vniuersalibus*, siue ex vno, siue duobus aut tribus Imperii Collegiis quacunque occasione aut ad quaecunque negotia deputandi veniant, aequetur deputatorum numerus ex vtriusque religionis proceribus. Vbi *extraordinariis Commissionibus* negotia in Imperio expedienda occurrunt, si res inter Augustanae Confessionis *Status versatur*, soli eidem religioni addicti deputentur; si *inter Catholicos*, soli Catholici, si *inter Catholicos et Augustanae Confessionis status* vtriusque religionis pari numero Commissarii denominentur et ordinentur. Placuit etiam, vt Commissarii quidem res a se gestas referant, et vota subiungant, instar tamen *sententiae* nihil definiant.

De officio et potestate *Commissariorum.*

XIX. *Pluralitas Votorum* in Causis religionis etc. non attendatur.

§. 52. In *causis religionis*, omnibusque aliis negotiis, vbi Status tanquam *vnum corpus* considerari nequeunt, vt etiam Catholicis et Augustanae Confessionis Statibus *in duas partes* euntibus, sola *amicabilis compositio* lites dirimat, *non attenta votorum pluralitate.* Quod vero ad pluralitatem votorum in materia collectarum attinet, cum res haec in praesenti

ſenti Congreſſu decidi non potuerit, ad proxima Comitia remiſſa eſto.

§. 53. Praeterea cum ob enatas ex praeſenti bello mutationes et alias cauſas de *iudicio Camerae Imperialis*, ad alium vniuerſis Imperii Statibus commodiorem locum transferendo, et Iudicem, Praeſides, Aſſeſſores et quoscunque Iuſtitiae miniſtros pares numero, vtriusque religionis praeſentando, ſicut etiam de reliquis ad iudicium Camerale ſpectantibus quaedam in medium allata fuerint, ſed in praeſenti congreſſu ob negotii grauitatem non tam plene expediri queant, in proxime indicendis Comitiis de his omnibus agi et conueniri, deliberationesque de reformatione iuſtitiae in deputatorum imperii conventu Francofurtenſi habitae, effectum dari, et ſi quae in his deſiderari videntur, ſuppleri et emendari debere, conuentum eſt. Ne tamen res haec prorſus in incerto maneat, placuit praeter iudicem et quatuor Praeſides, et quidem duos horum ex Auguſtana Confeſſione a ſola Caeſarea Maieſtate conſtituendos, numerum *Aſſeſſorum Cameralium ad quinquaginta* in vniuerſum adaugeri, ita vt Catholici, computatis duobus Aſſeſſoribus Imperatoris praeſentationi reſeruatis, viginti ſex, Auguſtanae Confeſſionis Status, viginti quatuor Aſſeſſores praeſentare poſſint et teneantur, atque ex ſingulis circulis mixtae religionis non tantum duos Catholicos, ſed etiam binos Auguſtanae Confeſſioni addictos aſſumere et eligere fas ſit. Caeteris ad iudicium Camerale pertinentibus, vt dictum eſt, ad proxima comitia reiectis.

XX. De rebus ad *Iudicium Camerale* ſpectantibus.

Numerus Aſſeſſorum ad 50. augendus.

§. 54. Ac proinde Circuli de praeſentandis mature in locum demortuorum nouis ad Camerale iudicium Aſſeſſoribus ſecundum ſchema ſubſequens admoneantur. Catholici etiam ſuo tempore de ordine praeſentandi conuenient, Caeſareaque Maieſtas mandabit, vt non ſolum in iſto iudicio Camerali cauſae eccleſiaſticae, vt et politicae inter Catholicos et Auguſtanae Confeſſionis Status, vel inter hos ſolos vertentes, vel etiam quando Catholicis, contra Catholicos Status litigantibus, tertius interueniens Auguſtanae

Quando ex *vtraque religione* Aſſeſſores pari numero legendi ſint, tam in Camera.

nae Confessionis Status erit, et vicissim quando Augustanae Confessionis Statibus contra eiusdem Confessionis Status litigantibus, tertius interueniens erit Catholicus, adlectis ex vtraque religione pari numero Assessoribus discutiantur et iudicentur. Sed idem etiam *in iudicio Aulico* obseruetur, huicque fini aliquot Augustanae Confessionis doctos et rerum Imperii peritos viros, ex iis Imperii Circulis, vbi vel sola Augustana Confessio vel simul etiam Catholica viget religio, adsciscat, eo quidem numero, vt eueniente casu paritas iudicantium ex vtraque religione Assessorum obseruari possit. Idem etiam quoad paritatem Assessorum obseruetur, quoties Augustanae Confessionis Status immediatus a mediato Catholico, vel immediatus Catholicus a mediato Augustanae Confessionis Statu iudicio conuenitur.

Quam in *iudicio Imp. Aulico.*

In *Iudicio Aulico*, quoad processum, seruetur *Ordinatio Cameralis.* Loco reuisionis, obtineat ibi *Supplicatio.*

§ 55. Quoad *processum iudiciarium*, ordinatio Camerae Imperialis etiam in Iudicio aulico seruabitur per omnia, tum vt ne partes ibidem litigantes omni remedio suspensiuo destituantur, loco reuisionis in Camera vsitatae licitum esto, parti grauatae a sententia in Iudicio aulico lata ad Caesaream Maiestatem *supplicare*, vt acta iudicilia denuo adhibitis aliis grauitati negotii paribus, neutrique partium addictis, ex vtraque religione aequali numero Consiliariis, et qui concipiendae et ferendae priori sententiae non interfuerint, aut certe referentium et correferentium partes non sustinuerint, *reuideantur*, liberumque sit Suae Maiestati, *in caussis maioribus* et vnde tumultus in Imperio timeri possent, insuper etiam *quorundam vtriusque religionis Electorum et Principum sententias et vota requirere.*

Visitatio Consilii Aulici a Moguntino fiat. Quando caussae iudiciales *ad Comitia* remittendae?

§. 56. *Visitatio Consilii Aulici* fiat ab Electore Moguntino toties, quoties opus fuerit, obseruatis iis, quae in proximis Comitiis de communi Statuum placito obseruanda esse videbuntur. Si quae vero dubia circa interpretationem constitutionum ac recessuum Imperii publicorum occurrunt, aut in diiudicandis caussis ecclesiasticis vel politicis inter partes supra expressas vertentibus, ex paritate Assessorum vtriusque reli-

religionis, poſtquam in pleno etiam Senatu, pari tamen ſemper vtrinque iudicantium numero, examinata fuerint, contrariae oriantur ſententiae, Catholicis quidem in vnam, Auguſtanae vero Confeſſionis Aſſeſſoribus in aliam abeuntibus, remittuntur ad *Comitia Imperii Vniuerſalia*; ſin autem duo pluresue Catholici cum vno aut altero Auguſtanae Confeſſionis Aſſeſſore, et viciſſim vnam, reliqui vero totidem numero, quamuis religione diſpares, alteram amplexi fuerint ſententiam, indeque contrarietas oriatur, hoc caſu iuxta ordinationem Camerae lis terminabitur, vlteriori remiſſione ad Comitia ceſſante: et haec omnia in cauſis Statuum comprehenſa immediata Imperii nobilitate, ſiue Actores illi, ſiue rei, ſiue interuenientes fuerint, obſeruentur. Si vero inter mediatos vel Actor vel reus, vel tertius interveniens fuerit Auguſtanae Confeſſionis, et paritatem iudicantium ex vtriusque religionis Aſſeſſoribus poſtulauerit, adhibeantur pares. Eueniente autem tunc votorum paritate, ceſſet remiſſio ad Comitia, et lis iuxta ordinationem Camerae terminetur. Caetera in aulico, non minus quam in Camerae imperialis iudicio priuilegium primae iuſtantiae, auſtregarum iura, et priuilegia de non appellando Statibus Imperii illibata ſunto, nec per mandata aut commiſſiones, aut auocationes, aut quouis alio modo turbantor.

Quae remiſſio in *cauſis mediatorum* ceſſat.

Iura Auſtregarum etc. Statibus illibata ſunto.

Denique cum etiam de abolendis curia Imperiali Rottvilae, iudiciis prouincialibus Sueuiae, et aliis hinc inde per Imperium hactenus vſitatis mentio iniecta fuerit, reſque haec grauioris viſa ſit momenti, de his quoque vlterior deliberatio ad proxima Comitia remiſſa eſto.

Curiae Rottvilenſis abolitio ad Comitia remiſſa.

§. 57. Aſſeſſores Auguſtanae Confeſſionis praeſententur ab

Schema *Praeſentationis Aſſeſſorum Aug. Conf.*

Electore { Brandenburgico, Palatino, Saxonico } 6

Cir-

Circulo	Superioris Saxoniae	4	alternando per hos duos Circul.
	Inferioris Saxoniae	4	
Circuli	Franconici Statibus Augae Conf.	2	1. alternando per hos quatuor circulos.
	Sueuici	2	
	Superioris Rhenani	2	
	Westphalici	2	

Statuum A. C. *sub Circulo Bauar.* iura salua sint.

§. 58. Et quamuis sub schemate nulla fiat mentio Statuum Imperii Augustanae Confessionis, qui sub *Circulo Bauarico* comprehenduntur, nihil tamen ex eo ipsis praeiudicetur, sed salua maneant horum iura, priuilegia et libertates.

ARTICVLVS VI.

Exemtio Civit. *Basileensis* et *Heluetiorum* a Iurisdictione Imperii.

Cum item Caesarea Maiestas ad querelas nomine Ciuitatis Basiliensis et vniuersae Heluetiae coram ipsius Plenipotentiariis ad praesentes Congressus Deputatis, propositas super nonnullis processibus et mandatis executiuis, a Camera Imperiali contra dictam ciuitatem aliosque Heluetiorum vnitos Cantones eorumque Ciues et subditos emanatis requisita ordinum Imperii sententia et Consilio singulari decreto, die decima quarta *Mensis Maii*, anno proxime praeterito declarauerit, praedictam Ciuitatem Basileam coeterosque Heluetiorum Cantones in *possessione vel quasi plenae libertatis et exemptionis ab Imperio esse*, ac nullatenus eiusdem Imperii Dicasteriis et iudiciis subiectos, placuit hoc idem publicae huic pacificationis Conuentioni inserere, ratumque et firmum manere, atque idcirco eiusmodi processus vna cum arrestis eorum occasione quandocunque decretis prorsus cassos et irritos esse debere.

ARTICVLVS VII.

Reformatis qualia circa religionem

§. 1. Vnanimi quoque Caesareae Maiestatis omniumque Ordinum Imperii consensu placuit, vt quicquid

quid iuris aut beneficii cum omnes aliae Constitutiones Imperii, tum pax religionis et publica haec transactio, in eaque decisio grauaminum caeteris Catholicis, et Augustanae Confessioni addictis Statibus et subditis tribuunt, id etiam iis, qui inter illos *Reformati* vocantur, competere debeat, saluis tamen semper Statuum, qui Protestantes nuncupantur, inter se et cum subditis suis *conuentis pactis*, *priuilegiis*, *reversalibus*, *et dispositionibus aliis*, *quibus de religione eiusque exercitio*, *et inde dependentibus*, cuiusque loci statibus et subditis huc vsque *prouisum est*, salua itidem cuiusque *conscientiae libertate.* Quoniam vero controuersiae religionis, quae inter modo dictos protestantes vertuntur, hactenus non fuerunt compositae, sed vlteriori compositioni reseruatae sunt, adeoque illi duas partes constituant: ideo de *iure reformandi* inter vtramque ita conuentum est, vt si aliquis princeps, vel alius territorii dominus, vel alicuius ecclesiae patronus posthac ad alterius partis sacra transierit, aut principatum aut ditionem, vbi alterius partis sacra, exercitio publico de praesenti vigent, seu iure successionis, seu vigore praesentis Tractatus pacis, alioue quocunque titulo nactus fuerit, aut recuperarit, ipsi quidem *Concionatores aulicos suae Confessionis* citra subditorum onus aut praeiudicium secum, atque in Residentia sua habere liceat, at fas ei non sit vel publicum Religionis exercitium, leges aut Constitutiones ecclesiasticas hactenus ibi receptas immutare, vel templa, scholas, hospitalia, aut eo pertinentes reditus, pensiones, stipendia, prioribus adimere, suorumque sacrorum hominibus applicare, vel iuris *territorialis*, *episcopalis*, *patronatus*, alioue quocunque praetextu subditis, ministros alterius Confessionis obtrudere, vllumue aliud *impedimentum* aut *praeiudicium* directe vel indirecte *alterius sacris afferre.* Et vt haec Conuentio eo firmius obseruetur, liceat hoc mutationis casu ipsis communitatibus *praesentare*, vel quae praesentandi ius non habent, nominare idoneas scholarum et ecclesiarum Ministros a publico loci Consistorio et Ministerio, si eiusdem cum praesentantibus vel nominantibus Communitatibus sunt religionis,

cum ceteris Statibus et subditis, iura tribuuntur. *Saluis pactis* Protestantium inter se et cum subditis suis. De *iure Reformandi* Protestantium inter se inuicem, restricto.

Quid iuris competat *subditis* in casum *mutatae religionis domini.*

ligionis, vel hoc deficiente eo loco, quem ipſae Communitates elegerint, *examinandos et ordinandos*, atque a principe vel domino poſtea ſine recuſatione *confirmandos*.

Quid iuris, ſi *pars Communitatis* domino religionem nouiter amplectatur?

§. 2. Si vero aliqua communitas, eueniente mutationis caſu domini ſui religionem amplexa, petierit ſuo ſumtu *exercitium*, cui princeps vel dominus addictus eſt, liberum eſto ſine reliquorum praeiudicio ei illud indulgere, a *ſucceſſoribus non auferendum*. At conſiſtoriales ſacrorum viſitatores, Profeſſores ſcholarum et Academiarum, Theologiae et Philoſophiae, non niſi eidem religioni addicti ſint, quae hoc tempore quolibet in loco publice recepta eſt.

Clauſula ſaluatoria pro *Principibus Anhaltinis*.

Sicut autem ſupradicta omnia de mutationibus futuris intelligenda ſunt, ita iuribus Principum Anhaltinorum et ſimilium, quae ipſis competunt, nullum adferant praeiudicium.

Praeter 3. *Religiones*, nulla alia recipiatur.

Sed praeter *religiones ſupra nominatas*, nulla alia in ſacro imperio Romano *recipiatur vel toleretur*.

ARTICVLVS VIII.

Quoad *ſtatum Politicum*, Status Imp. in *poſſeſſione iurium ſuorum* confirmantur.

§. 1. Vt autem prouiſum ſit, ne poſt hac in ſtatu politico controuerſiae ſuboriantur, omnes et ſinguli Electores, Principes et Status Imperii Romani in *antiquis ſuis iuribus*, praerogatiuis, libertate, priuilegiis, libero iuris territorialis tam in *eccleſiaſticis* quam *politicis exercitio*, ditionibus, regalibus, horumque omnium poſſeſſione, vigore huius transactionis, ita ſtabiliti firmatique ſunto, vt a nullo vnquam ſub quocunque praetextu, de facto turbari poſſint vel debeant.

De *iure Suffragii* Statuum Imp. in Comitiis, circa *negotia publica*.

§. 2. Gaudeant ſine contradictione *iure ſuffragii in omnibus deliberationibus ſuper negotiis Imperii*, praeſertim vbi *leges ferendae*, *vel interpretandae*, *bellum decernendum*, *tributa indicenda*, *delectus aut hoſpitationes militum inſtituendae*, *noua munimenta intra ſtatuum ditiones extruenda nomine publico*, *veteraue firmanda praeſidiis*, nec non

vbi

vbi pax aut foedera facienda, aliaue eiusmodi negotia peragenda fuerint, nihil horum aut quicquam simile posthac vnquam fiat vel admittatur, nisi de Comitiali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio et consensu. Cum primis vero ius faciendi *inter se* et *cum exteris* foedera, pro sua cuiusque *conseruatione ac securitate*, singulis Statibus perpetuo liberum esto, ita tamen ne eiusmodi foedera sint contra Imperatorem et Imperium, pacemque eius publicam, vel hanc imprimis transactionem, fiantque saluo per omnia iuramento, quo quisque Imperatori et Imperio obstrictus est.

De *iure Foederum* Statuum Imp.

§. 3. Habeantur autem *Comitia Imperii* intra sex menses a dato ratificatae pacis, postea vero quoties id publica vtilitas aut necessitas postulauerit. In proximis vero Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conuentuum defectus, ac tunc quoque de *electione Romanorum Regum*, certa constantique *Caesarea Capitulatione concipienda*, de modo et ordine in *declarando* vno vel altero Statu *in bannum Imperii*, praeter eum, qui alias in constitutionibus Imperii descriptus est, tenendo, redintegrandis *circulis*, renouanda *matricula*, reducendis *Statibus exemtis*, moderatione et remissione *Imperii collectarum*, reformatione *politiae* et *iustitiae*, taxae *sportularum* in iudicio camerali, *ordinariis deputatis* ad modum et vtilitatem Reipublicae rite formandis, legitimo munere *Directorum* in Imperii Collegiis et similibus negotiis, quae hic expediri nequiverant, ex communi Statuum consensu agatur et statuatur.

De *Comitiis Imperii* habendis, et de *proximorum Comitiorum obiectis*.

§. 4. Tam in vniuersalibus vero, quam particularibus diaetis, *liberis Imperii Ciuitatibus*, non minus quam caeteris Statibus Imperii competat *votum decisiuum*, iisque rata et intacta maneant *regalia*, vectigalia, reditus annui, libertates, priuilegia confiscandi, collectandi et inde dependentia, aliaque iura ab Imperatore et Imperio legitime impetrata, vel longo vsu ante hos motus obtenta, possessa et exercita, cum *omnimoda iurisdictione* intra muros et in

De *Voto Comitiali* decisiuo *Liberarum Imp. Ciuitatum*, earundemque Iuribus.

territorio, caſſatis, annullatis, et in futurum prohibitis iis, quae per *repreſſalias*, *arreſta*, *viarum occluſiones* et alios actus praeiudiciales, ſiue durante bello quocunque praetextu, in contrarium facta et propria authoritate huc vsque attentata ſunt, *ſiue* dehinc, nullo praecedente legitimo iuris et executionis ordine, fieri attentariue poterunt. De caetero omnes *laudabiles conſuetudines* et ſacri Romani Imperii conſtitutiones et leges fundamentales impoſterum religioſe ſeruentur, ſublatis omnibus, quae bellicorum temporum iniuria irrepſerant, confuſionibus.

De religioſe *ſeruandis Imperii legibus*, monitum.

Quatenus contra *debitores* bello lapſos procedendum ſit.

§. 5. De indaganda aliqua *ratione et modo aequitati conueniente*, qui perſecutiones *actionum contra debitores*, *ob bellicas calamitates fortunis lapſos*, aut nimio vſurarum curſu aggrauatos moderate terminari, indeque naſcituris maioribus incommodis, etiam tranquillitati publicae noxiis obuiam iri poſſit, Caeſarea Maieſtas curabit exquiri tam iudicii aulici, quam Cameralis vota et conſilia, quae in futuris Comitiis proponi et in conſtitutionem certam redigi poſſint, interea tamen temporis in huiusmodi cauſis ad iudicia cum ſumma Imperii tum ſingularia Statuum delatis circumſtantiae a partibus allegatae bene ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis praegrauetur; ſed haec omnia Holſatiae conſtitutione ſalua et illaeſa.

Limitatio intuitu *Holſatiae*.

ARTICVLVS IX.

De *Commerciis* in priſtinam libertatem reſtituendis.

§. 1. Et quia publice intereſt, vt facta pace Commercia viciſſim refloreſcant, ideo conuentum eſt, vt quae eorum praeiudicio et contra vtilitatem publicam hinc inde per Imperium belli occaſione nouiter propria authoritate contra iura, priuilegia, et ſine conſenſu Imperatoris atque Electorum Imperii inuecta ſunt, vectigalia et telonia, vt et abuſus *Bullae Brabantinae*, indeque natae repreſſaliae et arreſta, cum inductis peregrinis *certificationibus*, *exactionibus*, *detentionibus*, itemque immoderata poſtarum, omniaque alia inuſitata onera et impedimenta, qui-

bus

bus commerciorum et nauigationis vſus deterior redditus eſt, penitus tollantur, et prouinciis, portubus, fluminibus quibuscunque ſua priſtina *ſecuritas*, *iurisdictio et vſus*, prout ante hos motus bellicos a pluribus retro annis fuit, reſtituantur et inuiolabiliter conſeruentur.

§. 2. Territoriorum, quae flumina alluunt, et aliorum quorumcunque iuribus ac priuilegiis, vt et teloniis ab Imperatore de conſenſu Electorum cum aliis tum etiam Comiti Oldenburgenſi in Wiſurgi conceſſis, aut vſu diuturno introductis, in pleno ſuo vigore manentibus et executioni mandandis, tum vt plena ſit *commerciorum libertas* et *tranſitus* vbique locorum terra marique *tutus*, adeoque ea omnibus et ſingulis vtriusque partis foederatorum Vaſallis, ſubditis, clientibus et incolis, eundi, negotiandi, redeundique poteſtas data ſit, virtuteque praeſentium conceſſa intelligatur, quae vnicuique ante Germaniae motus paſſim competebat, quos etiam Magiſtratus vtrinque, contra iniuſtas oppreſſiones et violentias inſtar propriorum ſubditorum defendere ac protegere teneantur; hac conuentione, vt et iure legeque cuiusque loci per omnia ſaluis.

De *teloniis* legitimis, in primis *Oldenburgenſi*, conſeruandis.

Amneſtia intuitu Commerciorum indulta.

ARTICVLVS X.

§. 1. Porro quoniam Sereniſſima Regina Sueciae poſtulauerat, vt ſibi pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione ſatisfieret, pacique publicae in Imperio reſtaurandae condigne proſpiceretur, ideo Caeſarea Maieſtas de conſenſu Electorum, Principum et Statuum Imperii, cumprimis intereſſatorum, vigoreque praeſentis transactionis *concedit* eidem Sereniſſimae Reginae et futuris eius haeredibus ac ſucceſſoribus Regibus Regnoque Sueciae ſequentes *ditiones pleno iure in perpetuum et immediatum Imperii feudum.*

De *ſatisfactione Suecica.*

§. 2. Primo *totam Pomeraniam citeriorem*, vulgo Vor-Pommern dictam, vna cum inſula Rugia, iis finibus contentas, quibus ſub vltimis Pomeraniae

Ceſſio *Pomeraniae Citerioris* et *Rugiae Inſulae.*

d 2 Duci-

Ducibus descriptae fuerant. Ad haec e Pomerania vlteriori *Stettinum*, *Gartz*, *Dam*, *Golnaw* et Insulam *Wollin*, vna cum interlabente *Odera et Mari*, vulgo das frische Haff vocato, suisque tribus ostiis Peine, Schweine et Diewenau, atque adiacente vtrinque terra ab initio territorii regii vsque in mare Balthicum ea latitudine littoris orientalis, de qua inter Regios et Electorales Commissarios circa exactiorem limitum et caeterorum minutiorum definitionem amicabiliter conuenietur.

In *feudum Imperii hereditarium.*

§. 3. Hunc Ducatum Pomeraniae, Rugiaeque Principatum vna cum ditionibus locisque annexis, omnibusque et singulis ad ea pertinentibus *territoriis*, *praefecturis*, *vrbibus*, *castellis*, *oppidis*, *vicis*, *pagis*, *hominibus*, *feudis*, *fluminibus*, *insulis*, *lacubus*, *littoribus*, *portubus*, *stationibus*, *antiquis vectigalibus et reditibus*, et quibuscunque aliis ecclesiasticis et secularibus *bonis*, nec non *titulis*, *dignitatibus*, *praeeminentiis*, *immunitatibus et praerogatiuis*, ceterisque omnibus ac singulis ecclesiasticis et secularibus iuribus ac priuilegiis, quibus antecessores Pomeraniae Duces ea habuerant, incoluerant et rexerant, Regia Maiestas Regnumque Sueciae ab hoc die in perpetuum pro haereditario feudo habeat, possideat, iisque libere vtatur et inuiolabiliter fruatur.

Quid iuris in *Episcopatum Caminensem* competat *Sueco* et *Brandenburgico.*

§. 4. Quicquid etiam *iuris in collatione Praelaturarum et Praebendarum Capituli Caminensis* antehac habuerunt Duces Pomeraniae Citerioris, habeat imposterum Regia Maiestas Regnumque Sueciae perpetuo, cum potestate eas *extinguendi*, *reditusque mensae Ducali*, post modernorum Canonicorum et Capitularium decessum *applicandi*. Quicquid autem vlterioris Pomeraniae Ducibus competierat, competat Domino Electori Brandenburgico, vna cum integro Episcopatu Caminensi, eiusque territoriis, iuribus et dignitatibus, prout infra pluribus explicatur. *Titulis et insigniis Pomeraniae* tam Regia Domus, quam Brandenburgica promiscue vtantur, more inter priores Pomeraniae

niae Duces vsitato: Regia quidem perpetuo, Brandenburgica vero quam diu vllus e linea masculina superfuerit, absque tamen Rugiae Principatu, omnique alia praetensione vllius iuris in loca Regno Sueciae cessa. Deficiente vero linea masculina Domus Brandenburgicae omnes praeter Sueciam alii titulis et insigniis Pomeranicis abstinebunt. Atque tunc quoque vlterior Pomerania tota cum citeriori Pomerania, totoque Episcopatu et integro Capitulo Caminensi; adeoque omnibus antecessorum iuribus et expectantiis consolidata ad solos Reges Regnumque Sueciae perpetuo pertinebunt, spe interim *successionis* et *inuestitura simultanea* gauisuros, ita vt etiam ordinibus subditisque dictorum locorum pro *homagii* praestatione solito more caueant.

Extincta linea mascul. Brandenb. pertineat ad Sueciam Pomerania et Ep. Caminensis.

§. 5. Dominus Elector Brandenburgicus, caeterique omnes interessati exsoluunt ordines, officiales, et subditos singulorum supradictorum locorum *vinculis* et *sacramentis*, quibus hucusque sibi suisque domibus obstricti fuerant, eosque ad homagium et obsequia Regiae Maiestati Regnoque Sueciae more solito praestandum remittunt; atque ita Sueciam in plena iustaque eorum possessione constituunt, *renunciantes* omnibus *in ea praetensionibus*, ex nunc in perpetuum; idque pro se suisque posteris peculiari diplomate hic confirmabunt.

Renunciatio Brandenburgici Electoris in ditiones cessas.

§. 6. Secundo, Imperator de consensu totius Imperii concedit etiam Serenissimae Reginae eiusque haeredibus ac successoribus Regibus Regnoque Sueciae in perpetuum et immediatum Imperii feudum *Ciuitatem Portumque Wismariensem*, vna cum fortalitio Wallfisch et praefecturis Poel (exceptis pagis Seedorff, Weitendorff, Brandenhausen et Wangern, ad hospitale S. Spiritus in vrbe Lubeca pertinentibus,) et Neuenclofter, omnibus iuribus et appertinentiis, quibus ea Duces Megapolitani hucusque habuerant: ita vt dicta loca totusque portus cum terris vtriusque lateris ab vrbe in mare Balthicum liberae dispositioni Suae Maiestatis subsit; possitque ea *munimentis et praesidiis*, pro lubitu et exigentia cir-

Wismaria in feudum perpetuum Sueciae cessa.

cumſtantiarum, ſuis tamen propriis ſumptibus, firmare, ibique ſemper pro *ſuis nauibus claſſeque tutum ſecurumque receptum* ac ſtationem habere, iisque de caetero vti fruique eo iure, quod ipſi in caetera ſua Imperialia feuda competit: ita tamen vt Ciuitati Wiſmarienſi priuilegia ſua ſint ſalua, eiusque commercia protectione fauoreque Regio omni meliori modo promoueantur.

Itemque Archi et Epiſcopatus *Bremenſis* et *Verdenſis.*

§. 7. Tertio, Imperator de conſenſu totius Imperii concedit etiam vigore praeſentis Transactionis Sereniſſimae Reginae, eiusque haeredibus ac ſucceſſoribus Regibus, Regnoque Sueciae *Archiepiſcopatum Bremenſem et Epiſcopatum Verdenſem*, cum oppido et praefectura *Wilsbuſen*, omnique iure, quod vltimis Archiepiſcopis Bremenſibus competierat in *Capitulum et Dioeceſin Hamburgenſem* (ſalvis tamen Domui Holſaticae, vt et Ciuitati Capituloque Hamburgenſi ſuis reſpectiue Iuribus, Priuilegiis, libertate, pactis et poſſeſſione ſtatuque praeſenti per omnia, ita vt quatuordecim illi pagi in praefecturis Holſaticis Trittouienſi et Reinbeccenſi, pro moderno annuo Canone, Domino Friderico Duci Holſatiae Gottorpienſi et illius poſteris in perpetuum maneant) cum omnibus et ſingulis ad eos pertinentibus, vbicunque ſita ſunt, eccleſiaſticis et ſecularibus bonis et iuribus, quocunque nomine vocatis, terra marique, in perpetuum et immediatum Imperii feudum, ſub ſolitis quidem Inſigniis, ſed *titulo Ducatus*; ceſſante Capitulorum caeterorumque Collegiorum Eccleſiaſticorum eligendi et poſtulandi, omnique alio iure, adminiſtratione et gubernatione terrarum ad hos Ducatus pertinentium.

Sub titulo *Ducatus.*

De *Ciuitatis Bremenſis* iuribus.

§. 8. Ciuitati vero *Bremenſi* eiusque territorio et ſubditis praeſens ſuus ſtatus, libertas, iura et privilegia in eccleſiaſticis et politicis ſine impetitione relinquantur; ſi quae autem ipſi cum Epiſcopatu ſeu Ducatu aut Capitulis ſint, aut impoſterum enaſcantur controuerſiae, eae *vel* componantur amicabiliter, *vel* iure terminentur, ſalua interim cuique parti ſua, quam obtinet, poſſeſſione.

§. 9.

§. 9. Quarto, ratione ſupradictarum omnium ditionum, feudorumque Imperator cum Imperio cooptat Sereniſſimam Reginam Regnique Sueciae ſucceſſores in immediatum Imperii Statum, ita vt ad Imperii *Comitia* inter alios Imperii Status Regina quoque Regesque Sueciae ſub titulo Ducis Bremenſis, Verdenſis et Pomeraniae, vt et Rugiae Principis, Dominique Wismariae, citari debeant, aſſignata eis *ſeſſione* in conuentibus Imperialibus in Collegio Principum ſcamno ſeculari, loco quinto; *voto* quidem Bremenſi hoc ipſo loco et ordine, Verdenſi vero et Pomerano ordine antiquitus prioribus poſſeſſoribus competenti, explicando: De *Voto Comitiali* Sueci.

§. 10. In *Circulo* autem *ſuperioris Saxoniae* proxime ante Duces Pomeraniae vlterioris: In Circulis Weſtphaliae et inferioris Saxoniae, loco moreque receptis, ita vt inter Magdeburgenſem et Bremenſem, Circuli inferioris Saxoniae directorium alternetur; ſaluo tamen Ducum Brunsuicenſium et Lüneburgenſium Condirectorii iure. Itemque *Circulari*, et *Directorio*.

§. 11. Ad conuentus autem *Deputatorum Imperii*, tam Regia Maieſtas, quam Dominus Elector ſuos pro more ſolito mittant: cum autem vtrique Pomeraniae vnum tantum votum in iis competat, a Regia Maieſtate, *communicato* prius *conſilio* cum dicto Electore, id ſemper feratur. De voto communicatiuo in *Conuentibus Deputatorum Imperii*.

§. 12. Deinde concedit eis in omnibus et ſingulis dictis feudis *priuilegium de non appellando*, ſed hoc ita, vt ſummum aliquod *Tribunal* ſeu *appellationis* inſtantiam, commodo in Germania loco, conſtituant, eique idoneas praeficiant perſonas, quae vnicuique ius et iuſtitiam, ſecundum Imperii Conſtitutiones et cuiusque loci ſtatuta, absque vlteriori prouocatione, cauſarumue auocatione, adminiſtrent. *Priuilegium de non appellando*, et *ſupremum Tribunal conſtituendi*.

E contra vero ſi contigerit, ipſos tanquam Duces Bremenſes, Verdenſes aut Pomeraniae, vel etiam vt Principes Rugiae, aut Dominos Wismariae ex cauſa dictas ditiones concernente, ab aliquo legitime Itemque *Electionis fori*;

time conueniri, Caesarea Maiestas liberum eis relinquit, vt pro sua commoditate *forum eligant*, vel in Aula Caesarea vel Camera Imperiali, vbi actionem intentatam excipere velint. Teneantur tamen *intra tres menses* a die denunciatae litis sese declarare, coram quo iudicio sese sistere velint.

et erigendi *Academiam.*

§. 13. Praeterea concedit eidem Regiae Maiestati Sueciae ius *erigendi Academiam* vel Vniuersitatem, vbi quandoque ei commodum visum fuerit. Ad haec concedit eidem *moderna vectigalia* (vulgo Licenten vocata) ad littora portusque Pomeraniae et Megapoleos, iure perpetuo, sed ad eam taxae moderationem reducenda, ne commercia in iis locis intercidant.

Guarantia Imperii de ditionibus Sueco cessis.

§. 14. Exsoluit denique status, Magistratus, officiales et subditos dictarum respectiue ditionum feudorumque omnibus *vinculis* et *sacramentis*, quibus prioribus dominis et possessoribus aut praetendentibus hucusque obstricti fuerant, eosque ad subiectionem, obedientiam et fidelitatem Regiae Maiestati Regnoque Sueciae, ceu ab hoc die haereditario suo domino praestandum remittit, obligatque, atque ita Sueciam in plena iustaque eorum possessione constituit, verbo Imperiali promittens, se, non solum modernae Reginae, sed et omnibus futuris Regibus Regnoque Sueciae, ratione dictarum ditionum, bonorum, iuriumque concessorum *securitatem praestiturum*, eosque sicut caeteros Imperii Status in eorum possessione quieta *contra quemcunque inuiolabiliter conseruaturum et manutenturum:* Atque haec omnia peculiaribus inuestiturarum literis omni meliori modo confirmaturum.

Reciproca obligatio Sueci.

§. 15 Vicissim Serenissima Regina et futuri Reges Regnumque Sueciae dicta feuda omnia et singula a Caesarea Maiestate et Imperio *recognoscant;* eoque nomine, quoties casus euenerit, *inuestiturarum renouationes decenter petant*, iuramentum fidelitatis eique annexa. sicut antecessores, similesque Imperii vasalli, praestando.

§. 16.

§ 16. De caetero Ordinibus et subditis dictarum ditionum locorumque, nominatim *Stralsundensibus*, competentem eorum libertatem, bona, iura et priuilegia, communia et peculiaria legitime acquisita, vel longe vsu obtenta, cum libero Euangelicae Religionis exercitio, iuxta inuariatam Augustanam Confessionem perpetim fruendo, circa homagii renouationem et praestationem more solito confirmabunt. Interque eos *Ciuitatibus Anseaticis*, eam nauigationis et commerciorum libertatem tam in exteris regnis, rebuspublicis, et prouinciis, quam in Imperio integram conseruabunt, quam ibi ad praesens vsque bellum habuerunt. Clausula pro *Stralsundensibus*. pro *Ciuitatibus* item *Anseaticis*.

ARTICVLVS XI.

§. I. Pro *aequiualente* autem *recompensatione* Electori *Brandenburgico*, Domino *Friderico Wilhelmo*, quod ad promouendam pacem vniuersalem iuribus suis in Pomeraniam citeriorem et Rugiam, vna cum ditionibus locisque supra annexis cesserit, praestanda, eidem eiusdemque posteris et successoribus haeredibus atque agnatis masculis, cum primis Dominis Marchionibus *Christiano Wilhelmo*, olim administratori Archiepiscopatus Magdeburgensis, item *Christiano Culmbacensi*, et *Alberto Onolzbacensi*, eorundemque successoribus et haeredibus masculis, statim ac pax cum vtroque Regno et Statibus Imperii composita et ratificata fuerit, a Sacra Caesarea Maiestate de consensu Statuum Imperii et praecipue interessatorum tradatur *Episcopatus Halberstadiensis*, cum omnibus iuribus, priuilegiis, regalibus, territoriis et bonis secularibus et ecclesiasticis, quocunque nomine vocatis, nullo excepto, in *perpetuum et immediatum feudum*. Constituatur item Dominus Elector statim in possessione eiusdem quieta et reali, eoque nomine *sessionem et votum* in Comitiis Imperii et Circulo inferioris Saxoniae habeat. Religionem autem et *bona ecclesiastica* in eo statu relinquat, quemadmodum per Dominum Archi-Ducem Leopoldum Wilhelmum inita cum capitulo Cathedrali pactione, ordinata fuerant: ita tamen

De satisfactione Brandenburgica.

Cessio Episcopatus *Halberstadiensis* cum *voto* Comitiali et Circulari.

Religio illic in statu quo, relinquenda.

men vt nihilominus Epifcopatus domino Electori totique fuae Domui et agnatis mafculis fupra nominatis cum eorum fuccefforibus et haeredibus mafculis, ordine, quo fibi inuicem fuccedent, haereditarius maneat, atque Capitulo nullum ius in eligendo et poftulando, vel etiam regimine epifcopatus, et iis, quae eo pertinent, reliquum fit, fed modo dictus Dominus Elector, et iuxta ordinem fuccefforium reliqui fupra nominati ea *poteftate in hoc Epifcopatu vtantur, qua reliqui Principes Imperii in fuis territoriis vtuntur.* Liceatque *quartam partem Canonicatuum* (excepta Praepofitura in hanc computationem non numeranda) decedentibus fucceffu temporis modernis eorum poffefforibus Auguftanae Confeffioni addictis, extinguere, eorumque reditus *menfae Epifcopali incorporare.* Quod fi tot Canonici Auguftanae Confeffionis non fint, qui quartam partem totius corporis Canonicorum, dempto Praepofito, conficiant, numerus fuppleatur ex Catholicorum decedentium beneficiis,

Capitulo nullum ius in regimine competat.

Extinctio quartae partis *Canonicatuum* permiffa.

§ 2. Cum etiam *Comitatus Honfteinenfis* pro ea parte, qua feudum eft Epifcopatus Halberftadienfis, confiftens in duabus Dynaftiis fiue Praefecturis, Lohra et Klettenberg, et quibusdam oppidis, vna cum eo pertinentibus bonis et iuribus, poft vltimo defunctam Comitem huius familiae eidem Epifcopatui applicatus, atque a Domino Archi-Duce Leopoldo Guilielmo tanquam Epifcopo Halberftadienfi hactenus poffeffus fuerit, hunc eundem Comitatum porro quoque penes iftum Epifcopatum irreuocabiliter permanere placuit, adeo vt Domino Electori tanquam haereditario poffeffori iam dicti Epifcopatus Halberftadienfis de memorato Comitatu difponendi libera facultas effe debeat, non obftante nec vigorem habente vlla contradictione, quae a quoquam in contrarium moueri poffit.

Quatenus *Comitatus Honftein* eo pertineat.

§. 3. Teneatur item dominus Elector *Comitem a Tettenbach* in poffeffione Comitatus *Rheinftain* conferuare, eidemque inueftituram a Domino Archi-

Comitis a Tettenbach inueftitura.

chi-Duce de conſenſu Capituli conceſſam renovare.

§. 4. Eidem Domino Electori pro ſe et ſucceſſoribus ſuis ſupra ſcriptis tradatur *Epiſcopatus Mindanus*, cum omnibus iuribus et appertinentiis, pari ratione, vt ante memoratus Epiſcopatus Halberſtadienſis *in feudum perpetuum* a Sacra Caeſarea Maieſtate de conſenſu Statuum Imperii, ſtatimque poſt concluſam et ratificatam hanc pacificationem, Dominus Elector pro ſe et ſucceſſoribus ſuis in *poſſeſſione eiusdem* quieta et reali conſtituatur, eoque nomine ſeſſionem et votum in Comitiis Imperii vniverſalibus et ſingularibus, vt et circuli Weſtphalici obtineat, ſaluis tamen *ciuitati Mindenſi* ſuis Regaliis et iuribus in ſacris et prophanis, cum mero et mixto imperio in criminalibus et ciuilibus, praeſertim iure diſtrictus eiusque iurisdictionis exercitio conceſſo, et pro nunc apprehenſo, aliisque vſibus, immunitatibus et priuilegiis circa priſtina iura ipſis legitime competentibus; ita tamen vt pagi et villae domusque ad Principem, capitulum, totumque clerum et equeſtrem ordinem pertinentes et reſpectiue in diſtrictu et intra moenia Ciuitatis ſitae, omnino excipiantur, et de caetero ius Principis et capituli inuiolatum maneat.

Ceſſio Epiſcop. *Mindenſis* Domui Brandenburgicae facta.

Saluis iuribus *ciuitatis Mindenſis*.

§. 5. Dicto Domino Electori et ſucceſſoribus ſuis Epiſcopatus quoque *Caminenſis* in feudum perpetuum ab Imperatore et Imperio concedatur, eodem plane iure et modo, vt ſupra de Epiſcopatu Halberſtadienſi et Mindano diſpoſitum eſt, ſed cum hoc tamen diſcrimine, vt in Epiſcopatu Caminenſi integrum ſit Domino Electori Canonicatus, poſt deceſſum praeſentium Canonicorum extinguere, atque ſic ſucceſſu temporis totum Epiſcopatum vlteriori Pomeraniae adiungere ſeu incorporare.

Itemque Ep. *Caminenſis*, vna cum ſuppreſſione *Canonicatuum*.

§. 6. Similiter concedatur Domino Electori *expectantia* in Archiepiſcopatum Magdeburgenſem, ita quidem vt quandocunque eundem morte aut ſucceſſione in Electoratu vel quacunque alia *ſucceſſione* prae-

Expectantia in Archiepiſcopatum *Magdeburgenſem* data.

praesentis Administratoris Domini Augusti, Ducis Saxoniae, vacare contigerit, totus iste Archiepiscopatus cum omnibus eo pertinentibus territoriis, regalibus et iuribus, prout supra de Episcopatu Halberstadiensi dispositum est, Domino Electori suisque posteris et successoribus, haeredibus et agnatis masculis, non obstante vlla electione aut postulatione interea temporis siue clam siue palam facta, tradatur et conferatur in feudum perpetuum, sitque eidem vel iisdem ius authoritate propria vacantem apprehendendi possessionem.

Praestito Interim *homagio.*

§. 7. Interea autem teneatur Capitulum vna cum Ordinibus et subditis dicti Archi-Episcopatus statim conclusa pace praedicto domino Electori et toti Domui Electorali, pro se atque omnibus in ea successoribus et haeredibus atque agnatis masculis, se *sacramento fidelitatis et subiectionis* in euentum obstringere.

Iura et Privilegia Civitati *Magdeburgensi* salua sunto.

§. 8. Ciuitati vero *Magdeburgensi* pristina sua libertas et *priuilegium* Ottonis primi die septimo Iunii, Anno nongentesimo quadragesimo, quod etiamsi temporum iniuria deperditum, ad preces eiusdem humiliter porrigendas a Caesarea Maiestate renouabitur, tum etiam priuilegium *muniendi* et *fortificandi* ab Imperatore Ferdinando secundo concessum, quod cum omnimoda *iurisdictione* et *proprietate* ad quadrantem milliaris germanici extendatur; sicut et reliqua illius Priuilegia et iura in ecclesiasticis et politicis salua et inuiolata maneant, cum inserta clausula, quod in praeiudicium ciuitatis reaedificari non debeant suburbia.

Praefecturae Magdeburgenses Electori Saxoniae cessae.

§. 9. Caeterum quod ad quatuor Dynastias seu Praefecturas Querfurth, Gütterbock, Damb et Borck attinet, cum illae iam olim Domino Electori Saxoniae traditae sint, in eiusdem quoque ditione permaneant in perpetuum, cum hac tamen reseruatione, vt quae hactenus ratione earundem ad collectas Imperii et Circuli contributa fuit quota, a dicto Domino Electore Saxoniae imposterum exsoluatur, eaque

que Archi-Episcopatui dematur, et huius rei ratione expressa fiat prouisio in Matricula Imperii et Circuli.

Aequiualens Brandenburgicum.

Vt autem inde causata imminutio redituum Cameralium et ad mensam Archi-Episcopalem pertinentium aliquatenus resarciatur, iam dicto Electori Brandenburgico et successoribus suis, non solum statim post conclusam Pacem Praefectura Eglen, quae alias ad Capitulum spectabat, pleno iure possidenda et fruenda tradatur, cassato processu a Comitibus de Barby aliquot ab hinc annis desuper moto; sed etiam facultas sit, obtenta Archi-Episcopatus possessione quartam partem *Canonicatuum Cathedralium* illis decedentibus extinguendi, eorumque reditus *Camerae Archi-Episcopali* applicandi.

De debitis *Administratoris Magdeb.*

§. 10. Quae vero debita a praesente Domino Administratore, Augusto Duce Saxoniae *hactenus contracta* sunt, ex reditibus Archi-Episcopalibus, existente modis supradictis casu vacantiae et deuolutionis dicti Archi-Episcopatus ad Dominum Electorem Brandenburgicum et successores suos, neutiquam dissoluantur, neque integrum sit, dicto Domino Administratori posthac *nouis debitis*, oppignorationibus et alienationibus saepe dictum Archi-Episcopatum in praeiudicium Domini Electoris eiusque successorum, haeredum et agnatorum masculorum quoquo modo onerare.

Quomodo in prouinciis Brandenburgico cessis prospectum fuerit *subditorum iuribus* ac *religioni*.

§. 11. In his vero Domini Electoris Archi- et Episcopatibus de caetero salua maneant ordinibus et subditis competentia eorum iura et priuilegia, cum primis *inuariatae Augustanae Confessionis exercitium*, quale nunc ibi viget, nec minus locum habeant ea, quae in puncto grauaminum inter vtriusque religionis status et ordines Imperii transacta et conventa sunt, quatenus scilicet non aduersantur illi dispositioni, quae supra in articulo quinto de *Grauaminibus*, §. 8. continetur, incipiente: *Qui Archi-Episcopatus, Episcopatus et aliae fundationes atque bona Ecclesiastica, etc.* et finiente: *subiecta manen-*

manento etc. vtpote quem aeque hic valere debere, ac ſi verbotenus inſertus eſſet, et ſupra dictos Archi-Epiſcopatum et Epiſcopatus haereditario et immutabili iure apud Dominum Electorem atque Domum Brandenburgicam, omnesque in ea ſucceſſores, haeredes et agnatos in perpetuum plane, vt de reliquis terris ipſorum haereditariis iuris eſt, permanere oportet.

Tituli ditionum toti Domui communes ſint.

Ratione tituli autem conuentum eſt, vt iam dictus Dominus Elector cum tota Domo Brandenburgica et in ea omnes et ſinguli Marchiones Brandenburgici, *Duces Magdeburgenſes* et *Principes Halberſtadienſes* et Mindenſes appellentur et ſcribantur.

Reſtituenda Electori Brandenb. a Regina Sueciae, *Pomerania* Vlterior et *Colberga.*

§ 12. Regia quoque Maieſtas Sueciae reſtituat Domino Electori pro ſe et ſucceſſoribus ſuis haeredibus atque agnatis maſculis, primo reliquam *Pomeraniam vlteriorem* cum omnibus appertinentiis, bonis et iuribus ſecularibus et Eccleſiaſticis pleno iure, tam quoad Dominium vtile, quam directum, deinde *Colbergam cum toto Epiſcopatu* Caminenſi, omnique iure, quod vlterioris Pomeraniae Duces hucusque habuerunt in collatione Praelaturarum et Praebendarum Capituli Caminenſis, ita tamen vt ſalua maneant iura Regiae Maieſtati Sueciae ſupra conceſſa atque ordinibus et ſubditis in reſtitutis partibus vlterioris Pomeraniae Epiſcopatuque Caminenſi competentem eorum libertatem, bona, iura et priuilegia, ſecundum tenorem literarum reuerſalium (quibus etiam ordines et ſubditi dicti Epiſcopatus gaudere debent, ac ſi iis directe datae eſſent) cum libero Auguſtanae Confeſſionis exercitio, iuxta inuariatam Auguſtanam Confeſſionem, absque vlla perturbatione perpetim fruendo, circa homagii renouationem et praeſtationem omni meliori modo confirmet et conſeruet.

Itemque occupata.

§. 13. Tertio omnia loca, quae praeſidiis Sueciis inſeſſa tenentur per Marchiam Brandenburgicam.

§ 14.

§. 14. Quarto omnes *Commendas et bona ad ordinem Equestrem Diui Iohannis spectantia*, quae extra territoria Regiae Maiestati Regnoque Sueciae cessa continentur, vna cum *actis et regestis ceterisque literariis documentis originalibus, haec loca iuraque restituenda concernentibus*, communibus vero et vtramque nempe tam citeriorem quam vlteriorem Pomeraniam afficientibus in authentica et probante forma, quae in Archiuo et Cartophylaciis Aulae Stetinensis, vel alibi intra vel extra Pomeraniam reperiuntur. Et bona ordinis diui *Iohannis.*

ARTICVLVS XII.

§. 1. Pro eo vero, quod Duci Megapolitano Suerinensi, Domino Adolpho Friderico, in alienatione Ciuitatis Portusque Wismariensis decedit, competant ipsi eiusque haeredibus masculis, *Episcopatus Suerinensis et Ratzeburgensis* iure perpetui et immediati feudi (saluo tamen Domus Saxonico-Lawenburgicae, aliorumque vicinorum, vt et dictae Dioecefeos hincinde competenti iure) cum *omnibus iuribus, documentis literariis, Archiuo, rationariis, aliisque pertinentiis, et potestate extinguendi Canonicatus* vtrobique post praesenti tempore residentium Canonicorum decessum, omnesque *reditus mensae Ducali applicandi*, eoque nomine habeat sessionem in conuentibus Imperii et circuli Saxoniae inferioris, cum *duplici Principis titulo et voto.* Etsi vero eiusdem ex fratre nepos, Dominus *Gustauus Adolphus* Dux Megapolitano-Gustrouiensis antehac designatus fuerat Administrator Ratzeburgensis, quia tamen ipsi non minus, quam patruo beneficium restitutionis in suos Ducatus obtigerat, aequum visum est, vt patruo cedenti Wismariam, ipse vicissim hunc cedat Episcopatum. Conferentur autem dicto Duci Gustauo Adolpho, eo nomine compensationis ergo, *duo Canonicatuum*, iuxta modernam compositionem Grauaminum ad Augustanae Confessioni addictos pertinentium, beneficia, vnum in ecclesia cathedrali Magdeburgensi, alterum in *Halberstadiensi*, primum vacatura.

De aequiualenti *Megapolitano.*

Cessio Episcop. *Suerinensis* et *Razeburgensis.*

Duci *Gustrouiensi* duo Canonicatus concessi.

§. 2.

Familiae Megapolitanae ius in 2. *Canonicatus Argentin.*

§. 2. Quod deinde ad praetensos *duos Canonicatus* in ecclesia Cathedrali Argentinensi attinet, si quid eo nomine Statibus Augustanae Confessionis, iuxta praesentem transactionem competit, familiae Ducum Mecklenburgensium ex huiusmodi prouentibus duorum Canonicatuum portiones concedantur, absque tamen praeiudicio Catholicorum. Quod si vero contigerit lineam masculinam Suerinensem deficere, superstite Gustrouiana, tum haec iterum ipsi succedat.

Itemque in 2. Commendas *Miraw* et *Nemeraw.*

§. 3. Pro maiori vero dictae Domus Mecklenburgensis satisfactione cedant ipsi Commendae ordinis equestris Diui Iohannis Hierosolymitani *Miraw* et *Nemeraw*, in isto Ducatu sitae, vigore dispositionis in Articulo quinto §. 9. supra expressae in perpetuum, donec de controuersiis religionis in Imperio conuentum fuerit, et quidem lineae Suerinensi *Miraw*, lineae vero *Gustrouiensi* commenda *Nemeraw*, sub hac conditione, vt dicti ordinis consensum ipsi procurare, eidemque nec non Domino Electori Brandenburgico tanquam eius Patrono, quotiescunque casus euenerit, hactenus praestari solita, porro quoque praestare teneantur.

Confirmatio *Vectigalium*, et immunitas a *Tributis Imperii* ad 200000. thl.

§. 4. Confirmabit etiam Caesarea Maiestas eidem *vectigalia ad Albim* antehac obtenta in perpetuum, concessa insuper *immunitate a tributis* Imperii futuro tempore, citra causam satisfactionis militiae Suecicae, indicendis, donec summa ducentorum millium thalerorum Imperialium compensata fuerit. Cassetur insuper praetensum debitum *Wingerschianum*, vtpote ex causa belli ortum, processibus etiam et decretis desuper emanatis penitus annullatis, ita vt neque Duces Megapolitani, neque Ciuitas Hamburgensis eo nomine in posterum vnquam conueniri possint vel debeant.

ARTICVLVS XIII.

Domui Brunsuicensi

§. 1. Cum Domus Ducalis *Brunsuicensis* et *Luneburgensis* ob pacem publicam melius faciliusque stabi-

ſtabiliendam ceſſerit Coadiutoriis in Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſem et Bremenſem, itemque Epiſcopatus Halberſtadienſem et Ratzeburgenſem, obtentis ea conditione, vt inter alia etiam *alternatiua* iisdem cum Catholicis in Epiſcopatum Osnabrugenſem addiceretur ſucceſſio, Caeſarea Maieſtas praeſenti Sacri Romani Imperii ſtatui minime expedire iudicans pacem publicam propterea impediri diutius, conſentit et permittit, vt eiusmodi *alternatiua ſucceſſio* in dicto Epiſcopatu *Osnabrugenſi* deinceps inter Catholicos et *Auguſtanae Confeſſionis Epiſcopos*, ex familia tamen Ducum *Brunsuicenſium et Luneburgenſium*, quamdiu eadem durauerit, poſtulandos, locum habere debeat, modis et conditionibus ſequentibus.

datur ſucceſſio in *Epiſcopatum Osnabrugenſem.*

§. 2. Primo, Quoniam Dominus Guſtauus Guſtaui, *Comes in Waſenburg*, *Regni Sueciae Senator*, omni ſuo iuri in Epiſcopatum Osnabrugenſem, occaſione praeſentis belli obtento, *renunciat*, *iuramentumque*, a ſtatibus et ſubditis eiusdem ſibi praeſtitum, *remittit*, ideo Dominus Epiſcopus Franciscus Wilhelmus, eiusque *ſucceſſores*, ſicut et Capitulum Status et ſubditi dicti Epiſcopatus, virtute praeſentium obligati ſunto ad ſoluendum dicto Domino Comiti, eiusue mandatario, Hamburgi ſpatio quatuor annorum a die publicatae Pacis numerandorum, octuaginta *millia thalerorum* Imperialium, ita vt ſingulis annis vicena millia Hamburgi ad manus dicti Comitis eiusue mandatarii exſoluere et numerare teneantur, executione in non parentes ex lege communi huius Pacificationis ſuas vires obtinente.

In quem Comiti a *Waſenburg* 80000. thal. ſoluantur.

§. 3. Secundo, Reſtituatur dictus Epiſcopatus Osnabrugenſis totus et integer, cum omnibus ſuis appertinentiis ſecularibus et Eccleſiaſticis, moderno Domino Epiſcopo *Franciſco Wilhelmo* pleno iure poſſidendus, prout vniformis perpetuaeque *Capitulationis* leges communi Principis Franciſci Wilhelmi Domusque Brunsuico Luneburgicae et Capitularium Epiſcopatus Osnabrugenſis conſenſu iam ineundae ſancierint.

Reſtituatur Epiſcopatus *integer.*

e §. 4.

Religionis ſtatus in Epiſcopatu Osnabrugenſi ad ſtatum anni 1624. redactus.

§. 4. Tertio, *Status Religionis* ac coetus eccleſiaſtici, totiusque Cleri *vtriusque Religionis* tam in ipſa Vrbe Osnabrugenſi, quam in reliquis ad hunc Epiſcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis omnibusque aliis locis maneat et reducatur in eum, qui fuit *die prima Ianuarii anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo quarto*, ſtatum, ita tamen, vt prius fiat ſingularis quaedam determinatio et diſpoſitio de iis, quae poſt annum milleſimum ſexcenteſimum vigeſimum quartum, quoad verbi Miniſtros et diuinum cultum mutata deprehenduntur, etiam ſupradictae capitulationi inſerenda, caueatque Dominus Epiſcopus per literas reuerſales Statibus et ſubditis ſuis homagio (quatenus obſeruantia ab antiquo obtinuit) ab ipſis recepto, *iura ac priuilegia ſalua* fore, et quae praeterea futurae Epiſcopatus adminiſtrationi ſtatuumque et ſubditorum ſecuritati vtrimque neceſſaria videbuntur.

reuerſales] *ſubditis* dandi.

Epiſcopo ſuccedat Dux *Brunsvico - Luneburgicus*.

§. 5. Quarto, Defuncto eodem Domino Epiſcopo ſuccedat in Epiſcopatu Osnabrugenſi Dominus *Erneſtus Auguſtus* Dux *Brunsuicenſis et Luneburgenſis*, atque adeo vi huius Pacis publicae ſit deſignatus eiusdem ſucceſſor, teneaturque Capitulum Cathedrale Osnabrugenſe, vt et reliqui Status et ſubditi ſtatim poſt deceſſum aut reſignationem moderni Epiſcopi, eundem Dominum *Erneſtum Auguſtum* in Epiſcopum recipere, ac dicti ſtatus et ſubditi iſti fini intra trimeſtre, a concluſa hac pace computandum, ipſi ſolitum vt ſupra praeſtare homagium, iuxta conditiones in capitulatione perpetua cum Capitulo ineunda poſitas.

Alternatiua ſucceſſio perpetua ſit in Epiſcopatu Osnabrugenſi.

§. 6. Quod ſi vero Dux *Erneſtus Auguſtus* poſt obitum moderni Epiſcopi non fuerit ſuperſtes, teneatur Capitulum alium ex Domini Georgii Ducis *Brunsuicenſis et Luneburgenſis* poſteris in Epiſcopum ſuum poſtulare, conditionibus tamen in recepta Capitulatione vniformi initis perpetuo obſeruandis. Eo autem demortuo aut vltro reſignante teneatur dictum Capitulum vel electione vel poſtulatione Praeſulem Catholicum ſibi praeficere; ſin vero hac in parte

parte vel Canonicorum negligentia vel discordia intercesserit, locus sit ordinationi iuris Canonici et consuetudini Germaniae, salua tamen capitulatione perpetua, vt et hac transactione, et sic perpetuo admittatur *alternatiua* successio inter *Catholicos Episcopos* ex gremio Capituli electos, vel aliunde postulatos, atque *Augustanae Confessioni addictos*, sed non alios, quam ex *familia* modo nominati Ducis *Georgii* descendentes, et quidem si plures sint Principes, e *natu minoribus* eligatur vel postuletur Episcopus, nullis vero existentibus natu minoribus, sufficiatur vnus ex Principibus *regentibus*: Illis autem deficientibus, succedat tandem *Ducis Augusti posteritas*, alternatione, vti dictum, inter ipsam et Catholicos perpetua. Lineae *Guelpherbytanae* successio subsidiaria.

§. 7. Quinto, Teneatur non solum memoratus Dux *Ernestus Augustus*, sed etiam omnes et singuli ex familia Ducum Brunsuicensium et Luneburgensium Augustanae Confessioni addictorum in hoc Episcopatu alternatim succedentium *statum religionis*, coetus Ecclesiastici, totiusque Cleri, tam in ipsa vrbe Osnabrugensi, quam in reliquis ad hunc Episcopatum pertinentibus ditionibus, oppidis, villis, pagis, omnibusque aliis locis conseruare ac tueri, prout superius articulo *tertio* et *perpetua Capitulatione* dispositum est. *Status Ecclesiasticus* in Episcopatu ad normam *Capitulationis* seruandus.

§. 8. Sexto, ne etiam durante administratione et regimine Episcopi Augustanae Confessioni addicti circa censuram *Ecclesiasticorum Catholicorum*, itemque vsum et administrationem *Sacramentorum* ritu Romanae Ecclesiae, vt et caetera, quae sunt *Ordinis*, vlla difficultas aut confusio suboriatur, horum omnium dispositio, quoties alternatiua successio in talem Augustanae Confessioni addictum deuenerit, Domino *Archi-Episcopo Coloniensi*, velut *Metropolitano* reseruata, aduersus Augustanae Confessioni vero addictos plane sublata esto. Caetera superioritatis et regiminis iura in Ciuilibus et Criminalibus Augustanae Confessionis Episcopo iuxta Capitulationis leges illibata permaneant. Quoties vero *Catholicus Episcopus* in Episcopatu Osnabrugensi re- Iura *Coloniensis* ceu *Metropolitani*, regente Euangelico.

rum potitur, nihil omnino in *Augustanae Confessionis sacra* arroget sibi iuris, aut obtineat.

Walckenried, et *Schawen* Domui Brunsuicensi cessa.

§. 9. Septimo, Monasterium seu Praelatura Walckenried, cuius hoc tempore Administrator est *Christianus Ludouicus Dux Brunsuicensis et Luneburgensis*, vna cum praedio Schawen, perpetuo feudi iure Ducibus Brunsuicensibus et Luneburgensibus, itidem a Caesarea Maiestate et Imperio cum omnibus pertinentiis iuribusque conferatur eodem prorsus, quo supra inter Ducum Brunsuicensium et Luneburgensium familias succedendi ordine, annullato *iure aduocatiae*, *aliisque Episcopatus Halberstadiensis et Comitatus Hohnstainensis* praetensionibus omnino sublatis.

Itemque Monasterium *Groeningense* etc.

§. 10. Octauo, Ducibus quoque Brunsuicensibus et Luneburgensibus restituatur *Monasterium Gröningense*, quod antehac acquisitum Episcopatui Halberstadiensi cesserat; reseruatis etiam iuribus, quae dictis Ducibus in castrum *Westerburg* competunt, nec minus infeudatio Comiti *a Tattenbach* a Ducibus facta, eoque nomine initae leges, perinde vt iura crediti et pignoris Ducis *Christiani Ludouici* Vicario Friderico Skenkio a Winterstett in Westerburg competentia, sarta tecta maneant.

Expunctio *debiti Tyllio* cessi.

§. 11. Nono, Debitum a *Friederico Vlrico* Duce Brunsuicensi et Luneburgensi cum Rege Daniae contractum, et per hunc in pacificatione Lubecensi Sacrae Caesareae Maiestati cessum, posteaque Caesareae militiae Praefecto Comiti Tyllio donatum quod attinet; cum moderni Duces Brunsuicenses et Luneburgenses se ad hoc debitum persoluendum ob plures rationes teneri negauerint, eaque de re etiam per Legatos plenipotentiarios Coronae Sueciae instanter actum sit, amore pacis *remissio* et *expunctio totius istius debiti et obligationis* dictis Ducibus eorumque haeredibus et Prouinciis concessa esto.

Nec non *debiti Razeburgensis*.

§. 12. Decimo: Cum Duces Brunsuicenses et Lüneburgenses Cellensis Lineae Capitulo *Ratzeburgensi*

burgensi pro sorte viginti millium florenorum annuas pensiones vsque dum pependerint, alternatione iam cessante, *cessent* quoque annuae illae pensiones, abolito prorsus debito, vt et alia quauis obligatione.

§. 13. Vndecimo: Ducis etiam Augusti duobus filiis natu minoribus *Antonio Vlrico* et *Ferdinando Alberto* conferantur *duae praebendae* in Episcopatu Strasburgensi, primo vacaturae, eâ tamen conditione, vt dictus Dominus Dux Augustus renunciet praetensionibus suis, quas in vnum alterumue Canonicatum antehac habuit vel habere poterat. *Praebendae duae Argentinenses concessae.*

§. 14. Duodecimo: Vice versa iidem Duces *postulationibus* et *coadiutoriis* in Archi-Episcopatus Magdeburgensem et Bremensem, itemque Halberstadiensem et Ratzeburgensem plenissime renuncient, ita, vt quae circa hosce Archi-Episcopatus et Episcopatus superius in hoc Pacificationis instrumento disposita sunt, citra ipsorum contradictionem effectum habere debeant. Capitulis vtrobique in eo statu permanentibus, quo superius conuentum est. Ducum Brunsuicensium *renunciatio in Coadiutorias* etc.

ARTICVLVS XIV.

§. 1. De summa 12000. Imperialium Domino *Christiano Wilhelmo Marchioni Brandenburgico*, ex Archi-Episcopatu Magdeburgensi quotannis soluendorum, conuentum est, vt coenobium et praefecturae Zinna et Loburg dicto Domino Marchioni statim tradantur, cum omnibus pertinentiis et omnimoda Iurisdictione, solo territorii iure excepto. Atque his praefecturis idem Marchio *vtatur*, *fruatur*, *ad dies vitae absque vlla rationum redditione*: hac tamen lege, vt in politicis et ecclesiasticis nullum plane subditis afferatur praeiudicium. De restauratione *Zinnae* et *Loburg.*

§. 2. Quia porro, vt totus Archi-Episcopatus, ita etiam iam nominatum coenobium et praefecturae temporum iniuria valde sunt deuastatae: ideo a moderno Domino Administratore, Domino Marchioni, sine mora ex collectis in Archi-Episcopatu ad hoc De pensione ab *Administratore Magdeburg.* praestanda.

 insti-

inſtituendis ſoluantur *tria millia Thalerorum Imperialium* ab ipſo Marchione vel eius haeredibus non reſtituenda.

Quid mortuo illo, *post quinquennium* reſtituendum ſit.

§. 3. Praeterea placuit, vt poſt fata Domini Marchionis ratione et nomine non praeſtitorum alimentorum deſcendentibus ipſius eorumque haeredibus liceat dictum coenobium atque praefecturas per integrum quinquennium retinere, iisque ſine rationum redditione cum omnibus ſuis pertinentiis et iuribus *vti frui*. Elapſo vero quinquennio praedictae praefecturae earundemque iurisdictio, reditus et proventus Archi-Epiſcopatui absque tergiuerſatione reſtituantur; nec ſuperius memoratae ſummae titulo quicquam vlterius moueatur vel petatur. Et praedicta omnia obſeruentur, etiamſi propter Domini Electoris Brandenburgici aequiualentem recompenſationem Archi-Epiſcopatus Magdeburgenſis ad Dominum Electorem eiusque haeredes ac ſucceſſores pervenerit.

ARTICVLVS XV.

De Cauſa *Haſſo-Caſſellana.*

§. 1. Circa cauſam *Haſſo-Caſſellanam* conuentum eſt, vt ſequitur:

Domui Caſſellanae plenaria *amneſtia* et *reſtitutio* conceſſa.

Primo omnium Domus Haſſo-Caſſellana, omnesque eius principes, maxime Domina Amelia Eliſabetha, Haſſiae Landgrauia, eiusque filius Dominus Wilhelmus, illorumque haeredes, Miniſtri, Officiales, Vaſalli, ſubditi, milites et alii quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrariis pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus et transactionibus, ſed illis omnibus vt et actionibus vel praetenſionibus ratione damnorum et iniuriarum tam neutralium, quam belligerantium annullatis, vniuerſalis amneſtiae ſupra ſancitae, et ad initium belli Bohemici cum plenaria reſtitutione reductae (exceptis Caeſarea Maieſtatis et Domus Auſtriacae Vaſallis et ſubditis haereditariis, quemadmodum de iis in §. *Tandem omnes, etc.* diſponitur) omniumque beneficio-

ficiorum ex hac et Religiosa Pace prouenientium, pari cum caeteris statibus iure, prout in articulo incipiente: *Vnanimi*, *etc.* disponitur, plenarie participes sunto.

§. 2. Secundo: Domus Cassellana, eiusque Successores *Abbatiam Hirsfeldensem*, cum omnibus appertinentiis secularibus et Ecclesiasticis, siue intra, siue extra territorium (vt praepositura Gellingen) sitis, saluis tamen iuribus, quae Domus Saxonica a tempore immemoriali possidet, retineant, et eo nomine inuestituram a Caesarea Maiestate toties, quoties casus euenerit petant, et fidelitatem praestent.

Retineat Abbatiam *Hirschfeld*, iure feudi Imp.

§. 3. Tertio: Ius directi et vtilis Dominii in Praefecturas *Schaumburg*, *Bückeburg*, *Saxenhagen et Stattbagen*, Episcopatui Mindano ante hac assertum et adiudicatum, porro ad Dominum *Wilhelmum* modernum Hassiae Landgrauium, eiusque Successores plenarie in perpetuum citra vlteriorem dicti Episcopatus, aut alterius cuiusuis contradictionem aut turbationem pertineat, salua tamen transactione inter *Christianum Ludouicum*, Ducem Brunsuico-Luneburgensem et Hassiae Landgrauiam, Philippumque Comitem de Lippe inita, firma etiam manente, quae inter eandem Landgrauiam et dictum Comitem inita est, conuentione.

De *Praefecturis* eidem cessis, *Schaumburg*, *Bükenburg*, *Saxenhagen*, et *Stadthagen*.

§. 4. Conuentum praeterea est, vt pro locorum hoc bello *occupatorum restitutione* et *indemnitatis* causa Dominae Landgrauiae Hassiae Tutrici eiusque Filio huiusue Successoribus Hassiae Principibus, ex Archi-Episcopatibus Moguntinensi et Coloniensi, Episcopatibus item Paderbornensi, Monasteriensi et Abbatia Fuldensi, sexies centena millia thalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus constitutionibus modernis correspondentium, intra spatium nouem mensium a tempore ratificationis pacis computandum Cassellis soluentium periculo et sumptibus pendantur. Nec contra promissam solutionem vlla exceptio vllusue *praetextus* admittatur, multo minus summa conuenta vllo *arresto* afficiatur.

Indemnitatis causa eidem 600000. thl. leri soluendi.

 Vt

Pignore propterea in securitatem constituto.

§. 5 Vt etiam Domina Landgrauia de solutione tanto securior sit, sequentibus conditionibus retineat Neus, *Cosfeld* et *Neubaus*, inque iis locis sua sibique solum obligata praesidia habeat, ea quidem lege, vt praeter officiales et alias personas in praesidiis necessarias dictorum trium locorum praesidia coniunctim non excedant numerum *mille ducentorum peditum* et *centum equitum*, Dominae Landgrauiae dispositioni relicto, quot cuiuis dictorum locorum peditum et equitum imponere, quemue huic vel illi praesidio praeficere velit.

Quid circa *praedia* in locis oppignoratis obseruandum.

§. 6. Praesidia autem secundum *ordinationem de Justentatione Officialium et militum* Hassiacis hactenus consuetam alantur, et quae ad conseruanda fortalitia necessaria sunt, praestentur ex Archi - et Episcopatibus, in quibus dicta arx et ciuitates sunt sitae, absque summae supra nominatae diminutione. Integrum autem sit ipsis praesidiis contra morosos et tardantes, sed non vltra debitam summam exequi. Iura autem *superioritatis* et *iurisdictio* tam ecclesiastica quam secularis et *reditus* nominatarum arcis et ciuitatum, Domino Archi - Episcopo Coloniensi sint salua.

Summa dimidia exsoluta, pignoris pars restituatur.

§. 7. Quamprimum vero post ratificatam Pacem Dominae Landgrauiae *trecenta millia* thalerorum Imperialium fuerint exsoluta, restituta Neusia, retineat Cosfeld solum et Neuhaus, ita tamen vt praesidium Neussianum in Cosfeld et Neuhaus non deducat, vel eius nomine quicquam vlterius exigat, nec praesidia in Cosfeld numerum sexcentorum peditum et quinquaginta equitum, in Neuhaus autem centum peditum excedant. Sin autem intra terminum nouem mensium Dominae Landgrauiae integra summa non dependatur, non tantum Cosfeld et Neuhaus, donec plenaria subsecuta fuerit solutio, sed etiam pro residuo summae eiusque singulis centenis quinque annuatim Imperiales, donec residuum summae exsolutum fuerit, pensionis nomine soluantur, et tot praefecturarum ad supra nominatos Archi - et Episcopatus atque Abbatiam pertinentium et Hassiae

Prouisio in casum non solutae indemnitatis summae.

Prin-

Principatui vicinarum, quot praestandis et exsoluendis pensionibus sufficiunt. Quaestores et Receptores Dominae Landgrauiae iuramento obstringantur, vt de reditibus annuas residuae summae pensiones soluant, non obstante Dominorum suorum prohibitione.

§. 8. Quod si vero Quaestores et Receptores in soluendo moras nectant, aut reditus alio conferant, Domina Landgrauia exequendi, et ad solutionem quouis modo illos adigendi liberam habeat potestatem, de reliquo iure territoriali domino proprietatis interea semper saluo. Simul ac vero Domina Landgrauia totam summam cum pensionibus a tempore morae acceperit, restituat illico *loca* iam denominata, cautionis loco interim retenta, *pensiones* cessent et *Quaestores* atque Receptores, quorum facta fuit mentio, iuramenti nexu sint liberati. *Exequendi* facultas Cassellanis concessa.

§. 9 Quarum autem praefecturarum reditus pensionibus, contingente mora, soluendis sint assignandi, ante ratificationem pacis euentualiter conuenietur, quae conuentio non minoris sit roboris, quam ipsum pacis instrumentum. De praefecturis in *subsidium* assignandis.

§. 10. Praeter loca autem securitatis causa, vt memoratum, Dominae Landgrauiae relinquenda, et post solutionem demum restituenda, *restituat* illa nihilominus, ratificatione pacis subsecuta, omnes prouincias et Episcopatus, nec non illorum vrbes, praefecturas, oppida, fortalitia, propugnacula et omnia denique bona immobilia, nec non iura inter haec bella ab ipsa occupata, ita tamen, vt tam in praefatis tribus locis, cautionis nomine retinendis, quam reliquis omnibus restituendis non solum annonam et omnia ad bellicum apparatum spectantia, quae inferri vel fieri curauit per subditos euehenda Dominae Landgrauiae et supradictis Successoribus. *Obligatio Domus Cassellanae* ad restituenda bello occupata.

§. 11. Quae vero ab ipsa non illata, sed in locis occupatis tempore occupationis reperta sunt et adhuc exstant, ibi permaneant; sed vt etiam fortifi- Quae in iis *relinquenda* vel *destruenda?*

cationes et valla durante occupatione exſtructa, eatenus deſtruantur, ne tamen vrbes, oppida, arces vel caſtra cuiusuis inuaſionibus et depraedationibus pateant.

Quinam Status ad ſatisfactionem Haſſiacam teneantur.

§. 12. Et quamuis Domina Landgrauia praeterquam ab Archi-et Epiſcopatibus Moguntinenſi, Colonienſi, Paderbornenſi, Monaſterienſi et abbatia Fuldenſi a nemine reſtitutionis et indemnitatis loco aliquid popoſcerit, et ſibi eo nomine a quoquam alio quicquam ſolui omnino noluerit, pro rerum tamen et circumſtantiarum aequitate placuit toti Conuentui, vt ſalua manente diſpoſitione §. praecedentis, inchoantis: *Conuentum praeterea eſt*, *etc.* etiam caeteri Status, cuiuscunque generis, cis et vltra Rhenum, qui prima Martii huius anni Haſſiacis contributionem dependerunt, ſecundum proportionem contributionis exſolutae toto hoc tempore obſeruatam ad conficiendam ſummam ſuperius poſitam, et militum praeſidiariorum ſuſtentationem, ratam ſuam ſupra nominatis Archi- et Epiſcopatibus atque Abbatiae conferant, et damnum ſi quod ſoluentes ob vnius vel alterius moram perpeſſi fuerint; moroſi reſarciant, nec executionem contra tergiuerſantes inſtituendam Caeſareae Maieſtatis aut Regiae Maieſtatis Sueciae, vel etiam Haſſiae Landgrauiae officiales aut milites impediant, neque etiam fas ſit Haſſiacis quemquam in praeiudicium huius declarationis eximere, ii vero, qui ſuam quotam rite perſoluerint, ab omni eatenus onere liberi erunt.

Confirmatio *Transactionis* de *ſucceſſione Marburgenſi.*

§. 13. Quod controuerſias inter Domos Haſſiacas Caſſellanam et Darmſtatinam, ſuper *ſucceſſione Marpurgenſi* agitatas attinet, quandoquidem eae Caſſellis die decima quarta menſis Aprilis proxime elapſi conſenſu partium vnanimi accedente penitus ſunt compoſitae, placuit *transactionem iſtam* cum ſuis annexis et receſſibus, ſicut ea Caſſellis inita et a partibus ſubſignata conuentuique huic inſinuata fuit, vigore Inſtrumenti huius, eiusdem plane eſſe roboris, ac ſi verbis totidem hiſce tabulis inſerta *comprehenderetur*, nec a partibus tranſigentibus, nec

aliis

aliis quibusuis ſub praetextu ſiue pacti, ſiue iuramenti, ſiue alio quocunqne, vllo vnquam tempore conuelli poſſe, quin imo ab omnibus, etiamſi aliquis ex intereſſatis eam forte confirmare detrectet, exactiſſime obſeruari debere.

§. 14. Sicut etiam Transactio inter defunctum Dominum *Wilhelmum* Haſſiae Landgrauium et Dominos *Chriſtianum* et *Wolradum*, Comites Waldecciae die vndecimo Aprilis anno milleſimo ſexcenteſimo trigeſimo quinto facta, et a Domino *Georgio* Haſſiae Landgrauio die decimo quarto Aprilis anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octauo ratificata, non minus vigore huius Pacificationis perpetuum et pleniſſimum robur obtinebit, omnesque Haſſiae Principes pariter ac Comites Waldecciae obligabit. Itemque Transactionis *Haſſiaco-Waldeccenſis.*

§. Firmum quoque maneat et inuiolabiliter cuſtodiatur *Ius primogeniturae* in qualibet Domo Haſſiae Caſſellana et Darmſtatina introductum et a Caeſarea Maieſtate confirmatum. *Primogenitura Haſſiaca* confirmata.

ARTICVLVS XVI.

§. 1. Simulatque vero Inſtrumentum Pacis a Dominis Plenipotentiariis et Legatis ſubſcriptum et ſignatum fuerit, ceſſet *omnis hoſtilitas* et quae ſupra conuenta ſunt, vtrimque e veſtigio *executioni* mandentur. De *Executione Pacis.*

§. 2. Imprimis quidem Imperator ipſe per vniverſum Imperium edicta promulget, et ſerio mandet iis, qui hiſce pactis et hac Pacificatione ad aliquid reſtituendum vel praeſtandum obligantur, vt ſine tergiuerſatione et noxa intra tempus concluſae et ratificandae paeis praeſtent et exequantur transacta, iniungendo tam Directoribus Ausſchreibenden Fürſten, quam Praefectis militiae circularis, Crayß-Obriſten, vt ad requiſitionem reſtituendorum iuxta ordinem Executionis et haec pacta, reſtitutionem cuiusque promoueant et perficiant. Inſeratur etiam Edictis clauſula, vt quia circuli Directores, Ausſchreibende- De *Edictis reſtitutorii.*

Für-

Fürsten, aut Praefectus militiae circularis Crayß-Obrister, in *causa* vel *restitutione propria*, minus idonei executioni esse censentur, hoc in casu, itemque si Directores vel Praefectum Circularis militiae repudiare commissionem contingat, *vicini Circuli Directores* aut Praefecti militiae circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad restituendorum requisitionem fungi debeant.

De *Commissariis* ad exequendum.

§. 3. Quod si etiam restituendorum aliquis Caesareanos *Commissarios* ad alicuius restitutionis, praestationis vel executionis actum necessarios censuerit, quod ipsorum optioni relinquitur, etiam illi sine mora dentur:

De *modo constituendi Commissarios* ad pacis executionem.

§. 4. Quo casu vt rerum transactarum effectus tanto minus impediatur, tam restituentibus quam restituendis liceat statim conclusa et subscripta pacificatione binos aut trinos vtrinque *nominare Commissarios*, e quibus Caesarea Maiestas vnum a restituendo, alterum a restituente nominatum, pares tamen numero ex vtraque religione eligat, quibus iniungatur, vt omnia quae vigore huius transactionis oportet, absque mora exequantur. Sin autem restituentes Commissarios nominare neglexerint, Caesarea Maiestas ex iis, quos restituendus nominauerit, vnum deliget, aliumque pro suo arbitrio, obseruata tamen vtrobique diuersae religioni addictorum paritate. adiunget, quibus commissionem executionis demandabit, non obstantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipsi deinde restituendi mox a conclusione Pacis de transactorum tenore notum faciant interessatis aliquid restituturis.

Quisque, quod debet, i pacis initae, *praestet sine mora*.

§. 5. Omnes denique et singuli siue status siue communitates, siue priuati, siue Clerici, siue seculares, qui vigore huius transactionis eiusdemque regularum generalium, vel specialis expressaeque alicuius dispositionis ad *restituendum*, *cedendum*, *dandum*, *faciendum*, aut aliud quid *praestandum* obstricti sunt, teneantur statim post promulgata Caesarea edicta, et factam restituendi notificationem, *sine omni*

omni tergiuerſatione vel oppoſitione clauſulae ſalvatoriae, ſiue generalis, ſiue ſpecialis alicuius ſupra in Amneſtia poſitae, aut quacunque alia *exceptione*, itemque ſine noxa aliqua, omnia, ad quae obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere, et praeſtare.

§. 6. Nec Directorum et Praefectorum circularis militiae aut Commiſſariorum executioni quisquam, ſiue ſtatus, ſiue miles praeſertim praeſidiarius, ſiue quilibet alius ſeſe opponat, ſed potius *executoribus aſſiſtant*, liberumque ſit dictis executoribus contra eos, qui executionem quouis modo impedire conantur, ſuis vel etiam reſtituendorum viribus vti. *Executionem impedituri* quomodo compeſcendi?

§. 7. Deinde omnes et ſinguli *vtriusque partis captiui*, ſine diſcrimine ſagi vel togae, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Caeſareae Maieſtatis approbatione conuentum eſt, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur. *Captiui* vtrinque relaxentur.

§. 8. Denique pro *militiae Suecicae exauctoratione* omnes et ſinguli Electores, Principes et reliqui Status, comprehenſa libera et immediata Imperii Nobilitate (ſalua tamen requiſitione hactenus in talibus caſibus vſitata, libertateque et exemptione in futurum ſaluis) ſeptem ſequentium Circulorum Imperii, Electoralis Rhenani, ſuperioris Saxonici, Franconici, Sueuici, ſuperioris Rhenani, Weſtphalici et inferioris Saxonici teneantur in medium conferre *quinque myriades Imperialium Thalerorum* in moneta per Imperium Romanum vſitata, idque tribus terminis; primo termino (Statibus in circulo Electorali vt et ſuperiori Rhenano Francofurtum ad Moenum, ſuperioris Saxoniae Lipſiam ſeu Brunſuigam, Franconiae Norinbergam, Sueuiae Vlmam, Weſtphaliae Bremam vel Monaſterium, et inferioris Saxoniae Hamburgum ſuam cuiusque quotam conferentibus) *octodecim centena millia* Imperialium thalerorum in numerata pecunia (pro cuius ſummae faciliori ſolutione impetranda, liceat illos ſubditos, qui ex Amneſtia veniunt reſtituendi, non moderno ipſorum

De *ſatisfactione militiae Suecicae*, 5 myriadibus praeſtanda.

Termini ſolutionis.

ipſorum poſſeſſori ſed vero Domino, cui ex Amneſtia reſtituendi ſunt, ſtatim a concluſa pace, etiam ante factam reſtitutionem, ſecundum ipſorum quotam et proportionem, collectare, nec in exigendis illis collectis moderni poſſeſſores vllum creent impedimentum) et duodecies centena millia per aſſignationes ad certos Status, ſuper quorum ſolutione tolerabilibus conditionibus facienda, a quolibet Statu inter concluſam et ratificandam pacem cum officiali militari ſibi aſſignato ex aequo et bono conuenien-dum,

De Militiae exauctoratione et Locorum euacuatione.

§. 9. Qua conuentione, vt et ratihabitionum commutatione facta, dictorum *octodecim centenorum millium thalerorum ſolutio*, *militiae exauctoratio et locorum euacuatio*; ſtatim pari paſſu peragantur, nec ob vllam aliam cauſam differantur, ceſſantibus ſtatim a concluſa pace contributionibus et *omnis generis exactionibus*, ſalua tamen praeſidiariorum militum caeterarumque copiarum ſuſtentatione ad tolerabilem modum conuenienda; ſalua itidem iis ſtatibus, qui ſuam portionem ſoluerunt, vel cum aſſignatis officialibus, quoad ſolutionem ſuarum portionum amicabiliter conuenerunt, a ſuis conſtatibus ob horum ſoluendi moram, ſibi *illatorum damnorum* repetitione.

Reſiduum quomodo praeſtandum? et a quibus?

Reliquarum duarum myriadum priorem quidem ſub finem proximi anni a facta exauctoratione computandi, alteram vero in fine anni proxime inſequentis, vtramque thaleris Imperialibus, eorumue in alia per Imperium vſitata moneta valore, ad ſupradicta loca Regiae Maieſtatis Sueciae ad id cum poteſtate deputatis Miniſtris dicti ſeptem Circulorum Status bona fide ſunt exſoluturi. Sicuti autem dicti ſeptem Circuli ſoli militiae Suecicae ſine praetenſione alterius aſſignati intelligantur, ita ſinguli eorum Electores, Principes et Status eam tantum portionem, quae iuxta matriculam et cuiusque loci obſeruantiam, et extraditam hic deſignationem vnicuique praeſtanda incumbit, pendere debebunt.

§. 10.

§. 10. Nec vllus Status vel a ſolutione *immunis* ſit, vel maiori numero der Römer Monat *praegrauetur*, vel pro alio ſuo conſtatu, aliisque bellige rantium militibus plus ſoluere teneatur, multo minus *repreſſaliis* vel *arreſtis* eo nomine praegrauetur: Neque etiam vllus Status in *modo* ſuos *collectandi*, vel a milite aut conſtatu vel vllo alio, ſub quocunque praetextu, de facto impediatur. *Nullus* prae alio *grauandus* in contribuendo.

§. 11. Quod ad Circulum *Auſtriacum* et *Bauaricum* attinet, cum ille (praeter factam in hoc pacificationis conuentu a Statibus Imperii promiſſionem, ſe in proximis Imperii Comitiis Suae Caeſareae Maieſtati pro hactenus toleratis belli ſumptibus, ſubſidium e collectis Imperii praeſtandum decreturos) ſoluendis exercitui immediato Caeſareano *ſtipendiis*, hic vero pro Bauarico milite ſepoſitus ſit, ſolutionis conuentio et exactio in Circulo Auſtriaco penes Sacram Caeſaream Maieſtatem eſto: In Circulo autem Bauarico obſeruetur idem collectandi et ſoluendi modus, qui in reliquis Circulis; executio tamen, vt et in caeteris ſeptem Circulis fiat ſecundum Conſtitutiones Imperii. Ex *Auſtriaco* et *Bauarico* Circulis contributiones cui ſint praeſtandae?

§. 12. Vt autem Regia Maieſtas Sueciae eo ſecurior certiorque ſit de infallibili ſingulorum terminorum praeſtatione, ſinguli ſeptem dictorum Circulorum Electores, Principes et Status vigore huius conuentionis ſe ad ſuam quisque quotam condicto tempore locoque bona fide ſoluendum ſponte, idque ſub hypotheca omnium ſuorum bonorum obligant, ita quidem vt ſi mora vllius interuenerit, omnes Imperii Ordines, potiſſimum vero cuiusque Circuli Directores, Ducesque, vi articuli aſſecurationis pacis teneantur promiſſa, ceu rem iudicatam, exequi, absque vllo vlteriori iuris proceſſu vel exceptione. *Securitas de ſolutione* Suecis certiſſime facienda.

§. 13. Reſtitutione ex capite Amneſtiae et grauaminum facta, liberatis captiuis, ratihabitionibus commutatis et praeſtitis iis, quae de primo ſolutionis termino ſupra conuenta ſunt, omnia vtriusque partis militaria praeſidia, ſiue Imperatoris eiusque ſociorum De *militarium praeſidiorum* eductione ex locis reſtituendis.

ciorum et foederatorum, ſiue Reginae Regnique Sueciae et Landgrauiae Haſſiae, eorumque foederatorum et adhaerentium, alioue quocunque nomine impoſita fuerint, ex ciuitatibus Imperii ac omnibus aliis locis reſtituendis, ſine exceptionibus, mora, damno et noxa pari paſſu educantur.

Loca occupata legitimis dominis reſtituantur.

§. 14. Loca Ipſa, Ciuitates, vrbes, oppida, arces, caſtella, fortalitia, tam quae per regnum Bohemiae, aliasque terras Imperatoris Domusque Auſtriacae haereditarias, quam caeteros Imperii Circulos, a partibus belligerantibus ſupradictis occupata et retenta, vel per armiſtitii vnius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt, prioribus et *legitimis ſuis poſſeſſoribus et dominis*, ſiue mediati, ſiue immediati Imperii ſtatus ſint, tam eccleſiaſticis quam ſecularibus, comprehenſa libera Imperii nobilitate, *absque mora* reſtituantur, liberaeque eorum diſpoſitioni, ſiue de iure et conſuetudine, ſiue vigore praeſentis transactionis competenti permittantur, non obſtantibus vllis *donationibus*, *infeudationibus*, *conceſſionibus* (niſi vltro et ſpontanea Status alicuius voluntate alicui factae ſint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captiuis, aut auertendis deuaſtationibus, incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis in priorum legitimorum dominorum poſſeſſorumque praeiudicium acquiſitis; ceſſantibus etiam *pactis* et *foederibus*: aut quibuscunque aliis *exceptionibus* praedictae reſtitutioni adverſantibus, quae omnia pro nullis haberi debent; ſaluis tamen iis, quae et quatenus in praecedentibus articulis circa Reginae Regnique Sueciae vt et quorundam Electorum et Principum Imperii Romani ſatisfactionem vel aequiualentem recompenſationem, ſiue aliter ſpeciatim excepta et diſpoſita ſunt. Atque haec reſtitutio locorum occupatorum tam a Caeſarea Maieſtate, quam a Regia Maieſtate Sueciae, et vtriusque ſociis, foederatis et adhaerentibus fiat reciproce et bona fide.

Nullis plane *obſtantibus* exceptionibus.

Saluis tamen iis quae in *ſatisfactionem* hic ceſſa ſunt.

De *Archiuorum* reſtitu-

§. 15. Reſtituantur etiam *Archiua et documenta literaria*, aliaque mobilia, vt et *tormenta bellica*, quae

quae in dictis locis tempore occupationis *reperta* ſunt, et adhuc ibi ſalua reperiuntur; quae vero poſt occupationem aliunde eo *inuecta* ſunt, ſiue in proeliis capta, ſiue ad vſum et cuſtodiam eo per occupantes illata fuerunt, vna cum annexis, vt et bellico apparatu iisdem quoque ſecum exportare et auehere liceat.

tione. Quae vel *relinquenda* vel *auferenda* ſint?

Diſcedentibus militibus quaenam ſubminiſtranda ſint?

§. 16. Teneantur ſubditi cuiusque loci decedentibus praeſidiis et militibus currus, equos et naues, cum neceſſario victu pro omnibus neceſſariis auehendis ad loca in Imperio deſtinata, absque pretio *ſubminiſtrare*; quos currus, equos et naues *reſtituere* debent Praefecti praeſidiorum militumque hoc modo diſcedentium ſine dolo et fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe inuicem ab hoc onere vecturae de vno territorio in aliud, donec ad loca in Imperio deſtinata peruenerint. Nec praeſidiorum aut aliis militiae Praefectis aut Officialibus liceat ſubditos eorumque currus, equos, naues et ſimilia eorum vſibus commodata, omnia vel ſingula *extra* dominorum ſuorum, multo minus Imperii fines, ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cauere teneantur.

De *futura* locorum reſtitutorum *libertate*.

§. 17. Reddita vero, ſiue maritima et limitanea, ſiue mediterranea fuerint, dicta loca, ab vlterioribus omnibus, durantibus hiſce bellorum motibus introductis praeſidiis perpetuo poſthac libera ſunto, et dominorum ſuorum (ſaluo de caetero cuiusque iure) liberae diſpoſitioni relinquantur.

Ciuitates omnes gaudeant *Amneſtia*, ſuisque *iuribus*.

§. 18. Nulli autem Ciuitati vel nunc, vel in futurum vlli praeiudicio damnoue cedat, quod ab alterutra parte belligerantium *occupata* et *inſeſſa* fuerat; ſed omnes et ſingulae cum omnibus et ſingulis ciuibus et incolis tam vniuerſalis *Amneſtiae*, quam caeteris huius pacificationis beneficiis gaudeant, iisque de caetero omnia ſua *iura* et *priuilegia* in ſacris et profanis, quae ante hos motus habuerunt, ſarta tectaque maneant, ſaluis tamen *iuribus ſuperiorita-*

tis

tis cum inde dependentibus pro ſingulis quarumcunque dominis.

De *militiae ſuperfluae* exauctoratione.

§. 19. Denique omnium belligerantium in Imperio partium *copiae* et *exercitus dimittantur* et *exauctorentur*, eo tantum numero in ſuos cuiusque proprios Status traducto, quem quaeque pars pro ſua ſecuritate iudicauerit neceſſarium.

Ordo executionis ad *militiae Duces* remiſſus.

§. 20. Tam exauctoratio vero militiae, quam reſtitutio locorum ad praefixum tempus eo ordine modoque fiant, de quibus inter Generales Exercituum Duces conueniet, obſeruatis tamen, quoad rem ipſam iis, quae in puncto Satisfactionis militiae conuenta ſunt.

ARTICVLVS XVII.

De *Ratihabitione* conclusae pacis.

§. 1. Pacem hoc modo concluſam promittunt Caeſarei et Regii Ordinumque Imperii Legati et Plenipotentiarii reſpectiue ab Imperatore et Regina Sueciae, Sacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus et Statibus ad formam hic mutuo placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter praeſtituros, vt *ſolennia ratihabitionum inſtrumenta* intra ſpatium octo ſeptimanarum a die ſubſcriptionis computandarum, hic Osnabrugis praeſententur et reciproce riteque commutentur.

Eſto haec pax *lex Imperii fundamentalis* et *regula perpetua.*

§. 2. Pro maiori etiam horum omnium et ſingulorum pactorum firmitudine et ſecuritate, ſit haec Transactio *perpetua lex et pragmatica Imperii ſanctio*, impoſterum aeque ac aliae leges et Conſtitutiones fundamentales Imperii, nominatim *proximo Imperii Receſſui* ipſique *Capitulationi Caeſareae* inſerenda, obligans non minus abſentes, quam praeſentes, eccleſiaſticos aeque ac politicos, ſiue Status Imperii ſint, ſiue non, eaque tam Caeſareis proceruumque Conſiliariis et officialibus, quam Tribunalium omnium Iudicibus et Aſſeſſoribus, tanquam Regula, quam perpetuo ſequantur, praeſcripta.

§. 3.

§. 3. Contra hanc Transactionem vllumue eius articulum aut clausulam nulla *iura Canonica vel ciuilia*, communia vel specialia, *Conciliorum decreta*, *priuilegia*, *indulta*, *edicta*, *commissiones*, inhibitiones, mandata, decreta, rescripta, litis pendentiae, quocumque tempore latae *sententiae*, *res iudicatae*, *Capitulationes Caesareae* et aliae *religiosorum ordinum regulae*, aut *exemtiones* siue praeteriti, siue futuri temporis *protestationes*, *contradictiones*, *appellationes*, *inuestiturae*, *transactiones*, *iuramenta*, *renunciationes*, pacta siue dedititia siue alia, multo minus *edictum Anni millesimi sexcentesimi vigesimi noni*, vel *transactio Pragensis* cum suis appendicibus, aut *concordata* cum Pontificibus, aut *interimistica Anni millesimi quingentesimi quadragesimi octaui*, vllaue alia *statuta* siue politica siue ecclesiastica *decreta*, *dispensationes*, *absolutiones*, vel vllae aliae, quocunque nomine aut praetextu excogitari poterint, *exceptiones* vnquam allegentur, audiantur aut admittantur, nec vspiam contra hanc transactionem in petitorio aut possessorio seu inhibitorii, seu alii processus vel commissiones vnquam decernantur. *Derogatis omnibus quocunque modo eidem aduersantibus.*

§. 4. Qui vero huic transactioni vel paci publicae consilio vel ope contrauenerit, vel executioni aut restitutioni repugnauerit, vel etiam legitimo modo supra conuento et sine excessu facta restitutione sine legitima causae cognitione et ordinaria iuris executione restitutum de nouo grauare tentauerit, siue Clericus siue Laicus fuerit, *poenam fractae pacis* ipso iure et facto incurrat, contraque eum iuxta constitutiones Imperii restitutio et praestatio cum pleno effectu decernatur et demandetur. *Poena fractae Pacis in transgressores statuta.*

§. 5. Pax vero conclusa nihilominus in suo robore permaneat, teneanturque omnes huius transactionis consortes vniuersas et singulas huius pacis leges contra quemcunque sine religionis distinctione, tueri et protegere, et si quid eorum a quocunque violari contigerit, laesus laedentem, inprimis quidem a via facti dehortetur, causa ipsa vel amicabili compositioni vel iuris disceptationi submissa. De *Garantia* Pacis Vniversali, et gradibus contra refractarios.

 6.

Quomodo effectui danda sit Garantia Pacis?

§. 6. Veruntamen si neutro horum modorum intra spatium trium annorum terminetur controuersia, *teneantur* omnes et singuli huius transactionis consortes, iunctis cum parte laesa consiliis viribusque arma sumere ad repellendam iniuriam, a passo moniti, quod nec *amicitiae* nec *iuris via* locum inuenerit, salua tamen de caetero vniuscuiusque iurisdictione, iustitiaeque iuxta cuiusque Principis aut Status leges et constitutiones competenti administratione.

Via facti et armorum prohibita. *Sententiae* executioni mandentur.

§. 7. Et nulli omnino Statuum Imperii liceat ius suum *vi vel armis* persequi, sed si quid controuersiae, siue iam exortum sit, siue posthac inciderit, vnusquisque iure experiatur: Secus faciens reus sit fractae pacis. Quae vero iudicis sententia definita fuerint, sine discrimine Statuum executioni mandentur, prout Imperii leges de exequendis sententiis constituunt.

De *Circulorum redintegratione* et *Pace Publica.*

§ 8. Vt etiam pax publica tanto melius conseruari possit, *redintegrentur Circuli*, et statim ac vndecunque turbarum vel motuum aliqua initia appareant, obseruentur ea, quae in Constitutionibus Imperii de Pacis publicae executione et conseruatione disposita sunt.

Transitus militum per aliena territoria quomodo instituendus?

§ 9. Quoties autem *milites* quauis occasione aut quocunque tempore per aliorum territoria aut fines aliquis ducere velit, transitus huiusmodi instituatur eius, ad quem transeuntes milites pertinent, sumptu, atque adeo sine *maleficio, damno et noxa eorum, quorum per territoria ducuntur*; ac denique omnino obseruentur, quae de conseruatione pacis publicae Imperii Constitutiones decernunt et ordinant.

Quinam hac pace *comprehendantur* ex parte *Imperatoris?*

§. 10. Hac Pacificatione comprehendantur ex parte Serenissimi Imperatoris omnes suae Maiestatis foederati et adhaerentes, inprimis *Rex Catholicus, Domus Austriaca*, Sacri Imperii Romani *Electores, Principes*, interque eos etiam Dux *Sabaudiae*, caeteri-

terique Status, comprehenſa libera et immediata Imperii *Nobilitate*, et Ciuitates *Anſeaticae*, item Rex Angliae, Rex et Regna *Daniae Norwegiaeque* cum annexis prouinciis, vt et Ducatu *Schleswicenſi*, Rex *Poloniae*, Dux *Lotharingiae*, omnesque Principes et Respublicae Italiae, Ordinesque foederati *Belgii* et Heluetiae, Rhetiaeque, Princeps etiam Tranſylvaniae.

§. 11. Ex parte vero Sereniſſimae Reginae Regnique Sueciae omnes eius foederati et adhaerentes, imprimis Rex *Chriſtianiſſimus*, tum *Electores*, *Principes*, Status, libera et immediata Imperii *Nobilitate* comprehenſa, et ciuitates *Anſeaticae*, item Rex Angliae, Rex et Regna *Daniae Norwegiaeque* cum annexis Prouinciis, vt et Ducatu *Schleſwicenſi*, Rex *Poloniae*, Rex et Regnum *Luſitaniae*, Magnus Dux *Moſcouiae*, Respublica *Veneta*, foederatum *Belgium*, *Heluetii*, *Rhetique* et Princeps *Tranſyluaniae*. Quinam ex parte *Suecia*?

§. 12. In quorum omnium et ſingulorum fidem maiusque robur tam Caeſarei quam Regii Legati, nomine vero omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſo (vigore concluſi *die decima tertia Octobris anni* infra mentionati facti, et ipſa die ſubſcriptionis ſub ſigillo Cancellariae Moguntinae, Legationi Suedicae extraditi) Deputati, nimirum *Electoralis Moguntinus*, Dominus Nicolaus Georgius *de Reigersberg*, Eques, Cancellarius: *Electoralis Bauaricus*, Dominus Ioannes Adolphus *Krebs*, Conſiliarius intimus: *Electoralis Saxonicus*, Dominus Ioannes *Leuber*, Conſiliarius: Electoralis *Brandenburgicus*, Dominus Ioannes Comes in *Sain et Witgenſtain*, Dominus in Homburg et Vallendar, Conſiliarius intimus; Nomine *Domus Auſtriacae*, Dominus Georgius Vlricus Comes a *Wolckenſtain*, Conſiliarius Caeſareo-Aulicus: Dominus Cornelius *Gobelius*, Epiſcopi *Bambergenſis* Conſiliarius: Dominus Sebaſtianus Wilhelmus *Meel*, Epiſcopi *Herbipolenſis* Conſiliarius

Subſcriptio Inſtrumenti Pacis a *praeſentibus Legatis* facta.

Nomina *Legatorum* qui praeſentes fuere.

rius intimus: Dominus Ioannes *Erneſtus* Ducis *Bavariae* Conſiliarius Aulicus: Dominus Wolffgangus Conradus a *Tumsbirn*, Conſiliarius Aulicus Saxonico-*Altenburgenſis et Coburgenſis:* Dominus Auguſtus *Carpzouius* Conſiliarius Saxonico-*Altenburgenſis et Coburgenſis:* Dominus Ioannes *Frombhold* Domus Brandenburgicae *Culmbacenſis et Onolzbacenſis* Conſiliarius intimus: Dominus Henricus Langenbeck Iuris Conſultus, Domus *Brunsuico-Luneburgicae* lineae *Cellenſis* Conſiliarius intimus: Dominus Iacobus *Lampadius* Iuris Conſultus lineae *Calenbergenſis* Conſiliarius intimus et Pro-Cancellarius: Nomine Comitum *Scamni Wetterauienſis* Dominus Matthaeus *Weſembecius* Iuris Conſultus et Conſiliarius: Nomine vtriusque Scamni Ciuitatenſis Dominus Marcus *Otto*, *Argentoratenſis:* Dominus Ioannes Iacobus *Wolff*, *Ratisbonenſis:* Dominus Dauid *Gloxinus*, *Lubecenſis:* et Dominus Iodocus Chriſtophorus *Kreſſ a Kreſſerſtain*, *Norimbergenſis* Reipublicae reſpectiue Syndici, Senatores, Conſiliarii et Aduocati, praeſens Pacis Inſtrumentum manibus ſigillisque propriis munierunt et firmarunt, dictique Ordinum Deputati Principalium ſuorum ratificationes formula conuenta termino ſupra conſtituto, ſeſe extradituros polliciti ſunt. Reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint nomina ſua ſubſignare, ſuorumque Principalium ratihabitiones accerſere, ſed hoc pacto atque lege, vt ſubſcriptione iam nominatorum Deputatorum, reliqui Status omnes et ſinguli, qui ſubſcriptione et ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſeruantiam et manutenentiam eorum, quae in hoc pacificationis Inſtrumento continentur, obligati ſint, ac ſi ab ipſis *ſubſcriptio* fuerit facta, et exhibita *ratificatio:* nec vlla a Directorio imperii Romani contra ſubſcriptionem a memoratis Deputatis factam, recipiatur aut valeat vel proteſtatio vel contradictio. Acta ſunt haec *Osnabrugis Weſtphalorum*,

Relicta *abſentibus* ſubſcribendi facultate. *Abſentes* quoque ad hanc Pacem *obligati* ſunto.

Nulla contra Pacem valeat *proteſtatio* vel *contradictio*.

Die *Decima,* / *vigeſima* } *quarta* Menſis *Octobris*, Anno Chriſti *Milleſimo Sexconteſimo Quadrageſimo octauo*.

TUFTS UNIVERSITY LIBRARIES
3 9090 012 457 343